

ΘΡΑΚΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ «ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ»

Βραβευθέν δις υπό τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἐν Παρισίοις
Ἑταιρείας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

1. ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ — ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ
2. Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΘΡΑΞ
ΔΗΜ. ΜΟΥΚΑΝΟΥ
3. MISCELLANEA THRACIA IN THEBAIDEM P. PAPINI STATI
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΘ. ΤΟΥΡΛΙΔΟΥ
4. ΤΟ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙ — ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ — ΔΕΔΕ
5. ΤΑ ΓΑΝΟΧΩΡΑ Α. ΘΡΑΚΗΣ
ΥΠΟΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ἑ. ἄ. ΑΓΓ. ΓΕΡΜΙΔΗ
6. Η ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ
ΥΠΟΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ἑ. ἄ. ΑΓΓ. ΓΕΡΜΙΔΗ
7. ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ ΚΑΛΛΙΠΟΛΕΩΣ
ΚΩΝΣΤ. Δ. ΒΑΦΕΙΔΗ
8. ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ — Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ — ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΓΡΑΦΕΙΑ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΟΔΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 34

1972 - 1973

ΘΡΑΚΗ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως περὶ ἰδρύσεως Πανεπιστημίου εἰς τὴν Θράκην, τὴν Πατρίδα τοῦ μεγάλου μύστου Ὀρφέως, τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ Πρωταγόρου καὶ τῶσων ἄλλων σοφῶν ἀρχαίων, βυζαντινῶν ὡς καὶ νεωτέρων προσωπικοτήτων, ἐχαροποίησεν ἰδιαίτερος ὅλους ἡμᾶς τοὺς Θραῖκας.

Ἡ ἴδρυσις Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Ἰδρύματος, ἐξυληρετοῦντος καιρίου ἐθνικοῦ σκοποῦς, ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ διακαὴς πόθος ὄλων τῶν Θρακῶν, διότι ἡ Παιδεία εἶναι ἡ Προμηθεϊκὴ φλόξ, ἣτις φωτίζει τὴν ὁδὸν πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ. Διαθέτει αὐτὴ ἐξ ἄλλου τὴν ἐξανθρωπιστικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ἀνήγαγε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν εἰρκτὴν τῆς δουλείας τοῦ ὕλισμοῦ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς ἐλευθερίας πῆς σκέψεως, ἀπὸ τὴν εὐτέλειαν τοῦ ὕλικου ὄντος εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν τῆς ζωῆς, τὸν «Ἀνθρωπον».

Ἡ Θράκη, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς της, εἶναι ἡ κερσαία ἐξ ἀνατολῶν πύλη τῆς Ἑλλάδος· δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἡ Κρατικὴ μέριμνα εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀμέριστος. Ἡ ἴδρυσις ἑνὸς Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Ἰδρύματος θὰ συντελέσῃ γενικῶς εἰς τὴν ἀνιούσαν πορείαν τόσον τῆς πνευματικῆς ὅσον καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Θράκης, διότι μὲ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ, ταυτοχρόνως ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ ἀνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου.

Θὰ προτείναμεν τὴν Ἀλεξανδρούπολιν ὡς καταλληλοτέραν πόλιν διὰ τὴν ἴδρυσιν Πανεπιστημίου, λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης καὶ προνομιακῆς θέσεώς της, τοῦ πληθουσιοῦ της, τῶν κπιριακῶν δυνατοτήτων της, καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων της. Δὲν νομίζομεν ὅμως, ὅτι ἐνδείκνυται ἡ συγκέντρωσις ὄλων τῶν Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν μόνον εἰς ἓν ἤδη ὑπάρχον ἀστικὸν κέντρον.

Λύσις θὰ ἦτο ἡ δημιουργία νέας πόλεως — Ἀγροτοπόλεως, διὰ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς αὐτὴν πληθυσμακὸν στοιχεῖον καὶ νὰ εἰσρεύσῃ εἰσόδημα εἰς τμήματα τῆς ὑπαίθρου μὴ ἀναπτυχθέντα εἰσέτι. Ἐντὸς τῆς ἀγροτοπόλεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκατασταθῇ Πανεπιστήμιον. Τὸ ἔργον αὐτὸ ὅμως θὰ ἦτο μακρᾶς πνοῆς.

Ἐφόσον πλῆθος λόγων συντρέχει, ὑπὲρ τῆς ιδρύσεως Πανεπιστημίου εἰς Θράκην, ἐντὸς συντόμου χρονικοῦ διαστήματος, εἶναι φανερόν ὅτι τυγχάνει λίαν ἐξυηρητικὴ ἡ κατανομὴ τῶν ιδρυθησομένων Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν εἰς τὰς ἐπομένας δύο ἐκ τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς Θράκης: τὴν Ἀλεξανδρούπολιν καὶ τὴν Κομοτινὴν.

Ἀναφέρομεν τὰς ὡς ἄνω δύο γεγονικὰς πόλεις, εὐρισκομένας εἰς τὸ Κέντρον τῆς Δυτικῆς Θράκης, διότι:

α) Ἡ Ἀλεξανδρούπολις ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπέχει χιλιομετρικῶς περίπου ἐξ ἴσου ἐκ Νέας Ὁρεσπιάδος καὶ Ξάνθης, ἀφ' ἑτέρου δέ, εὐρισκομένη πλησίον τῶν συνόρων, ἀποτελεῖ ὡς ἐκ τούτου, προθήκη, πρόπον τινά, τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιτεύξεων.

β) Ἡ τόνωσις τῆς Κομοτινῆς ἐπιβάλλεται ἐπίσης λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι αὕτη τὸ διοικητικὸν κέντρον τῆς Θράκης.

Τὸ προαναφερθὲν σύστημα τῆς κατανομῆς τῶν Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν, εἰς περισσοτέρας τῆς μιᾶς πόλεις, ἔχει υἰοθετηθῆ ὑπὸ πολλῶν χωρῶν, μὲ ἄριστα ἀποτελέσματα: Οὕτως ἐκ τῶν λειτουργούντων εἰς 17 Γερμανικὰς πόλεις Πανεπιστημίων, μόνον εἰς τέσσαρας ὑπάρχουν Σχολαὶ Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνιολογίας, εἰς ἕτερα τέσσαρα ιδρύθησαν Γεωπονικαὶ Σχολαί, εἰς ἕξ Φυσιγνωστικαί, εἰς ὀκτὼ Εὐαγγελικαὶ καὶ Καθολικαὶ Θεολογικαὶ Σχολαί, εἰς ἕτερα τέσσαρα μόνον Εὐαγγελικαὶ Θεολογικαὶ Σχολαὶ κ.ο.κ. Ὁμοίως, ἐκ τῶν λειτουργούντων εἰς ὀκτὼ πόλεις τῆς Δυτ. Γερμανίας ἰσαριθμῶν Πολυτεχνείων, εἰς ἕν ὑπάρκει Ἀεροναυτικὴ Σχολή, εἰς ἕτερον Σχολὴ Ἀεροπορικῶν Ἐπικοινωνιῶν, εἰς δύο Πολυτεχνεία Σχολαὶ Ναυπηγῶν, εἰς ἕν Ὀρυκτολογίας, εἰς τρία Ἀρχιτεκτονικῆς Κήπων, κλπ. Ὡσαύτως, εἰς Ἰταλίαν ἐφαρμόζεται τὸ αὐτὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα. Οὕτως, ἡ Οἰκονομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδούης εὐρίσκεται εἰς Βερόναν, καὶ τοῦτο, διὰ νὰ ζωγονηθῆ πνευματικῶς καὶ οἰκονομικῶς καὶ ἡ τελευταία αὕτη πόλις.

Ἐπίσης, τόσον εἰς Γαλλίαν ὅσον καὶ εἰς Ἑλβετίαν, ἀκολουθεῖται, ἐν πολλοῖς, τὸ αὐτὸ σύστημα κατανομῆς τῶν Σχολῶν.

Ἄς μὴ παρασυρῶμεθα ἀπὸ τὰ ἐν Ἀμερικῇ ἰσχύοντα συστήματα, διότι τὰ Εὐρωπαϊκὰ κριτήρια εἶναι τελείως διάφορα. Ἡ Ἀμερικὴ δὲν ἀντιμετωπίζει προβλήματα ὅμοια μὲ τὰ ἰδικά μας. Ἐὰν ἐν μέτρον ἀποδίδει εἰς μίαν χώραν, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δύναται νὰ μεταφυτευθῆ ἐπιτυχῶς καὶ εἰς μίαν ἄλλην, ὅπου ἐπικρατοῦν τελείως διάφοροι συνθήκαι. Ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ τονώσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον ἀριθμὸν Ἑλαρχικῶν Κέντρων.

Φρονοῦμεν ἐπίσης ὅτι, ἀπὸ ἐπιστημονικῆς πλευρᾶς, ἀλλὰ καὶ ἔθνικῆς, θὰ ἦτο ἀποδοτικὴ ἡ δημιουργία, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θράκης,

καὶ ἔδρας Ἑρακλικῶν Ἐρευνῶν, διότι πολλὰ εἶναι τὰ χρήζοντα συστηματικῆς μελέτης καὶ ἐρεύνης, ὡς π.χ. θέματα ἀφορῶντα τὴν ἀρχαιογνωσίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν λαογραφίαν, τὴν οἰκονομίαν κ.λ.π.

Περαίνοντες, ἐκφράζομεν τὴν ἐλπίδα, ὅτι συντόμως τὸ Ἑρακλικὸν ὄνειρον, περὶ ἰδρύσεως Πανεπιστημίου καὶ εἰς Θράκην, θὰ λάβῃ σάρκα καὶ ὄσπῃ, διότι, ὡς εἶπε Διογένης ὁ Λαέρτιος: «ἡ Παιδεία ὁμοία χρυσῷ στεφάνῳ καὶ γὰρ τιμὴν ἔχει καὶ τὸ λυσιτελές».

Κ.Π.Μ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΟΥΚΑΝΟΥ

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΘΡΑΞ

ΑΘΗΝΑΙ
1972

*ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ
ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ*

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΘΡΑΞ

Ἰπὸ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΟΥΚΑΝΟΥ
Φιλολόγου - Μετεκπαιδευομένου εἰς τὸ
Πανεπιστήμιον Heidelberg

Εἷς ἐκ τῶν πλέον σημαντικῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστάρχου ἦτο ὁ γραμματικὸς τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων Διονύσιος ὁ Θραξ. Ἐν τῷ λεξικῷ τοῦ Σουΐδα ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς περὶ αὐτοῦ: «Διονύσιος, Ἀλεξανδρεὺς, Θραξ δὲ ἀπὸ τοῦ πατρὸς Τήρου Τήρος τοῦνομα κληθεὶς Ἀριστάρχου μαθητῆς, γραμματικὸς. ὃς ἐσοφίστευσεν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ Πομπηίου τοῦ μεγάλου καὶ ἐξηγήσατο Τυραννίωνι τῷ προτέρῳ. συνέταξε δὲ πλεῖστα γραμματικά τε καὶ συνταγματικά καὶ ὑπομνήματα».¹

Εἷς τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τοῦ λεξικοῦ τοῦ Σουΐδα τὸ προσδιδόμενον εἰς τὸν Διονύσιον χαρακτηριστικὸν «Θραξ» εἶναι δυνατόν νὰ σημαίη, ἢ ὅτι ὁ Διονύσιος ἐγεννήθη ἐν Θράκῃ, ἢ ὅτι ἠδύνατο νὰ θεωρῆται ὡς Θραξ πολίτης ἔπειτα ἀπὸ πολυετῆ παραμονὴν εἰς αὐτὴν τὴν χώραν. Ἀπὸ τὴν παραμονὴν του εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὡς μαθητῆς τοῦ Ἀριστάρχου ἐκλήθη Ἀλεξανδρεὺς. Τὸ χαρακτηριστικὸν «Θραξ» λοιπὸν θὰ πρέπει νὰ τονίῃ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν Θράκην, ὅτι φύσει εἶναι Θραξ, ἐνῶ θέσει εἶναι Ἀλεξανδρεὺς. Ἐκ τοῦ Σουΐδα ἐπίσης πληροφορούμεθα, ὅτι ἐδίδαξεν ἐν Ρώμῃ ἐπὶ Πομπηίου τοῦ μεγάλου καὶ ὅτι ὁ Τυραννίων ὁ πρότερος διήκουσε τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακῆος ἐν Ρόδῳ, συγκατελέγετο δὲ μεταξὺ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.² Περὶ τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητος ὁ Σουΐδας μᾶς ὁμιλεῖ πολὺ γενικῶς: «συνέταξε δὲ πλεῖστα γραμματικά τε καὶ συντακτικά καὶ ὑπομνήματα». Ἀπὸ τὸν Στράβωνα πληροφορούμεθα, ὅτι ἐκαλεῖτο Ρόδιος, πράγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι ἐδίδαξεν ἐπίσης ἐν Ρόδῳ. «Διονύσιος δὲ ὁ Θραξ καὶ Ἀπολλώνιος ὁ τοὺς Ἀργοναύτας ποιήσας, Ἀλεξανδρεῖς μὲν, ἐκαλοῦντο δὲ Ῥόδιοι».³

1. Σουΐδ. s. v.: «Διονύσιος» (= II(1931) 109, 27 - 31 ὑπ' ἀριθμ. 1172 Adler).

2. Σουΐδ. s. v.: «Τυραννίων» (= IV(1935) 607, 15 - 25 ὑπ' ἀριθμ. 1184 Adler).

3. Στράβων XIV 2, 13 (= p. 969 A. = p. 655 C. = III (1852) 130 - 131 Kramer).

Σημαντικὸν καὶ διεξοδικὸν ἄρθρον περὶ Διονυσίου τοῦ Θρακῆς ἔγραψεν ὁ Moriz Schmidt τὸν παρελθόντα αἰῶνα εἰς τὸ περιοδικὸν «Philologus» VII, σσ. 360 - 382, Göttingen 1852 καὶ «Philologus» VIII, σσ. 231 - 253. 510 - 520, Göttingen 1853. Τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ M. Schmidt λαμβάνει κατὰ τὴν γνώμην μου τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν βιβλιογραφίαν περὶ τὸν Διονύσιον τὸν Θραῖκα, διότι θέτει καὶ ἀναπτύσσει ὅλα τὰ προβλήματα με' ὀξυτάτην μέθωδον καὶ με' ὀδηγὸν πάντοτε τὰς πηγὰς καὶ μόνον αὐτάς. Ὡς ἐκ τούτου μεγίστη εἶναι ἡ φιλολογικὴ ἀξία τοῦ ἄρθρου καὶ ἡ τιμὴ, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ προσδίδεται πρὸς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ. Τὸ ἄρθρον τοῦτο, ἂν καὶ ἀνήκει εἰς τὸν παρελθόντα αἰῶνα, εἶναι μέχρι σήμερον ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἔρευναν ἀναντικατάστατον. Θαυμάζει ὄντως τις ἐν αὐτῷ τὴν βαθεῖαν γνώσιν τοῦ συγγραφέως δι' αὐτὰς ταύτας τὰς πηγὰς. Ἡ γνώμη μου εἶναι, ὅτι πᾶσα μελλοντικὴ ἔρευνα περὶ τὸν Διονύσιον τὸν Θραῖκα θὰ πρέπει νὰ ἐκκινήσῃ ἀπὸ μίαν βαθεῖαν καὶ οὐσιαστικὴν μελέτην τοῦ ἄρθρου τοῦ M. Schmidt καὶ τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα οὗτος θέτει καὶ ἀναπτύσσει εἰς σχέσιν καὶ ἀναφορὰν πάντοτε πρὸς τὰς πηγὰς, τὰς ὁποίας ὁ ἐρευνητὴς θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ καὶ ἐξετάσῃ.

Βασικὸν ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ ἄρθρον περὶ τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακῆς εἰς τὴν Real-Enkyklopädie, τόμ. VI, στήλ. 977, 18 - 983, 50. Ἐν αὐτῷ δύναται τις νὰ εὑρῇ εἰς σύντομον ἀνάπτυξιν τὰς πηγὰς καὶ τὴν βιβλιογραφίαν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἔρευναν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακῆς.

Εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Σουΐδα δὲν γίνεται μνεία τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἔζησεν ὁ Διονύσιος. Τὸ ἄρθρον τῆς R. E. τοποθετεῖ τὴν ζωὴν του μεταξὺ τοῦ 170 καὶ 90 π.Χ., τὸν δὲ θάνατον τοῦ Ἀριστάρχου τὸ 140 π.Χ. (στήλ. 977).

Ὡς γνωστὸν ἡ σχολὴ τοῦ Ἀριστάρχου ἠσχολεῖτο βασικῶς με' τὸν Ὅμηρον, με' τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ κεμένου. Διονύσιος ὁ Θραῖξ ἀσχολεῖται καὶ αὐτὸς με' τὰ δημοικὰ θέματα⁴ δεχθεὶς ἐπίδρασιν ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του, πλὴν ὅμως δὲν ἀποδέχεται πλήρως τὰς γνώμας τοῦ Ἀριστάρχου, τὰς ὁποίας πολλάκις ἐλέγχει καὶ διορθώνει. Ἡ ἀπόστασις του ἀπὸ τὸν Ἀριστάρχον ὑπῆρξε μεγάλη εἰς τὰ προβλήματα τοῦ τονισμοῦ, ὅπου λαμβάνει θέσεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐπέτρπε ἡ καθημερινὴ χρῆσις τῆς γλώσσης. Οὕτω εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἀριστάρχον προέκρινε τὴν γραφὴν αἰδῶ, ἢ ἂντι τῆς αἰδῶ, ἢ ἰῶ, καὶ ἄχρειον ἀντὶ ἀχρεῖον.⁵ Ἀξίζει ἐπίσης νὰ μνημονευθῇ ἡ συμφωνία

4. Μνεῖαν τούτου ποιοῦνται πολλὰ ἀρχαῖα πηγαί, τὰς ὁποίας ἐκθέτει ἀναλυτικῶς τὸ ἄρθρον τῆς R. E., στήλ. 978.

5. Βλ. ἄρθρον ἐν R. E., VI στήλ. 978. Βλ. καὶ M. Schmidt, Philol. VII, 374.

του μετά τοῦ Ἀριστάρχου ἐν τούτῳ, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἦσαν πατρίς τοῦ Ὀμήρου.⁶

Τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ὀνομαστὸν τὸν Διονύσιον, ἐπιγράφεται «Τέχνη Γραμματικὴ». Τὸ μικρὸν τοῦτο εἰς ὄγκον βιβλίον εἶναι ἡ πρώτη Γραμματικὴ, ἡ ὁποία ἐγράφη εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν Χῶρον, ὡς ἐκ τούτου δὲ προὔξηνσε μέγα ἐνδιαφέρον. Ἦδη οἱ Στωϊκοὶ καὶ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ Φιλολογοὶ συνεζήτησαν προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴν οὐσίαν τῆς γλώσσης καὶ μὲ τὴν σπουδὴν τῆς γραμματικῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συγκρίσεως τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης μὲ τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν κοινὴν γλώσσαν τῆς ἐποχῆς.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς «Ἀναλογίας», ἦτοι ὁ Ἀρίσταρχος καὶ οἱ μαθηταὶ του ἐδημιούργησαν ἐκ τῶν ἰδίων παρατηρήσεών των βασικοὺς κανόνας καὶ ἔθεσαν οὕτω τὰς βάσεις διὰ μιαν τεχνητὴν γραμματικὴν, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη ὡς ἰδιαίτερος κλάδος τῆς φιλολογίας. Οὕτω Διονύσιος ὁ Θραξ ὡς τεχνικὸς γραμματικὸς ἀνοίγει μιαν νέαν περίοδον εἰς τὴν φιλολογίαν διὰ τοῦ ἔργου του, «Τέχνη γραμματικὴ», τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσε τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῶν γραμματικῶν σπουδῶν.

Ἡ «Τέχνη γραμματικὴ», ὡς καὶ τὰ Σχόλια εἰς αὐτήν, ἐξεδόθησαν ὡς πρῶτος τόμος τῆς σειρᾶς «Grammatici Graeci» ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸν οἶκον Teubner τῆς Λειψίας τὸ ἔτος 1883/1901. Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶναι ἐν μέγα κατόρθωμα τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Μεγίστην φιλολογικὴν ἀξίαν ἔχει κυρίως ἡ ἔκδοσις τῶν Σχολίων εἰς τὴν «Τέχνην», τῆς ὁποίας ἐπεμελήθη ὁ A. Hilgard διὰ τῆς προσθήκης κριτικοῦ ὑπομνήματος καὶ πινάκων (Teubner τῆς Λειψίας 1901).⁷

6. Βλ. M. Schmidt, Philol. VII, σελ. 373. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔδρασε πλείας μεγάλων φιλολόγων, οἱ ὁποῖοι ἐθεμελίωσαν τὴν κριτικὴν καὶ γραμματικὴν ἐρμηνείαν τῶν φιλολογικῶν μνημείων. Οἱ ἐπιφανέστατοι ἄνδρες τῆς ἐποχῆς διορίζονται διευθύνται τῆς μεγάλης Βιβλιοθήκης, ἡ ὁποία ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Α' τοῦ Σωτῆρος καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Φιλαδέλφου καὶ περιεῖχε 700.000 τόμους χειρογράφων. Ὁ βιβλιοθηκᾶριος γραμματικὸς Ἀρίσταρχος ὁ Σαμόθραξ, μέγιστος τῶν φιλολόγων τῆς ἐποχῆς καὶ ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰσήγαγε τὰ κριτικὰ σημεῖα ἐρεύνης τῶν ἐπῶν, συνέχισε δὲ καὶ συνεπλήρωσεν τὸ ἔργον τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ καὶ βιβλιοθηκᾶριου Ἀριστοφάνους τοῦ Βυζαντίου, μαθητοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Καλλιμάχου καὶ τοῦ Ζηνοδότου. Ἀριστάρχου λαιπὸν εἶναι ὁ Διονύσιος ὁ Θραξ, ὁ ὁποῖος καὶ συνέγραψε τὴν πρώτην ἑλληνικὴν γραμματικὴν, ἡ ὁποία ἐπὶ μιαν ὀλόκληρον χιλιετηρίδα ἦτο τὸ ἐγχειρίδιον τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὸ πρότυπον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθησαν αἱ Γραμματικαὶ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ μερικῶν ἀσιατικῶν γλωσσῶν μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως.

7. Συγγράφοντες τὸ παρὸν ἄρθρον ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀνατυπωθεῖσαν ἔκδοσιν τοῦ 1883/1901 τῆς «Τέχνης γραμματικῆς» καὶ τῶν σχολίων εἰς αὐτήν ἀπὸ τὴν Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1965.

Ἡ «Τέχνη γραμματικῆ» τοῦ Διονυσίου δὲν εἶναι μία συστηματικὴ γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἶναι βασικῶς μία εἰσαγωγὴ εἰς τὴν γραμματικὴν. Ὁ σκοπὸς τῆς συγγραφῆς ἑνὸς τοιούτου ἔργου δὲν εἶναι αὐστηρῶς ἐπιστημονικὸς, ἀλλὰ παιδαγωγικὸς πρὸς σχολικὴν χρῆσιν. Ἡ «Τέχνη γραμματικῆ» εἶναι ἀκριβῶς ἐν ἔγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ ἐγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν πρὸς τὰς γραμματικὰς σπουδὰς.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔργου δίδεται εἰς ὄρισμὸς τῆς γραμματικῆς ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ: «Γραμματικὴ ἐστὶν ἐμπειρία τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεύσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων». Εἰς τὰ Σχόλια εὐρισκομεν τὰς ἐξῆς βασικὰς ἐπεξηγήσεις τοῦ ὁρισμοῦ τούτου: 1) «ὅταν κάλαμον λαβοῦσα στίξῃ καὶ διορθῶται τὰς μὴ εὖ ἔχουσας τῶν λέξεων». . . 2) «ὅταν τὴν ὕλην τῶν διαλελυμένων λέξεων τέχνη καὶ μέτρον συναρμόσῃ καὶ τέλειον στίχον ἀπεργάσῃται».⁸ Ἡ λέξις «Τέχνη», ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν γραμματικὴν, ἔχει συγγένειαν μὲ τὸ ρῆμα τεύχω (κατασκευάζω). Συμφώνως πρὸς τὰ Σχόλια (ἐνθ' ἀν. σελ. 5) ἐκ τοῦ τεύχω ἔχομεν τευχάνη, κατὰ συγκοπὴν δὲ τοῦ ᾧ στοιχείου καὶ ἐκθλίπει τοῦ ὕ ἔχομεν τέχνη.

Εἰς τὸν ἀνωτέρω ὄρισμὸν τῆς γραμματικῆς, τὸν ὁποῖον δίδει ὁ Διονύσιος, ἡ λέξις ἐμπειρία σημαίνει ἀκριβῶς τὴν γνῶσιν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν μακρὰν ἐνασχόλησιν μὲ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς εἶναι οἱ ἔμμετρα καὶ οἱ πεζῆ ἢ ἄμετρα γράψαντες. Ἡ ἔκφρασις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λεγομένων σημαίνει: ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐρισκομένων. Θὰ ἐννοήσωμεν ὀρθῶς τὸν ὄρισμὸν αὐτὸν τῆς γραμματικῆς, ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψει παραλλήλως τὸν ὄρισμὸν τῆς τέχνης, τὸν ὁποῖον ἔδωκαν οἱ Στωϊκοί: «τέχνη ἐστὶ σύστημα [περὶ ψυχὴν γινόμενον] ἐκ καταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρὸς τι τέλος εὐχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ».⁹ Ἡ ἐξήγησις τοῦ ὁρισμοῦ τούτου, τὴν ὁποῖαν παρέχουν τὰ Σχόλια, τονίζει ὅτι «σύστημα» σημαίνει τὸ ἄθροισμα, «ἐκ καταλήψεων», σημαίνει τὸ ἐξ ἐφευρέσεων, «ἐγγεγυμνασμένων», τῶν δεδοκιμασμένων, καὶ τὸ «πρὸς τι τέλος» σημαίνει πρὸς ἀόριστον τέλος.

Πτολεμαῖος ὁ Περιπατητικὸς δέχεται, ὅτι ὁ Διονύσιος διὰ τῆς λέξεως «ἐμπειρία» ἐννοεῖ τὴν λογικωτάτην γραμματικὴν.¹⁰ Ἡ ἐρμηνεία αὕτη θὰ προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ γραμματικὴ πάντα κανονίζει μετὰ λόγου καὶ τῆς δεούσης ἀναλογίας. Πολλοὶ ὅμως εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι προσάπτουν ψόγον εἰς τὸν Διονύσιον, διότι ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ γραμματικὴ εἶναι ἐμπειρία. Κατ'

8. Βλ. Σχόλια, σελ. 2 Hilgard.

9. Βλ. Σχόλια, σελ. 161 Hilgard.

10. Σχόλια, σελ. 165 Hilgard.

αυτούς ἔμπειρία σημαίνει ἄλογον τριβὴν καὶ τοιαύτη φυσικῶς δὲν εἶναι ἡ γραμματικὴ.¹¹

Εἰς τὰ Scholia Marciana, σελ. 300, εὗρισκομεν μίαν ἐξηγησίαν τῆς λέξεως ἔμπειρία, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ἡ ἐπιτυχεστέρα. «Ἐμπειρία» λέγεται ἐδῶ ἀντὶ τοῦ ὄρου «τέχνη». Ἐμπειρίαν ὀνομάζει ἀκριβῶς ὁ Διονύσιος τὴν τέχνην καὶ ὄχι τὴν ἄλογον τριβὴν περὶ τὴν γραμματικὴν. Ἐν σελίδι 566 τῶν Σχολίων ἀναγινώσκομεν: «Γραμματικὴ λέγεται διὰ τὸ τῆκεν καὶ καθαίρειν τὰ γράμματα· ὥσπερ γὰρ ὁ χρυσὸς τηκόμενος ὑπὸ τοῦ πυρός, τουτέστι χωνευόμενος, καθαρῶτερος ἀναφαίνεται, οὕτω καὶ τὰ γράμματα τηκόμενα καὶ καθαιρόμενα καὶ λαμπρυνόμενα ὑπὸ τῆς γνώσεως τῆς γραμματικῆς λαμπρότερα καὶ φαινότερα ἀναφαίνονται. Ἐμπειρία δὲ λέγεται ποτὲ μὲν ἡ ἄλογος γνῶσις, ποτὲ δὲ καὶ ἡ διὰ λόγου γνῶσις. . . . Δύο τοίνυν γνώσεων λεχθεισῶν ἐπὶ τῆς ἔμπειρίας, ἀλόγου καὶ λογικῆς, τὴν λογικὴν νόησον λέγειν τὸν Διονύσιον ἐπὶ τῆς γραμματικῆς». Τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα τῶν Σχολίων τονίζει ἀκριβῶς, ὅτι ἡ γραμματικὴ ὡς ἔμπειρία εἶναι κατὰ τὸν Διονύσιον λογικὴ γνῶσις, τέχνη.

Εἰς τὸ κείμενον τῆς «Τέχνης» γίνεται περαιτέρω μία ἀπαρίθμησις τῶν μερῶν τῆς γραμματικῆς, τὰ ὁποῖα ἐν συνεχείᾳ ἀναπτύσσονται ἐν λεπτομερείαις. Οὕτω ἔχομεν ὀρισμοὺς καὶ ἀναπτύξεις:

- 1) Περὶ ἀναγνώσεως (Ἀνάγνωσις ἐστὶ ποιημάτων ἢ συγγραμμάτων ἀδι-
ἀπτωτος προφορά).
- 2) Περὶ τόνου (Τόνος ἐστὶν ἀπήχησις φωνῆς ἐναρμονίου. . .).
- 3) Περὶ στιγμῆς (. . . . καὶ ἡ μὲν τελεία στιγμὴ ἐστὶ διανοίας ἀπρητι-
σμένης σημεῖον. . .).
- 4) Περὶ Ῥαψωδίας (Ῥαψωδία ἐστὶ μέρος ποιήματος ἐμπεριειληφός τινα
ὑπόθεσιν).
- 5) Περὶ Στοιχείου (Γράμματα εἰκοσιτέσσαρα. . . γράψαι γὰρ τὸ ξῦσαι
παρὰ τοῖς παλαιοῖς. . .).
- 6) Περὶ Συλλαβῆς (Συλλαβὴ ἐστὶ σύλληψις συμφώνων μετὰ φωνήεν-
τος ἢ φωνηέντων. . .).
- 7) Περὶ Λέξεως (Λέξις ἐστὶ μέρος ἐλάχιστον τοῦ κατὰ σύνταξιν λόγου).
(Λόγος δὲ ἐστὶ πεζῆς λέξεως σύνθεσις διάνοιαν αὐτο-
τελῆ δηλοῦσα).
- 8) Τὰ ὀ κ τ ὠ μέρη τοῦ λόγου:
 - α) Περὶ ὀνόματος (Ὀνομά ἐστὶ μέρος λόγου πτωτικόν, σῶμα ἢ πρᾶ-
γμα σημαῖνον. . .).

11. Σχόλια, σελ. 167 Hilgard.

- β) Περί ρήματος (Ῥῆμά ἐστι λέξις ἄπτωτος, ἐπιδεικτικὴ χρόνων τε καὶ προσώπων καὶ ἀριθμῶν, ἐνέργειαν ἢ πάθος παριστάσα).
- γ) Περί μετοχῆς (λέξις μετέχουσα τῆς τῶν ρημάτων καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ιδιότητος).
- δ) Περί ἄρθρου (μέρος λόγου πτωτικόν, προτασσόμενον τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων).
- ε) Περί ἄντωνυμίας (λέξις ἀντὶ ὀνόματος παραλαμβανομένη, προσώπων ὠρισμένων δηλωτικῆ).
- στ) Περί προθέσεως (λέξις προτιθεμένη πάντων τῶν τοῦ λόγου μερῶν ἔν τε συνθέσει καὶ συντάξει).
- ζ) Περί ἐπιρρηματος (μέρος λόγου ἄκλιτον, κατὰ ρήματος λεγόμενον, ἢ ἐπιλεγόμενον ρήματι).
- η) Περί συνδέσμου (λέξις συνδέουσα διάνοιαν μετὰ τάξεως. . .).

Τὸ κείμενον τῆς «Τέχνης γραμματικῆς» ἐξεδόθη τὸ πρῶτον τὸ ἔτος 1715 ἀπὸ τὸν Φαμπρίκιον, *Bibl. Gr.* VII 26 - 34, κατόπιν τὸ 1816 ἀπὸ τὸν I. Bekker, *Anecd. Gr.* II 629 - 643, ἔπειτα δὲ μὲ κριτικὸν ὑπόμνημα καθὼς καὶ ἐπιμελεστάτην χρῆσιν ὄλων τῶν ὑπομνημάτων, τῶν ἐργασιῶν καὶ τῶν παραπομπῶν τῶν ἄλλων γραμματικῶν ἀπὸ τὸν G. Uhlig (*Dionysii Thracis Ars grammatica*, Lipsiae (1883)).

Μεγάλα μέρη τῶν Σχολίων ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν Villoison, *Anecd. gr.* II 101 - 188. Σχόλια εἰς ὄλον τὸ κείμενον τῆς «Τέχνης» ἐξέδωκεν ὁ I. Bekker, *Anecd. Gr.* II 647 - 972. Ὅλα τὰ ἰδιαίτερα ὑπομνήματα, ὡς καὶ τὰς συλλογὰς τῶν διαφορῶν σχολίων ἐξέδωκεν, ὡς ἀνεφέρωμεν ἀνωτέρω, ἐσχάτως ὁ A. Hilgard.¹²

Τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια τοῦ Μελάμποδος τοῦ γραμματικοῦ εἰς τὴν «Τέχνην γραμματικὴν» (σσ. 10 - 67, Hilgard) παρέχουν πλείστας ὄσας ἐξηγήσεις καὶ διασαφήσεις εἰς τὸ κείμενον τῆς «Τέχνης». Πλὴν ὅμως τὸ ἐρμηνευτικὸν ὑπόμνημα τοῦ Μελάμποδος δὲν ἀναφέρεται εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ κειμένου τῆς «Τέχνης». Οὕτω τὸ ὑπόμνημα τοῦ Ἡλιοδώρου, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἔκδοσιν Hilgard, σσ. 67 - 106, ἀναφέρεται εἰς ἐκεῖνα τὰ σημεῖα τοῦ κειμένου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἔχομεν σχόλια ἀπὸ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Μελάμποδος.

12. Ὁ ἀναγνώστης, ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται διὰ μίαν διεξοδικωτέραν καὶ βαθυτέραν σπουδὴν τῶν προβλημάτων, δύναται νὰ εὑρῇ βιβλιογραφίαν διὰ τὰς πηγὰς καὶ τὴν παράδοσιν τῶν Σχολίων τούτων εἰς τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου τῆς R. E. «Διονύσιος ὁ Θραξ», VI στήλ. 983.

Τὰ Scholia Vaticana (σσ. 106 κ. ἔξ., 156 - 192 Hilgard, τὰ ὁποῖα εἶναι ἢ σημαντικωτέρα συλλογὴ ὑπομνημάτων διαφόρων συγγραφέων, εἶναι ἀναλυτικώτατα. Ἐνταῦθα ἀναγινώσκουμεν εἰς τὰ προλεγόμενα, ὅτι Διονύσιος ὁ Θραῆς ἐγένετο ἄγαν σπουδαῖος καὶ φιλομαθής, ὥστε ὑπερέβαλε πάντας τοὺς κατ' αὐτόν. Εἶχεν δὲ μεγάλην ἐπίδοσιν καὶ ἐπιτυχίαν εἰς τὴν γραμματικὴν τέχνην. Παρὰ ταῦτα «οὐ μόνος ἔχειν ἠθέλησε τῆς γνώσεως τὴν ἀπόλαυσιν». Διὰ τοῦτο «θεμέλιον τοῖς νέοις εἰσαγωγικὴν συνέγραψεν τέχνην» (σελ. 158).

Εἰς τὰ Scholia Marciana (σσ. 292 - 442 Hilgard), τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπίσης ἀναλυτικώτατα, εὐρίσκομεν ἐρμηνείας καὶ ἐξηγήσεις, τὰς ὁποίας δὲν συναντῶμεν εἰς τὰ ἄλλα σχόλια. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰ Scholia Londinensia (σσ. 442 - 565). Ὁ κώδιξ τοῦ Λονδίνου φέρει τὴν ἐπιγραφὴν: Παρεμβολαὶ σὺν θεῷ διαφόρων γραμματικῶν περὶ γραμματικῆς μεθόδου, ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ περὶ προσωδίας. Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐκδόσεως τῶν Σχολίων (σσ. 565 - 586) ἔχομεν καὶ ἓν μικρὸν βυζαντινὸν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον ἂν καὶ δὲν εἶναι τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων σχολίων, ἐν τούτοις εἶναι βασικὸν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου τῆς «Τέχνης». Ἡ συγγραφὴ του ἀνάγεται εἰς τὸν 8ον ἢ 9ον αἰῶνα.¹³

Τὰ Σχόλια παρέχουν εἰς πολλὰ σημεῖα κοινὰς ἐξηγήσεις ἄνευ σημασίας, ἐν γένει ὅμως ἔχουν ἀξίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου τῆς «Τέχνης» καὶ τῶν γραμματικῶν σπουδῶν. Ὡς εἶδομεν, διακρίνονται: 1) εἰς ὑπομνήματα ἑνὸς συγγραφέως, καὶ 2) εἰς συλλογὰς ὑπομνημάτων διαφόρων συγγραφέων.¹⁴ Αἱ διάφοροι συλλογαὶ συμφωνοῦν εἰς πολλὰ κεφάλαια ἀκόμη καὶ κατὰ λέξιν, εἰς πολλὰ ὅμως σημεῖα συμπληροῖ ἢ μία τὴν ἄλλην.

Διὰ τοῦ ἔργου του, ὁ Διονύσιος ὁ Θραῆς ἔδωκεν μεγίστην ὠθησιν εἰς τὰς γραμματικὰς σπουδὰς. Οὕτω εὐθὺς κατόπιν ἐνεφανίσθησαν νέα ἔργα ἀπὸ διαφόρους ἄλλους, τὰ ὁποῖα ἐπραγματεύοντο τὰ αὐτὰ θέματα καὶ εἰς τὰ ὁποῖα οἱ συγγραφεῖς ἦσαν εἰς πολλὰ σημεῖα ἀντίθετοι πρὸς τὰς γνώμας τοῦ Διονυσίου. Παρ' ὅλα ταῦτα τὰ ἔργα ταῦτα ἀπωλέσθησαν, ἐνῶ ἡ «Τέχνη γραμματικὴ» τοῦ Διονυσίου ἐκέρδισεν ὑψηλὴν ἐκτίμησιν καὶ ἤτο μέχρι τέλος τοῦ Μεσαίωνος ἡμοῦ μετὰ τῶν «Εἰσαγωγικῶν κανόνων» τοῦ Θεοδοσίου τὸ βασικὸν κείμενον τοῦ μαθήματος τῆς γραμματικῆς εἰς τὰ σχολεῖα. Τὸν 13ον αἰῶνα τὸ κείμενον τῆς «Τέχνης» ἐγένετο πάλιν ἀντικείμενον σπουδῆς μὲ τὰ «Ἐρωτήματα γραμματικὰ» τοῦ Μοσχοπούλου. Κατόπιν ἀκολούθησεν ἐπὶ τῶν κειμένων τούτων αἱ ἐργασίαι τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον διαφύγει εἰς τὴν Δύσιν, ἤτοι τοῦ Ε. Χρυσολωρᾶ, τοῦ Κ. Λάσκαρι κ. ἄ. Ἐπίσης ἡ «Τέχνη γραμματικὴ» ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν λατινικὴν γραμματικὴν. Τὸν 5ον αἰῶνα μ. Χ. ἔχομεν μίαν γραμματικὴν τῆς ἀρμενικῆς γλώσσης, ἢ ὁποῖα ἔχει ὡς βάσιν τὴν

13. Βλ. ἄρθρον ἐν R. E., VI στήλ. 983.

14. Βλ. ἄρθρ. ἐν R. E., VI στήλ. 982.

«Τέχνην γραμματικὴν» τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακῆς, ὡς καὶ μίαν συριακὴν μετάφρασιν τῆς «Τέχνης».¹⁵ Τὴν γραμματικὴν τῆς ἄρμενικῆς γλώσσης καὶ τὴν συριακὴν μετάφρασιν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Uhlig εἰς τὴν ἔκδοσίν του.

Ὁ Μ. Schmidt, εἰς τὸ μνημειῶδες ἄρθρον του εἰς τὸ περιοδικὸν *Philologus* VII, σελ. 369 κ. ἔξ., ἐκκινῶν ἐκ διαφορῶν σχολίων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρουν τὸν Διονύσιον τὸν Θραῶκα, προσπαθεῖ νὰ εὔρη τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα συνέγραψεν οὗτος, ἂν καὶ ἔχει ἐπιφυλάξεις εἰς πολλὰ ἐξ αὐτῶν. Οὕτω, ἀπαριθμεῖ: 1) Τέχνη ρητορικὴ, 2) Περὶ Ρόδου, 3) Μελέται, 4) Πρὸς Κράτητα, 5) Περὶ ποσοτήτων, 6) Ὑπόμνημα εἰς Ἡσίοδον, 7) Ὀμηρικαὶ σπουδαὶ (ἐνθα ὁ Διονύσιος ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν Ἰλιάδα).

Πρόβλημα εἶναι δυνατόν νὰ τεθῆ, διατί ὁ Διονύσιος ὁ Θραῶξ οὐδὲν παρέδωκεν περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, ἡ ὁποία εἶναι διὰ τὴν ἐπιστήμην ἐν βασικὸν καὶ δύσκολον πρόβλημα. Ἡ γλώσσα τῶν Θρακῶν ἀπετέλει ἰδίαν γλώσσαν τοῦ Ἰνδογερμανικοῦ γλωσσικοῦ κορμοῦ ὑπαγομένη μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς, τῆς Φρυγικῆς καὶ τῆς Ἀρμενικῆς, εἰς τὴν Θρακοφρυγικὴν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία ἦτο συγγενὴς πρὸς τὴν παλαιοτάτην ἑλληνικὴν γλώσσαν.¹⁶

Περαίνων θὰ ἐπεθύμουν νὰ τονίσω, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακῆς καὶ ἐν γένει ὄλων τῶν ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν θὰ πρέπει νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συγχρόνων κατευθύνσεων τῆς ἐρεῦνης εἰς τὰ προβλήματα τῆς γλώσσης, ὡς εἶναι ἡ λογικὴ ἀνάλυσις τῆς γλώσσης, ἡ ἀναλυτικὴ φιλοσοφία τῆς γλώσσης, ἡ *Linguistik*, ἡ *Semantik* κλπ. Σήμερον ἡ μέθοδος τῆς ἀναλύσεως τῆς γλώσσης θὰ ἐκέρδιζε πάρα πολλὰ ἀκόμη, ἐὰν ἐμελέτα εἰς βάθος τὰ ἔργα τῶν ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν.

ZUSAMMENFASSUNG

Der alexandrinische Grammatiker Dionysios der Thraker war einer der bedeutendsten Schüler des Aristarch. Er beschäftigte sich mit Homer, wie alle Mitglieder der aristarchischen Schule.

Am Anfang meines Aufsatzes mache ich die Bearbeitung dessen, was Suidas über ihn überliefert hat (s. v.: «Dionysios» (=II (1931) 109, 27 – 31 No 1172 Adler). Ich zitiere und diskutiere weiter den Aufsatz von M. Schmidt in «Philologus» VII, 360 – 382 und VIII 231 – 253.

15. Βλ. ἄρθρον ἐν R. E., V1 στήλ. 981, 982.

16. Βλ. ἐκτενέστερον ἐν: Μυρτίλου Ἀποστολίδου, Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν (Θρακικά, τόμ. Δ, Ἀθήναι 1933, σσ. 96 – 97).

510 – 520, wo über sein Leben und seine Schriften am ausführlichsten gehandelt wird. Es wird auch in dem Artikel von R. E., V 1, 977–983 von seiner schriftstellerischen Tätigkeit gesagt und auf die Quellen und die Literatur hingewiesen. Die Lebenszeit des Dionysios wird nach R.E. V 1, 977 etwa zwischen 170 und 90 v. Chr. gelegt. Dionysios der Thraker lehre in Rhodos, gemäss Strabo XIV 2, 13 (= p. 969 A. = p. 655 C.=III (1852) 130 – 131 Kramer), wo der ältere Tyrannion zu seinen Schülern Zählte (Suid. s. v. Tyrannion).

Grosse Berühmtheit erlangte Dionysios durch seine «Ars grammatica», die erste Grammatik des Abendlandes, ein Kleines Büchlein. Dieses Buch ist keine systematische Grammatik der griechischen Sprache, sondern nur eine Einleitung in die Grammatik.

Die «Techne» beginnt mit einer Definition der Grammatik, mit der ich mich auseinandersetze und mit Hilfe der «Scholia» sie zu interpretieren versuche. Es handelt sich um die Bedeutung des Wortes «Empeiria». Meine These ist, dass Empeiria hier mit Teche gleichzusetzen ist. Die Grammatik ist empeiria. Es folgt weiter gemäss dem Text der «Techne» die Aufzählung der Teile der Grammatik.

Dann zitiere ich die bisherigen Ausgaben der «Techne» un der «Scholia». Die Scholia zur «Techne» sind sehr wichtig für die Geschichte des Textes und für die Geschichte der grammatischen Studien. Die Scholia sind ältere Commentare einzelner Verfasser oder Sammlungen von Scholien aus Commentaren verschiedener Verfasser (Z.B. die Sammlung des Vaticanus).

Am Ende stellt es sich die Frage, warum Dionysios der Thraker nichts über die thrakische Sprache überliefert hat. Darauf gibt es bis jetzt, soviel ich weiss, keine Antwort.

Zum Schluss möchte ich darauf aufmerksam machen, dass die sprachanalytische Philosophie und die Semantik heute noch mehr gewinnen würden, wenn sie intensiv die Werke der alexandrinischen Grammatiker studieren würden.

Heidelberg

DEMETRIOS
MOUKANOS

MISCELLANEA THRACIA
IN THEBAIDEM P. PAPINI STATI

[*Thrace, Thraces, Thracius*]

SCRIPSIT

GEORGIUS A. TVRLIDES

LIC. PHIL.

I

THRACE

Stat. Theb. V 84.

conloquia, aut saevam spectant trans aequora Thracen.

In hoc versu Staius Thracen «saevam», «ἀγρίαν» nominat. Inter adjectivum «saevam» et substantivum «Thracen», poeta has lectiones intermittit: «spectant trans aequora». Hoc schema hyperbaton vocatur. De variis lectionibus huius versus cf: editionem Thebaidis P. Papini Stati Alfredi Klotz. Lipsiae MCMVIII. A.C. 84 alloquia Marklandus ad Silv. 1, 2, 49 tracen M f: trace B b: tracem C.

Stat. Theb. V 435

Admetum et durae similem nihil Orphea Thracae,

In hoc versu Staius adjectivum «durae» cum substantivo «Thracae» conjungit. Varias lectiones huius versus sunt: A.C. 435 nihil ω:

r

nil P trace P: tyhace L^o

Stat. Theb. VII 180.

mater, abire iubes? Thracen silvasque Lycurgi?

De hoc versu cf: R. Jankel, P. Papinius Staius, [Lactantii Placidi qui dicitur commentarios in Statii Thebaida et commentarium in Achilleida]. Lipsiae MDCCCXCVIII, vol. III, p. 351: 180 SILVASQVE LYCVRGI Lycurgus Thracum rex fuit, qui Liberrum deum esse negabat. De variis lectionibus huius versus cf: A.C.: 180 lygurgi P B Q M f b.

II

THRACES

Stat. Theb. III 288.

trans Borean Thracasque tuos. indigna parumne

Variae lectiones huius versus sunt: A.C. : 288 borean P: - am

v

ω(reboam b) tuos ex - as C parune B.

Stat. Theb. IV 56.

seu Thracum vertere domos, seu tecta Mycenes.

De hoc versu cf: R. J a n k e l, p. 193: 56. SEV TECTA MYCENIS propter fratrum discordias et parricidiales epulas et fugam solis. unde Vergilius (Aen. I 568): *cneec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe*. De variis lectionibus huius versus cf. A.C. : 56 mycenes 5 Gronovius: mycenis P ω

Stat. Theb. V 53.

Thraces arant contra, Thracum fatalia nobis

De hoc versu cf: R. J a n k e l, p. 260. 53 THRACVM FATALIA NOBIS id est vicinitas Thraciae in nos suum transtulit nefas. nam quemadmodum illic Procne filium necavit, ita et nos in Lemno maritos peremimus. — vel quia exemplum de caede maritorum petatum est a crudelitate Tydei, qui fuit ex Thracia.

Variae lectiones huius versus sunt: A.C. : 53 Thraces M L b:

h

Traces Q tracum B: tracum Q: thracum M b

Stat. Theb. V 75.

cura viris tumidos adversa Thracas in ora

Varia lectio huius versus est A.C. : 75 hora f.

Stat. Theb. VI 486

ante Chromis; sed Thraces equi ut videre iacentem

De hoc versu cf: R. J a n k e l, p. 321 464 [486] SED THRACES EQVI dixerat enim supra Chromin, Herculis filium, equis usum Diomedis Thracis, — non illius, qui in Troiae excidio militavit — qui humanis carnibus vescebantur.

Variae lectiones huius versus sunt: A.C. : 486 crhomis b:

chromis

chronus v²

Stat. Theb. VII 34

dixerat, et Thracum Cyllenius arva subibat;

Variae lectiones huius versus sunt: A.C.: 34 et Pø: at K M f Menkuis abusus locis Vergilianis Aen. 3,259.11,595, 709 ubi extat dixit, at hic autem (vix) dixerat, et legitur arva ω: arma P.

Stat. Theb. XII 571.

Emathii Thracesque dolent, quaeque extat ubique

Varia lectio huius versus est. A.C.: 571 adolent Baehrens.

III

THRACIVS

Stat. Theb. V 347.

Cyaneis artata maris. nos Thracia visu

De hoc versu cf: K. J a n k e l, p. 280.347... NOS THRACIA VISV nos putamus Thraces in ultionem venire navigio, qui victi a viris fuerant Lemniadum.

Variae lectiones huius versus sunt: A.P.: maris P: vadis
maris

B² Q¹: vadis ω; vadi ne scribamus, id potissimum obstat, quod Statius de mari siugulariter hoc vocabulo non utitur visu om. b.

Scribendam Athenis mense Augusto a. MCMLXXII

ΠΕΡΙΑΨΙΣ

Ἐν τῇ ὡς ἄνω μελέτῃ προβαίνομεν εἰς συναγωγὴν καὶ σχολιασμὸν ἀπάντων τῶν ἐν τῷ ἔργῳ Thebais «Θηβαίς» τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ P. Papini Stati (Ἰσπλίου Παπινίου Στατίου) [43 - 96 μ.Χ.], περὶ τῆς Θράκης καὶ τῶν Θρακῶν ἐν γένει ἀναφερομένων χωρίων. Ὡσαύτως πρὸς βελτιωτέραν ἐξεικόνισιν τῶν περὶ Θράκης, ἐν τοῖς ὡς ἄνω στίχοις, διαλαμβανομένων, παραθέτομεν καὶ τὰ οἰκεῖα σχόλια τοῦ Λακταντίου Πλακίδου (Lactantius Placidus) [6ος αἰ. μ.Χ.] τὰ ὑπὸ τοῦ R. J a n k e l ἐκδοθέντα. Τέλος ἐνδεικτικῶς παρατιθέμεθα καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς, προσῆκον τοῖς στίχοις Κριτικὸν Ὑπόμνημα, ἀντλοῦντες τοῦτο ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ, ὑπὸ τοῦ A. K l o t z. Lipsiae MCMVIII.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΟ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙ

(Ψυχολογική και κοινωνιολογική θεώρηση)

Τὸ Ἀναστενάρι (ψυχολογική και κοινωνιολογική θεώρηση) εἶναι καρπὸς ἐρευνῶν γύρω ἀπὸ τὸ πραγματικὰ θαυμάσιο δμώνυμο ἔθιμο τῶν Θρακῶν τῆς Ἀν. Ρωμυλίας, οἱ ὁποῖες ἔγιναν σὲ διάστημα πέντε περιόπου ἐτῶν.

Ὅταν γιὰ πρώτη φορά, ἐπισκέφθηκα τὸν Λαγκαδᾶ γιὰ νὰ παρακολουθήσω τίς ἐκεῖ πυροβασίεις, ὁμολογῶ πὼς δὲν ἦταν γιὰ τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ δῶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ, κρατῶντας εἰκόνες, χορεύουν πάνω σὲ ἀναμμένα κάρβουνα χωρὶς νὰ καίγονται. Ὅταν ὅμως εἶδα τὰ ἐκστασιασμένα πρόσωπα τῶν ἀναστενάρηδων καὶ διεπίστωσα τὸ πάθος, τὸ ὁποῖο κατέκαιγε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ποὺ κατέλυαν τὴ δύναμη τῆς φωτιᾶς, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρχε ἓνα μοναδικὸ καὶ περίεργο κρᾶμα θρησκευτικοῦ καὶ ἡρωικοῦ στοιχείου διάχυτο σὲ ὅλο τὸ ἔθιμο, ἀποφάσισα τὴν ἐρευνά του.

Ὅλα ὅσα εἶχα διαβάσει γιὰ τὸ ἔθιμο αὐτὸ τῶν προσφύγων Θρακῶν, εἶχαν ἀναφερθῆ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ εἰς τυπικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐθίμου. Τὸ χειρότερο, εἶχαν ἐπισημανθῆ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ σὰν ἀνήκοντα ἀποκλειστικὰ εἰς τὸ Ἀναστενάρι, πράγμα τὸ ὁποῖο ὠδήγησε σὲ ἐσφαλμένα συμπεράσματα, ὄχι μόνον γιὰ τὰ ἐλάχιστα τὰ ὁποῖα γράφτηκαν γιὰ τὴν ψυχολογία καὶ κοινωνιολογία τοῦ ἐθίμου, τοὺς ἀπλοὺς ὑπαινιγμοὺς δηλ. ποὺ ἔγιναν γύρω ἀπὸ τὰ σημεῖα αὐτά, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ κυρίως θέμα ποὺ ἀπασχόλησε τοὺς ἐρευνητές: τὴν περιγραφὴν τοῦ τελετουργικοῦ, ὅπως καὶ τὴν προσπάθεια ἀνιχνεύσεως τῆς προϊστορίας του. Σὲ τελευταία ἀνάλυση, δὲν φάνηκαν ἀπλῶς ἀνεπαρκῆ τὰ ὅσα εἶχαν γραφῆ γιὰ τὸ ἔθιμο ἀλλὰ καὶ ὀπωσδήποτε δὲν ἔδιναν τὴν αἰσθησιν, τὴν ὁποία ἔνοιωσα (ὅπως ἄλλωστε καὶ πάρα πολλοὶ νοιώθουν) ἀπὸ τὴν παρακολούθησιν τοῦ ἐθίμου.

Τὸ ἐρώτημα γιὰτὶ συνέβαινε αὐτό, ἦταν φυσικὸ καὶ ὠδήγησε εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐρευνήσω καὶ ἐγὼ μὲ τὴ σειρά μου αὐτὸ τὸ περίεργο καὶ συγκλονιστικὸ ἔθιμο. Μετὰ τὴ διαπίστωση, πὼς τὸ πάθος, ἡ ἐκστασις, ἡ ἀλήθεια ποὺ

περιείχαν όλα τὰ «δριώμενα» τῶν ἀναστενάρηδων, εἶχαν περισσότερη σημασία ἀπὸ κείνα τὰ ὁποῖα ἔκαναν, θεωρήθηκε σκόπιμο νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἔρευνα ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ πλευρὰ τοῦ ἐθίμου. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἔρευνας παραδίδονται στὸ Θρακικὸ Κέντρο, στὸ ὁποῖο καὶ ἐκφράζονται οἱ πρὸ θερμῆς εὐχαριστίας γιὰ τὴ στοργὴ τὴν ὁποία ἔδειξε γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴ, ἡ ὁποία ἔγινε χωρὶς τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια κανενὸς καὶ γιὰ σκοποὺς καθαρὰ ἐπιστημονικοὺς, μὲ πλήρη ἀπουσία ὁποιασοῦντε βλέψεως οἰκονομικοῦ χαρακτῆρα.

Ἡ ἔρευνα ἔγινε μὲ ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἦσαν προσιτὰ σὲ πτωχὸ βάλαντιο. Ἀπλῆς φωτογραφίσεις, μαγνητοφωνήσεις καὶ κυρίως ἐπισκέψεις, συζητήσεις, ἀλληλογραφίαι κλπ. μὲ τοὺς ἀναστενάρηδες ὄλων τῶν περιοχῶν, ἀλλὰ κυρίως μὲ τοῦ Λαγκαδᾶ. Σημαντικώτατη ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τῆς οἰκογενείας Σωτηρίου Λιούρου, ἀρχιαναστενάρη Λαγκαδᾶ. Τοῦτο διότι ὄχι μόνον τὸ «κονάκι» ἄνοιξε διὰ πλάτα τις πόρτες τοῦ ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια γιὰ τὶς ἔρευνές μου ἀλλὰ διότι σπάνια θὰ συναντήσῃ κανεὶς ἀνθρώπους μὲ τόση εὐλικρίνεια, ἀπλότητα, ἀφιλοκέρδεια, ὅσο τοὺς Λιούρους.

Οἱ ἐπισκέψεις καὶ οἱ συζητήσεις ἐξ ἄλλου στὴν Ἁγία Ἐλένη Σερρών, εἶχαν τὴν ἴδια ἐγκαρδιότητα καὶ σημασία καὶ πραγματικὸς συναγερωμὸς σημειώθηκε μὲ τὴν ἐπίσκεψή μου στὴ Μαυρολεῦκη Δράμας. Ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες, μὲ σπάνιες ἐξαιρέσεις, ὑπῆρξαν θαυμάσιοι στὴ συνεργασία μας: ἀπλοὶ, εὐλικρινεῖς, ἔντιμοι καὶ ἀφιλοκερδεῖς. Συγκινητικὸς ὁ ἀρχιαναστενάρης Ἁγίας Ἐλένης Γ. Γιαβάσης καὶ ἡ γλυκυτάτη κα Κυριακοῦλα, στὶς ἐκδηλώσεις τοὺς καὶ τὴν ὑποδοχὴ τους, καὶ τὴν παροχὴ «βοηθείας» τελετουργικοῦ χαρακτῆρα, πού δείχνουν τὴν ἀγνότητα τῶν αἰσθημάτων τους γενικά. Ἰδιαίτερη προσπάθεια γιὰ βοήθεια στὴν ἔρευνα αὐτὴ, ἔκανε ὁ γνωστὸς ποιητὴς καὶ λόγιος κ. Εὐάγγελος Ἀσπιώτης, μὲ τὴν ἐπίσκεψή του στὸν κ. Μιχάλη Μούντζελο, ἀναστενάρη ἀπὸ τὶς Σέρρες, ὁ ὁποῖος καὶ προθυμῶτα, ἀπάντησε εὐλικρινὰ στὸ ἀπὸ ἑκατοντάδες σημεῖα ἐρωτηματολόγιο τὸ ὁποῖο εἶχα καταρτίσει. Καὶ θὰ ἦταν μεγάλη παράλειψη νὰ μὴ γίνῃ ἰδιαίτερη ἀναφορὰ στὴ βοήθεια τῶν ὀργανοποιικτῶν πού μὲ προθυμία μὲ εἰδοποιοῦσαν νὰ εἶμαι ἔτοιμη γιὰ μαγνητοφώνηση ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ κάτι ἐξαιρετικὸ, καὶ ἀκόμα εἶπαν κ' ἄλλους στίχους τοῦ «παπποῦ», μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ σχετικὴ ἐργασία. Ξεχωριστὰ μάλιστα ἔκαναν τοῦτο, οἱ λυράρηδες Γιώργος Καλοστέφανος καὶ ὁ Δημήτρης Ἴω. Λάντζος, ἐνῶ οἱ Στέργ. Λάντζος, Γιώργος Δραγοῦλης, Στρ. Κουρτσούπης, μὲ ξεχωριστὴ προθυμία συνάδευαν κ' ἔβλεπαν τὴν προσπάθειά μου. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ νταουλιέρηδες Κώστας Βλάσκος καὶ Γιάννης Πουλημένος.

Ἡ ἔρευνα εἶχε σὰν ἀντικείμενα περισσότερους ἀπὸ σαράντα πέντε χορευτῆς—πυροβάτες ἀναστενάρηδες τῶν δύο φύλων, ἐνῶ συζητήσεις καὶ πα-

ρατηρήσεις έγιναν και με άλλους εκατὸ και πλέον αναστενάρηδες πού ἢ δὲν χορεύουν τώρα ἢ δὲν χορεύαν ποτὲ ἀλλὰ παραμένουν πιστοὶ στὴν παράδοση και τὴ λατρεία τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου και Ἑλένης. Ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ ὀνόματα, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ πὼς ξεχωρίζονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο, οἱ ἀναγραφόμενοι. Σωτήριος, Δέσποινα, Κωνσταντῖνος, Σταμάτης Λιοῦρος, Κυριᾶκος κι' Ἑλένη Λίλλη, Πασχάλης κι' Ἑλένη Λίλλη, Κώστας, Ματούλα, Δημήτρης και Νίκη Γιαννάκη, Μανώλης Καραγεωῶργος, Γιαννούλα Σεντίνη, Ἰορδάνης Σεντίνης, Παν. Γκαϊτατζής, Γιώργος Γκαϊτατζής, Χρῆστος Καραγιαννάκης, Κώστας Γκουτζής, Εἰρήνη Καντηλανάφτη, Θόδωρος και Μαρία Ἀλμπάνη, Ἀνέστης και Γεωργία Χατζημποζίνη, Μαρ. Σεβδαλῆ, Γιώργος Σεβδαλῆς, Κώστας και Χρυσούλα Ἀθανασίου, Δέσποινα Καμάρη, Χαρίκλεια και Εὐαγγελία Παπαδοπούλου, Γιωργάκης και Κυριακούλα Γιαβάση, Γιωργάκης και Κρυστάλλω Λάντζου, Μελαχροινὴ Λάντζου, Ἰορδάνης και Ἀθανασία Μελίδου, Καλιὼ Κωσταρίνα, Σωτήριος Σουῆρος, και Κυριᾶκος Λίλλης.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθῆ, πὼς ἐὰν ἔχη κανεὶς παρακολουθήσει τις πυροβολασιές και τὰ πανηγύρια τοῦ Λαγκαδᾶ μόνο, τοῦτο δὲν ἔχει σημασίαν μεγάλη γιὰ τὴν ἔρευνα διότι παρὰ τὰ λεγόμενα ἀπὸ μερικοὺς, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀπολύτως σημαντικὴ διαφορά. Τὸ Ἀναστενάρι, εἶναι ἓνα και μόνο. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἀγνοεῖται ἀπὸ τοὺς ὑποστηρίζοντες τὰ ἀντίθετα, εἶναι πὼς συχνὰ πολλοὶ αναστενάρηδες παίρνουν μέρος ἀκόμα και τὴν ἴδια χρονιά σὲ διαφορετικὰ πανηγύρια. Παντοῦ λέγονται και πράττονται τὰ ἴδια και μικροδιαφορὲς πού παρατηροῦνται στὸ τελετουργικὸ ὀφείλονται σὲ συνθήκες οικονομικὲς, χώρου και περιβάλλοντος και ἀκόμη σὲ διάθεση ἀπὸ χρονιά σὲ χρονιά νὰ γίνῃ ὀλόκληρο τὸ πανηγύρι μὲ ὅλα του τὰ στοιχεῖα και τὰ ἔξωαναστεναρικά (λησμονεῖται ἐδῶ πὼς τὸ Ἀναστενάρι ἦταν μέρος τοῦ πανηγυριοῦ τῆς κοινότητος Κωστί κλπ. πού γινόταν τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου κλπ.). Ὀφείλονται ἀκόμη στὸν τόνο πού δίνει ἡ ἰδιοσυγκρασία και νοοτροπία τοῦ ἀρχιαναστενάρη.

Φυσικά, μὲ τὰ ὅσα ἔχουν γραφτῆ στὴν ἐργασία αὐτῆ, κάθε ἄλλο παρὰ ἐξαντλεῖται τὸ θέμα. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐξετάζεται μόνον ἡ ψυχολογικὴ και κοινωνιολογικὴ πλευρὰ τοῦ ἔθιμου και θὰ παρουσιαστῆ προσεχῶς σὰν δεύτερο και ἰδιαίτερο μέρος ἡ ἱστορικὴ του θεώρηση, και ὁ καθορισμένος στόχος δὲν ἐπιτυγχάνεται ἀπόλυτα. Πάρα πολλὰ ἔχουν νὰ γίνουν, ἰδιαίτερα μὲ τὴν ψυχολογικὴ ἀποψη, διότι τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι τεράστιο και παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο, κάθε αναστενάρης νὰ ἔχη τὴν ἰδιομορφία του, μιὰ και οὐσιαστικά (ὄχι μόνον τυπικά) δὲν ὑπάρχει καμμία μύηση, κανένα καθορισμένο λεπτομερειακὸ σχέδιο πάνω στὸ ὁποῖο νὰ βαδίζει ἓνας αναστενάρης. Τὸ αὐθόρμητο, ὁ αὐτοσχεδιασμός και οἱ ἀτομικὲς ἐμπειρίες, εἶναι ἡ βάση τῆς αναστεναρικής ιδιότητος και εἶναι φυσικὸ νὰ ὑπάρχη ἀφθονία ἀπὸ ψυχολογικὲς περιπτώσεις πού

παρουσιάζουν τὸ ἐνδιαφέρον πὼς τελικά, ὅλες καταλήγουν στὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα. Θὰ ἐπιτραπῆ νὰ ἐκφραστῆ ἐδῶ μία γνώμη, σχετικὰ μὲ τὶς ἔρευνες τοῦ ἔθιμου καὶ τὸ πὼς γίνονται συνήθως, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν καταλήγουν σὲ σωστὰ συμπεράσματα γιὰ τὸ θαυμάσιο ἔθιμο τῶν προσφύγων τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ σωστὰ ἡ ἔρευνα ὅταν: α) δὲν γνωρίζῃ κανεὶς καλὰ ἑλληνικὰ καὶ ἀκόμα τῆ διάλεκτο τῶν ἀναστενάρηδων. Συνεπῶς, εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητο νὰ ἀνατίθεται ἔρευνα κοινωνιολογικὴ σὲ ξενόγλωσσους, β) ὅταν δὲν γνωρίζῃ τὴν νοοτροπία καὶ τὴν ψυχροσύνθεση τῶν ξεριζωμένων ἑλλήνων, γ) ὅταν ἀγνοῇ τὰ ἔθιμα γενικὰ τῶν Θρακῶν, τὸν τρόπο ζωῆς τους κ.λ.π., δ) τὸ περισσότερο σημαντικό, ὅταν δὲν γνωρίζῃ τὸ τρίπτυχο — θρησκεία, πατρίδα, οἰκονομία — ποὺ κυριαρχεῖ στὴν ψυχροσύνθεση καὶ νοοτροπία τῆς ζωῆς στὸν ἑλληνικὸ χῶρο. ε) Εἶναι ἀπολύτως βέβαιο πὼς δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἐπιτυχὴς ἔρευνα γιὰ τὸ ἔθιμο ἐπίσης, ὅταν τὰ πάντα πρέπει νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν ξηρὸ καὶ κάποτε στεῖρο «ὀρθολογιστικὸ» τρόπο θεωρήσεως τῶν πραγμάτων καὶ δὲν γίνῃ σοβαρὴ προσπάθεια νὰ ἀκολουθηθῆ μία ψυχολογικὴ καὶ νοητικὴ διαδικασία προσεγγίσεως τοῦ ἀλλότριου, ὅπως ὑπογραμμίσαιμε καὶ στὸ βιβλίο μας «Προσέγγιση στὸ Ἀλλότριον».

Ὅλα τὰ πρὸ πάνω, διότι τὸ Ἀναστενάρι εἶναι ψυχὴ καὶ ὄχι τύπος, εἶναι περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἔθιμο ποὺ θὰ τὸ παρακολουθήσῃ κανεὶς σὰν περιέργο καὶ γιὰ πολλοὺς γοητευτικὸ θέαμα.

Ἀκόμη, πολὺ περισσότερο, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἔρευνα σωστὴ, ὅταν ἐκφράζονται ἀντιλήψεις σὰν αὐτὲς τῶν Σεβασμιωτάτων Λαγκαδᾶ καὶ Δράμας. Συγκεκριμένα, ὁ δεῦτερος ἀρνήθηκε νὰ μᾶς δείξῃ τὶς κατασχεμένες εἰκόνες τῶν ἀναστενάρηδων Μαυρολεύκης, μὲ τὴ δικαιολογία, πὼς περιτενεῖ ὁ λόγος τῆς ἐπιστήμης, ἀφοῦ τὸ ἔθιμο καταδικάσθηκε ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο.

Ἡ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ Ἀναστενάρι, πρέπει νὰ συνεχιστῆ καὶ νὰ οργανωθῆ ἀκόμη καλύτερα, διότι τὸ ἔθιμο τοῦτο εἶναι ἐξαιρετικὸ, διαφέρει ἀπὸ τὰ περισσότερα, καὶ παρουσιάζει ξεχωριστὴ σημασία γιὰ τὰ πρὸ κάτω σημεία:

1) Τὴν ἀκαΐα τῶν ἀναστενάρηδων, ἃν καὶ πυροβατοῦν κ.λ.π. σὲ θρακίκα γύρω στοὺς 800° Κελσίου, στὴ φωτιά κ.λ.π. (Μέτρηση Μπαλῆ 1973).

2) Τὸν τρόπο ποὺ λατρεύονται οἱ Ἰσαπόστολοι. (Ἐνθουσιαστικός, ἐκστασιακός. Συνύπαρξη προχριστιανικῶν, πρωτοχριστιανικῶν καὶ χριστιανικῶν στοιχείων. Μητριαρχικὸς ὁ ἀρχικὸς χαρακτήρας).

3) Τὸ εἶδος τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς, ὅπως καὶ τῶν στίχων. (Ἡρωϊκὰ τραγοῦδια καὶ χορὸς ἠρωϊκός, μὲ θρησκευτικὴ ἔκσταση ἀνάμικτη).

4) Γιὰ τὸ ψυχολογικὸ βάθος, μὲ ἐνεργοποίηση τοῦ ὁμαδικοῦ ἀσυνειδήτου καὶ μὲ ἐκφράσεις, α) τὴν θιάσωση τῶν ψυχῶν, β) τὴν ταύτιση τῶν παθῶν. Ἐπίσης, γιὰ τὴν κλιμάκωση στὸ προσὲς προσεγγίσεως τοῦ θείου.

Τὸ σχῆμα αὐτὸ εἶναι: ἀναστενάρης - Μικρο-Κων)νος - Ἅγιος ἢ Μέγας Κων)νος-Χριστός. Γιὰ τὴν ἀναστενάρισσα: Μάνα Μικρο-Κων)νου - Ἅγία Ἑλένη - Παναγία. Ἐνδιάμεσα κατωτέρας κλίμακας, ἡλικιωμένοι καὶ τῶν δύο φύλων, ἀνάλογα ὅπως καὶ μέλη «Δωδεκάδας».

5) Γιὰ τὰ συμπεράσματα, πὺν μπορεῖ νὰ συναγάγη ἡ Φυσιολογία, ἡ Ψυχολογία - Ψυχιατρικὴ ἀπὸ τὰ παραψυχολογικὰ καὶ παραφυσιολογικὰ φαινόμενα ἀκαΐας, θαυματουργικῶν ἰάσεων, διαμεισιὰ φαινόμενα, θροχοποιητικὴ, ἐρημνεΐα ὄνειρων.

6) Γιὰ τὰ συμπεράσματα, πὺν μπορεῖ νὰ συναγάγη ἡ τέχνη, ὄχι μόνον ἀπὸ πλευρᾶς ἱστορίας, θεατρικῶν στοιχείων κ.λ.π., ἀλλὰ κυρίως σχετικὰ μὲ τὶς ἀναζητήσεις, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ δημιουργικὸ στοιχεῖο χοροῦ - μουσικῆς - ποιήσεως καὶ γενικὰ τὸ ψυχικὸ περιεχόμενον τῶν ἐκφράσεων τους.

7) Γιὰ τὶς σχέσεις εἰκόνας ἢ ἱεροῦ ἀντικειμένου καὶ πιστοῦ.

8) Γιὰ τὶς κοινωνικὲς προεκτάσεις, ἀπὸ τὸ γεγονὸς πὺς οἱ ἀναστενάρηδες ἀποτελοῦν μίαν ξεχωριστὴν ομάδα, πὺν τόσο μὲ ἀ-λογικὰ, ἀλλὰ καὶ μὲ συνειδητὸ λογικὸ τρόπο, προσφέρει ὑπηρεσίες στὴν κοινότητα καὶ τὸν συνάνθρωπον. (Ἐξεύρεση νεροῦ, ὑπόδειξη κακῶν μελῶν κοινότητος, προσευχὴ γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ, ἀλλὰ καὶ ἀκραιφνὴ φιλοπατρία καὶ πολεμικὸ ἠρωϊσμὸ).

9) Στὴν ἐποχὴ τοῦ ὠφελιμισμού καὶ τοῦ ἄκρατου ὀρθολογισμού, μοναδικὴ σύζευξη ἀλογοῦ καὶ λογικοῦ τρόπου γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ.

10) Τὸ σημαντικώτατον ὄλων ἴσως, ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ πάθος τῶν ἀναστενάρηδων γιὰ τὸ ἔθμὸν τους, πὺν συνίσταται σὲ ὀλοχρονιατικὴ ἐφαρμογὴ σχεδίου ζωῆς, πὺν ἐπιτρέπει πνευματικὴ καθαρὸτητα καὶ ἠθικὴ ἀκεραΐωση, ἔτσι, πὺν μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἀγνῆς καὶ θαθειᾶς ἐκστάσεως, νὰ γίνεται δυνατὴ ἡ σύζευξη τῆς φιλοπατρίας μὲ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην, καὶ νὰ ἔχουμε τὴν πῖν ἀγνὴν ἐκφραση τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, πὺν συνταιριάζει Σταυρὸ μὲ σπαθί.

Πὺν ἀκόμη, προέρχεται ἀπὸ τὴν πίστην, πὺς ὑπάρχει ἀνταπόκριση μεταξὺ αἰτήματος ἀνθρωπίνου καὶ πληρώσεώς του ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν Ἁγίων, ἀρκεῖ νὰ ἔχη ἐφαρμοστὴ στὴν πρακτικὴ ζωὴ τὸ σχέδιον αὐτὸ τῆς ζωῆς, ὅπως τὸ ἔδωσε ἡ ἀνώτατη δυάδα Παναγίας—Χριστοῦ, καὶ τὸ ἐφάρμοσε μὲ τὴν σειρά τῆς ἢ κατώτερης δυάδας Ἑλένης—Κωνσταντίνου.

Σημειώνεται, πὺς δὲν παρατίθεται βιβλιογραφία στὸ τέλος, διότι ἡ ψυχολογικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ θεώρηση, εἶναι ἀπλῶς, ὅπως εἴπαμε, ἓνα μέρος τῆς ὄλης ἐργασίας γιὰ τὸ Ἄναστενάριν. Θὰ ἀκολουθήσουν ἄλλες μερικὲς ἐπίσης ἐργασίες, καὶ ἐλπίζεται ὅτι θὰ γίνῃ τελικὰ δυνατὸν νὰ καταρτισθῇ πλήρης βιβλιογραφία τοῦ ἔθμου, κάτι τὸ ὅποῖον ἀκόμη ἀποτελεῖ στόχον, ὃ ὁποῖος δὲν ἔχει ἐπιτευχθῆ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Τ Ο Π Α Ν Η Γ Υ Ρ Ι

α) Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΔΩΝ

«Ἡ λύρα θέλω τὸ σπαθὶ μονάχα ν' ἀκονίζη,
φωτιὰ ν' ἀνάφτη στὴν καρδιά, ντουφέκια νὰ γεμίξη».

(Ἄχ. Παράσχος : Ἀνταπόδοις)

Τοὺς στίχους αὐτοὺς, τοὺς ἔβαλε ὁ Ἄχ. Παράσχος στὸ στόμα τοῦ Καραϊσάκη, ὁ ὁποῖος, ἀνταποδίδοντας στὸ Γάλλο ναύαρχο τὸ ἀστεῖο, πού τοῦ ἔκανε νὰ τὸν ξαφνιάσῃ μὲ τὶς ὁμοβροντίες τῆς ναυαρχίδας του, ἄναψε τὸ σαμπούκι του πάνω σ' ἓνα ἀνοιχτὸ βαρέλι μπαρουτί, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τὸν κατατρομάξῃ. Ἀσφαλῶς ὅμως, ἔχουν τὸ νόημά τους, μιὰ ἐντελῶς ξεχωριστὴ σχέση μὲ τὴν αἴσθησι τῆς μουσικῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς λύρας τῶν ἀναστενάρηδων. Γνήσιοι Θραῖκες, δὲν λατρεύουν μόνο τὴ μουσικὴ, μὰ κι' ἔχουν μιὰ ἰδιαίτερη αἴσθησι τῆς μελωδίας καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Ἕνας ξεχωριστὸς τρόπος ἐσωτερικῆς ἐξεργασίας συντελεῖται στὴν ἀναστενάρικη ψυχὴ πού σὲ κάνει νὰ σκέπτεσαι πῶς ὁ Ὀρφείας δὲν εἶναι μάταια τοποθετημένος στὴ Θράκη κι' οὔτε ὁ Ἄρης, ὁ θεὸς τοῦ πολέμου, πλάι στοὺς κεραυνοὺς καὶ τὶς βροντὲς, χωρὶς καμμιά δικαιολογία ἀγαπᾷ τὴ μουσικὴ καὶ τὰ παιχνιδίσματα πλάι στὰ ἴσχυρα γλυκὰ νερά, οὔτε γιατί ἡ Ἄρτεμη ἀγαπᾷ τὸ κυνῆγι μὰ καὶ διαλέγει τὶς ὁμορφες νεροπηγὲς μέσα στὰ θαθύσκωτα δάση γιὰ νὰ χορέψῃ μὲ τὶς Χάρες καὶ τὶς ξωτικὲς κι' ἀκόμα νὰ κιθαρίζῃ.

Γέννημα τῆς γῆς ὅπου εἶναι τὸ τοῦ «Ἄρως οἰκητήριον» (Εὐριπίδης, καὶ τὸ ἴδιο καὶ ὁ Ὅμηρος — Ὀδ. Θ. 361—) μὰ καὶ συγχρόνως ἡ γῆ πού ἔθρεψε ὄχι μονάχα τοὺς μεγάλους μύστες τραγουδιστὲς, τὸν Εὐμόλοπο, τὸ Μουσαῖο, τὸ Θάμυρη, τὸν Ὀρφέα ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τὶς ἴδιες τὶς Μοῦσες, ἔχουν τὴν ἱκανότητα ἐνὸς μοναδικοῦ συνταιριάσματος στὴ δεξιότητι νὰ κατασκευάζουν λύρες, ἀλλὰ καὶ παράλληλα τὸ «θηρίκιον ξίφος», πού ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου εἶναι τόσο θαυμαστὸ γιὰ τὴν τέχνη του.

Ἀπὸ δῶ δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβουμε πῶς ὁ Θράκας, ἀνδρεῖος κι' ἀφοβος πολεμιστῆς, εἶναι μαζὶ κι' ἓνας ἄνθρωπος μὲ ἐξαιρετικὴ εὐαίσθησι στὴ μελωδί καὶ τὸ ρυθμό. Μὲ μιὰ ἰδιαίτερη ψυχικὴ ἐξεργασία, μὲ τὸ ρυθμὸ καὶ τὴ μελωδί καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν ἔξαρση τοῦ

ἀγῶνα καὶ τῆς δύσκολης, τῆς ἡρωϊκῆς προσπάθειας. Μὰ κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά αὐτὸς ὁ μαχητικὸς ἐνθουσιασμός του ἐξευγενίζεται, ἐκλεπτύνεται γιὰ νὰ φτάσῃ στὶς πιδὺ ὑψηλές κλίμακες καὶ νὰ μετατρέπῃ τὴν ἀγωνιστικὴ διάθεση ἀπὸ πολεμόχαρη ἐπίθεση σὲ τάση κι' ἐκδήλωση θυσίας γιὰ τὴν ὑπηρεσία ὑψηλῶν στόχων. Ἡ μετουσίωση αὐτὴ μεταβάλλει τελικὰ τὸ πολεμοχαρὲς μένος σὲ πολεμικὴ δύναμη, τὴν ἀγριότητα σὲ ἀνδρεία. Φυσικὸ εἶναι ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ καὶ τὰ παραγωγικὰ ἐλατήρια τῆς πολεμικῆς δράσεως νὰ ἀλλάζουσι καὶ ἡ ὠμὴ ἐπιθετικὴ διάθεση νὰ παραχωρῇ τὴ θέσιν της στὴν ἀφοβὴ μὲν ἀλλὰ πάντα ἀμυντικὴ δυναμικὴ ἀντίσταση, ἡ ὁποία τὸ πολὺ νὰ ὑπαγορεύεται ἀπὸ ἓνα αἰσθηματικὸν δικαιοσύνης στὰ πλαίσια τῆς ἀνταποδόσεως.

Ὁ χορὸς ὅμως ἐπίσης, εἶναι μιὰ ἐκδήλωση ποὺ συνδέεται στενῶτατα μὲ ὅλα ὅσα μπορεῖ νὰ εἰπωθοῦν γιὰ τὴ μελωδία καὶ τὸ ρυθμὸν. Καὶ ἂν μὲ τὴ μελωδία μπορεῖ συχνὰ ὁ δεσμός καὶ ἡ σχέση νὰ εἶναι κάπως πιδὺ ἕμμεση, ὁ ρυθμὸς ἀντίθετα, κοινὸ στοιχεῖο καὶ στὸ τραγούδι καὶ στὸ χορὸν, ἀποτελεῖ τὸν ἀκατάλυτο κρῖκο ποὺ ἐνάνει τὰ δύο ἔτσι, ὥστε νὰ φαίνονται οὐσιαστικὰ διαφορετικὲς ἐκφράσεις τῆς ἴδιας ψυχικῆς καὶ συναισθηματικῆς καταστάσεως. Ὁ χορὸς εἶναι ἡ μουσικὴ τῶν κινήσεων. Καλύτερα ὅμως ἀκόμα μπορεῖ νὰ εἰπωθῇ, πὼς εἶναι ἡ ἴδια ἡ μουσικὴ διὰ τῶν κινήσεων. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ἀκριβῶς πὼς ὁ ρυθμὸς εἶναι ὁ μεγάλος δημιουργικὸς συντελεστὴς αὐτῆς τῆς στενῆς σχέσεως, ποὺ σὲ μιὰ θεώρησιν τοῦ ἐσώτερου στοιχείου, ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῆς ὑποκειμένης ἐνότητος τῶν δύο.

Ἀπὸ τὸ χαρακτῆρα ποὺ ἔχει ἡ μουσικὴ, ἡ ψυχολογικὴ ἐπίδραση ποὺ ἀσκεῖ καὶ οἱ ἰδιαίτερες ψυχικὲς ἐξεργασίες ποὺ ἐπιτυγχάνονται, ἔχει κι ὁ χορὸς τὸ χαρακτῆρα του. Ἡ ἐπέκτασις τῶν χαρακτηριστικῶν ψυχολογικῶν καὶ γενικὰ συναισθηματικῶν στοιχείων τῆς μουσικῆς, γίνεται ἐντελῶς φυσικὰ καὶ στὸ χορὸν. Ἐπιπλέον καὶ στοὺς Θράκες, ὄχι μόνον ἡ μουσικὴ ἀλλὰ καὶ ὁ χορὸς ὄχι μονάχα οὐσιαστικὰ εἶναι ἀπὸ ψυχολογικὴ πλευρὰ ταυτόσημα κι' ἐκφράσεις διαφορετικῆς τῆς ἴδιας συναισθηματικῆς καταστάσεως, ἀλλὰ κι' ἔχει τὸν ἴδιον χαρακτῆρα καὶ ἀσκεῖ τὶς ἴδιες ἐπιδράσεις μὲ τὴ μουσικὴ. Ἄν μάλιστα σκεφτοῦμε τὸ ἀπλὸ γεγονός, πὼς ὁ χορὸς εἶναι μιὰ δυναμικὴ ἐκφρασις συναισθημάτων, θὰ καταλάβουμε γιὰ τὴν ἰδίαν τὴν ἑπιπέδου, λαὸ πολεμικὸν κι' ἀνδρείον, ἦταν ἀπὸ πάντοτε ὄχι ἀπλῶς ἓνα ἐπακόλουθον τῆς μουσικῆς τοῦ κλίσης ἀλλὰ καὶ συχνὰ ξεπέρασε τὰ ὅρια ποὺ τοῦ διαγράφει ὁ χορὸς, ἡ μουσικὴ σὰν δημιουργικὸν τοῦ στοιχείου καὶ παρορμητικὸν τοῦ γενεσιουργικοῦ ἐλατήριου καὶ στάθηκε ἀνεξάρτητη ἐκδήλωση τὸ ἴδιον μεγαλειώδης, τὸ ἴδιον δυνατὴ στὴν ἐκφρασί της, τὸ ἴδιον λυτρωτικὴ κι' ἐνθουσιαστικὴ μαζί κι' ἔτσι ξεκομμένη ἀπὸ τὴ μελωδία τῆς μουσικῆς καὶ τὴ βοήθεια τοῦ ρυθμοῦ της. Σὲ μιὰ ἐρώτησιν ποὺ ἔκανα σχετικὰ μὲ τὸ σημεῖο αὐτό, δηλαδή ἂν μποροῦν νὰ χορέψουσι χω-

ρις ὄργανα καθόλου, ἡ ἀπάντηση ἦταν πῶς βεβαίως μποροῦν γιατί «αὐτὸ ἔρχεται ἀπὸ μέσα». Ὁ χορὸς μὲ ἄλλα λόγια, εἶναι μιὰ ἔκφραση τῶν συναισθημάτων τοῦ ἀναστενάρη, πὺ δὲν χρειάζεται ἐντελῶς ἀπαραίτητα τὴ βοήθεια τῆς μουσικῆς, ἡ ὁποία ἐδῶ, παρουσιάζεται σὰν βοηθητικὸ στοιχεῖο κι' ὄχι πρωτογενὲς στὴ δραστηριοποίηση μὲ συνέπειες ἐκδηλώσεως, μὲ κινήσεις ρυθμικὲς κι' ἁρμονικὲς. Εἶναι ὅμως βέβαιο, πῶς κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, γενικά, ὄχι μόνον προτιμοῦσαν τὴ μουσικὴ γιὰ νὰ χορέψουν ἀλλὰ καὶ ἀκόμα οἱ λυράρηδες καὶ ὁ νταουλιέρης, ἔδιναν τὸ ξεκίνημα καὶ τὸν τόνο σὲ ὀλόκληρο τὸ χορὸ. Μόνον σὲ μιὰ περίπτωση, ὅταν ὁ λυράρης Καλοστέφανος ἐγκατέλειπε τὴ λύρα γιὰ νὰ χορέψῃ μὲ τὶς εἰκόνες γιὰ δέκα λεπτά, ὁ χορὸς ἐξακολούθησε μὲ μερικὸς ἀναστενάρηδες. Ἀντίθετα, παρατηρήθηκε μιὰ ἐντονη διάθεση ἀπὸ ὠρισμένους, νὰ προστεθῇ νταούλι στὶς τρεῖς λύρες πὺ ἦδη ὑπῆρχαν. Χαρακτηριστικὰ ἡ ἀναστενάρισσα Γ. Χατζημποζίνη σχολίασε: «Γίνεται πανηγύρι χωρὶς νταούλι;».

Στὴν ἀρχαιότητα, οἱ Θραῖκες, φαίνεται πῶς ἀπ' ὅσα ἀναφέρθηκαν πὺ πάνω γιὰ τὸ χορὸ καὶ τὴ μουσικὴ, τὰ εἶχαν κάνει θίωμα καὶ ἀποτελοῦσαν ἐντυπωσιακὸ γνῶρισμα τῆς ἰδιομορφίας τοῦ χαρακτήρα τους: Μουσικὴ, χορὸς, πολεμικὴ ἰκανότητα, ἀποτελοῦσαν ἓνα τρίπτυχον, πὺ τελικά, παρουσίαζε ἓναν τύπο ἀνθρώπου μὲ πάρα πολὺ ἐνδιαφέρον. Ὁ Ξενοφώντας στὸ βιβλίον τῆς Κύρου Ἀναβάσεως, περιγράφει τὸν ἐθνικὸ χορὸ τῶν Θρακῶν πὺ ἦταν ἔνοπλος καὶ ἀκόμα συνωδευόταν ἀπὸ πολεμικὰ νικητήρια τραγούδια, τὸν «κολαβρισμόν»: Στὴν ἀρχὴ σηκώθηκαν οἱ Θραῖκες καὶ χορέψανε ὀπλισμένοι, ἐνῶ ἔπαιξε αὐλὸς καὶ πηδοῦσαν ἀλαφρὰ καὶ ψηλὰ καὶ χρησιμοποιοῦσαν καὶ τὰ ξίφη τους. . . Καὶ ὁ μὲν νικητὴς, ἀφοῦ σκύλευσε τὰ ὄπλα τοῦ ἄλλου, βγῆκε ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ χοροῦ τραγουδώντας τὸν σιτάλκα» (Σημειώνουμε πῶς ὁ σιτάλκας ἦταν ἓνα τραγούδι πὺ ἕμνοῦσε τὰ κατορθώματα τοῦ βασιλιᾶ Σιτάλκα, πράγμα πὺ δείχνει καὶ τὴν παράδοση τοῦ ἥρωα βασιλιᾶ πὺ ἔφτασε ἕως τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνο).

Εἶναι φανερὸ πῶς ὁ ἐθνικὸς χορὸς τῶν Θρακῶν ἦταν ὄχι μόνον ἔνοπλος ἀλλὰ καὶ κάτι περισσότερο ἀκόμα: ἡ ἀναπαράσταση μιᾶς μονομαχίας ἀνάμεσα σὲ πατριώτη πολεμιστὴ καὶ ξένο ἐπιδρομέα κι' ὁ νικητὴς ἦταν ὁ πατριώτης πὺ γιῶρταζε τὸ θρίαμβό του μὲ τὴ σκύλευση τοῦ ἠττημένου παίρνοντάς του τὴν πανοπλία καὶ τραγουδώντας ἓναν ἕμνο στὰ κατορθώματα ἐνὸς ἥρωα βασιλιᾶ.

Τὸ πρότυπο τοῦ γενναίου πολεμιστῆ πὺ μαζί εἶναι κι' ἓνας εὐγενικὸς λάτρης τῶν Μουσῶν. ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει στὴν πὺ περίοπτη θέση μέσα στὶς καρδιές τῶν Θρακῶν κι' ἀργότερα. Εἶναι φανερὸ πῶς ἡ περιγραφή πὺ κάνει ὁ Ξενοφώντας ἀνταποκρίνεται στὸ ἰδανικὸ τοῦ ἥρωα τῆς ὁμηρικῆς περιγραφῆς. Ἡ μονομαχία, ἡ μετὰ τὴ νίκη ἀφαίρεση τῆς πανοπλίας τοῦ ἠτ-

τημένου και νεκροῦ ἀπὸ τὸν νικητή, εἶναι μιὰ σκηνὴ πού μὲ πολλοὺς ἐπαίνοους περιγράφει ὁ Ὅμηρος στὴν Ἰλιάδα ἀμέτρητες φορές. Τοῦτο σημαίνει πῶς γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ξενοφῶντα, εἶναι κιόλας ἕνας χορὸς μὲ μεγάλη καὶ μακραίωνη παράδοση. Ἄλλὰ καὶ ὁ «σιτάλκας» εἶναι ἕνα εἶδος τραγουδιοῦ μὲ τὸ ἴδιο μεγάλη παράδοση πού τὸ πρωτοβρίσκουμε κι' αὐτὸ στὸν Ὅμηρο. Οἱ «ἀοιδοὶ» βρίσκονται στὶς ἀλλῆς τοῦ Ἀλκίνοου καὶ τοῦ Ὀδυσσεῆ γιὰ νὰ τραγουδᾶνε τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων. Ἄν στὸ σιτάλκα δὲν ὑπάρχει εἰδικὸς «ἀοιδὸς» ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ πολεμιστῆς—νικητῆς παίρνει αὐτὴ τὴ θέση, δὲν ἔχει καὶ πολὺ μεγάλη σημασία. Ὅπωςδὴποτε, ὑμνεῖ τὸ πρότυπο τοῦ ἥρωα τὸ βασιλιᾶ Σιτάλκα. Εἶναι δηλαδὴ οὐσιαστικά, ἡ ἴδια ἡ σημασία τοῦ τραγουδιοῦ καθ' ἑαυτοῦ ἀπὸ πλευρὰ περιεχομένου. Ἡ διαφορὰ ὑπάρχει ἀλλοῦ καὶ θὰ τὴν υπογραμμίσουμε σὲ ἐπόμενες σελίδες, γιατί ἔχει μιὰ ξεχωριστὴ σημασία γιὰ τὸ κύριο θέμα μας, τοὺς ἀναστενάρηδες καὶ τὸ Μικρο-Κωνσταντῖνο.

Κάνοντας τὴ μακρὰ πορεία του μέσα στοὺς αἰῶνες, τὸ πρότυπο τοῦ ἥρωα πολεμιστῆ καὶ μαζί τοῦ ἀνθρώπου πού λατρεύει τὶς Μοῦσες γενικώτερα, φτάνει νὰ σαρκωθῆ στὸ πρόσωπο τοῦ εὐγενικοῦ βασιλιᾶ Κόττυ πού ἔζησε καὶ βασίλευσε τὶς πρώτες δεκαετηρίδες τοῦ Α' μ.Χ. αἰῶνα, στὶς πεδινὲς καὶ παράλιες περιοχὲς τῆς Θράκης. Στὸν Κόττυ, λέει ὁ ἐπιγραμματοποιοὺς Ἀντίπατρος ὁ Θεσσαλονικεὺς, ὄλα οἱ Μοῖρες τὰ χάρισαν «πάντα τέλεια». Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Δία πού τοῦ ἔδωσε τὸ σκῆπτρο τὸ βασιλικό, τοῦ ἔδωσε «Ἄρης δόρυ, καλλοπύνην δὲ Φοῖβος ἔχει».

Οἱ μετὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνοι, ἔδωσαν νέες αἰτίες στοὺς Θραῖκες γιὰ ἡρωϊκοὺς ἀγῶνες, πρῶτα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ὕστερα γιὰ τὴ διατήρησή του. Ὁρόσημο φαίνεται πῶς ἀποτελεῖ ὁ ἀγῶνας τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου γιὰ τὸ χριστιανισμὸ καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ἐπιβολὴ του στοὺς πολέμους τοὺς προσωπικοὺς του καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ βασιλιᾶς στρατηλάτης, εἶναι ἕνας ἥρωας σὲ ὄλη τὴν κυριολεξία. Πολέμησε, ἀγωνίστηκε, πέρασε μέσα ἀπὸ τὴ φωτιὰ πραγματικά καὶ τοῦτο γιὰ χάρι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, πού τὸν πίστευαν. Ὁ σταυρὸς μὲ τὸ σταθὶ βρέθηκαν ἔδῳ σ' ἕνα μοναδικὸ συνταίριασμα. Τὰ ἠθικά τους πρότυπα, ἡ δύναμη καὶ ἡ ἀγάπη, ἀποτελέσαν ἕνα δίπτυχο μὲ ἀδιάσπαστη ἐνότητα καὶ μοναδικὴ ψυχολογικὴ δύναμη. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ πατρίδα ἔχουν ἀνανεώσει μὲ τὸν πῶ πανηγυρικὸ τρόπο τὴν ἀπὸ πάντοτε στενώτατη σχέση τους στὴ σκέψη καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ Ἑλληνα. Ὁ πολιοῦχος θεὸς ἢ ἡρωποικημένος θνητός, ἔχει ὄλη τὴ δυνατότητα τῶρα νὰ παραχωρήσει χωρὶς ψυχολογικὲς διαταραχὲς τὴ θέση του στὸν Ἅγιο πού ἔσωσε τὴν πόλη «νίκας κατὰ βαρβάρων δωρούμενος». Ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας, ὁ Ἅγιος Μηνᾶς, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἀποτελοῦν θαυμαστὰ πρότυπα πολιοῦχων Ἀγίων. Στὴ Θράκη, ὁ

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, ἔχει ἰδιαίτερη δραστηριότητα καὶ γιὰ τοῦτο εἶναι καὶ ξεχωριστὰ ἀγαπητός. Ἐκεῖ ἔδωσε τὴν ἀποφασιστικὴ μάχη γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κεῖ ἐπέτυχε. Εἶναι ὁ ἀναμφισβήτητος σωτήρας καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχη καὶ μιὰ ξεχωριστὴ θέση στὴν καρδιά τοῦ Θραῶκα χριστιανοῦ. Μιὰ ἰδιαίτερη ἐπεξεργασία γίνεται ψυχολογικὰ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἁγίου—Πολεμιστῆ, ἀπὸ τὸν ἀπλὸ Θραῶκα, ποὺ τὸ ἠρωϊκὸ στοιχεῖο ἀποτελεῖ κίβλας ἀπὸ μακραιωνη παρὰδοση χαρακτηριστικὸ τῆς ψυχοσυνθέσεώς του. Τὸ πρότυπό του, γίνεται τώρα, (ἢ ἂν θέλουμε νὰ εἴμαστε ἱστορικὰ ἀκριβέστεροι ξαναγίνεται), σὲ μιὰ ἀνανέωση ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ ἐξελίξεις καὶ τὰ νέα ρεύματα, ἓνας ἄνθρωπος, ἄφοβος, ποὺ δὲν διστάζει γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ νὰ πάρη τὸ σπαθί, νὰ μπῆ ἀκόμα καὶ στὴ φωτιά καὶ νὰ ἀγωνισθῆ γιὰ τὸν χριστιανισμό. Κι' ὅπως, ἄνθρωπος καὶ τόπος ὅπου ζεῖ εἶναι ἄρρηκτα δεμένα, ὁ χριστιανισμὸς κι' ἡ πατρίδα του, εἶναι δύο πλευρὲς τοῦ ἴδιου πράγματος. Καὶ εἶναι φυσικὸ, ἀντικείμενο τῆς ἠρωϊκῆς πράξεως νὰ εἶναι ἡ προστασία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἐλευθερίας του, πράγμα ποὺ σημαίνει μὲ τὴν κατοχύρωση τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας. Οἱ ταλαιπωρίες μάλιστα, ποὺ τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ στοιχεῖο ὑφίσταται στὴν περιοχὴ αὐτῆ, ἢ διασταύρωση τῶν διαφόρων αἱρέσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν διαφόρων λαῶν καὶ φύλων, ποὺ συντελεῖται ἐκεῖ στοὺς θυζαντινοὺς καὶ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, αὐξάνουν τὴν ἀνάγκη τῆς ἠρωϊκῆς πράξεως, τῆς δραστηρίας ἐπαγρυπνήσεως γιὰ τὴ διατήρηση τῆς «ἐστίας» στὴν πλατεῖα τῆς ἔννοια. Ἄκόμα πέρα ἀπὸ αὐτὸ, ὁ Ἕλληνας τῆς περιοχῆς αὐτῆς, εἶναι ὑποχρεωμένος σὲ μιὰ διαρκῆ ἐπαγρύπνηση, ὄχι μόνον γιὰ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὄσια τῆς πατρῴας γῆς ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀπλὴ ἐπιβίωσή του. Ἄλλὰ συμβαίνει, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ ὑπαρξῆ, νὰ μὴν αἰσθάνεται πὼς ζεῖ καὶ πὼς εἶναι ἄνθρωπος χωρὶς τὴν ἄσκησιν τῆς λατρείας του, χωρὶς τὴν πίστη του στὸ Χριστό: Ἔτσι, ὀλοκληρώνεται ἡ ταύτιση τοῦ πατριώτη — ἀνθρώπου — χριστιανοῦ καὶ συγχρόνως ἡ ἀποκλειστικότητα στὴν ἀξιολογικὴ κλίμακα, τῆς θυσίας γιὰ τὸν ἄνθρωπο—πατριώτη—χριστιανό, τοῦ ἥρωα.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ καταλάβῃ κανεὶς, πὼς ἓνας τύπος ἠρωϊσμοῦ ποὺ ἀποβλέπει στὸ στόχο μὲ τὸ ἐννοιολογικὸ καὶ ψυχολογικὸ περιεχόμενον τῆς τριπλῆς ἰδιότητος, πὼς βρῖσκει τὸ ἀνάλογό του στὸ πεδίο τῆς μουσικῆς, τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ χοροῦ, σὲ ἓνα μίγμα ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα. Βασικὰ καὶ τὰ τρία αὐτά, ἔχουν ἠρωϊκὸ χαρακτήρα. Εἶναι ἓνα εἶδος ἔπος οἱ στίχοι κι' ἀνάλογα γιὰ τὴν μουσικὴ του ἔκφραση ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ μελωδία, ὅπως καὶ οἱ κινήσεις κι' ὁ ρυθμὸς τοῦ χοροῦ. Αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὴ μουσικὴ, τοὺς στίχους καὶ τὸ χορὸ τῶν ἀναστενάρηδων. Βασικὰ πρόκειται γιὰ ἓνα ἔπος, τοῦ κύκλου τοῦ «ἀντρειωμένου» μὲ στίχους ποὺ ὑμνοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωα Κωνσταντῖνου καὶ ποὺ τοὺς στίχους αὐτοὺς τοὺς συνοδεύει μουσικὴ καὶ χο-

ρὸς ἀνάλογος. Γεμᾶτοι ἀπὸ ὑπέροχο ἠρωϊσμό πού ἔχει σὰν εἰδικώτερο περιεχόμενό του καὶ συστατικό του ὕλικό τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας γιὰ τὸν συνάνθρωπο—χριστιανό, γιὰ τὸν Ἕλληνα πού σφάζεται, καίγεται κρεμίζεται καὶ καταστρέφεται μαζί μὲ τὰ ἱερά του, τὴν Ἁγία Τράπεζα, τὸ Ἄσημένιο Τάσι καὶ τὸ Εὐαγγέλιο ἢ τὸν Τίμιο Σταυρό, οἱ στίχοι τοῦ Κωνσταντίνου, τραγουδιοῦνται μὲ τὴ συνοδεία τῶν πατροπαράδοτων καὶ πανάρχαιων μουσικῶν ὁργάνων: τῆ λύρα πρῶτα ἀπ' ὅλα, τὸ νταούλι καὶ τὴ γκάϊντα, ὅπως καὶ μὲ τὸν αὐλό. Ἡ γλυκύτητα τῆς λύρας σμίγει μὲ τὴ μεγαλοπρέπεια, τὴ βαρύτητα καὶ τὴν ἐπιβλητικότητα τοῦ νταουλιοῦ ἔτσι, πού καὶ μόνον αὐτὰ τὰ δύο, νὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ ἐκφράσουν μουσικά, σὲ ὁλόκληρη τὴν ἔκτασή του τὸ μυστικὸ συνταίριασμα τῆς ψυχικῆς δυνάμεως, πού ὑπογορεύεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν ἀνθρωπισμό, μὲ τὴ σωματικὴ ρώμη καὶ τὴν ὕλικὴ ἱκανότητα γιὰ τὴν ἠρωϊκὴ πράξη, πού θὰ πραγματώσῃ τὸ ἰδανικό. Ἐνα ἰδανικό, ὅπως εἶπαμε, δυσθεώρητου πραγματικὰ ὕψους. Τὸ ἰδανικό τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς ἀγάπης, ὅπως ἐκφράζεται στὸ βαθύτερο νόημα τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος.

Θὰ ὑπάρξῃ ὅμως ἴσως τὸ ἐρώτημα γιὰτὶ οἱ ἀναστενάρηδες ἔχουν σὰν ἀπαραίτητο τελετουργικὸ τους στοιχεῖο τὸ χορὸ καὶ τὸ τραγούδι. Δὲν εἶναι κάτι συννειθισμένο κ' ὅπως δῆποτε δὲν ἀποτελεῖ μέρος τοῦ χριστιανικοῦ τελετουργικοῦ. Τὸ ἐρώτημα εἶναι εὐγλωττο καὶ πραγματικά πολλές συζητήσεις, κυρίως ἀπὸ τοὺς πολέμιους τῶν ἀναστενάρηδων, ἔχουν γίνῃ πάνω σὲ αὐτὸ τὸ θέμα μὲ ἐπικριτικὸ περιεχόμενο. Ἴσως ὅμως, ἡ ἀπάντησις σὲ ὅλα ὅσα λέγονται σχετικὰ κ' ἐπικριτικὰ μάλιστα, νὰ εἶναι πολὺ πιὸ ἀπλή καὶ πιὸ δικαιολογημένη ἀπὸ ὅσο μπορεῖ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ἀπὸ πρώτη ἄποψη. Τελικὰ μάλιστα, ἡ ἀπάντησις αὐτή, νὰ μὴ θίγῃ καθόλου τὰ παραδομένα τοῦ χριστιανικοῦ τελετουργικοῦ καὶ νὰ μὴν βρῖσκεται βασικὰ ἔξω ἀπὸ τὸ δεοντολογικὸ συμβολισμό μᾶς χριστιανικῆς τελετουργίας. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἀναζητώντας τὴ δικαιολογία καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἀναστενάρηδες τελοῦν τὸ ἔθιμό τους, ὄχι μόνον «ἐν χορδαῖς καὶ ὄργάνῳ», ἀλλὰ καὶ μὲ χορὸ, δηλαδὴ μὲ ρυθμικὲς κινήσεις, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ σκεφτοῦμε πὼς τὸ ἐπίσημο τελετουργικὸ τῆς Ὁρθόδοξης ἐκκλησίας, ἔχει κιόλας ρυθμικὲς κινήσεις, προσχεδιασμένα βήματα, στάσεις, στροφές γιὰ τὸ σωστὸ προσανατολισμὸ πρὸς τὴν κατεύθυνσι πού ἔχει προκαθοριστῆ καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ ἀκόμη, θὰ πρέπει νὰ μὴν παραβλέπουμε, πὼς στὸ μεγαλύτερο μέρος ὅλα αὐτὰ συνοδεύονται ἀπὸ ψαλμοδίες, στίχους μὲ εἰδικὸ ρυθμὸ καὶ ἀνάλογη μελωδία. Πολὺ κοινόντυπο τὸ παράδειγμα τοῦ χοροῦ τοῦ Ἡσαΐα, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ θέλουμε νὰ περιορίσουμε τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν ἀναλόγων λατρευτικῶν τελετουργικῶν ἐκφράσεων.

Βεβαίως οἱ ἀναστενάρηδες ἔχουν διαφορετικὸ τελετουργικό. Ὑπογραμμίζουμε ὅμως πὼς ἡ διαφορὰ, καὶ αὐτὴ ἡ διαφορὰ ἀλλὰ σὲ ἀναλογία, δὲν

βρίσκεται στο θρησκευτικό σημείο αλλά στο ήρωϊκό του έθιμου. Στη θρησκευτική πλευρά, όσο αυτή πάντοτε ξεχωρίζεται, όσο δηλαδή αναφέρεται αποκλειστικά στη λατρεία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, δεν έχουν τίποτε το ξεχωριστό. Ακολουθούν σαν ορθόδοξοι χριστιανοί, δ,τι ακριβώς έχει καθοριστή σαν λατρευτικό τελετουργικό από την επίσημη εκκλησία. Πηγαίνουν στο ναό κι' άκοϋν τή λειτουργία, και γενικά συμμετέχουν όπως όλο το εκκλησίασμα στην ιερουργία. Τό μόνο διαφορετικό, είναι πώς βρίσκονται σέ μία ιδιαίτερα ύψηλής ποιότητας ψυχολογική διάθεση προσευχής και προσηλώσεως στην ιερουργία και τούτο ακριβώς για τό λόγο πώς υπάρχει αυτή ή κατάσταση τής θρησκευτικής «μεθέξεως» μέ τούς Άγιους, πού ιδιαίτερα τιμούν και προσκυνούν, όπως ακριβώς όλοι οι χριστιανοί μέ τόν ιδιαίτερο προστάτη, πολιοϋχο ή για κάποιον ξεχωριστό λόγο περισσότερο τιμώμενο Άγίο τους. Και έως εδώ, δεν έχουμε τίποτε τό ξεχωριστό κι' ούτε μπορούμε νά μιλήσουμε καν για ανάλογα κι' επεκτάσεις από ψυχολογικές καταστάσεις και παρορμήσεις πού υπαγορεύονται και προκαλούνται από ιδιαίτερα βιώματα και θρησκευτικές εμπειρίες. Οι διαφορές βρίσκονται από δώ και πέρα, στο τελετουργικό των αναστενάρηδων. Στο χορό πού κάνουν στίτι τους, ή στο ύπαιθρον και μάλιστα κρατώντας τις εικόνες στα χέρια τους, ή τά καταστόλιστα καλύμματα τους, τις ποδιές τους, καλύμματα (δηλαδή θήκες κατασκευασμένες από πορφυρόχρωμο ύφασμα και μέ διάφορα τάματα και ασημένια ή και άλλα στολίδια) τά άμανέτια (μαντήλια κοκκινόχρωμα ή κάτασπρα λινά, πού τά κινούν ή τά ρίχνουν στους ώμους τους για νά διώξουν τά πονηρά πνεύματα και νά έξορκίσουν γενικά τό κακό), τά θυμιατήρια (στο Λαγκαδά είναι τό φτωχότερο και άπλούστερο πού μπορεί νά φανταστή κανείς πώς υπάρχει, καμωμένο από πηλό και έντελώς άπλοϊκά και χοντροειδώς κατασκευασμένο). Και μάλιστα ο χορός αυτός δεν γίνεται καθόλου μέ θρησκευτικούς ύμνους, αλλά, όπως σημειώθηκε κιόλας, μέ τραγούδια πού ιστορούνε τά κατορθώματα, τά θάσανα και τις θυσίες του ήρωα Μικρο-Κωνσταντίνου πού έκανε και πάθαινε για τούς χριστιανούς. Όλα όσα έκανε και υπέδειξε πρώτα ο Μέγας Κωνσταντίνος, ο Άγιος Πολέμαρχος, για νά προσπατέψη κι' έλευθερώση από την τυραννία του ειδωλολάτρη αντίπαλου του τούς χριστιανούς. Η άλλαγή, μέ άλλα λόγια, υπάρχει, ακριβώς στο σημείο όπου τό ήρωϊκό στοιχείο του έθιμου έχει πλέον καθαρά πάρει τή θέση του και έχει γίνει μιá προέκταση τής ήρωϊκής δραστηριότητας του Άγιου, σέ ένα κοινό θνητό αλλά πραγματικό ήρωα κι' αυτόν, έμπνεόμενο, καθοδηγούμενο και ουσιαστικά εκτελούντα τις θελήσεις και τις προσταγές του Μεγάλου Προστάτη τής Χριστιανοσύνης. Είναι φυσική συνέπεια τό λειτουργικό νά αλλάξη στο σημείο αυτό και κάτω από τις ψυχολογικές επιδράσεις πού έχει ο αναλογισμός όχι πλέον του Άγιου αλλά του ήρωα Άγιου και του κατά κάποιον τρόπο συνεχιστή τής θελήσεως

Μικρο-Κωνσταντίνου, ἐδῶ στὸ συγκεκριμένο κι' ἐπιστητὸ κόσμο. Ἡ πανάρ-
χαια παράδοση τοῦ Θράκα ἐξακολουθεῖ μὲ τὸν πιὸ ὠραῖο καὶ παραστατικὸ
τρόπο. Χορεύει καὶ τραγουδάει τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωά του, ὅπως ἔκανε
πάντοτε. Ἀκόμα καὶ ἡ ἀντίρρηση πῶς τοῦτο ὅσο συνδέεται μὲ τὴ θρησκευ-
τικὴ πλευρὰ τοῦ ἐθίμου εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ παραδεγμένα, δὲν ἔχει οὐσιαστικὴ
βάση. Πρῶτα - πρῶτα διότι μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ ἰδιόζουσα ἔκφραση, ἀλλὰ
ἀνταποκρίνεται στὸ περιεχόμενο τοῦ ἐθίμου ποὺ εἶναι θρησκευτικὸ καὶ ἥρωϊκὸ
μαζί. Ὑστερα, τὸ ἥρωϊκὸ στοιχεῖο ἐδῶ εἶναι ἀπόλυτη συνάρτηση τοῦ θρη-
σκευτικοῦ κι' ἔτσι ἐκφράζεται καὶ στὸ τελετουργικὸ τραγούδι καὶ χορὸ. Ὁ
χορὸς εἶναι ἱεροπρεπέστατος. Τουλάχιστον στὰ Ἀναστενάρια τοῦ Λαγκαδά,
καὶ τὸ ἴδιο καὶ στὴν Ἀγ. Ἐλένη καὶ Μαυρολεϊκή, δὲν συμβαίνει τίποτε, ποὺ νὰ
μὴν κινῆται μέσα στὰ πλαίσια μᾶς βαθύτατα κατασκευαστικῆς ἀτμόσφαιρας. Ὅλα,
χορὸς, μουσικὴ, συζητήσεις στὶς ἀνάπαυλες, ἐπιφωνήματα (ποὺ τόσο ἔχουν
παρεξηγηθῆ ἀπὸ ἀπλοὺς μάρτυρες «αὐτήκοους» ἀλλὰ ἀκόμα κι' ἀπὸ λαογρά-
φους ἀντικειμενικῆς διαθέσεως, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια), πράγματι εἶναι
ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἔνωση τοῦ πατριωτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ στοι-
χείου. Χορὸς γιὰ τὸν ἥρωα ἀντιπρόσωπο τοῦ Μεγάλου Προστάτη Ἁγίου καὶ
τραγούδι, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἀποξενωμένα ἀπὸ ὁποιοδήποτε στοιχεῖο εὐωχίας
καὶ παραλυσίας, ποὺ ἐπιφέρει μιὰ ὁποιαδήποτε διάθεση διασκεδάσεως καὶ
εὐθυμίας. Δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ἀπὸ εὐθυμία στὸν τελετουργικὸ αὐτὸ χορὸ
ποὺ ἀγιάζεται ὁ συμβολικὸς ἥρωϊκὸς του χαρακτήρας ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ
εὐλόβεια καὶ τὴν ψυχικὴ ἀνάταση πρὸς τὸ θεῖο. Ὁ χορὸς μπορεῖ νὰ θεωρη-
θῆ ἴσως σὰν τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴ ἔκφραση, ὅπου τὸ θεῖο καὶ ὁ ἥρωισμὸς
συναντῶνται, ἀλληλοεπεκτείνονται καὶ ἀλληλοδιεισδύουν ἔτσι ὥστε νὰ σχη-
ματίζεται τελικὰ ἡ ἰδιομορφία τοῦ ἐθίμου ἀπὸ τὴ μιὰ, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ
αἰώνιο ἰδανικὸ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως: Πατριωτι-
σμὸς καὶ χριστιανισμὸς νὰ παρουσιάζονται σὲ μιὰ μοναδικὴ ἐνότητα κι' ἀπα-
ράμλλη ἔξαρση.

Ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ συγκλονιστικὲς ἐμπειρίες ποὺ πραγματικὰ σὲ
ὑποχρεώνουν νὰ αισθανθῆς βαθύτατα ὅτι ὑπάρχει ὁ ἔσωτερικὸς ἄνθρωπος
τὸν ὁποῖο μπορεῖς νὰ ἀνακαλύψης μὲ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα σὲ στενὴ
ἐξάρτηση μὲ τὸ ἥρωϊκὸ καὶ νὰ τὸν ἐκφράσης μὲ τὴ μουσικὴ καὶ τὸ χορὸ ἔτσι
ἀπλᾶ καὶ ἐντελῶς αὐθόρμητα, χωρὶς καμμία ἐκζήτηση ἢ περιττὴ ἔξωτερικὴ
ἐπεξεργασία τοῦ τύπου. Ἀναμφίβολα, χρειάζεται κάποια ἐνδιάθετη τάση γιὰ
νὰ μπορέση κανεὶς νὰ κάνῃ ἔστω καὶ μερικὰ βήματα ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ
διαδικασία, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐννοήσῃ τὴν αὐτοκατάδυση τοῦ ἀνα-
στενάρη μέσα στὰ ἐνδότατα τῆς ἔσωτερικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐκεῖ
ὑπάρχει ἡ δυνατότητα γιὰ παρεξηγήσεις, ἀπὸ τὸν ἀσυγκίνητο καὶ ψυχρὸ πα-
ρατηρητὴ. Εἶναι δυνατὸν ἕνας τέτοιος παρατηρητὴς, ὅσο λειτουργοῦν κανο-

νικά οί αισθήσεις του και ψυχολογικά είναι προετοιμασμένος για μιὰ κανονική κι' αντικειμενική παρατήρηση, να καταγράψει τὸ χορὸ και τὴ μουσικὴ τῶν ἀναστενάρηδων. Δὲν θὰ μπορέσει ὅμως νὰ συλλάβῃ τὸ βαθύτερο μῆνυμα πὸν περιέχει ὁ ἀναστενάρικος χορὸς και τὸ τραγοῦδι, γιὰ τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ ἐσώτατο εἶναι του και κεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ ἐπίσης τὰ πεδία ὅπου κινεῖται και ὑπάρχει τὸ θεῖο και τὸ ἥρωϊκὸ σὲ ἓνα θερμότητα και στενωτάτο συνταίριασμα.

Ἐπάρχει μιὰ κατηγορία ἀναστενάρηδων οἱ ὅποιοι δὲν χορεύουν και δὲν πυροβολοῦν καθόλου, ἀλλὰ ὡστόσο, αἰσθάνονται ἀπόλυτα δεμένοι ψυχικά μὲ τοὺς χορευτὲς και πυροβάτες. Πραγματικά ξενίζεται κανεὶς ὅταν παρακολουθῇ τις ἀντιδράσεις τους στὸ χορὸ και τις ἐκδηλώσεις πὸν τὸν συνοδεύουν, τῶν χορευτῶν ἀναστενάρηδων. Ἀμίλητοι, σοβαροί, παρακολουθοῦν τὰ πάντα σὲ σιγὴ και εὐλάβεια και δὲν χαράζει οὔτε τὸ παραμικρότερο, τὸ ἀμυδρότερο χαμόγελο στὸ πρόσωπό τους σὲ καμμιά περίπτωση. Και ὅταν ἀκόμα ὁ ἀναστενάρης χορευτὴς ἢ ἡ ἀναστενάρισσα σταματήσῃ μπρὸς τους γιὰ νὰ χορέψῃ και πάλι μένουν ἀσάλευτοι κι' ἀμίλητοι. Κι' ὅταν ἀκόμα τοὺς ἀκουμπήσῃ στοὺς ὤμους χορεύοντας και πάλι μένουν ἐντελῶς ἀσάλευτοι. Δὲν μιλοῦν οὔτε μὲ τὰ μάτια τους οὔτε γιὰ νὰ ἐνθαρρύνουν ἢ νὰ καθησυχάσουν ὅταν ὁ χορευτὴς ἀναστενάρης ἔχῃ ἓνα ἀπὸ τὰ ξεσπάσματά του τὰ γεμάτα πόνο και ἀγωνία. Θὰ νομίσῃ κανεὶς ἀπὸ πρώτη ἐντύπωση πὸς πρόκειται ἀν' ὄχι γιὰ ἀδιαφορία δλοκληρωτικὴ, τοῦλάχιστον γιὰ ἔλλειψη οὐσιαστικῆς συμμετοχῆς και κατανοήσεως τῆς ψυχολογικῆς κατάστασεως τοῦ χορευτῆ. Ὁστόσο, εἶναι μιὰ σωστὴ ἀνταπόκριση ἢ στάση αὐτὴ πραγματικά. ὅπως θὰ δοῦμε σὲ ἐπόμενες σελίδες, μιὰ κι' ὁ ἀναστενάρικος χορὸς δὲν ἔχει τίποτε ἀπολύτως τὸ κοινὸ μὲ τὸ χορὸ τῆς εὐθυμίας ἢ τῆς συμβατικότητος πὸν ὑπαγορεύει ἢ κοινωνικὴ συμπεριφορά, ἀλλὰ πρέπει νὰ χαρακτηριστῇ αὐτὸ πὸν ἀκριβῶς εἶναι: ἱερὸς χορὸς. Οἱ ἴδιοι ἄλλωστε οἱ ἀναστενάρηδες τὸν ὀνομάζουν ἁγίτικο.

Ἡ μουσικὴ και ὁ χορὸς εἶναι και ἡ πραγματικὴ ἔναρξη και ἡ συνέχεια και ἡ πυροβασία και ἡ λήξη τοῦ «πανεγυριοῦ» τῶν ἀναστενάρηδων. Ἀκόμη εἶναι ἡ πεμπτουσία τῆς ψυχολογικῆς του πλευρᾶς, στήν πιδ εἰδικὴ σημασία τοῦ ὄρου. Δημιουργικὸ στοιχεῖο, πὸν νὰ παίρῃ τὸ περιεχόμενο ἐλατήριον πολλές φορές και παράλληλα ἐκφράσεως τῆς ψυχολογικῆς του πλευρᾶς, γερμίζει ὀλόκληρο τὸ τελετουργικὸ τοῦ ἔθιμου. Ἐτσι σὲ τελευταία ἀνάλυση, ὀλόκληρο τὸ τελετουργικὸ εἶναι ἓνας χεῖμαρρος ἀπὸ ρυθμὸ κινήσεων και μελωδία, πὸν δὲν ἔχει κανεὶς παρὰ νὰ εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ προκαταλήψεις γιὰ νὰ διαγνώσῃ ἀμέσως ἀπὸ τὸ γεγονὸς και μόνο αὐτό, πὸς πραγματικά κάτι καθαρὰ ἐσωτερικὸ εἶναι ἐκεῖνο πὸν κατέχει τὸν ἀναστενάρη κι' ἀπὸ κεῖ νὰ ἀναζητήσῃ τὸ βάθος και τὴν ἔκταση πὸν ἔχει ψυχολογικά τὸ ἔθιμο.

Ἀσφαλῶς ἦταν μιὰ εὐτυχὴς σύμπτωση, τὸ γεγονὸς πὸς τὸ Ἀναστενάρη

του 1971, τὸ ὁποῖο παρηκολούθησα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἐνάρξεώς του μέχρι καὶ τὴν τελευταία τῆς λήξεώς του, εἶχε μιὰ κάποια ἐλαστικότητα στὸ τυπικὸ τοῦ τελετουργικοῦ του καὶ ἔτσι μὲ τὸν αὐθορμητισμὸ καὶ τὸ ἀσχεδιάστο, ἔγινε δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄμεσα αἰσθητὴ σὲ ὅλη της τὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τὸ ἀνυπολόγιστο ἐσωτερισμὸ της ἢ πλημμύρα αὐτὴ τοῦ ρυθμοῦ στὶς δύο του ἐκφράσεις, τὸ χορὸ καὶ τὸ τραγούδι. Χωρὶς καθόλου νὰ τὸ περιμένη κανεὶς, κί' ἐνῶ οἱ σχετικὰ λίγαι ἀναστενάρηδες γυναῖκες καὶ ἄνδρες ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ στὸ κονάκι τοῦ ἀρχιαναστενάρη Λιούρου, συζητοῦσαν ἤρεμα κί' ἀντιλλάσσανε τὰ νέα τους ὅπως γίνεται συνήθως μὲ τὶς συγκεντρώσεις φιλικῶν προσώπων καὶ συγγενῶν, ἄρχισε ἡ λύρα κί' ἀμέσως ὁ χορὸς μὲ τέτοια ὄρμη καὶ πάθος, ποὺ σὰν τρίτη ποὺ ἦμουν, ἔμεινα ἄναυδη καὶ μόλις κατάφερα, διότι ἦμουν σὲ ἐτοιμότητα ἀπὸ ἐνωρίτερα, νὰ μαγνητοφωνήσω ἀπὸ τὴν ἐναρξή του τὸ «πανηγύρι», χάνοντας μόνον μερικὲς νότες σὴν ἀρχή. Καὶ ἀσφαλῶς ἦταν τὸ ἴδιο μεγάλη ἀτυχία ποὺ δὲν ἦμουν ἐφοδιασμένη μὲ κινηματογραφικὴ μηχανή νὰ πάρω ἀμέσως τὴν ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ καὶ πάρα πολὺ ἐντυπωσιακὴ ἐναρξὴ τοῦ χοροῦ μὲ τὴν Ἑλένη Κ. Λίλλη ἀλλὰ καὶ τὴν σὲ λίγα λεπτὰ ἀργότερα συμμετοχὴ τῆς Ματούλας Γιαννάκη, Νίκης Γιαννάκη, Χρυσούλας Ἀθανασίου, τῆς ἀρχιαναστενάρισσας Δέσποινας Λιούρου, τοῦ Κώστα Γιαννάκη καὶ τοῦ Δημητρίου Γιαννάκη.

Τί ἐκφράζου ν μὲ τὸ τραγούδι καὶ τὸ χορὸ οἱ ἀναστενάρηδες, μπορεῖ νὰ τὸ διαγνώσῃ κανεὶς μελετώντας ἀκριβῶς αὐτὰ ἑ δύο πράγματα. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ συμπεράνῃ ἀσφαλῶς καὶ τί ἐπιδιώκουν πῶς καὶ τὸ σὲ ἀπόλυτῃ συνάρτησῃ μὲ αὐτὴ τί τελικὰ πετυχαίνουν. Δὲν μιλάμε ξεχωριστὰ γιὰ τὴν πυροβολαία, γιατί τὸ σημεῖο αὐτὸ ὁσοδήποτε ἐντυπωσιακὸ κί' ἂν εἶναι κί' ὅσο κί' ἂν κανονικὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ σὰν τὸ ἀποκόρυφο τῆς λυτρωτικῆς κλίμακας ποὺ τόσο ἐπίμονα ἀνέρχεται ὁ ἀναστενάρης γιὰ νὰ θεβαιωθῆ πῶς ἔκανε αὐτὸ ποὺ πρέπει καὶ νὰ γαληνέψῃ, δὲν εἶναι οὐσιαστικὰ παρὰ ἓνα σημεῖο ποὺ περιλαμβάνεται ἀσφαλῶς μέσα στὰ πλαίσια τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ χοροῦ. Καὶ μέσα σὲ αὐτὰ τὰ πλαίσια θὰ ἀναφερθοῦμε σ' αὐτὴν, προχωρώντας στὴν ἀνάλυσῃ τῆς κύριας ἐκδηλώσεως, τοῦ τελετουργικοῦ τραγουδιοῦ καὶ χοροῦ.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ εἰδικώτερα ὑπάρχουν στὸν τελετουργικὸ χορὸ καὶ τὸ τραγούδι, ποὺ ἀπὸ τὴ μιὰ τὸν ἐμπνέει καὶ τὸν ἐνισχύει, κί' ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀποτελεῖ ἀπλῶς τὴ λεκτικὴ καὶ μουσικὴ ἐκφράσῃ τοῦ ἐθίμου, εἶναι τὰ ἑξῆς: Σημειώσαμε κί' ὡς πῶς εἶναι σοβαρὸς, ἱεροπρεπὴς, βαρὺς, καὶ πῶς ἀπουσιάζει ἐντελῶς, τὸ ξανατονίζουμε αὐτὸ ἰδιαίτερα, ἢ διάθεσῃ τοῦ ξεφαντώματος καὶ τῆς ὀποιοσδήποτε εὐθυμίας. Μαζὶ μὲ τὰ ὄργανα ποὺ ἐντελῶς ἐξέχουσα θέσῃ ἔχει ἢ λύρα (ὁ ἀρχιαναστενάρης Σ. Λιούρος τονίζει πῶς καὶ μόνο μὲ αὐτὴ «κάνεις τὴ δουλειά σου» . Κί' ἐδῶ μιὰ παρένθεσῃ, γιὰ νὰ ἐπιστήσουμε τὴν προ-

σοχή στην πολύ χαρακτηριστική έκφραση του ἀρχιαναστενάρη πού σαφέστατα δείχνει ἀκριβῶς τὸ πῶς αἰσθάνονται στὴν ἐσώτερη ἔννοιά του τὸ «πανηγύρι» τους οἱ ἀναστενάρηδες: Δουλειά, ὑποχρέωση πού ὑπαγορεύεται ἀπὸ καθαρὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, ὅπως γίνεται φανερὸ πολὺ εὔκολα ἀπὸ τὴ συνολικὴ θεώρηση τοῦ ἔθιμου) οἱ εἰκόνες, τὸ πῶς πολύτιμο πρᾶγμα στὸν κόσμο γιὰ τὸν ἀναστενάρη, μιὰ καὶ τὶς ἔφερε ἀπὸ τὴ χαμένη πατρίδα, τὰ ἀμμανέτια, ἱερὰ μαντήλια καὶ αὐτὰ φερισμένα ἀπὸ τὴν πατρίδα, τὰ θυμιατήρια μὲ τὸ λιθάνι, τὰ κεριὰ πού καίνε μπροστὰ στὶς εἰκόνες. Οὐσιαστικὰ δηλαδή, ὁ χορὸς βρίσκεται σὲ πλήρη ἁρμονία μὲ τὸ περιβάλλον μιᾶς ἀπλῆς μικρῆς ιδιόκτητης ἐκκλησίας, ἢ ἀκριβέστερα μὲ ἕναν τύπο εἰκονοστασίου («στασείδι») πού ξεπερνάει τὸν συνειθισμένο, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει στὰ σπίτια. Κυριαρχοῦν οἱ εἰκόνες τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης σὲ ἀριθμὸ καὶ σὲ «στόλιση». Ἔχουν ἡγῆ ἀπὸ τὶς ποδιές τους καὶ ἔχουν ἐκτεθῆ σὲ κοινὸ προσκύνημα πανηγυρικὰ, μὲ ὅλα τὰ ἀναθήματα πάνω τους καὶ γιὰ τὸ ἐξαιρετικὸ καὶ πανηγυρικὸ τῆς ἡμέρας, ἔχουν ἔρθῃ καὶ ἀπὸ ἄλλα σπίτια, ἀκόμα καὶ ἀπὸ ἄλλα χωριά στὸ κονάκι. Εἶναι τοποθετημένες πάνω σὲ ἕνα εἶδος ράφι, στρωμμένο μὲ κάτασπρα καλοσιδερωμένα καὶ πεντακάθαρα μαντήλια - καλύμματα. Ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχει χώρος ἀρκετὸς στὸ ράφι αὐτὸ πού βρίσκεται σὲ ὕψος ἐνάμισυ περίπου μέτρο ἀπὸ τὸ πάτωμα τοῦ δωματίου, εἶναι τοποθετημένες στὸ πάτωμα κάτω ἀπὸ τὸ ράφι, ὅπου ἔχει στρωθῆ ὑφαντὸ χωριάτικο κιλίμι. Μπρὸς στὶς εἰκόνες, κρέμεται ἕνα ἀναμμένο καντήλι καὶ κάτω ὑπάρχει, στὸ Λαγκαδᾶ, ἕνα πρόχειρο μανουάλι φτιαγμένο ἀπὸ ἕνα εἶδος ταψιὶ μὲ ἄμμο μέσα γιὰ νὰ στερεώνονται τὰ κεριὰ, ἐνῶ πρὶν καὶ ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τοῦ χοροῦ, μαζὶ μὲ ὅλη αὐτὴ τὴν εἰδικὴ προετοιμασία δὲν ἔχει καθόλου παραμεληθῆ νὰ καίῃ μέσα σὲ ἕνα ἀπλὸ θυμιατὸ λιθάνι, στὸ ὁποῖο παλαιότερα στὴν «πατρίδα», ἔβαζαν μαζὶ καὶ φύλλα ἀπὸ τριαντάφυλλα. (Γενικὰ παλαιότερα χρησιμοποιοῦσαν τὰ τριαντάφυλλα πολὺ ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ στόλισμα τῶν εἰκόνων κλπ., ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται πῶς δὲν εἶχε εἰδικὴ σημασία στὸ τελετουργικὸ καὶ εἰδικὸ συμβολισμό. Ὁ ἀρχιαναστενάρης Λιουῆρος μὲ ἰσχυρῶς πῶς αὐτὸ γινόταν γιὰτὶ ὑπῆρχαν πολλὰ τριαντάφυλλα καὶ τίποτε περισσότερο).

Ἡ ὅλη αὐτὴ ἡ ἀτμόσφαιρα πού ἔχει δημιουργηθῆ στὸ κονάκι, δίνει μιὰ πολὺ καλὴ αἴσθησι. τοῦ τί εἶδους διάθεση ἔχουν οἱ ἀναστενάρηδες καὶ πῶς θὰ χορεύουν καὶ θὰ τραγουδήσουν γιὰ νὰ τιμῆσουν τοὺς μεγάλους ἅγιους Κωνσταντῖνο καὶ Ἑλένη. Ἡ ἑναρξὴ τοῦ χοροῦ μὲ τὶς ἀναστενάρησες πού ἀνέφερα καὶ τοὺς ἀναστενάρηδες, δικαιώνουν ἀπόλυτα αὐτὴ τὴν αἴσθησι πῶς θὰ γίνῃ κάτι τὸ αὐστηρότατο καὶ σεμνότατο σὲ ἦθος, κάτι τὸ γεμάτο ἀπὸ ἱεροπρέπεια καὶ θρησκευτικὴ μυστικοπάθεια. Ἀλλὰ, μὲ τὴν ἑναρξὴ, διαπιστώνει κανεὶς ἁμέσως, πῶς ἀπὸ τὸ λυρὰρὴ μέχρι τοὺς πρώτους σὲ χρονικὴ σειρὰ ἀλλὰ καὶ κείνους πού μὲ ἐκπληκτικὴ κατανόηση καὶ θρησκευτικὴ προσήλωσι

παρακολουθούν πώς υπάρχει πολὺς πόνος καὶ ἀγωνία μέσα στὶς ψυχές τῶν περιέργων, ἢ μᾶλλον ἰδιότυπων αὐτῶν πανηγυριωτῶν, τὸ ὁποῖο καὶ ξεχύνεται σὲ κύματα διαφορετικῆς ἐντάσεως, ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τοῦ ἀποθέματος, πού υπάρχει μέσα τους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἰδιοσυγκρασία τραγουδιστῶν - λυράρηδων καὶ χορευτῶν. Ὅσο γιὰ τοὺς παριστάμενους μὲ τὴν ψυχικὴ συμμετοχή, φαίνεται πὼς καὶ μὲ αὐτοὺς συμβαίνει τὸ ἴδιο σὲ ἀναλογία καὶ σὲ μιὰ σιωπηλὴ καὶ χωρὶς κίνηση, σὲ μιὰ ἐντελῶς ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία καὶ διαδικασία συναισθημάτων κ' ἐκφορτίσεως.

Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη πού παρηκολούθησα, ὄλα φαινόntonτουσαν ἤρεμα, ἐνῶ προφανῶς δὲν ἦσαν. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἠρεμία καὶ ὁμαλότητα, ὅπως ἐνοοῦμε γενικὰ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων, ἰδιαίτερα ὅταν δὲν εἶναι μόνου ἀλλὰ υπάρχει ὁ τρίτος πού ἀποτελεῖ τὸν κοινωνικὸ φραγμό. Πιθανὸν ἂν ἐγνώριζα ἀπὸ πρὶν τοὺς ἀναστενάρηδες, νὰ εἶχα διαγνώσει κάποια ἀλλαγὴ στὴ συμπεριφορὰ τους, κάτι στὴ φυσιογνωμία τους πού νὰ πρόδιδε τὴν ὑπερεκχείλιση τῶν συναισθημάτων πού τοὺς βασάνιζαν. Νομίζω πὼς κάτι τέτοιο θὰ συνέβαινε, γιὰτὶ ὁπωσδήποτε ὅσους ἀπὸ αὐτοὺς εἶχα προσέξει σὰν ἀπλή κὶ ἀπὸ μακρὰ θεατὴς στὰ περασμένα Ἐναστενάρια, τοὺς εἶδα στὸ μεσοδιάστημα καὶ ξανά στὰ Ἐναστενάρια τοῦ 1971, παρατήρησα σαφέστατες διαφορές. Περισσότερο εὐσῶμοι στὸ μεσοδιάστημα, μὲ περισσότερη ἠρεμία καὶ ἀκόμα περισσότερο ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας καὶ τὶς παγίδες τῆς καταναλώσεως. Ἐλειπε ἡ λάμψη ἀπὸ τὰ μάτια τους καὶ τὸ ἐλαφρὸν ἀλλὰ μόνιμο σχεδὸν κοκκίνισμα ἀπὸ τὰ μάγουλά τους πού ὑπῆρχε στὴ διάρκεια τοῦ πανηγυριοῦ. Ἀκόμα παρετήρησα, πὼς μὲ ὅλη τὴν κόπωση τῆς βαρύτατης ἐργασίας τους, τὸ βράδυ εἶχαν διαύγεια πνεύματος καὶ ἀπαντοῦσαν σὲ κατακλυσμὸ ἐρωτήσεων χωρὶς δυσφορία. Τέλος ἔλειπαν ὄλα τὰ συμπτώματα καὶ τῆς πῶ ἐλάχιστης ἐκστάσεως καὶ τῆς στροφῆς τῆς σκέψεως ὅπως καὶ τῶν συναισθημάτων πρὸς ἕναν κόσμον πού δὲν τὸν ἀποτελοῦσε κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ὁ συγκεκριμένος περίγυρος.

Πάντως ἐκεῖνος πού ἦταν σαφῶς «ἀφηρημένος» ἂν καὶ συζητοῦσε μὲ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ ὅσον πρόσεξα, ἦταν ὁ ἀναστενάρης λυράρης Γιώργος Καλοστέφανος, τὸν ὁποῖο καὶ ἔβλεπα γιὰ πρώτη φορὰ. Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσα μὲ θεβαιότητα νὰ πῶ ὅτι συνέβαινε μὲ τὴν οἰκογένεια Λιούρου πού ἔβλεπα γιὰ τρίτη φορὰ καὶ μερικὰ μέλη γιὰ τέταρτη. Ἀναγνώρισα καὶ πάλι σὲ αὐτοὺς τὴν ἐκφραση στὸ πρόσωπον καὶ τὴ λάμψη στὰ μάτια ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια γλυκύτητα, μὰ ὁπωσδήποτε κάπως ἀφηρημένη συμπεριφορὰ τους, πού εἶχα διαπιστώσει στὰ πρῶτα Ἐναστενάρια.

Ἐπανέρχομαι στὸν Καλοστέφανον, διότι αὐτὸς ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως καὶ τοῦτο ὄχι προσχεδιασμένα καὶ ἠθελημένα (αὐστηρὰ τυπικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ἀρχιαναστενάρης παρὼν ἐκεῖνη τὴ στιγμὴ) ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ

αυτογκράτητη έσωτερική παρόρμηση. Από ένα ξεχείλισμα τών συναισθημάτων που δέν μπορούσε πλέον νά κρατήσει κάτω από τόν έλεγχο τής λογικής που υπαγόρευε όχι τώρα κανέναν κοινωνικό λόγο αλλά ίσως τó τυπικό τής λειτουργίας. Τó βλέμμα του είχε αρχίσει νά δείχνει άφηρημάδα και στο μέτωπό του υπήρχαν οι πρώτες σταγόνες ιδρώτα όταν άρχισε νά κουρδίξει τή λύρα του και νά παίξει στη συνέχεια τόν περίφημο συρτό τών αναστενάρηδων με τού στίχους τού «Κάτω στόν "Αι Θόδωρο». Έξ άλλου ή ταχύτητα με τήν οποία έκστασιάζτηκε ή μάλλον εξέφρασε με κινήσεις και αναστεναγμούς τόν έκστασιασμό της ή Έλένη Λίλλη και άρχισε νά χορεύη παίρνοντας στα χέρια της τó λιβανιστήρι, δείχνει πώς ούσιαστικά ήταν και εκείνη έκστασιασμένη και περίμενε τó σύνθημα για τήν έναρξη. Η λύρα έφερε τó ξέπασμα αυτόματα και στιγμαία. Τó ίδιο μπορεί νά ειπωθή για τή Ματούλα Γιαννάκη που ακολούθησε σχεδόν άμέσως κι' αυτή, ενώ χρειάστηκε περίπου ένα δεκάλεπτο ó Κώστας Γιαννάκης που κάτωχρος και στραμμένος προς τις εικόνες προσευχόταν σιωπηλά και λιγώτερο ή Χρυσούλα Άθανασιού πάρα πολύ χαρακτηριστική, τó ίδιο και ή άρχιαναστενάρισσα Δέσποινα Λιούρου, μοναδικό παράδειγμα ανθρώπου που ή έκσταση τήν μεταβάλλει από άρθρική και χωλή σε έλαφρότατη χορεύτρια. Περισσότερο χρειάστηκε ή Νίκη Γιαννάκη και σχεδόν μία ώρα ó άντρας της Δημ. Γιαννάκης, ενώ ή Γεωργία Χατζημποζίνη είχε κώλας προηγηθή και τέλος, ή Στέλλα Στρία άρχισε νό χορεύη μετά πέντε ώρες από τήν έναρξη αν και παρούσα από τήν αρχή και ακόμα αν και ó άντρας της προσετέθη σαν λυράρης στην τελετή. Ήταν όμως φανερό πώς είχε ισχυρό χαρακτήρα, και μάλλον έδειχνε ότι προσπαθούσε νά μην άρχισή νά χορεύη νωρίς, ίσως για λόγους υγείας (Πριν δύο μήνες είχε έγγχειριστή και πιθανόν νά απέφυγε τήν κόπωση τού χορού και τών κινήσεων). Ο Άρχιαναστενάρης, ήταν πολύ άπασχολημένος για νά είναι παρών. Έμφανίζεται μισή ώρα μετά τήν έναρξη και θυμιάζει. Άλλη μισή ώρα χρειάζεται για νά πάρη τήν εικόνα (που είχε και πάλι πάρει πρώτη ή Λίλλη, είκοσιπέντε δλόκληρα λεπτά μετά τήν έναρξη και τήν είχε περιφέρει πάντα χορεύοντας με άπόλυτη-τεροπρέπεια, και μάλιστα στο κατακόρυφο τώρα, για προσκίνημα από τούς μη συμμετέχοντες στο χορό) και νά χορέψη με αυτήν.

Στό μεταξύ, και μέχρι άργά τή νύχτα, έρχονται και νέοι αναστενάρηδες από τά άλλα χωριά και μετά από μικροανάπαυλες χωρίζουν για νά έξακολουθήσουν όμως άρκετοί και πέρα από τις τρεις τή νύχτα, στο άπέναντι από τó κονάκι σπίτι τού Κυριάκου και Έλένης Λίλλη, ή οποία φαίνεται πώς πάντα διαθέτει έξαιρετικά άποθέματα και δυναμικότητα για έκτόνωση.

Έπέμεινα στην περιγραφή τής πρώτης βραδυάς, γιατί ήταν άσφαλώς πάρα πολύ χαρακτηριστική και έδειχνε πολλά πράγματα τελικά για τούς άνα-

στενάρηδες και την ψυχολογία τους, αλλά και κυρίως για τὸ τί τοὺς κατεῖχε, καὶ πῶς τὸ ἐκδήλωναν χωρὶς τὴν παρουσία τρίτων περιεργῶν καὶ ἀμύτητων. Καὶ τοῦτο ποὺ βγήκε σὰν συμπέρασμα εἶναι, πῶς δοσμένοι στὴν πίστη τους καὶ στὸν ἐσωτερικὸ τους κόσμο, ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν παρουσία τρίτων, ὅσο δὲν τοὺς ἐνοχλοῦν ἄμεσα, καὶ ἐκφράζονται ἀπολύτως ἐλεύθερα.

Δικαιολογημένα δὲν ὑποκρίνονται σὲ τίποτα. Αὐτὸ ποὺ τοὺς κατέχει, θὰ ἀποδείξει ἢ μαγνητοφώνηση, πῶς καὶ στίς περιπτώσεις ποὺ θεωροῦνται ἀσυνάρτητα τὰ συναισθήματά τους καὶ ἡ ἀγωνία τους προσωπικὴ καὶ σὰν προερχόμενῃ ἀπὸ ἀτομικοὺς ἰδιωτικοὺς λόγους, στὴν πραγματικότητα, πολλὰ εἶναι διαφορετικά. Ἀκόμα, θὰ ἀποδειχθῇ, πῶς ἂν καὶ εἶναι διαφορετικὸς ὁ ρυθμὸς τοῦ ἐκστασιασμοῦ τους καὶ διαφορετικὰ ἐκφράζονται, βασικὰ ὅλοι τὸ ἴδιο κακὸ προσπαθοῦν νὰ κατανικήσουν, ἀπὸ τὴν ἴδια νοοτροπία κατέχονται καὶ ἀπὸ τὰ ἴδια συναισθήματα ἀπέναντι τῶν τρίτων. Χαρακτηριστικὸ ὄλων αὐτῶν εἶναι, πῶς ἐνῶ εἶναι διαφοροποιημένοι ἀπὸ ἔνταση συναισθημάτων, κι ὅπωςδήποτε θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχη καὶ μία διαφοροποίηση παράλληλα μὲ τὸ γενικὸ πρόβλημα ποὺ τοὺς φλέγει, καὶ τὸ προσωπικὸ, ὅπως εἶναι φυσικὸ κι ὅπως πραγματικὰ διαφαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν πρώτη κιάλας ἐκδήλωσιν μὲ τὸ χορὸ καὶ τὸ τραγοῦδι, ὅλα κινοῦνται μέσα σ' ἓνα πλαίσιο, σὲ μία ἀτμόσφαιρα ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ, τὸ ἱερὸ περιβάλλον, στὸ κονάκι καὶ ἀπὸ τὴ μελωδία, μὲ τὸ ρυθμὸ ποὺ κινεῖται σὲ δύο χρόνους, τὸν ἀργότερο, τὸ συρτὸ καὶ τὸ γρηγορότερο, τὸν σούρβικο. (Σούρβικος δὲν ξέρουν τί ἀκριβῶς σημαίνει. Ἡ Κακούρη, π.χ., στὰ Διονυσιακὰ δίνει τὴν ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ *su*rd, ποὺ σημαίνει γρήγορος στὰ σέρβικα. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ φαίνεται σωστὴ, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, γιατί ἀκουσα καὶ τοὺς ἀναστενάρηδες νὰ τονίζουν τὴν ταχύτητα τοῦ ρυθμοῦ, μὰ καὶ ἡ ρίζα *su* σημαίνει ταχύτητα).

Ἡ ἔναρξη τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ τραγοῦδιῦ ἔγινε μὲ τοὺς πρὸ κάτω στίχους, ποὺ εἶναι σύγραμμα πολλῶν τραγοῦδιῶν ξεχωριστῶν, μὰ ποὺ ἀναφέρονται ὅλα στὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο, ἢ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα. Εἶναι χαρακτηριστικὸ, πῶς ἀρχίζουν μὲ τοὺς στίχους ποὺ λένε γιὰ ἓνα μεγάλο πανηγύρι, ποὺ ὁ κόσμος ποὺ συμμετεῖχε ἦταν σὲ ἀναλογία λίγος. Τοῦτο ἔχει ἀσφαλῶς μιὰ μεταφορικὴ ἔννοια καὶ δὲν θὰ πρέπει νὰ εικάσουμε, πῶς τὸ «πολὺ πανηγύρι», ποὺ ὁ «κόσμος ἦταν λίγος», εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀπὸ τίς συνειθισμένες ἀντιθέσεις, στίς ὁποῖες ἀρέσκειται ὁ συνθέτης τοῦ δημοτικοῦ τραγοῦδιῦ τόσο συχνά. Καὶ τοῦτο, γιατί δὲν μπορούμε νὰ παραβλέψουμε τὴ σαφῆ δήλωσιν, πῶς τὸ πανηγύρι ἦταν τοῦ «Ἁγιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου». Σημειώνουμε ἀκόμα, πῶς στοὺς στίχους τοῦ τραγοῦδιῦ, ποὺ τοὺς ἄρχισε ὁ λυράρης Καλοστέφανος, ἄρχισαν νὰ τοὺς τραγοῦδοῦν σχεδὸν ἄμεσως μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ χοροῦ τους καὶ οἱ χορευτρίες ἀναστενάρισσες. (Καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία, κάνομε τὴν παρατήρησιν, πῶς μόνο ὅσο χόρευαν ἀναστενάρηδες καὶ ἀναστενάρισσες, τραγοῦδοῦσαν συγχρό-

νως ή έβγαζαν τις χαρακτηριστικές κραυγές τους. Πάντως, ύπηρχαν και άναστενάρηδες, πού σέ ύλη τή διάρχεια, άν και ήταν πολύ ζωηροί, δέν έβγαλαν καθόλου κραυγές και δέν τραγουδοΰσαν καθόλου, ή ελάχιστα, όπως π.χ. από τους άντρες οί Κώστας και Δημήτριος Γιαννάκης, ο Πασχάλης Αίλλης. Γενικά, οί γυναίκες ήσαν ζωηρότερες, ένώ καμμιά δέν είχε τήν έξαψη του Θόδωρου Άλμπάνη, μέ τόν όποιο θά ασχοληθούμε ξεχωριστά).

Κάτω στόν "ΑϊΘόδωρα, στόν "Αϊ Κωνσταντίνο
Κάτω στόν "Αϊ Θόδωρα, στόν "Αϊ Παντελέμιο
Πανεγυρίτζι έγίνουντου του "Αγιου του Κωνσταντίνου
Λώδεκα δίπλες ο χορός, δεκαοχτώ μπαλαίστρες
Κι ο λύκος άρπαξε παιδι 'πό μέσα 'πτή μπαλαίστρα.

Σημειώνουμε, πώς τά πρώτα επιφωνήματα έχουν κιόλας άκουστή. Είηαι τής Δέσποινας Λιούρου, πού τήν λέξη λίγος τήν συνώδευσε μέ ένα έντονο α α α, αρχίζοντας τό χορό και τό τραγούδι. Έπανελάβε τά επιφωνήματα στη λέξη χορός, μέ τό έ... α αχ αχαχαχα, ένώ στη λέξη παιδι τό επιφώνημα έγινε ι ι ιχιχ. Προηγουμένως όμως και από τήν αρχιαναστενάρισσα, κάποια άλλη από τις πρώτες χορεύτριες, έκανε ένα χαρακτηριστικώτατο σσσσσσ, τό όποιο και φαίνεται πώς είναι, άν όχι πιό συνηθισμένο, τουλάχιστον τό ίδιο συχνό μέ τά επιφωνήματα δέν τό έχουν καταγράψει μέχρι σήμερα οί παρατηρητές, και τούτο προφανώς, διότι διαφεύγει μέσα στο θόρυβο του χορού και τής μουσικής. "Υπάρχουν μάλιστα μερικοί, όπως ο αρχιαναστενάρης Λιούρος, πού σχεδόν μόνον αυτό τό είδος επιφωνήματος έχει, όπως και ή Στέλλα Στρίκα, πού έγώ τουλάχιστον δέν τήν άκουσα σέ τίποτε άλλο, εκτός από αυτό τό σύριγμα, πού έκανε έντονα κι επίμονα χορεύοντας. Για τά επιφωνήματα όμως αυτά, θά επανέλθουμε ειδικότερα. Πάντως, έχει τήν ίδια σημασία μέ τό άχ.

Μέ τους πιό πάνω στίχους, πού ψυχολογικά θά πρέπει νά τους εκλάβουμε σαν ύπαγορευμένους από τό ξεκίνημα τής έκδηλώσεως, κι άφου έγινε έτσι μιá εισαγωγή, ο λυράρης και αρχιτραγουδιστής Καλοστέφανος, χωρίς νά τελειώσει τό πρώτο τραγούδι, στρέφεται πρós τους στίχους, πού αναφέρονται σαφέστερα και άμεσότερα στο κεντρικό πρόσωπο τής όλης έκδηλώσεως, τόν Μικρο-Κωνσταντίνο. Μά εδώ είναι από τους πρώτους στίχους κιόλας φανερό, γιατί ο Κωνσταντίνος ο Μικρός, άποτελεί τόσο σημαντικό πρόσωπο για τους άναστενάρηδες, τί αντιπροσωπεύει και χιλιοτραγουδιέται πραγματικά από τους άναστενάρηδες. Και συγχρόνως, φυσικά, τί είναι εκείνο πού κατέχει τους άναστενάρηδες και τους κάνει νά πέφτουν κυριολεκτικά στη φωτιά, για νά τό ύπηρητήσουν.

Τρίτ' έγεννήθης Κωνσταντή και Τρίτην έβαπτίσθης...

Κόβεται όμως εδώ το τραγούδι και εξακολουθεί ο χορός χωρίς λόγια, παρὰ μόνον με τούς ήχους τῆς λύρας, πού παίζει πάντα τὸν ἴδιο ρυθμὸ καὶ τὴν ἴδια μελωδία. Ὡστόσο, με αὐτὴ τὴ σιωπὴ, πού φαίνεται πὼς εἶναι μιὰ συμπύκνωση τῆς ἐκστάσεως, μιὰ ἐπαναφορὰ τῶν αἰσθημάτων ἀπὸ τὴν λεκτικὴ ἐκδήλωση στὴ σιωπὴ, ἀπὸ τὴν ἐξωτερικέωση καὶ τὸ ξέσπασμα στὴν ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία, θὰ ἐτοιμαστῇ ψυχολογικὰ μιὰ ἀναστενάρισσα γιὰ ἓνα ξέσπασμα συγκρατημένο, εὐγενικὸ καὶ σχεδὸν ἤρεμο, πού θὰ μᾶς δώσῃ ὀλόκληρο τὸ ἀπύθμενο βάθος τῆς ψυχῆς τῶν ἀναστενάρηδων σὲ μιὰ φράση ἀπλὴ καὶ συνοπτικὴ, καὶ συγχρόνως θὰ μᾶς ἐξηγήσῃ, γιατί χορεύουν ἔτσι ἐκστασιασμένοι οἱ ἀναστενάρηδες, καὶ γιατί πατάνε τὴ φωτιά. Ἡ ἀναστενάρισσα, ἦταν ἡ Ἑλένη Λίλλη, καὶ ἡ φράση της (μαγνητοφωνημένη εὐτυχῶς): «Ἄχ, τὰ ντέρτια εἶναι πολλά». Λίγες ὥρες ἀργότερα, ρωτώντας τὸ Σταμάτη Λιοῦρο, γιατί κάνουν τὸ πανηγύρι, πῆρα τὴν ἀπάντηση πού ἐπιβεβαιώνει τὴν ἐρμηνεία, πού εἶχα δώσει στὴ φράση τῆς ἀναστενάρισσας. Καὶ στὴν ἐκστασὴ τους, καὶ νηφάλιοι, αἰσθάνονται πὼς τὰ βάσανα τῆς ζωῆς εἶναι πολλά, μὰ ἔχουν τὴν πολὺ αἰσιόδοξο πίστη, πὼς ἡ προστασία τῶν Ἁγίων εἶναι θεβαία καὶ ἀποτελεσματικὴ, ἀν τούς προσευχηθῆς ὅπως πρέπει. Ὁ Σταμάτης Λιοῦρος ἀπάντησε: «Εἶναι γιὰ πολλά τὸ πανηγύρι. Γιὰ τὴν πατρίδα, τίς ἀρρώστιες, τὴ βροχὴ... γιὰ πολλά». Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ «ντέρτια» πού ἀνέφερε ὁ Καλοστέφανος στὴ συνέχεια, ἦταν ἀπόλυτα συνδεδεμένο με τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ θρησκεία.

Στεῖλτε ἓνα λόγο στὴ Φραγκιά

νὰ ῥθοῦν τρία καράβια.

Τῶνα νὰ πάρῃ τὸ σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο

τὸ τρίτο τὸ μικρότερο τὴν Ἁγία Τράπεζά μας.

Δὲν πρέπει νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητο, καὶ τοῦτο, γιατί εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς διαφοροποιήσεως τῶν στοιχείων πού ἀποτελοῦν τὸ συναισθηματικὸ υπόστρωμα τοῦ Ἀναστεναριου, πὼς στὴ λέξη σταυρὸ, ἡ Χρυσούλα Ἀθανασίου τόνησε ἰδιαίτερα τὴν κατάληξη, σημάδι πὼς συγκινήθηκε ξεχωριστὰ ἀπὸ τὴ σημασία. Καὶ τοῦτο φάνηκε ἀνομφέβολο, ὅταν σὲ λίγα λεπτά, μόνη της τὸνίζοντας καὶ πάλι ἐντελῶς ἰδιαίτερα, καὶ σὲ μιὰ ἔκρηξη πάθους ξεπήδησε σὲ ἄλλο τραγούδι με τούς στίχους: Τὸν Τίμιό σου τὸ Σταυρὸ νὰ ῥθῶ νὰ προσκυνᾶμε. Καὶ ὕστερα ἀπὸ μικρὴ παύση, ἀλλὰ πάντα με τὴ λύρα καὶ τὸ χορὸ, θὰ ἐπανέλθῃ με τούς στίχους κι ἐνῶ ἡ Γεωργία Χατζημποζίνη θὰ ἔχῃ ἐπανειλημμένα ἀφήσει ἐπιφωνήματα, *αχ αχ αχ αχ*, καὶ ἡ Δέσποινα Καμάρη τραγουδάει σὲ πλήρη ἐκσταση καὶ χορεύοντας:

Ἁγάπη θέλει ὁ Θεός, Ἁγάπη θέλει ὁ Χριστός, μ' ἀγάπη νὰ γνωιαστοῦμε.

Ὁ λυράρης όμως θὰ στρέψῃ καὶ πάλι στὸ Μικρο-Κωνσταντῖνο τούς στίχους, μὰ κι ὅπως φαίνεται, αὐτὸς ἦταν τὸ πρόσωπο, πού στάθηκε ἰκανὸ νὰ

ύλοποίησή με τὰ κατορθώματά του, καὶ τὸ πρότυπο τοῦ ἄξιου παλληκαριοῦ, ποὺ βασανίζεται γιὰ ὄλους, μιὰ καὶ ὁ Χριστὸς θέλει νὰ γνωιαστοῦμε μὲ ἀγάπη.

Μικρὸν τὸν ἔχει μάνα του, μικρὸν τὸν ραβωνίζει
 Ἐπὶ μικρὸς στὰ θάσανα ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος
 Μικρὸν τὸν ἦρθε μήνυμα στὸν πόλεμο νὰ πάη
 Μικρὸν τὸν ἦρθε μήνυμα τοὺς Χριστιανοὺς νὰ σώση
 Ἐσὺ διαβαίνεις Κωνσταντῆ, καὶ μένα ποῦ μ' ἀφίνεις;
 Πρῶτα σ' ἀφίνω στὸ Θεὸ καὶ ὕστερα στοὺς Ἄγιους
 Πῆδηξε, καβαλλίκεψε σὰν ἄξιο παλληκάρι.
 Σὰν Ἄϊ Γιώργης πῆδηξε, σὰν Ἄϊ Κωνσταντῖνος
 (σὰν μέγας Κωνσταντῖνος).

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος.
 Ὡσε νὰ πῆ ἔχετε γειά, σαράντα μῖλια παίρνει
 Ὡσε νὰ πῆ ἔχετε γειά ἄλλα σαρανταπέντε
 Στὸ δρόμο ποὺ ἐπήγανε, ἔκοψε τρεῖς χιλιάδες
 καὶ ὀπίσου δὲν ἐγύριζε δὲν εἶχε τί νὰ κόψη
 Κι ἔκοψε τὸ δαχτύλι του νὰ θγάλη τὸ θυμὸ του
 Τὸ πρῶτο χρόνο στὸ σπαθὶ τὸ δεύτερο δοξάρι
 τὸν τρίτο καὶ τὸν τέταρτο σὰν ἄξιο παλληκάρι
 Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικώτατο αὐτὸ ἀνακάτωμα τῶν στίχων, ποὺ ἀνήκουν ὅλοι στὸν κύκλο τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου, ἀλλὰ σὲ διαφορετικὰ τραγούδια, ἐπανέρχονται ὅλοι μαζί μὲ τὴν ἔξαρση στὸ κατακόρυφο, θὰ μποροῦσε νὰ εἰπωθῆ:

Κάτω στὸν Ἄϊ Θόδωρα στὸν Ἄϊ Παντελέημο
 πανεγυρίτζι γίνουντου τ' Ἄγιοῦ τοῦ Κωνσταντῖνου
 Τὸ πανεγύρι ἔταν πολὺ καὶ ὁ κόσμος ἦντου λίγος.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συνεπῶς οἱ ἀναστενάρηδες ξεκινοῦν μὲ τὴ γνώση, πῶς γιὰ τὴ μεγάλη τελετὴ ποὺ ἄρχισαν κιόλας νὰ κάνουν, τὴν τελετὴ ποὺ θὰ κόψη τὰ θάσανά τους καὶ τὰ θάσανα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, οἱ ἀποφασισμένοι εἶναι λίγοι. Πραγματικὰ, πολὺ λίγοι ἀπὸ τὴν κοινότητα, καὶ στὰ παλιὰ χρόνια καὶ σήμερα, θὰ μποῦνε στὴ φωτιὰ τρεῖς μέρες στὴ συνέχεια καὶ θὰ προσπαθῆσουν νὰ ἐπιτύχουν τὴν «κάθαυση», μὲ τὸν ἐξαντλητικὸ χορὸ, τὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἀνάμνηση τῶν κατορθωμάτων τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου γιὰ τὸ καλὸ ὄλων. Ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες τὸ γνωρίζουν αὐτὸ καλύτερα σήμερα, ποὺ ἡ γιορτὴ τους, μιὰ γιορτὴ κατ' εὐφημισμὸν, μιὰ καὶ ἔχει τόσο πόνο καὶ τόση ἀγωνία, ἔχει γίνει ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως, γελοίων σχολίων καὶ ψυχρῆς

περιέργειας, πού συχνότατα φτάνει στο συμπέρασμα, πώς «κάποια απάτη ασφαλώς γίνεται και δὲν καίγονται». Κι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες, πού γνωρίζει ὅλα αὐτὰ καλύτερα, εἶναι ὁ λυράρης ὁ Καλοστέφανος, πού ἀφοῦ δίνει ὅλη του τὴν ψυχὴ στὴ λύρα καὶ τὸ τραγούδι, δὲν ἀντέχει νὰ μὴν χορέψῃ καὶ μὲ τὶς εἰκόνες. Ἀκόμη, νὰ μὴ δώσῃ τὴ βοήθειά του, ὅπου τὴ ζητήσουν οἱ λυπημένοι.

Καταγράφοντας τὰ «πολλά», γιὰ τὰ ὁποῖα οἱ ἀναστενάρηδες κάνουν τὰ πανηγύρι τους, ἀπὸ τοὺς στίχους πού τραγουδήθηκαν ἀνακατωμένοι, ὅπως καὶ μεταφέρθηκαν ἐδῶ, τὴν πρώτη θέση ἔχουν τὰ básana τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς ἔχθρους. Básana πού στὴ συνέχεια, ἄλλα τραγούδια τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου, θὰ τὰ διηγηθοῦν μὲ περισσότερὴ λεπτομέρεια. Περιγράφουν τὶς σφαγὲς τῶν χριστιανῶν, τὶς καταπιέσεις καὶ τὶς ἀρπαγὲς πού παθαίνουν ἀπὸ τοὺς ἔχθρους, τὸν ἐξευτελισμὸ καὶ τὴν ἀνίερη μεταχείριση, πού ἔχουν τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσα τοῦ Ἑλλήνα χριστιανοῦ. Αὐτὰ τὰ básana, μέχρι τέλους, θὰ ἀποτελοῦν τὸ κύριον θέμα, καί, γύρω ἀπὸ αὐτὰ θὰ περιστρέφεται, ὄχι μόνο τὸ τραγούδι τῶν ἀναστενάρηδων, ἀλλὰ θὰ γίνῃ καὶ ἡ αἰτία μιᾶς ἀτέλειωτης χορευτικῆς λειτουργίας, μὲ θήματα - ποδοχτυτήματα καὶ ἀκόμη ἀννηψώσεις, κραδασμοὺς τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν μαντηλιῶν, τῶν καταστόλιστων ποδιῶν, γιὰ νὰ ξαναφέρουν στὴν σημερινὴ ἐποχὴ, μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, τοὺς ἱεροὺς καὶ συγχρόνως πολεμικοὺς χοροὺς τῶν προγόνων.

Εἶναι ἀμέσως φανερό, πόσο τὸ χριστιανικὸ καὶ τὸ πατριωτικὸ - ἑλληνικὸ στοιχεῖο, θρίσκειται ἐδῶ σὲ μία ἰδεατὴ πραγματικὰ σύζευξη. Χριστιανισμὸς καὶ ἐλευθερία ταυτίζονται, καὶ τὸ ἕνα θεωρεῖται ἢ μία ὄψη τοῦ ἄλλου. Ἀλλὰ καὶ εἶναι ἀκόμα περισσότερο σαφές, πόσο τὸ ἡρωϊκὸ στοιχεῖο ἔχει κυριαρχήσει καὶ πόσο ἡ χριστιανικὴ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἔχει ἀποδεχτῆ σὰν τὸ μοναδικὸ μέσο τῆς ἐλευθερίας της καὶ τῆς θρησκείας της, τὸ ἡρωϊκὸ κατόρθωμα, τὴν ξεχωριστὴ σὲ ἀνδρεία πράξη, τὴν ἐπαγρύπνηση καὶ τὴν συνεχῆ ἐγρήγορηση, τὴν κατὰσταση, στὴν ὁποία εἶναι ἀπαραίτητο νὰ θρίσκειται ὁ πατριώτης χριστιανὸς γιὰ νὰ ἐπιζήσῃ μὲ τὶς δύο του αὐτὲς ιδιότητες, σὰν ἄνθρωπος.

Πόσο τὸ ἡρωϊκὸ - πατριωτικὸ στοιχεῖο εἶναι ἔντονον χαρακτηριστικὸ τοῦ Ἀναστεναρίου καὶ πόσο πραγματικὰ ἀποτελεῖ τὴν πεμπτουσία του, τὸ καταλαβαίνουμε ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ τραγούδια καὶ τὸ χορὸ πού στο θρησκευτικὸ ἔχουν καὶ τὸ πατριωτικὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ ἀκόμα κι' ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα, τὸν κραδασμὸ καὶ τὴν ἀνύψωση τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἀμανετιῶν ἢ τῆς ποδιᾶς, πού σοῦ κάνουν τὴν ἐντύπωση πολεμικῶν λάβαρων καὶ ὅπλων μὲ τὴ διαφορὰ πὼς τὸ «ἐν τούτῳ νικά» δὲν ἔχει προτρεπτικὸ χαρακτῆρα ἀλλὰ τὸν ἐπινίκειον θρίαμβον, καὶ σημαίνει πὼς μὲ τὶς εἰκόνες καὶ τὰ ἅγια γιὰ ὅπλα ἀσφαλῶς νικᾷ κανεὶς, ὅπως θὰ νικήσῃ ὁ ἀναστενάρης τὴ φωτιά: Ἐνα σύμβολο δηλαδὴ

πού δὲν μένει στὸ πεδίο τοῦ ἰδεατοῦ νοήματος ἀλλὰ εἶναι ἡ πιὸ ἀναμφίβολη πραγματικότητα, μὲ ἀκατάλυτη, χωρὶς τὸν ἡρωϊσμό, δύναμη.

Ἐπάρχουν δύο παραδόσεις, οἱ ὁποῖες προσπαθοῦν νὰ δώσουν μιὰ ἐρμηνεία στὸ Ἀναστενάρι καὶ νὰ καθορίσουν ἔτσι ἕμμεσα τὸ περιεχόμενό του, νὰ ποῦν γιατί οἱ ἀναστενάρηδες χορεύουν καὶ κυρίως γιατί πατᾶνε στὴ φωτιά. Εἶναι πάρα πολὺ χαρακτηριστικές, ὅσο κι' ἂν λείπουν τὰ ἱστορικά στοιχεῖα πού θὰ ἔδιναν καλύτερη βάση γιὰ τὴν ἀναντίρρητη ἐξήγησή του. Καὶ σημειώνουμε πὼς καὶ οἱ ἀναστενάρηδες τοῦ Λαγκαδά καὶ τῆς Ἀγίας Ἑλένης Σερρών (τοὐλάχιστον ὁ ἀρχιαναστενάρης Γιώργος Γιαβάσης, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχα μακρὰ συνομιλία καὶ τοῦ ἀνέφερα τὶς παραδόσεις) τὶς δέχονται γιὰ σωστές. Σύμφωνα μὲ τὴν μία, κάποτε ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης ἔπιασε φωτιά. Τὸ ἐκκλησίασμα πρόφτασε καὶ βγῆκε ὅλο ἔξω καὶ κανένας δὲν ἔπαθε τίποτα. Ἀλλὰ ἐνῶ οἱ φλόγες ἦσαν ἀκόμα μεγάλες καὶ καίγontan ἡ ἐκκλησία, ἀκούστηκαν ἀναστεναγμοὶ ἀπὸ μέσα: ἄχ, ἄχ, ἴχ, ἴχ κλπ. Τότε κατάλαβαν πὼς φώναζαν οἱ εἰκόνες τῶν Ἀγίων καὶ καλοῦσαν τοὺς πιστοὺς νὰ τὶς σώσουν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τότε ὤρμησαν μέσα στὶς φλόγες κι' ἄρπαξαν τὶς εἰκόνες καὶ τὶς ἔσωσαν. Ἀπὸ τότε πιστεύουν πὼς γιὰ τοὺς Ἀγίους καὶ τὶς εἰκόνες τους, μπορεῖ νὰ μπῆ κανεὶς στὴ φωτιά χωρὶς νὰ πάθῃ ἀπολύτως τίποτα. Αὐτὸ κάνουν καὶ οἱ ἀναστενάρηδες, ἕως σήμερα.

Ἡ ἄλλη παράδοση λέει, πὼς ὅταν ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος πολεμοῦσε μὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ, βρέθηκε κάποτε μπροστὰ σὲ μιὰ μεγάλη φωτιά πού εἶχαν ἀνάψει τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα. Σταμάτησε τὴν καταδίωξη ἀλλὰ ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς ἔφρευγε, παρουσιάστηκε ἡ Ἅγία Ἑλένη καὶ τοῦ εἶπε νὰ μπῆ μέσα στὴ φωτιά γιὰ χάρη τῆς πατρίδας καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν θὰ πάθῃ τίποτα. Ἔτσι κι' ἔγινε. Ἀπὸ τότε, οἱ πιστοὶ τῶν Ἀγίων μπαίνουν στὴ φωτιά καὶ ἡ Χάρη τους τοὺς προφυλάει καὶ δὲν ἀφίνει τὴν φωτιά νὰ τοὺς κάψῃ.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ λεπτομέρειες, καὶ οἱ δύο διηγήσεις ἔχουν βασικά τὸ ἡρωϊκὸ σημεῖο σὰν κύριο χαρακτηριστικό. Ὁ ἥρωας πού καταναίει τὸ φόβο γιὰ τὸ Χριστὸ ἢ τοὺς Ἅγιους καὶ τὴν πατρίδα (πού δὲν εἶναι ὅμως ἀπόλυτα δεμένη σὰν ἔννοια μὲ τὴ χριστιανικὴ πίστη), μπορεῖ ἀκόμα καὶ τὴν φωτιά νὰ δαμάσῃ καὶ νὰ φτάσῃ στὴν ἐπιτέλεση τῆς ἡρωϊκῆς καὶ σωτήριας πράξης.

Ὅταν βρισκεται κανεὶς σὲ ἔκσταση, δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ ψευστῇ. Οἱ λειτουργίες τοῦ ἐγκεφάλου πού ἐπιτρέπουν τὴν προσαρμογὴ τῆς συμπεριφορᾶς, ὄχι σὲ ὅτι ἐπιτάσσει ἡ ἐσωτερικὴ παρόρμηση, ἀλλὰ σὲ ὅτι ἐπιβάλλει ἡ κοινωνικότητα καὶ τὸ συμφέρον, παύουν ἢ ἀτονοῦν ἔτσι, πού ὁ ἄνθρωπος συμπεριφέρεται σύμφωνα μὲ τὶς ἐσώτατες ἐπιθυμίες του. Πράττει καὶ λέγει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο τὸν κατέχει ψυχολογικά, χωρὶς φραγμοὺς λογικῆς κι' ἐπιτηδεύσεως.

Οἱ ἀναστενάρηδες, ὅταν βρισκονται σὲ ἕναν βαθμὸ ἐκστάσεως ἀρκετὰ

έντονο, δὲν ἀποτελοῦν ἐξαίρεση ἀπὸ τὸ γενικὸ κανόνα. Λένε ὅλες τους τίς «τύψεις» κι ἀφίνουν νὰ ἐξωτερικευτοῦν ὅλα τους τὰ «κουσούρια» (ἐκφράσεις βέβαια ὄχι ἀκριβεῖς ἀλλὰ χαρακτηριστικῆς. «Τύψεις» εἶναι τὸ ἀγχος πὸν τοὺς κατέχει καὶ «κουσούρια» ἐκεῖνο πὸν τοὺς βασανίζει στὴν κανονικὴ τους ζωὴ, μὰ δὲν ἔχουν μπορέσει νὰ τακτοποιήσουν). Ὁ Θεόδωρος Ἀλμπάνης, ἕνας νέος γεωργὸς ἀπὸ τὰ Λαγκαδίγια, ἔχει τύψεις καὶ κουσούρια ὅπως ὅλος ὁ κόσμος. Ἐχει ὅμως τὴν ιδιότητα νὰ ἐκστασιάζεται καὶ τὸν ἐκστασιασμό του αὐτὸ νὰ τὸν ἐκδηλώνῃ πολὺ δυναμικά. Χορεύει πολὺ, φωνάζει, κατατρῶει τὴ φωτιά καὶ ὅταν εἶναι κάρβουνο καὶ ὅταν εἶναι φλόγα· ἀκόμα καὶ κουνάει πολὺ συχνά, ἔντονα πέρα ἀπὸ τὸ συνειθισμένο, ὅ,τι ἱερὸ ἀντικείμενο κρατάει ὅταν χορεύῃ. Οἱ φωνές του εἶναι πῶς ἔντονες ἀπὸ ὅποιοιδήποτε ἄλλου, τόσο πὸν πνίγονται οἱ λέξεις καὶ δὲν μπορεῖς νὰ ἀκούσης τί λέει. Τὸ μαγνητόφωνο ὅμως, ἔλυσε τὴν ἀπορία, καὶ ἀκόμα, τοποθέτησε τὸ ζωηρὸ Θόδωρο σὲ μιὰ ἐντελῶς ξεχωριστὴ, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, θέση, ἀναστενάρη, ἀπὸ ὅσους ἀνήκουν στοὺς δυναμικούς.

Σὲ μιὰ ὥρα, πὸν οἱ ἀδελφοὶ Νίκος καὶ Γιάννης Στρικος, ἐξαίρετοι λυράρηδες καὶ καλοὶ τραγουδιστές, ἱστοροῦσαν τὰ κατορθώματα τοῦ Μικρο - Κωνσταντίνου ὁ Θόδωρος ἔφτασε στὸ κατακόρυφο κι ἄρχισε, ἐνῶ χόρευε, νὰ ξεφωνίζῃ. Κανεὶς δὲν κατάλαβε τί ἔλεγε καὶ μάλιστα ἀνεκλήθη στὴν τάξη ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη μὲ ἥρεμα λόγια. Ἡ στιγμὴ ἦταν συγκλονιστικὴ καὶ νόμιζα πὸς εἶχα συλλάβει μιὰ ἐκδήλωση αὐτοῦ πὸν ὀνομάζεται ὑστερία. Ὡστόσο, ὁ Θόδωρος ὅπως ἔδειξε τὸ μαγνητόφωνο, οὔτε ὑστερικὸς ἦταν, οὔτε τὰ κουσούρια του καὶ τίς τύψεις του ἔλεγε. Ἀπλούστατα ἔκανε κάτι πάρα πολὺ καλύτερο. Εἶχε φτάσει στὸ τέλος τοῦ συγκινησιακοῦ «προσέξ», εἶχε ξεπεράσει τὸ ἐγὼ του καὶ τὴν ἀτομικὴ του ὑπόσταση καὶ αὐτὴ τὴν ὥρα ζοῦσε μέχρι τὴν τελευταία τῆς λεπτομέρεια τὴ δραματικὴ περιπέτεια τῶν χριστιανῶν, ὅπως τὴν ἱστοροῦσαν οἱ λυράρηδες: Μᾶς πάτησαν τρία χωριά καὶ δεκαπέντε κάστρα. Μᾶς κάψαν καὶ τὴν ἐκκλησιὰ τὸ Μέγα Μοναστήρι. Πῆραν τὸν Τίμιο Σταυρὸ τὸ Ἀσημένιο Τάσι. Τρεῖς μέρες κάνονε σφαγὴ σφάζουνε καὶ κρεμοῦνε, κρεμοῦν καὶ καῖν' τοὺς χριστιανούς, πολὺ τοὺς βασανίζουν. Ὡσὲ πὸν νᾶρθῃ ὁ Κωνσταντῆς, τὸ ἄξιο παληκάρι... ἱστοροῦν οἱ λυράρηδες κι' ὁ Θόδωρος συγκλονίζεται ὀλόκληρος. Ἐπαναλαμβάνει σὲ παράφραση τὰ λόγια αὐτὰ κι' ἐκφράζει τὸν ἐνθουσιασμό του γιατί ὁ ἥρωας Κωνσταντίνος ἔβαλε τὰ πράγματα στὴ θέση τους. Ὑπογραμμίζει, πὸς τὰ ἔργα κι' ὄχι τὰ λόγια περνᾶνε καὶ λέει χαρακτηριστικώτατα, ὅσο κι ἂν τὴν ὥρα αὐτὴ τὰ ὅσα πρόφερε, φάνηκαν ἀσυναρτησίες: Τὸ τουλούμι ἔχει μέσα τυρὶ κι' ὄχι ἄερα. (Στὸ πανηγύρι ἐξ ἄλλου τοῦ 1973 εἶχε πάλι μιὰ παρόμοια κρίση χωρὶς ὅμως καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ πυροβατήσῃ καθόλου). Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο αἰσθανόταν ὁ Θόδωρος αὐτὴ τὴν ὥρα, δὲν ἦταν βέβαια κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ, μὲ τὴν

έννοια, πώς δὲν ἦταν ὁ μόνος πού τὸ αἰσθάνοταν. Ἔτσι αἰσθάνονται ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες κι αὐτὸ ἐκδηλώνουν μὲ τὴν τελετὴ τους. Ὁ Θόδωρος, ἡ καλύτερα τὸ ξέσπασμά του, ἀπλῶς στάθηκε μία μοναδικὴ περίπτωση γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ πρόσφερε μεγάλη ὑπηρεσία. Κι ὅταν λέγεται, πὼς ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες ἔτσι αἰσθάνονται, ἀναφερόμαστε σὲ δύο σημεῖα. Καὶ στὸ περιεχόμενο τοῦ αἰσθήματος, ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο πού φτάνουν σ' αὐτό, ἀκόμα καὶ τὸ εἰδικώτερο χαρακτηριστικό του. Ἀλλὰ προτοῦ νὰ φτάσουμε στὴν ἀνάλυση αὐτῶν τῶν στοιχείων, προχωροῦμε μὲ τὰ «πολλά» γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται τὸ Ἀναστενάρι.

Ἡ ἐπέκταση τῆς ἔννοιας τοῦ κακοῦ πού μπορεῖ νὰ βρῆ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἀσφαλῶς μεγάλων διαστάσεων. Σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ ποικιλία αὐτῆ τῶν βασάνων ἐιούτου τοῦ κόσμου, συνδέεται ἀπόλυτα μὲ τὴ διατάραξη τῆς ὁμαλότητας πού μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ ἡ ἔλλειψη τῆς ἐλευθερίας στὴν πολὺ πλατεῖα τῆς ἔννοια. Πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ὁ Θεός, ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἅγιοι πού προστατεύουν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ὅλα: Τοὺς ἐχθροὺς καὶ τὴ σφαγὴ ἢ τὸ κάψιμο καὶ τὸν ξεριζωμό, πρῶτα ἀπ' ὅλα. Ὅσοι, ἀπὸ τὴν κακὴ χρονιὰ τῶν καλλιέργειῶν καὶ τῶν ζώων. Ἀπὸ τὶς ἀρρώστιες ἐπίσης, ὅσο κι' ἀπὸ τὶς κάθε εἶδους καταστροφές: ἀπὸ σεισμούς, πλημμύρες καὶ καταγίδες. Οἱ καλλιέργειες ὅμως καὶ τὰ ζῶα, κυρίως, συνδέονται ἀπόλυτα μὲ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν ἀνεξαρτησία, τὴν ἐλευθερία.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ συνεπῶς, πού μὲ ἓνα θαυμαστὸ ἐνωτικὸ πνεῦμα, οἱ ἀναστενάρηδες τελικὰ τὰ ἀνάγουν στὴν ἰδέα θρησκεία - πατρίδα, ἀγωνιοῦν, ζητοῦν τὴν κάθαρση καὶ τελοῦν μὲ τὸν ἐπώδυνο καὶ κουραστικὸ τρόπο τὴν τελετὴ τους, γιὰ νὰ τὰ κάψουν στὸ τέλος στὴ φωτιά. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς στίχους πού ἀναφέρονται στὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο καὶ τὰ σωτήρια κατορθώματά του, μιλάνε καθαρὰ γιὰ τὴν ἐπέκταση τοῦ καλοῦ στὶς καλλιέργειες καὶ τὶς βοσκές: /Ἔωρα καλὴ σου Κωνσταντή. /Καὶ πού μὲ ξέρεις τόσπανε, πὼς εἶμ' ὁ Κωνσταντῖνος. / Σὲ εἶδα καὶ σὲ γνώρισα πού εἶσ' ὁ Κωνσταντῖνος./ Ἔνωσ εἶναι τὰ πρόβατα, τινοῦς εἶναι τὰ γίδια./ Δικά μου εἶναι τὰ πρόβατα, δικά μου εἶναι τὰ γίδια./ Σ' ὅλους τοὺς τόπους τ' ἀνοιχτὰ πάνε καὶ βόσκησέ τα. Στὸν Ἰορδάνη ποταμὸ πάνε καὶ πότισέ τα./ Τὰ πρόβατα χιλιάσανε, τὰ γίδια τρεῖς χιλιάδες/.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ πόσο ἡ ἐλευθερία τῆς βοσκῆς πού συνδέεται μὲ τὴν ἀσφάλεια σ' ὅλους τοὺς τόπους στ' ἀνοιχτὰ, συνδέεται μὲ τὸ πότισμα στὸν Ἰορδάνη, πού συμβολίζει τὴν ἐλευθερία τῆς λατρείας καὶ μάλιστα τῆς σωστῆς, ἔχει τὰ ἀποτελέσματα στὸ πολλαπλασιασμὸ τῶν ζώων τῆς βοσκῆς.

Τὸ στοιχεῖο τῆς κ α λ ἦ ς χ ρ ο ν ι ᾱ ς ἔτσι, γίνεται κεντρικὸ στὸ Ἀναστενάρι, ἀλλὰ μὲ διαστάσεις, οἱ ὁποῖες καὶ μεγάλες εἶναι ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀνεξαρτησία, πού, μὲ τὴ σειρά τους ἐπεκτείνουμενες σὲ ὅλα ὅσα εἶναι

ἀπαραίτητα, ὄχι μόνο νὰ διατηρηθῆ σὰν ὑλικὴ ὄντοτητα ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ νὰ τελειωθῆ σὰν πνευματικὴ, πρᾶγμα ποῦ ἐδῶ σημαίνει σὰν χριστιανός.

Παλαιές, προγονικὲς θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς, ἀντιλήψεις οἱ ὁποῖες ἐπιζοῦν μέσα στὶς χιλιετηρίδες τῆς ἀνθρώπινης πορείας στὴ γῆ, ὄχι μόνο στὰ λαϊκὰ στρώματα ἀλλὰ καὶ ἀκόμα στὰ περισσότερα ἀνεπτυγμένα πνευματικά, συμπληρώνουν τὴν ἠθικὴ κοσμοθεωρία τῶν ἀναστενάρηδων. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀντιλήψεις τους, ποῦ ὅπως εἶπαμε δὲν εἶναι καθόλου μόνο δικῆς τους, ὁ κόσμος τῶν πνευμάτων εἶναι χωρισμένος σὲ καλὸ καὶ πονηρό. Πνεύματα κακῆς θελήσεως φέρνουν ὅλα τὰ δεινά: Τὴν ἐπιζωστία καὶ τὴν καταστροφή τῶν καλλιεργειῶν. Τὸ κακὸ μάτι φέρνει τὴν ἀρρώστια, κι' ὁ «ᾄξω ἀπὸ δᾶ» ὅλα τὰ ξορκισμένα πράγματα. Ὁ Γούστερος (θρυκόλακας) δὲν λείπει ἀπὸ τὴ μέση καθόλου, ἐπίσης. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ κακοὶ ἄνθρωποι ποῦ κάνουν μάγια καὶ «δένουν» τὴν τύχη τῶν καλῶν ἀνθρώπων. Γιὰ ὅλα αὐτὰ οἱ Ἅγιοι (ποῦ θαυμάσια ἀπὸ τὴ λογικὴ καὶ ψυχολογικὴ θεώρηση τοὺς τοποθετοῦν πλησιέστερα στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ βάσανά τους ἀπὸ ὅτι τὸν μακρυνὸ κι' ἀσύλληπτο Θεὸ ποῦ κανεὶς δὲν ξέρει τὶς βουλές του, κι' ὅπως ὅποτε ἔχει τὸν τελευταῖο καὶ μεγάλο λόγο) εἶναι μὲ τὴν καλωσύνη τους καὶ τὴ δύναμη ποῦ ἔχουν ἀπὸ τὸ Χριστό, οἱ μόνοι βοηθοὶ καὶ προστάτες. Ἀντιπροσωπεύουν, καὶ μάλιστα μὲ ἓναν πολὺ συγκεκριμένο τρόπο, μιὰ κι' ὄχι μόνο εἶναι νοητὰ ἀλλὰ καὶ πραγματικὰ ὑπαρκτοὶ ἀφοῦ ἔζησαν στὴ γῆ καὶ τὸν κόσμο τῶν ἀνθρώπων κι' ἀκόμα δὲν ἀφήνουν καμμιά ἀμφιβολία γιὰ τὴν καλωσύνη τους, ἀφοῦ ὅλοι ὑπηρέτησαν τὸ Χριστό καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τὸ πνεῦμα τοῦ καλοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης ποῦ δίδαξε ὁ Χριστός. Καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτό, φτάνουμε στὴ σύζευξη ἀνθρώπινου - θείου, ἀνθρώπινου - καλοῦ, ποῦ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τοὺς Ἅγιους προστάτες.

Τοὺς Ἅγιους ποῦ διάλεξαν οἱ ἀναστενάρηδες γιὰ προστάτες, εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ἑλένη. Καί, δὲν μπορούσε ἀσφαλῶς νὰ γίνῃ καλύτερη ἐπιλογή γιὰ τὴν καθολικότητα τῆς προστασίας καὶ τοῦ συμβόλου - προτύπου ποῦ χρειάζεται σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψή τους ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἂν θέλουμε νὰ μιλήσουμε εἰδικώτερα, ἢ περιοχὴ ὅπου γεννήθηκε τὸ Ἄναστενάρι. Μητέρα καὶ γιὸς ἀποτελοῦν τὸ ἰδανικώτερο δύο ἀνθρώπων. Ἡ Μάνα παραμένει μέσα στοὺς αἰῶνες καὶ σέ ὅλα τὰ πλάτη τῆς γῆς, ἢ ἀστείρευτη πηγὴ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θυσίας, ἀλλὰ καὶ μαζί τὸ καταφύγιο καὶ ἡ θαλπωρὴ. Ὅσο ὅποτε κι' ἂν πέρασε ἡ κοινωνία στὸν πατριαρχισμό, κι' ὅσο ὅποτε κι' ἂν ἔγινε ὁ ἄνδρας ὁ κυβερνήτης τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς κοινότητας, ἢ μητέρα στάθηκε τὸ μεγάλο σεβαστὸ πρόσωπο, ἢ προστασία καὶ ἡ καταφυγὴ, καὶ τοῦ πῶ ἀνεξάρτητου καὶ ψυχωμένου ἄνδρα, ποῦ γιὰ χάρη της καὶ σέ ἀνταπόδοση τῆς θαλπωρῆς ποῦ τοῦ δίνει, δὲν διστάζει κι' αὐτὸς νὰ δώσῃ τὰ πάντα, προκειμένου νὰ τιμῆσῃ τὸ ὄνομά της. Ἔτσι ἡ μάνα ἔχει σταθῆ μέσα στὴν ἀτέλειωτη ἄλυσσιδα

των αιώνων, ή προσωπικότητα που κυβερνάει όχι με την ρώμη αλλά τη δύναμη της αγάπης και ή επιβολή της έχει μείνει περισσότερο από όλες. Ο Γίος ο πολεμόχαρος κι' ο αήττητος, μόνο στη δύναμη της μητέρας του ύποτάχτηκε και μόνο σ' αυτήν ύποκλίθηκε. Το γεγονός πως ή 'Αγία 'Ελένη στράφηκε στο χριστιανισμό και άνύψωσε τον Τίμιο Σταυρό, είναι έξ άλλου φυσικό να έχη βαθύτατα συγκινήσει τους χριστιανούς και να την έχη τοποθετήσει σαν μάνα πολύ κοντά στη Μεγάλη κι' Υποδειγματική Μητέρα που ο Γίος της, πρότυπο γιου που αγαπά και σέβεται εκείνην που τον γέννησε, τελικά την έκανε τη Βασίλισσα των Ουρανών, Πλατύτερη κι' από την άπεραντοςύνη τους. Έτσι ή 'Αγία 'Ελένη στάθηκε το πρότυπο της μάνας για τους άναστενάργηδες, της μάνας που άγιασε στην ύπηρεσία του Χριστού, αλλά και στη σωστή καθοδήγηση του γιου της.

Ο Μεγάλος Κωνσταντίνος από την άλλη μεριά, είναι μιá ιδανική, πραγματικά, προσωπικότητα, που με ένα μοναδικό τρόπο συνδυάζει τη δύναμη, τον ήρωισμό και τη χριστιανική πίστη. Είναι ο αντιπροσωπευτικός τύπος του ήρωα βασιλιά που έσωσε την «έστία και τους βομους» από την καταστρεπτική μαγία των άλλοθρησκων. Ίδιαίτερα μάλιστα των άλλοθρησκων, μιá και σαν δμóθρησκος κυρίως παρουσιάστηκε στα μάτια των χριστιανών κι όχι σαν δμοεθνής. Κατάφερε μ' αυτόν τον τρόπο να ξεπεράση τα διαχωριστικά σύνορα του έθνους και της φυλής και να ένοποιήση την άδελφοσύνη των ανθρώπων με την κοινή θρησκεία, που άλλωστε περιεχόμενό της έχει την ισότητα, την ελευθερία και την αγάπη ανάμεσα στους ανθρώπους όλης της γής.

Πέρα από αυτό, σαν άνθρωπος ήταν το πρότυπο του άξιου παλληκαριού. Με πολλά σωματικά και πνευματικά προσόντα, πέρασε την παιδική του ηλικία και άνδρώθηκε στα στρατόπεδα και τους πολέμους. Ίκανότατος ίππέας, σκοπευτής του τόξου και δεινότατος χειριστής του ξίφους και του ακόντιου δέν διακρίθηκε μόνο στις μάχες. Με τα πνευματικά και οργανωτικά του προσόντα σαν αυτοκράτορας, εφάρμοσε μιá πολιτική «ήθική», σε αντίθεση με κείνη του κατανικημένου αντιπάλου του.

Βάση της κοινωνίας έκανε την οικογένεια σε αντίθεση με τον Αύγουστο που για χάρη της τεχνολογίας είχε αναγνωρίσει την παλλακεία. Έπί πλέον προστάτευσε τις χήρες και τα όρφανά από την άρπακτική μαγία των κάθε είδους εκμεταλλευτών. Τελικά, ή 'Εκκλησία του έδωσε τον φωτοστέφανο του 'Αγίου και τον ζωγράφισε σαν Προφήτη 'Ηλία συρόμενο από άρμα και άνυψούμενον στους ουρανούς, επιδοκιμάζοντας έτσι τη λαϊκή αναγνώριση του Κωνσταντίνου σαν βασιλιά - ήλιου, και δικαίου.

Με την δυάδα Κωνσταντίνου και 'Ελένης, το άρσενικό και θηλυκό στοιχείο βρίσκεται σε ένα άρμονικώτατο συνταίριασμα άγιοσύνης, στοργής, οικο-

γενειακῆς ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ ἀλλὰ καὶ ἡρωϊσμοῦ καὶ θυσίας. Ἡ μητέρα γεννᾷ κι' ἀνατρέφει κι' ὁ γιὸς πού ἀντρειώνεται γιὰ νὰ ἀξιωθῇ μὲ τὶς πράξεις του καὶ τὴ συμπεριφορὰ του νὰ δικαιώσῃ τοὺς πιδὺ ὑψηλοὺς καὶ ἀγνοὺς πόθους τῆς μάνας, βρίσκουν τὸ πρότυπό τους κι' ὄχι σ' ἓνα ἰδεατὸ δῦο, μάνας - γιοῦ ἀλλὰ σὲ μιὰ δυάδα ἱστορικῶν προσώπων. Αὐτὴ τὴν ἰδανικὴ δυάδα τῆς στοργικῆς, τίμιας καὶ γενναίας ἀκόμη μητέρας καὶ τοῦ ἀντρειωμένου καὶ συγχρόνως πρότυπου ἀρετῆς γιοῦ, βρίσκουν οἱ ἀναστενάρηδες στὶς Χάρες ὅπως ἀποκαλοῦν τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνο καὶ Ἑλένη. Εἶναι οἱ προστάτες τους καὶ τὰ πρότυπά τους. Τοὺς προσκυνοῦν, τοὺς προσεύχονται καὶ ἀκόμα προσπαθοῦν νὰ ἀκολουθήσουν ἓνα τρόπο ζωῆς, ὅπως τὸν ὑπαγορεύει τὸ μεγάλο σχέδιο ζωῆς, πού ἔδωσαν αὐτοί. Τοῦτο θέβαια πάντα μέσα στὰ μέτρα πού ἡ ταπεινὴ προσωπικότητά τους τοὺς ἐπιτρέπει. Ἀγνότητα, πατριωτισμός, σεβασμός στὴν οἰκογένεια, θαυμασμός στὸν ἄντρα γιὰ τὴ συμμετοχὴ του στὸν πόλεμο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ σεβασμός στὴ γυναίκα καὶ πρὸ πάντων τὴ μητέρα, ἀποτελοῦν τὰ πρότυπα τοῦ ἠθικοῦ τους πιστεύω. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ, πὼς στὸν Λαγκαδᾶ, τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ἓνα σεβαστὸ πρόσωπο, εἶναι ἡ ὑπέργηρη ἀναστενάρισσα Παναγιώτα Ραζῆ καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν παραλείπεται νὰ τὴν ἐπισκεφθοῦν οἱ ἀναστενάρηδες μὲ τὶς εἰκόνες κι' ὅλα τὰ ἱερά τους ἀντικείμενα μετὰ τὴν πυροβασία, γιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν εὐχὴ της πού σημαίνει πάρα πολλὰ: Καὶ τοῦ χρόνου. Νὰ ζήσῃ ἡ Ἑλλάδα. (Ἀναφέρω ἀκόμα πὼς θεωρεῖται ἓνα εἶδος μεγάλης μητέρας, πού κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ὑποκατάσταση τῆς Ἁγίας Ἑλένης. Αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἔβγαλα ἀβίαστα ἀπὸ ἐρμηνεία κάποιου ὄνειρου πού τῆς διηγήθηκα καὶ ὕστερα ἀπὸ πολὺ σκέψη μοῦ ἐρμήνευσε ἡ ἴδια. Δυστυχῶς δὲν μαγνητοφώνησα τίποτε ἀπὸ τὶς συνομιλίες μας κι' αὐτὸ ἦταν μιὰ μεγάλη παράλειψη πού ἔγινε σὰν ἀποτελεσματὸς τῆς πολὺ ἐντατικῆς ἐργασίας αὐτῶν τῶν ἡμερῶν κατὰ τὸ 1971. Πολύτιμη ὅμως μαγνητοφώνηση ἔγινε σὲ Ἀναστενάρι τοῦ 1972. Ἀκόμα ἀναφέρω πὼς ἀπὸ τὶς διηγήσεις τῶν Λιούρων, ἡ μητέρα τοῦ σημερινοῦ ἀρχι-ἀναστενάρη Φωτεινῆ, μιὰ ἀναστενάρισσα καταπληκτικῆς βιανότηρας, ὅπως φαίνεται, εἶχε τὸν λόγο ὅσο ζοῦσε γιὰ πάρα πολλὰ πράγματα, ἂν καὶ τυπικὰ ἄντρας ἦταν πάντα ὁ ἀρχι-ἀναστενάρης. Καὶ ἐδῶ θὰ ἀναγνωρίσουμε τὰ μητριαρχικὰ πρότυπα, πού φυσικὰ δὲν εἶναι κατάλληλος ὁ χῶρος γιὰ νὰ τὰ ἀναπτύξουμε περισσότερο. Ἄλλωστε ἡ Μπάμπω Νοῦν, δὲν εἶναι πρόσωπο πού μπορεῖ νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητο. (Σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίληψη τῶν ἀναστενάρηδων γιὰ τὴν γυναίκα βλ. Μ. Μιχαήλ—Δέδε: Ἡ Ἁγία Ἑλένη Μεγάλη Μητέρα τῶν ἀναστενάρηδων σὲ περ. «Γυναίκα» τεῦχος ἀρ. 600).

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸ πρόσωπο, τὸν ἥρωα πού χιλιотραγουδιέται ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες στὸ πανηγύρι τους.

Τόσο πολύ αναφέρεται και παρουσιάζεται το αναμφίβολο κεντρικό πρόσωπο, πού πραγματικά φτάνει κανείς στο σημείο να διερωτηθῆ γιατί συμβαίνει αυτό και πώς συνδέεται με τὸ Ἄναστενάρι. Καί, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ γεγονός πὼς ἡ γιορτὴ ὅλη γίνεται γιὰ τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο κυρίως, μήπως πρόκειται γιὰ κάποια προσωνυμία τοῦ ἴδιου τοῦ Ἄγιου. Γρήγορα ὅμως αποκλείει κανείς ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν στίχων αὐτὴ τὴν ὑπόθεση σὺν σωστῇ και διαπιστώνει, πὼς ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἥρωας τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν και τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους. Εἶναι ὁ πιὸ μικρὸς στὴν ἡλικία ἀλλὰ και ὁ πιὸ ἀνδρείος ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ Ἄνδρόνικου. Δίδυμος τῆς μονάρχουβης κόρης τῆς οικογενείας τοῦ ἔλαχε ὁ κλῆρος νὰ μονομαχήσῃ με τὸν σαρακηνὸ ἀμιρά πού εἶχε ἀρπάξει τὴν ἀδελφή. Νεώτατος, «ἀγοῦρος», δὲν ἐφόβισε με τὴν ὄψη του τὸν ἀμιρά, ἀλλὰ τόσο ἐπιδέξιος ἦταν στὸ κοντάρι και τόσο γενναῖος πού ἀφοῦ κονταροχτυπήθηκε κι' ἔσπασαν τὰ κοντάρια, «και τῶν δύο και ἔσυραν τὰ σπαθιά» ὥστε «ἀλλήλους ἐσυνέκοπτον ἐπὶ πολλὰς τὰς ὥρας». /Τὰ ὄρη ἀντιδόνθησαν, οἱ θουνοὶ θροντὰς εἶχον/, /τὸ αἷμα δὲ κατέρρευε τὴν γῆν ἐκείνην ὅλην/, /οἱ ἵπποι ἠγανάκτησαν, πάντας ἐκπληξίς εἶχεν, ὀλόπληγοι γεγόνασι, μηδεὶς τροπὴν ποιῶν τε/. . . με τὸν ἀμιρά, τελικὰ ὁ σαρακηνὸς πόρρωθεν ρίπτει τὸ σπαθί. . . και ταύτην τὴν φωνὴν πρὸς τὸ ἄγουρον ἐπαφῆκε. /Παῦσε καλὲ νεώτερε· σὸν γὰρ ἐστὶ τὸ νίκος/· δεῦρο λάβε τὴν ἀδελφὴν και τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἔτσι ἐλευθέρωσε τὴν ἀδελφὴ, και ὁ ἀμιράς πού ἔγινε χριστιανὸς τὴν παντρεύτηκε γιὰ νὰ γεννήσῃ τὸν Διγενῆ. Ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι ἕνα γενναϊότατο παλληκάρει και δὲν ἐπισκιάζεται ἀπὸ τὸν ἀνηψιὸ του ἀλλὰ παραμένει καταπληκτικὸς ἥρωας, ἄτρομος, ἀήττητος, και ἀναγνος, προσηλωμένος πάντοτε στὰ μεγάλα ἰδανικὰ τοῦ χριστιανισμοῦ και τῆς ἐλευθερίας πού ταυτίζονται με τὴν ὑπεράσπιση και τὴ θυσία γιὰ τὴν πατρίδα και τοὺς συμπατριῶτες. Σὲ πάρα πολλὰ τραγούδια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, εἶναι ὁ καταπληκτικὸς πού δὲν ἀσχολεῖται παρὰ με τὰ μεγάλα και δὲν ἀφίνει τὰ «παιχνίδια», παρὰ γιὰ κάτι σοβαρὸ πού δὲν μποροῦν νὰ κάνουν οἱ ἄλλοι ἥρωες μόνοι τους. . .»

Τὸ ἂν τὸ πρόσωπο τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου εἶναι ἱστορικὸ δὲν ἔχει κατορθωθῆ νὰ ἐξακριβωθῆ, ὅπως ἄλλωστε κι ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους. Πάντως, σημειώνουμε πὼς ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα ἡ ἀρπαγὴ τῆς κόρης ἀπὸ τὸν σαρακηνὸ ἀμιρά και ἡ μονομαχία γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της. Ἴσως ἂν ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος ἀποδειχτῆ ἱστορικὸ πρόσωπο και τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἀλλὰ και ὅσα αναφέρονται γι' αὐτὸν στὸ ἀκριτικὸ ἔπος, ξεκαθαριστοῦν ἀπὸ τοὺς μύθους και τίς ὑπερβολές, ἂν μπορέσῃ και γίνῃ πραγματικὰ ἱστορία γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του, νὰ λυθῆ και τὸ μυστήριό τῆς καταγωγῆς τῶν Ἄναστεναριῶν.

Στὰ τραγούδια πού ἔχουν ξεχωρίσει οἱ ἀναστενάριδες και λένε γιὰ τὸν

Μικρο-Κωνσταντίνο από τὰ τόσα πού λέγονται γι' αὐτά, παρουσιάζεται μιὰ προσωπικότητα μέ ἐντελῶς ξεχωριστά σωματικά καί ἠθικά χαρίσματα ἀλλά καί σάν παράλληλη μέ κείνην τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου: Εἶναι ἀνδρείος κι' ἀτρόμητος ἀπέναντι τῶν ἐχθρῶν καί τῆς πατρίδος καί τοῦ χριστιανισμοῦ, πού τὸ ἴδιο σάν τὸν Μέγало Αὐτοκράτορα, φαίνεται πὼς συνδέει τόσο στενά, ὥστε νὰ μὴν ξεχωρίζει οὐσιαστικά. Εἶναι δεινότατος στὸ τόξο καί τὸ σπαθί καί φυσικά, εἶναι καταπληκτικὸς ἱππέας. Τὸ ἄλογο ἔχει καί δῶ τὴν σημασία πού ἔχει συνήθως στὴ σκέψη τοῦ λαοῦ. Ἄρχοντας καί παλληγάρι ἄξιο, δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῆ πεζὸς ἀλλὰ καθαλάρης ἐνὸς ἀλόγου, συνήθως τοῦ «μαύρου» του, πού εἶναι καταπληκτικὸ κι' αὐτὸ σάν τὸν κύριό του. Τὸ ἄλογο τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου συνεχίζει αὐτὴ τὴ γενικὴ παρῶδοση, μὰ καί ἰδιαίτερα τῆς Θράκης, πού εἶναι ὀνομαστὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου, μέ τὸ ἄρμα καί τὰ ἄλογα τοῦ βασιλιᾶ Ρήσου, πού βοηθοῦσε τοὺς Τρῶες καί ὁ Ὀδυσσεὺς κατάφερε νὰ σκοτώσῃ καί ν' ἀρπάξῃ αὐτὸ τὸ πανόμορφο χρυσὸ ἄρμα. Τὸ ἄλόγὸ του τὸ πεταλῶνει μέ ἀσημένια πέταλα καί οἱ λόθρες πού τὰ κρατᾶνε, εἶναι μαλαματένιες. Τὰ καπίστρια τοῦ ἀλόγου εἶναι δώδεκα καί τὰ γκέμια του δεκαπέντε προφανῶς γιατί δὲν μποροῦσε νὰ δαμαστῆ μέ λιγότερα. Μὲ μιὰ βιτσιᾶ, παίρνει σαρανταπέντε μίλια καί «ῶσε νὰ πῆς τὸ ἔχε γειὰ ἄλλα σαρανταπέντε». Μὲ λίγα λόγια ὁ ἔφιππος Μικρο-Κωνσταντίνος, εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ ἄλλου Μεγάλου Κωνσταντίνου μὰ κι' ἀκόμα τοῦ ἄλλου Μεγάλου, τοῦ Ἀλεξάνδρου, πού τὸ ἴδιο ἀνδρείος ἔχει τὸ Βουκεφάλα του. Καί ὥστόσο, δὲν περιορίζονται ἐδῶ οἱ ὁμοιότητες πού θὰ ἦσαν ἀρκετὲς στὶς γενικὲς αὐτὲς γραμμές. Στὰ εἰδικώτερα σημεῖα ὁ ἥρωας αὐτὸς ὁ Κωνσταντίνος ὁ Μικρὸς, εἶναι σὲ ὅλα «χρυσὸς» ὅπως ἀποκαλεῖται στὸ ἀκριτικὸ ἔπος (παρ. Α'). Εἶδαμε κίόλας πὼς ξεχώρισε γιατί παρουσιάστηκε ἐλευθερωτὴς τῆς ἀδελφῆς του ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία. Αὐτὸ τὸν κάνει πρότυπο παλληκαριοῦ πού σέβεται τὴν οἰκογένεια καί προστατεύει τὸ πιὸ ἀδύνατο μέλος της, τὴν κοπέλλα τοῦ σπιτιοῦ. Καί ἐδῶ ἔχουμε μιὰ ἀκόμα ἀναφορὰ στὰ κατορθώματα καί στὸ περιεχόμενο τῆς πολιτικῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πού ἰδιαίτερα προστάτευσε τὴν οἰκογένεια. Σὲ ἐνίσχυση μάλιστα αὐτοῦ δὲν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ ποῦμε πὼς οἱ ἀναστενάρηδες λένε μιὰ ἢ μᾶλλον δύο παραλλαγὲς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ πού ὁ Κωνσταντίνος ὁ Μικρὸς, σκοτώθηκε ἀπὸ τὴ μάνα του γιατί τὴν ἀπειλήσε πὼς θὰ μαρτυρῆσῃ στὸν πατέρα του ὅτι τὴν εἶδε στὴν ἀγκαλιὰ ἐνὸς ξένου ἄντρα. Ἐδῶ τὸ μικρὸ αὐτὸ ἀγόρι παρουσιάζεται φρουρὸς τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς. Ἐνῶ στὴν ἄλλη παραλλαγὴ, τὸ παιδί τὸ ἄρπαξε ὁ λύκος μέσα ἀπὸ τὴν παλαιστρα, ἀλλὰ ἐνῶ μάνα καί πατέρας κλαῖνε καί τὸ ἀναζητοῦν, αὐτὸ, βρίσκεται κατὰ ἕνα περίεργο καί θαυμαστὸ τρόπο στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς χριστιανούς. Καί στὴ δεύτερη αὐτὴ παραλλαγὴ τὸ οἰκογενειακὸ, χριστιανικὸ καί πατριωτικὸ στοιχεῖο, βρίσκονται σὲ μιὰ μυστικὴ ἔνωση μεταξὺ τους κι' ἐκφράζονται

συμβολικά με τη μυστική φρασεολογία μὰ πὸν δὲν μποροῦμε ἐδῶ νὰ ἀναπιύξουμε περισσότερο. Αὐτὸ ἄλλωστε τὸ ἀπὸ «Μικρὸς μικρὸς στὰ θάσανα ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος», ἀποτελεῖ κεντρικὴ ἰδέα στὸν κύκλο τῶν ἀναστενάρικων τραγουδιῶν πὸν ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι οὔτε τυχαῖα διαλεγμένα ἀλλὰ οὔτε καὶ οἱ παραλλαγές, ἀναμίξεις κλπ. ἔχουν γίνεῖ ἔτσι χωρὶς λόγο. Καὶ ἀσφαλῶς αὐτὴ ἢ τόσο ἐπίμονη καὶ σαφὴς ἀναφορὰ στὴν ἡλικία τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου τοῦ «ὑστερότερου» ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Ἀνδρόνικου, δὲν εἶναι τυχαῖα καθόλου οὔτε καὶ χωρὶς νόημα. Ὅπως τὸ ἀκριτικὸ ἔπος τὸν θέλει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸν νεώτερο ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ γι' αὐτὸ τὸν καλύτερο σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴν ἀντίληψη πὸς ὁ τελευταῖος εἶναι πάντα ὁ τελειότερος (μὴ μεταφορὰ ἀπὸ τὴ γενικὴ ἀρχὴ προσπαθείας καὶ ἀποτελέσματος) τὸ ἴδιο καὶ τὰ ἀναστενάρικα τραγούδια, ἐπιμένουν στὸ μικρὸ τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ ἐδῶ σὲ μὴ ἔννοια διαφορετικὴ πὸν κυριαρχεῖ τὸ στοιχεῖο τοῦ θεόσταλτου, τὸ μεταφυσικό. Ὅλα μικρὸς τὰ κάνει ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος. Πάει στὸ σχολεῖο, στὸν πόλεμο γιὰ νὰ σώσῃ τοὺς χριστιανούς, ἀκόμα ἀρραβωνίζεται (σὲ τί ὅμως ἀρραβωνίζεται; Μᾶλλον ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἔχη μεταφορικὴ καὶ πλατύτερη ἔννοια ὁ ἀρραβῶνας του. Δὲν πρόκειται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γιὰ ἀρραβῶνα μὲ κοπέλλα ἀλλὰ ἓνα εἶδος δεσμεύσεως γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Πιουθενὰ στὰ ἀναστενάρικα τραγούδια δὲν ἄκουσα γιὰ γυναῖκα κ' ἔρωτες, ἀλλὰ ἀντίθετα, ὅπως θὰ ποῦμε ἁμέσως πῶς κάτω). Καὶ σὲ ἐνίσχυση αὐτῆς τῆς μεταφυσικῆς καὶ μυστικιστικῆς ἔννοιας πὸν ἔχει ἢ ἡλικία τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου, ἔρχεται τὸ γεγονὸς πὸς ἐπίσης πολλὰ σημαδιακὰ πράγματα, συμβαίνουν μὲ τὸν Κωνσταντῖνο τὸ Μικρό. Τρίτη π.χ. γεννιέται, Τρίτη ἀρραβωνιάζεται, Τρίτη πάει στὸν πόλεμο γιὰτὶ Τρίτη τοῦ ἦρθε τὸ μήνυμα τοὺς χριστιανούς νὰ σώσῃ, κ' ἀκόμα πὸς «θελὰ πεθάνει». Ἀκόμα σὲ ἓνα μοναδικῆς σημασίας τραγούδι, ἔχουμε τὴ μεταφορὰ τοῦ Μικροῦ καὶ τῆς Τρίτης σὲ ὄνειρα καὶ μηνύματα γιὰ προσφορὰ ὑπηρεσιῶν, στὸν ὕπνο του. Ὁ Κωνσταντῖνος μάλιστα, ὄχι μόνον παίρνει μήνυμα νὰ πάῃ στὸν πόλεμο «στὸν ὕπνο του τὴ νύχτα στ' ὄνειρό του», ἀλλὰ ἀκόμα παίρνει καὶ ὁδηγίες: «Τοῦτο νὰ κάνῃς Κωνσταντῆ καὶ ὕστερα τὸ ἄλλο». Μὰ καὶ ὅταν πᾶ ξεμινάει, «τὸ αἰῶνο θυμιάζει» καὶ κεῖνο τοῦ δίνει κ' ἄλλες ὁδηγίες: «Τοῦτο νὰ κάνῃς Κωνσταντῆ στὸ μέρος πὸν θὰ πάῃς». Καὶ πόσο ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρὸς ὁδηγεῖται ἀλλὰ καὶ περιμένει νὰ ὁδηγηθῆ ἀπὸ τὸ Χριστὸ γιὰ νὰ δράσῃ καὶ πὸς, τὸ λένε στὴ συνέχεια οἱ πῶς κάτω στίχοι: «Τρεῖς μέρες ἔκανε εὐκὴ τρεῖς νύχτες στὸ πιστόλι». (Φανερὸ πὸς εἶναι νεώτερη παραλλαγή, μὴ καὶ μιλάει γιὰ πιστόλι, μὰ ἀκόμα πῶς φανερὸ πόσο μέσα στους αἰῶνες διατηρήθηκε ὁ ἀρχικὸς χαρακτήρας τῶν Ἀναστεναριῶν, πὸν τόσο ἐσφαλμένα χαρακτηρίζονται ὡς Διονυσιακά). Καὶ σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ ἀναγνωρίσουμε καὶ πάλι τὸ μεγάλο πρότυπο, τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, πὸν ὄχι μόνον ὁ ἴδιος προχώρησε στὴ νίκη μὲ

τὸ σταυρὸ ἄλλὰ καὶ οἱ πενήντα λογάδες μαχητὲς τοῦ τάγματος τῶν ἱπποτῶν ποῦ συνέστησε, ἔφεραν σὰν ἔμβλημα στὸ λαϊκὸ τὸ σταυρὸ, σημεῖο ὅτι μὲ τὴ φώτισή του καὶ τὴν ἔμπνευσή του θὰ ὑπερασπιζόντουσαν τὸ χριστιανισμὸ καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας.

Ἡ σκιαγράφηση τῆς προσωπικότητος τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου δὲν συμπληρώνεται παρὰ μόνον μὲ τοὺς στίχους ἑνὸς ἀκόμη τραγουδιοῦ τῶν ἀναστενάρηδων. Καὶ δῶ, θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε, πὼς ἔχουμε μιὰ περισσότερο ἐξιδανικευμένη σύμφωνα μὲ τὰ ἀσκητικὰ χριστιανικὰ πρότυπα τοῦ ἀφοσιωμένου στὸ Θεὸ καὶ τὴν ὑπηρεσία τῶν ἱερῶν καὶ τῶν δόσιων τῆς γῆς τῶν πατέρων καὶ τῶν ἀνθρώπων της, μεταφορὰ, ἀκόμη καὶ τοῦ μεγάλου προτύπου, τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου. Γιατὶ ἂν ὁ Μεγάλος Κωνσταντίνος, μὲ ὅλη τὴν ὑπέροχη προσωπικότητα δὲν στάθηκε μακριὰ ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς τῆς σάρκας πάντοτε, ὁ Μικρο-Κωνσταντίνος πρέπει νὰ παραμείνη ἀγνός, πέρα ἀπὸ τὶς ἄμετρες ἡδονὲς ὀπωσθήποτε, ποῦ δὲν θὰ ἄφιναν ἀπόλυτη προσήλωση στὴν ἀποστολή του, τίτῳτα ποῦ θὰ ἔξφευγε ἀπὸ μία σχέση μὲ γυναίκα ποῦ δὲν ἦταν νόμιμη, ὅπως ἐννοεῖται στὰ πλαίσια τοῦ κανονικοῦ γάμου. Τοὺς στίχους αὐτοὺς ποῦ μιᾶνε γιὰ μιὰ ἄδικη κατηγορία πὼς ὁ Κωνσταντίνος ἦταν στὴν ἀγάπη του «μὰ κείνος ἀγάπη δὲν εἶχε» καὶ γι' αὐτὸ ἀποφασίσανε νὰ τὸν δικάσουν καὶ τὸν ζέψανε μὲ τ' ἄγριο τὸ βουβάλι (μιὰ δοκιμασία ποῦ θὰ ἔδειχνε τὴν ἐνοχὴ ἢ τὴν ἀθωότητά του ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκβαση τῆς πάλης) τοὺς τραγούδησε τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῖ, τρίτη ἡμέρα τοῦ πανηγυριοῦ ὁ θαυμασῖος ἄνθρωπος καὶ λυράρης Καλοστέφανος σὲ μικρὸ κύκλο μὲ ἕνα λυπητερὸ σκοπὸ ποῦ δὲν χορευόταν ἐπίσης. Ἦταν μέσα στὰ πλαίσια τοῦ πανηγυριοῦ ἀλλὰ κάπως στὰ ὄχι κύρια σημεῖα του, ὅπως καὶ ἄλλα τραγούδια ποῦ ἔλεγαν καὶ ἱστορίες κυρίως γιὰ θαυματουργικὰ ἰάσεις κλπ. Τοῦτο ἀπὸ τὴν αἰτία πὼς κύρια ἐκδήλωση παραμένει ὁ χορὸς καὶ οἱ σκοποὶ πρέπει νὰ εἶναι στὴν πλειοψηφία χορευτικοί. Τὸ ὡραιότατο καὶ σημαντικότερο γιὰ τὴ μελέτη τοῦ Ἀναστεναριοῦ τραγουδοῦ, ἔχει ἐπιτυχημένα μαγνητοφωνηθῆ. (Τὸ ἐπανελάβε σὲ παραλλαγή ὁ Δημ. Ἰωάν. Λάντζος στὸ πανηγύρι τοῦ 1972). Αὐτὸς εἶναι ὁ Μικρο-Κωνσταντίνος, καί, ἀσφαλῶς, θὰ γνωρίση κανεὶς εὐκόλα μὲ ὅσα ὑπογραμμίστηκαν σὰν συγκριτικά, πὼς εἶναι ἕνας ἥρωας ποῦ οἱ ἀναστενάρηδες τραγουδοῦν μὲ πραγματικὸ πάθος καὶ θαυμασμό, γιατί βρῖσκουν σὲ αὐτὸ τὸ πρότυπο τοῦ παλληκαριοῦ ποῦ συνέχισε τὴν παράδοση τοῦ Μεγάλου Ἀγίου στὴ γῆ τῶν πατέρων τους.

β) Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟ - ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Θὰ μπορούσε εὐκόλα νὰ παρατηρηθῆ πὼς δὲν ἔχει καὶ πολὺ νόημα αὐτὴ

ή μεταφορά από τον "Άγιο Κωνσταντίνο στον Κωνσταντίνο τον Μικρό, αν δεν προχωρούσε σε μία πιο προσεκτική ανάλυση της ψυχολογίας του αναστενάρη.

Είναι βέβαιο πώς αν περιοριζόταν στον "Άγιο Κωνσταντίνο και την "Αγία "Ελένη, το έθιμο θα είχε διαφορετικό περιεχόμενο, από ό,τι έχει σήμερα. Το πιθανότερο είναι πώς δεν θα υπήρχε καθόλου ή το πολύ θα περιοριζόταν σε μία από τις συνηθισμένες πανηγύρεις που γίνονται με καθαρά λατρευτικό - άναμνηστικό περιεχόμενο, σε όλα τα χωριά και τις πόλεις της Ελλάδας αλλά και σε όλους τους κατοικημένους τόπους της γης στην επέτειο ή την άναμνηση ενός γεγονότος και ενός αγίου ή ήρωα. Δεν θα χόρευαν όπως χορεύουν και θα έλειπε ή ιδιομορφία και το ξεχωριστό αυτό κράμα, ο συγκερασμός του

βαθύτατα θρησκευτικού και ήρωϊκού στοιχείου. Ο "Άγιος Κωνσταντίνος, όπως και η "Αγία "Ελένη, έδωσαν το μεγάλο σχέδιο ζωής και δίδαξαν με το παράδειμά τους εκείνο που πρέπει να κάνη κανείς για να δικαιώση την ύπαρξή του και τη ζωή του σαν χριστιανός σε όλη την πλατειά έννοια που έχει αυτή η ιδιότητα του χριστιανού. (Είναι βέβαια γεγονός πώς η "Αγία "Ελένη έχει ουσιαστικά μείνει με την αναφορά στο Μικρο-Κωνσταντίνο έξω από μια άμεση μεταφορά σε ήρωϊκά πρότυπα μικρότερης σημασίας από την άγιωσύνη, μα δεν πρέπει να ξεχνούμε πώς πάντοτε αυτή σέρνει το χορό και αυτήν βλέπουν ή μάλλον νοιώθουν οι περισσότεροι αναστενάρηδες όταν χορεύουν στη φωτιά. Έχει με άλλα λόγια περιπέσει και δώ στη φαινομενικά δευτερεύουσα αλλά ουσιαστικά πάντοτε κυρίαρχη και ύψιστη θέση που κρατάει ή μάνα μετά την πτώση της απόλυτης μητριαρχίας). Η δυάδα όμως αυτή έχει τώρα καταταγή στο πεδίο των αγίων. "Ανήκει σ' ένα κόσμο, που δεν είναι ο συγκεκριμένος ο δικός μας και που πραγματικά από μια θέση ψηλότερη και πνευματικώτερη, δεν μπορεί παρά να δρᾷ και να συμπεριφέρεται σαν κριτής προς κρινόμενο, σαν επιτυχημένα δοκιμασμένος προς εκείνον, που δοκιμάζεται. Είναι μακρυνοί, όχι όσο ο ίδιος ο Θεός μα όπωσδήποτε δεν ανήκουν σαν άγιοι και άυλοι πλέον στον κόσμο το δικό μας. Συγκαταβαίνουν βέβαια με την άπέραντη καλοσύνη τους και βοηθοῦν και σκύβουν ως εμᾶς. Παραμένουν ωστόσο βοηθοί και τοῦτο κατά την κρίση των δικῶν μας έργων και της δικῆς μας συμπεριφορᾶς. Έτσι, ένας ήρωας περισσότερο ανθρώπινος, που δεν άγιασε και δεν έφυγε τόσο μακριά ψυχολογικά όσο οι άγιοι, είναι απαραίτητος. Και ο ήρωας αυτός δεν μπορεί να είναι άλλος από τον γνήσιο Έλληνα και άριστο χριστιανό τον Μικρο-Κωνσταντίνο. "Ας μὴν ξεχνᾶμε πώς ακόμα και το όνομά του και η προσωνυμία του, τον φέρουν ψυχολογικά σαν θαυμάσιο ήρωϊκό και όχι άγιασμένο πρόσωπο υποκατάστατο του μεγάλου προτύπου. Έτσι ο Μικρο-Κωνσταντίνος, σαρκώνει το ιδανικό πρότυπο του άνδρείου κι ευγενικοῦ πολεμιστῆ, του γενναίου υπερασπιστῆ των κατατρεγμένων χριστιανῶν, με έναν άμεσώτερο και πιο συγκεκριμένο τρόπο και

για τούτο περισσότερο κατανοητό και συναισθηματικά πιδ βολικό θα λέγαμε, από ότι ένας μεγάλος άγιος πού, όπωσδήποτε, προκαλεί δέος και τó αίσθημα τού άπλησίαστου. Είναι όλα ότι τó μεγάλο πρότυπο, ακόμα και γιατρός κι' έξορκιστής τού κακού, δέν είναι όμως τó ίδιο τó πρότυπο, πού όπωσδήποτε δέν κατεβαίνει τόσο χαμηλά και δέν παρουσιάζεται τόσο άμεσα στή ζωή μας τή γήϊνη. Δέν πρέπει νά ξεχνάμε, πώς οι περισσότεροι αναστενάρηδες ισχυρίζονται, ότι μπορούν νά αισθανθοῦν τούς Άγιους, τις Χάρες, δέν τούς βλέπουν όμως ποτέ γιατί δέν παρουσιάζονται ποτέ. Ό μέσος τύπος τού αναστενάρη πού δέν έχει ιδιαίτερα διαμεσικά φαινόμενα, ποτέ δέν είδε τόν Άγιο ή τήν Άγία. Άκόμα και στό όνειρό τους, έρχονται με τόν συνηθισμένο τρόπο τής μεταμορφώσεως και τής εξισώσεως $\alpha = \beta = \gamma = \delta$, άρα $\alpha = \delta$. Κάποιος Κώστας ή Έλένη, κάποιος στρατηγός ή ηλικιωμένη και σεβαστή γυναίκα είναι ή μεταμορφωμένη άγια παρουσία τους και ό τρόπος για νά μεταδώσουν ένα μήνυμα κυρίως στόν ύπνο με τó όνειρο. Και έτσι, ακολουθώντας τή μέθοδο τών συμβόλων, έρμηνεύουν και όλα τά όνειρα άλλωστε, πού πιστεύουν πώς έχουν κάποια μεγάλη σημασία σαν προρρήσεις και διευκρινίσεις τών άδηλων και άγνωστων.

Όλη αυτή ή μεταφορά από τó άγιο στό ήρωϊκό πρότυπο, θα κατέληγε σέ ήρωολατρεία, αν δέν συνέβαινε νά έχει μιá βαθύτατη και ούσιαστικώτατη συμμετοχή και μιá ψυχολογική ταύτιση στή λατρεία τού πρότυπου ό αναστενάρης. Αυτό άλλωστε άποτελεί και τήν ιδιομορφία του. Ό αναστενάρης, είναι Θράκας, πέρα για πέρα, στόν τόπο τής λατρείας του. Άποτελεί παράδοσή του νά μñν περιορίζεται σέ μιá άφαίρεση τών στοιχείων τού συγκεκριμένου και τής δραστηριότητας για χάρη τού υπερβατού και άφηρημένου. Προσεύχεται άλλα και δρᾶ προσευχόμενος.

Ό Λουκιανός (περι Όρχήσεως 1δ) μᾶς πληροφορεϊ πώς «τελετήν οὐδεμίαν ἀρχαίαν ἐστίν εὐρεῖν ἄνευ ὀρχήσεως». Τούτο σημαίνει δράση κι' όχι απλή προσευχή και άκνησία, κοντά στα άλλα πού επίσης μιá κι' αναφέρονται στήν ὀρχηση, συνδέονται άμεσα με τόν αναστενάρηκο τρόπο λατρείας. Άλλά, υπάρχει και κάτι ακόμη πού έχει ιδιαίτερη σημασία μιá και οι αναστενάρηδες είναι Θράκες. Καί, όπως λέει στήν Εισαγωγή στήν Ιστορία τού Έλληνικού Έθνους ό Κ. Παπαρηγόπουλος, τó όνομα Θραξ - Θράκη ζήτησαν πολλοί νά τó σχετίσουν: «Μάλιστα δέ πρὸς τὸ θρησκος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον προέρχεται και τó Θρησκευό. Είναι όμως γνωστόν πώς ότι ή λέξις θρησκεία εις τούς αρχαίους Έλληνας δέν σημαίνει εκείνο τó ὁποῖον και εις ημᾶς, δηλαδή ιδέαν και γνώσιν τού θείου με δόγματα πίστεως και ήθικᾶ παραγγέλματα έν ειδει θείων εντολῶν (τó έργον τούτο εις τούς αρχαίους τó έτέλει ή θρησκευτικῆ ποιήσις) άλλα σημαίνει λατρείαν τού θείου με ύμνους, θυσίας και τελετᾶς ή και ὀργισμούς γινομένων. Γίνεται ὅθεν πιθανόν, ότι τó Θράκη - Θρακας εδóθη από τούς

Ἑλληνας εἰς πολλὰ καὶ διάφορα, ἴδια καθ' ἑαυτὰ φέροντα ὀνόματα θρακικά ἔθνη καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ ἠθικὴν ἔννοιαν περιέπεσε εἰς φυλετικὴν». Εἶναι συνεπῶς σαφές, ὅτι οἱ Θράκες, περισσότερο ἴσως ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, πού ὀπωσδήποτε δὲν περιορίζοντο σὲ ἓναν ἀφαιρετικὸ τρόπο λατρείας, ἐννοοῦσαν τὴ θρησκεία ἀπόλυτα συνδεμένη μὲ δράση. Κι' ἂν αὐτὸ ἐξηγή, γιατί οἱ ἀναστενάρηδες χορεύουν καὶ τραγουδοῦν (ἐδῶ θὰ ὑπενθυμίσουμε πῶς ὅπως λέει ὁ Φωριέλ στὰ δημοτικὰ του τραγούδια, ἡ ἐκκλησία μὲ πολὺ κόπο κατῳρθωσε νὰ σταματήσει τὴ συνήθεια παρεμβολῆς τραγουδιῶν ἡρωϊκῶν κλπ. κατὰ τὶς ἱερουργίες καὶ θὰ σημειώσουμε πῶς στὴν πραγματικότητα δὲν κατάφερε παρὰ νὰ μεταφέρει τὰ τραγούδια καὶ τὰ δρώμενα μεταμορφωμένα καὶ ἀρετὰ ὕλιστικοποιημένα μετὰ τὴν ἱερουργία στίς γιορτὲς καὶ τὰ πανηγύρια μὲ τὰ ἄμετρα καὶ συχνὰ ἀκατανόητα γλέντια πού ἐπακολουθοῦν καὶ δῶ τὸν λόγο ἔχει ἡ ψυχολογία), ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐξηγεῖ γιατί οἱ Θράκες αὐτοί, δὲν μποροῦν νὰ ἐννοήσουν πραγματικὰ τὴ λατρεία τους, μόνο μὲ τὴν ἀπλῆ ἱερουργία πού συχνὰ ἐκφυλίζεται, σὲ μία χωρὶς νόημα προσέλευση στὴν ἐκκλησία καὶ προσκύνηση τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ τὴν ἐκφράζουν μὲ ἓνα τρόπο τόσο ζωηρὸ καὶ δραστήριον. Τοῦτο ὅμως σημαίνει καὶ σ υ μ μ ε τ ο χ ῆ οὐσιαστικὴ ἀπὸ ψυχολογικὴ ἄποψη, ἀναμφίβολη καὶ ἔντονη, ὅπως εὐκόλα μπορεῖ νὰ συμπεράνη κανεὶς ἀπὸ τὴν ἔκσταση πού καταλαμβάνει τοὺς ἀναστενάρηδες καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὸν ἡρωϊσμὸ πού δείχνουν στὴν κατανίκηση τοῦ φόβου τῆς φωτιᾶς καὶ στὴν ἔμπρακτη προσπάθειά τους νὰ τὴν δαμάσουν.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου, ψυχολογικὰ διαδραματίζει ἓναν τεράστιον ρόλον καὶ διευκολύνει τὸν ἀναστενάρη νὰ «δράσῃ». Οἱ Ἅγιοι, οἱ Χάρες, εἶναι ἐμπνευστὲς καὶ συγχρόνως βοηθοὶ καὶ τιμῶμενοι τῆς γιορτῆς, μὰ ὅπως εἴπαμε ἢ ταπεινοφροσύνη καὶ τὸ *Mysterium Tremendum* πού αἰσθάνονται ἐντονώτατα οἱ ἀναστενάρηδες γιὰ τοὺς ἁγίους, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὴν Ἑλένη, τοὺς περιορίζουν στὸν ρόλον τοῦ ὑψηλοῦ προστάτη βοηθοῦ καὶ τὴν σχέσιν τιμῶμενου καὶ τιμῶντος. Ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος, λύνει τὸ πρόβλημα αὐτῆς τῆς ψυχολογικῆς ἀποστάσεως μὲ τὸν καλύτερον τρόπο καὶ ἀφίνει ἐλεύθερον στὴν πορεία του τὸ ψυχολογικὸν προσές, γιὰ μία πλήρη δράσιν συμμετοχικῆς μορφῆς, πού ἐξισώνεται μὲ τὴν ταύτισιν. Διευκολύνεται ἔτσι ἢ κινητικὴ ρυθμικὴ ἔκφρασις τῶν συναισθημάτων πού πλημμυρίζουν τὸν ἀναστενάρη καὶ τὴν ἀναστενάρισσα στὴν ἐκστασιακὴν τους κατάστασιν. Μὲ τὸ πρόσωπον τῶν Ἁγίων Προστατῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτισθῇ ὁ ἀναστενάρης καὶ ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ σὲ μία πλήρη λατρεία — συμμετοχὴ τῶν δικῶν του πράξεων, πού ἔχουν ἁγιαστῆ καὶ καταταγῆ στὸ πεδίου τῶν ὑψηλῶν προτύπων - σχεδίων. Ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος πού δὲν εἶναι ἄλλο, παρὰ ἓνας τέλειος καὶ πιστὸς ἐκτελεστῆς αὐτοῦ τοῦ σχεδίου — προτύπου βρίσκεται πολὺ πῶς κοντά. Εἶναι ἀπόλυτα προσεὺς στὸν κοινὸ ἄνθρωπον πού γιὰ νὰ κατορθώσῃ

αὐτὴ τὴν προσέγγιση δὲν ἔχει παρὰ νὰ δράσῃ ἀνθρώπινα καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ στὸ συγκεκριμένο πεδίο καὶ μέσα στὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ τὶς δυνατότητες ἢ ἔστω ἀπλῶς νὰ κατανοήσῃ, σὲ στιγμὲς ἐξάρσεως ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς, τὸ μεγάλο σχέδιο - πρότυπο. Συμβαίνει μάλιστα, ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος νὰ ἔχῃ κατορθώματα νὰ ἐνσαρκώσῃ καὶ νὰ υλοποιήσῃ μὲ συγκεκριμένες πράξεις — κατορθώματα ἀκόμα, ὅσα οἱ μεγάλοι Ἅγιοι Κωνσταντῖνος καὶ Ἐλένη, ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺ συγγενικός τους Γεώργιος ὁ Μεγαλομάρτυς, ἢ ὁ θεῖος θεραπευτῆς Παντελεήμων ποὺ ἐπίσης λατρεύουν μὲ ξεχωριστὴ προσήλωση οἱ ἀναστενάρηδες, κατ' ἐπέκταση τῆς προστατευτικῆς τους ἰδιότητος ἀπὸ κάθε κακὸ ποὺ ἔκαναν ἢ κάνουν τώρα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν Ἁγίων. Σὲ ἓνα τραγούδι τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ὁ Κωνσταντῆς παλεύει μὲ τὸν Κάβουρα ποὺ δρακόντευε καὶ «τρῶει τοὺς ἀντρειωμένους..., τρῶει τὸ μαῦρο τοῦ Φοινῆ, τρῶει τὸ Νικηφόρο, τρῶει καὶ τὸν Πετροτράχηλο, τὸν τρέμει ἡ γῆς κι ὁ κόσμος». Ὁ ἀγῶνας εἶναι δύσκολος, μὰ «ὅσο ποὺ κατακόντευε ὁ Κάβουρας νὰ τὸν φάῃ «φωνὴν μεγάλην ἔρριξε, τ' ἀη-Γιωργιοῦ φωνάζει» ζητᾷ τὴ βοήθειά του καὶ τότε ἀκούγεται μιὰ φωνὴ ποὺ εἶναι ἀγγέλου καὶ τοῦ λέει... «Τράβα τ' ἀργυρομάχαιρο καὶ τ' ἀργυρὸ φηκάρι καὶ βάρεσέ το τὸ θεριό, 'πὸ κάτω 'πὸ τ' ἀφάλι». Ἡ παράδοση τοῦ ἀντρειωμένου καὶ τοῦ θηρίου ποὺ στὴ χριστιανικὴ πίστη βρῖσκει τὸ πρότυπό της στοὺς μεγάλους ἁγίους Γεώργιο καὶ Δημήτριο, (καὶ οἱ δύο ἅγιοι ξεχωριστὰ τιμῶμενοι ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες) ξεκινᾷ ἀπὸ πολὺ πάλι μακριά: Ἐκτὴν Αἴγυπτον μὲ τὸν Ὄρο καὶ τὸν Περσέα καὶ τὴν Ἀνδρομέδα, στὴν Ἑλλάδα, τὸν καθάλαρον τοῦ Ἰρὰν προστάτη τῆς εὐφορίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Στὴ Θράκῃ ὅμως ἔχει ξεχωριστὴ ὑπαρξὴ μὲ τὸν νεαρὸ ἱππέα ποὺ γυρίζει σ' ὅλη τὴ χώρα καὶ προστατεύει τὴ γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, γιὰ τρεῖς καὶ ἔχει ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ τὶς ικανότητες τοῦ ἀλεξίκακου. (βλ. σχετικὰ τὴν ὠραία μελέτη τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα, Μητροπ. Κορυθαῖς: Ὁ Καθαλλάρης Ἅγιος Γεώργιος ἐν τῇ Λαογραφίᾳ καὶ Ἀγιογραφίᾳ, Δημιῶδης Τύπος ἐν Θράκῃ 22 τομ. Ἄρ. Θρ. Λαογρ. Γλωσ. Θεσσαροῦ). Οἱ ἀναστενάρηδες ἔτσι καὶ στὸ σημεῖο αὐτό, μὲ τὴν ἐντελῶς ἰδιαιτέρη εὐαισθησίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὴν καλὴν χρονίαν, ὑγίαν καὶ εὐφορίαν ἀνθρώπων ζῶων καὶ σπαρτῶν, ὀλοκληρώνουν τὸ ἥρωϊκὸ πρόσωπον τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου μὲ τὶς θαυμαστὰς πολεμικὰς ἀπελευθερωτικὰς πράξεις τῶν χριστιανῶν, τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς πατρίδας μὲ ὅτι συμβαίνει συνήθως μὲ ὅλους τοὺς ἥρωες, τὶς ικανότητες προστασίας ἀπὸ κάθε ἄλλο κακόν. Δὲν μένει συνεπῶς κανένα ἀπολύτως κενὸ καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος οἱ ἀναστενάρηδες νὰ μὴν συγκεντρῶσιν τὴν προσοχὴν τους στὸν Μικρο-Κωνσταντῖνον ὡς τὸ πρόσωπον ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ πρότυπό του τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου ζωῆς ποὺ ἔδωσαν οἱ Μεγάλοι Ἅγιοι τους.

Διευκρινίζουμε πῶς δὲν ἐννοοῦμε ὅτι οἱ ἀναστενάρηδες γνωρίζουν

τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Ἀντίθετα, ἀγνοοῦν ἐντελῶς τὸν Διγενῆ. Ἔχουν ὁμῶς πάρει τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο σὰν πρότυπο. Καὶ εἶναι γεγονός, πῶς ὅταν τοὺς ρωτᾷ ποῖος εἶναι ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος, ἀπαντοῦν κατάπληκτοι γιὰ τὸ «ἀστεῖο» τῆς ἀπαντήσεως: «Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος, ὁ Παπποῦς, ὅταν ἦταν μικρός. Γιατὶ μεγάλωσε (αὐτὸ τὸ γνωρίζουν μὲ ἱστορικὴ ἀκρίβεια) μὲ τὸ στρατὸ καὶ στὸν πόλεμο. Δὲν ξέρουν ἀκόμα τί νὰ ἀπαντήσουν ὅταν τοὺς γίνεται ἡ παρατήρηση πῶς λένε στὸ τραγούδι τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου» τὸν στίχο: Σὰν Ἄϊ Γιώργης φάνηκε, σὰν Ἄϊ Κωνσταντῖνος ὁ Μικρός κλπ. «Πάντως ἕνα εἶναι τὸ σημαντικό ἴσως. Τὸ γεγονός πῶς τὸν τραγουδᾶνε καὶ τὸν χορεύουν σὰν νέο ἡρωϊκὸ καὶ ἀγνό, στὴ γήϊνη του ὑπόσταση τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, ἐνῶ προσεύχονται σὲ αὐτὸν σὰν Ἅγιο, σὰν «Παπποῦ» καὶ στὴν Ἁγία Ἑλένη σὰν Ἁγία καὶ «Μπάμπο». Πουθενὰ δὲν τὸν τραγουδοῦν σὰν αὐτοκράτορα καὶ μεγάλο στρατηλάτη, ἐπίσης. Τίς εἰκόνες του ὁμῶς τίς μεταχειρίζονται καὶ τίς περιποιῶνται μὲ τὴν χαρακτηριστικώτατη «ποδιά», πού δὲν εἶναι παρὰ ὁ αὐτοκρατορικὸς χιτῶνας (σχετικὰ μοῦ διηγήθηκε μία ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα ἐνέργεια τῆς μητέρας του Φωτ. Μοσχοτᾶ ὁ ἀρχιαναστενάρης Λαγκαδᾶ Σωτ. Λιοῦρος γιὰ τίς ποδιές τῶν εἰκόνων πού ἔφεραν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ πού δείχνει τὴν μεγάλη σημασία πού ἔχει γιὰ τὸ ἔθιμο καὶ ἴσως τὴν καταγωγή του ἢ «ποδιά»). Ἔτσι, δύσκολα, μπορεῖ νὰ παραβλέψη κανεὶς ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ θεωρήσῃ χωρὶς ψυχολογικὴ σημασία, πού ἔστω δὲν εἶναι συνειδητοποιημένη ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀναστενάρηδες, τὴν τόσο ἐπίμονη ἀναφορὰ στὸν ἀκριτικὸ ἥρωα, τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο. Καὶ κάτι ἀκόμα, πού ἐνισχύει ἴσως τὴ βασιμότητα τῶν σκέψεων αὐτῶν. Ἀπὸ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια, ἔχουν πάρει, «συρράφει», διαφορετικοὺς στίχους, ἄλλους ἔχουν μόνοι τους προσθέσει καὶ μεταβάλει ἢ παραλλάξει, ἔτσι πού ὁ ἀκριτικὸς ἥρωας Μικρο-Κωνσταντῖνος νὰ παρουσιάζεται τὸ πραγματικὸ ἰδανικὸ τους πρότυπο τοῦ οὐρανοδήγητου ἥρωα, πού θὰ προστατεύῃ τοὺς χριστιανούς.

Τὸ γεγονός πῶς οἱ ἴδιοι οἱ ἀναστενάρηδες ὅλα αὐτὰ τὰ ἔχουν κάπως μερδεμένα στὸ μυαλό τους, καὶ παρουσιάζουν αὐτὴ τὴ διάσταση καὶ τὴν ἀντίφραση ἀνάμεσα στοὺς στίχους πού λένε τόσο ἐπίμονα σὰν τοὺς ἀποκλειστικοὺς τοῦ Παπποῦ καὶ τίς ἐξηγήσεις ἢ τίς ἀμηχανίες στὴν ἐρώτηση πού τοὺς γίνεται, μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ σὰν καὶ πάλι ἐνίσχυση τῶν πῦρ πάνω σκέψεων. Ἐκατονταετηρίδες ἢ ἀκόμα καὶ χιλιετηρῆδα καὶ πλέον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού τὸ ἔθιμο πῆρε τὸ σημερινό του νόημα, εἶναι πάρα πολὺ φυσικό, μὲ τὴν ἔλλειψη γραπτῶν σημειώσεων ἀλλὰ καὶ κυρίως μὲ τὴν ἀμέλεια καὶ τὴν ἀδιαφορία τὴν ὁποία ἰδεῖχουν οἱ ἀναστενάρηδες στὶς λεπτομέρειες καὶ σὲ ὅτι δὲν ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ στὴν οὐσία τοῦ ἔθιμου αὐτὴ καθ' ἑαυτῆ, νὰ ἔχουν φέρεῖ αὐτὸ

τὸ σάστισμα. Ὅπως δὴποτε, μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίφαση, ἐνισχύεται ἡ ὑποψία πὸς κάπως διαφορετικὰ ἔνοιωσαν οἱ ἀναστενάρηδες καὶ υἰοθέτησαν τὰ τραγούδια τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου.

Αὐτὴ ἡ «διαβάθμιση», ἡ «κλίμακα» ποὺ περιγράφεται ἐδῶ, προκαλεῖ ἀσφαλῶς ἀντιδράσεις καὶ δυσπιστίες ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητά της. Ὡστόσο, οἱ διηγήσεις τῶν ἴδιων τῶν ἀναστενάρηδων, δίνουν καλὰς βάσεις, γιὰ μιὰ ἐπιβεβαίωση τῆς σωστῆς της τοποθετήσεως : «Τὸ Θεό, δὲν τὸν βλέπει κανεὶς. Ἄς ἔρθῃ ἕνας ἄνθρωπος νὰ μὲ πῆ πὸς τὸν εἶδε ἔτσι ἢ σὲ φωτογραφία. Κανεὶς. Τοὺς Ἁγίους ὁμως τοὺς βλέπουνε ὅλοι. Ἔ, οἱ Ἁγιοὶ εἶναι ἀντιπρόσωποι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ Ἀναστενάρια εἶναι ἀντιπρόσωποι τῶν Ἁγίων, καὶ κείνο ποὺ ἔπεσε ἀπὸ τὸν Τίμιο Σταυρό, τὸ μαζέψανε καὶ τὸ δέσανε αὐτοὶ ὥστε νὰ δοῦνε τι θὰ γίνῃ. Καὶ ὁ Κύριος εἶπε, θὰ κάνετε εἰκονίσματα καὶ θὰ βάλετε μέσα στὸν Κωνσταντῖνο καὶ τὴν Ἑλένη καὶ θὰ βάλετε καὶ τὸ Σταυρὸ στὴ μέση, ἐπειδὴ βρήκανε τὸ Σταυρὸ, ἐπειδὴ νίκησε ὁ Σταυρός, ἐπειδὴ ἦταν πρωτοπαλλήκαρο ὁ Σταυρός καὶ θὰ κάνετε τὰ εἰκονίσματα καὶ θὰ χορεύετε στὶς φωτιές. Διότι αὐτὸ εἶναι δηλαδὴ ἕνα πρᾶγμα : Ἐμεῖς, ἐγώ, τώρα μπορεῖ κανεὶς νὰ μὴ τὸ βλέπῃ, καὶ εἰκόνισμα μπορεῖ νὰ μὴ ἔχω, μὲ αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἔχω ἐπαφή, ἀλλὰ ἐσύ, ὁ κόσμος, ὁ χριστιανισμὸς πρέπει νὰ δῇ τὸ πρωτοπαλλήκαρο. Αὐτὸν ποὺ ἔχεις ἐσὺ στὰ χέρια, τὸν πιστεύουν ὅλοι οἱ χριστιανοί, κατάλαβες, ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα...» (Γ. Καλοστέφανος).

Πόσο ἡ μεστέια, ἡ κλιμάκωση ἀπὸ τὸν Κύριο μέχρι τὸ ἀπλὸ Ἀναστενάρι, εἶναι συνείδηση, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὴ διήγησι αὐτῆ. Ἀλλὰ καὶ ὅλο αὐτὸ τὸ μπέρδεμα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου μὲ τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο τῶν τραγουδιῶν τοῦ ἀ κ ρ ι κ ο ὺ κ ὺ κ λ ο υ, εἶναι τὸ ἴδιο χαρακτηριστικὸ ἀσφαλῶς. Τὸ γεγονὸς ἄλλωστε πὸς οἱ ἴδιοι οἱ ἀναστενάρηδες λένε πὸς «τὰ ἀναστενάρια εἶναι ὁ στρατὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ποὺ περνάγανε μέσα στὶς φωτιές στὸν πόλεμο γιὰ τὸ χριστιανισμὸ», εἶναι πάρα πολὺ εὐγλωττο. Ἡ πεποίθησι πὸς τὰ Ἀναστενάρια «παραστήνουν τὸν Ἁγίον Κωνσταντῖνο, πὸς πολεμοῦσε καὶ περνοῦσε μέσα ἀπ' τὶς φωτιές, μὴν ψάχνονν ἄδικα καὶ μὴ βασανίζονται. Αὐτὸ εἶναι καὶ τίποτες ἄλλο», μιλάει καὶ γιὰ τὸ ἥρωϊκὸ χαρακτῆρα τοῦ ἑθίμου καὶ γιὰ τὴν ψυχολογία τῶν ἀναστενάρηδων κοντὰ στὸ γιατί ἀκολουθοῦν αὐτὸν τὸν τύπο λατρείας γιὰ τοὺς μεγάλους τοὺς Ἁγίους, τοῦλάχιστον ἀπὸ μιὰ πλευρά.

Καὶ ἀσφαλῶς ἀπὸ μιὰ βαθύτερη θεώρησι ὄλων αὐτῶν, βρισκονται καὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δικαιολογοῦν πολλὰ πράγματα, ὅπως τὴν ἀνάγκη τῆς ὁμαδικότητος στὴν τέλεσι τοῦ ἑθίμου, τῆς συμμετοχῆς τῶν γύρω ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταβληθοῦν ἀπὸ ἀπλοὶ θεατῆς σὲ «συνεργάτες» κλπ. Ἐπίσης, εἶναι δυνατὸν νὰ δικαιολογηθῇ ὁ τρόπος τῆς λατρείας, ὁ ὁποῖος γίνεται μέσα σὲ ἕνα πλαίσιο ρυθμοῦ καὶ μελωδίας καὶ πάντα σὲ μιὰ βάση «ἐνθουσιασμοῦ» μὲ τὸ ἀ-λογικὸ στοιχεῖο δημιουργικὸ καὶ ἐνεργό. Ὡστόσο, ἐπειδὴ μιὰ ἀνάλυσι ὄλων

αὐτῶν θὰ ἀπαιτοῦσε τὴν ἐκθεση τῆς οὐσίας τοῦ «ἐσωτερικοῦ» γενικὰ καὶ τῶν μεθόδων του, μὲ κύριο στοιχεῖο τὸ «ρυθμὸς», ἢ μᾶλλον τὸν ρυθμικὸ κραδασμὸ καὶ τὴν κίνηση, κάτι ποὺ θὰ ἀπαιτοῦσε περισσότερο χῶρο, περιοριζόμεστε στὶς λίγες αὐτὲς γραμμὲς καὶ παραπέμπουμε γιὰ περισσότερα στὸ βιβλίο μας, «Προσέγγιση στὸ Ἄλλοτριο», ὅπου ἀναλύεται ἡ σχέση λογικοῦ καὶ ἀ-λογικοῦ στοιχείου.

Ἔστερα ἀπὸ ὅλα αὐτά, εἶναι εὐκόλο νὰ διαπιστώσουμε πὼς τὸ Ἄναστενάρι ἔχει ἓνα οὐσιαστικότερο περιεχόμενο καὶ πὼς ἐκεῖνοι ποὺ τὸ τελοῦν ἀποτελοῦν πραγματικὰ μία ὁμάδα ἀνθρώπων βαθύτατα θρησκευομένων, προσηλωμένων μὲ ἀκλόνητη πίστη στὶς ἰδέες τους καὶ κατεχόμενων πραγματικὰ, ἀπὸ φιλόανθρωπη καὶ ἥρωϊκὴ διάθεση. Στὴν ἐκστασιακὴ τους τουλάχιστον κατάσταση, ψυχολογικὰ ταυτίζονται μὲ τὸ Μικρο-Κωνσταντῖνο, ποὺ τὸν θεωροῦν τὸ ἀνθρώπινο πρότυπο καὶ τὸ συγκεκριμένο σκαλοπάτι στὸ προσῆς τους γιὰ τὴν κατανόηση τῆς θελήσεως τῶν μεγάλων Ἁγίων τους, καί, ἀπὸ κεῖ τὴν ἐξεύρεση τοῦ καταλλήλου τρόπου τῆς προσεγγίσεως, καὶ γιὰ νὰ δοθῇ ὁ ὀφειλόμενος σεβασμὸς, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ζητηθῇ ἡ βοήθεια. Μὲ τὴ διάθεση καὶ τὴν ψυχολογία τῆς θυσίας καὶ τῆς ἥρωϊκῆς πράξεως, πάντοτε κάτω ἀπὸ τὴν προστασία, τὴ θέληση καὶ ἐπιταγὴ τῶν Ἁγίων, προχωροῦν σὲ μία μοναδικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ἐκδήλωση λατρευτικῆ. Λέν περιορίζονται στὴν ἀπλὴ προσευχὴ. Χορεύουν ὅπως καὶ γιὰ ὅτι ἀναλύσαμε ἤδη καὶ τέλος μπαίνουν καὶ στὴ φωτιά. Στὴν ἔκτασή τους, ἔχουν τὴν ψυχολογία τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου, τοῦ ἥρωα, καὶ τοῦτο σημαίνει πὼς μὲ τὴν αὐτοκατάδυση στὰ ἐσώτατα τῆς συνειδήσεως τους, καταφέρνουν ἓνα μοναδικὸ πρᾶγμα γιὰ τὴν ἐγωϊστικὴ ἐποχὴ μας : Σπάζουν τὰ σύνορα καὶ τοὺς φραγμοὺς τοῦ ἐγωϊστικοῦ — ἀτομικιστικοῦ καὶ περνώντας σὲ πλαύτερα καὶ βαθύτερα πεδία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἐγγίζου τὸ ἀνθρώπινο εἶναι, αἰσθάνονται μέλη τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, αἰσθάνονται ἀνθρώποι μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ὁμαδικοῦ ἀσυνείδητου. Συνένοχοι, συνυπεύθυνοι τῆς ἀνομίας ποὺ ἐπισύρει τὰ δεινὰ στοὺς ἀνθρώπους, τῆς ἀσέβειας πρὸς τὸ θεῖο, ποὺ κατεβάξει τὸν ἀνθρώπο σὲ ἐπίπεδα χαμηλότερα ἀπὸ κείνα στὰ ὁποῖα τὸν ἔχει τάξει ἡ Ἀνώτατη Δύναμη, συμπάσχουν ἢ ἀπλῶς πάσχουν γιὰ τὰ ξένα ἁμαρτήματα καὶ συμμετέχουν μέχρι ταυτίσεως στὸν πόνο τοῦ πλησίον. Ἔτσι ὀδηγοῦνται σὲ ἥρωϊκὲς, πραγματικὰ πράξεις, κατανικῶντας τὸ φόβο καὶ τὸν προσωπικὸ τους πόνο γιὰ χάρη τῶν τρίτων. Ἡ πυροβολία, ἀποτελεῖ τὸ κατακόρυφο τῆς θυσίας γιὰ κάτι, ποὺ ἔχει τὸ περιεχόμενο καὶ τῆς καθάρσεως καὶ τῆς λυτρώσεως. Εἶναι φυσικὸ, τὸ προσωπικὸ, τὸ ἀτομικὸ στοιχεῖο νὰ συνυπάρχη, καὶ ἀκόμα πολλὲς φορὲς νὰ κυριαρχῇ στὴ λυτρωτικὴ πράξη. Χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία, ὅταν ὁ ἀναστενάρης χορεύῃ ἐκστασιασμένος καὶ ἀφίνει τὰ ἐκτονωτικὰ ἐπιφωνήματα, μέσα στὸ χορὸ του καὶ στὰ ἄχ ὄχ, δὲν ὑπάρχει πάντοτε μόνον τὸ ἥρωϊκὸ στοιχεῖο ποὺ συνδέεται μὲ τὸν τρίτο. Τὰ προσωπικὰ βήσανα (καὶ οἱ ἀναστενάρηδες ποὺ ἀνήκουν στὸν ξεριζωμένο ἑλληνισμό, στὴν

φτωχή και καταταλαιπωρημένη τάξη τῶν ἐργατῶν και τῶν μικροκαλλιεργητῶν εἶναι κατάφορτοι ἀπὸ θάσανα) στὴν ἔκσταση βρίσκουν τὴ διέξοδο νὰ ἐκδηλωθοῦν και κάποτε σπαραχτικὰ (ἄχ αὐτὴ ἡ Γερμανία, ἄχ ἄχ ἄχ ἔλεγε π.χ. μία ἀναστενάρισσα ξεσπάζοντας τὸν πόνο της γιὰ τὴ μετανάστευση κάποιου ἀγαπημένου προσώπου) μὰ ὅμως, παίρνουν τὴ δεύτερη θέση ἢ κι ἐξαφανίζονται ἀνάλογα και μὲ τὴν ἰδιαίτερη ψυχρὸσύνθεση και τὴν ἱκανότητα ταυτίσεως τοῦ ἀναστενάρη ἀλλὰ και μὲ τὰ ἰδιαίτερα στοιχεῖα τοῦ βαθμοῦ συγκινήσεως ποὺ προκαλεῖ τὸ θάρος τοῦ ἐρεθισμοῦ κλπ.

Ἐναφέρω χαρακτηριστικὰ μιὰ μαγνητοφωνημένη φράση τοῦ ἴδιου τοῦ Θ. Ἀλμπάνη ποὺ εἶναι τύπος ἀγχώδης και ἐκδηλωτικὸς συγχρόνως, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο ποὺ ὑπάρχει στὴν ἀγωνία και τὸν πόνο τῶν ἀναστενάρηδων : «ἄχ, αὐτὸ ποὺ ἔχει μέσα του ὁ καθένας, γιὰ...» (τὸ γιὰ εἶναι ἡ γνωστὴ ἐπιφώνηση).

Ἡ προσωπικὴ ἀντίληψη ποὺ σχηματῖσα σχετικὰ μὲ τὸ σημεῖο αὐτὸ νομίζω πὼς δὲν εἶναι λανθασμένη. Φυσικὰ δὲν εἶχαν ὅλοι οἱ χορευτὲς και πυροβάτες οὔτε τὰ ἴδια προσωπικὰ θάσανα, τὰ «ντέρτια» ὅπως ἔλεγαν, οὔτε και ὅλοι τὴν ἴδια συγκίνηση στὰ θάσανα τῶν τρίτων. Ἄλλὰ και κεῖ ὅπου κυριαρχοῦσε τὸ θάρος τοῦ προσωπικοῦ, σὲ ὄρες ἔντονης ἐκστάσεως, παρατηροῦσε κανεὶς μιὰ σαφέστατη ἀνάμιξη τῶν δύο στοιχείων, τοῦ ἀτομικοῦ και τοῦ ὁμαδικοῦ και ἓνα ἀλληλοδιάδοχο πέρασμα ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Σὲ αὐτὲς μάλιστα τὶς περιπτώσεις οἱ ἐκδηλώσεις ἀγγίζαν τὰ ὅρια αὐτοῦ ποὺ θὰ λέγαμε κρίση νευρικὴ κάποτε, στὰ περισσότερο νευρικὰ ἄτομα. Πολὺ συχνὰ ὅμως, ἔσθινε ἐντελῶς τὸ προσωπικὸ γιὰ νὰ περάση ψυχολογικὰ ὁ ἀναστενάρης στὸν πόνο τοῦ τρίτου. Σημείωσα ἰδιαίτερα τέτοιες περιπτώσεις, σχεδὸν σὲ ὅλους τοὺς χορευτὲς και πυροβάτες και τῶν δύο φύλων και ὄλων τῶν ἡλικιῶν. Ὅσο γιὰ τὸν ἀρχιαναστενάρη Σωτ. Λιοῦρο, νομίζω πὼς ἡ φροντίδα του γιὰ δλόκληρο τὸ Ἐναστενάρι ἀλλὰ και ὁ ἀσκητικὸς του χαρακτήρας, δὲν ἄφισε καθόλου περιθώρια γιὰ τὸ ἀτομικὸ ἢ ἔστω τὰ περιόρισε στὸ ἐλάχιστο. Μία ἄλλη ὅμως περίπτωση, εἶναι πάρα πολὺ ὄχι μόνον χαρακτηριστικὴ, ἀλλὰ και πολὺ ἐντυπωσιακὴ, ὅπως συνέβη νὰ γίνῃ κι ὅπως ὕστερα ἀπὸ εὐτυχὴ σύμπτωση μπόρεσα νὰ τὴν παρακολουθήσω ἀπὸ πάρα πολὺ κοντὰ, γιὰ νὰ μπορῶ και νὰ τὴν περιγράψω. Δυστυχῶς, οὔτε φωτογραφίες πῆρα οὔτε και μαγνητοφωνήθηκαν καλὰ ὅλα. Πολλοὶ ὅμως ἀπὸ ὄσους ἔστω κι' ἀπὸ τὶς κερκίδες παρακολουθοῦσαν τὴ σκηνή, θὰ τὴν ἀναγνωρίσουν και θὰ εἶναι ἓνα εἶδος μαρτυρίας αὐτό. Πρόκειται γιὰ τὴν ξαφνικὴ, ἀπροσδόκητη και σὲ ἀνύποπτο χρόνο πυροβασία γιὰ πρώτη φορὰ, τοῦ Κυριάκου Λύλλη, ποὺ ἦταν ἀποτέλεσμα συγκινήσεως ἀπὸ τὴν ἀγωνία τρίτου ἀλλὰ ἀκόμα και ἴσως συμμετοχὴ στὴν ἀγωνία τῆς γυναίκας του Ἐλένης, ποὺ πυροβατοῦσε ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα και ποὺ προκάλεσε τὸ ἐπεισόδιο χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ:

Ἡ Ἑλένη Λίλλη, ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχή πυροβασία, σὲ κατάσταση ἐκστάσεως ἀκόμη, βγήκε ἀπὸ τὴ θρακιά καὶ κρατώντας τὸ ἀμανέτι καὶ πάντοτε χορεύοντας, πλησίασε πρὸς τὸν κύκλο τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τῶν ἀναστενάρηδων, πὺν περιστοίχιζαν σὲ κάποια ἀπόσταση τὴ φωτιά καὶ τοὺς πυροβάτες. Φαινόταν νὰ ἀγωνιᾷ καὶ ζητοῦσε κάποιον, προφανῶς τὸν ἀνδράδελφό της. Τῆς ὑπέδειξα πὺς θρισκόταν λίγο πὺν πέρα ἀπὸ μένα. Στὸ μεταξὺ ὅμως ἓνας νεαρός, πὺν θρισκόταν ἀκριβῶς πίσω μου καὶ μία θέση πλάι, σηκώθηκε σὲ πλήρη ἐκσταση καὶ μαγνητισμένος ἀπὸ τὸ πλησίασμα τῆς πυροβάτισσας, νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ στὴ θρακιά. Ἡ χωροφυλακή, στὴν ἐπιθυμία της ἀλλὰ καὶ τὴν πραγματικὴ ἀνάγκη νὰ κρατήσῃ τὴν τάξη, στὸ χῶρο τῆς πυρᾶς γιὰ τὴν ἀπρόσκοπτη ἐξακολούθησῃ τῆς πυροβασίας, δὲν ἄφισε τὸν νεαρὸ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν πυροβάτισσα καὶ ὑπέδειξε σὲ αὐτὴν νὰ γυρίσῃ στὴ θρακιά. Ἐπακολούθησε μία ἀπὸ αὐτὲς τίς συνειθισμένες στοὺς ἐκστασιασμένους ἀλλὰ ἐντελῶς ἀπροσδόκητες κρίσεις κ' ἐξᾶψεις γιὰ μᾶς τοὺς τρίτους, πὺν δὲν γνωρίζουμε τὴν εὐαισθησία των. Ὁ νεαρὸς ἔτρεμε συγκλονιζόμενος, ἔκλαιγε καὶ ζητοῦσε νὰ προχωρήσῃ. Οἱ ἀναστενάρηδες, πυροβάτες καὶ μὴ, ἀναστατώθηκαν. Ἐκνευρισμὸς ἀφάνταστος ἐκ μέρους ὄλων. Ὁ ἀρχιἀναστενάρης ἐπέμενε νὰ ἐπιτραπῇ στὸ νέο νὰ «πάρῃ τὸ δρόμο του». Ὁ Σταμάτης Λιοῦρος, γιὰ πρώτη φορὰ σὲ τόση ἔξαψη, φώναζε μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του καὶ ἄλλους ἀναστενάρηδες πὺς «δὲν μπορεῖτε σεῖς νὰ μᾶς τυραννήσετε ὅλη νύχτα. Ἐμεῖς θὰ ψηθοῦμε κ' ὄχι ἔσεῖς» καὶ παρόμοια, ἐνωῶντας σαφέστατα πὺς ἤδη ἡ ἀγωνία τοῦ νεαροῦ ἦταν καὶ δική τους. Εὐτυχῶς, ἡ κρίση τοῦ νεαροῦ πῆρε τέτοια τροπή, ὥστε, ὅσο ἤθελε νὰ πυροβατήσῃ τόσο τὸ ἀρνιόταν μετὰ καὶ οἱ πυροβάτες μὲ τίς εἰκόνες στὰ χέρια καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα, ξαναγύρισαν στὴ θρακιά. Ὁ νεαρὸς ὅμως ἔτρεμε κ' ἔκλαιγε συνεχῶς, πρᾶγμα πὺν ἀνέβασε στὸ κατακόρυφο τὴ συγκίνηση τοῦ Κυριάκου Λίλλη, ὁ ὁποῖος κυττάζοντας σχεδὸν ἔξαλλος, μὲ τὴν ἀγωνιώσα γυναῖκα του καὶ μὲ τὸν νεαρὸ, πέταξε τὰ παπούτσια του καὶ κατανικῶντας τοὺς δισταγμοὺς, πὺν χρόνια δλόκληρα φαίνεται πὺς εἶχε, ἔγινε ἀναστενάρης πυροβάτης, ἀπὸ ἀπλὸς ἀναστενάρης πὺν ἦταν. Ὁ νεαρὸς ἠσύχασε σιγὰ σιγὰ καὶ συνῆλθε ἀργότερα, ὅταν μετὰ τὸ τέλος τῆς πυροβασίας στὸ κονάκι, προσκίνησε τίς Ἁγίες εἰκόνες. Οἱ ἄλλοι ἀναστενάρηδες αἰσθάνθηκαν ἀνακούφιση καὶ δὲν «τυραννίστηκαν» οὔτε «ψηθήκαν ὅλη νύχτα». Ὅσο γιὰ τὴν γυναῖκα τοῦ νέου πυροβάτη μου ἔγραψε μὲ τὴν τρισαγαρωμένη ἀφέλεια τῶν αὐθόρμητων καὶ ἀγνῶν ἀνθρώπων: «τὴν ὄρα ἐκινι ποῖ με ἡδὺς νὰ πεδέβομε ἀλλὰ μόλις θῖκε ὁ Κιργιακος ἦσια στὴν φωτιά ἐγὼ ἤμουν σὰ πουλάκι καὶ πετύσια ψιλιά γιὰτὶ ἦχα περισσότερο δύναμη καὶ χαρά πὺν τὸν ἦδια στὴν φωτία».

Μὲ τὴν ψυχολογία αὐτὴ τῶν ἀναστενάρηδων περνᾶμε σὲ μία ἄλλη ἐποχὴ, τὴν ἐποχὴ πὺν ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορούσε νὰ αἰσθανθῇ ἀποκομμένος ἀπὸ τὴν ὁμάδα. Ὅχι ὅμως σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ πρωτογονισμοῦ. Κάθε ἄλλο μᾶ-

λιστα. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πῶς παίρνουμε ἀπὸ τὴν μακρινὴ ἐκείνη ἐποχὴ τὸ καλὸ στοιχεῖο καὶ τὸ φέρνουμε στὴν ἐποχὴ μας, γιὰ νὰ τονώσουμε καὶ νὰ ἐνισχύσουμε αὐτὸ πὸν ἄρχισε νὰ ἐκφυλίζεται μὲ τὴν ἀπόλυτη ἐπικράτηση τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ : τὴν προσωπικὴ εὐθύνη γιὰ μιὰ πράξη βοήθειας καὶ ἐπανορθώσεως, στὰ σφάλματα, τὶς ἀδυναμίες καὶ τὰ θάσανα τῶν συνανθρώπων. Ἔτσι δικαιώνεται ὁ ἄνθρωπος σὰν μέλος τῆς κοινότητος κι' ἀκόμα περισσότερο σὰν χριστιανός. Μπορεῖ, τὸ νὰ μπαίνει κανεὶς στὴ φωτιὰ γιὰ τὸ καλὸ τῆς χρονιάς καὶ τὴν εὐτυχία ὄλων, νὰ εἶναι αὐστηρὰ κρινόμενος σὰν πράξη, ἔξω ἀπὸ τὸ νοητικὸ ὕψος τῆς ἐποχῆς. Ψυχολογικὰ ὅμως, εἶναι μιὰ ὑπέροχη πράξη αὐτοθυσίας. Ἀκόμη εἶναι ἕνας συμβολισμός, πὸν τὸ ἐπίτονο τῆς πραγματοποιήσεώς του, ἡ ψυχικὴ ἀγωνία, ἡ σωματικὴ κόπωση καὶ ἡ ἠθικὴ καθαρότητα πὸν ἀπαιτεῖ γιὰ νὰ γίνη, μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ σὲ πολλοὺς σὰν παράδειγμα γιὰ πράξεις περισσότερο ἐποφελεῖς καὶ πρακτικῆς στὰ σημερινὰ δεδομένα καὶ στὰ σύγχρονα σχήματα ἀλληλοβοήθειας τῶν ἀνθρώπων.

γ) Η ΕΚΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΗΔΩΝ

Ἡ Ἔκσταση τῶν Ἀναστενάρηδων καὶ ὁ Χαρακτήρας τοῦ ἔθιμου τους βρίσκονται σὲ στενὴ σχέση καὶ ἀλληλεξάρτηση ὅπως εἶναι φυσικό. Θρησκευτικῶς καὶ ἡρωϊκῶς ὁ χαρακτήρας τοῦ ἔθιμου, ἔχει τὸ ἀνάλογό του στὸ εἶδος τῆς ἐκστάσεως πὸν εἶναι ἀπαραίτητο, γιὰ νὰ ἀνταποκριθῇ μὲ τὴ σειρά του στὸν χαρακτήρα, τοῦ ἔθιμου. Ἀλλὰ πρῶτα ἀπὸ ὅλα θὰ πρέπει νὰ ποῦμε πῶς ἡ κατάσταση, στὴν ὁποία πέφτουν οἱ ἀναστενάρηδες, εἶναι ἔκσταση, καθαρὴ, χωρὶς ἐπιδράσεις ἐξωτερικῶν στοιχείων καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἐσώτατο ἑαυτό τους. Ἄν ὑπάρχη κάποια ἐπίδραση ἀπὸ τὰ ἔξω, εἶναι τὸ περιβάλλον στὸ κονάκι μὲ τὶς εἰκόνες, τὰ λιβάνια, τὰ κεριὰ καὶ τὰ ἀμανέτια. Ἡ μουσικὴ δὲν ἐκστασιάζει ἀπὸ μόνη της, ἀλλὰ ἀφίνει ἐλεύθερα τὰ συναισθήματα τοῦ ἡδη ἐκστασιασμένου νὰ ἐκδηλωθοῦν καὶ νὰ ἐκτονωθοῦν ἀκόμα. Κανένα εἶδος τεχνικῆς, δὲν χρησιμοποιεῖται οὔτε ἄμεσα οὔτε ἔμμεσα καὶ εἶναι ἀρκετὴ ἢ φόρτιση τῶν μηνῶν πὸν διέρρευσαν ἀπὸ τὸ ἕνα Ἀναστενάρι ἕως τὸ ἄλλο, ὅπως καὶ μιὰ προσευχητικὴ συγκέντρωση γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔκσταση. Δὲν ὑπάρχει θέμα ὑπνωτισμοῦ, πὸν ὀπωσδήποτε ἐξ ἄλλου, πρέπει νὰ τὸν διακρίνουμε γενικότερα ἀπὸ τὴν ἔκσταση. Τὸ ἐσωτερικὸ στοιχεῖο τῆς ἐκστάσεως, γίνεται μάλιστα περισσότερο εὐδιάκριτο σήμερα, ὁπότε ἔχει λείψει ἐντελῶς τὸ στοιχεῖο τοῦ φυσιολατρικοῦ μυστικισμοῦ, πὸν σύμφωνα μὲ τὶς περιγραφὰς τῶν παλαιότερων, θὰ πρέπει νὰ ἔπαιζε τὸ ρόλο του. Ἡ συγκέντρωση καὶ ὁ χορὸς πὸν γίνεται ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔκσταση, συντελεῖται μέσα στὸν κλειστὸ χῶρο τοῦ στριμωγμένου δωματίου πὸν χρησιμεύει γιὰ κονάκι. Ἀρχικὰ ὅμως, στὴν πατρίδα τους, οἱ ἀναστενάρηδες συγκεντρωνόντουσαν, μὲ ὅλο τὸ χωριὸ σχεδόν, στὰ ρομαν-

τικά αγιάσματα. Έκει λουζόντουσαν, εκεί χόρευαν, εκεί είχαν τις εικόνες τους σέ ένα πρόχειρο εκκλησάκι κάτω από ένα δέντρο. Τέλος, από κει παίρνανε τὰ παλιούρια τὰ παλιά δηλαδή περιφράγματα του αγιάσματος και τὰ μεταφέρανε κάτω στα πλατώματα του χωριού, για να ανάψουν την ιερή πυρά που θάσβυναν με τὰ πόδια τους. Είναι φυσικό, πώς τὸ περιβάλλον, τὸ ὁποῖο και περιγράφεται σὰν ρομαντικότερο και μυστικιστικόν, να είχε τὸν βοηθητικὸ του ρόλο. Ἀσφαλῶς, ἡ ἔκσταση ἐκεῖ ἔπαιρνε κι ἕνα χαρακτηριστὸ φυσιολατρικοῦ και τὰ ξεσπάσματά της ἦταν ἐντονότερα, ἢ μᾶλλον περισσότερο ἐλεύθερα ἀπὸ ὅτι στὸ σημερινὸ περιορισμένο χωρὸ του σπιτιοῦ. Τὸ γεγονὸς ἄλλωστε πὼς οἱ ἄνθρωποι γενικὰ ζοῦσαν πὸ κοντὰ στὴ φύση και διατηροῦσαν ἕναν καθαρότητα ἀγροτικὸ και ποιμενικὸ χαρακτηριστὸ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους, τοὺς ἔκανε περισσότερο αὐθόρμητους και ἐκδηλωτικὸς και σὰν ἀναστενάρηδες, ὅπως και σὰν κοινὸς ἄνθρώπους. Μία ἀτμηλησία στὴν ἐμφάνιση, ἦταν ἐπίσης φυσικὴ, σὲ ἀντίθεση με τὴν ἐπιμελημένη και συγχρονισμένη ἐμφάνιση τῶν σημερινῶν ἀναστενάρηδων που χιλιάδες κόσμος περιμένει να τοὺς δῆ και να τοὺς κρίνει. Συνθετώτερος ἐνθουσιασμός με τὴν ἀνάμιξη του φυσιολατρικοῦ, ἐλευθερώτερη ἐκδήλωσή του για ὁποιους λόγους εἶπαμε, στάθηκαν ἀσφαλῶς και ἡ κύρια ἀφορμὴ τόσο για παρερμηνεία τῆς σημασίας του ἐθίμου ὥστε να θεωρητὰ καταγόμενο ἀπὸ χθόνια ἢ διονυσιακὴ λατρεία, με τὴ θεοθήεια και τῆς παρερμηνείας τῶν ἐπιφωνημάτων τῶν ἀναστενάρηδων με τὰ διάφορα ἄχ ἰχ ὄχ ἔχ που ἀκόμα και σήμερα, με λίγη φαντασία συνδυάζουν τὴ συμπτωματικὴ ἄρθρωση μερικὸι στὸ Ἰακχε.

Ἀκόμα πρέπει να σημειωθῆ πὼς ἀπουσιάζει σὰν ἐκστασιακὸ ποτὸ και τὸ κρασι και ὅτι, δῆποτε ἄλλο με ἄλκοόλ, ἢ και πάλι οἱ συνήθειες του ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ να τρώη και να πίνη ὑπέρμετρα και μάλιστα στις γιορτὲς και τὰ πανηγύρια (ποιὸς Ἕλληνας ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴ νηστεία δὲν βαρυστομαχιάζει τὸ Πάσχα;), δημιούργησε ὅλες τις ἐσφαλμένες ἐντυπώσεις για οἰνοποσία σὰν μέρος τῆς τελετῆς και ἀπὸ κει ταυτισμὸ της με τὴ λατρεία του Βάκχου. Στὸ Λαγκαδᾶ τοῦλάχιστον που με πολὺ προσοχὴ παρηκολούθησα αὐτὸ τὸ σημείο, εἶδα κατάπληκτη να ἀπουσιάζη ἐντελῶς τὸ ἄλκοόλ, ὅπως και ὁποιαδήποτε γαστρομαργικὴ συνήθεια. Ἀντίθετα, μιὰ ἀποστροφή και για αὐτὸ τὸ κανονικὸ και φυσιολογικὸ ποσὸ τροφῆς και ποτοῦ, ἦταν πολὺ ἐμφανῆς σὲ μερικὸς ἀναστενάρηδες και τῶν δύο φύλων. Ἀν δοκίμασαν ποτὸ οὔτε και μετὰ τὴ λήξη τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς στὸ ἐορταστικὸ και πανηγυρικὸ δειπνο τῆς τελευταίας βραδυᾶς. Τὸ φαγητὸ ἦταν λιτότατο, τὰ κερᾶσματα φτωχὰ σὲ γλυκίσματα, λίγα λουκούμια και σταφίδες με στραγάλια ὄλα ὄλα, και ὅσο για τὸ ποτό, ἕνα μπουκάλι τῶν πενήντα δραμιῶν οὔζο για γύρω στοὺς σαράντα παρακαθημένους, που πολλοὶ ἀπλῶς τὸ ἔφεραν στα χεῖλια τους να εὐχηθοῦν «με τὸ καλὸ και του χρόνου καλύτερα». Τίποτα ἀπολύτως δὲν θύμιζε

κἄν τις ὄμοφαγίς και τις οἰνοποσίς οὔτε σάν μέρος τῆς τελετῆς ἀλλά οὔτε κἄν σάν ἀπόλαυση πανηγυρωτική, ὅπως και τίποτε δέν θύμιζε μαινάδες λυσίκομες κλπ., ἀπό τις ἀπλές, πεντακάθαρες εὐπρεπέστατες ἀλλά και συγχρόνως πραγματικά «ἀβρότονοι και χαρίεσσες Θρηῖσσεις». Χορός, συμπεριφορά, φραγητό, ὅλα σέ ἀπόλυτη ἄρμονία μέ θρησκευτική ἔκσταση πού ὁ χαρακτηῖρας τῆς εἶναι ὁμιγῆς, γιά νά ἔλθῃ σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τις παρατηρήσεις και τοῦ σοφοῦ Χουρμουζιάδη πού, τοποθετώντας τούς ἀναστενάρηδες στό μαγευτικό χῶρο τῆς περιοχῆς Ἁγαθουπόλεως, μέσα στά βαθύσκια δάση, τὰ ποτάμια και τὰ ἀπομονωμένα βουνοτόπια, ἰσχυρίστηκε κι ἔκρινε πώς: «Τό ἐκπληκτικό τοῦτο τῆς φύσεως θέαμα τήν φαντασίαν τῶν κατοίκων καταπλήττει και ἐν τῇ ἐκπλήξει και ἐκστάσει τῆς ψυχῆς αὐτῶν, οἰστροπληγες γενόμενοι, τά τε οὐχ ὄρατά ὄρωσι και τὰ οὐχί ἀκουστά ἀκούουσι και τό νευρικό αὐτῶν σύστημα συνταράσσεται και ἀναστενάρια γίνονται». Ἁλλά και σέ ἄλλα σημεῖα ἡ ἔκσταση τῶν ἀναστενάρηδων ἰδιαφέρει ἀπό κείνην πού περιγράφει ὁ Χουρμουζιάδης. Πολλοί ἀναστενάρηδες δέν εἶναι ἰσχυρά διάμεσα. Ἡ ἔκστασή τους δέν ἔχει συχνά οὔτε τὰ χαρακτηριστικά τῆς διαμεσικῆς, οὔτε ἔχει ἀποτελέσματα διαμεσικῶν ἐπικοινωνιῶν. Ἐχουν παρατηρηθῆ κατά καιροῦς και φαινόμενα προρρήσεων και μάλιστα σημαντικά και ξενογλωσσίας και διοράσεως ἢ ἀκουστικά. Ὅστόσο και σποραδικά εἶναι και δέν ἀποδίδεται ἔξαιρετική σημασία σέ αὐτά ἀπό τούς ἴδιους τούς ἀναστενάρηδες. Περισσότερο ἐντυπωσιάζονται και ἐπιθυμοῦν μία εὐαισθησία ραβδοσκοπικῆς φύσεως, μιὰ κι ἔχουν ὄχι τό κρασί ὅπως ἐσφαλμένα νομίζεται, ἀλλό τό νερό γιά λατρευτικό ποτό. Τό ἁγίασμα ἀποτελεῖ σημαντικότατο σημεῖο γύρω ἀπό τό ὁποῖο περιστρέφεται και τελεῖται τό Ἁναστενάρι. Ἀσημώνεται, χορεύουν γύρω του, τὰ παλιούρια του χρησιμεύουν γιά τήν ἱερῆ πυρά και πολλές φορές ἡ ἀνακάλυψη μέ τις γνωστές εἰδικές ἰκανότητες τῶν ραβδοσκόπων θεωρεῖται δώρημα θεῖο. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἁγιασμός τοῦ νεροῦ ἀποτελεῖ σημαντικό και ἀπαραίτητο στοιχεῖο τοῦ Ἁναστεναριοῦ πράγμα πού σημαίνει πώς τό νερό ἀποτελεῖ τό εὐλογημένο πράγμα. Ἴσως τό νερό σάν στοιχεῖο νά προκαλοῦσε μία κατάσταση ἐκστασιακή ὅπως και ἡ ὁμορφιά τῆς βλαστήσεως, μιὰ και συνδυαζόταν μέ τήν ὑπαρξη τοῦ νεροῦ μάλιστα. Ὅστόσο, ἂν κρίνουμε ἀπό ὅ,τι συμβαίνει σήμερα στόν κλειστό και καθόλου ρομαντικό χῶρο τοῦ σπιτιοῦ, δέν θά πρέπει νά καταλήξουμε στό συμπέρασμα πώς ἡ ἔκσταση αὐτή ἀποτελοῦσε και τότε ἀκόμη τό μοναδικό δημιουργικό κίνητρο τοῦ Ἁναστεναριοῦ. Ἀπλῶς ἦταν ἕνα στοιχεῖο.

Τὰ ἐκστσιακά ἐπιφωνήματα τῶν ἀναστενάρηδων ἔχουν προξενήσει μεγάλη ἐντύπωση, δικαιολογημένα και ἀδικαιολόγητα. Ἀδικαιολόγητα, διότι θεωροῦνται σάν ἀποκλειστικότητα τῶν ἀναστενάρηδων, ἐνώ δέν εἶναι. Συχνά στοῦς χοροῦς και τὰ τραγοῦδια τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας και τοῦ Πόντου

ἀκοῦμε αὐτὰ τὰ ἐπιφωνήματα καὶ μάλιστα ὄχι μόνο μὲ τὰ ἴδια φωνήεντα καὶ σύμφωνα ἀλλὰ ἀκόμα καὶ μὲ τὸν ἴδιο παλμό. Τὸ πάθος καὶ ὁ ἥρωϊσμός δὲν ἐκφράζονται μόνο μὲ τὴ μελωδία οὔτε καὶ μὲ τὴ σιωπὴ φυσικά, ἀκόμα περισσότερο, κατὰ κανόνα. Τὸ πάθος σὲ ὅποια του μορφῆ. Ἔτσι, ὅποιος ἐνθουσιαστεῖ καὶ γιὰ ὅ,τιδήποτε ἐνθουσιαστεῖ ἀφίνει τὰ ἐπιφωνήματα ἀνάλογα. Οἱ ἀναστενάρηδες πὺ ὅπως εἶπαμε χαρακτηρίζονται ἀπὸ βαθύτατη ἔκσταση πὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ θρησκευτικὸ καὶ ἥρωϊκὸ στοιχεῖο, εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχουν αὐτὰ τὰ ἐπιφωνήματα πὺ αὐθόρμητα, πὺ ἀνεξέλεγκτα καὶ μὲ περισσότερο πάθος. Μπορεῖ νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ἂν τοὺς ἀκούσῃ προσεκτικὰ καὶ καταγράψῃ τὰ ἐπιφωνήματα αὐτὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα πὺς δὲν εἶναι καθόλου προσχεδιασμένα καὶ ὕστερα πὺς εἶναι ἀνάλογα μὲ τὸ συναίσθημα πὺ κατέχει τὸν ἀναστενάρη στὴ δεδομένη στιγμή. Ἡ ἴδια προσωπικὴ ἔκφραση καὶ ὁ εἰδικώτερος τρόπος τῆς γιὰ κάθε ἀναστενάρη δίνει καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἐπιφωνήματος. Ἡ στιγμή πὺ αἰσθάνεται τὴ διάθεση νὰ ξεφωνήσῃ παίρνει ἀκόμα τὸ χαρακτηριστῆρα τῆς πὺ δίνει στὸ ἐπιφώνημα τὸν ἰδιαιτερο τύπο του πάρα πολὺ συχνὰ ἀπὸ τὴν κατάληξιν τοῦ στίχου πὺ τραγουδιέται ἢ ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸ τέλος τῆς μελωδίας. Τίποτε τὸ ἰδιαιτερο καὶ τίποτε τὸ εἰδικὸ σὲ σημασία. Ἀπλῶς μία ἐντονώτερη διάθεση γιὰ ἐπιφωνήματα πὺ εἶναι τόσῳ συνηθισμένα ἰδιαιτερα στὴν περιοχὴ τους καὶ πὺ ὑπεκφορεύονται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι Ἄναστενάρη καὶ νηφαλιότητα δὲν συμβαδίζουν, τοῦλάχιστον γιὰ ὅλους τοὺς ἀναστενάρηδες. Εἶναι φανερὸ πὺς κάθε μῦθος καὶ κάθε προστάθεια ἀκόμα τὰ ἐπιφωνήματα αὐτὰ, νὰ χρησιμεύουν σὰν στοιχεῖα γιὰ τὴν ἔρευνα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἔθιμου, πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὴ καὶ μᾶλλον πρέπει ἄμεσα τοῦλάχιστον νὰ ἐνδιαφέρουν τὴν ψυχολογία τοῦ ἔθιμου παρὰ τὴν ἱστορία του.

Παρατηρήθηκε ἐξ ἄλλου μιὰ ἀντιστρόφως ἀνάλογη ἱκανότητα πυροβολίας μὲ τὰ ξεφωνητὰ καὶ τίς «κρίσεις», σὲ πολλὲς περιπτώσεις.

Ἐπάρχουν καὶ μερικὲς παραδόσεις πὺ «ἐρμηνεύουν» αὐτὰ τὰ ἐπιφωνήματα καὶ δίνουν τὸ νόημά τους. Εἶναι φανερὸ ἀπὸ τίς παραδόσεις αὐτές, πὺς οἱ ἴδιοι οἱ ἀναστενάρηδες, δὲν γνωρίζουν νὰ ἔχουν καμμία ἀπολύτως συγκεκριμένη σημασία σὰν ἐπικλήσεις, ἀναφορές, κλπ. αὐτὰ τὰ ἐπιφωνήματα. Ὅχι μόνο δὲν τὸ προφέρουν τὸ ἐπιφώνημα γιὰ συγκεκριμένη ὑποδήλωση, ἀλλὰ οὔτε κἂν ἐνσυνείδητα. Ἔτσι ἄλλοι ἀναστενάζουν ἄλλοι ὄχι. Ὅπωςδήποτε ὁ καθένας στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν δεσμεύεται καθόλου ἀπὸ τὸ τελετουργικὸ. Ἀπλῶς ἀναστενάζει, φωνάζει, ἀκόμα καὶ στριγγλίζει ὑστερικά, ἀνάλογα μὲ τὸ χαρακτήρα του καὶ τὴ διάθεση τῆς στιγμῆς. Καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ ὅτι στίς δύο «ἐξηγήσεις» πὺ δίνουν οἱ ἀναστενάρηδες, δὲν ὑπάρχει παρὰ ἓνα κοινὸ στοιχεῖο καὶ μόνο: Ὁ πόνος. Πόνος μάλιστα πὺ προέρχεται ἀπὸ λόγους θρησκευτικῆς εὐλάβειας.

Σύμφωνα μὲ τὴν μία, τὴν πὺ πολυδιηγημένη γιὰτὶ συνδέεται καὶ μὲ τὴν

ἐρμηνεία τῆς πυροβασίας, τὰ ἐπιφωνήματα ἦσαν ἐπικλήσεις τῶν εἰκόνων γιά βοήθεια: Κάποτε, ἔπιασε φωτιά ἡ ἐκκλησία τὴν ὥρα τῆς λειτουργίας καὶ τὸ ἐκκλησίασμα, βγῆκε ἔξω χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε. Ὡστόσο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία πού καιγόταν, ἀκούγονταν σπαρακτικές ἐπικλήσεις καὶ ἀναστεναγμοί. Κατάλαβαν πὼς φώναζαν οἱ εἰκόνες τοὺς πιστοὺς νὰ πέσουν στὴ φωτιά καὶ νὰ τὶς σώσουν. Ἔτσι κι ἔγινε, χωρὶς καὶ πάλι νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε.

Ἡ δευτέρα παράδοση, λέει τὰ ἑξῆς: «Ὅταν καρφώνανε τὸν Κύριο, καὶ ξεψυχοῦσε μαρτυρικά ἐπάνω στὸ Σταυρό, τὰ Ἀναστενάγια (πού ὑπῆρχαν ἀπὸ χτίσεως κόσμου αὐτὴ ἡ κλήρα), ἦσαν κοντά Του καὶ παρακολουθοῦσαν τὸ μαρτύριό Του. Ἡ καρδιά τους εἶχε σκιστῆ ἀπὸ τὸν πόνο καὶ ξεφώνιζαν: Ἄχ, ἄχ, ἴχ, ἴχ, ἴχ, σταυρώνουν τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου».

Καὶ συμπληρώνουν οἱ ἀναστενάρηδες: Τὸ ἄχ δηλαδή, εἶναι ὁ πόνος γιά τὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου.

Εἶναι φανερό, πὼς καὶ μὲ τὴν προσπάθεια αὐτὴ νὰ ἐρμηνεύσουν λογικά, τελετουργικά καὶ ἀκόμη κατὰ κάποιον τρόπο ἱστορικά, τὰ ἐπιφωνήματά τους οἱ ἀναστενάρηδες, δὲν κατορθώνουν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸ κύκλο. Παραμένουν μέσα σὲ αὐτόν, καὶ τελικὰ δικαιώνουν ἐκεῖνο πού διαπιστώνει ὁ παρατηρητὴς καὶ ἡ μαγνητοφωνικὴ καταγραφή: Πὼς τὰ ἐπιφωνήματα αὐτά, ἔχουν σημασία γιά τὴ μελέτη τῆς ψυχολογίας τοῦ ἐθίμου, τῆς ψυχοσυνθέσεως τῶν ἀναστενάρηδων καὶ καμμία γιά τὴν ἱστορικὴ του καταγωγή ὅσο ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένη λατρεία τῆς ἀρχαιότητος ἢ καὶ τῆς ἐποχῆς μας.

δ) Η ΜΥΗΣΗ

Ἡ μύηση, δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἐξαιρετικὰ ἐντυπωσιακὸ οὔτε καὶ ἔχει καμμὶς ἰδιαίτερης σημασίας διδασκαλία. Κύριο στοιχεῖο, εἶναι νὰ ἔχη τὸ ἄτομο τάση ἀρκετὰ ἐντονη γιά ἐκστασιασμό. Ἡ δυσφορία πού τὸ καταλαμβάνει, οἱ ἰδρῶτες, τὰ κλάματα, οἱ ἀλλοιώσεις στὴ φυσιογνωμία, ἀποτελέσματα ὄλα τῆς διαταραχῆς τοῦ κυκλοφοριακοῦ, εἶναι ὑπὲρ ἀρκετὸ σύμπτωμα, μὲ τὴν προϋπόθεση πάντα πὼς πρόκειται γιά ἓνα πρόσωπο πού μὲ τὴν ὄλη του συμπεριφορὰ ἔχει δείξει σεβασμὸ στοὺς Ἅγιους καὶ τὸ πανηγύρι τους καὶ τιμότητα στὶς κοινωνικὲς του σχέσεις. Ἀλλὰ κάτι τέτοιο εἶναι αὐτονόητο ἀφοῦ βρισκεται μεταξὺ τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἀναστενάρηδων καὶ μάλιστα παρακολουθεῖ τὶς κατὰ κάποιον τρόπο «ἔξτρα» ἐκδηλώσεις τους. Ὁ ἐκστασιαζόμενος, ἢ ἀρχίζει μόνος του νὰ χορεύει μαζί μὲ τοὺς ἄλλους ἢ ἂν διατάξῃ μὲ ὄλο πού αἰσθάνεται ἄσχημα ἀπὸ τὴν ἀνικανοποίητη ἀνάγκη νὰ μετάσχῃ στὸ χορὸ, παροτρύνεται ἀπὸ κάποιον ἀναστενάρη. Ὁ ἀναστενάρης ἢ ἡ ἀναστενάρισσα, πού παίρνει τὴν πρωτοβουλία νὰ παροτρύνῃ, χορεύει μπροστὰ στὸν ἐκστασια-

σμένο, τοῦ λείει νὰ σηκωθῆ νὰ προσκυνήσῃ τὴν εἰκόνα ἢ τοῦ ρίχνει τὸ ἀμάνετι πού κρατᾷ στὰ χέρια του στὸ λαμό καὶ τὸν παρασύρει ἔτσι στὸ χορό. Ὅπως δὴποτε, γιὰ τὴν πρώτη αὐτὴ φάση, δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ιδιαίτερο καὶ τίποτε τὸ αὐστηρὰ καθορισμένο, τοῦλάχιστον σήμερα ἀλλὰ καὶ ὅπως φαίνεται καθαρὰ καὶ παλαιότερα ἀπὸ περιγραφές. Οὔτε καὶ οἱ νυχτερινές αὐτές, ὥρες ὅπως σημειώσαμε εἶναι ἀποκλειστικὰ καθορισμένες γιὰ τὴ «μῦση». Εἶναι δυνατὸν κι' ἔχει συμβῆ πολλές φορές, νὰ γίνῃ ἀναστενάρης ἢ ἀναστενάρισσα, ἕνας ἀπλὸς θεατῆς τὴν ὥρα τῆς πυροβολίας ἀν «ἔχη δρόμο» ἢ τὸν «τραβήξουν οἱ Χάρες». Ἐξ ἄλλου τὸ νὰ πάρῃ κανεὶς μέρος στὸ χορό, δὲν σημαίνει πὼς ὅπως δὴποτε θὰ πυροβατήσῃ. Μπορεῖ χρόνια δλόκληρα νὰ εἶναι κανεὶς ἀναστενάρης καὶ νὰ μὴν πυροβατήσῃ τελικὰ ἢ ὅπως εἴπαμε κιόλας, νὰ μὴν χορέψῃ καθόλου, ἀλλὰ νὰ παίρῃ ἐνεργὸ μέρος σὲ δλόκληρη τὴν πανηγυρικὴ ἐκδήλωση. Ἡ γυναίκα τοῦ ἀρχιαναστενάρη Ἁγίας Ἐλένης Σεργῶν, δὲν ἔχει ποτέ τῆς πυροβατήσῃ, καὶ ἡ γυναίκα τοῦ ἀρχιαναστενάρη Λαγκαδά, πυροβάτησε ὕστερα ἀπὸ συμβίωση μὲ τὸν πυροβάτη συζυγὸ τῆς καὶ συμμετοχῇ ἐνεργὸ στὸ Ἄναστενάρι περισσότερο ἀπὸ εἴκοσι χρόνια. Παρὰ ὅμως τὸ ὅτι δὲν πυροβατοῦν οὔτε χορεύουν κἂν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες, γνωρίζουν ἄριστα τὴ σημασία καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐθίμου πέρα γιὰ πέρα. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο τοὺς λείπει, εἶναι ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ ἐκστασιασμοῦ, ἢ γιὰ νὰ εἴμαστε πιὸ ἀκριβεῖς, τοὺς λείπει ἡ προσωπικὴ ἐμπειρία αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοῦ ἐκστασιασμοῦ πού ἐκδηλώνεται μὲ συμμετοχῇ σὲ ἱερὸ χορό καὶ τραγούδι ἢ πυροβολία, ἐνῶ πιθανώτατα ὅλοι καὶ ἀσφαλῶς μερικοί, ἔχουν ἕναν ἄλλο ἐκστασιασμό, πού δὲν ὀδηγεῖ σὲ κινήσεις καὶ πράξεις ἀλλὰ σὲ ἀκίνησία.

Θὰ πρέπει πάντως γενικά, νὰ συμπεράνῃ κανεὶς πὼς εἶναι ἀπαραίτητη μιὰ «παρὰλλαγή» τῆς ἐκστάσεως καὶ σὲ εἶδος καὶ σὲ ἔνταση γιὰ νὰ ἀνέβῃ ὁ ἀναστενάρης δλόκληρη τὴν κλίμακα πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸν σεβασμὸ στὸ ἔθιμο σεβασμὸ ἐννοεῖται μὲ τὴν ιδιαίτερη ἐκείνη μορφή πού δὲν προέρχεται ἀπὸ μιὰ γενικώτερη στάση ἀνοχῆς πρὸς τὸν συνάνθρωπο, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνταπόκριση ἐσωτερικῶν κοινῶν στοιχείων, καὶ μέχρι τὴν πυροβολία. Εἶδος καὶ ἔνταση ἐκστάσεως τὴν ὁποία οὔτε ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες ἔχουν ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐκεῖνοι πού τὴν ἔχουν τὴν δοκιμάζουν σὰν εἶδος, τὴν ἔχουν πάντοτε στὴν ἴδια ἔνταση, ὅπως τὸ ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι δὲν πυροβατοῦν πάντα ὅλοι οἱ πυροβάτες γιὰτὶ δὲν μποροῦν.

Εἶναι ἐπίσης βέβαιον, πὼς δὲν ὑπάρχει αὐστηρὰ καθορισμένη σειρά καὶ σταδιακὴ μῦση. Τὴν ιδιαίτερη σημασία τὴν ὁποία ἔχουν ὠρισμένες κινήσεις, τίς προσευχές καὶ τίς λιτανεύσεις, τὸν ἐξορκισμό τοῦ κακοῦ, τὴ βοήθεια πρὸς τοὺς ἀρρώστους κι' ὅσους ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ βοήθεια γενικά, τέλος τὸ συμβολισμό διαφόρων λεπτομερειῶν τοῦ τελετουργικοῦ, μπορεῖ θαυμάσια νὰ τὰ ἀγνοῇ ἐντελῶς ἢ μερικὰ ἕως ἀναστενάρης ὁ ὁποῖος πυροβάτησε χωρὶς

νά χορέψη προηγουμένως ἢ κάτι ἄλλο ἀνάλογο. "Όλα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε εἶναι πολὺ ἀπλὰ καὶ δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰ συνηθισμένα σέ τίποτα, τὰ μαθαίνουν σιγὰ σιγὰ, παρεμπιπτόντως καὶ ὄχι σέ εἰδική διδασκαλία. Δὲν εἶναι ἔξ ἄλλου κι' ἐντελῶς ἀπαραίτητη ἡ ὁλοκληρωτικὴ γνῶση ὄλων αὐτῶν μιὰ καὶ εἶναι δουλειὰ τοῦ ἀρχιαναστενάρη τὸ νὰ κανονίξῃ τὸ τελετουργικόν, νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται, νὰ δίνῃ τὶς κατευθύνσεις καὶ τὶς λύσεις. Ἐπὶ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἰδιαίτερη ψυχοσύνθεση τοῦ κάθε ἀναστενάρη, τὸν ὀδηγεῖ στὴν ἀνάληψη ἑνὸς ἰδιαίτερου καθήκοντος. Ἔτσι αὐθόρμητα, ἀπὸ μία ἐπιλογὴ ποὺ γίνεται ἀνάλογα μὲ τὶς φυσικὲς ἰκανότητες καὶ κλίσεις, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει βασικά μὲ τὸ ἂν θὰ γίνῃ κανεὶς ἀναστενάρης, μαθαίνει περισσότερες ἢ λιγότερες λεπτομέρειες ἀπὸ τὸ τελετουργικόν καὶ ὁλόκληρο τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἐναστεναριοῦ.

Καὶ ἐδῶ συνεπῶς, ἔχουμε τὴν ἴδια ἐλαστικότητα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς ἀντιλήψεως γιὰ τὴ συμμετοχὴ στό Ἐναστενάρι καὶ τὴν ἀποδοχὴ του. Ἐχοντας τὴν πεποίθησι οἱ ἀναστενάρηδες πὼς καλοῦνται ἀπὸ τοὺς Ἁγίους τοὺς στὴ συμμετοχὴ αὐτῇ, δὲν ἐπιχειροῦν οὔτε νὰ προσελκύσουν κανένα οὔτε νὰ τοῦ ἐπιβάλουν ἕνα μεγαλύτερο βαθμὸ μνήσεως. Ἀπλῶς μὲ τὸ παράδειγμά τους, τὸ ὁποῖο καὶ αὐτὸ δὲν τὸ δίνουν γιὰ διδασκαλία καὶ προσηλυτισμὸ κανενὸς εἴδους, ἀφίνουν τὸν τρίτο νὰ καταλάβῃ ἂν «ἔχῃ δρόμο σὲ αὐτὴ τὴ δουλειά». Ἐν ὁ δρόμος του εἶναι ἀνοιχτός, κάποια μέρα ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ γίνῃ ἀναστενάρης γιὰ τὸ θέλουν οἱ Ἁγιοὶ κι' ὄχι γιὰ τὸ ἐπιδιώξανε οἱ ἀναστενάρηδες. Ἡ δικὴ τους τάση καὶ ἡ ἀπόφασι νὰ γίνουν ἀναστενάρηδες, ἦταν ἐντελῶς πρωτογενῆς καὶ τὸ ἴδιο αἰσθάνονται ἀπὸ τοὺς ἴδιους σὰν δοσμένη ἀπὸ τὶς Χάρες καὶ γιὰ τὸ λόγο τοῦτο δὲν μπορεῖ νὰ διδαχθῇ καὶ νὰ μεταδοθῇ σὲ κανέναν ἀπολύτως. Μόνον οἱ Ἁγιοὶ Κωνσταντῖνος καὶ Ἐλένη ἔχουν τὴν ἐπιλογὴ ἀνάμεσα στοὺς λάτρεις τοὺς καὶ ἀκόμα ὀρίζουν τὸ βαθμὸ ποὺ θὰ συμμετέχουν στὴν ὑπέρτατη λατρευτικὴ ἐκδήλωσι γι' Αὐτοὺς, σὸ Ἐναστενάρι.

Ἄλλά, θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ πὼς αὐτὴ ἡ ἐντελῶς αὐθόρμητη ἐπιλογὴ, γίνεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὄλων. Ὅχι μόνον οἱ ἀναστενάρηδες δὲν ἐπεμβαίνουν παρὰ μόνον γιὰ νὰ βοηθήσουν ἀπλῶς τοὺς πρωτόβγαλτους καὶ τοὺς ἄβγαλτους νὰ γίνουν ἀναστενάρηδες ἢ νὰ περάσουν σὲ ἕναν βαθμὸ μεγαλύτερο στὴ λατρευτικὴ ἐκδήλωσι ἀπὸ κεῖνον σὸν ὁποῖο θρῖσκονται, μὰ καὶ οἱ ἴδιοι ποὺ αἰσθάνονται μιὰ ἔλξι γιὰ μιὰ ἐκδήλωσι, πρέπει νὰ τὴν ἀφίσουν νὰ ὀρμιάσῃ ἔτσι ποὺ νὰ φτάσῃ σὲ ὑλοποίησι καὶ νὰ πάρῃ τὸ σχῆμα τῆς μέσα στὰ πλαίσια τοῦ Ἐναστεναριοῦ. Ἡ μύση καὶ τὸ θεβιασμένο, εἶναι «τεχνητὸ καὶ ψεύτικο» καὶ γιὰ τὸ λόγο τοῦτο δὲν εἶναι ἀποδεκτό. Στὴν περίπτωσι αὐτῇ, δὲν ὑπάρχει πραγματικὴ πρόσκλησι ἀπὸ τοὺς Ἁγίους καὶ μπορεῖ ἀκόμα νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν ὕβρις.

Ἡ ἔρευνα πού ἔγινε σχετικά μέ τὸ θέμα αὐτὸ σέ ὄρες νηφαλιότητας καί, πού δὲν εἶχαν χρονικά κανένα ἀπολύτως σύνδεσμο μέ τὸ πανηγύρι, ἔδειξε πὼς οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι πραγματικά εἰλικρινεῖς καί δὲν φαίνεται νὰ κρύβουν τίποτα, οὔτε ὅταν εἶναι σέ ἔκσταση οὔτε καί ὅταν δὲν εἶναι. Τοὺς ἀρέσει ἡ ἐπιδοκιμασία καί ἐπιθυμοῦν πραγματικά ἕναν ἀναμφίβολο σεβασμὸ γιὰ τὸ ἔθιμό τους καί τὸ «πάθος» τους, τὸν «παιδεμό» τους, ὅπως ὀνομάζουν χαρακτηριστικώτατα τὴν ἔκστασή τους καί τίς ἔκτονωτικές ἐκδηλώσεις τους. Δὲν ἐνδιαφέρονται ὅμως καθόλου γιὰ τὴν προσέλκυση κι ἄλλων. Χαίρονται πραγματικά, ὅταν θγαίνει ἕνα καινούργιο «νεστενάρι», πρὸ πάντων ὅταν πατήση στὰ κάρβουνα, μὰ πέρα ἀπὸ αὐτό, δὲν ὑπάρχει ἰδιαιτερο ἐνδιαφέρον. Εἶναι ἀτομικὴ ὑπόθεση τοῦ καθενὸς τὸ νὰ εἶναι ἀναστενάρης μιὰ καί δὲν πρόκειται γιὰ ἰδιότητα ἐπικτήτη ἀλλὰ γιὰ κάτι πού ἔχουν δώσει οἱ Χάρες. Ὅσοσο, στὸ σημεῖο αὐτό, πολλοὶ ἀναστενάρηδες παραμένουν κάπως σκεπτικοί. Ἐχουν διαπιστώσει, πὼς πάρα πολὺ συχνά, οἱ Ἅγιοι ἀργοῦν νὰ δώσουν τὸ μήνυμά τους καί νὰ καλέσουν στὴν ὑπηρεσία τους τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ μέσα στὶς καρδιές πολλῶν πού ἀρχικά φαίνεται πὼς ὑπάρχει μόνον ὁ σεβασμὸς γιὰ τοὺς Ἅγιους καί τὸ λατρευτικὸ ἔθιμο, ἔχει κιόλας ἀκουστή μιὰ πρόσκληση πού θὰ γίνῃ πιὸ καθαρὰ ἀντιληπτὴ μέ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καί τὴ συνεχῆ ἐπαφή μέ ἄλλους ἀναστενάρηδες. Ὁ ἐξαίρετος ἀναστενάρης Κώστας Γιαννάκης ἀπὸ τὴ Βέργοια πού ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῶν ἀναστενάρηδων τοῦ Λαγκαδά, ἔχει συνειδητοποιήσει αὐτὸ τὸ βραδὺ προσὲς στὰ ἐσώτερα τῆς ψυχῆς, τῶν τάσεων καί τῶν ροπῶν, πού τελικὰ καταλήγει στὴν αὐτοανακάλυψη τῆς διαθέσεως ἀλλὰ καί τῆς ἰκανότητας νὰ γίνῃ ἀναστενάρης, ἐνῶ ἀρχικά δὲν τὸ φανταζόταν. Ἡ γυναίκα του, ἕνας συμπαθέστατος καί ἀπλὸς ἥρεμος τύπος, ἀνήκει στὴν κατηγορία πού αὐτοανακαλύφθηκε πρόσφατα. Σὲ ποιὸ βαθμὸ, βοήθησε ἢ συμβίωσή τους καί οἱ ὁμαλότατες (ὅπως τοὐλάχιστον ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ κανεὶς νὰ διαγνώσῃ ἀπὸ μιὰ γνωριμία μαζί τους στὴ διάρκεια τῆς τρέσεως τοῦ ἔθιμου πού ὅμως εἶναι ψυχολογικά πολὺ πρόσφορη γιὰ μιὰ καλὴ γνωριμία) σχέσεις τους δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ διαπιστώσῃ κανεὶς μιὰ καί χρειάζεται, ὄχι μόνον εἰδικὴ ἔρευνα, ἀλλὰ καί μακροχρόνια παρατήρηση. Πάντως, εἶναι βέβαιο πὼς μιὰ σιωπηλὴ μύση πού βασίζεται ὄχι σὲ ἀπ' εὐθείας μνητικὲς προσπάθειες ἀλλὰ εἶναι ἀποτελέσματα τῆς συμβιώσεως καί τοῦ συγχρωτισμοῦ, ὄλων ἐκείνων τῶν ἐπιδράσεων τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καί τῆς συμπάθειας στὴν πλατεῖα ἔννοια, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ ἀρμονικὰ ζευγάρια καί τίς εὐτυχημένες οἰκογένειες, δὲν εἶναι ἀνύπαρκτη καθόλου. Τὸ ἴδιο, ἀντίθετα, θὰ μπορῆ νὰ εἰπωθῆ καί γιὰ τίς ἐπιδράσεις τῶν διαφόρων συμπλέξ πού δροῦν ἀνασταλτικά καί δὲν ἀφίουν νὰ ἐκδηλωθῆ τυχὸν ὑπάρχουσα διάθεση γιὰ τίς ἀναστενάρικες ἔκτονώσεις. Ἀλλὰ ἐπεκτείνεται πολὺ τὸ θέμα

στις σελίδες αυτές, που οπωσδήποτε από λόγους τεχνικούς είναι περιορισμένες.

Ἄν ἐπιμείναμε κάπως στὸ σημεῖο τῆς μῆσεως, εἶναι διότι ἔχει γενικώτερη σημασία καὶ εἶναι ἐνδεικτικὴ καὶ τῆς νοουτροπίας τῶν ἀναστενάρηδων καὶ τῶν ἀντιλήψεων τους γιὰ τὴν ιδιότητά τους ἀλλὰ καὶ τελικὰ εἶναι ἓνα σημεῖο, τὸ ὁποῖο εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ μέσα στὸ ὄλο πλαίσιο τῶν σχέσεων μεταξὺ τους καὶ τῆς στάσεώς τους ἀπέναντι τῶν τρίτων. Ἐπὶ πλέον, ἀποτελεῖ μιὰ ἰδιουτυπία πάρα πολὺ χαρακτηριστικὴ. Οἱ ἀναστενάρηδες, εἶναι πραγματικὰ ἀκλόνητοι στὶς ἀντιλήψεις τους. Θεωροῦν τιμὴ ἀπὸ τοὺς Ἅγιους αὐτὸ πού τοὺς ἔχει δοθῆ. Εἶναι πραγματικὰ μιὰ βαρεῖα τιμὴ, ἓνα χρέος ἱερὸ πού ἔχουν νὰ ἐκπληρώσουν καὶ ὑποφέρουν, «παιδεύονται» μὲ ὅλα αὐτά. Ὅσοσο, δὲν ἐπιθυμοῦν ὁπωσδήποτε νὰ ἔχουν νέους συλλάτρεις, γιατί ἰδὲν φαίνεται πὼς πέρα ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν τὸ θεωροῦν δική τους δουλειὰ τὸ νὰ προσηλυτίσουν, τοῦτο δὲν μειώνει τὸ δικό τους «παιδεμό». Γιὰ τοὺς ἀναστενάρηδες εἶναι «πολὺ πλατὺς ὁ κόσμος» καὶ πολλὰ τὰ βάσανά του. Ἔτσι, πέρα ἀπὸ τὰ δικά τους βάσανα καὶ τὶς ἀγωνίες, μὲ τὴν εὐαισθησία τὴν ὁποία ἔχουν γιὰ τὸν συνάθρωπο, ξέρουν πὼς ἡ συμμετοχὴ τῶν τρίτων δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ τοὺς ἐλαφρώσει τοὺς ἴδιους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν μνημένων καὶ ἀποδεχομένων τὸ Ἄναστενάρι, φαίνεται πὼς τοὺς ἀφίνει ἐπίσης ἀκέραια τὴν προσωπικὴ τους εὐθύνῃ γιὰ τὴ λατρεία τῶν Ἁγίων τους. Στὸ σημεῖο αὐτό, θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ σταθῆ κανεὶς μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ μιὰ καὶ δείχνει πόσο εὐαίσθητοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ καὶ πόσο ἔχουν πιστέψει στὴν ἀποστολή τους ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη, πόση εὐσυνειδησία τοὺς κατέχει στὴν ἐκτέλεση αὐτῆς τῆς ἀποστολῆς, πού ὁπωσδήποτε ἔχει ἀξιοθαύμαστο ἀνθρωπιστικὸ περιεχόμενο.

Συμπεράσματα σχετικὰ, μπορεῖ νὰ βγάλῃ κανεὶς ἀπὸ τὴ σιωπηλὴ στάση τῶν ἄλλων ἀναστενάρηδων πού παρακολουθοῦν τὸν ἐκστασιασμένο νὰ χορεύῃ ἀλλὰ ἀκόμα καὶ νὰ ἀγωνιᾷ πραγματικὰ χωρὶς ἐκεῖνοι νὰ συμμετέχουν φαινομενικὰ σὲ τίποτα, ἀλλὰ ἀντίθετα, νὰ φαίνονται πὼς ἀδιαφοροῦν, πὼς δὲν βλέπουν καὶ δὲν ἀκοῦν καθόλου.

Κι ὅμως, ἡ στάση αὐτὴ δὲν πρέπει μὲ κανένα τρόπο νὰ θεωρηθῆ ἀδιαφορία. Ὁ ἀναστενάρης πού παρακαλουθεῖ τὸν «παιδεμό» τοῦ ἄλλου ἀναστενάρη πού βρισκεται σὲ ἐκσταση καὶ χορεύει, ἀγωνιᾷ κι' ἀκόμα τραγουδαίει ἢ φωνάζει, ἀναζητώντας τὸ λυτρωμὸ του ἀλλὰ καὶ συγχρόνως προσπαθώντας νὰ ξεπεράσῃ τὰ ὄρια τοῦ ἐγώ του καὶ νὰ βρῆ μέσα του τὸν τέλειο, τὸν καθαρὸ ἄνθρωπο συμμετέχει μὲ τὸ δικό του τρόπο ὅπως ἐπιβάλλεται κι' ὅπως τὸν νοιώθει. Ὁ ἀναστενάρης πού ἔχει ἐκστασιαστῆ, ὅπως ὅλοι οἱ μεμνημένοι πρέπει νὰ περάσῃ μόνος του τὴν ἀγωνία, νὰ προσπαθῆ καὶ νὰ νικήσῃ ὁ ἴδιος. Ἐκεῖνος πού τὸν παρακολουθεῖ ὅσο κι' ἂν τὸν αἰσθάνεται ὁμοίό του, πρέπει νὰ

σταθῆ καὶ στέκεται παρατηρητῆς γεμᾶτος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸ ἱερὸ δέος καὶ μὲ τὴν ψυχικὴ ἀνάταση ποὺ ἔχει ὁ ἔκστασιασμένος συλλάτρης του. Περιμένει καὶ αὐτὸς μὲ τὴν ἴδια ἀγωνία καὶ τὴν μεγάλη καρτερία ὅμως μαζί, νὰ ἡρεμήσῃ ὁ ἔκστασιασμένος καὶ μὲ πραγματικὴ ἀνακούφιση τὸν ἀκοῦει ἡρεμο πιά νὰ λέῃ τὸ τυπικὸ «Καλησπέρα σας», σημεῖο πὼς ξαναγύρισε μαζί τους ἀπὸ τὸν ἐντελῶς δικό του κόσμο ποὺ θριασκόταν ὅσο ἦταν σὲ ἔκσταση καὶ τοὺς ξαναβρίσκει μιὰ καὶ τοὺς εἶχε χάσει ὅσο ἦταν ἔκστασιασμένος κ' αὐτοὺς κ' ὄλο τὸν ἄλλο περίγυρο.

Ὅπως δὴποτε, οἱ σιωπηλοὶ αὐτοὶ συμπαραστάτες, ἀποτελοῦν μιὰ πηγὴ ἀπὸ ὅπου ἀντλοῦν δύναμη οἱ ἀναστενάρηδες ποὺ πάσχουν γιατί γνωρίζουν πὼς οὐσιαστικὰ συμπάσχουν καὶ συμμερίζονται. Ἐδῶ συμβαίνει μὲ τὸ δικό του τρόπο αὐτὸ ποὺ συμβαίνει περισσότερο ζωηρὰ μὲ τὰ μέλη τοῦ κυρίως θιάσου. Στὸν κυρίως θιάσο, ἡ ψυχικὴ ἔξαρση τῶν μελῶν τοῦ ἀνέρχεται μὲ τὴν αἰξίσηση τῶν συμμετεχόντων μελῶν. Οἱ ἀναστενάρηδες γνωρίζουν καλὰ καὶ δηλώνουν ἀνεπιφύλακτα, πὼς, ὅσο περισσότεροι εἶναι τόσο πλεὺς πολὺ δύναμη ὑπάρχει. Δύναμη ποὺ δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν κατὰ μέρος δυνάμεων ἀλλὰ ποὺ αὐξάνεται στοὺς ἀναστενάρηδες στὸν καθένα ξεχωριστά. Αὐτὸ ἀποδεικνύει καὶ πολὺ καθαρά, πόσο δίκαιο ἔχει ὁ Ἄντλερ ὅταν λέῃ πὼς τὰ ὑπνωτιζόμενα ἄτομα ἔχουν ἀπὸ φυσικὴ διάθεση τὴ συνεργασία καὶ τὴ συναλληλία μέσα τους. Ἄν ἐδῶ δὲν ὑπάρχῃ ὑπνωτισμὸς ἀλλὰ ἔκστασιασμός, δὲν ὑπάρχει καὶ μεγάλη διαφορά, διότι οἱ δύο καταστάσεις ἀνήκουν στὴν ἴδια κλίμακα τῆς κατηγορίας τῶν καταστάσεων αὐτῶν. Δὲν θὰ ἦταν ἄστοχο, νὰ υπογραμμίσουμε ἐδῶ τὴν παρατήρηση τοῦ δρ. Βεράλ (Verall) ποὺ εὐστοχῶτα μεταφέρει ὁ Κ. Ρωμαῖος στὶς Λατρειεὶς τῆς Θράκης (τόμ. ΙΑ τοῦ Α.Θ.Λ. Γ.Θ.) γιὰ τὸ ρόλο τοῦ θιάσου στὸ ἀνέθασμα τοῦ ψυχικοῦ δυναμισμοῦ μὲ τὸ σχόλιό του στὸ στίχο 75 τῶν Βακχῶν τοῦ Εὐριπίδη: «ἜΩ μάκαρ ὅστις θιασεύεται ψυχάν».

Πολὺ χαρακτηριστικὲς γιὰ τὴν ψυχοσύνθεση τῶν ἀναστενάρηδων καὶ τὴν προδιάθεση ποὺ ἔχουν νὰ φτάσουν τελικὰ μέχρι καὶ τὴν πυροβολία, εἶναι οἱ διηγήσεις τους, γιὰ τὰ ὄνειρα ποὺ βλέπουν, πολλὲς φορές ἐπὶ ὀλόκληρη σειρὰ ἐτῶν. Τὸ περισσότερο συνειθισμένο εἶναι νὰ ὄνειρεύωνται φωτιεὲς καὶ νὰ πυροβολοῦν ἀκόμη στὸν ὕπνο τους. Ἄλλοτε πάλι, ἔχουν καὶ ἄλλα σημάδια, ποὺ τὰ ἐρμνεύουν σὰν πρόσκληση ἀπὸ τοὺς Ἁγίους γιὰ πυροβολία. Πάντως, κάτι πρέπει τὸ ἔκτακτο συνήθως νὰ συμβῆ, γιὰ νὰ σπᾶσῃ τὸ φράγμα τοῦ δισταγμοῦ καὶ νὰ κατανηκθῆ ὁ φόβος τῆς φωτιᾶς. Μία περίπτωση, σημειώθηκε κίβλας σὲ προηγούμενες σελίδες. Εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Κυρ. Ἀλλῆ. Παρόμοια, διηγῆθηκε ἡ Δέσποινα Λιούρου, ἡ ὁποία κατάλαβε πὼς «χαλάστηκε καὶ ἄνοιξε ὁ δρόμος της γιὰ τὴ φωτιά» σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ ἦταν βέβαιο πὼς

όλο τὸ βάρος τοῦ σβυσίματος τῆς θρακιᾶς, ἔπεφτε στὸν σύζυγό της καὶ τὸν ἕνα της γιό. Αὐτὸ τὸ γεγονός, ἔφτασε γιὰ νὰ πάρη ἐντελῶς αὐθόρμητα τὴ μεγάλη ἀπόφαση, κάτι ποῦ δὲν εἶχε κάνει ἐπὶ εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια σὰν μέλος μιᾶς ἀναστενάρικης οικογενείας.

Αὐτὴ ἡ προδιάθεση γιὰ πυροβασία, ἐκδηλώνεται συχνὰ ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἀκόμη ἡλικία. Παιδιὰ ἀναστενάρικων οικογενειῶν, ἀπὸ πολὺ νωρὶς, δείχνουν τὸ ἐνδιαφέρον ἢ ἀντίθετα τὴν ἀδιαφορία τους γιὰ ὅλα ὅσα συμβαίνουν γύρω ἀπὸ τὸ ἔθιμο. Κυριολεκτικὰ, μερικὰ εἶναι πανταχοῦ παρόντα, ἐνῶ ἄλλα ἀδιαφοροῦν ἢ καὶ δυσφοροῦν ἀκόμα. Τρεῖς χαρακτηριστικὲς περιπτώσεις ἔχουν πέσει στὴν ἀντίληψή μου καὶ ἔχουν καταγραφῆ. Τὰ παιδιά τοῦ ἀρχιαναστενάρη Λαγκαδᾶ Διούρου, μπορεῖ νὰ τὰ δῆ κανεὶς «παντοῦ στὴ μέση», ἀπὸ πολὺ μικρὰ στὶς φωτογραφίες, νὰ παρακολουθοῦν τὰ πάντα μὲ ἐνδιαφέρον. Μὲ τὴν ἐνηλικίωσή τους ἔγιναν καὶ τὰ δύο, ἐξαίρετοι πυροβάτες. Παιδιὰ ἄλλων ἀναστενάρηδων τῆς ἴδιας ἡλικίας, δὲν φαίνονται πουθενά, κι οὔτε τελικὰ ἔγιναν ἀναστενάρηδες. Στὰ 1971, κάποια ἡλικιωμένη ἀναστενάρισσα, ἔφερε τὰ δύο ἐγγονάκια της μέσα στὸ κονάκι, σὲ μιὰ ὥρα ποῦ ὁ χορὸς θρυσκόταν σὲ ἔξαρση. Τὸ ἕνα παιδάκι ἐκλαιγε καὶ ζητοῦσε ἐπίμονα νὰ βγῆ ἔξω. Ἀντίθετα τὸ ἄλλο, φαινόταν τέλεια ἀπορροφημένο σὲ ὅσα γινόντουσαν ἐκεῖ μέσα. Κρατοῦσε ἀκόμη μὲ πολὺ ἀκρίβεια τὸ ρυθμὸ τῆς μουσικῆς μὲ τὸ πόδι του καὶ ἦταν ἔτοιμο νὰ χορέψῃ. Ἐκλαψε μάλιστα σπαραχτικὰ, ὅταν ἀναγκάστηκαν νὰ τὸ πάρουν κι' αὐτὸ μαζί μὲ τὸ ἄλλο ποῦ τόσο ἔντονα δυσφοροῦσε ἔξω. Αὐτὴ ἢ τόσο χαρακτηριστικὴ σκηνὴ δυστυχῶς δὲν φωτογραφήθηκε, ἀλλὰ σὲ μιὰ κλειστὴ συγκέντρωση στὴ Μελίκη, παραμονές τοῦ χειμωνιάτικου Ἀναστεναριοῦ, φωτογραφήθηκε μιὰ ἄλλη ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὴ. Στὴ συγκέντρωση αὐτὴ ποῦ ἔγινε μὲ τὴν εὐκαιρία ἐπισκέψεώς μου ἐκεῖ στὸ σπίτι ἐνὸς ἀναστενάρη, τοῦ λυράρη, χορευτῆ, τραγουδιστῆ καὶ πυροβάτη Γιώργου Καλοστέφανου, ὑπῆρχαν καὶ δύο κοριτσάκια ποῦ οἱ γονεῖς τους εἶναι πυροβάτες. Τὸ μεγαλύτερο, ἡλικίας δέκα ἐτῶν, ἔδειχνε νηφάλιο καὶ ἀνεπηρέαστο. Τὸ μικρότερο, ἀντίθετα, πῆρε μιὰ πολὺ χαρακτηριστικὴ στάση περισυλλογῆς, κρατώντας τὸ πηγούνι του μὲ τὸ χέρι του. Ἦταν τόσο δοσμένο στὴ σκέψη του, ποῦ δὲν κατάλαβε οὔτε ὅτι τὸ φωτογράφησα, μὲ ὅλο πὼς χρησιμοποιήθηκε φλάς.

Τὰ προγνωστικὰ, γιὰ τὰ παιδιά αὐτά, ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀναστενάρηδες, εἶναι πὼς θὰ γίνουν ἢ δὲν θὰ γίνουν γρήγορα ἢ καθόλου ἀναστενάρηδες, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείεται κι' ὀποιαδήποτε ἄλλη ἐξέλιξη. Πάντως, γιὰ τὰ παιδάκια ποῦ ἔχουν κιόλας «βάρος», φροντίζουν οἱ γονεῖς καὶ φίλοι ἀναστενάρηδες νὰ τὰ ἐλαφρώσουν, «ὅσο ποῦ νᾶρθῃ ἡ ὥρα τους». Ἔως ὅτου δηλαδὴ, μεγαλώσουν ἀρκετὰ, περάσουν τὸ δέκατο ἕκτο ἢ δέκατο ἕβδομο ἔτος τῆς ἡλικίας τους, ὅποτε τὴν εὐθύνη τὴν ἔχουν πλέον μόνα τους. Ὅσο γιὰ τὸ «ἐλάφρωμα», εἶναι τὸ συνειθισμένο: Θὰ χορέψουν, θὰ πυροβατήσουν καὶ θὰ κά-

νουν ὅτι ἄλλο «πρέπει» γιὰ νὰ πάρουν ἐκεῖνοι τὸ θάρρος τους καὶ νὰ τὸ κάψουν στὴ θρακιά.

Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ ὅλ' αὐτά, εἶναι πὼς ἀπὸ πλευρᾶς ἰδιοσυγκρασίας, εἶναι ἀπαραίτητη μία ξεχωριστὴ εὐαισθησία, μία εὐσυγκινησία στὸ ρυθμὸ καὶ τὴ μελωδία τοῦ ἀναστενάριου τύπου. Τὸ «χάλασμα» γίνεται, ἄλλοτε σιγὰ καὶ ὠριμάζει ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνια ψυχικὴ ἐπεξεργασία. Ἡ στιγμή ἢ ἀφορμή, μπορεῖ νὰ ἔρθῃ ἄλλοτε ἀργὰ κι' ἄλλοτε γρήγορα. Εἶναι ὅμως ἀπαραίτητη μία εὐαισθησία ἔμφυτη, ἢ ὁποῖα ἐκδηλώνεται συνήθως πολὺ ἐνωρίς, καὶ δίνει τίς βάσεις γιὰ τὴν ὠρίμανση αὐτοῦ ποῦ λέγεται καὶ εἶναι ἰδιαίτερα ἡ ἀναστενάριξη εὐσυγκινησία.

ε) ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Οἱ εἰκόνες ἀποτελοῦν ἓνα στοιχεῖο μὲ ἐντελῶς ξεχωριστὴ σημασία γιὰ τὸν ἀναστενάρη καὶ τὴν τελετουργία του καὶ βρίσκονται στὸ κέντρο τοῦ ψυχολογικοῦ κλίματος ὁλοκλήρου τοῦ ἐθίμου.

Σημασία γιὰ τὸν ἀναστενάρη ἔχει ἡ εἰκόνα γιὰ πολλοὺς λόγους καὶ τὸ ἴδιο πολλαπλῆ εἶναι ἡ ἐπίδρασή της πάνω του καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἴδιο πολλαπλὸς ἀλλὰ καὶ στενὸς εἶναι ὁ δεσμὸς μαζί της, ἔτσι, ποῦ νὰ μπορῆ νὰ χαρακτηριστῆ ἀκατάλυτος.

Πρῶτα ἀπὸ ὅλα, οἱ εἰκόνες ποῦ ἔχουν οἱ ἀναστενάρηδες καὶ τίς φυλάνε πραγματικὰ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴ ζωὴ, εἶναι ἀπὸ μιὰ ἄποψη ἡ ἴδια ἡ ἱστορία τοῦ ἐθίμου καὶ μὲ αὐτὲς συνδέεται ἡ καταγωγή του. Σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα λένε οἱ ἴδιοι, πυροβολοῦν σὲ ἀνάμνηση τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν κἀχαν σὰν ἔπεσαν στὴ φωτιά γιὰ νὰ τίς σώσουν ὅταν καιγόταν ὁ ναὸς ποῦ ἦσαν μέσα. Ἐδῶ μὲ ἄλλα λόγια, ἔχουμε τὸ θαυματουργικὸ μέρος τῆς ἁγίας εἰκόνας, ποῦ ἀπὸ πλευρὰ ψυχολογικὴ, συνδέει τὸ ἥρωϊκὸ καὶ τὸ ὑπερφυσικὸ στοιχεῖο ποῦ σημαίνει συγχρόνως καὶ τὴ σύζευξη τῆς εὐθύνης τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπόφαση τῆς ἥρωϊκῆς πράξεως καὶ τὴν συγκίνηση τοῦ θεοῦ στὴν ἀπόφαση αὐτὴ ποῦ τὴν συνοδεύει ἡ συμπαράσταση, μὲ τὴν ὑπερφυσικὴ βοήθεια ποῦ δίνεται ἀπὸ τὴν πλευρὰ του. Ἡ εἰκόνα ποῦ ἔχει ὁ ἀρχιἀναστενάρης Λιοῦρος, εἶναι ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ ἰδιαίτερα σημαντικὴ, γιατί ἔχει φτιαχτεῖ μὲ τὸ ξύλο τῆς καστανιάς μέσα στὴν κουφάλα τῆς ὁποίας βρέθηκε κρυμμένη εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἰωαννουσταντίνου ὕστερα ἀπὸ ἐπέμβαση καὶ ὁδηγίες τοῦ ἴδιου τοῦ Ἁγίου.

Τὴν εἰκόνα τὴν χορεύουν καὶ μὲ αὐτὴν περνᾶνε πάνω στὴν πυρά. Μπρὸς στίς εἰκόνες προσεύχονται καὶ ἐκστασιάζονται καὶ ὁλόκληρη ἡ τελετουργία γίνεται μὲ ἓναν προσανατολισμὸ ἀπὸ τὸν ἀναστενάρη, ποῦ νὰ μὴν μειώνεται

μὲ κανέναν τρόπο ὁ σεβασμὸς πρὸς αὐτήν, μὲ τὴ στάση καὶ τὴ θέση μέσα στὸ χῶρο, ἀπὸ κανένα. Φυσικά, τὸ καντήλι, τὸ θυμίαμα, τὸ κερί, εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἀπότιση τιμῆς στὴν εἰκόνα, καὶ ἀκόμα τὸ χειροφίλημα σὲ κείνον ποὺ θὰ τὴν προσφέρει χορεύοντας νὰ τὴν ἀσπαστῇ, ἢ θὰ τὴν δώσει καὶ στὸν ἴδιο τὸν χορευτὴ ἀναστενάρη, γιὰ νὰ χορέψῃ μαζί της.

Οἱ ἅγιες αὐτές εἰκόνες ποὺ φυλάγονται στὸ κονάκι ἢ στὰ σπίτια τῶν κατόχων, μιᾶνε μὲ τὸ τρόπο τους καὶ ὑπαγορεύουν τὶς θελήσεις τους μὲ διάφορα σημεῖα. Ἡ εἰκόνα τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης π.χ. τοῦ ἀρχιαναστενάρη Λιούρου, δὲν δέχεται νὰ δεθοῦν τὰ ἀναθήματα, τὰ «ἀσημικά» ἐπάνω της μὲ σύρματα. Μυστηριωδῶς κόπηκαν τὰ σύρματα κι' ἔπεφταν τὰ ἀναθήματα ὅταν ἀποφάσισαν νὰ ἀλλάξουν τὰ νήματα γιὰ καλύτερο δέσιμο. Τὸ γιατί δὲν τὸ ἐξήγησε, ἀλλὰ ἡ μητέρα τοῦ Λιούρου «ἐνοιωσε» πὼς σήμαινε ἄρνηση τῶν Ἁγίων στὸ σύρμα τὸ ὅτι, χωρὶς νὰ πειράξῃ κανεὶς τὰ ἀναθήματα καὶ τὴν εἰκόνα, τὰ ἀσημικά ἔπεφταν κάτω μὲ θόρυβο χαρακτηριστικό. Ἔτσι, ἀντικαταστάθηκαν καὶ πάλι μὲ κλωστὲς τὰ σύρματα, οἱ ὁποῖες κόβονται βέβαια ἀλλὰ δικαιολογημένα καὶ λογικὰ ἐξηγήσιμα.

Ἡ περιποίηση τῆς εἰκόνας εἶναι γενικὰ πολὺ προσεχτική. Πρέπει νὰ διατηρηθῇ καθαρὴ καὶ ἀκόμα δὲν ἔχει ἐγκαταλειφθῇ ἡ ἐντύπωση πὼς πρέπει νὰ εἶναι «τέλειος» ὁ Ἅγιος γι' αὐτὸ καὶ χρειάζεται συχνὰ μιὰ ἐπιδιόρθωση τῆς εἰκόνας μὲ ξαναζωγράφισμα σὲ ὠρισμένα σημεῖα ποὺ ἔχει φθαρῆ κλπ.

Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ εἰκόνα ποὺ ἔχουν φέρει ἀπὸ τὴν πατρίδα, ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο καὶ τῆς τιμῆς καὶ τὸ μέσο τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὸν Ἅγιο. Ἀκόμα ἔχει κι' ἓναν ἄλλο ψυχολογικὸ ρόλο: Ἀποτελεῖ τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἔθιμου, καὶ τὸν κρῖκο μὲ τὴν πατρίδα τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλία. Εἶναι τὰ «ἅγια καὶ τὰ ἱερά», ποὺ δὲν παρέλειψε νὰ φέρῃ ὁ πρόσφυγας Θρόκας μαζί του ὕστερα ἀπὸ τὸν ξεριζωμὸ του. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ φύλαξή της, εἶναι τὸ πρωταρχικὸ μέλημα τοῦ καλοῦ ἀναστενάρη καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἀρχιαναστενάρη.

Ὡστόσο οἱ ἀναστενάρηδες, δὲν εἶναι τυφλοὶ εἰκονολάτρεις μὲ ὅλα αὐτά. Σέβονται, τιμοῦν κι' ἀκόμα ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸν Ἅγιο μὲ τὴν εἰκόνα του ἀλλὰ κάνουν καὶ χωρὶς αὐτήν, οἱ περισσότεροὶ τοῦλάχιστον. Πέρα ἀπὸ τὴν εἰκόνα, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος προστάτης κι' αὐτὸ σημαίνει πὼς καὶ νὰ τὸν τιμῆσουν μποροῦν χωρὶς αὐτήν καὶ νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί του. Καὶ τὸ κάνουν πραγματικά, ὅταν χρειαστῇ. Τοῦτο ἴσως νὰ μὴν ἦταν ἀρχικὰ ἔτσι καὶ νὰ δημιουργήθηκε ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις στὰ προσκόμματα ποὺ βάζει συχνὰ ἡ ἐκκλησία στὴν τέλεση τοῦ ἔθιμου. Πάντως, γίνεται μεγάλος ἀγώνας γιὰ τὴν εἰκόνα καὶ ὁ ἀρχιαναστενάρης Ἁγίας Ἑλένης Σεργῶν στὰ 1970, ἀρνήθηκε νὰ τελέσῃ δημόσια τὴν πυροβολία, διότι δὲν τοῦ δόθηκαν οἱ εἰκόνες ποὺ ὑποτίθεται πὼς εἶχαν δοθῇ, γιὰ ἀπλή φύλαξη στὸν ἐκεῖ ναό. Σὲ παρόμοια ἀπειλὴ

(όχι όμως πραγματοποίηση) ο άρχιαναστενάρης Σ. Λιούρος στο Λαγκαδά, δήλωσε ότι θα πυροβολήσουν εκεί και χωρίς τις εικόνες, γιατί ο Άγιος μπορεί να τους τραβήξει στη φωτιά και χωρίς την εικόνα του. Η διάκριση εικόνας και Άγιων είναι καθαρή και δεν υπάρχει καμιά σύγχυση ούσιαστικά, όπως μπορεί να νομιστή από πρώτη εντύπωση. Ασφαλώς έχει αυξημένη δύναμη η εικόνα που έχει έρθει από την πατρίδα αλλά είναι φανερό, πώς τουτο συμβαίνει από συναισθηματικούς λόγους και ιστορικούς δεσμούς κι όχι από εικονολατρική διάθεση. Ούτε ακριβώς μπορεί να ειπωθή, πώς υπάρχει η ψυχολογία της θαυματουργικής εικόνας πέρα για πέρα. Υπάρχουν θεραπείες, προβλέψεις, διάφορες βοήθειες κλπ. που γίνονται με την εικόνα αλλά η θέληση του Άγιου εκδηλώνεται συχνότερα με όνειρα και διαισθήσεις, προσωπικές επικοινωνίες, σχεδόν πάντοτε με έμμεσο τρόπο, και λιγότερο με τις εικόνες. Οι περιποιήσεις και ο σεβασμός προς την εικόνα έχουν το χαρακτήρα της συγκεκριμενοποίησης σε ένα αντικείμενο σύμβολο κι απεικόνιση του θείου και της αγιότητας. Δεν πρέπει να παραβλέπεται πώς τα άμανετια είναι κι αυτά πολύ ιερά κι έχουν έναν ρόλο ανάλογο με την εικόνα στην ψυχολογία του αναστενάρη. Φυσικά ιερώτατες είναι και οι «ποδιές».

Θα έπρεπε να σημειώσουμε και κάτι ακόμη για τις περίφημες αναστενάρικες εικόνες, που όχι μόνο δικαιολογεί το σεβασμό σ' αυτές των αναστενάρηδων, αλλά και που ρίχνει φως, σε τελευταία ανάλυση, σε όλόκληρη την ιστορία και την πραγματική ουσία του έθνους. Πρόκειται για την κυριότητα των εικόνων αυτών, και το ρόλο τους στη λατρευτική εκδήλωση προς τους Άγιους Κωνσταντίνο και Ελένη, όλόκληρης της περιοχής όπου υπήρχαν αναστενάρηδες.

Οι εικόνες αυτές, είχαν και δεν είχαν κύριο. Ήσαν και δεν ήσαν ιδιοκτησία ενός συγκεκριμένου ατόμου ή μιας οικογενείας. Και τουτο, διότι, ναί μεν την πρωτοβουλία της κατασκευής τους την είχε ένας ώρισμένος αναστενάρης, αλλά όλόκληρο το χωριό βοηθούσε με κάθε είδους συνεισφορές σ' αυτήν. Άλλωστε, οι ίδιοι οι αναστενάρηδες που έπαιρναν την πρωτοβουλία, δεν τις κρατούσαν όπωσδήποτε για τον εαυτό τους. Πιστεύοντας πώς είναι απλώς οι διαλεγμένοι από τους Άγιους για το καλό όλόκληρης της κοινότητας, θεωρούσαν την εικόνα «συγκωριακή». Έτσι εξηγείται και το ότι κανονικά φυλάγονταν στην εκκλησία του χωριού και μόνο για τις τελετουργίες του τις έπαιρναν από εκεί με τη συγκατάθεση πάντα του κλήρου. Έτσι δικαιολογείται και ο γενικός σεβασμός σε αυτές, τα βαρυνά άσημικά και χρυσικά τάματα, τα μαντήλια, οι άσημένιες ταινίες κι όλη η «στόλιση» που είχαν.

Έξ άλλου, οι εικόνες οι ίδιες, έδειχναν πώς άπαιτούσαν το σεβασμό αυτό από όλους επίσης κι όχι μόνο από τους διαλεχτούς των Άγιων.

Ἐνάμεσα στὶς ἄλλες ἱστορίες ποὺ λέγονται γιὰ τὶς εἰκόνες αὐτές, εἶναι καὶ τὸ κακὸ ποὺ παθαίνουν ὅσοι ἀσεβοῦν ἀπέναντί τους. Ἔτσι, ἕνας ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας ποὺ τὶς ἐκρυψε γιὰ νὰ μὴν τὶς βροῦν οἱ ἀναστενάρηδες καὶ τὶς πάρουν γιὰ τὸ πανηγύρι τους, ἔπαθε μεγάλο κακὸ. Ἀρρώστησε καὶ δὲν ἔγινε καλὰ παρὰ μόνο ὅταν μὲ τὴν προτροπὴ τῆς γυναίκας του τὶς ξαναφάνερωσε.

Τὸ γεγονός ἐπίσης πὼς καὶ οἱ μὴ ἀναστενάρηδες τοῦ χωριοῦ ζητοῦσαν πάντα τὴ συνδρομὴ τῶν ἀναστενάρηδων κι' ἔταζαν στὶς εἰκόνες αὐτές, εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ.

Γενικὰ θὰ πρέπει βάσιμα νὰ δεχτοῦμε, πὼς τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀναστενάρηδες εἰκόνες «χόρευαν», προκαλοῦσαν δηλαδὴ ἔκσταση στοὺς ἀναστενάρηδες, δὲν ἔμενε καθόλου χωρὶς ἐπιπτώσεις ψυχολογικὲς καὶ σὲ δλόκληρη τὴν κοινότητα, ποὺ μὲ θαυμασμό, δέος καὶ κατάπληξη, ἔβλεπε πὼς μὲ αὐτές, ἀκόμα καὶ στὴ φωτιὰ μποροῦσε νὰ χορέψη κανεὶς χωρὶς νὰ καῆ.

Ἡ τεράστια ψυχολογικὴ σημασία, ποὺ εἶχε ἡ εἰκόνα τῶν ἀναστενάρηδων πάντοτε, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ σήμερα ἀνάμεσα στοὺς ἀναστενάρηδες καὶ τοὺς φίλους τοῦ ἀναστεναρισμοῦ ἀκόμα. Πολλὲς ἀντιξοότητες, ἀρρώστιες καὶ θάνατοι ἀκόμα, ἐρμηνεύονται σὰν κακὴ συμπεριφορὰ ἀπέναντι στὶς εἰκόνες καὶ ὅλα ὅσα ἀνήκουν σὲ αὐτές: Ποδιές, ἀμανέτια, ἀναθήματα.

Ὅταν συμβαίνει κάτι ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ λογικά, ζητεῖται ἡ βοήθεια τοῦ ἀρχιαναστενάρη καὶ τῶν ἄλλων ἀναστενάρηδων. Αὐτοὶ συζητοῦν τὸ θέμα καὶ καταλήγουν, πολὺ συχνὰ ἀπὸ «φώτιση», δηλαδὴ ἐμπνευση, πὼς κάτι ἔχει φταίξει μὲ τὶς εἰκόνες: Ἡ δὲν ἔχουν τὴ σωστὴ θέση, τὸ σωστὸ προσανατολισμὸ στὸ «στασίδι» τους, ἢ τὰ ἀναθήματα δὲν εἶναι ἀρεστὰ γιὰτὶ κάτι λάθος ἔγινε κι' ἔπρεπε νὰ εἶναι σὲ ἄλλη εἰκόνα ἢ κάτι παρόμοιο καὶ πρέπει νὰ διορθωθῆ. Ἀλλὰ συμβαίνει τὸ περίεργο, πὼς ἐνῶ ἕνας ἀναστενάρης μπορεῖ νὰ βρῆ τὴν αἰτία τοῦ κακοῦ γιὰ τὸν τρίτο, δὲν μπορεῖ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Μπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ ὁ ἴδιος μὰ νὰ ξεφεύγῃ ὁ λόγος, ἐνῶ ὁ ἴδιος αὐτὸς βοηθᾷ τὸν τρίτο.

Ἡ ψυχολογία γύρω ἀπὸ τὴν εἰκόνα, παρουσιάζει μίαν ἀντίφαση πολὺ συχνά. Ἐνῶ θεωρεῖται μεγάλη ἐπιτυχία τὸ νὰ ἔχη κανεὶς μίαν τέτοια εἰκόνα στὴν κατοχὴ του, σπῆτι του καὶ πολὺ συχνὰ τὰ μπερδέματα γύρω ἀπὸ τὸν «ἀκραμπᾶ» τὸ κληρονομικὸ δικαίωμα, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ πικρὰ «ἄχ» τῶν ἀναστενάρηδων, ἄλλο τόσο δὲν θέλουν τὴν εἰκόνα, ἢ κάτι ποὺ τῆς ἀνήκει, σπῆτι τους. Ἐὰν «διαπιστώσουν» πὼς δυσφορεῖ ἡ дуάδα τῶν Ἁγίων διότι ἡ εἰκόνα τους ἢ ὅσα τῆς ἀνήκουν δὲν εἶναι καλὰ μὲ τοὺς κατόχους τῆς εἰκόνας ἢ κάτι παρόμοιο, τότε μὲ κανένα τρόπο δὲν κρατοῦν τὴν εἰκόνα ἢ τὸ ἄλλο ἀντικείμενο ποὺ τῆς ἀνήκει, σπῆτι τους. Κι' ἔτσι πολὺ συχνὰ περιφέρονται ἀναθήματα ἀπὸ εἰκόνα σὲ εἰκόνα γιὰ νὰ βρεθῆ, πᾶ «θὰ τὸ κρατήση», σὲ ποιὰν δηλαδὴ ἀνήκει. Τότε

παύει ή δυσφορία του «νοικοκύρη» των Ἁγίων δηλαδή, και, μαζί και τὸ κακὸ σὲ κείνον πὸν τὴν κρατοῦσε, ἔστω και χωρὶς νὰ τὸ ξέρη, «παράνομα». (Μία σχετικὴ περιπέτεια ἀναθήματος πολὺ πρόσφατη μοῦ διηγήθηκε τὸν Νοέμβριο τοῦ 1972 ὁ Σταμάτης Λιοῦρος). Ἄλλοτε πάλι, προτιμᾶται ἡ παράδοση τῆς εἰκόνας τῆς ἴδιας στὴν ἐκκλησία. Πολλὲς συζητήσεις και ἀνησυχίες γίνονται κι' ἐκφράζονται γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες σήμερα. Φαίνεται, πὸς αὐτὴ ἡ ἀνησυχία εἶναι ἀποτέλεσμα ὅλης τῆς ψυχολογίας τῶν ἀναστενάρηδων γιὰ τὴν εἰκόνα πὸν ὀπωσδήποτε ἀναστατώθηκε μὲ τὸ ἀπὸ πάντοτε, λόγῳ τοῦ συλλογικοῦ τῆς κατασκευῆς της και τοῦ ξεριζωμοῦ ἀπὸ τὶς κοινότητες, στὶς ὁποῖες ὑπῆρχαν συγκεντρωμένοι και γνωστοί, οἱ φυσικοὶ κληρονόμοι και κάτοχοί τους.

Ἐκεῖνο πὸν ἀποκλείεται ὀπωσδήποτε, εἶναι ἡ ἐπιθυμία νὰ βρισκεται ἡ εἰκόνα «ἐκεῖ πὸν πρέπει» γιὰ λόγους οἰκονομικοὺς. Εἶναι τὸ μόνον πρᾶγμα πὸν δὲν ἐξαργυρώνεται μὲ ὅλα τὰ πλοῦτη τοῦ κόσμου ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες. Ἀντίθετα, γιὰ τὴ διάσωσή της, δίνονται τὰ πάντα, ἀκόμη και ἡ ζωὴ ἡ ἴδια. Τέλος, πρέπει νὰ ἐπανέλθουμε σὲ ἓνα στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο εἶναι ὀπωσδήποτε σημαντικό, και τὸ θίξαμε πῶς πάνω. Τὸ κάλεσμα τῶν εἰκόνων γιὰ σωτηρία τους ἀπὸ τὴ φωτιά, μαζί μὲ ἄλλες παραδόσεις, ὅπως τῆς Μακρυμαλλοῦς εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸ πὸς αἰσθάνεται γενικὰ ὁ ἀναστενάρης, γιὰ τὴ συμμετοχὴ, τὴν ὑπεύθυνα ἀνάληψη μιᾶς πράξεως σωστικῆς, πὸν ἀσφαλῶς θὰ μπορούσε νὰ κἀνὴ μόνος του ὁ Ἅγιος, τὸ θεῖο.

Εἶναι φανερό, πὸς και ἐδῶ ὑπάρχει πολὺ συγκεκριμένο, ἐκεῖνο πὸν διαισθάνεται κανεὶς διάχυτο στὴν ἀντίληψη τοῦ ἀναστενάρη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη εὐθύνη, στὸν τρόπο πὸν ἀντιμετωπίζει τὴ ζωὴ και τὰ προβλήματά της: Ὑπάρχει μία ἀνάγκη συνεργασίας θεῖου—ἀνθρωπίνου γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ καλοῦ στὰ ἀνθρώπινα. Οἱ Ἅγιοι μπορούν ἀσφαλῶς τὰ πάντα. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, ὀφείλει ὑπεύθυνα και «ἡρωϊκά», νὰ ἐνεργῇ και νὰ προσπαθῇ.

Στὸ προσκύνημα τῶν εἰκόνων, ἰσχύει ἀπόλυτα τὸ «νῆψον ἀνομήματα μὴ μόνον ὄψιν». Καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πανηγυριοῦ, σὲ ὅλες του τὶς φάσεις, ἡ προσκύνηση γίνεται σιωπηλά, μὲ ὑψιστο σεβασμὸ και ψυχικὴ ἀνάταση. Χαρακτηριστικὸ, πὸς ὅταν προσεύχονται, μπρὸς στὴν εἰκόνα, μετὰ τὸ τέλος τῆς προσευχῆς, λένε τὸ δηλωτικὸ χαιρετισμὸ «καλησπέρα», πὸν σημαίνει πὸς ὁ προσευχόμενος εἶχε ἀποκοπῆ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του ψυχικὰ και νοητικὰ και βρισκόταν κοντὰ στοὺς Ἁγίους. Τοῦτο, ὄχι μόνον στὸ πανηγύρι ἀλλὰ πάντοτε.

Γενικὰ, πρέπει νὰ εἶναι «καθαροὶ» σωματικὰ και ἠθικὰ, γιὰ νὰ ἀσπασθοῦν τὶς εἰκόνες, ἀλλὰ κι ἀκόμα γιὰ ν' ἀνάψουν κερὶ ἢ καντήλι σ' αὐτές. Κανονικὰ μάλιστα πρέπει νὰ ἀλλάξουν ροῦχα ὅταν ἀνάβουν τὸ καντήλι ἀλλὰ μὴ κι' αὐτὸ δὲν εἶναι πάντα εὐκόλο μὲ τὶς καθημερινὲς δουλειές, ὀπωσδήποτε φοροῦν ἔστω κι' ἀπὸ πάνω μὴ καθαρὴ ποδιά.

Ένα άλλο πράγμα που τηρούν με πολλή προσοχή, είναι το ότι όχι ο χορευτής που ακούει την εικόνα να τον καλή να την πάρη στα χέρια του την παίρνει, αλλά κάποιος τρίτος, και κυρίως ο αρχιαναστενάρης πρέπει να του τη δώσει. Η διαβίβαση της εικόνας, γίνεται με χειροφίλημα αυτού που την παίρνει προς τον δίδοντα. Τί ακριβώς σημαίνει αυτό, δεν έγινε δυνατόν να εξακριβωθή. Ίσως όμως, το δέος που καταλαμβάνει τον εγκαλούμενο, να προκαλή αυτό το δισταγμό και η παράδοση της εικόνας, αφού κανονικά πρέπει να γίνη από τον αρχιαναστενάρη ή κάποιον άλλον της «δωδεκάδας», να είναι μία ενθάρρυνση και μία διαθεβαίωση προς τον διστάζοντα πώς είναι πραγματικά άξιος να πάρη την εικόνα στα χέρια του.

Σημειώνω πώς, όταν θέλησα να φωτογραφήσω τις εικόνες σε ένα διάλειμμα στο πανηγύρι του Λαγκαδά, πολύ ευγενικά μου υπέδειξαν πώς έπρεπε να πάρω την άδεια της νοικοκυράς για τα τις κατεβάσουν ακόμη και αναστενάρισσες από το «στασίδι» τους. Η αρχιαναστενάρισσα, όταν ρωτήθηκε, πολύ πρόθυμα έδωσε την άδεια και σε μένα την ίδια να τις κατεβάσω αν ήθελα. Μου δήλωσε όμως, πώς δεν θα την έδινε οπουδήποτε.

Άπειρες είναι οι ιστορίες των αναστενάρηδων για τις εικόνες τους. Ιστορίες για το πώς τις κατασκεύασαν, τους λόγους που υπαγόρευσαν αυτή την κατασκευή μα και τί έγινε από την απόφαση να τις φτιάξουν μέχρι και που αποτέλειωσε ή κατασκευή τα μηνύματα που πήραν από κείνες και τα θαύματα που έγιναν την έκφραση της θρηγής και της δυσφορίας των εικονιζομένων αγίων, την τιμωρία που έκαναν στο βέβηλο και το φταίχτη (θα πρέπει όμως να σημειώσουμε εδώ πώς η τιμωρία αυτή δεν έχει το χαρακτήρα της εκδίκησης, αλλά του σφροονισμού. Αν στέλνουν ένα «κακό» σε κείνον που ατέθησε με έναν οποιοδήποτε τρόπο, δεν είναι παρά για παραδειγματισμό των άλλων: «Οι άλλοι, βλέπουν και καταλαβαίνουν τί πρέπει να κάνουν οι ίδιοι». Σημείο της ψυχολογίας και της νοοτροπίας των αναστενάρηδων που δεν εξαντλείται εδώ φυσικά).

Συχνά, οι ιστορίες αυτές γύρω από τις εικόνες, δεν αναφέρονται στην εικόνα, αλλά στα στολίδια, τα τάματα, και πάνω απ' όλα στις «ποδιές», τα καλύμματα της εικόνας που έχουν την ίδια σημασία με την εικόνα και κάποτε ακόμα μεγαλύτερη, όπως η «Ποδιά της Μακρυμαλλούς», που υπάρχει ακόμα σήμερα.

Μεταφέρουμε εδώ μα διήγηση του Γιώργου Καλοστέφανου, που έχει ευρύτερο ενδιαφέρον, μα κι αναφέρεται σε περισσότερα σημεία του έθιμου, μα κι έχει ιδιαίτερη σημασία για το πώς αισθάνονται την ιερότητα και την «δύναμη» των εικόνων τους οι αναστενάρηδες.

«... Αυτή είναι η ιστορία. Από τότε, δεν ξέρω αν υπάρχουν δεκατρία τραγούδια του Παππού. Αυτή η ιστορία, είναι από δύο χιλιάδες χρόνια. Δυό

χιλιάδες χρόνια, άλλοι είναι καρδιογνώστες και εκείνο που ακούσουν και πρέπει ν' ακούσουν το κρατούν, είναι μερικοί σαν τους . . . που άμα πιούν και κανένα ποτήρι λένε και κάτι παραπάνω. Ένώ εμείς, αυτά που ακούσαμε που λέγανε οι γέροι, αυτά λέμε και μείς. Λέγανε να πούμε γέροι ενενήντα τρία χρόνια και παραπάνω για την πυροβασία:

«Όταν βρέθηκε ο Τίμιος Σταυρός, τον πήραν οι παπιστάνοι οι ειδωολάτρες και ανάψανε μία φωτιά και τον πετάξανε μέσα. Όμως ο Τίμιος Σταυρός, άντ'ις να καή, τὰ κάρβουνα έγιναν μαργαριτάρια. Η κλήρα αυτή, οι αναστενάρηδες υπήρχε και προστάτευαν τὰ πάντα. Πριν βρεθῆ ὁ Τίμιος Σταυρός, ἀπὸ χιλιάδες χρόνια υπήρχε ἡ οικογένεια αὐτὴ και προστάτευε και τώρα συνεχίζει. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶδε πὼς ὁ Τίμιος Σταυρός, τὰ κάρβουνα γίνηκαν μαργαριτάρια, αὐτοὶ μὲ λίγα λόγια, πὼς νὰ τὸν θυμιάσουν νὰ πούμε, ὅποιος εἶχε πολυόβερ, οἱ γυναῖκες πὸν εἶχαν μπροστέλες, ποδιὲς πὼς τίς λέτε, ἔβαλαν μέσα κάρβουνα, μὲ τὴ χούφτα τὰ πήραν κι' ἔβαλαν και λιβάνι, γὰ νὰ μὴν τοὺς πάρουν χαμπάρι και τοὺς σκοτώσουν και τὸν θύμαζαν τὸν Τίμιο Σταυρό. Και μετὰ τὸν πήραν οἱ χριστιανοὶ τὸν Τίμιο Σταυρό, και τὸν πήγαν στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὴν Κωνσταντινούπολη πὸν τὸν πήγαν, ὁ Τίμιος Σταυρός ἦταν ἀπλὸς. Και θέλησαν νὰ τὸν ὁμορφώσουν, πὸν λέμε νὰ τὸν διορθώσουν. Τί νὰ τὸν κάνουν, τὸν πριόνισαν και κείνο τὸ πριονίδι τὸ μάζεψαν οἱ αναστενάρηδες και τί νὰ τὸν κάνουν. Διότι εἶχαν πίστη, ἡ ζωὴ τους ἡ περιουσία του ἦταν ὑπὲρ τὸ Χριστὸ ὑπὲρ τὸ Θεό. Και ἓνα πρᾶγμα σὰς λέω. Ἐμείς οἱ ἄνθρωποι δὲν μπορούμε νὰ πᾶμε εὐθείαν στὸ Θεό. Πρῶτα θὰ πᾶμε στοὺς Ἁγίους και οἱ Ἁγιοὶ πᾶνε μὲ τὸ Θεό. Ποῖος ἀπὸ μᾶς ἔχει ποτέσ δεῖ τὸ Θεό. Ἔστω ἀπὸ φωτογραφία νὰ μὲ πεῖ ἔστω ἓνας. Τίς Ἁγίους, τίς βλέπουμε ὄλοι. Ἔ, οἱ Ἁγιοὶ, εἶναι ἀντιπρόσωποι τοῦ Θεοῦ. Και τὰ αναστενάρια, εἶναι ἀντιπρόσωποι τῶν Ἁγίων και ἐκεῖνο πὸν ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὸν Τίμιο Σταυρό, τὸ μαζέψανε και τὸ δέσανε αὐτοὶ ὥστε νὰ δοῦνε τί θὰ γίνῃ. Και, ὁ κύριος εἶπε, θὰ κάνετε εἰκονίσματα και θὰ βάλετε μέσα τὸν Κωνσταντῆ μὲ τὴν Ἐλένη και θὰ βάλετε τὸ σταυρὸ στὴ μέση, ἐπειδὴ βρήκανε τὸ Σταυρό, ἐπειδὴ ἦταν πρωτοπαλλῆκαρο ὁ σταυρός, και θὰ κρατᾶτε τὰ εἰκονίσματα και θὰ χορεύεται στις φωτιές. Διότι αὐτὸ εἶναι δηλαδὴ ἓνα πρᾶγμα: Ἐμείς, ἐγὼ και τώρα μπορεῖ κανεὶς νὰ μὴ τὸν βλέπει, και εἰκόνισμα μπορεῖ νὰ μὴ ἔχω, μὲ αὐτὸν μπορεῖ νὰ ἔχω ἐπαφή ἀλλὰ ἐσὺ ὁ κόσμος, ὁ χριστιανισμός, πρέπει νὰ δῆ τὸ πρωτοπαλλῆκαρο. Αὐτὸν πὸν ἔχεις ἐσὺ στὰ χέρια, τὸν πιστεύουν ὄλοι οἱ χριστιανοὶ, κατάλαβες, ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα. Και σ' αὐτὰ τὰ εἰκονίσματα μέσα βάλανε τὸ πριονίδι ἀπὸ τὸν Τίμιο Σταυρό.

Και ἓνα εἰκόνισμα τὸ πήγαν στὴν Κωνσταντινούπολη, λέν, μὴ νομίζεις δηλαδὴ λένε ὅπως μᾶς συμφέρει, ἡ ἀλήθεια ποιὸ εἶναι. Τὸ πήγαν στὴν Κωνσταντινούπολη, μὴ νομίζεις ὅτι οἱ νεώτεροι τὰ λένε ἔτσι, ἐνώ οἱ παλιοὶ ἤξεραν

ἡ ἀλήθεια ποιά εἶναι, καὶ ὁ ζωγράφος τὸ κράτησε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, μὴ νομίζεις δίχως αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀφοῦ ἔχει μέσα τὸν Τίμιο Σταυρὸ, εἶναι σὰν τὸν Τίμιο Σταυρὸ, ὁ ζωγράφος τὸ κράτησε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ πῆε σπίτι καὶ πήγανε τ' ἀναστενάρια καὶ τὸ πήρανε παράδειγμα σὰν ἐμᾶς.

Τὴν πήρανε στὸ σπίτι καὶ τὴ θυμιάσανε. Τὸ εἶδε καὶ μία γριὰ καὶ τοὺς εἶπε νὰ τὸ πᾶτε πίσω νὰ θάλῃ ἐκεῖνο ποὺ κράτησε. Δίχως ἡ γριὰ νὰ ἔχη πάει μαζὶ καὶ νὰ ἔχη δὴ τὴν εἰκόνα ἐκεῖ ποὺ ἦταν, εἰδοποίησε ὁ «νοικοκύρης» (δηλ. ὁ Ἅγιος) ὅτι ἔτσι κι' ἔτσι. Καὶ τὸ πᾶνε στὸ ζωγράφο πίσω καὶ τὸν λένε αὐτὸ κι' αἰτὸ. Ἐσεῖς λέει ὁ ζωγράφος, ὄχι λέει μιὰ γριὰ. Μάλιστα λέει ὁ ζωγράφος, τὸ παραδέχομαι ὅτι ὑπάρχουν Ἀναστενάρια πραγματικά. (Αὐτὴ ἡ γριὰ ἦτανε πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, διακόσια καί). Ἡ εἰκόνα δὲν μποροῦσε ἀλλοιῶς νὰ χορέψῃ. Δηλαδή ἦταν εἰκόνα καὶ δὲν ἦταν εἰκόνα. Δὲν ἔχουν δύναμη, δὲν σέ καλοῦν νὰ χορέψῃς ἅμα δὲν ἔχουν κείνο μέσα. Ἐχω καὶ γὼ εἰκόνες. Δὲν ἔχω τίποτε μαζὶ τοὺς. Τὶς προσκυνῶ ἀλλὰ δὲν ἔχουν δύναμη. Αὐτὴ ποὺ εἶναι στὴ Μαυρολεῦκη, ἡ ἄλλη ποὺ ἔχει ὁ κ. Σωτήρης, νὰ τίς ἴδῃς νὰ πᾶνε ἔτσι τὰ κουδούνια, μόνα τοὺς, δίχως νὰ πᾶς κοντά. Νὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα ὁμοῦ, ὄχι ἔτσι, ὅταν τὸ θέλῃ ὁ Κύριος. Νὰ χτυπάῃ τὸ νταούλι μόνο του. Ὅταν τὸ θέλῃ ὁμοῦ ὁ Κύριος. Ὅταν δὲν τὸ θέλῃ. . .

Ἀφοῦ ἔκανε ὅλ' αὐτὰ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μπαμπάς του, γέρασε. Ὁ μπαμπάς του ἦτανε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρός, (ἄκουσε, τώρα ἐγὼ δὲν ξέρω, ὅτι ἔχω ἀκούσει. Ὁ Κωνσταντῖνος ὕστερα ἀπὸ τόσα ὅσα ἔκανε νὰ κερδίσῃ τὸν πόλεμο, ἦταν ἀβάπτιστος. Βαπτίστηκε Τρίτη ἡμέρα, γεννήθηκε Τρίτη ἡμέρα, πέθανε Τρίτη ἡμέρα. Γι' αὐτὸ τὴν ἔχουμε τὴν Τρίτη κακιὰ.

Κατέβηκε ὁμοῦ ἄγγελος Κυρίου καὶ εἶπε, νὰ πᾶς σι' ἅγια μέρη, νὰ βρῆς τὸν Τίμιο Σταυρὸ, μαζὶ μὲ τὴν Μητέρα σου. Καὶ ὁὰ πᾶς λέει ὁ Κύριος νὰ γονατίσῃς στὸ τάφο τοῦ πατέρα σου γιὰ νὰ πάρῃς τὴν εὐχή του, γι' αὐτὸ ὁ γονιὸς ἔχει τέτοια ἀξία. Καὶ πῆγε καὶ χαιρέτησε τὸν τάφο τοῦ πατέρα του καὶ πῆρε τὴν εὐχή του. Καὶ ἔφυε καὶ πῆγε κι' ἔκανε ἀνασκαφὲς καὶ δὲν μπόραε νὰ τὸ βρῆ τὸ σταυρὸ. Καὶ κατέβηκε πάλι ἄγγελος Κυρίου καὶ τοῦ εἶπε: Ἐκεῖ ποὺ ρίχνουν τὰ σκουπίδια εἶναι ἕνας βασιλικός. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι ὁ βασιλικὸς ἐκεῖ εἶναι ὁ σταυρός. Πρόσεξε ὁμοῦ τοῦ εἶπε εἶναι τρεῖς οἱ σταυροί. Ἐκάνε ἀνασκαφὴ καὶ βρῆκε δύο σταυροί. Κατέβηκε πάλι ὁ ἄγγελος Κυρίου καὶ τοῦ εἶπε: Εἶπε ὁ Κύριος νὰ πάρετε τοὺς σταυροὺς καὶ νὰ πᾶτε νὰ τοὺς κουμπήσετε σ' ἕναν νεκρὸν τρεῖς μέρες πεθαμένον κι' ὅταν ὁ νεκρὸς ἀναστηθῇ αὐτὸς εἶναι ὁ Τίμιος Σταυρός. Πήγανε κι' ἀκουμπήσανε τοὺς σταυροὺς καὶ δὲν σηκώθηκε ὁ πεθαμένος. Πήγανε τότες καὶ κάνανε πάλι ἀνασκαφὴ καὶ βρῆκαν τὸ Σταυρὸ καὶ τὸν κουμπήσανε καὶ τότες ὁ νεκρὸς κούνησε τὴν πλάκα καὶ σηκώθηκε. Ἦταν ὁ Τίμιος Σταυρός. Καὶ γι' αὐτὸ λέμε ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἀναστήθηκε τρεῖς μέρες πεθαμένος.

Και τὸν πήρανε τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ τὸν προστάτεψαν καὶ ὕστερα εἶπε πάλι ὁ Κύριος. Νὰ τὸν πῆς νὰ κἀνὴ ἀνασκαφῆς νὰ βρῆ καὶ τὰ πέντε καρφιά πού κάρφωσαν τὸ Σωτήρα τοῦ Κόσμου. Τὰ τέσσερα θὰ τὰ βάλῃ ἡ μητέρα του στὸ πιάτο καὶ τὸ ἓνα θὰ τὸ βάλῃ στὸ στέμμα του. Καὶ ἔτσι ἔκανε καὶ τὸ ἔχουμε στὸ στέμμα. Ἰδὲς εἰκόνες ἔχουνε τὴν Ἁγία Ἐλένη νὰ κρατᾷ ἓνα πιάτο μ' ἓνα κόκκινο μαντήλι καὶ τέσσερα καρφιά ματωμένα μέσα. Τὸ ἓνα τὸ ἔβαλε στὸ στέμμα του κι ἀπὸ κεῖ τὸ ἔχουμε καὶ στὸ στρατὸ τὸ στέμμα.

στ) Ο ΑΓΙΑΣΜΟΣ

Ὁ Ἁγιασμός γίνεται τὴν ἡμέρα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης μετὰ τὴ λήξη τῆς λειτουργίας. Ὄταν οἱ σχέσεις ἐκκλησίας—ἀναστενάρηδων εἶναι ὁμαλές, δηλαδὴ ὅταν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐκκλησίας δὲν παρουσιαστῇ ἄρνηση—διότι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἀναστενάρηδων δὲν παρουσιάζεται—ὁ Ἁγιασμός γίνεται στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς. Ἐκεῖ ἄλλωστε παραμένουν καὶ οἱ εἰκόνες τῆς ὁποῖες οἱ ἀναστενάρηδες παίρνουν μὲ πομπὴ μετὰ τὴ λήξη τῆς λειτουργίας γιὰ τὸν ἑκστασιακὸ τους χορὸ καὶ κυρίως τὴν πυροβασία. Ὄταν συμβαίη τὸ ἀντίθετο, ὅπως τὰ τελευταῖα χρόνια, τότε ὁ Ἁγιασμός γίνεται στὸ κονάκι καὶ χρέη ἱερέως κάνει ὁ ἀρχιαναστενάρης. Λογικώτατα καὶ εὐσεβέστατα, δὲν παίρνει σὲ ὅλα τὴ θέση τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ περιορίζεται πρὸς κάτι πολὺ ἀπλούστερο. Στὰ Ἀναστενάρια τοῦ 1971, 72, 73 στὸ Λαγκαδᾶ, ὁ ἀρχιαναστενάρης, σιωπηλά, ἄναψε ἓνα κερί στὶς εἰκόνες πού εἶχαν τοποθετηθῆ πάνω σὲ καρέκλες μὲ ἄσπρο κάλυμμα, προσκύνησε, καὶ ὕστερα μὲ ἓνα κλωνάρι βασιλικό, πού τὸ ἔβάπτισε στὸ εἰδικὸ χάλκινο δοχεῖο μὲ νερὸ, ράντισε τῆς εἰκόνες καὶ τοὺς παρευρισκομένους. Σχεδὸν ἀμέσως ἀρχίζει ἡ προσκύνηση τῶν εἰκόνων ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες καὶ ὄσους βρίσκονται ἐκεῖ μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας μεταφέρονται καὶ πάλι μὲ σεβασμὸ καὶ μὲ τάξη στὴν πρώτη τους θέση.

Τὰ ζῶα τῆς θυσίας ἔχουν ἐν τῷ μεταξὺ μεταφερθῆ στὸ χῶρο τοῦ Ἁγιασμοῦ καὶ κατὰ ἓνα πραγματικὰ περιέργο τρόπο κάθονται ἤσυχα κάτω περιμένοντας ἐκεῖνο πού θὰ ἐπακολουθήσῃ καὶ πού ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι γιὰ τὰ τὸ παρακολουθήσουν οἱ περισσότεροι εὐαίσθητοι στὴ σφαγὴ τῶν ζωντανῶν. Τὸ νερὸ εἶναι τὸ ἱερὸ ποτό τους. Ὅχι τὸ κρασί. Ἡ πιὸ θεομὴ προσευχὴ τους στοὺς Ἁγίους εἶναι «δὸς βροχός». Ἔτσι κι' ὅτι ἔχει σχέση μὲ τὸ Ἁγιασμα τοῦ νεροῦ, ἔχει γιὰ τοὺς ἀναστενάρηδες καὶ ξεχωριστὴ σημασία. Ὁ χῶρος τοῦ νεροῦ, τὸ Ἁγίασμα, εἶναι ἱερός. Καθαρίζεται καὶ γι' αὐτὸ τελετουργικά.

Τὰ Φῶτα εἶναι ἡ πιὸ μεγάλη γιορτὴ γιὰτὶ ἁγιάζουν τὰ νερά. Πολλὲς φορὲς τὸ χρόνον γίνεται Ἁγιασμός ἰδιαίτερα, καὶ γινόνταν ἀκόμη πιὸ παλιὰ στὸ

Κωστί: Στις 2 Μαΐου. Τὴν ἡμέρα τῶν Ἁγίων, 21 Μαΐου. Τὴν Πρωτοχρονιά. Τὰ Φῶτα. Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου στὸ χειμωνιάτικο πανηγύρι.

Τὸ ἁγιασμένο νερὸ εἶναι τὸ πρῶτο φάρμακο γιὰ ὄλες τὶς ἀρρώστιες. Ἐπίσης: «Ἐμεῖς δὲν ξέραμε γιὰ τὸ ἐκεῖ στὸ χωριό. Ὅλο μὲ τὸν ἁγιασμό παλεύαμε», δῆλωσαν πολλὲς ἀναστενάρισσες.

ζ) Η ΖΩΟΘΥΣΙΑ

Ἡ ζωοθυσία καὶ ὄχι ἀποκλειστικὰ ταυροθυσία (κι ἐπιμένουμε στὴ διαφορὰ διότι πολλὴ σύγχυση δημιουργεῖται στὴν ἔρευνα καὶ σὲ πολλὰ ἐσφαλμένα συμπεράσματα ὁδηγεῖ ὁ περιορισμὸς στὸν ταῦρο, ὥστε τελικὰ νὰ ταυτίζονται τὰ Ἀναστενάρια μὲ τὰ Διονύσια), ἀποτελεῖ σημαντικὸ μέρος τοῦ τελετουργικοῦ. Ἐνα ἢ περισσότερα ταυράκια μονοῦ χρόνου ἡλικίας κι ἀνευνούχιστα, ἢ κατσικάκια κατὰ προτίμηση μαῦρα, θυσιάζονται ἀμέσως μετὰ τὸν ἁγιασμό, ὥστε τὸ κρέας τους νὰ χρησιμεύῃ γιὰ τροφή στὴ διάρκεια τοῦ πανηγυριοῦ πανηγυριωτῶν καὶ φίλων τοῦ Ἀναστεναριοῦ ἀλλὰ καὶ συγχρόνως σὰν ἕνα εἶδος μεταλήψεως. Σφάζονται στὴν αὐλὴ στὸ κονάκι (παλιότερα στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας), ὅπου ὁδηγοῦνται συνήθως στολισμένα, μὲ συνοδεία πάντοτε τῆς μουσικῆς κι' ἀφοῦ ὁ ἀρχιαναστενάρης τὰ σταυρῶσιν στὸ μέτωπο. Τὸ δέρμα τὸ μοίραζαν ἄλλοτε γιὰ τσαρούχια στοὺς ἀναστενάρηδες, καὶ σήμερα τὸ πουλοῦν γιὰ τὸ κοινὸ ταμεῖο τῆς ομάδος. Τὸ κεφάλι τὸ θάβουν ὅπως καὶ τὰ κόκκαλα καὶ τὰ ὑπολείμματα μαγειρεμένου καὶ ἀμαγειρευτοῦ. Τὸ κρέας μοιράζεται σὲ ὄσους ἔχουν συμβάλει στὰ ἔξοδα τοῦ πανηγυριοῦ καί, ἕνα μεγάλο μέρος κρατεῖται στὸ κονάκι, ὅπου μαγειρεύεται γιὰ πανηγυριῶτες καὶ περαστικούς. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς προσφορᾶς στοὺς Ἁγίους, θεωρεῖται καὶ σὰν εἶδος μεταλήψεως καὶ γιὰ τὸ λόγο τοῦτο καὶ τὸ δοκιμάζουν ὅλοι ἀλλὰ καὶ δὲν πετᾶνε ὅπου τύχει τὰ υπολείμματά του. Παλαιότερα, στὴν Ἀν. Ρωμυλία τὴν ὥρα τῆς θυσίας, λένε οἱ ἀναστενάρηδες γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὸ ὅτι οἱ Ἅγιοι εὐχαριστοῦνται ἢ καὶ ἀκόμα ἀπαιτοῦν τὴν προσφορὰ, ἐρχόταν μόνο του ἐλάφι ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τὰ δάση τὴν ὥρα τῆς θυσίας καὶ ἤσυχια στεκόταν γιὰ νὰ θυσιαστῇ. Αὐτὸ τὸ ἐθελούσιο τῆς θυσίας τοῦ θύματος, ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρῆται καὶ σήμερα τὸ σημεῖο πὼς πρέπει νὰ γίνῃ ἡ προσφορὰ. Ἄν τὸ ζῶο ἀγριέψῃ, δὲν τὸ θέλουν οἱ Ἅγιοι καὶ δὲν γίνεται ἡ θυσία. Δὲν θεωρεῖται ὅμως καλὸ σημάδι ἀπὸ τοὺς Ἅγιοις. Μᾶλλον εἶναι δυσαρεστημένοι μὲ τοὺς πιστοὺς τοὺς ἢ τὴν κοινότητα. Ὅπως κι' ἂν εἶναι τὸ προχριστιανικὸ αὐτὸ σημεῖο τοῦ ἐθίμου ποῦ δὲν εἶναι καθόλου μοναδικὸ στὸ Ἀναστενάρι ἀλλὰ γνωστὸ ἀρκετὰ στὴ Θράκη μὲ τὸ ὄνομα κουρμπάνια, μὰ καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, παίρνει ἕνα χαρακτήρα λιγώτερο σκληρὸ σὲ ὅλη αὐτὴ τὴν ψυχολο-

γική αντιμετώπισή του από τους αναστενάρηδες. Και θά πρέπει να ομολογήσουμε πώς έδω ό ρόλος τής μουσικής πού προσελκύει τὰ ελάφια και ήσυχάζει τὰ θυσιαζόμενα, δίνει ένα τόνο ανθρωπιᾶς στην ὄχι και συμπαθητική σφαγή τοῦ ζώου. Περισσότερη ανθρωπιά από κείνη πάντως πού επικρατεί με τήν ανέλετη σφαγή και τήν ευχαρίστηση τοῦ σουβλίσματος χιλιάδων αρνιῶν για να γιορτασθῆ ἡ ἡμέρα τής αγάπης, τὸ Πάσχα. Ἡμέρα πού αναστήθηκε Ἐκείνος πού παριστάνεται σέ αγάλματα και εἰκόνες να κρατά ἀγκαλιὰ τὰ πρόβατα γιατί εἶναι ὁ «Καλὸς Ποιμὴν». Ὅπωςδήποτε, ἡ ζωοθυσία δὲν φαίνεται να εἶναι ἀποτέλεσμα ἀγριότητος για τοὺς αναστενάρηδες. Ἀγαποῦν τὰ ζῶα και πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἀρχιαναστενάρηδων, τρέφουν μοσχάρια και ἀγελάδες. Ὅσο για τήν Κυριακούλα Γιαβάση, δὲν ἔχω συναντήσει πουθενά τόσο γλυκύτητα και τόσο συνομιλία με τὸ «γίόκα της, τὸ μπικουδι της» πού τὸ χάιδευε τὸ τάιζε και τοῦ μίλαγε σὰν να ἦταν τὸ χαιδεμένο της ἐγγόνι και προσπαθοῦσε διαρκῶς, να με πείση πὼς ἐρχόταν κι ἐτριβε τὸ πρόσωπό του ἀπάνω μου, γιατί περίμενε κι ἀπὸμένα χόρδια, και πολὺ ἄσχημα ἔκανα να ἔχω αἶσθημα φόβου ἀπέναντί του. Γενικὰ ἡ στάση τους ἀπέναντι στὰ ζῶα εἶναι φυσιολογική.

η) Η ΠΥΡΟΒΑΣΙΑ

Ὅσοι τὸ χάλκεον χέρι / βαρὺ τοῦ φόβου αἰσθάνονται / ζυγὸν
δουλείας ἄς ἔχωσι / θέλει ἀρετὴν και τόλμην ἢ ἐλευθερία.

Ἡ λιτανεὺση τῶν εἰκόνων και ἡ πυροβασία, ὅπως σημειώθηκε κιόλας στὰ προηγούμενα, ἀποτελοῦν σημεῖα τοῦ τελετουργικοῦ μέρους και μερικῶν φάσεων του, πού οὐσιαστικά δὲν ξεκόβει καθόλου ἀπὸ τὸ γενικὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ρυθμοῦ με τίς διπλὲς ἐκφράσεις τής μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ. Ὡστόσο, ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς τὸ κατακόρυφο και τής θρησκευτικῆς και τής με αὐτὴν συνυφασμένης ἡρωϊκῆς ἐξάρσεως. Ὁ διπλὸς χαρακτήρας πού ἔχει τὸ ἔθιμο, διαγράφεται με τίς δύο αὐτὲς φάσεις ἐξαιρετικά σαφῆς και ἀνάμφιβολος. Ἐπὶ πλέον, ὅλα τὰ ἄλλα ψυχολογικά στοιχεῖα πού κινδυνεύουν γύρω ἀπὸ τὴ βασικὴ ἐπιδίωξη τοῦ αναστενάρη ἀπὸ τὴ μιά να ἐξαγνισθῆ για τὰ ἀνομήματα τὰ δικὰ του, μα πὸ πολὺ ἴσως τής κοινότητος πού θεωρεῖ και δικὰ του, ὅπως ἀναλύθηκε σὲ προηγούμενες σελίδες, ἀλλὰ συγχρόνως και ἡ συναίσθηση, πὼς αὐτὸς ὁ ἐξαγνισμὸς θά φέρη τὴν καλοχρονιά, χρειάζεται οὐσία και ἡρωϊσμὸ πού μόνο με τὴν κατανίκησή τοῦ φόβου μπορεῖ να κατορθωθῆ.

Ἡ συνειθισμένη ὥρα για τὴν πυροβασία εἶναι ἀμέσως μετὰ τὸ ἡλιοβασίλεμα

(μιλῶ πάντοτε γιά τ' Ἀναστενάρια τοῦ Λαγκαδά), μὰ τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ εἶναι αὐστηρὰ καθορισμένο ἀλλὰ ὑπαγορεύεται ἀπὸ συνήθεια πού ἔχει διαμορφωθῆ ὄχι μόνο ἀπὸ λόγους ψυχολογικούς ἀλλὰ καὶ βασικά πρακτικούς.

Οἱ καθημερινές ἀσχολίες, δὲν εἶναι εὔκολο νὰ παραμεριστοῦν ὀλοκληρωτικά πάντοτε κι' ὀπωσδήποτε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἀναβληθῆ (ἄρμεγμα π.χ. τῶν ζώων μιά κι' ὁ ἀρχιαναστενάρης ἔχει σὰν ἐπάγγελμά του τὴν κτηνοτροφία κυρίως) πρέπει πρῶτα νὰ τελειώσῃ γιὰ νὰ ἀφίση ἀπερίσπαστους τοὺς ἀναστενάρηδες γιὰ τὴν πυρὰ καὶ μετὰ τὴν πυροβασία γιὰ τὸ θράδυ καὶ τὴ νύχτα. Ὀπωσδήποτε ὅμως εἶναι καὶ γεγονός πὼς μετὰ τις τέσσερις τὸ ἀπόγευμα, παρατηρεῖται μία ἔνταση τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς ἐκστάσεως, τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς. Ἐν τῷ μεταξύ, γύρω στὶς δύο μὲ δύομισι ὥρες πρὶν ἔχει φύγει ἀπὸ τὸ κονάκι τὸ φορτίο μὲ τὰ ξύλα τῆς πυρᾶς, πὸν καὶ πάλι δὲν φαίνεται νὰ εἶναι αὐστηρὰ καθορισμένο σὲ βάρος. Πάντως περίπου μισὸς τόνος, εἶναι τὸ συνηθισμένο ἔτσι πὸν νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸ κάψιμό τους μιά θρακιά πάχους δεκαπέντε ἑκατοστῶν καὶ νὰ εἶναι ἀπλωμένη σὲ ἕκταση γύρω στὰ τρία ἐπὶ πέντε. Τὸ πότε ἀκριβῶς θὰ γίνῃ ἡ πυροβασία, εἶναι συνάρτηση καὶ τοῦ πόσο θὰ χρειαστῆ γιὰ νὰ γίνουν ὅλα αὐτὰ τὰ ξύλα κάρβουνα ἢ τουλάχιστον τὸ μεγαλύτερο μέρος τους ἔτσι πὸν τελειώνοντας ἡ πυροβασία ἔχουν ὅλα τὰ ξύλα γίνει κάρβουνα γιὰ νὰ σβυστοῦν μὲ τὰ πόδια. Τοῦτο σημαίνει πὼς ἐνῶ ἡ πυροβασία γίνεται, μπορεῖ πλάι στὰ κάρβουνα νὰ καίῃ τὸ ὑπόλοιπο τῆς φωτιάς, τὸ ὁποῖο, ἀνάλογα, ἢ θὰ γίνῃ κι' αὐτὸ κάρβουνα γιὰ νὰ τροφοδοτήσῃ τὰ ἤδη ὑπάρχοντα, ἢ θὰ σβυστῆ καὶ πάλι ἀπὸ τοὺς πυροβάτες πὸν θὰ μποῦν μέσα στὶς φλόγες τὸ ἴδιο ἄφροβα καὶ σταθερά, ὅπως στὰ κάρβουνα.

Ἡ φωτιά ἀνάβεται ὅταν δοθῆ τὸ σύνθημα ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη κι' ὅταν ἡ ἕκταση ὅπως εἶπαμε ἔχει φτάσει σὲ ἓνα ὑψηλότατο σημεῖο ἂν καὶ ἴσως ὄχι πάντα τὸ μόνο τόσο ὑψηλὸ ἀπὸ ὀλόκληρο τὸ εἰκοσιτετράωρο. Τὸ σύνθημα μπορεῖ νὰ δοθῆ σὲ ἓνα τόνο ἐξάρσεως μὲ τὸ τραγούδι «ἄναψε κόσμε τὴ φωτιά γιὰ νάμπη ὁ Κωνσταντῖνος» ἢ ὅπως γίνεται στὸ Λαγκαδά πὸν ὅλα κινοῦνται σὲ μία ἀτμόσφαιρα ἀπόλυτης ἐκστάσεως, ἀλλὰ μὲ καταπληκτικὰ πειθαρχημένες ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις, μὲ ἀπλὴ παραγγελία.

Ὅταν δοθῆ τὸ σύνθημα, μία ἀναστενάρισσα ἢ ἓνας ἀναστενάρης, παίρνει μὲ τὸ θυμιατήρι φωτιά ἀπὸ ὅ,τι ὑπάρχει καὶ καίει στὸ κονάκι, μπροστὰ στὰ εἰκονίσματα τῶν Ἀγίων καὶ μὲ βῆμα ρυθμικὸ — χορευτικὸ ἔτσι πὸν νὰ μὴ διακόπτεται ἡ συνέχεια τοῦ ἱεροῦ χοροῦ ἀνάμεσα σὲ κονάκι καὶ χῶρο πυρᾶς, τὴν παραδίδει στὸν ἀναστενάρη πὸν εἶναι ὀρισμένος νὰ ἀνάψῃ τὴν πυρὰ μὲ τὸ βοηθό του καὶ ἐπιστρέφει στὸ κονάκι γιὰ νὰ συναντήσῃ τοὺς ἄλλους πυροβάτες καὶ πανηγυριῶτες, πὸν ἐξακολουθοῦν τὸ χορὸ τους, ἔως ὅτου ὅλα εἶναι ἔτοιμα γιὰ τὴν πυροβασία.

Τὸ ξεκίνημα ἀπὸ τὸ κονάκι γιὰ τὴν πυρά, δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἐξαιρετικὰ ἐντυπωσιακὸ καὶ ἰδιότυπο πού νὰ τὸ διακρίνη ἀπὸ ὄλο τὸ τελετουργικόν. Ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες, χορεύοντας πάντα, παίρνουν ἀπὸ ἓνα ἱερὸ ἀντικείμενο στὰ χέρια τους : Τὶς εἰκόνες, τὶς ποδιές, τὰ ἀμανέτια, σχηματίζουν, πάντα χορεύοντας, πομπὴ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχιαναστενάρη καὶ τὰ ὄργανα καὶ πάλι πάντα χορεύοντας μὲ τοὺς ἤχους τῆς λύρας καὶ τοῦ νταουλιοῦ κι ἂν ὑπάρχη καὶ γκαίντα κι' αὐτῆς, πηγαίνουν στὴν πυρά. Σὲ ὄλη αὐτὴ τῆ διαδρομὴ δηλαδή, καὶ πάλι κυρίαρχος ὁ ρυθμὸς καὶ οἱ χορευτικὲς κινήσεις, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς τώρα, ὑπάρχει κάποια προσαρμογὴ αὐτοῦ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν κινήσεων, πού πραγματοποιεῖται μέσα στὰ πλαίσια πού χαράζονται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ γίνε-ται ἓνα βάδισμα, ἓνα πλησίασμα πρὸς τὸ καθορισμένο σημεῖο, τὴν πυρά.

Στὸ δρόμο πρὸς τὴν πυρά, σταματοῦν στὰ σταυροδρόμια καὶ προσεύχον-ται χωρὶς ν' ἀλλάξουν τρόπο προσευχῆς. Ἡ μουσικὴ ἐξακολουθεῖ, ὁ χορὸς τὸ ἴδιο καὶ οἱ ρυθμικὲς κινήσεις. Τὸ διαφορετικὸ πού συμβαίνει, εἶναι πὼς μὲ τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴ σιωπηλὴ καθοδήγησι τοῦ ἀρχιαναστενάρη, γίνεται ἓνας ἐξορκισμὸς τοῦ κακοῦ περισσότερο σαφῆς τώρα. Οἱ εἰκόνες ἀνυψώνονται, ὅσο τὸ ἐπιτρέπουν τὰ χέρια πού τὶς βαστοῦν, στρεφόμενες πρὸς τὰ τέσσερα ση-μεῖα τοῦ ὀρίζοντα, τὰ ἀμανέτια ἐπίσης κινοῦνται πρὸς ὄλες τὶς κατευθύνσεις, τὰ τάματα καὶ τὰ κουδούνια πού κρέμονται ἀπὸ τὶς εἰκόνες καὶ τὶς ποδιές, ἀκούγονται νὰ χτυποῦν ὄχι ἀπλῶς ἐκφοβιστικά, ἀλλὰ καταλυτικά γιὰ τὸ κακό, τὸ θυμίαμα διώχνει σὲ ἄτακτη φυγὴ τὰ πονηρὰ πνεύματα, οἱ λαμπάδες (δύο ἄσπρες καὶ ἀρκετὰ μεγάλες) φωτίζουν μὲ τὴ φλόγα τους καὶ φέρνουν τὸ φῶς τῶν Ἀγίων σ' ὀλόκληρη τὴν κοινότητα πού εἶναι ἀπλωμένη στὰ τέσ-σερα σημεῖα τοῦ χώρου πού κατοικεῖ.

Μετὰ τὴ σύντομη αὐτὴ δέση πού ἔγινε σιωπηλά, ἢ μᾶλλον χωρὶς λόγια ἀλλὰ μὲ τὴν καρδιά τῶν ἀναστενάρηδων πού εἶναι ὄλη δοσμένη στὶς Χάρες κι' ἐκφράζεται πάντα μὲ τὴ μελωδία καὶ τὸ ρυθμὸ, ἐξακολουθεῖ ἡ πομπὴ τὸ δρόμο τῆς πρὸς τὴν πυρά, πού περιμένει νὰ τὴν σβύσουν μὲ τὰ πόδια κυρίως, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ τὰ γόνατα ἢ τὰ χέρια τους, οἱ ἔνθεοι.

Φτάνοντας στὴν πυρὰ οἱ ἀναστενάρηδες, ἔχουν ἓνα ἀκόμα ψυχολογικὸ φραγμὸ νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ νὰ κατανικήσουν. Εἶναι τὸ μεγάλο πλῆθος πού ἔχει συναχτῆ, γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὸν πυρρῆχίό τους. Στὴν πατρίδα, τοὺς ἔβλεπαν οἱ συγχωριανοὶ τους μὲ σεβασμὸ κι' ἀγάπη μιὰ κι' ἦταν γνωστὸ σὲ ὄλους πὼς τιμοῦσαν τὸν Μεγάλον Προστάτη τους καὶ τὴν Ἁγία Μητέρα του καὶ πὼς τοῦτο γινόταν γιὰ τὸ καλὸ ὄλων. Ἦσαν οἱ λίγοι, οἱ θαρραλέοι καὶ μὲ τὸ αἶσθημα τῆς θυσίας μέσα τους πού τολμοῦσαν γιὰ ὄλους τους. Στὴν ἐπο-χή μας, τοὺς βλέπουν μὲ περιέργεια, μὲ θαυμασμό, ἀλλὰ καὶ κριτικὴ διάθεση, ἀπλὸ τουρισμὸ, ὡς ἓνα παράξενο θέαμα καὶ στὶς χειρότερες περιπτώσεις (ὡς μᾶς ἐπιτραπῆ ἢ κάθε ἄλλο παρὰ εὐπρεπῆς ἔκφραση, μὰ ὥστόσο πολὺ σωστῆ

για την περίπτωση), για «πλάκα», που διανθίζεται με άνοσιες και χυδαιότητες, με ειρωνικά σχόλια, ενοχλήσεις άπρεπεις στους χορευτές, κι ακόμα, πέταγμα των άρνητικών της φωτογραφικής μηχανής στα πόδια των χορευτών «μέσα στην πυρά, ώστε με την εύκολη ανάφλεξή τους να τους προκαλέσουν εγκαύματα από τη φλόγα κλπ. (Έτσι από μία πλευρά είναι πραγματικά πολύ ευεργετική ή παρέμβαση της χωροφυλακής, ή οποία μειώνει στο δυνατό ελάχιστο τις ασχημίες αυτές αλλά και τις χωρίς κακή θέληση ενοχλήσεις έναντι των αναστενάρηδων την ώρα της πυροβολίας). Στην πραγματικότητα, έντελως «δικοί» που δεν εμποδίζουν καθόλου με την παρουσία τους αλλά και ακόμα καλύτερα συμμετέχουν και βοηθούν ψυχολογικά, είναι οι αναστενάρηδες που δεν πυροβολούν, αφήνουν όμως στην ομάδα των πανηγυριωτών, παρακολουθούν με την «πρέπουσα συμπεριφορά, βοηθούν», ή απλώς ακόμα και χορεύουν αλλά δεν πυροβολούν ποτέ ή κάποτε πυροβολούσαν και τώρα δεν πυροβολούν άλλο. Η κατηγορία αυτή, όπως και τα συγγενικά πρόσωπα που άλλωστε οπωσδήποτε σέβονται βαθύτατα το έθιμο και επικροτούν την τέλεσή του, σχηματίζουν έναν όμιλο θεατών, που κάθεται πλησιέστερα από τους τρίτους, στην πυρά και τους πυροβάτες. Πολλοί από αυτούς θα χορέψουν μάλιστα γύρω από την σβυσμένη πυρά, τον καλαματιανό μαζί με τους πυροβάτες «για το καλό». Είναι όμως φαίνεται και γεγονός πως ή δημόσια τέλεση του έθιμου τις τελευταίες δεκαετίες με την παρουσία ενός μεγάλου και ξένου προς το έθιμο κοινού, έχει συνειθίσει τους πυροβάτες σε μία άδιαφορία για το κοινό αυτό και μόνον όταν ενοχλούνται άνοητα και πολύ άνοιχτά, επηρεάζονται άσχημα, μια και επέρχεται έτσι διακοπή βίαιη της έκστασέως τους. Πάντως εξακολουθούν να ενοχλούνται από τους επαγγελματίες φωτογράφους, οι όποιοι δεν γνωρίζουν πως δεν πρέπει να περνούν εμπρός τους, όταν χορεύουν έκστασιασμένοι διότι προκαλούν άνώμαλη διακοπή της έκστασέως τους κλπ.

Φτάνοντας στην πυρά οι αναστενάρηδες, εξακολουθούν να χορεύουν γύρω στα άναμμένα κάρβουνα για λίγο με τους ήχους της ίδιας μελωδίας του Μικρο-Κωνσταντίνου, της πιό γρήγορης από τις δύο στο ρυθμό, που έχουν όλες — όλες. Κρατούν πάντα τις εικόνες, τις ποδιές τους και τ' άμανέτια, κι ο χορός δεν διαφέρει σε τίποτε παρά μόνο πως τώρα γίνεται γύρω από τα κάρβουνα και το τυχόν υπόλοιπο της φωτιάς που δεν κάηκαν ακόμα τα ξύλα. Αυτός ο χορός διαρκεί λίγο, συνήθως μόνο μερικά λεπτά, όσο χρειάζεται προφανώς στους χορευτές να έντείνουν την έκστασιακή τους κατάσταση, να κατανικήσουν και τους τελευταίους δισταγμούς που φυσικά προκαλεί ή φοβερή θέα της κατακόκκινης θρακιάς, που, όπως είναι ακόμα άχώνευτη έντελως, όταν έχει νυχτώσει, βλέπεις να βγάξει ακόμα φλόγες. Συχνά οι χορευτές πυροβάτες, κάνουν μερικά βήματα προς τη θρακιά και φτάνοντας στην άκρη της τραβιούνται πάλι πίσω σαν να έχουν αισθανθή κάποιο φόβο. Το δισταγμό όμως

αυτό σχεδόν όλοι θα τόν κατανικήσουν και πρώτος ό αρχιαναστενάρης πού κρατώντας τήν μεγάλη εικόνα θα τολμήση νά περάση πάνω από τά φλογισμένα και κατακόκκινα κάρβουνα δύο φορές : από ανατολικά πρὸς τά δυτικά κι' από τὸ βοριά πρὸς τὸ νοτιά σχηματίζοντας ἔτσι ἕνα σταυρό. Ἄμέσως, θα ἀκολουθήσουν οἱ πιὸ «ἔτοιμοι» περνώντας πολλές φορές πάνω στὰ κάρβουνα, ἄλλοτε μὲ ἕνα ταχὺ βῆμα, ἄλλοτε χορεύοντας πάνω σὲ αὐτὰ και πηδώντας κι' ἄλλοτε πάλι κάνοντας ἕνα εἶδος σημειωτοῦ χορευτικοῦ, ὅπως ἄλλωστε εἶναι και τὰ βήματα τοῦ «συρτοῦ» πού χορεύουν ἔξω ἀπὸ τήν πυρά. Δὲν σταματοῦν ὅμως ἔως ἐδῶ τὴν ἐξοικειωσή τους μὲ τὴ φωτιά και ἀκόμα στέκονται ἀκίνητοι σ' αὐτήν, σκύβουν και παίρνουν κάρβουνα μὲ τὰ χέρια τους, πέφτουν μὲ τὰ γόνατα κι' ἀκόμα παίρνουν κάρβουνα και τὰ φέρνουν στὸ πρόσωπό τους. Στὸ μεταξὺ ὁ πυρράρχης, συνδουλίζει τὴ θρακιά ἔτσι, ὥστε νά μὴ μένουν ἀναμμένα κάρβουνα και συγχρόνως παίρνει ἀπὸ τὴ φωτιά πού καιεῖ δίπλα, νέα κάρβουνα και τὰ ρίχνει κι αὐτὰ νά τὰ πατήσουν και νά τὰ σβύσουν μὲ τὰ πόδια τους ἢ τὰ χέρια τους οἱ ἀναστενάρηδες. Ὅταν σβύσουν τὰ κάρβουνα, ἀν ἡ φωτιά πλάι καιεῖ ἀκόμη μπαίνουν μέσα στὶς φλόγες γιὰ νά σβύσουν κι αὐτὴν ἔτσι πού νά μὴ μείνη τίποτε ἀναμμένο. Κι' ὅταν πιά ἔχουν ὅλα σβύσει, οἱ ἀναστενάρηδες σχηματίζουν κύκλο γύρω στὴ σβυσμένη και νικημένη πιά θρακιά, ἡ μελωδία και ὁ ρυθμὸς ἀλλάζουν και ἀρχίζει μία νέα φάση τοῦ πανηγυριοῦ, πού ὅμως και πάλι κινεῖται μέσα στὰ πλαίσια τὰ ἀρχικά : Και πάλι χορὸς και μάλιστα σαφέστατα ἡρωϊκός, και πάλι τραγοῦδι, τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ πατριωτικὸ ἡρωϊκὸ πού ὑπάρχει : Καλαματιανός, μὲ τοὺς ἤχους «Στὴ στεριά δὲν ζεῖ τὸ ψάρι». Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες πού δὲν πυροβατοῦν και πού ἔχουν καθήσει ὅλο τὸ διάστημα τῆς πυροβασίας γύρω ἀπὸ τὴ θρακιά, σὲ κάποια ἀπόσταση, σηκώνονται και παίρνουν μέρος στὸν ἡρωϊκὸ χορὸ. Ποιὸς θα σύρη τὸ χορὸ δὲν ἔχει σημασία. Ἀρχὴ συνήθως κάνει ὁ ἀρχιαναστενάρης ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔχει σημασία εἶναι νά βρισκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ χοροῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γενικὲς γραμμὲς πού εἶναι καθορισμένες, δηλαδὴ τὸν καλαματιανὸ μὲ τὸ ὀρισμένο τραγοῦδι, κι' ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ πρωτοβουλία στὶς κινήσεις πού καθορίζονται περισσότερο ἀπὸ τὸν αὐθορμητισμὸ και τὶς συγκινήσεις τῆς στιγμῆς παρὰ ἀπὸ ἕνα αὐστηρὸ τυπικὸ. Ὑπάρχει μὲ ἄλλα λόγια ἡ ἴδια νοοτροπία και ἡ ἴδια ψυχολογία ὅπως σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις και τὶς φάσεις τοῦ πανηγυριοῦ. Πρέπει νά σημειωθῇ, πὼς μὲ τὴν ἐξαιρέση τοῦ ἀρχιαναστενάρη πού ἔχει τὴν προτεραιότητα κυρίως στὴν ἔναρξη μιᾶς φάσεως, ἀπὸ κεῖ και πέρα οὔτε ἡ ἡλικία οὔτε τὸ φύλο ἔχουν αὐστηρὰ καθορισμένη τάξη. Μιὰ ἰσότητα και ἕνας ἀλληλοσεβασμὸς ἀνάμεσα στὰ Ἀναστενάρια εἶναι ἀπόλυτα, πραγματικὰ κι αὐθόρμητα. Ὅπως θέλουν χορεύουν ἢ περπατᾶνε ἢ στέκονται στὴν πυρά. Περνοῦν μόνοι τους ἢ ἀγκαλιασμένοι δύο - δύο, πάλι αὐθόρμητα διαλέγοντας τὸ σύντροφο ἀνεξάρτητα ἀπὸ φύλο και ἡλικία. Δὲν γεννᾶται θέ-

μα, πώς σέ όλα αυτά θα αναγνωρίση κανείς εύκολα ύποσυνείδητες παρωθήσεις και ύπαγορεύσεις. Οί νέοι π.χ. χοροπηδοῦν. Μερικὲς γυναῖκες κάνουν περισσότερο ζωηρὲς κινήσεις ἐνῶ ἄλλες εἶναι περισσότερο συγκρατημένες, λιγώτερο θεαματικὲς ἴσως ἀλλὰ περισσότερο σταθερές. Κάποτε, θεαματικὲς κινήσεις ἐπάνω στή φωτιά, δὲν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἓνα αἰσθημα ἀνασφάλειας. Τὸ ἴδιο μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα εἶναι ἐνθουσιασμὸς γιατί κατορθώθηκε κάτι πού δὲν τὸ περιέμενε ὁ ἥρωας του. Ὁ ἀρχιαναστενάρης κι' ὁ ἓνας γιὸς ὁ Σταμάτης, δὲν παραλείπουν νὰ φωνάξουν. «Ζήτω ἡ αἰωνία Ἑλλάς», ἐνῶ ἡ Ἑλένη Αἰλλη ἀναζητᾶει προσφιλῆ της πρόσωπα τὴν ὥρα τῆς πυροβολίας, τὴν ὁποία ἐκτελεῖ ἥρεμα, ὅσο σχεδὸν καὶ ἡ Γεωργία Χατζημποζίνη, πού εἶναι τὸ χτυπητὸ παράδειγμα τῆς ἡρεμίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀντιμετωπίζει μὲ πολιτισμὸ καὶ ψυχραιμία τὰ πάντα. Ἀθόρυβες ἐπίσης ἡ Ματούλα Γιαννάκη, ἡ Νίκη Γιαννάκη, ἡ Στέλλα Στρίκου, ἡ Χρυσούλα Ἀθανασίου. Περισσότερο θεαματικὲς οἱ ἀδελφὲς Παπαδοπούλου μὲ τὴ σύγχρονη ἐμφάνιση. Σβέλλη ἡ Μαρία Ἀλιμπάνη καὶ ἡ Γιαννούλα Σεντίνη μὲ τὴν κόρη της Εὐρήνη Καντηλαναύτη καὶ ζωηρὸς τύπος ἡ Μαρία Σοβδαλῆ, πού κάνει ἐξαιρεση καὶ κάποτε μία ὑποψία χαμόγελου διαγράφεται: στὸ πρόσωπό της μέσα στὴ γενικὴ ἀγχώδη κατάσταση πού κατέχει τοὺς πάντες λίγο - πολύ. Ἀφίνω τελευταία τὴν Δέσποινα Λιούρου γιατί εἶναι χτυπητὸ παράδειγμα ἀναστενάρισσας εὐθυμης καὶ δυναμικῆς, μὲ ὅλη της τὴ χωλότητα καὶ τὴ βαρειά μορφὴ ἀρθριτικῶν πού πάσχει. Κατὰ ἀραιὰ διαλείμματα καὶ σὲ ἀνύποπτο χρόνον, πετάει τὸ μπαστούνι στὸ ὁποῖο στηρίζεται, χορεύει ἐλαφρότατα καὶ ξεφωνίζει πολὺ χαρακτηριστικὰ καὶ δὲν παραλείπει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν τάξη καὶ νὰ σπεύσῃ στὴ θρακιά ἀμέσως μετὰ τὸν ἄντρα της τὸν ἀρχιαναστενάρη. Εἶναι φανερὸ πὼς ἐπιθυμεῖ τὴν τήρηση τῶν «κανονισμῶν» καὶ ἀκολουθεῖ δευτέρη στὴν πυροβολία προλαβαίνοντας μερικὸς ἀνυπόμονους ἀναστενάρηδες, ἄντρες κυρίως, πού σπεύδουν στὴ θρακιά σὲ μιὰ ἔξαρση τοῦ ἄγχους καὶ τοῦ ἥρωϊκοῦ μένους πού τοὺς κατέχει. Στὶς γυναῖκες πυροβάτισσες ὑπάρχει καὶ ἡ Δέσποινα Κομάρη πού ὅμως φαίνεται πὼς ἡ ἐκτόνωση ἔχει πραγματοποιηθῆ ἀπὸ τὸ χορὸ πού προηγεῖται τῆς πυρᾶς καὶ δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ πυροβολήσῃ. Τὸ 1970 δὲν πυροβάτησε ἐνῶ τὸ 1971, μόνο τὴν τρίτη ἡμέρα καὶ μετὰ τὸ ἐπεισόδιο πού δημιουργήθηκε μὲ τὸ νεαρό, προφανῶς σὲ μιὰ ἔξαρση συναισθημάτων φιλαλληλίας.

Ἀνάλογη εἶναι ἡ συμπεριφορὰ στὴν πυρὰ καὶ τῶν ἀναστενάρηδων. Ὁ Κώστας Γιαννάκης σχεδὸν πυροβατεῖ, καὶ εἶναι πολὺ σίγουρος πάνω στὴ θρακιά. Ὁ Δημ. Γιαννάκης, ἀμίλητος πάντα καὶ χωρὶς καθόλου ἐπιδεικτικὲς κινήσεις. Ὁ Θόδωρος Ἀλιμπάνης δὲν φοβάται τίποτα καὶ εἶναι ἀνυπόμονος. Ὁ Ἐμμανουὴλ Καραγιώργης, σταθερὸς καὶ σίγουρος κι' ὁ νεαρὸς Σεντίνης κάνει ἑναρξὴ σὰν πυροβάτης μὲ ἐνθουσιασμὸ. Ὁ Σταμάτης Λιούρος χορο-

πηδάει με αφάνταστη ζωηρότητα, ενώ ο Κώστας Λιούρος είναι πιο ήρεμος, αλλά φαίνεται πως έχει μεγάλο ψυχολογικό υπόβαθρο για την πυροβολία και δεν πυροβατεί πάντοτε. "Όσο για τον αρχιαναστενάρη, η ψυχραιμία του και η ήρεμία του μπρός και πάνω στη θρακιά είναι τόσο θαυμαστές, που δίκαια είναι ο αρχηγός.

"Όταν γίνουν μερικοί γύροι του καλαματιανού κι αφού είναι βέβαιο πως δεν έχει μείνει τίποτε αναμμένο από την ιερή φωτιά, σχηματίζεται και πάλι πομπή με επικεφαλής τον αρχιαναστενάρη που κρατά πάντα την ιερή και μεγάλη εικόνα ψηλά από το μανίκι της ή όχι και με τα δυο χέρια, και παίρνεται ο δρόμος της επιστροφής. Καλύτερα θα πρέπει να πει κανείς πως εγκαταλείπεται ο χώρος της πυράς. Και πάλι έχουμε το ίδιο στυλ στην πομπή. Ο Μικρο-Κωνσταντίνος έχει αρχίσει να ξαναπαίζεται, και οι αναστενάρηδες, που ποτέ άλλωστε δεν έπαψαν να έχουν το ίδιο χορευτικό βήμα ή να χορεύουν ακόμα και στα σύντομα διαλείμματα που έκαναν έξω από τη θρακιά, προχωρούν κρατώντας τις εικόνες, κινώντας τις ποδιές και τ' άμανέτια και όλα δείχνουν πως η εκτόνωση με την πυροβολία δεν είναι ολοκληρωτική αλλά απλώς τώρα έχει προστεθεί ο ένθουσιασμός του κατορθώματος. Ψυχολογικά σε αυτό έχουν συντελέσει ασφαλώς και τα ένθουσιώδη χειροκροτήματα αρκετών χιλιάδων θεατών που παρηκολούθησαν την πυροβολία. Δεν πηγαίνουν άμέσως στο κονάκι. Στη νέα αυτή φάση της επιστροφής από την πυροβολία, υπάρχει ακόμα ή ένταση και ή έκσταση, που είναι απαραίτητες για την εκπλήρωση μιας ακόμα, σοβαρής υποχρέωσης: να εκδηλωθεί ο σεβασμός στην πιο ηλικιωμένη αναστενάρισσα που απόμαχη, γύρω στα εκατό της, περιμένει στην αλλη του σπιτιού της την επίσκεψη των πυροβατών και χορευτών για να προσκυνήσει την εικόνα που κρατούν και να δώσει την ευχή της. 'Αλλά και κάτι άλλο: να πει πως συγχωρεί όλους όσους μάχονται τ' 'Αναστενάρια και τους εύχεται να ευτυχίσουν τη χρονιά που έρχεται. "Αν έχουν δίκιο ή όχι ως τους κρίνει ο Θεός μια κι αυτή δεν μπορεί να κρίνει. Και τέλος κάτι ακόμα που δεν αφήνει καμιά αμφιβολία για το χαρακτήρα του έθιμου: Να ευχηθεί «να ζήση ή 'Ελλάδα μας». Πόσο χαρακτηριστικά είναι όλ' αυτά, δεν χρειάζεται να το υπογραμμίσω κανείς ιδιαίτερα. 'Όσοσο για το πρόσωπο της πιο σεβαστής αναστενάρισσας, που στο Λαγκαδά είναι ή Παναγιώτα Ραζή θα ασχοληθούμε σε άλλες σελίδες μια και αποτελεί σημαντικότερο σημείο για τα συμπεράσματα της έρευνάς μας. (Παλαιότερα επισκεπτόντουσαν κι άλλα σπίτια φίλων κι αναστενάρηδων. Στην 'Αγ. 'Ελένη, εξακολουθούν τις επισκέψεις αυτές ακόμα).

Τέλος επιστρέφουν στο κονάκι, πάντα με τον ίδιο χορευτικό ρυθμό και τον Μικρο-Κωνσταντίνο. 'Εκεί εξακολουθούν να χορεύουν και να περιφέρουν την εικόνα για προσκύνημα στους παρευρισκομένους, για λίγο και ύστερα βάζουν τις εικόνες, τις ποδιές και τ' άμανέτια στη θέση τους.

Ἡ μουσικὴ σταματάει καὶ μαζί κι' ὁ χορός. Γίνεται μιὰ ἀνάπαυλα γιατί οἱ ἀναστενάρηδες πυροβάτες πρέπει νὰ πλύνουν τὰ πόδια τους. Πηγαίνουν στὴ γούρνα πὸ τὸ νερό της φεύγει ἀπὸ ἓνα σωλήνα μέσα στὴ γῆ. Τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητο, διότι μὲ κανένα τρόπο δὲν πρέπει τὰ ἀποπλύματα νὰ πέσουν ἔξω στὴν ἐπιφάνεια. Ὁ λόγος εἶναι γνωστός ὄχι μόνο σὲ πολλὲς περιοχὲς στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Ὁ Μ. Ἐλιαντ δίνει μιὰ θαυμάσια ἀναφορὰ τοῦ φόβου τοῦ μιάσματος ἀπὸ ὅτι ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἰδιαίτερα τὰ μαλλιά, τὰ νύχια, τὰ δόντια κλπ. Ὁ φόβος πὼς μπορεῖ οἱ ἀμήτοι νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ «μάγια» βρίσκεται στὴ θάση. Ἐπὶ πλέον, ὅτι σχετίζεται μὲ τὰ Ἀναστενάρια ἔχει ἱερότητα. Οἱ στάχτες καὶ οἱ καρβουνιές τῆς ἱερῆς πυρᾶς, ἀσφαλῶς βρισκονται στὴν πρώτη γραμμὴ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φύγουν ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ πυροβάτη καὶ νὰ γίνουν ἀντικείμενο, πὸ θὰ τὸ μιάνουν καὶ θὰ τὸ χρησιμοποιοῦν ἀκόμα ἀνίερα. Ἀφοῦ τελειώσῃ καὶ αὐτὸ, ὑπάρχει μιὰ πραγματικὴ διακοπὴ. Οἱ ἀναστενάρηδες συγκεντρώνονται σὲ μικρὲς ομάδες καὶ συζητοῦν εὔθυμα, λένε τὶς ἐντυπώσεις τους ἀπὸ τὴν πυροβολία καὶ τὰ ὅσα συνέβησαν ἀλλὰ καὶ θυμοῦνται ἀκόμα καὶ διάφορα ἀνέκδοτα. Τίποτε στὸ διάστημα αὐτὸ δὲν θυμίζει τὴν ἔνταση καὶ τὴν ἐκστασιακὴ κατάσταση πὸν βρισκόντουσαν λίγο πρὶν. Ὅλα ἔχουν ἓναν κανονικὸ ρυθμὸ καὶ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ συγκέντρωση φίλων καὶ συγγενῶν πὸν ἀπολαμβάνουν τὴν παρουσία ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου καὶ ἐκδηλώνουν τὴ χαρὰ τους γιατί εἶναι μαζί, ἤρεμα καὶ πολιτισμένα. Δὲν πρέπει ἴσως καὶ πάλι νὰ παραλειφθῆ νὰ τονιστῆ, πὸς ἀπουσιάζει ὁποιαδήποτε διάθεση ξεφαντώματος κι' ἀκόμα περισσότερο, χυδαιότηας καὶ ἀγροικισμένης. Ἡ εὐπρέπεια εἶναι ὑποδειγματικὴ καὶ ὁ πολιτισμὸς χαρακτηριστικὸς μέσα στὴν ἀπλότητα, τὴν καθαριότητα καὶ τὴν ἔλλειψη ὁποιασδήποτε διάθεσης γιὰ ἐπίδειξη καὶ φιλαρέσκεια. Ἡ αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν κυριαρχεῖ. Ὅταν πλυθοῦν καὶ σκουπιστοῦν οἱ ἀναστενάρηδες, εἶναι πιά ἡ ὥρα γιὰ ὅλους τοὺς δύσπιστους καὶ τοὺς περιέργους νὰ ἐξακριβώσουν πὸς οἴτε τὸ πὸ ἐλάχιστο ἐγκαυμα δὲν ἔχουν ὑποστῆ. Ἡ μικροσκοπικὴ ἐξέταση θὰ ἀποδείξῃ τὸ ἴδιο καὶ ἀκόμα πὸς καὶ οἱ λεπτότατες τρίχες τοῦ δέρματος ἔχουν μείνει ἀνέπαφες. Οἱ Χάρες (ἢ καλύτερα ἢ πίστη στὶς «Χάρες») ἔχουν κάνει τὸ θαῦμα τους καὶ οἱ ἀναστενάρηδες εὐτυχημένοι γιατί μιὰ φορὰ ἀκόμα ἀξιώθηκαν νὰ δαμάσουν τὴ φωτιά, ξαναφορᾶνε τὰ παπούτσια τους καὶ ξεκουράζονται.

Ἡ ἀνάπαυλα αὐτὴ δὲν θὰ κρατήσῃ γιὰ πάρα πολύ. Εἶναι φανερὸ πὸς ἡ ἐκτόνωση μὲ τὴν πυροβολία καὶ τὸν μετὰ αὐτὴν χορὸ, δὲν ἔχει ὀλοκληρωθῆ. Σὲ λίγο οἱ ἀναστενάρηδες θὰ ξανανοιώσουν ἐκείνη τὴν ἀκατανίκητη δύναμη μέσα τους νὰ τοὺς τραβάῃ στὴ μουσικὴ καὶ τὸ χορὸ. Ὁ ΜικροΚωνσταντῖνος ἔχει ζωντανέψει μέσα τους καὶ ἔχει μὲ τὴ δική του ἀκατάβλητη δραστηριότητα πλημμυρίσει ὀλοκληρῶς τὴν ὑπαρξή τους. Ὅπως ἐκεῖνος δὲν ἠσύ-

χαζε, έτσι και οι αναστενάρηδες δεν μπορούν να γαληνέψουν. Κάποιος δίνει το έναυσμα. Συνήθως ο λυράρης. (Στα αναστενάρια του 1971 στο Λαγκαδά, ο λυράρης Γιώργος Καλοστέφανος έδινε συνεχώς το ξεκίνημα και τούτο διότι βρισκόταν σε μιá αδιάκοπη έκσταση που με πολύ κόπο μπορούσε να την ελέγχει. Ήμεινε σχεδόν χωρίς τροφή σε δλόκληρη τή διάρκεια τής γιωρτής και έδειχνε μιá συγκινητική προθυμία να βοηθά στη μαγνητοφώνηση όσο το δυνατόν περισσότερης μουσικής και τραγουδιών. Καταιδρωμένος, άσκητικός, λιπόσαρκος, θαυύτατα προσηλωμένος στη λύρα του και τις εικόνες, έπαιζε και τραγουδούσε ακόμα και στις ανάπαυλες μόνο και μόνο για να εξυπηρετήσει και να βοηθήσει τήν προσπάθειά μου. Τόν ευχαριστώ με δλη μου τήν καρδιά). Και ο χορός με τὰ τραγούδια του ΜικροΚωνσταντίνου εξακολουθεί όπως πριν, ιεροπρεπέστατος και σεμνότατος μέσα στην κατανυκτική ατμόσφαιρα με τὰ λιβάνια και άναμμένα κεριά και τὸ καντήλι μπροστά στις εικόνες του Μεγάλου Κωνσταντίνου και τής Άγιας Μητέρας του.

Άργά τὸ θράδυ κι όταν ή νύχτα έχει πιά προχωρήσει οι αναστενάρηδες θά κάνουν μιá ακόμα ανάπαυλα για να στρωθῆ ὁ «σοφράς», δηλαδή τὸ δείπνο. Πάντοτε στο κονάκι. Μαζεύονται ὅλοι σχεδόν, τρώνε λιτά χωρίς να πιούν. Σε λίγο, κάπως ξεκούραστοι, αρχίζουν και πάλι να χορεύουν με τὸν ἴδιο πάντα ρυθμό, τὸν ἴδιο πάντοτε χορό, ἔως ὅτου αποκαμωμένοι καληνυχτιστούν για να πάνε να κοιμηθοῦν. Μόνο που δεν είναι καθόλου βέβαιο πόσο θά κοιμηθοῦν και πότε μετά τὸ καληνύχτισμα. Συνήθως, μιá ομάδα από αναστενάρηδες και αναστενάρισσες που μένουν στο ἴδιο σπίτι σαν φιλοξενούμενοι. Ἰδέν ξεχνούν πὼς είναι συγκεντρωμένοι και βρίσκονται ὅλοι μαζί για να τιμήσουν τὸς Άγιους προστάτες τους. Έτσι, ὁ χορός και λύρα εξακολουθοῦν όσο άντέχουν οι πανηγυριῶτες, ἔως ὅτου ή κόπωση τὸς κατανικήσει.

Αὐτὰ είναι και τὰ περίφημα «νυχτερινά ὄργια», για τὰ ὁποία τόσος λόγος γίνεται από τὸς πολέμιους τῶν Άναστεναριῶν. Στην πραγματικότητα δηλαδή, δεν γίνεται τίποτε ἀπολύτως περισσότερο στο σκοτάδι τής νύχτας, ἀπο ὅτι στο φῶς τής ἡμέρας. Τὸ δράμα του ΜικροΚωνσταντίνου, με τὸ ἀδάμαστο πολεμικὸ θάρρος, τήν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν, τὸ πνεῦμα τής Ουσίας του ἥρωα που μάχεται για τὰ μεγάλα ἰδανικά του ἔλληνα, τὸ χριστιανισμό και τήν ελευθερία κάτω από τήν προστατευτική εὐλογία του Μεγάλου Άγιου Πολεμιστῆ και τής Μητέρας του, εξακολουθεῖ να κατέχη τὸς αναστενάρηδες και να τὸς καλεῖ σε μιá, χωρίς μεγάλη ανάπαυλα, ἀπότιση φόρου τιμῆς. Ἐκεῖνο που διαπιστώνει δηλαδή κανείς ἀπο ψυχολογική άποψη, είναι ή έντονότατη έκστασιακή κατάσταση που κατέχει τὸς αναστενάρηδες και που τὸς υποχρεώνει σε μακρῶρες ἐκδηλώσεις ἐκτονώσεως. Ἐπο τήν ἄλλη μεριά, διαπιστώνεται πόσο ἀκέραιο και πραγματικά μοναδικὸ είναι τὸ στοιχείο του έκστασιασμοῦ τους και πόσο ἔπίσης μονολιθικός είναι ὁ τρόπος τής ἐκτονώσεώς τους: Μελωδίες

πού τονίζουν στίχους για τὸ ΜικροΚωνσταντῖνο, λιβάνια, κεριά, εἰκόνες καὶ σεμνὸς ἱεροπρεπὴς χωρὸς. Χωρὶς παραλλαγές, ἔτσι πὺ νὰ χρειάζεταιαι εἰδικὴ ἀντοχὴ καὶ κάποια ψυχικὴ διάθεση ξεχωριστή, γιὰ νὰ τοὺς παρακολουθήση κανεὶς χωρὶς νὰ σπάσουν τὰ νεῦρα του ἀπὸ τὴ μονοτονία, καί, ἂν κἀνὴ ἔρρευνα, χωρὶς νὰ παρασυρθῆ, ὅπως ἔχει γίνεῖ σχεδὸν ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἕως σήμερα, στὸ συμπέρασμα πὺς ἔξαντλεῖ τὶς παρατηρήσεις του γιὰ τὸ ἔθιμο μὲ μίᾱ σύντομη παρακολούθηση λίγων φάσεών του.

Στὶς νυχτερινές αὐτές ὥρες, «βγαίνουν τὰ καινούργια Ἄναστενάρια». Τοῦτο σημαίνει πὺς κάποιος ἀπὸ κείνους πὺ ἔχουν παρακολουθήσει τὶς ἐκδηλώσεις ὅλη μέρα καὶ ἔχει ἐπηρεασθῆ ἢ μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο περιπέσει σὲ ἕναν βαθμὸ ἐκστάσεως πὺ μπορεῖ νὰ τὸν ἐλέγχει, ἀφίεται ψυχολογικὰ ἐλεύθερος νὰ προχωρήσῃ περισσότερο. Τοῦτο ὄχι διότι ἡ νύχτα δημιουργεῖ μίᾱ ἀτμόσφαιρα πολὺ καταλληλότερη γιὰ ἐκστασιακὲς καταστάσεις, σὰ ἄτομα πὺ ἔχουν ροπή σὲ αὐτές ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους λόγους, «κοινωνικῆς» φύσεως θὰ μπορούσε νὰ τοὺς χαρακτηρήσῃ κανεὶς. Μὲ ἄλλα λόγια, τὶς νυχτερινές ὥρες, λείπουν ὅλα τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ τὴν παρουσία τρίτων, πὺ δὲν ἐκστασιάζονται καθόλου καὶ πὺ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ μὲ τὸ μάτι τῆς «λογικῆς», κρίνουν τὸν ἐκστασιασμὸ καὶ τὶς ἐκδηλώσεις πὺ τὸν συνοδεύουν, σὰν μίᾱ συμπεριφορὰ πὺ δὲν «στέκεται» σὰ πλαισία τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς καλῆς κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ τρίτοι ἀπουσιάζουν καὶ ἀκόμα οὔτε ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι παρόντες, ἀλλὰ μόνον οἱ περισσότερο ἐνθουσιώδεις, πὺ ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζουν ψυχολογικὰ, ἀλλὰ ἀντίθετα ἐντείνουν τὴ δύναμη τῶν προϋποθέσεων ἑνὸς ξεσπάσματος ἐκστασιασμοῦ.

Ἡ ἀ κ α ῖ α τῶν ἀναστενάρηδων εἶναι ἕνα ἀναμφισβήτητο γεγονός καὶ ἔχει προκαλέσει πάρα πολλὰ συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὰ αἰτία τῆς. Οἱ εἰκασίες γιὰ τὸ θαυμαστὸ αὐτὸ γεγονός, εἶναι διαφορετικὲς καὶ στρέφονται γύρω ἀπὸ μίᾱ ἐνεργοποίηση τῶν ὑπερδυνάμεων πὺ ὑπάρχουν μέσα κ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο μὲ ἐνεργοποιὸ στοιχεῖο τὴν ἐκσταση, ὅπως καὶ γύρω ἀπὸ μίᾱ τεχνικὴ, ἢ ὁποῖα ἐπιμελῶς ἀποκρύπτεται ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες, εἶναι ἀπλή καὶ δὲν στερεῖται ὅλο αὐτὸ τὸ δεύτερο κ' ἀπὸ μίᾱ κάποια «ἀπάτη» τὴν ὁποῖα κάνουν οἱ πυροβάτες γιὰ λόγους ἐντυπωσιάσεως τῶν μὴ μεμνημένων. Ὅσοι ἡμῶς πιστεύουν αὐτὸ τὸ δεύτερο, ἀπὸ τὰ πράγματα διαψεύδονται μὲ τὸν πῶ ἀναμφισβήτητο τρόπο. Δὲν ἔχουν κατορθώσει οὔτε τὴν τεχνικὴ αὐτὴ νὰ τὴν περιγράψουν πειστικὰ, οὔτε ἀκόμα μπορούν νὰ πείσουν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ συμβαίνοντα σὰ Ἄναστενάρια πὺ οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, δὲν βρίσκονται σὲ ἐκσταση καὶ πὺς «ἐν ψυχρῶ» τελοῦν τὴν πυροβολασία. Τὸ γεγονός ἐπίσης πὺς ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πυροβάτες στὸν κόσμον καὶ μάλιστα στὴν Ἑλλάδα κάποιος Στέφανος Σαορῆς, πυροβατεῖ γιὰ λόγους οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως χωρὶς καμμία ἀπο-

λύτως προετοιμασία από κείνην τῶν ἀναστενάρηδων, δὲν ἀλλάζει τὰ πράγματα. (Σχετικὰ ἔχει γράψει ὁ Ἱ. Εὐαγγέλου στὸ βιβλίο του Γοητεία τοῦ Μυστηρίου). Ὁ κ. Ἱ. Εὐαγγέλου ἔχει πειραματισθῆ μαζί του καὶ κατέληξε πὼς ἡ ἀκαΐα εἶναι κάτι τὸ πολὺ ἀπλὸ καὶ φυσικὸ. Πιθανόν. Πάντως, ὅπως περιγράφει τὸ πείραμα, δὲν φαίνεται καθόλου νὰ ἔγινε καμμιά μελέτη στὸ τί συνέβαινε μὲ τοὺς πυροβάτες αὐτοὺς ἀλλὰ οὔτε καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν κ. Εὐαγγέλου τὴν ὥρα τῆς πυροβολίας. Ὅλα τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα παρουσιάζονται μὲ τὸν ἀνθρώπινο ὄργανισμὸ σὲ ἀντίσταση ἐναντίον ἐπαφῶν μὲ στοιχεῖα ὅπως ἡ φωτιὰ ἢ πὸν πάντως ξεπερνοῦν τὸ φυσιολογικὸ, ὅπως π.χ. τὸ θάψιμο ζωτανῶν, ἢ αἰώρηση κλπ. ἔχουν σχέση μὲ μεταβολές στὸ κυκλοφοριακὸ. Τίποτε δὲν μᾶς λένε σχετικὰ μὲ αὐτὰ καὶ καμμιά πραγματικὴ ἔρευνα δὲν ἔχει γίνει γιὰ νὰ καταστῆ δυνατὸς κ' ἓνας συσχετισμὸς τεχνικῆς κ' ἐκστάσεως. Δυνατὸν, νὰ ὑπάρχη κάποια τεχνικὴ πυροβολασία. Ἐντελῶς ὅμως ἀνεπιτυχῶς ἀποδίδεται στοὺς ἀναστενάρηδες, πὸν τὸ ξαναὑπογραμμίζουμε, τελοῦν τὴν πυροβολασία κατάφορτοι πραγματικὰ ἀπὸ ἓνα ἠθικὸ περιεχόμενον. Ἐξ ἄλλου ἡ θρακιά πὸν σβύνουν δὲν ἔχει γίνει «σὲ λίγο» μετὰ τὸ ἀναμμε τῆς φωτιᾶς, γιὰτὶ χρειάστηκε νὰ καῖ μισὸς τόνος πουργαρόξυλα, γιὰ νὰ ἱκανοποιήση τίς τελετουργικὲς ἀπαιτήσεις τῶν ἀναστενάρηδων, πρᾶγμα πὸν δὲν συμβαίνει καθόλου μὲ τὸν Στ. Σαρρῆ, ὅπως καὶ ἀλλοῦ ἔκανε τὴν ἐπίδειξή του. Πέρα ἀπὸ αὐτὰ, ἔχουμε τὰ τόσο σημαντικὰ παραδείγματα μελῶν οἰκογενείας ἀναστενάρηδων πυροβατῶν πὸν δὲν πυροβατοῦν. Γιατὶ δὲν θὰ μάθαιναν αὐτὴ τὴν τόσο ἀπλὴ τεχνικὴ, μιὰ κι ἔχουν ἐνστερνιστῆ ἀπόλυτα τὸ ἔθιμο; Ἀντίθετα, ὅπως σημειώσαμε κίόλας μὲ τὴν περίπτωση τοῦ Κυρ. Αἰλλη, πυροβατοῦν σὲ ὥρα ἠθικῆς ἐξάρσεως καὶ σὲ μία ὑπερένταση, πὸν τὸ μόνο πὸν δὲν ἐπιτρέπεται εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ μιᾶς ψυχρῆς τεχνικῆς. Καὶ τί θὰ σκεφτοῦμε ὅταν γνωρίζουμε πὼς τὰ τριψήματα τῶν πελμάτων στὸ χῶμα κλπ. δὲν συμβαίνουν, διὰτὶ ἡ πυροβολασία τελεῖται μέσα στὸ τσιμέντο τοῦ δωματίου ὅπως γίνεται μὲ τὴ χειμωνιάτικὴ πυροβολασία τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου. Πολὺ περισσότερο ὅταν γνωρίζουμε περιπτώσεις ὡς τῆς Ματούλας Γιαννάκη π.χ. πὸν πυροβάτησε γιὰ πρώτη φορὰ τοῦ Ἁγίου Εὐθυμίου στὰ 1971, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εὐκαιρία νὰ τρίψῃ τὰ πόδια τῆς στὸ χῶμα, ἐνῶ ἀντίθετα κατακάηκαν ἄλλοι πὸν νομίζοντας πὼς εἶναι κάτι ἀπλὸ καὶ χωρὶς τὴν ἀναστενάρικη ἐκσταση μπῆκαν στὴ θρακιά, ἀφοῦ διασχίσανε τὸ διάστημα ἀπὸ τίς θέσεις τῶν θεατῶν ὡς ἐκεῖ καὶ φυσικὰ πῆραν ἄρκετὸ χῶμα στὰ πόδια τους.

Δὲν ἀνήκει στὴν εἰδικότητά μας ἡ ἐξήγηση τῆς ἀκαΐας. Ὡστόσο, εἶναι ἀναμφίβολο πὼς τὰ θέματα τῆς ἐκστάσεως γενικὰ καὶ ὅλα ὅσα ἔχουν σχέση μὲ παραφυσιολογικὰ φαινόμενα, ἀγνοοῦνται ἀπὸ ὄσους προσπαθοῦν νὰ δώσουν «λογικὲς» ἀπαντήσεις καὶ νὰ κάνουν ἀναγωγὴ τῆς ἀκαΐας σὲ μιὰ ἀπλὴ τεχνικὴ, τοῦλάχιστον διὰτὶ πρόκειται γιὰ τοὺς ἀναστενάρηδες. Τοῦτο, γιὰτὶ καὶ

σὲ ἔκσταση ἀναμφίβολα εἶναι ὅταν πυροβατοῦν καὶ γιὰ τὴν ἀκαία τὴν ἔχουν καὶ σὲ ἄλλες ὥρες ἐνθουσιασμοῦ ὅπου ἡ τεχνικὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστῇ τουλάχιστον ἐνσυνείδητα. Ἄν ὑπάρξη θέμα τεχνικῆς, οἱ ἴδιοι οἱ ἀναστενάρηδες, οὔτε τὸ γνωρίζουν, οὔτε ἐσκεμμένα τὸ ἐφαρμόζουν ἀλλὰ τελείως ἐνστικτωδῶς πυροβατοῦν καὶ ὑπὸ τὸ κράτος ἐνὸς ἐνθουσιασμοῦ. Ὅταν πρόκειται γιὰ πυροβασία στὴ διάρκεια τοῦ πανηγυριοῦ τους, ὁ ἐνθουσιασμός αὐτὸς εἶναι πηγαῖος, ἱερός, συγκέρασμα πατριωτισμοῦ καὶ θρησκευτικῆς καὶ γι' αὐτὸ ἀπόλυτα σεβαστός. Οἱ ἀναστενάρηδες μὲ τίποτα δὲν θίγονται περισσότερο καὶ δὲν λυποῦνται, παρὰ μὲ τὸ νὰ τοὺς πῆς πὼς παίζουσι θέατρο. Εἶναι τὸ πιὸ δίκαιο παράπονο πὸν μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ τοῦτο γιὰ τὸ εἶναι πραγματικὰ εὐσεβέστατοι χριστιανοὶ κ' ὄχι φακίρηδες. Ἰσχυρίζονται πὼς μόνον αὐτοὶ πυροβατοῦν, χωρὶς νὰ καίγονται. Αὐτὸ εἶναι λάθος βέβαια. Ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ μεριά, ἔχουν ἀπόλυτο δίκαιο, διότι ἡ δικὴ τους πυροβασία ἔχει ὑψηλὸ ἠθικὸ περιεχόμενον στὸ ὁποῖο ἐπιμείναμε. Καὶ ἂν κατανοήσουμε τὸ περιεχόμενον αὐτὸ σὲ ὅλην τὴν ἔκσταση, δὲν θὰ μπορέσουμε ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυριστοῦμε πὼς τὸ ἔθιμόν τους δὲν ἀντέχει τὴν κριτικὴν καὶ πὼς εἶναι χωρὶς σημασία πρωτογονικόν. Δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἡ ἀκαία πὸν συνηγορεῖ γιὰ τὴν στήριξίν της ἀλλὰ ὁ λόγος τῆς ἀκαίας, κ' ἀκόμα καλύτερα οὔτε κἀν ἡ ἀκαία. Εἶναι ὁ λόγος, ἡ αἰτία τῆς πυροβασίας, τὸ ἠθικὸν καὶ ψυχολογικόν της ὑπόβαθρον. Τὸ θαῦμα σήμερον ἀποκρυπτογραφεῖται. Ὅσοδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἡ πυροβασία δὲν ἀποδειχθῇ πάρα ἓνα ἀπλὸν πρᾶγμα, τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔθιμου θὰ ἐξακολουθῇ νὰ καλῆ ὄλους ὅσους δὲν τοὺς ἔχει ἐντελῶς ἀποξηράνει ἡ λογικὴ, ἀκόμη περισσότερο ἡ πρακτικὴ σκοπιμότης πὸν δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν ἀλτρουϊσμὸν καὶ τὸ θρέψιμον τῶν ἠθικῶν κινήτρων τοῦ ἀνθρώπου σὲ ἐκδηλώσεις οἱ ὁποῖες παραμένουν στὸ ἰδεαλιστικόν πεδίον. Ἄν ὑπάρχουν πυροβάτες σὰν τὸν Στ. Σαρρῆ ἢ ἄλλους ἴσως, πὸν δὲν γνωρίζουμε τὸ ὄνομά τους μὰ πὸν εἶναι βέβαιον πὼς περιέρχονται τὴν Ἑλλάδα ψευδόμενοι ὅτι εἶναι «ἀναστενάρηδες τοῦ Λαγκαδά» μὲ τόση μάλιστα πειστικότητά, ὥστε καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ τῶν Καλαμῶν νὰ πέσῃ στὴν παγίδα καὶ νὰ ξεσπᾷ σὲ ἓνα διωγμὸν τῶν ἀναστενάρηδων στὸ θίασον ἐνὸς πυροβάτη πὸν πραγματικὰ διακωμωδεῖ τὰ Ἀναστενάρια, εἶναι ἄλλο θέμα. Πάντως ὄχι τόσο ξένο μὲ τὸ σεβασμὸν πὸν προκαλεῖ τὸ ψυχολογικὸν ὑπόβαθρον τοῦ ἔθιμου ὥστε νὰ ἀγνοηθοῦν οἱ φακίρηδες αὐτοὶ πυροβάτες ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἀστυνομίαν. Ἀκόμη θὰ λέγαμε καὶ μάλιστα πρῶτα ἀπὸ ὄλους, ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ἔθιμον. Χρέος τῆς ἐπιστήμης, νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ μυστικὸν τῆς ἀκαίας. Χρέος τῆς ὁμοίας νὰ μελετήσῃ καὶ ὁλόκληρον τὸ ἔθιμον, μέσα στὸ ὁποῖον ἐντάσσεται ἡ πυροβασία καὶ ἡ ἐπακόλουθὴ ἀκαία. Εἶναι μεγάλο κρῖμα νὰ καταφέρωνται πλήγματα στὸ θαυμασιόν αὐτὸ ἔθιμον πὸν δείχνει ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ χριστιανοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνα πατριώτη ἀπὸ τὴν προσπάθειαν πὸν γίνεται τόσο ἄχαρον νὰ ἀπομυστικοποιηθῇ

μέ επέκτασεις σέ αὐτό κι ἀναλογίες τεχνικῶν, πού ἀναμφίβολα κι ἐξακριβωμένα δέν ὑπάρχουν, γιά τούς ἀναστενάρηδες. Ἄλλο μελέτη καί γνώση τοῦ ἐθίμου καί φυσικά ἄλλο ἐξαγωγή συμπερασμάτων κατ' ἀναλογία κι' επέκταση φαριρισμῶν, πού μάλιστα δέν περιορίζονται στήν ἐπίδειξη ἐπιτεύξεως ἀναλόγων ἀποτελεσμάτων ἀλλά κάνουν μία ἀναιδή ὑποκατάσταση γιά νά ἐξαπατήσουν τὸ κοινὸ καί νά ἀποκομίσουν οἰκονομικά ὀφέλη, πρᾶγμα πού ποτέ δέν ἔκαναν καί οὔτε κάνουν οἱ ἀναστενάρηδες.

Ὅσο γιά τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, σήμερα δέν εἶναι τόσο δύσκολη ὅσο ἄλλοτε καί τοῦτο γιά δύο λόγους. Ὑπάρχουν μαγνητόφωνα (πού σημειώνουμε ἀποδείξανε πὼς οὔτε ἰχ-αχ-εχ = Ἰακχε φωνάζουν οὔτε καθόλου παραλογίζονται οἱ ἐκστασιασμένοι ἀναστενάρηδες), φωτογραφικὲς μηχανές (πού δείχνουν πὼς οἱ ἀναστενάρηδες δέν ἔχουν καμμιά προτίμηση νά πατᾶνε μὲ τὴ φτέρνα ἀλλὰ θυθίζουν τὰ πόδια τους στὴ θρακιά ὅπως καί μπαίνουν χωρὶς φόβο μέσα στὴ φλόγα, κι ἀκόμη πὼς βρίσκονται σὲ πλήρη ἐκσταση ὅταν πυροβατοῦν κι' ὅταν χορεύουν). Γιατὶ ἀλήθεια ὅσοι ὑποστηρίζουν τὴν ὑπαρξὴ τεχνικῆς ἀγνοοῦν τὸ γεγονὸς πού γίνεται παρουσία χιλιάδων θεατῶν, τὸ ὅτι δέν πατοῦν μόνο στὴ θρακιά μὲ τὰ πέλματα ἀλλὰ μπαίνουν μὲ τὰ γόνατα σὲ αὐτὴν, παίρνουν χουφτες κάρθουνα ἀναμμένα στὰ χέρια τους, πυροστατοῦν γιά περισσότερο ἀπὸ τὸ «μισὸ δευτερόλεπτο» κι' ἀκόμα μπαίνουν καὶ στὶς φλόγες καί σβύνουν ὄχι μόνο τὴ θρακιά ἀλλὰ καί τὴ φωτιά μὲ τὰ πόδια καί τὰ χέρια τους πού ὀπωσδήποτε δέν ἔχουν τρίψει μὲ χῶμα, γεγονὸς πού μπορῶ χωρὶς δισταγμὸ νά θεβαιώσω, μὰ καί «κατασκοπέυσα» ἄγρυπνα ὄλες τους τίς κινήσεις πρὶν καί μετὰ τὴν πυροβασία ὄχι μὲ μία ἀπλὴ ἐπίσκεψη ἀλλὰ μὲ πραγματικὰ ἐγκάρδια φιλοξενία, ὅπου εἶχαν πέσει οἱ φραγμοὶ ξένου - μεμνημένου. Ἴσως ὅμως ἐκεῖ νά εἶναι τὸ μυστικὸ, πού δέν γνωρίζουν οὔτε οἱ ἀναστενάρηδες ἀσφαλῶς. Οἱ Ἀναστενάρηδες τοῦ Λαγκαδά, δέν κρατοῦν τίποτε μυστικὸ καί δέν δείχνουν καμμιά ἀπολύτως δυσφορία σὲ ὀποιαδήποτε ἐρώτηση καί παρατήρηση. Τὰ ἐρωτηματολόγια ἄλλωστε καταρτίζονται σήμερα ἔτσι πού νά συλλαμβάνονται οἱ ψευδόμενοι γιά τὸν ἓνα ἢ ἄλλο λόγο. Ὅλα εἶναι εὐκόλα νά ἐρευνηθοῦν. Ἴσως τὸ μόνο δύσκολο εἶναι μία πῶ ἀντικειμενικὴ διάθεση ἀπέναντί τους ἀπὸ μέρους τῆς πολὺ «λογικῆς» ἐπιστήμης καί τῆς πολὺ ὑπερήφανης σκέψεως ὄλων τῶν μορφωμένων, πὼς «δέν εἶναι ἰδυνατὸν αὐτοὶ οἱ χωριάτες νά ξέρον πῶ πολλὰ καί νά μποροῦν ἀκόμα περισσότερα ἀπὸ μᾶς».

Μὲ ὄλο πού πρόθεσή μας δέν εἶναι καθόλου νά ἐξηγηθῆ ἡ ἀκαταία ἢ ὁποία λίγο ἐνδιαφέρει τὴν ἄποψη ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξετάζεται τὸ Ἀναστενάρι στὴν ἐργασία αὐτὴ, ἐπειδὴ εἶναι γνωστὸ πόσο ἐντυπωσιάζει τὸ γεγονὸς, θὰ ἐκφέρουμε καί τὴν δική μας γνώμη, χωρὶς μὲ τοῦτο νά διεκδικῆται ὁ τελευταῖος λόγος σχετικὰ μὲ τὸ σημεῖο αὐτό.

Ἀφορμὴ γιά τὴν ἔκφραση τῆς γνώμης αὐτῆς, εἶναι μία μικρὴ ἀλλὰ πολὺ

καλή και κυρίως αντικειμενική εργασία της νεαρής φοιτήτριας K. P. Greenhalgh από τις ΗΠΑ, που παρηκολούθησε το 'Αναστενάρι στο Λαγκαδά στα 1973.

Τίτλος της μικρής αυτής εργασίας, είναι *The Fire Of Spirit And Ash*, και προσωπικά τη βρίσκουμε εξαιρετικά καλή στο σημείο που προσπαθείται η εξήγηση της άκαϊας αλλά και του καλέσματος των εικόνων για χορό και πυροβολασία. Ουσιαστικά τα συμπεράσματα της Γρήνηχαλγκ, δέν είναι παρά εκείνα τα όποια από πολύ έχει και η θεωρία του άστρικού σώματος ή του επιψυχιδίου, γνωστής και στην Ελλάδα από τον Τανάγρα και όλους τους μεταψυχιστές επίσης, όπως και της ακόμα πιο γνωστής θεωρίας των παραψυσιολογικών φαινομένων, που δημιουργούνται στο ανθρώπινο σώμα με τον έλεγχο της άναπνοής. 'Αλλ' αυτή τη φορά, υπάρχουν τα επιστημονικά δεδομένα και οι διακριώσεις του W. Reich για την ύπαρξη του αίθερικού σώματος, το ρόλο της άναπνοής όπως επίσης και τα πειράματα των Τσεχοσλοβάκων επιστημόνων, τα όποια απέδειξαν πως η ενέργεια αυτή του Ράιχ, ή όποια εκπέμπεται από το ανθρώπινο σώμα, μπορεί να απορροφηθῆ και να επανεκπεμφθῆ από τα άψυχα αντικείμενα.

'Αναλύοντας αυτά τα σημεία στην εργασία της ή Γρήνηχαλγκ επισημαίνει το γεγονός πως είναι δυνατόν να χρησιμεύσουν για την εξήγηση της άκαϊας των άναστενάρηδων, πολύ περισσότερο μάλιστα, αφού η συσσώρευση αυτής της ενέργειας γίνεται μεγαλύτερη με τη σεξουαλική άποχή, κάτι που οι άναστενάρηδες για λόγους ήθικου καθαρισμού θέβαια αλλά που φυσικά έχει τα άνάλογα άποτελέσματα, άσκούν δεκαπέντε μέρες πριν την πυροβολασία. Τοῦτο δημιουργεί μιá συσσώρευση ενέργειας, ή όποια άπολυτρούμενη με την έκσταση κλπ. δημιουργεί το προστατευτικό σώμα της «αὔρας» που είναι καθαρή ενέργεια και με τις ιδιότητες τις όποιες έχει, δημιουργεί την άκαϊα.

'Ανάλογη είναι ή έρμηνεία την όποια δίνει στον ισχυρισμό των άναστενάρηδων πως τους προστατεύει ή εικόνα (θα προσθέταμε εδώ και όλα τα άλλα ιερά αντικείμενα της εικόνας όπως άμανέτια, ποδιές, κλπ.). Με το να άποροφούν δηλαδή οι εικόνες την εκπεμπομένη από τους άναστενάρηδες ενέργεια, γίνονται με τη σειρά τους πομποί ενέργειας, με τα γνωστά άποτελέσματα.

'Ελάχιστα είναι τα στοιχεία τα όποια προστίθενται, όπως σημειώθηκε, στην θεωρία αυτή, από άνάλογες άλλες. 'Οπόσο είναι σημαντικό το γεγονός πως εξακριβώνονται επιστημονικά για μιá ακόμα φορά πράγματα, έτσι που έκστασιακοί κάθε είδους, μεταψυχιστές επίσης κλπ. μπορεί να δικαιωθούν στις θεωρίες τους. Προσωπικά, άναμίνουμε πολλά από τα πειράματα και τα τηλεγεφυρογραφήματα Μπωμανουάρ, Μπαλή κ.λπ., όπως και από τις σφυγμομετρήσεις Μαγκλαβέρα που έγιναν στο 'Αναστενάρι του Λαγκαδά το 1973

για τή διατύπωση μιᾶς σχετικῆς θεωρίας. Μέχρι τή στιγμή αὐτή δὲν ἔχουν ἀνακοινωθῆ τὰ ἀποτελέσματα τῶν πειραμάτων αὐτῶν, πού κατὰ τὴν γνώμη μας, θὰ δώσουν ἴσως ἐπιστημονικὴ ἀπάντηση στὴν ἀκαΐα ἀλλὰ ἀκόμη εἰδικώτερα στὸ ρόλο τοῦ εἰδικοῦ ρυθμοῦ, τὸν ὁποῖον ἔχουν οἱ ἀναστενάρικες μελωδίες καὶ οἱ χοροὶ στὴν ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων τῆς ἀκαΐας.

(Σημειώνουμε, πὼς ἡ ἐργασία τοῦ Ράιχ πού ἔδωσε τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐπιβεβαίωση τῶν ἤδη γνωστῶν θεωριῶν τῆς «αὔρας» καὶ τῆς ἀναπνοῆς εἶναι τὸ Character Analysis.).

θ) ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΗΓΥΡΙΟΥ

Μετὰ καὶ τὴν λήξη τῆς πυροβολίας καὶ τὴν ἐπιστροφή στὸ κονάκι τὴν τρίτη ἡμέρα κ' ἀφοῦ ὅλα γίνονται ὅπως πάντα, ἔρχεται ἡ τελευταία φάση τοῦ πανηγυριοῦ. Στρώνεται ἐορταστικὸ δεῖπνο (τὸ ὁποῖο σὲ ποιότητα καὶ ποικιλία εἶναι ἀπλούστατο καὶ λιτότατο) καὶ κάθονται ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες καὶ οἱ πανηγυριῶτες, ἀκόμα καὶ ξένοι νὰ φᾶνε. Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ θὰ πλυθοῦν τὰ χέρια, σημάδι τῆς ἀνάγκης νὰ εἶναι ὅλοι σωματικὰ καὶ ἠθικὰ καθαροὶ πάντα, καὶ μοιράζεται τὸ φαγητό. Πρὶν ἀρχίσουν νὰ τρῶνε, μὲ τὴ συνοδεία τῆς λύρας πάντα, θὰ ἀρχίσῃ ὁ ἀρχιαναστενάρης τὸ τραγούδι τῆς «τάβλας» πού ὁμως καὶ πάλι ἔχει σημασία ἰδιαίτερη γιὰ τὸ πανηγύρι μιὰ καὶ ἀναφέρεται στὴν ἀγρυπνὴ παρακολούθηση καὶ τὴν ἐτοιμότητα τῶν παλληκαριῶν νὰ σκοτώσουν τούρκους καὶ νὰ ξεσκλαβώσουν τοὺς ρωμοὺς. Τὸν ἀρχιαναστενάρη ἀκολουθοῦν ὅλοι στὸ τραγούδι: Πὰ σὲ πράσινο λειβάδι, κάνταν τρία παλληκάρια, μὲ σπαθιά καὶ μὲ δοξάρια. Τὴν ἡμέρα κάνουν βίγλα, καὶ βιγλίζουν τοὺς διαβάτες, νάβρουν τούρκους νὰ σκοτώσουν, καὶ ρωμοὺς νὰ ξεσκλαβώσουν. Βλέπουν ἕνα γέρο τοῦρκο, ποῦσυρνε μιὰ ρωμοπούλα. Ποῦ τὴν ἠῆρες γέρο τοῦρκο, τὴ ρωμιὰ τὴ ρωμοπούλα. Λῶσα γρόσια καὶ τὴν πῆρα, καὶ φλουριά τὴν ἀγοράσα. Μπρὲ γελάσας παλληκάρια. Πῆ τὸ σπίτι μας μὲ πῆρε. Τὸ παιδάκι μας στὴν κούνια, τὰ ρουχάκια του στὴ σκάφη, τὰ ψωμιὰ μας μὲς στὸ φούρνο. Κούνια κούνιε τὸ παιδί μου, ὅσο ν' ἀκουστῆ ἡ φωνή μου. Φοῦρνε ψῆνε τὰ ψωμιὰ μου, ὅσο ν' ἀκουστῆ ἡ λαλιά μου... Τὸ δεῖπνο ἐξακολουθεῖ, ὑπογραμμίζω καὶ πάλι χωρὶς ποτὸ στὸ Λαγκαδά (ὁ Λιοῦρος χαρακτηριστικὰ μοῦ ἔχει πῆ: Πανηγύρι καὶ κρασί δὲν πάει). Μία πάρα πολὺ μικρὴ μποτίλια οἴζο, πού τὴν φέροναν στὰ χεῖλια γιὰ εὐχὴ καὶ μόνο. Τέλειωσε τὸ δεῖπνο, λιτότατο ὅπως ἦταν, καὶ ξανατραγουδήθηκε τὸ «πράσινο λειβάδι». Ἄλλὰ ἐκεῖ πού τραγουδιόταν, ὁ λυράρης ἔφερε τὸ σκοπό, πού ἄλλοῦ, στὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο. Ἄμέσως ὅλοι ἠλεκτρίστηκαν, φανερὸ πὼς ἡ ἐκτόνωση δὲν εἶχε ὀλοκληρωθῆ μὲ ὅλες τὶς τρεῖς πυροβολαῖες κλπ. Μιὰ καὶ τὸ τραπέζι

λόγω μέσων και χώρου είχε στρωθῆ πάνω σὲ κουβέρτες στὸ πάτωμα κι' ὅλοι κάθονταν σταυροπόδι, ὅλα διπλώθηκαν κεῖ μέσα σὲ σπουδή. Ὁ ἐκστασιακὸς χορὸς ξανάρχισε. Πάλι εἰκόνες, ἀμανέτια, θυμιατά.

Τοῦτο δὲν ἔγινε τυχαία ὅπως ὑπέθεσα στὴν ἀρχή. Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἐπανόδου στὴ μελωδία τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου, ἀνταποκρινόταν στὴν «ἐσωτερικὴ» σημασία τοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ τρία παλληκάρια ποῦ ἔκαναν τὴ βίγλα, κι ἀνακάλυψαν τὴν ἀρπαγὴ τῆς ρωμοπούλας, τῆς ἑλληνοπούλας, ἔτρεξαν καὶ εἰδοποίησαν τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο γιὰ τὰ θάσανα τῶν χριστιανῶν καὶ ζήτησαν τὴ βοήθειά του. Οἱ στίχοι ποῦ δὲν τραγουδήθηκαν ἦσαν οἱ ἑξῆς:

Νύχτα τὸν ἦρθε μήνυμα τοὺς χριστιανούς νὰ σώση
 Νύχτα κινάει ὁ Κωνσταντῆς στὸν πόλεμο νὰ πάη
 Νύχτα σελλάνει τ' ἄλογο, νύχτα τὸ καλιβώνει
 Βάζ' ἀσημένια πέταλα, μαλαματένιες λόθρες
 Βάζει καπίστρια δώδεκα καὶ γκέμια δεκαπέντε
 Κι' ἡ μάνα του τὸν ρώτησε κι' ἡ μάνα του τὸν λέει
 Ἐσὺ διαβαίνεις Κωνσταντῆ, ἐμᾶς ποῦ μᾶς ἀφίνεις
 Πρῶτα σ' ἀφίνω στὸ Θεὸ καὶ ὕστερα στοὺς Ἅγιους
 Ὡρα καλὴ σου Κωνσταντῆ τοὺς χριστιανούς νὰ σώσης...
 Στὸ δρόμο ποῦ ἐπήγαινε ἔκοψε τρεῖς χιλιάδες
 Κι' ὅπισου σὰν ἐγύριζε, δὲν εἶχε τί νὰ κόψη
 Κι' ἔκοψε τὸ δαχτύλι του νὰ βγάλῃ τὸ θυμὸ του.

(Ἡ διήγηση — ἐξήγηση καὶ οἱ στίχοι ἀπὸ τὸν Γεώργ. Καλοστέφανο).

Σὲ μισὴ ὥρα περίπου εἶχε πιά κοπάσει, γιὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ χορὸς μὲ τὸ συνειθισμένο τρόπο. «Ὡρα νὰ γλεντήσουμε καὶ μεῖς ὅπως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι», μοῦ δηλώνει χαμογελαστὸς καὶ ἤρεμος ὁ ἀρχιαναστενάρης. Τὰ ὄργανα καὶ οἱ πανηγυριῶτες βγαίνουν στὴν αὐλὴ. Κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ χορεύουν ὄχι πιά τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο ἱερόπρεπα κι' ἐκστασιακά, καὶ νὰ διασκεδάζον ὡς τὸ πρῶτ. Δυστυχῶς οὔτε αὐτὴ τὴν τόσο ἀπλὴ χαρὰ δὲν μποροῦσαν νὰ ἔχουν οἱ ἀναστενάρηδες τοῦ Λαγκαδᾶ. Δὲν εἶναι μόνον κουρασμένοι πολλοὶ ἀπ' αὐτούς. Οἱ διατάξεις κοινῆς ἡσυχίας κλπ. τοὺς καλοῦν σὲ μία ἀκόμη θυσία. Πρέπει νὰ μὴ μιλοῦν δυνατὰ, νὰ μὴν ἀκούγονται τὰ ὄργανα μιὰ καὶ ἡ νύχτα ἔχει πολὺ προχωρήσει. Ἐτσι γύρω στὶς δύομισὴ τὴ νύχτα χωρίζουν, γιὰ νὰ κοιμηθοῦν. Ὅλοι εἶναι εὐχαριστημένοι κι' εὐγνωμονοῦν τὶς Χάρες ποῦ τοὺς ἀξίωσαν σὲ ἓνα ἀκόμα πανηγύρι πρὸς τιμὴν τους καὶ γιὰ τὸ καλὸ ὄλων. Τὸ πρῶτ, ἀφοῦ πλυθοῦν τὰ ἀμανέτια καὶ καθαριστῆ τὸ κονάκι κι ὅλα τακτοποιηθοῦν ἔτσι ποῦ νὰ ἀρχίσῃ ἡ κανονικὴ ζωὴ, θὰ ξαναφύγουν γιὰ τὶς δουλειές τους καὶ στὰ χωριά τους οἱ ξένοι.

Θὰ σημειώσουμε, πὼς τὸ τελευταῖο αὐτὸ μέρος, δὲν ἔχει σκοπὸ τῆ διασκέδαση σὰν διασκέδαση. Ἀνήκει μέσα σέ ὀλόκληρο τὸ τελετουργικὸ καὶ τὸ πανηγύρι δὲν θεωρεῖται πετυχημένο καὶ καλὰ γινομένο ἂν δὲν ἐπακολουθήσῃ καὶ ἡ διασκέδαση αὐτή. Εἶναι ἀπαραίτητη σὰν ἔκφραση τῆς χαρᾶς μὲ τὴν ὁποία γιὰ χάρη ὄλων καὶ γιὰ νὰ τιμήσουν τοὺς Ἅγιους, τρεῖς νύχτες καὶ τρεῖς μέρες «παιδεύτηκαν» μὲ τὰ βασάνα καὶ τὶς ἀγωνίες τοῦ κόσμου ποὺ προσπάθησαν νὰ τὶς κάψουν μὲ τὴ φωτιά καὶ νὰ τὶς σβύσουν μέσα στὰ ἀναμμένα κάρβουνα καὶ τὶς φλόγες μὲ τὰ γυμνά τοὺς πόδια. Εἶναι ἀκόμα μιὰ ἐκδήλωση τῆς πλούσιας συναισθηματικότητάς τους καὶ τῆς ἀνοιχτῆς γιὰ ὄλους καρδιάς τους. Κι ὅλα αὐτά, χωρὶς πάλι κανένα διονυσιασμό, μὲ ἡρεμία καὶ χαρὰ μετρημένη, χωρὶς ἐκδηλώσεις ἀπρεπεῖς καὶ ἀπολίτιστες, μέσα στὸ πνεῦμα τῆς ἐγκράτειας ποὺ ἔχει προηγηθῆ τοῦ πανηγυριοῦ, ἔχει ἐπικρατήσῃ σέ ὅλη του τὴ διάρκεια καὶ τώρα τὸ ἐπισημαίνει καὶ μὲ τὸ σημεῖο ποὺ ὀπωσδήποτε κάποια ἐλευθερία στὶς ἐκδηλώσεις, δὲν θὰ ἐξένιζε οὔτε καὶ τοὺς πιὸ δύστροπους ἀπὸ τοὺς πολέμιούς τους, κανονικά.

Ἀπὸ τὴ μᾶλλον σύντομη αὐτὴ περιγραφή τοῦ πανηγυριοῦ, ἐκεῖνο ποὺ ἀσφαλῶς προβάλλεται σὰν κύριο χαρακτηριστικὸ του, εἶναι ὁ χειμαρρος τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας, ποὺ κυριολεκτικὰ κατακλύζει τὸ ἔθιμο ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἐνάρξεως μέχρι καὶ τὴν τελευταία τῆς λήξεώς του. Χωρὶς νὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἓνα χορόδραμα, τοῦλάχιστον μὲ αὐστηρὰ καθορισμένες κινήσεις καὶ φάσεις, ὅλα κινοῦνται μέσα στὸ ρυθμὸ καὶ τὴ μελωδία. Μελωδία μάλιστα καὶ ρυθμὸ ποὺ δὲν ἀλλάζει ἀλλὰ ἀπλῶς ἐλάχιστες φορές παραλλάζει. Σημειώσαμε κιόλας, ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς σκέψεις γύρω ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ καὶ ἔγινε προσπάθεια μιᾶς κάποιας ἐρμηνείας του. Ὡστόσο, εἶναι τόσο ἔντονη ἡ ἐντύπωση ἀπὸ ὅλον αὐτὸ τὸν κατακλυσμὸ τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ χοροῦ, ποὺ δὲν εἶναι παλλογία μιᾶ ἀκόμα ἀναφορὰ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἀκόμα μερικὰ στοιχεῖα μπορεῖ ἴσως νὰ ξεχωρίσουν γιὰ μιὰ καλύτερη κατανόηση τοῦ ἔθιμου καὶ τῆς ψυχοσυνθέσεως τῶν ἀναστενάρηδων.

Ὁ μουσικὸς τῆς Θράκης κράτησε ὡς σήμερα τὴν παράδοση καὶ εἶναι τὸ ἴδιο «ἐνθεος» ὅπως καὶ ὁ πιὸ ἀρχαῖος του πρόγονος. Μία περιγραφή τοῦ Πολ. Παπαχριστοδοῦλου τῆς μουσικῆς ἐξάρσεως στὰ ἀλύτρωτα χῶματα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ κι' ἀκόμα σήμερα μπορεῖ νὰ τὴν διαπιστώσῃ κανεὶς ἀκέραια κι' ἀπλήγωτη μέσα στὸ χρόνο, ἂν παρακολουθήσῃ τοὺς ὀργανοπαίχτες τοῦ ἀναστενάρικου θιάσου : «Ἐκεῖ στὴν πλατεῖα μὲ τὴ λιακάδα εἶτε μὲ τὸ χιόνι ἐμφανίζονταν κι' ὁ γκαϊτατζῆς ἢ ὁ λυράρης. Ὁ γκαϊτατζῆς ἦταν μουσὸληπτος κι' ἐνθεος ἄνθρωπος. Αὐτὸς ἦταν ὁ μαέστρος τοῦ χοροῦ, ἡ «ψυχὴ» τῆς κινήσεως τοῦ χειροπιασμένου λαοῦ ποὺ σχημάτιζε κίβλιο χορὸ. Παίζοντας τὸ ὄργανό του σὰν εὐαίσθητος ἄνθρωπος

πλημμυρισμένους με πάθος αδιάκοπα κινιότανε ρυθμικά... Γινότανε Ξεαλλος, ένθουσιώδης, μεθυσμένος...».

Ίσως, με όλα αυτά, να μᾶς δημιουργῆται τὸ κατάλληλο κλίμα γιὰ νὰ καταλάβουμε, νὰ νοιώσουμε, γιατί οἱ ἀναστενάρηδες τραγουδᾶνε τόσο πολὺ ἢ μᾶλλον, γιατί ὁ ρυθμὸς με τὴ μελωδία καὶ τὶς κινήσεις ἔχουν τόσο πάθος καὶ τόση δύναμη.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ μία ἐξήγηση πολὺ βάσιμη γιατί ὁ ἀναστενάρης ἀντὶ νὰ ψάλῃ θρησκευτικούς ὕμνους, λέει τραγούδια, κι' ὅπως εἴπαμε τραγούδια ποὺ μιᾶνε γιὰ τὸ Μικρο-Κωνσταντῖνο, αὐτὸ τὸ ὑπέροχο πρότυπο ἤρωα κοινοῦ ἀνθρώπου ποὺ σὸν τὸν Διγενῆ τὸν «Μικρὸν Βασίλειον» σὲ σχέση με τὸν Μεγάλον Βασίλειον (τὸν Βουλγαροκτόνο) πραγματάνει σὲ ἐπίπεδα ἀνθρώπινης δυνατότητας καὶ ἀνθρωπίνου πεπερασμένου τὸ σχέδιο ζωῆς καὶ δραστηριότητος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τοῦ Ἁγίου. Ὁ Θράκας στὰν τραγουδάη, γίνεταί «ένθεος». Τὸ τραγούδι του ἔχει μία ἀλήθεια ἀνόθευτη καὶ ἐκφράζει ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει κυρίαρχο μέσα στὴν ψυχὴ του. Ἡ ψυχὸσύνθεσή του εἶναι ἓνα μίγμα ἀπὸ έντονη θρησκευτικὴ καὶ πατριωτισμὸ. Ἐτσι ἀπὸ τὴ μία μεριά ἐκφράζει τὸ θρησκευτικὸ του συναίσθημα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ πατριωτικὸ στὴν πλατεία έννοια. Ἀρχίζει τὶς διασκεδάσεις καὶ τὰ πανηγύρια του με ὕμνους καὶ συνεχίζει με ἠρωϊκὰ τραγούδια. Τὰ δυὸ αὐτὰ βρῖσκονται πάρα πολὺ έντονα καὶ γι' αὐτὸ ἀξεδιάλυτα μέσα του. Πολὺ έντονότερα ὑπάρχουν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναστενάρη. Τὸ ἔθιμο, τὸ ὑπογραμμίσαμε, εἶναι καὶ θρησκευτικὸ ἀλλὰ καὶ ἀκόμα περισσότερο ἠρωϊκὸ.

Ίσως ὁ χριστιανισμὸς, σὸν θρησκεία καὶ σὸν τρόπος ζωῆς, νὰ ἀποτελῆ τὸ ὑπόβαθρο τοῦ ἠρωϊσμοῦ ποὺ χρειάζεται, γιὰ νὰ προστατευθῆ αὐτὴ ἡ πίστη. Εἶναι ὅμως ἀπὸ τὰ πράγματα, φαινομενικὰ καὶ οὐσιαστικά, περισσότερο κυρίαρχος ὁ ἠρωϊσμός. Ἡ ἠρωϊκὴ πράξη εἶναι ἡ ἀπαραίτητη καὶ κείνη ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐξάρῃ ὁ ἀναστενάρης. Εἶναι τὸ ενεργὸ μέσο γιὰ τὸν ἅγιο, τὸν στατικὸ ἄς ποῦμε ἔτσι σκοπὸ. Δικαιολογημένα λοιπόν, ἀν ὁ Σάθας ἰσχυρίζεται, πὼς ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια προῆλθε τὸ βυζαντινὸ τροπάρι, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ τροπάρι ἢ μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἴδια ψυχικὴ πηγὴ ἄντλησε καὶ ὁ ἀναστενάρης γιὰ τὶς δικές του μελωδίες. Ἐτσι ἀκούει κανεὶς στὸ πανηγύρι τῶν ἀναστενάρηδων αὐτὴ τὴν περίεργη, τὴ γλυκεῖα μελωδία, ποὺ εἶναι γεμάτη πάθος καὶ θυμίζει τροπάρι, νὰ τονίξῃ συγχρόνως τὶς πράξεις, τὰ κατορθώματα καὶ τὰ βάσανα τῶν χριστιανῶν στὴν προσπάθειά τους νὰ προστατεύσουν τὴ θρησκεία τους με πρωτοῆρωα τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο καὶ θαδίζοντας πάνω στὰ ἠρωϊκὰ καὶ προσιτὰ ὅμως στὸν ἄνθρωπο ποὺ προσπαθεῖ καὶ ἀγρυπνάει καὶ θυσιάζεται, ἀχνάρια του. Ἐτσι ὁ ἀναστενάρης δὲν μπορεῖ νὰ ψάλῃ, ἀλλὰ νὰ τραγουδήσῃ. Δὲν ἔχει μόνο νὰ προσευχηθῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ δράσῃ καὶ μάλιστα ἠρωϊκὰ. Καὶ τοῦτο δὲν ὑπαγορεύει τίποτε ἄλλο παρὰ τραγού-

δι και χορὸ σὰν ἔκφραση λατρευτική. Καί, μὲ μοναδικὴ ἱκανότητα, κατορθώνει νὰ χορεύῃ καὶ νὰ τραγουδήσῃ ἀκριβῶς ὅπως αἰσθάνεται: κατανυκτικὰ καὶ ἥρωϊκὰ μαζί. Μέσα στὸν ἥρωϊσμό, ὑπάρχει καὶ ὁ θριαμβικὸς τόνος, ὑπάρχει καὶ ὁ πόνος. Ἡ ἥρωϊκὴ πράξι δὲν εἶναι ἀνώδυνη ἢ ἴδια ἀπὸ μόνῃ της. Πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι γιὰ τὸ τίποτα ποὺ γίνεται. Ὁ λόγος ποὺ τὴν προκαλεῖ ἔχει πάντοτε ἕναν μεγάλο πόνον, εἶναι μία κατάστασι ἀπελπισίας καὶ φρίκης. Αὐτὸ τὸ ξέρει πάρα πολὺ καλὰ ὁ ἀναστενάρης γι' αὐτὸ τραγουδάει κλαίοντας καὶ κλαίει τραγουδώντας καὶ χορεύοντας. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ διαφορετικὰ. Ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐπίκλησι τῆς βοήθειας τῶν Ἁγίων, χρειάζεται συγκέντρωσι καὶ ἀκινήσι. Αὐτὸ κάνει. Πρὶν ἀρχίσῃ νὰ τραγουδάῃ καὶ νὰ χορεύῃ, προσεύχεται σιωπηλὰ καὶ μὲ βαθειὰ κατάνυξι. Ὅταν νοιώσῃ πὼς ἡ προσευχὴ του εἶχε τὸ ἀποτέλεσμά της καὶ οἱ Ἁγιοὶ θὰ βοηθήσουν, περνᾷ στὸ δεύτερο στάδιον. Μὲ τὸ χορὸ καὶ τὸ τραγούδι, κρατᾷ τὴ συνέχεια τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς Ἁγίους ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἐκφράζει τὴν διάθεσι γιὰ θύσι καὶ θυσιά, ποὺ τὴν κορυφώνει ἀργότερα, ὅταν πᾶ ὅλες οἱ ἥρωϊκὲς δυνάμεις ποὺ διαθέτει ἔχουν ἐνεργοποιηθῇ μὲ τὴν πυροβολάσι. Ὅπλα του γιὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἥρωϊσμοῦ του εἶναι οἱ εἰκόνες καὶ τὰ ἱερὰ μαντήλια. Ἀκόμη τὰ θυμιατά. Ἔτσι κρατώντας τίς εἰκόνες καὶ τὰ ἀμανέτια, ὅταν χορεύουν, συχνὰ παρατηρεῖς πὼς τίς κινοῦν, κι ἀκόμα τίς κυττάζουν περίεργα καὶ ἀνεξήγητα ἀπὸ πρώτη ἐντύπωσι. Τὸ βλέμμα τους ἀπὸ ἀπλανὲς καὶ ἡ ἔκφρασι τοῦ προσώπου τους ποὺ εἶναι σὲ ἐκστασιακὴ ἠρεμία, ἀλλάζουν. Σὰν νὰ ἀγριεύουν. Τὴν ἀπάντησι στὸ γιατί, τὴν βρίσκει κανεὶς ἀρκετὰ δικαιολογημένα σὲ μία πληροφορία ποὺ δίνει ὁ Σισμάνωφ καὶ ποὺ καταχωρεῖ ὁ Λάνγκ στὸ βιβλίον του, (Modern Mythology) πὼς ἀνάμεσα στίς εἰκόνες (κι' ἐδῶ φυσικὰ ἐννοεῖ τοὺς ἀναστενάρηδες ποὺ τίς κρατοῦσαν) ποὺ ἀλλάζανε ἐπισκέψεις στὰ χωριά, γινόταν μία μίμησι μάχης. Δὲν εἶναι δηλαδὴ ἄλλος λόγος ἀπὸ τὴν ἔκφρασι τοῦ ἥρωϊκοῦ μένους ποὺ κατέχει τὸν ἀναστενάρη καὶ ποὺ συνδέεται ἀπόλυτα μὲ τὴν ψυχικὴ του ἑταφὴ μὲ τὸν Ἁγιο πολέμαρχο ἢ τὸν ἥρωα - πρότυπο, τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο.

Ἀλλὰ καὶ ὁ εὐετηριακὸς χαρακτήρας τοῦ ἔθιμου δικαιολογεῖ ἀπόλυτα τὴ μελωδία καὶ τὸν ἱερὸ χορὸ. Ἡ βλάστησι καὶ φυσικὰ ἀκόμη ἐμφανεστερα ἡ κτηνοπαραγωγὴ, συνδέονται ἄμεσα μὲ τὸ «ἐνθουσιαστικὸ» στοιχεῖον. Αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ, τὸ γεμᾶτο δημιουργικὴ δύναμι, τὸ ὁποῖο βρίσκεται σὰν πρωταρχικὸ στοιχεῖον σὰν ἀπαραίτητη προϋπόθεσι ὁποιασδήποτε «γέννησις» ὑλικῆς ἢ πνευματικῆς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λείπῃ ἀπὸ ἕνα ἔθιμο μὲ τὸ χαρακτήρα τὸν ὁποῖο ἔχει τὸ Ἀναστενάρι. Ἐκφράζεται μάλιστα ἐδῶ θαυμάσια καὶ μὲ ἕναν ἐξαιρετικὰ χαρακτηριστικὸν τρόπο ἀκριβῶς μὲ τὸ χορὸ καὶ τὴ μελωδία ποὺ ξετυλίγονται σὲ ἕνα κλίμα, ἥρωϊκὸ καὶ κατανυκτικὸ μαζί. Ὁ συμβολισμὸς τῶν Μουσῶν, μὲ τὴν ὑποκειμένη ἐνότητι τὴν ὁποία παρουσιάζει ἡ πολλαπλότητι

τους, μπορεί θαυμάσια νὰ δώση τὴν ἐρμηνεία τῆς πολλότητος τῶν αἰτίων καὶ τῶν λόγων γιὰ τοὺς ὁποίους δημιουργήθηκε καὶ τελεῖται τὸ ἔθιμο αὐτὸ ἀλλὰ καὶ συγχρόνως, γιὰτὶ ὅλα ὅσα σημαίνει, ἐκφράζονται μὲ τὸ χορὸ καὶ τὴ μελωδία, γιὰτὶ ὑπάρχει βασικὰ ὁ «ἐνθουσιασμός» σὲ ὅλα αὐτά. (Βλέπε σχετικά γιὰ τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο στὶς Μοῦσες καὶ τὸ συμβολισμό τους Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε : Προσέγγιση στὸ Ἀλλότριον). Εἶναι ἄλλωστε πολὺ γνωστὸ πῶς ἡ βλάστηση ὄχι μόνον στὴ χθόνια λατρεία λατρεύτηκε μὲ χορὸ καὶ μελωδία ἀλλὰ καὶ στὶς ἡμέρες μας γιορτάζεται τὸ ἴδιο τὴν Πρωτομαγιά κλπ.

Οἱ ἀναστενάρηδες, ἄνθρωποι δεμένοι μὲ τὴ γῆ, ζώντας ἀπὸ τὴ γῆ, μὲ τὴν εὐαισθησία, ἀλλὰ καὶ τὴ μυστικοπάθεια πρὸς τοὺς χαρακτηρίζει, μποροῦν καὶ ἀκοῦν τὴ μυστικὴ φωνὴ τῆς καὶ ἀκόμα συνομιλοῦν μαζί της, μὲ τὸν ἰδιαίτερο, τὸ δικό τους τρόπο, πρὸς ὅμως εἶναι συγχρόνως καὶ ἕνας τρόπος πανάρχαιος καὶ πανανθρώπινος ἴσως.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΟΥ

α) ΟΙ ΑΝΑΣΤΑΝΑΡΙΔΕΣ ΣΑΝ ΟΜΑΔΑ

Τὸ ἔξαιρετικά ἐνδιαφέρον ἔθιμο τοῦ Ἀναστεναριοῦ, ὅπως τὸ ἔδειξε καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυση τοῦ τελετουργικοῦ, καλεῖ σὲ μία περισσότερον προσεκτικὴ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὴν κοινωνιολογικὴ ἄποψή του. Εὐτυχῶς, ὁ ἀρχιαναστενάρης τοῦ Λαγκαδά κατὰ κύριον λόγον καὶ ἡ οἰκογένειά του, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἀναστενάρηδες ποὺ ἀνήκουν στὴν ὁμάδα αὐτή, δείχνουν κατανόησιν σὲ ἀπίστευτο σημεῖο. Δὲν ἀποκρούουν ἄλλωστε καθόλου μία καλωσορισμένη συζήτησιν ὁ ἀρχιαναστενάρης τῆς Ἀγίας Ἑλένης Σεργῶν Γιώργος Γιαβάσης μετὰ τὴν συμπαθέστατην γυναῖκα του κ. Κυριακούλα, ποὺ ὅμως ποτέ της δὲν πυροβάτησε καὶ μᾶλλον φαίνεται νὰ ἔμεινε στὴ σκιά τοῦ «ἐνθέου» συζύγου της, ποὺ σέβεται καὶ θαυμάζει γιὰ τὶς ιδιότητές του. Ἐξ ἄλλου ὁ φίλος κ. Εὐάγγελος Ἀσπιώτης, ποιητὴς καὶ διανοούμενος, ἀναλαμβάνει τὴν ἐπίσκεψιν στὸν κ. Μιχαὴλ Μοῦντζελο στὶς Σέρρες, ποὺ πρόθυμα ἀπαντᾷ καὶ εἰλικρινὰ στὸ ἐρωτηματολόγιον ποὺ ἔχω καταρτίσει καὶ ποὺ εἶναι ἴδιον μετὰ κείνου ποὺ ἀπάντησαν οἱ ἀναστενάρηδες τοῦ Λαγκαδά.

Τὸ ἐρωτηματολόγιον ποὺ περιεῖχε γύρω στὰ τετρακόσια σημεῖα, ἀναφερόταν στὸ ἱστορικὸ τοῦ ἔθιμου, ἀλλὰ καὶ ἰδιαιτέρως στὸ πατριωτικόν, μὴ καὶ εἶναι κυρίαρχος ὁ ἠρωϊκὸς του χαρακτήρας, ὅσο καὶ στὸ θρησκευτικόν. Τὸ γεγονός ἄλλωστε, πὼς ἀναμφίβολα οἱ ἀναστενάρηδες ἀποτελοῦν μίαν ὁμάδα τοῦ τύπου τῶν «μικρῶν γενῶν» ποὺ τὰ μέλη της συνδέονται μεταξὺ τους με ἰδιαίτερους δεσμούς, καλοῦσε σὲ μία περισσότερον ἀπὸ τὶς ἄλλες πλευρὰς περιγραφῆ καὶ ἀνάλυσιν τῆς δομῆς τῆς ὁμάδας καὶ τῶν σχέσεων τῶν μελῶν μεταξὺ τους, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοὺς τρίτους, χωρὶς νὰ παραλειφθῆ νὰ ἐξετασθῆ, ὅσο ἦταν δυνατόν, ἡ στάσις τῆς κοινότητος στὴν ὁποία ζοῦνε ἀπέναντι τῶν ἀναστενάρηδων ὅσο καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κράτους.

Στὸ ἱστορικὸ σημεῖον τοῦ ἔθιμου ἡ ἔρευνα δὲν μπόρεσε νὰ ἀποδείξῃ τίποτε τὸ συγκεκριμένον γιὰ τὸ γεγονός ποὺ καθιέρωσε τὴν πυροβολίαν ὡς λατρευτικὸ στοιχεῖον.

Σημειώνουμε ὅμως, πὼς τὰ προσωπικὰ συμπεράσματα ποὺ θὰ ἐκτεθοῦν ὅταν συμπληρωθῶν οἱ μελέτες γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς δημιουργίας τοῦ ἔθιμου, καταλήγουν πὼς τὸ ἔθιμον εἶναι χριστιανικῆς ἐποχῆς καὶ τὰ προχριστιανι-

κά του στοιχεία, δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν Διώνυσο, σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, οὔτε ἀπὸ τὴν Κυβέλη σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὴν Ἁγία Ἑλένη καὶ τοῦτο παρὰ τὴ γνωστὴ μαρτυρία τοῦ Φιλοσόργιου γιὰ τὸ ἄγαλμα Σωβάζιου — Κυβέλης ποὺ μετετρέπη σὲ ἄγαλμα τῆς δυάδας τῶν χριστιανῶν Ἰσαποστόλων. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν ἀνήκουν μάλιστα στὸ Ἄναστενάρι, ἀλλὰ στὴ λατρεία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἡ ὁποία ἔχει εἰσδύσει στὴ λατρεία τῶν Ἰσαποστόλων, στὴν περιοχὴ τοῦ Ἄναστεναριοῦ, ἀρκετὰ παράδοξα, ἀλλ' ἀναμφίβολα.

Μερικὰ στοιχεῖα ὥστόσο γιὰ τὸ χωριὸ Κωσί, τῆς Α. Ρ., ποὺ ἀσφαλῶς δὲν μποροῦμε ὅμως νὰ θεωρήσουμε σὰν ἐξακριβωμένα, ἔδωσε ὁ Μιχ. Μούντζελος ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι ἰδρῦθηκε ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ προγονοῦ του Κωνσταντῖνου Μούντζελου γύρω στὰ 1700. Μὰ ἡ χρονολογία, ἀπλῶς εἰκάζεται καὶ ὑπολογίζεται. Πρὶν δὲν ὑπῆρχε στὴ θέση αὐτὴ παρὰ μόνο δάσος. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Κ. Μούντζελου κατέλαβε τὸν δασώδη αὐτὸ χῶρο, καὶ κεῖ ἀνέπτυξε τὸ ἔθιμο. Προφανῶς τὸ μετέφερε ἀπὸ ἀλλοῦ. Ἄναφέρουμε τὰ στοιχεῖα αὐτά, γιὰτι ἀπὸ ὅσο ξέρομε, κανένας δὲν τὰ ἔχει σημειώσει. Πάντως, σὲ ἐρωτήσεις στοὺς ἀναστεναρήδες τοῦ Λαγκαδᾶ, ἂν ὑπάρχη ἱστορικὴ ἀλήθεια σὲ αὐτά, οἱ ἀπαντήσεις ἦσαν ἀντιφατικές, ἢ δῆλωναν ἄγνοια πλήρη.

Τίποτα τὸ συγκεκριμένο ἐπίσης δὲν ἔφερε στὸ φῶς ἡ ἔρευνα γιὰ τὴν ἱστορία τῶν εἰκόνων, γιὰ τὶς πυρκαγιές ποὺ τὶς ἀπειλήσαν καὶ ὅλα ὅσα λέγονται γύρω ἀπὸ αὐτές. Ἐξαίρεση ἡ εἰκόνα τοῦ Σ. Λιούρου, ποὺ χρονολογεῖται στὰ 1833 ὅπως καὶ κεῖνες, ποὺ κατασκευάστηκαν πρόσφατα.

Ἄν ὅμως, ξεφεύγῃ ἀκόμη τὸ συγκεκριμένο γεγονός τοῦ ἱστορικοῦ ξεινήματος τῆς πυροβασίας, ὥστόσο ἀπὸ πλῆθος στοιχεῖα μποροῦμε νὰ κινηθοῦμε ἄνετα στὴν βυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ σὲ βάθος τουλάχιστον ἐξακοσίων πενήντα ἐτῶν. Σύντομα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ θὰ δοθοῦν στὴν δημοσιότητα.

Ἡ πατριτικὴ ἢ πλευρά, στὴν πλατεῖα ἔννοια ποὺ φυσικὰ ἐπεκτείνεται πέρα ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ τοπικισμοῦ, ἦταν πλουσιώτερη σὲ ἀποτελέσματα.

Ἀπὸ τοπικιστικὴ ἄποψη, ὑπάρχει ἡ λατρεία γιὰ τὴ χαμένη ἰδιαίτερη πατρίδα. Ὀλόκληρο τὸ ἔθιμο, ψυχολογικὰ καὶ τυπικὰ, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ νοσταλγία τοῦ χαμένου παράδεισου τῆς πατρίδας. Εἶναι κάτι ποὺ γινόταν αὐτὰ τὰ «καλὰ χρόνια» τὸν «παλιὸ καιρὸ» καὶ ποὺ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ καλύτερό του. Ὅλα ἐκεῖ ἦσαν θαυμάσια καὶ τὸ ἔθιμο τὸ πῶς θαυμάσιο ἀπὸ ὅλα. Ἔτσι, καὶ ὅτι ἔχει ἔρθει ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ συνδέεται μὲ τὸ ἔθιμο, ἔχει ἐντελῶς ξεχωριστὴ σημασία. Τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἔθιμου, πέρα ἀπὸ τὴν ἱερότητά τους, ἀπὸ λόγους θρησκευτικοῦ τελετουργικοῦ, ἔχουν ἐντελῶς ξεχωριστὴ σημασία καὶ ἱερότητα, ἀπὸ τὸ γεγονός πὼς ἔχουν ἔρθει ἀπὸ τὴν πατρίδα. Κι ἂς μὴν παραβλέπεται καὶ τὸ γεγονός πὼς αὐτὰ τὰ ἱερά ἀντικείμενα εἶναι κυρίως

ἐκεῖνα πού φρόντισαν νά φέρουν οἱ ἀναστενάρηδες μαζί τους, διωγμένοι ἀπό τόν τόπο τους.

Πέρα ἀπό αὐτή τή λατρεία πρὸς τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα πού ἀντιπροσωπεύουν μέ ἓνα ὕλικό καί συγκεκριμένο τρόπο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο χάθηκε μὰ καί δὲν ξεχνιέται, ὑπάρχει μία βαθύτατη νοσταλγία γιὰ ἓνα ταξίδι, τουλάχιστον στὰ χωριά πού ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν.

Ἰδιαίτερη συγκίνηση, κι' αὐτὸ πάλι ἀπὸ λόγους τοπικοῦ πατριωτισμοῦ, αἰσθάνονται γιὰ τοὺς «δικούς τους». Μπορεῖ μάλιστα νὰ εἰπωθῆ, πὼς ὁ κρῖκος τῆς κοινῆς καταγωγῆς καί ἡ κοινὴ κακὴ τύχη, εἶναι τόσο ἐνωτικὴ πού ἀπαλύνει τὶς σχέσεις ὅταν διαταράσσονται, ὅπως εἶναι φυσικὸ ἀπὸ τὴν ἀναστάτωση τοῦ ξεριζωμοῦ, καί μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἔθιμο. Στὸ λόγο αὐτὸ θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἀποδοθῆ κατὰ κύριο λόγο καί ἡ προτίμηση τῶν ἀναστενάρηδων νὰ συμμετέχουν στὸ ἔθιμο οἱ «πατριῶτες». Ἐκτὸς πὼς σημαίνει μιὰ καλύτερη κατανόηση τῆς σημασίας τοῦ ἔθιμου γιὰ λόγους παραδόσεως, εἶναι κάτι, τὸ ἱερώτερο μάλιστα, τῆς πατρίδας. Στους περισσότερο φανατισμένους μάλιστα, δὲν νοεῖται κὰν ἀναστενάρης καί νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν ἀναστενάρηδων ἢ καταγωγῆ του. Κατὰ κάποιον τρόπο μάλιστα, πού θὰ χρειάζοταν ἐδῶ μακρὰ ψυχολογικὴ ἀνάλυση, ὅχι οἱ πυροβάτες καί χορευτὲς ἀναστενάρηδες, ἀλλὰ τῆς κατηγορίας τῶν ἀπλῶν θιασαστῶν, εἶναι περισσότερο ἀπόλυτοι στὸ σημεῖο αὐτό.

Παράλληλα, ὁ πατριωτισμὸς, στὴν πλατειὰ του ἔννοια, εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς ἀναμφισβήτητο σὰν στοιχεῖο τῆς νοστοροπίας καί τῆς ψυχουσυνθέσεως τῶν ἀναστενάρηδων καί τῶν δύο φύλων. Ὑπογραμμίζεται ὁμως ἀμέσως, πὼς οἱ ἄνθρωποι κάνουν σαφέστατη διάκριση τοῦ πατριωτισμοῦ καί τοῦ φιλοπόλεμου. Πρόθυμοι νὰ κάνουν τὰ πάντα γιὰ τὴν χριστιανικὴ πατρίδα, ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶα γνωρίζουν πὼς ὁ χριστιανισμὸς κηρύσσει τὸν φιλειρηνισμὸ καί τὴν ἀγάπη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὅλης τῆς γῆς καί μέ ὅλη τους τὴν καρδιά ἀσπάζονται μιὰ τέτοια στάση καί τέτοια συναισθήματα ἀέναντι τῶν συνανθρώπων. Ὡστόσο, ἂν ὁ πόλεμος εἶναι κακὸς ἄλλο τόσο εἶναι καὶ καλὸς μιὰ κι' ἔτσι ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος ἔκανε τὸ χριστιανισμὸ νὰ ὀριαμθεύσει κι' ὅσο πρόκειται γιὰ τὴν πατρίδα καί τὴ θρησκεία εἶναι εὐπρόσδεκτος. Δὲν περιορίζεται μάλιστα αὐτὴ ἡ στάση στὸ θεωρητικὸ πεδίο, ἀλλὰ μεταφράζεται μέ συγκεκριμένες θετικὲς πράξεις καί μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἔθιμου, ἀλλὰ καί ἔξω ἀπὸ αὐτό. Ἐκτὸς ἀπὸ ὅσο τονίστηκε κίολας, ὁ ἥρωϊκὸς χαρακτήρας τοῦ ἔθιμου εἶναι ἀναμφίβολος καί ἐντονώτατος καί καλὴ χρονιά σημαίνει κι' ἐλεύθερη πατρίδα, προρροήσεις γίνονται γιὰ τὸν πόλεμο καί μάλιστα γιὰ νικητήρια ἔκβαση. Ὁ ἴδιος ὁ ἀρχιαναστενάρης Λιουῖρος, προεῖδε μέ ἀκρίβεια τὸν ἀλβανικὸ πόλεμο ἀλλὰ καί πολέμησε γενναῖα καί τιμήθηκε μέ μετάλλιο.

Ἄλλὰ καί ἡ ἐκλογή τοῦ ἀρχιαναστενάρη, ὅταν γινόταν κανονικὴ παλαιό-

τερα στην πατρίδα, ὅπως θὰ σημειώσουμε πῶς κάτω, ἀνάμεσα στ' ἄλλα στοιχεῖα πού στηρίζοταν ἦταν καὶ οἱ πρόθυμες καὶ γενναῖες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα μὲ τὴν ὁποία συνδεόταν ἡ χριστιανικὴ πίστη καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς κοινότητος, φυσικά ὄχι μόνο μὲ ἄμεσο, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα μὲ ἔμμεσο τρόπο. Καὶ ἓνα ἀκόμη στοιχεῖο στὸ ὁποῖο στηρίζεται τὸ σημερινὸ σχεδὸν πατριαρχικὸ σύστημα καὶ ἡ δολόψυχη ἀποδοχὴ του ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς γυναίκας, εἶναι οἱ ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα μὲ τὸν πόλεμο κυρίως. Οἱ γυναῖκες πού συνομίλησα, πολὺ συχνά, ἀναφερόντουσαν στὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀνδρικής ὑπεροχῆς μὲ δικαιολογητικὸ «πάει ἡ γυναῖκα στὸ πόλεμο γιὰ τὴν πατρίδα; Ὁ ἄντρας πάει». Ἔτσι ὁ ἄντρας δικαιολογημένα εἶχε καὶ ὀρισμένα τιμητικὰ προνόμια ἀπέναντι στὴ γυναῖκα μέσα στὸ ἔθιμο καὶ τοὺς τίτλους. (Ὡστόσο, δὲν ἔλειπε ἀπὸ τὸ τελευταῖο αὐτὸ καὶ μία εὐγνωμοσύνη ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν γιὰ τὴν ἀνάληψη τῶν πῶς ἐπιπικνωμένων σημείων τῆς τελετῆς καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἔθιμου καὶ συγχρόνως μία εὐχαρίστηση γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τους πού ἐκφράζουν προσημασιακὰ σὰν ἰδιαίτερη τιμὴ, π.χ. θυσία τοῦ ζῶου ἢ προετοιμασία τῆς πυρᾶς κλπ.).

Καὶ ἄλλα σημάδια ὁμως ὑπάρχουν γιὰ τὸν χριστιανικὸ καὶ πατριωτικὸ μαζί, στὴν ἔννοια τοῦ συγκεκριασμοῦ πού ἐπανελημμένα σημειώθηκε, χαρακτηριστῆρα τοῦ ἔθιμου. Ὅσοι π.χ. στρατεύονται περνοῦν ἀπὸ τὸ κονάκι καὶ προσκυνοῦν τὶς εἰκόνες, γιὰ τὴν πιστεύουν πὼς ὁ Ἅγιος πολέμαρχος θὰ εἶναι μαζί τους. Τὰ μηνύματα πού παίρνουν ἀπὸ τὸν Ἅγιο, εἶναι πυκνότερα καὶ σαφέστερα, ὅταν πρόκειται γιὰ κάτι σχετικὸ μὲ τὸν πόλεμο. Ὅσο γιὰ τὰ φυλαχτά, πού θὰ ἔχουν κάποια προηγουμένη ἐπαφὴ μὲ τὶς εἰκόνες τῶν Ἁγίων, εἶναι ἀποτελεσματικώτερα γιὰ τὸν πόλεμο, γιὰ τὸ Κωνσταντῖνος παραμένει ὁ μέγας κ' ἀναμφίβολος προστάτης τοῦ χριστιανοῦ πολεμιστῆ, πού τόσο ἔντονα ἔχει ψυχολογικὰ ταυτίσει μὲ τὸν ἑαυτό του ὁ ἀναστενάρης πολεμιστῆς καὶ στρατιώτης. Ἀκόμα μέσα στὸν κύκλο τῆς ἀλληλοβοηθητικῆς δραστηριότητος πού ἀναπτύσσει ὁ ἀναστενάρης, εἶναι ἡ μὲ ξεχωριστὴ θέρη προσευχὴ γιὰ τὴ νικητήρια ἐπάνοδο τοῦ πολεμιστῆ καὶ τὴν ἀξία τοῦ στρατιώτη. Ἐπίσης, κάτι ἀρκετὰ σημαντικὸ πού θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς δὲν ἔχει τὴ σημασία τῆς προσωνυμίας «Γιάννηδες» γιὰ τοὺς κοινούς στρατιῶτες σὲ ἀναλογία: Οἱ γενναῖοι μαχητῆς καὶ ὅσοι ἀνδραγαθοῦν προσωνομάζονται «Κωστήδες». Τέλος, τὸ σπαθὶ τὸ λένε καὶ Ἅγιωκωσταντινᾶτο, ὄχι μόνο οἱ ἀναστενάρηδες, ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλες περιοχῆς (βλ. τὸ δημοτικὸ «Τὸ Μικρὸ Βλαχόπουλο», πού εἶναι ἄλλη προσωνυμία τοῦ Μικροκωνσταντίνου. Ἀνάλυση σὲ ἐπόμενη ἐργασία).

Τὸ ἴδιο θὰ πρέπει νὰ εἰκασοῦμε πὼς συμβαίνει μὲ τὴ σχετικὴ ἐμμονὴ στὴ σημασία τοῦ οἰκογενειακοῦ δέντρου σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὸ ἔθιμο. Ἡ οἰκογένεια καὶ ἡ κληρονομικότητα πού ἀναμφίβολα ἔχουν τεράστια σημασία ἐδῶ, δὲν ἔχει μὲ κανένα τρόπο τὴν ἔννοια τῆς κάστας. Οἱ ἀναστενάρηδες, ὅπως εἴπαμε

κιάλας, χαίρονται μὲ τὸ νὰ πυκνώνουν τὴν ομάδα τους, μὲ νέα μέλη, γιατί «ἔτσι μεγαλώνει ἡ δύναμη» (πιστεύουν δηλαδή πάντοτε μὲ τὴν ψυχολογία τοῦ ὁμαδικοῦ στοῦ ἀλληλέγγυο καὶ τὴ συσσωρευση τῆς δυνάμεως στοῦ Ἀναστενάρι μὲ τὰ καλὰ καὶ περισσότερα μέλη) πάντοτε ὅμως ἡ προτίμησις μένει ὄχι μόνον στοὺν συγχωριανὸ Θρᾶκα, ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκογένεια ποὺ ἔχει παράδοσις ἀναστενάρικη. Ἡ ἀγχιστεία πλησιάζει πολὺ τὸ ὄμμα, ἀλλὰ ἡ ἀρχηγία καὶ τὰ ἀξιώματα προτιμοῦνται γιὰ κείνους ποὺ ἔχουν κληρονομικότητα στοὺν ἀναστεναρισμὸ. Δὲν ἔχει ὅμως σημασία ἂν αὐτὴ ἡ κληρονομία προέρχεται ἀπὸ τὸν πατέρα ἢ τὴ μητέρα. Ἐδῶ τὰ φύλα ἐξισώνονται ἀπόλυτα. Ὅλη ὅμως αὐτὴ ἡ προτίμησις ἐνεργοποιεῖται καὶ ἐκφράζεται μὲ συγκεκριμένους πράξεις μόνον ὅσο συντρέχουν καὶ οἱ ἄλλες σωματικὲς ἀλλὰ κυρίως ἠθικοπνευματικὲς προϋποθέσεις. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἓνα σημαντικὸ σημεῖο ποὺ σπάει τὴν ἔννοια τῆς κάστας καὶ δίνει τὸ βάρος στὴν οἰκογένεια μὲ τὴν ἔννοια τοῦ καθαροῦ αἵματος καὶ τῆς γνησιότητος τῆς καταγωγῆς ἀλλὰ καὶ τῆς γνήσιας ἐλληνοχριστιανικῆς ἀγωγῆς.

Ἡ Δομὴ τῆς Ὀμάδας καὶ οἱ Σχέσεις τῶν Μελῶν μεταξὺ τους ἔχει ἓναν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέροντα χαρακτήρα ἀκόμα καὶ σήμερα, ποὺ μὲ τίς συνθῆκες τίς ὁποῖες δημιουργήσε ὁ ξεριζωμὸς καὶ ἡ διασπορά, ἔχει ἀρκετὰ ἀλλοιωθῆ. Ἡ ομάδα τῶν ἀναστενάρηδων γενικὰ δὲν ἔχει σημαντικὲς διακρίσεις ἀνάμεσα στὰ δύο φύλα. Ἡ διάκρισις περιορίζεται στὰ ἀξιώματα τῆς «δωδεκάδας», δηλ. στὰ ἰδιαιτέρα καθήκοντα τὰ ὁποῖα ἔχει τὸ κατὰ κάποιον τρόπο διοικητικὸ συμβούλιό της. Ἄντρες καὶ γυναῖκες, εἶναι τὸ ἴδιον εὐπρόσδεκτοι ὡς μέλη καὶ δὲν γίνεται διάκρισις στοῦ θέματος τοῦ σεβασμοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς ομάδας. Περισσότερο ὡς κίνητρο τοῦ σεβασμοῦ ἔχει ρόλο ἡ ἠθικὴ προσωπικότητα καὶ ἡ ἡλικία. Ἐτσι χωρίζονται μὲ βάση τὴν ἡλικία στὴν ἱεράρχησι, ἐκτὸς τοῦ ἀρχιαναστενάρη ποὺ εἶναι μὲν πάντοτε ἄντρας, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ὁ περισσότερο ἡλικιωμένος. Ὁ σεβασμὸς ἐξ ἄλλου ποὺ ὀφείλεται ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη στὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὸν ἡλικιωμένα μέλη καὶ τῶν δύο φύλων, εἶναι ἓνα σημεῖο διπλό: Πρῶτα σημαίνει τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἡλικίας καὶ ὕστερα πὼς ὁ τίτλος του δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τόσο ὑπεροχῆς του, οὔτε ἀπὸ φύλο οὔτε ἀπὸ προσωπικότητα, ἀλλὰ καὶ παράλληλα ἀπὸ διοικητικὲς ἱκανότητες, καὶ ἀκόμα σωματικὴ ἀντοχή, γιὰ ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα τρεχάματα, ὅπως καὶ ὡς ἓνα σημεῖο, κάποτε, οἰκονομικῆς ἀντοχῆς ἢ γενναιοδωρίας.

Σύμφωνα μὲ τὰ πρὸ πάνω ὑπάρχει ἡ διάκρισις, ἀρχιαναστενάρη — γερωντώτεροι ἀναστενάρηδες — νεώτεροι ἀναστενάρηδες — παιδιὰ (πάντως τὰ παιδιὰ μόνον βοηθητικὰ καὶ ὡς ἓνα σημεῖο μνητικὰ συμμετέχουν γιατί θεωρεῖται ἐπικίνδυνον γιὰ τὴν ὑγεία τους περισσότερη συμμετοχὴ, μιὰ καὶ τὸ νευρικό

τους σύστημα, αλλά και γενικά ή πνευματική και ήθικη προσωπικότητά τους δεν έχουν ώριμάσει ώστε και ακίνδυνα αλλά και κυρίως ύπερυνα να ανταποκρίνονται στα καθήκοντα του έθιμου).

Για την άλλη διάκριση των αναστενάρηδων μιλήσαμε κιόλας, διεξοδικά. Είναι οι πυροβάτες, οι άπλοι χορευτές που δεν πυροδοτούν ενώ οι πυροβάτες είναι και χορευτές και εκείνοι που συμμετέχουν με την παρουσία τους, την οικονομική συμβολή τους και την ήθικη ενίσχυσή τους στο έθιμο και την τέλεσή του.

Η εκλογή του αρχιαναστενάρη, στηρίζεται στην εκτίμηση την οποία του έχει ή ομάδα και στην κρίση της πώς είναι ικανός να ανταπεξέλθει στα πολλαπλά και σημαντικά καθήκοντά του. Λογική και διαίσθηση όμως φαίνεται πώς συνταιριάζονται διότι ή εκλογή και ή ονομασία του αρχιαναστενάρη, γινόταν στη Ρωμυλία σε κατάσταση έκστασης των αναστενάρηδων. Συγκεντρώνονται όλοι οι αναστενάρηδες και των δύο φύλων, παίζει ή λύρα, και σε έκσταση εκλέγουν για αρχηγό εκείνον που στην κατάσταση αυτή, που από τη μια δεν έχουν χάσει τη λογική της σκέψεώς του κι' από την άλλη μπορούν ν' ακούσουν τους 'Αγίους ή να πάρουν τα σημάδια τους, τους φαίνεται ο κατάλληλος. Κατόπιν του δίνουν το «σημάδι του αρχιαναστενάρη» — ένα μαντήλι με φλουρι κωνσταντινάτο ή ό,τιδήποτε άλλο δώρο των 'Αγ. Κωνσταντίνου και 'Ελένης, δεμένο κόμπο στο μαντήλι. (Σημάδι είχε και κάθε αναστενάρης από την εικόνα των 'Αγίων άλλωστε). Φαίνεται πώς το μήνυμα από τους 'Αγίους έχει σημαντικό ρόλο γιατί και τώρα που ή ανακήρυξη του αρχιαναστενάρη είναι λιγότερο τελετουργική και συχνά αυτοανακηρύσσεται και ύστερα εγκρίνεται σιωπηρά από τους αναστενάρηδες για αρχηγός τους, δεν λείπει. Το γεγονός πώς το νταούλι χτύπησε μόνο του, π.χ. στο Λαγκαδά, θεωρήθηκε σαν πρόσκληση του Σωτ. Λιούρου από τους 'Αγίους να αναλάβη την αρχηγία. (Έδώ έχουμε σαφώς ένα τηλεχητικό διαμεσικό φαινόμενο, που φαίνεται πώς προκαλείται συχνά στις έναρκτήριες κυρίως ώρες του 'Αναστεναριού).

Τα λογικά κριτήρια τα οποία λαμβάνονται υπ' όψη και που οι 'Αγιοι θα επιβεβαιώσουν πώς υπάρχουν με τα σημάδια που θα δώσουν, είναι: 'Η έντιμότητα και ή ευθύτητα του αναστενάρη, ή δραστηριότητά του να βοηθά τους αδύνατους και γενικά τους αναξιοπαθούντες. 'Απαραίτητο στοιχείο ή βαθειά χριστιανική πίστη και ο σεβασμός στην εκκλησία, που σημαίνει και τακτική προσέλευση σε εκκλησιασμό. 'Όσο για τον πατριωτισμό είναι «εκ των ών ουκ άνευ» όπως σημειώθηκε κιόλας. 'Ιδιαίτερα θα πρέπει να έχη δείξει ενδιαφέρον για την απελευθέρωση της σκλαβωμένης πατρίδας, γεγονός που δείχνει και με το σημείο αυτό την αγάπη για την ελευθερία και το λυτρωτικό χαρα-

κτῆρα τοῦ ἔθιμου στήν πιά πλατεία ἔννοια τοῦ ὄρου. (Ἡ ἱστορική ἀνάλυση τοῦ ἔθιμου πού ἐλπίζεται ὅτι θά γίνη δυνατὸν νὰ περατωθῆ καὶ νὰ δημοσιευθῆ ἐπίσης στοῦ προσεχέος μέλλον θά ἐπιβεβαιώσῃ τὸ χαρακτῆρα αὐτὸ καὶ μὲ συγκεκριμένα ἱστορικά στοιχεῖα).

Ὁ ἀρχιαναστενάρης εἶναι κανονικὰ ἰσόβιος, μὰ τοῦτο δὲν σημαίνει πὼς δὲν ἐγκαταλείπει μόνος του τὸν τίτλο του γιὰ νὰ γίνη «ἐπίτιμος» ἀρχηγός, ὅταν δὲν μπορεῖ λόγῳ γήρατος ἢ ἀπὸ ἄλλη αἰτία νὰ ἀνταποκριθῆ στὶς ὑποχρεώσεις του, ἢ δὲν καθαιρεῖται ἀκόμα ὅταν ἀποδείξῃ πὼς δὲν ἄξιζε τὸν τίτλο. Παράδειγμα ἢ καθαίρεση τοῦ ἀρχιαναστενάρη Θεσσαλονίκης πού δὲν φρόντισε ὅσο ἔπρεπε γιὰ νὰ μὴν καὶ ἡ εἰκόνα τὸ 1916. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά φιλοδοξίες καὶ ἀντιζηλίες μετὰ τὴν ἐπικράτηση νὰ ὑπάρχουν περισσότεροι ἀπὸ ἓνας μὰ καὶ διασκορπίστηκαν σὲ διάφορα χωριά καὶ τὴ Θεσσαλονίκη πρόσφυγες ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, δὲν λείπουν. Νομίζω ὅμως πὼς περισσότερο οἱ διαφορὲς ἔχουν βάση τίς διαταραχὲς πού ὁ ξεριζωμὸς ἔφερε στήν τέλεση τοῦ ἔθιμου παρὰ σὲ ἄλλες κατώτερες ἠθικὰ αἰτίες. Τὸ συνειθισμένο παράπονο εἶναι πὼς δὲν τελεῖται τὸ ἔθιμο ὅπως παλιὰ καὶ «χάλασε» μὲ τὴ δημοσιότητα πού πῆρε. Μιλώντας γιὰ δημοσιότητα ὡστόσο, πρέπει νὰ διευκρινισθῆ πὼς δὲν ἔννοοῦν μὲ τὴ λέξη αὐτὴ τὸ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἔθιμο τὸ ὁποῖο ἐτελεῖτο στήν κυριολεξία κρυφά. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐνοχλεῖ, εἶναι ἡ παρουσία θεατῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν καταλαβαίνουν τίποτε ἀπὸ τὸ ἔθιμο καί, ἢ στέκονται ἀπλοὶ περιεργοὶ ἢ ἀκόμα περιγελοῦν τὴν ἐκσταση τῶν ἀναστενάρηδων καὶ τὴν παρερμηνεύουν. Τὸ ἔθιμο γινόταν πάντα δημόσια, στήν πλατεία ἢ τ' ἀλώνια τοῦ χωριοῦ, τὴν ἡμέρα τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης πού στοῦ Κωστῆ ἦσαν καὶ οἱ «πολιοῦχοι». Ἔτσι στοῦ «πανηγύρι» ἔπαιρνε ὅλο τὸ χωριὸ μέρος καὶ οἱ ἀναστενάρηδες ἀπλῶς ξεχώριζαν μὲ τὴν πικρότητα καὶ τὸ πάθος πού εἶχε ἡ λατρεία τους στοὺς Ἁγίους. Ἐνας τελετουργικὸς χαιρετισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει διασωθῆ καὶ τὸν λένε ἀκόμα σήμερα τουλάχιστον στοὺν Λαγκαδᾶ, μιλάει ἀπὸ μόνος του σχετικά : Μετὰ τὸ θύμιασμα καὶ τὸ σταμάτημα τοῦ πρώτου γύρου τοῦ χοροῦ μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ πανηγυριοῦ, ὁ ἀρχιαναστενάρης στραμμένος πρὸς τοὺς ἄλλους παρευρισκομένους χαιρέτισε μὲ τίς λέξεις : Καλησπέρα χωριανοί. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθῆ πὼς κανένας τρίτος ἐκτὸς ἀπὸ ἐμένα τὴν ἴδια καὶ τρεῖς ἢ τέσσερις Ἱταλοὺς κινηματογραφιστῆς, δὲν ἦταν παρών. Ὁ χαιρετισμὸς ἦταν φανερό πὼς ἀπευθυνόταν στήν ἀνύπαρκτη ἐκείνη τὴ στιγμή παρουσία τῶν «χωριανῶν» ἀπὸ συνήθεια. Οὔτε καὶ ἀσφαλῶς θά χαιρετοῦσε ἔτσι ἀόριστα τὰ μέλη τοῦ «θιάσου», ἀποκαλώντας τους χωριανούς.

Ἐξ ἄλλου, οἱ Ἰκωστιλῆδες διεκδικοῦν τὸ γενικὸ πρόσταγμα, μὰ καὶ ἀρχιαναστενάρης ἦταν ἓνας γιὰ ὅλα τὰ χωριά πού εἶχαν τὸ ἔθιμο, ἀπὸ τὸ Κωστί, πού ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῆς λατρείας τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῆς περιοχῆς. Ἔλικοι λόγοι ἀποκλείονται ἐντελῶς. Ὁ ἀρχιαναστενάρης

επιβαρύνεται με ἔξοδα μιὰ καὶ τὸ κονάκι εἶναι σπίτι του, ἐκεῖ καταλύουν οἱ πανηγυριῶτες, ἐκεῖ τρῶνε συνήθως καὶ γενικὰ ἔχει τὴν εὐθύνη γιὰ πολλὰ πράγματα πὺν τίποτε ἄλλο ἀπὸ κούραση καὶ ἔξοδα δὲν τοῦ φέρουν. Ἀκόμη ἔχει ἠθικὴ ὑποχρέωση αὐξημένη γιὰ ὅλα ὅσα ἀντικανονικὰ μπορεῖ νὰ συμβοῦν. Ἡ φιλοδοξία τους συνεπῶς πρέπει νὰ θεωρηθῆ μᾶλλον ἀποτέλεσμα μεγάλης διαθέσεως γιὰ περισσότερες ὑπηρεσίες παρὰ γιὰ ἀπολαυτὴ τιμῶν πὺν ἄλλωστε δὲν ὑπάρχουν καθόλου πέρα ἀπὸ ἕναν σεβασμὸ πὺν τοὺς ἀποδίδεται ἴσως περισσότερο. Ἀλλὰ καὶ οἱ δικαιοδοσίες τους εἶναι περιορισμένες, ἔτσι πὺν νὰ μὴν ἱκανοποιοῦν φιλοπρωτεῖες καὶ ἀκόμα μεταμορφωμένες στὴν ψυχολογικὴ ἔννοια διαθέσεις ἐπιβολῆς, καταδυναστεύσεως, καταπίεσεως κλπ. Ὅπως δὴποτε, ὁ ἀρχιαναστενάρης ἔχει τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ πατέρα τῆς οἰκογένειας κ' ὄχι τοῦ κυρίου. Καὶ φαίνεται πὺς αὐτὸ δὲν εἶναι κάτι πὺν τοῦ τὸ ἐπιβάλλει μόνο ἡ δημοκρατικὴ ὀργάνωση τῆς ομάδας ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τὸ πνεῦμα «προσφορᾶς καὶ θυσίας» πὺν εἶναι τὸ ἀναστενάρικο πιστεύω. Καὶ ὅσο περισσότερο εἶναι ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτό, τόσο καὶ περισσότερο σεβαστὸς εἶναι ἀπὸ ὅλους. Ἡ πραγματικὴ του δύναμη, εἶναι ἀναμφίβολα ἡ ἀγάπη κ' ὁ σεβασμὸς αὐτῶν πὺν τὸν διάλεξαν ἢ τὸν δέχτηκαν γιὰ ἐπικεφαλῆς τους.

Ὁ ἀρχιαναστενάρης βοηθιέται στὸ ἔργο του ἀπὸ τὴν λεγόμενη «δωδεκάδα». Ὁ Γιώργος Γιαβάσης ἀρχιαναστενάρης τῆς Ἀγίας Ἐλένης Σερρών τονίζει: «μῆπως κ' ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε τὴ δωδεκάδα του;» Πάντως, τὸ ἱστορικὸ τῆς δωδεκάδας εἶναι ἴσως σημαντικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν προέλευση τοῦ ἐθίμου ὀλόκληρου.

Σεβαστὸ πρόσωπο μὲ περισσότερη αἴγλη, εἶναι καὶ ὁ ἀναστενάρης ὁ ὁποῖος ἔχει ἀναλάβει, ἢ μᾶλλον τοῦ ἔχει ἀνατεθῆ νὰ δίνει τὴν εἰκόνα στὸ χορευτὴ - ἀναστενάρη. Ὅσο τὰ ἀμανέτια ὅσο καὶ τὴν εἰκόνα, δὲν τὴν παίρνουν κανονικὰ μόνοι τους οἱ ἀναστενάρηδες, ἀλλὰ τοὺς τὰ δίνει ὁ ἀρχιαναστενάρης (ιδίως τὸ ἀμανέτι πράγμα πὺν σημαίνει πὺς καὶ τὸν θεωρῆ ἱκανὸ νὰ πάρη μέρος στὴν τελετὴ ἐνεργὰ ὡς χορευτῆς κλπ.) ἢ κάποιος ἄλλος. Αὐτὸς ὁ ἄλλος φαίνεται πὺς παλαιότερα ἦταν ἕνας εἰδικὸς ἀξιωματοῦχος, συνήθως μέλος παλιᾶς ἀναστενάρικης οἰκογένειας, πὺν εἶχε εἰκόνα ἢ ἀμανέτι μὲ φλουρι ἢ ἀνάθημα πολὺ παλιὸ καὶ πὺν φυσικὰ διακρινόταν γιὰ τὴν προσήλωσή του στὸ ἔθιμο καὶ τὸν τρόπο ζωῆς πὺν ἐπέβαλε ἡ ιδιότητα τοῦ ἀναστενάρη. Σήμερα, ἐξακολουθοῦν νὰ μὴν τὴν παίρνουν μόνοι τους ἀλλὰ τὸ κατέβασμα ἀπὸ τὸ «στασιδί» γίνεται ἀπὸ ὁποιοδήποτε ἀναστενάρη πὺν παίρνει μέρος στὸ πανηγύρι καὶ ἔχει οἰκειότητα μὲ ὅλους καὶ μὲ τὰ πράγματα μέσα στὸ κονάκι.

Ἀξιωματοῦχος μὲ τὴν πὺν πάνω ἔννοια εἶναι καὶ ὁ πυράρχης μὲ τὸ βοηθό του. Τὸ ἄναμμα τῆς πυρᾶς χρειάζεται κάποιον ἰδιαίτερον γνώση σχετικά, διότι τόσοσ σωρὸς ἀπὸ χοντρὰ ξύλα, δὲν καίγεται εὐκόλα ἂν δὲν τοποθετηθοῦν τὰ ξύλα κατάλληλα. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πυρὸσβάσις τὸ συνδαύλιμα

τῆς θρακιᾶς χρειάζεται πείρα γιὰ νὰ γίνεταί στὴν ὥρα του καὶ σωστὰ ὥστε, οὔτε οἱ ἀναστενάρηδες νὰ «κόβονται στὸ δρόμο τους», μὰ καὶ νὰ σβυστῆ ὅλη ἡ θρακιᾶ μὲ τὴν πυροβολία.

Πολλὲς ἄλλες ἐργασίες, γίνονται ἀπὸ διαφόρους ἄλλους ἀναστενάρηδες τῶν δύο φύλων. Πολὺ σπάνια ὅμως, ἡ καντηλιαναΐτισα π.χ. εἶναι καὶ χορευτρία ἀναστενάρισσα. Ὅλοι ὅσοι ἔχουν τὴ φροντίδα τῶν χορευτῶν πυροβολῶν, εἶναι πιὸ ἤρεμοι, ἐκστασιάζονται ἐλάχιστα ἢ καθόλου μὰ πάντως δὲν φτάνουν στὴν κατάστασι τοῦ ἐνεργοῦ ξεσπάσματος μὲ χοροὺς κλπ. διότι διαφορετικὰ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ φροντίσουν τίς τόσες δουλειὲς ποὺ χρειάζεται ἡ τέλεσι τοῦ ἐθίμου.

Ὅλοι ὅμως, ὅπως γράφτηκε καὶ πιὸ πάνω, θεωροῦνται πὼς μὲ τὴν παρουσία τους στὸ πανηγύρι παίρνουν μέρος σ' αὐτό, συμμετέχουν δηλαδὴ ἐνεργά, ἀκόμα καὶ αὐτοὶ ποὺ σιωπηλοὶ καὶ σχεδὸν ἀμετακίνητοι ἀπὸ τὴ θέση ποὺ κατέλαβαν, παρακολουθοῦν μὲ σεβασμὸ καὶ ἀγάπη ὅσα γίνονται. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα δεῖγμα τοῦ πνεύματος τῆς ἰσότητος ποὺ ἐπικρατεῖ ἀνάμεσα στοὺς πανηγυριῶτες καὶ τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ τους.

Ἐξ ἄλλου, καὶ μὲν ὁ ἀρχιαναστενάρης μὲ τὴ δωδεκάδα του ἔχει τὸν πρῶτο λόγο, ἀλλὰ καὶ ὁ τελευταῖος, (ἐδῶ σὰν τελευταῖος μᾶλλον θεωρεῖται ὁ νεώτερος ἢ ὁ νεοφώτιστος) μπορεῖ νὰ πῆ τὴ γνώμη του «κι' ἂν εἶναι καλὴ τὴν ἀκοῦνε καὶ οἱ γεροντότεροι» καταλήγει ὁ Λιούρος.

Πρὶν τελειώσει κανεὶς μὲ τὸ θέμα τῆς δομῆς τῆς οἰκίας τῶν ἀναστενάρηδων καὶ γιὰ νὰ κατανοήσῃ πάρα πολλὰ ἀπὸ τὴν ψυχολογία τῶν σχέσεων τους μεταξὺ τους καὶ ἀπέναντι τῶν τρίτων ὅσο καὶ τὴν ἀτομικὴ τους ψυχολογία, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐπανέλθῃ στὴ «δωδεκάδα», ποὺ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἔχῃ σημασία γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα τοῦ ἐθίμου, ὅπως ὅποτε ἔχει τεράστια σημασία γιὰ τὴν ψυχολογικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ θεώρησι τοῦ Ἀναστεναριοῦ. Τοῦτο διότι ἡ δωδεκάδα, ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες, καὶ τῶν δύο φύλων, ποὺ εἶναι οἱ πιὸ σεβαστοὶ ὄχι ἀπὸ ἡλικία, ἀλλὰ ἀπὸ ἱκανότητες ποὺ θεωροῦνται πὼς ἔχουν δωρηθῆ ἀπὸ τὴ δυάδα τῶν Ἀγίων: Τοὺς «ἐξομολογητὲς» καὶ ἐρμηνευτὲς τῶν οὐνείων, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ἄλλων «σημαδιῶν» ποὺ στέλνουν οἱ Ἅγιοι. Συγχρόνως, ἐκείνους ποὺ θὰ ὑποδείξουν τί πρέπει νὰ γίνῃ, ἀφοῦ πρῶτα βροῦν τὴ ρίζα καὶ τὴν αἰτία τοῦ περιέργου ἢ τοῦ κακοῦ ποὺ συμβαίνει σὲ ἓναν ἀναστενάρη ἢ καὶ σὲ τρίτο ποὺ θὰ ζητήσῃ τὴ βοήθεια τους.

Ὅταν οἱ ἀναστενάρηδες ἀκοῦν αὐτὴ τὴν ξεχωριστὴ «δουλειά», συνήθως ἐξετάζουν καὶ παίρνουν ἀποφάσεις «συλλογικά», θὰ λέγαμε. Περισσότεροι ἀπὸ δύο θὰ συζητήσουν τὸ θέμα ποὺ ἔχει προκύψει καὶ μαζὶ θὰ πάρουν τὴν ἀπόφασιν γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ γίνῃ νὰ ἐπανορθωθῆ τὸ κακὸ ἢ νὰ πάρῃ, ὅπως καὶ γιὰ τὸ τί σημαίνει τὸ α ἢ β σημάδι ποὺ στέλνουν οἱ Ἅγιοι. Δὲν ἀποκλείεται ἓνας ἀναστενάρης ποὺ ἔχει ἓνα τέτοιο πρόβλημα, νὰ θελήσῃ νὰ τὸ ἀντιμετω-

πίση μόνος του. Ἐπικρατεῖ ὅμως ἡ ἀντίληψη πὼς ὁ τρίτος καὶ μάλιστα ὁ τῆς δωδεκάδας θὰ βρῆ τὴ συμβαίνει καὶ θὰ ὑποδείξῃ τὴ λύση. Ὁ ἴδιος δὲν πὸ βρῖσκει εὐκόλα. Ἴσως αὐτὸ νὰ συμβαίνει, διότι κυρίως τὸ κακὸ τὸ ὁποῖο ἔρχεται σ' ἓναν ἀναστενάρη, ἢ καὶ ὁποιοῦνδήποτε ἄλλον ἄνθρωπο, ἔχει τὴν ἔννοια πὸ εἶπαμε πὸ πάνω: Δὲν εἶναι ἐκδίκηση προσωπική; δὲν δίνεται γιὰ τὸ σκοπὸ νὰ τιμωρηθῆ ὁ συγκεκριμένος ἄνθρωπος πὸ παθαίνει, ἀλλὰ περισσότερο γιὰ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸ καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τί πρέπει γενικῶς νὰ γίνεταί, πὸ εἶναι τὸ θέλημα τῶν Ἁγίων. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ «σημάδια» πὸ στέλνουν οἱ Ἅγιοι, σκοπὸ τελικὸ ἔχουν νὰ καθοδηγοῦν τοὺς πιστοὺς πρῶτα ἀλλὰ καὶ ὅλο τὸν κόσμον τί εἶναι σωστὸ νὰ γίνεταί. Γι' αὐτὸ, εἶναι ἐπίσης σωστὸ καὶ ἀκόμα ἐπιβεβλημένον, νὰ ἀνακοινῶνται στοὺς ἄλλους ἀναστενάρηδες, νὰ ζητεῖται ἡ συμβουλή τους καὶ νὰ ξεδιαλύνονται τὰ μηνύματα τῶν Ἁγίων πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὅλους.

Εἶναι ἀναμφίβολο πὼς πάρα πολὺ συχνά, οἱ ἐρμηνεῖες ὅσο καὶ οἱ λύσεις πὸ δίνονται εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀπλοϊκές. Εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀναμφίβολο πόσο βαθεῖα γνωρίζουν μὲ τὴν σοφία τοῦ λαοῦ οἱ ἀναστενάρηδες τὴ δύναμη τῆς ἐξομολογήσεως, τῆς ἐπιβολῆς καὶ ὑποβολῆς, τῆς ἐρμηνείας τῶν συμβόλων καὶ τῆς σημασίας νὰ ἀποκαλυφθῆ τὸ «κεκρυμμένον». Ἄν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψη πὼς πολὺ συχνά ἀνάμεσα στὴ δωδεκάδα ὑπάρχουν ἄνθρωποι λογικοὶ καὶ στοργικοὶ, ἀπαλλαγμένοι δηλαδὴ ἀπὸ ὑπερβολικὴ θρησκοληψία καὶ μὲ ἀγάπη γιὰ τὸν συνάνθρωπο, τότε ἡ ψυχολογικὴ σημασία ὅλων αὐτῶν τῶν φαινομενικὰ ἀπλοϊκῶν πραγμάτων εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ μὲ συνέπειες, ὄχι μόνον γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀναστενάρηδες ἀλλὰ μὲ ἐπιπτώσεις σὲ εὐρύτερο κύκλον ἀνθρώπων. Οἱ συμβουλές καὶ τὰ ὑποδεικνύμενα, μὲ τὸ σεβασμὸ πὸν ἐμπνέουν οἱ ἄνθρωποι τῆς δωδεκάδας, πολὺ συχνά σώζει ἀναστενάρηδες ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς δεισιδαιμονίας. Οἱ ἀποφάνσεις: «Δὲν εἶναι τίποτα». «Κάνε τὴ δουλειά σου κι ὅλα θὰ πάνε καλά» ἢ: «φύτεψε ἓνα δέντρο στὸ μέρος ἐκεῖνο» ἢ, «δῶσε ἀπὸ τὰ ζῶα σου ἓνα στὸ φτωχὸ γείτονα», εἶναι εὐεργετικές, ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν «παιδευόμενον» ἀλλὰ καὶ γενικότερα.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ κάτι ἄλλο, στὴν ἀπόφαση τοῦ ἀναστενάρη νὰ ἐξομολογηθῆ σὲ κάποιον πὸν θεωρεῖ πὸ «σεβαστὸ» ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιο: Ἐκεῖνη ἡ χαρακτηριστικὴ ἔλλειψη «ὑβρεως», ἡ ὁποία ἄλλωστε ἐκδηλώνεται καὶ μὲ τὸ σχετικὸ, πὼς μὲ κανένα τρόπο δὲν πρέπει ἓνας ἀναστενάρης νὰ αὐτοπροβθάξεται σὲ μέλος τῆς δωδεκάδας, νὰ κάνῃ δηλαδὴ κυρίως ὑποδείξεις καὶ διαγνώσεις σὲ θέματα, πὸν σχετίζονται μὲ τὴ θέληση καὶ τὰ «σημάδια» τῶν Ἁγίων. Ἐκεῖνος ὁ ἀναστενάρης πὸν δὲν θὰ λάβῃ ὑπ' ὄψη του αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, θὰ «πάθῃ» κάτι πὸν δὲν θὰ μπορῆ νὰ ἐξηγήσῃ ὁ ἴδιος ἀλλὰ μόνον σὰν τὸν βοηθήσουν οἱ ἄλλοι ἀναστενάρηδες, θὰ βρῆ, πὼς αἰτία τοῦ κακοῦ ἦταν ἡ ὑπεροψία του.

Σέ μιὰ λεπτομερέστερη ψυχολογική ἀνάλυση, ὅλα αὐτὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ «παθήματα» τὰ ὁποῖα μάλιστα δὲν μποροῦν οἱ ἴδιοι νὰ ἐξηγήσουν, παρουσιάζουν ἐξαιρετικό ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὴν λεγόμενη «τιμωρία τοῦ ἔνδον». Τὴν αὐτοτιμωρία τὴν ὁποία ἐπιβάλλει τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, πὺν θρίσκειται ριζωμένο στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ἡ δραστηριοποίηση τοῦ ἔμφυτου αἰσθήματος τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ τιμωρηθῆ ἢ ἔνοχη πράξη ἢ καὶ σκέψη, ὅπως ἴσως καὶ σὲ τελευταία περίπτωση, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας μὲ κάποιον «πόνον», θρίσκειται ἐδῶ σὲ πολὺ χαρακτηριστικὸ σημεῖο. Τὸ συνειδησιακὸ ὑπόστρωμα τοῦ «κδέον» εἶναι ἰσχυρὸ στοὺς ἀναστενάρηδες καὶ δρᾶ θετικά. Ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους, θὰ εὔρισκε σ' αὐτοὺς καλὰ ἀντικείμενα μελέτης. (Παραπέμπουμε σχετικὰ σὲ Μαρίας Μιχαήλ — Δέδε: Ἡ Δικαιοσύνη καὶ τὸ Ἔγκλημα).

Τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὴ ἡ ὁμάδα τῶν ἀναστενάρηδων δὲν μποροῦν οἱ ἴδιοι νὰ τὴν χαρακτηρίσουν, καθορίζουν ὅμως τὸ περιεχόμενο τῆς λειτουργίας της πολὺ ἀπλά. Ὁ Λιούρος, λέγει: «Εἴμαστε σὰν συνεταιρισμός. Ὁ καθένας ἔχει νὰ κἀνὴ μιὰ δική του δουλειὰ γιὰ νὰ γίνῃ τὸ πανηγύρι. Ἄλλοιῶς δὲν γίνεται». Ἀσφαλῶς ὁ ὀρισμὸς συνεταιρισμὸς δὲν εἶναι ἐπιτυχὴς ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἄποψη ἀλλὰ δείχνει πολὺ καθαρὰ τὴν ἀνάγκη καὶ τὸ πνεῦμα καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, τὴν ὑπαρξὴ συνεργασίας, τὴν ὁμαδικότητα πὺν χρειάζεται ἢ τέλεση τοῦ ἐθίμου.

Οἱ σχέσεις τῶν ἀναστενάρηδων μεταξύ τους εἶναι γενικὰ ἐγκάρδιες καὶ καλές. Συναντῶνται μὲ πολλὴ ἀγάπη ὅσο συχνὰ τὸ ἐπιτρέπει ἢ διασπορά τους. Θεωροῦνται σὰν ἀδελφοὶ μεταξύ τους καὶ δὲν διστάζουν νὰ κἀνουν ὅ,τι μποροῦν γιὰ νὰ βοηθήσουν ὁποῖον ἔχει ἀνάγκη. Παλαιότερα, ὅταν τὸ ταμεῖο τους ἦταν καλύτερο, βοηθοῦσαν οἰκονομικῶς τοὺς ἀδύνατους. Φυσικά, οὔτε συζήτηση, πὺς στὴν ἀρρώστια πρόσφεραν ὄλες τους τίς ικανότητες καὶ τὴ δύναμη πὺν τοὺς εἶχε δώσει ἢ δυνάδα τῶν Ἁγίων, ὅπως καὶ οἱ Ἁγιοὶ Παντελεήμων καὶ Παρασκευὴ. Ἡ βοήθεια αὐτὴ ἦταν ἢ δύναμη τῆς προσευχῆς, τὰ ξόρκια, ὁ ἀγιασμὸς, ὅπως καὶ τὰ τάματα στὶς εἰκόνες. Τὸ ἴδιο συναντῶνται μὲ ξεχωριστὴ χαρὰ στὰ γεγονότα τὰ χαρμόσυνα καὶ μὲ λύπη στὰ δυσάρεστα. Ἰδιαίτερα στὸ γάμο, ἐπειδὴ στεριώνεται ἕνα σπιτικὸ νέο, ὁλόκληρη ἢ ὁμάδα ἐνδιαφέρεται γι' αὐτόν. Εἶναι βέβαια ἀτομικὴ ὑπόθεση τοῦ ζευγαριοῦ ὁλόκληρος ὁ γάμος, ἀλλὰ ἢ συμμετοχὴ - βοήθεια σ' αὐτόν τῶν ἄλλων ἔχει καὶ τὴν ἔννοια τῆς παραδοχῆς τοῦ γεγονότος σὰν ἐποικοδομητικὸ τῆς κοινότητος καὶ τῆς ὁμάδας. Παλαιότερα οἱ νεόνυμφοι πέρασαν ἀπὸ τὸ κονάκι νὰ προσκυνήσουν τοὺς Ἁγίους γιὰ νὰ χυθῶν τὴν προστασία τους. Τὴν ἐπομένη ἡμέρα τοῦ γάμου, μαζερόντουσαν στὸ σπίτι τῶν νεόνυμφων κυρίως γυναῖκες καὶ ἀφοῦ βεβαιωνόταν τὸ ὅτι ἢ νύφη ἦταν ἀγνή, γινόταν τελετὴ γιὰ νὰ τὴν δεχτοῦν οἱ

γυναίκες στὸν κύκλο τους. Γινόταν κοινή διασκέδαση, χωρίς κανένα ιδιαίτερο τελετουργικό, ἀλλὰ συγχρόνως ὑποδεικνύοταν σὲ ποιά μεριά τοῦ σπιτιοῦ νὰ στηθῆ τὸ εἰκονοστάσι. Φαίνεται, ὅτι ἡ κατεύθυνση, γενικά, εἶχε σημαντικό ρόλο κι' ἔχει ἀκόμα σημαντικότερο γιατί σὲ ὅλο τὸ τελετουργικό τοῦ ἐθίμου πάρα πολὺ τὸ προσέχουν.

Τίποτε τὸ ιδιαίτερο ὅμως δὲν ὑπῆρχε ἀπὸ ξεχωριστὲς ἄλλες ὁμάδες ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν μεταξὺ τους. Οὔτε καὶ σὲ τέτοια προσπαθοῦσαν νὰ ἀποτελέσουν ξεχωριστὴ κοινότητα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Μὰ οὔτε καὶ θεωροῦσαν, καὶ περισσότερο σήμερα δὲν θεωροῦν, τοὺς ἑαυτοὺς των ξεκομμένους λόγῳ καμμιάς ὑπεροχῆς ἀπὸ τὴν κοινότητα. Καὶ μὲ γνώμονα αὐτὸ καθώριζαν καὶ γενικώτερα τῇ στάσει τους ἀπέναντι τῶν τρίτων, πού δὲν ἦσαν ἀναστενάρηδες. Παντρεῦντοσαν καὶ μὲ ἄλλα μέλη τῆς κοινότητος, χωρίς προτίμηση κἂν γιὰ τὴν ἀναστενάρικη ιδιότητα. Ἔτρεχαν καὶ βοηθοῦσαν τοὺς ἀρρώστους καὶ τοὺς στενοχωρημένους, ὅπως κάνουν καὶ σήμερα. Κρατοῦσαν δηλαδή τὴν ἴδια στάση πού κρατοῦν στὸ τελετουργικό τοῦ ἐθίμου. Ἀπλῶς, δείχνουν μιὰ περισσότερη φροντίδα γιὰ τὸ καλὸ, προσευχόμενοι θερμότερα, ἐπιδιδόμενοι σὲ λιτανεῖς, ξόρκια κλπ., μὲ ιδιαίτερη ἔμφαση καὶ μὲ μεγαλύτερη πίστη στὴν προστασία τοῦ «Παππαῦ» καὶ τῆς «Μπάμπως», ὅπως ἀποκαλοῦν πολὺ χαρακτηριστικὰ τοὺς Ἁγίους Κωνσταντῖνο καὶ Ἐλένη. Εἶναι δηλαδή σαφέστατο, πὼς ἔχουν ἓνα αἶσθημα ἰσότητος μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐκδηλώνουν, στὴ συμπεριφορά τους ἀπέναντι ὄλων, τὰ ἴδια αἰσθήματα ἀγάπης καὶ συναλληλίας. Παραμένουν μὲ ἄλλα λόγια, πιστοὶ πέρα γιὰ πέρα στὸ ἀνθρώπινο ἰδεῶδες πού τοὺς κατέχει καὶ πού ἀποτελεῖ τὴν πεμπτοσύια τῆς ἐπίπονης λατρείας τους στοὺς προστάτες Ἁγίους, τῶν ὁποίων θεωροῦν ἀπαραίτητη τὴ βοήθεια, γιὰ νὰ βοηθοῦν κι' αὐτοὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ἔτσι κρινόμενοι ὡς ἀνθρωποὶ καὶ μέλη τῆς ξεχωριστῆς ὁμάδας τους οἱ ἀναστενάρηδες, δὲν παρουσιάζουν καθόλου ἰδιοτερισμὸ ὡς μνημένοι. Τὸ μόνο ξεχωριστὸ, ὅπως σημειώθηκε, εἶναι, πὼς ἔχουν ἓναν πῶ ἐντονο τρόπο λατρείας τῶν Ἁγίων πού ἄλλωστε εἶναι καὶ οἱ προστάτες Ἁγιοὶ τῆς περιοχῆς τους καὶ τῆς κοινότητός τους. Ἄν φαίνονται περισσότερο ξεκομμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους χριστιανούς σήμερα, εἶναι διότι ἔχουν ἰβρεθῆ σὲ ἓνα διαφορετικὸ κλίμα λατρείας, γενικώτερα ἀπὸ κείνο τῆς ιδιαίτερης χαμένης πατρίδας τους.

Μερικὰ στοιχεῖα ἀκόμη συμπληρώνουν τὴ νοοτροπία καὶ τὴν ψυχροσύνη τῶν ἀναστενάρηδων ἀλλὰ καὶ τελικὰ τοὺς ἐντάσσουν ἀκόμα περισσότερο στὸ ὅλο κοινωνικὸ σύστημα πού ἐπικρατεῖ κι ἐπικρατοῦσε στὴν ιδιαίτερη πατρίδα τους καὶ τοὺς ξεχωρίζουν μόνο ὡς εὐσεβέστερους μὲ ἓνα πνεῦμα θυσίας μεγαλείτερο ἀπὸ τὸ συνειθισμένο, ἀλλὰ καὶ ἀκόμα μὲ ἓναν ἡρωϊσμὸ μεγαλείτερο, πού ἐκδηλώνεται στὸ συμβολικὸ πεδίο, μὲ τὴν κατανίκηση τοῦ φόβου ἀπέναντι στὸ θέαμα τῆς φωτιᾶς. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀναφέρονται στὸν τρό-

πο, με τον οποίο αντιμετώπιζον τις βιοτικές ανάγκες και ασκούν την οικονομική τους δραστηριότητα. Είπαμε κιόλας, πώς οικονομικά ανήκουν στην οικογένεια και τώρα με τη χαλάρωση του συστήματος αυτού, ή προσπάθεια και ή ευθύνη ανήκει στους ίδιους σαν άτομα. Δεν μπορούσαν να θεωρηθούν περισσότερο από κανονικά ούτε συναγωνιστικά ούτε συνεργαζόμενα άτομα στην επίτευξη του συγκεκριμένου οικονομικού αποτελέσματος. Έμφороούνται γενικά από ένα πνεύμα συνεργασίας, και το οποίο όμως πηγάζει περισσότερο από την καλή θέληση παρά από ξηρό λογικό και συμφεροντολογικά υπολογισμένο σκοπό. Το πνεύμα αυτό, είναι κάτι γενικότερο στις αγροτικές περιοχές της χώρας μας και, όσο για την ιδιαίτερη πατρίδα τους, φαίνεται πώς πραγματικά ήταν κυρίαρχο. Σε επίμονες ερωτήσεις γύρω από μορφές συνεργασίας, δεν φάνηκε να έχουν προσέξει τίποτε το ιδιαίτερο, εκεί πέρα. Ο Σωτ. Λιούρος ωστόσο θυμήθηκε με πολύ ζωηρότητα τις συνεργατικές της κοπής των ξύλων και της εκμεταλλεύσεως των δασών, ενώ η υπέργηρη Παναγιώτα Ραζή, είχε έντυπωσιαστή και θυμόταν με πολύ συγκίνηση το «μετζι» που ήταν διαδομένο πολύ: Οι γυναίκες της γειτονιάς ή και συγγενείς, μαζωνόντουσαν και βοηθούσαν στις έκτακτες περιπτώσεις και τις πολλές δουλειές, χωρίς τούτο να σημαίνει και «δανεικαριά». Η βοήθεια ξεχνιόταν για να ξαναδοθῆ ὅποτε και σε ὅποιον την χρειαζόταν.

Ωστόσο, αν εξετασῆ προσεχτικώτερα ἡ βοήθεια και ἡ ἀλληλοβοήθεια τῶν ἀναστενάρηδων, θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ χαρακτηριστῆ κάπως διαφορετικά ἀπὸ τὴ συνειθισμένη. Ἐκείνο πὸν τοὺς παρακινεῖ σὲ μία συνεργασία μεταξὺ τοὺς εἶναι βέβαια πρῶτα ἀπὸ ὅλα οἱ λατρευτικοὶ σκοποὶ. Δὲν περιορίζονται ὅμως ἔδῳ καὶ ἀλληλοβοηθοῦνται, ὕλικά καὶ ἠθικά, ὅπως καὶ βοηθοῦν, διότι ἔτσι τοὺς λέει ὁ Ἅγιος καὶ ἡ Ἁγία. Ἔτσι ξεπερνιέται καὶ ὁ πρακτικὸς λόγος καὶ ἀκόμα καὶ ὁ συνειθισμένος ἐννοούμενος ἀνθρωπιστικὸς. Τοῦτο εἶναι ἐμφανεστερο στὸ πνεῦμα τῆς θυσίας πὸν τοὺς διακρίνει. Κάνουν κάτι διότι τοὺς ὑπαγορεύεται, ἢ πάντως ἔχουν δοθῆ σημάδια πὸν εἶναι ἀρεστὸ στοὺς Ἅγιους, ἀπὸ τοὺς ἰδίους.

Θὰ παρατηρηθῆ συνεπῶς πὸν ὑπάρχει ἓνα μεταφυσικὸ ἐνωτικὸ στοιχεῖο με τὸν στανάνθρωπο στὴν ψυχολογία καὶ τὴ σκέψη τοῦ ἀναστενάρη. Δὲν εἶναι τόσο ὁ πρακτικὸς, ὁ ἄμεσῶ ὕλικὸς καὶ ὑπαγορευόμενος ἀπὸ βιοτικὴ ἀνάγκη λόγος πὸν ὀδηγεῖ τὸν ἀναστενάρη οὔτε στὴν πυροβολασία, οὔτε στὴν θυσία του γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴ θρησκεία, ἀλλὰ οὔτε ἀκόμα καὶ σὲ μικρότερης σημασίας ἢ λιγώτερο ἐντυπωσιακὲς ἐνέργειες, ὅπως π.χ. ἡ προσπάθειά τους νὰ σοῦ «πάρουν τὸν πόνο». Ὅσοδήποτε στέρεα καὶ ἂν εἶναι ἐνταγμένοι στὸ κοινωνικὸ σύστημα πὸν οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τοὺς διέπονται καὶ ἀπὸ τὴν προσπάθεια τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀνθρωπισμὸ καὶ συναλ-

ληλία, ἐδῶ παρατηρεῖται ἓνα πέρασμα σὲ υπερβατικὲς ὑπαγορεύσεις γιὰ πράξεις συνεργασίας, συναλληλίας καὶ ἀκόμη Ουσίας.

Ξεχωριστὰ ἀπὸ αὐτό, ἴσως ἡ ομάδα τῶν ἀναστενάρηδων, νὰ παρουσιάσῃ τὰ περισσότερα συγγενικὰ στοιχεῖα ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη σχετικὴ στὸν ἐλληνικὸ χῶρο μὲ τοὺς ἀρχαίους ὀργεῶνες. Καὶ ἡ δομὴ ὁλόκληρη τῆς ἀναστενάρικης λατρευτικῆς ομάδας μὲ τὴ ρίζα τῆς στὸ οἰκογενειακὸ δέντρο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξομοίωση τῶν τρίτων ὁμόπιστων μαζί τους γιὰ τὴν κοινὴ λατρεία τοῦ ἴδιου Ἁγίου καὶ μὲ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο, θυμίζει μὲ μοναδικότητα αὐτὲς τὶς ἀρχαῖες ὀργανώσεις. Τὸ ἴδιο ὅμως, ἡ συναλληλία μεταξὺ τῶν μελῶν, παρουσιάζει τὴν ὁμοιότητα τοῦ ὀργεῶνα. Μεταφυσικοὶ ἦσαν οἱ λόγοι ποὺ τελικὰ οἱ συσσωματώσεις αὐτὲς τῶν ὁμοτέχνων ὅπως ἐξελίχθησαν, φρόντιζαν γιὰ τὴν πρέπουσα ταφὴ τῶν νεκρῶν τοὺς κυρίως. Καὶ ὅταν λέμε μεταφυσικοὶ ἐννοοῦμε ὄχι ἀπλῶς τοὺς θρησκευτικοὺς ποὺ μεταφράζονται σὲ ἓνα πρακτικὸ τυπικὸ, ἀλλὰ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐνδόμυχη αἴσθηση πῶς δὲν ὑπάρχει κανένας πρακτικὸς καὶ «ὕλικος» λόγος γιὰ μίαν πράξιν, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ μίαν ἐπιταγὴ καθαρὰ ἠθικοῦ περιεχομένου, ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἐξωανθρώπινες τάξεις πραγμάτων καὶ ἄπτονται αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ θεῖου.

Ὅχι μονάχα τραγοῦδια τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου ἀλλὰ ἀκόμη καὶ προφητεῖες, ὑπαγορεύσεις ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἁγίους, τὶς Χάρες, σημάδια ποὺ δίνουν μὲ πολλοὺς τρόπους, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτοδύναμα χτυπήματα τῶν νταουνλιῶν ἢ τὸ πέσιμο τῶν ἀναθημάτων μὲ ἀνεξήγητο τρόπο ἀπὸ τὶς εἰκόνες, μιλοῦν σαφέστατα γιὰ τὶς ὑπαγορεύσεις πράξεων ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἁγίους. Καὶ μέσα στὸ γενικὸ αὐτὸ κλίμα, πολλὰ πράγματα ἀφομοιώνονται ὡς κάτι ποὺ πρέπει νὰ ὑλοποιηθῇ γιὰ λόγους πρακτικῶν καὶ βιοτικῶν στὴν συνειθισμένη ἔννοια. Ἀλλὰ ὅμως, παραμένουν μέχρι καὶ τὴν τελικὴ μορφή τοῦ σχηματισμοῦ τὸς σὲ συγκεκριμένη ἀρχή—συμπεριφορὰ, στὴ μεταφυσικὴ τὸς βάση. Τὸ ξεκίνημα πάντως, καὶ στὴ μίαν περίπτωσιν καὶ στὴν ἄλλη, εἶναι κοινό. Προέρχεται ἀπὸ κοινὸ υπερβατικὸ πεδίο. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος, ποὺ ἔχει τόσο οὐσιαστικὸ ἠθικὸ περιεχόμενο καὶ τόση αὐτοθυσία, ἀλλὰ καὶ τόση μονολιθικότητα καὶ ἔλλειψη διαθέσεως γιὰ ὁποιαδήποτε παρέκλιση, ἢ ἀναστενάρικη ἔκφραση, ἀλλ' ἀκόμα καὶ τὸ ἠθικὸ περιεχόμενο τῆς ζωῆς τοὺς καὶ τῶν ἀρχῶν τοὺς.

Ἡ κοινωνικὴ ὁμοιότητα τῶν ἀναστενάρηδων, εἶναι κάτι ποὺ χρειάζεται ἰδιαίτερα νὰ ἀναλυθῇ.

Σχεδὸν ποτέ δὲν παραλείπεται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἀλλὰ καὶ κυρίως ἀπὸ τοὺς δημοσιογράφους νὰ ἐπαναλαμβάνεται πῶς οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἄνθρωποι μονήρεις καὶ κοινωνικὰ πολὺ συντηρητικοί. Τοῦτο ὅμως, δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀκριβές.

Είναι βέβαιο πώς οι περισσότεροι ζουν απλά. 'Αλλά και είναι επίσης βέβαιο πώς, όπως υπογραμμίσαμε κιόλας, δεν έχουν καθόλου όχι μόνον πρακτικά αλλά και θεωρητικά την νοοτροπία της εντελώς κλειστής και ασυγχρόνιστης κοινωνίας. Διαφέρουν ριζικά από τον τύπο των σείκερς π.χ. 'Έχουν ασφαλώς μια εγκράτεια και μία λιτότητα στον τρόπο της ζωής τους που δεν οφείλεται απλώς σε οικονομικούς λόγους ούτε και σε λόγους περιβάλλοντος. Δεν ζουν όμως σε εντελώς δικό τους κόσμο αλλά όπως όλοι οι απλοί και αυστηροί στα ήθη άνθρωποι των αγροτικών περιοχών ή της πόλεως, οι οποίοι έχουν περιορισμένα οικονομικά μέσα. Πολλοί, λόγω χαρακτήρος και συνθηείας, αλλά και ηλικίας, προτιμούν να περνούν πολλές ώρες σπίτι τους, συζητώντας με τους δικούς τους ή τους γείτονες και διαβάζοντας. 'Άλλοι, οι νεώτεροι, είναι αρκετά κοσμικοί και θγαίνουν στους συνειθισμένους περιπάτους των χωριών και των συνοικιών των πόλεων. 'Επηρεάζονται λίγο πολύ από τη μόδα και τον σύγχρονο τρόπο ζωής. 'Αρκετοί, θα επιθυμούσαν γενικά κατανάλωση περισσότερη, ενώ άλλοι αδιαφορούν. 'Όλα επιτρέπονται από το 'Αναστενάρι εκτός από τον έκλυτο βίο. Τίποτε δεν επιβάλλεται εκτός από την ευπρέπεια ή οποία άλλωστε έτσι κι' αλλιώς είναι σύμφυτη με όλόκληρη την αναστενάριχη ιδιότητα. 'Αρκετοί, συλλαμβάνουν το ρυθμό της σύγχρονης ζωής και βλέπουν φυσική την συμμόρφωση, κυρίως των νεωτέρων, στις συνθήκες που δημιουργεί ή εξέλιξή της. 'Έτσι, στο ίδιο κονάκι βλέπει κανείς όλες τις εξελίξεις που έγιναν στο ντύσιμο π.χ. 'Η παλαιά θρακιώτικη ένδυμασία, συνυπάρχει με το εύπρεπές μίνι φόρεμα ή το παντελόνι, ενώ ή μέση ηλικία, έχει επίσης το ντύσιμο της εποχής της.

Το ίδιο, δεν αντιδρούν καθόλου στις κλίσεις των παιδιών τους να ακολουθήσουν νέους δρόμους στη ζωή τους, 'Αντίθετα επιθυμία τους είναι να μορφώσουν τα παιδιά τους για να «ζήσουν σαν άνθρωποι». 'Ωστόσο, επιθυμούν συχνά μία υπακοή από τα παιδιά τους που κάθε άλλο παρά φιλελευθερισμό δείχνει στο σημείο αυτό. 'Ιδιαίτερα για τις κοπέλλες, τις όποιες και προσπαθούν να παντρέψουν πολύ νέες για να μην «σηκώσουν κεφάλι».

'Ανάλογα είναι και όλα τα άλλα που αναφέρονται στην κοινωνικότητα. 'Ο κινηματογράφος, ή τηλεόραση, το ραδιόφωνο, δεν τους είναι καθόλου άγνωστα και αντιπαθητικά ενώ άλλοι προτιμούν να διαβάζουν κάτι και πάλι ανάλογα με την κλίση τους, ή να κάνουν κάτι άλλο για χόμπι στις ώρες της σχολής τους, αν έχουν. 'Ο Σωτ. Λιούρος, αρχιαναστενάρης Λαγκαδά, διαβάζει ιστορία που του αρέσει πολύ. Τό ίδιο και ο γιός του, που περνά όμως αρκετή ώρα στο γήπεδο ή το ζαχαροπλαστείο. 'Ο Γ. Γιωβάσης, αρχιαναστενάρης 'Αγίας 'Ελένης, έχει πάθος με το ψάρεμα στο ποτάμι του χωριού του και διαβάζει βίους 'Αγίων, Καζαμία και παρόμοια. 'Ο Γεώργ. Λάντζος, παίζει καλάμ. Οι γυναίκες κεντούν, πλέκουν, ύφαινον.

Τὸ θέμα ὡστόσο τῆς ἐνδυμασίας, εἶναι κάπως περισσότερο πολύπλοκο, διότι παρουσιάζουν ἰδιαίτερη εὐαισθησία γενικὰ καὶ εἰδικώτερα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀναστενάρηδες στὸ θέμα τῆς περιβολῆς καὶ γενικότερα τῆς ἐμφανίσεως. Εἶναι φανερὸ πὺς ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὶς ἐντυπωσιακὰς καὶ περισσότερο ἀπὸ τὶς ὑπερβολικὰ σύγχρονες ἐμφανίσεις. Οἱ ἴδιοι δὲν μένουν στὴν ἐποχὴ τῶν παππούδων καὶ τῶν γιαγιάδων τους. Ἐκσυγχρονίζονται, ἀλλὰ σιγὰ - σιγὰ καὶ πάντα μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἐπαρχιακοῦ, ἀγροτικοῦ καὶ κομπορομιστικοῦ ἀκόμη συντηρητισμοῦ. Τοῦτο ὅμως, δὲν σημαίνει πὺς δὲν ἔχουν ἀναπτυγμένη καλαισθησία. Μέσα στὴν ἀπλότητα καὶ τὸν συντηρητισμὸν τους, ἐκπλήσεται κανεὶς γιὰ τοὺς ωραίους χρωματισμοὺς τῶν φορεμάτων τους καὶ γιὰ τὴν προσοχὴ ποὺ δίνουν στὸν συνδυασμὸν τὸν χρωματικόν, ὅταν ἀλλάζουν τὰ διάφορα κομμάτια τῆς ἐνδυμασίας τους (πρᾶγμα ποὺ γίνεται συχνότατα σὰν νὰ μὴν μποροῦν νὰ κρατήσουν ἐπάνω τους καθόλου τὸ βάρος τοῦ ἰδρωμένου ἢ ζαρωμένου, σκονισμένου κλπ. ροῦχου).

Χαρακτηριστικὸν εἶναι πὺς λείπουν τὰ πολὺ ζωηρὰ χρώματα, κόκκινα, πράσινα, κίτρινα κλπ., σὲ τόνους ποὺ γενικὰ ἀρέσκονται οἱ λαϊκὰς τάξεις.

Ἄναφερόμαστε στὸ σημεῖο αὐτό, διότι εἶναι δηλωτικὸν ἑνὸς αἰσθηματος ἁρμονίας καὶ συντηρητισμοῦ, συγκρατημένων αἰσθημάτων, ψυχικῆς ἡρεμίας καὶ ἰσορροπίας, ἐλλείψεως διαθέσεως γιὰ ἐπίδειξιν καὶ διάκρισιν ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ ἐξωτερικὰ μέσα. Ἄν μάλιστα συνδυαστῇ μὲ τὴν εὐαισθησίαν τους στὸ ρυθμὸν καὶ τὴν μελωδίαν, ἀσφαλῶς μποροῦν νὰ ἐπάρξουν σημαντικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν ψυχὸσύνησίν τους. Ἐνοχλοῦνται ἐπίσης, ἀπὸ τὴν παρουσία ἀνάμεσά τους ἀνθρώπων ντυμένων κάπως πολυτελεῶς. Ἐπιθυμοῦν, οἱ φίλοι τους νὰ τοὺς αἰσθάνωνται «δικούς τους» σὲ πολλὰ πράγματα, καὶ φυσικὰ τὸ ντύσιμο εἶναι κάτι τὸ σημαντικὸν ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν συμπεριφορὰ αὐτῶν, ποὺ ὑπάρχουν γύρω τους καὶ φυσικὰ στὸ ἄμεσον περιβάλλον τους. Δὲν φαίνεται ὅμως, πὺς αὐτὸ τοὺς προκαλεῖ γενικώτερες ἀνωμαλίες. Ὅταν ἐκστασιάζονται χάνουν τὴν αἰσθησιν αὐτῶν τῶν πραγμάτων τοῦ περιγύρου καὶ δίνονται στὸ δικὸν τους κόσμον. Ἴσως μάλιστα κάποτε, ἀπὸ ψυχολογικὴ ἀντίδρασιν, σὲ αὐτὸ ποὺ δὲν τοὺς ἀρέσει, νὰ ἀποκόβωνται γρηγορότερα καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ περιβάλλον τους γιὰ νὰ σωθοῦν στὸ δικὸν τους κόσμον. Αἰσθάνονται μάλιστα καὶ κάποια ὑπερηφάνεια, διότι διαφέρουν ἀπὸ κείνους ποὺ δὲν ἐγκρίνουν, καὶ ἀνάγουν τὴν διαφορὰ αὐτῇ, ὅπως τόσες ἄλλες διαφορὰς τους ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον, στὸ ὅτι εἶναι ἀφοσιωμένοι στὸν τρόπο συμπεριφορᾶς ποὺ ἐπιθυμοῦν οἱ Ἅγιοι.

Εὐχαρίστως ὅμως πηγαίνουν καὶ περίπατο τὶς γιορτὲς ὅπως ὅλοι καὶ ἀκόμα περισσότερο σιὰ πανηγύρια σὲ ἄλλα χωριὰ ἢ ἐξωκλήσια.

Τὰ σπίτια τους, εἶναι ὅλα, φτωχότερα ἢ πλουσιώτερα, καλὰ φροντισμένα, καθαρὰ καὶ δείχνουν πὺς οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἐξαιρετεὲς νοικοκυρές.

Μία παρατήρηση που μπορεί να οδηγήσει σε συμπεράσματα γενικότερα για την κοινωνικότητα των δύο φύλων είναι η έξης: Οι γυναίκες, μιλούν ακόμα σαφώς τη διάλεκτο του τόπου τους πολύ πιο έντονα από τους άνδρες. Η προφορά τους είναι θρακιώτικη πέρα για πέρα. Δεν συμβαίνει το ίδιο με τους άντρες και ειδικά με τους νεότερους. Όταν ακούει κανείς τους νεότερους, εκείνους που ήλθαν πολύ παιδιά από την Ανατολική Ρωμυλία, ή γεννήθηκαν εδώ, έχει σαφώς την εντύπωση πως μαζί με την ενδυμασία, άλλαξε και η διάλεκτός τους. Αντίθετα οι γυναίκες, κράτησαν τους ιδιοματισμούς της πατρίδας, ενώ πέταξαν τα μακριά φορέματα και δεν διστάζουν να ανανεώνουν διαρκώς την εμφάνισή τους. Και το πιο περίεργο είναι, πως ακόμα και στα παιδιά, παρατηρείται αρκετά έντονα, συχνά, αυτή η ίδια διαφορά.

Με λίγα λόγια και συμπερασματικά, δεν θα μπορούσε να χαρακτηρίσει με κανένα τρόπο: τους αναστενάρηδες κανείς σαν «όπισθοδρομικούς» και ακοινωνήτους, όσοδήποτε και αν είναι μυστικοπαθείς και αυστηροί στα ήθη γενικά και προτιμούν έναν ήρεμο και συμμαζεμένο τρόπο ζωής.

Για τις γυναίκες ειδικότερα, μπορεί να πη κανείς πως είναι περισσότερο κλεισμένες στα σπίτια τους κι' έρχονται σε επαφή με τον άλλο κόσμο, τον κόσμο της αγοράς σπανιότερα, όπως άλλωστε όλες οι αγρότισσες και οι γυναίκες της επαρχίας. Κάτι, που δικαιολογεί και την πιο πάνω διαφορά στη γλώσσα που αναφέρθηκε. Ζούν όμως με τις γειτόνισσες φιλικά και αρμονικά χωρίς να εμποδίζει τίποτε απολύτως ή αναστενάρικη ιδιότητα.

Το σημαντικό συμπέρασμα ίσως, από τις παρατηρήσεις όλες αυτές της κοινωνικότητας αλλά και γενικά του τρόπου ζωής των αναστενάρηδων, είναι πως ενώ βασικά η ζωή τους δεν διαφέρει από τον κοινό τρόπο ζωής των ευσεβών, απλών και τιμών ανθρώπων που κερδίζουν το ψωμί τους με ποταμούς ιδρώτα, μπορούν και προχωρούν στην έκσταση και από κει σε όλα όσα γράφτηκαν πως συμβαίνουν με το Αναστενάρι. Τοποθετώντας μέσα στην απλή αυτή ζωή έναν στόχο μεταφυσικού χαρακτήρος κι' επηρεαζόμενοι από τη ζωή και τα κατορθώματα ενός προτύπου που δεν γνωρίζουν καν την ιστορική τους ύπαρξη αλλά απλώς το ταυτίζουν με μια ώρισιμένη περίοδο της ζωής του Αγίου Κωνσταντίνου του Μικρο-Κωνσταντίνου, κι έχοντας βαθύτατη πίστη και αφοσίωση στο πρότυπο Μάνας την Αγία Ελένη, προχωρούν στην ψυχολογική επεξεργασία των δεδομένων της ζωής και συγχρόνως στη διαμόρφωση μιάς κοσμοαντιλήψεως με τοποθετημένο τον άνθρωπο στη γη, αλλά και με υπευθυνότητα σε ένα διαρκή αγώνα για κάτι καλύτερο, κάτι συμφωνότερο με τα θεία πρότυπα συμπεριφοράς. Είναι ένας μοναδικός σε ήρωισμό αγώνας του απλού ανθρώπου να πλησιάσει το θείο και με τη βοήθειά του να κατανικήσει τις ήθικες, πνευματικές αλλά και τις αδυναμίες του σώματος από καθαρά φυσική άποψη. Το σημαντικότερο, είναι ένας αγώνας που διεξάγεται μέσα στα δεδο-

μένα τῆς ζωῆς πού διαμορφώνει τὸ γενικὸ κλίμα τῆς πολιτιστικῆς ἐξελίξεως. Τοῦτο σημαίνει, πὼς ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ παραμένῃ ἀλώβητος στὸν ἀναστενάρη καὶ νὰ τοῦ δίνῃ τὴν ἱκανότητα τῆς ἐπιλογῆς τῶν στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ βλάψουν τὸ ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ του περιεχόμενο. Σημαίνει μία εὐφυΐα, μία ἱκανότητα διακρίσεως καὶ ἀξιολογήσεως ἐκεῖνου πού τοῦ δίνει ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ νοοτροπία τῶν τρίτων μὲ κριτήρια τὸ ἰδανικὸ του, ἠθικὸ καὶ πνευματικὸ πρότυπο. Σημαίνει ἀκόμα μία σωστὴ τοποθέτηση ἀνάμεσα στὸν τύπο καὶ τὴν οὐσία, καὶ ἀκόμη περισσότερο μία χαρούμενη διάθεση ἀπέναντι τῆς ζωῆς καὶ ὅλων ὅσων μπορεῖ νὰ προσφέρει ἢ ἐξελίξη τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης. Σημαίνει ἀκόμη, τὸ σημαντικώτερο, μία ἀξιοσημείωτη διανοητικὴ εὐκαμψία, πού μπορεῖ νὰ προσαρμόζῃ τελικὰ τὸ ἔθιμο σὲ κάθε ἐποχῇ, μιά καὶ τὰ ἐξωτερικὰ σχήματα, τελικὰ ὑποτάσσονται καὶ διαμορφώνονται ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἰδανικοῦ προτύπου. Ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος, μεταφέρεται στὴ σύγχρονη ἐποχῇ ἀφήνοντας τὸ ἄλογό του καὶ χρησιμοποιώντας ἄλλα μέσα, μὰ χωρὶς νὰ παύῃ ποτὲ νὰ εἶναι ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος μιά καὶ μάχεται πάντα γιὰ τὰ ἴδια ἰδανικά. Τέλος, σημαίνει μιά ἐσωτερικὴ σιγουριά, πού προέρχεται ἀπὸ τὴν πλήρη ἀκραιώση τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι, πού ὁ φόβος νὰ καταλύεται ἀκόμα καὶ γιὰ τὴ φθοροποιὸ δύναμη τῆς ζωῆς πού δὲν ἐκδηλώνεται ἄμεσα ὅπως ἄλλοι κίνδυνοι ἀλλὰ ὑπουλα καὶ ἐπίμονα μὲ τοὺς χίλιους φαινομενικὰ ἀθῶους πειρασμούς της. Καὶ ἴσως αὐτό, κοντὰ στὴ βεβαιότητα πὼς κάνει τοὺς ἀναστενάρηδες ξεχωριστοὺς γιὰ τὸ θάρρος τους καὶ τὴν ψυχραιμία τους ἀπέναντι ὅλων τῶν κινδύνων τῆς ζωῆς (ἓνα θάρρος πού ἄλλοι πιστοὶ καθόλου δὲν ἔχουν καὶ προσπαθοῦν μὲ τὴν ἀπομόνωση καὶ φυσικὰ τὴν ἀκοινωνικότητα νὰ προστατεύουν τὸ ἰδανικὸ τους δημιουργώντας ὅλους τοὺς τύπους τῶν μικρῶν κλειστῶν κοινωνιῶν ἢ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ μοναχισμοῦ) νὰ εἶναι καὶ ὁ λόγος πού θὰ διατηρήσῃ τὸ ἔθιμο καὶ τὴν οὐσία του καὶ στὸ μέλλον ὅπως τὸ διατήρησε μέχρι σήμερα καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν δυνατότητα νὰ ξεπεράσῃ τὴν πῶς μεγάλη ἴσως φάση ἀλλαγῆς τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀντιλήψεων γι' αὐτὴν στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ μας, μέχρι σήμερα.

Τὰ οἰκονομ. κ.ὰ τῆς ομάδας, ἄλλοτε παρουσιάζονταν ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς συνεργασίας σὰν θέμα περισσότερο ἐνδιαφέρον ἀπὸ ὅ,τι σήμερα. Βασικὰ ὅμως καὶ στὴν πρώτη κοιτίδα τοῦ Ἀναστεναριοῦ καὶ σήμερα, τὸ ὅλο θέμα περιορίζεται σὲ μιά κοινὴ προσπάθεια καὶ εὐθύνη, μόνον σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς ἀνάγκες τελέσεως τοῦ ἔθιμου.

Ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομία τοῦ ἀναστενάρη ἀναπτυσσόταν μέσα στὴν οἰκογένεια καὶ τὴν κοινότητα, ὅπως ὅλων τῶν ἄλλων συμπατριωτῶν του στὴν Ἀν. Ρωμυλία. Καὶ σήμερα, φυσικὰ ὁ ἀναστενάρης-ἐξακολουθεῖ νὰ κινῆται οἰκο-

νομικά μέσα στα πλαίσια που χαράσσονται από το οικονομικό σύστημα και τους οικονομικούς θεσμούς που επικρατούν γενικά στον τόπο μας. Διαφορετικά όμως συμβαίνει με ό,τι αφορά το έθιμο. Υπήρχε πάντοτε ξεχωριστό ταμείο της ομάδας, ή «νεστενάρικη γκάσσα», που εξυπηρετούσε τις λατρευτικές ανάγκες σε έξοδα των αναστενάρηδων. Βεβαίως, στην πρώτη πατρίδα, το ταμείο αυτό ήταν πολύ πλουσιότερο από ό,τι σήμερα, που από καθαρά οικονομική άποψη, μόνο «τυπικά» μπορεί να πη κανείς ότι υπάρχει.

Έσοδα του ταμείου, ήταν πάντοτε οι συνεισφορές των ίδιων των αναστενάρηδων αλλά και φίλων του έθιμου (αναστενάρηδων κι αυτών στην πλατεία έννοια), ειδικά για το πανηγύρι, αλλά και ακόμα άλλα τόματα διάφορα. Τα δώρα και τα τόματα αυτά ήταν συνήθως καρποί, στάρι κλπ. όπως και τα ζώα της θυσίας και συγχρόνως του κοινού δείπνου. Η κοινότητα προσέφερε το δικό της ζώο, διάφοροι άλλοι επίσης έταζαν και έδιναν ζώα, αλλά και οι ίδιοι οι αναστενάρηδες με δική τους συνεισφορά είχαν ζώο και άλλα απαραίτητα για το πανηγύρι.

Ξεχωριστή ήταν η περιουσία των Αγίων, που, κυρίως, ήταν τα πλούσια άσημικά, αναθήματα αλλά και διάφορα άλλα πράγματα όπως μαντήλια μεταξωτά κλπ. Οι αναστενάρηδες, στην Άν. Ρωμυλία, είχαν και δικό τους παρεκκλήσι. Όσοσο ο χαρακτηρισμός «δικός του» δεν σημαίνει κανένα ξέκομμα από την κοινή θρησκεία. Τίποτε δεν γινόταν το ξεχωριστό από τις συνειθισμένες τελετουργίες, απ' ό,τι με τον ιερέα της κοινότητας. Απλώς εκεί οι αναστενάρηδες συχνά φύλαγαν τις εικόνες τους και επρόκειτο για ένα μικρό εκκλησάκι, το οποίο χτιζόταν από τους αναστενάρηδες, ακριβώς όπως και πάντοτε ή ευσέβεια μιας ομάδας ανθρώπων με κοινά ενδιαφέροντα διαφόρων ειδών, επαγγελματικών π.χ. υπαγόρευε το χτίσιμο μιας εκκλησίας. Κάτι σχετικό είναι το «μοναστήρι» της Αγίας Ελένης, χτισμένο στο εκεί αγίασμα, ενώ στις Σέρρες οι αναστενάρηδες έχτισαν με τη συμπαράσταση πολλών που εκτιμούν την ευσέβεια τους, πραγματικό ναό της Παναγίας, τελευταία.

Τα χρήματα ή τα αποθέματα του κοινού ταμείου, είχαν και έναν άλλο σκοπό, εκτός από την εξυπηρέτηση λατρευτικών αναγκών. Συχνά μέρος από αυτό χρησιμοποιούσαν για βοήθεια, σε όποιον πραγματικά την είχε ανάγκη.

Σήμερα όλα αυτά υπάρχουν σε πολύ μικρότερη κλίμακα. Οι αναστενάρηδες περιέσωσαν την παράδοση και την «υποθήκη των παππούδων» αλλά όχι και τις περιουσίες του. Δεν διέσωσαν ακόμα την ένότητα της κοινότητας και το άμυγες των κατοίκων του χωριού τους μέσα στα όποια ήταν ένταγμένοι και οι ίδιοι. Όλα σκορπίστηκαν και διαλύθηκαν. Έτσι, ο πρώτος αντίκτυπος αυτής της διασποράς και διαλύσεως, εκδηλώθηκε στα οικονομικά. Τις περισσότερες φορές, η κοινότητα εδώ δεν παίρνει μέρος στο πανηγύρι (χωρίς αυτό να σημαίνει καθόλου πως δεν καρπώνεται τα όφελή από το τουριστικό

ρεῦμα πὸν παρατηρεῖται τὶς ἡμέρες αὐτὲς στὸ χωριό τους). Ἐνάμεσα στοὺς ἀναστενάρηδες δὲν ὑπάρχουν οἰκονομικὰ ἰσχυροὶ πὸν νὰ μποροῦν νὰ συνεισφέρουν ἀρκετά. Συγχρόνως, τὰ ἔξοδα ἔχουν αὐξηθῆ κατὰ πολὺ. Ἐπάρχει ἀνάγκη ἐξόδων μεταβάσεως τῶν ἀναστενάρηδων στὰ λατρευτικὰ κέντρα κ' ἐπὶ πλέον ἔξοδα διατροφῆς, διαμονῆς κλπ. Ἀκόμη ἓνα ἔξοδο, τὸ ὁποῖο ἄλλοτε ἦταν ἀκαθόριστο καὶ γινόταν σὲ ὕψος ἀνάλογα μὲ τὶς συνεισφορὲς γιὰ τὸ πανηγύρι, (πρᾶγμα πὸν σημαίνει πὸς μπορεῖ νὰ ἦταν καὶ πολὺ χαμηλὸ) εἶναι συνήθως τῶν ὀργανοπαικτῶν. Εἶναι παράδοση ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πὸν χωρίστηκε ὁ μουσικὸς καὶ ποιητὴς στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, νὰ πληρώνεται ὁ μουσικὸς. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸ Ἀναστενάρι, ἡ μίσθωση ὀργανοπαικτῶν εἶναι ἀπαραίτητη διότι ἡ μουσικὴ εἶναι τὸ ἀπαραίτητο πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο δλόκληρο τὸ Ἀναστενάρι ὑπάρχει καὶ ἐκδηλώνεται. Ὅχι μόνον στὸ πανηγύρι ἀλλὰ καὶ πούθενά παλαιότερα δὲν πῆγαιναν νὰ ἐκστασιαστοῦν γιὰ νὰ πάρουν ἓνα μήνυμα πὸν ζητοῦσαν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τοὺς Ἁγίους χωρὶς ὄργανα. («Πάντοτε μαζί μὲ τὰ ὄργανα καὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν γινόταν τίποτα» δηλώνει ὁ Γιωργάκης Λάντζος ἀπὸ τὴν Ἁγία Ἐλένη Σερρών). Ἀλλὰ, κάτι παρόμοιο, σημαίνει ἀδυναμία τῶν ἰδίων τῶν ἀναστενάρηδων νὰ τὰ βγάλουν πέρα μόνι τους μὲ τὶ λῦρες καὶ τὰ νταούλια τους συνήθως. Διότι, πέρα ἀπὸ τὸ γεγονός πὸς ἐνῶ τόσο πολὺ σημαίνει ἡ μουσικὴ γι' αὐτοὺς, λίγοι σχετικὰ ξέρουν νὰ παίζουν ὄργανα (στὴ Μαυρολεῦκη Δράμας π.χ. σήμερα, δὲν ὑπάρχει κανένας λυράρης) καὶ ὅσοι γνωρίζουν, δὲν ἐξυπηρετεῖ νὰ εἶναι καὶ χορευτὲς πυροβάτες, διότι ἐκστασιάζονται καὶ τοῦτο ἀπαιτεῖ ἀνεξαρτησία καὶ ὄχι προσοχὴ καὶ παρακολούθηση τῶν ἄλλων χορευτῶν. Συνήθως οἱ λυράρηδες χορευτὲς πυροβάτες, δὲν δέχονται οὔτε τὸ πατροπαράδοτο «κέρασμα», ὅπως π.χ. ὁ Γ. Καλοστέφανος ἢ ὁ Στρατῆς Κουρτσούπης. Αὐτοὶ ὅμως παίζουν «ὅποτε τοὺς ἔρθη» (καὶ εἶναι ἄκρως ἐνδιαφέρουσα ἡ περίπτωσή τους) καὶ ὄχι ὅποτε πρέπει καὶ ὅπως πρέπει. Ἐπάρχει ἀπεριόριστο τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο. Οἱ κανονικοὶ ἐπαγγελματίες ὅμως ὀργανοπαῖκτες, πληρώνονται πολὺ λογικὰ μὲν καὶ συγκαταβατικὰ, ἀλλὰ πολὺ πλούσια γιὰ τὸ πτωχότατο ταμεῖο τῶν ἀναστενάρηδων.

Ἐξοδα ὑπέρογκα, δημιουργοῦνται καὶ μὲ τὴν προσέλευση θεατῶν στίς πυροβασίεις. Ἡ κοσμοσυρροὴ ἐπιβάλλει τὴν προσεκτικὴν περιφραξὴ τοῦ χώρου τῆς πυροβασίας καὶ ἡ ἔλλειψη ἀμφιθεατρικότητος τοῦ γύρω χώρου, ὑποχρέωσε συχνὰ σὲ σχετικὴ διαμόρφωση, ἐνῶ παράλληλα οἱ χιλιάδες τῶν θεατῶν, ὑποχρεωμένοι νὰ ἀναμένουν ἐπὶ ὥρες τὴν τέλεση τῆς πυροβασίας, χρησιμοποιοῦν καθίσματα ἐνοικιασμένα. Ἔτσι τὰ ἔξοδα εἶναι πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἀρκετοί, λαθεμένα ὑπολογίζουν, γράφοντας χαρακτηριστικὰ: «πληροφοροῦμαι πὸς τὰ ξύλα τῆς πυρᾶς στοιχίζουν χίλιες δραχμὲς», ἀφίνοντας ἔτσι νὰ ὑπονοηθῆ πὸς αὐτὲς εἶναι καὶ οἱ δαπάνες τοῦ πανηγυριοῦ.

Όλες αυτές οι δαπάνες που στην πραγματικότητα είναι επηυξημένες από την εκμετάλλευση που γίνεται από διάφορους εργάτες, ένοικιαστές κλπ., που βλέπουν στο Άναστενάρι και την τέλεσή του στον τόπο τους απλώς μία ευκαιρία να ωφεληθούν οικονομικά, διαδραματίζουν έναν αποφασιστικό, θα λέγαμε, ρόλο σε πολλά πράγματα και κυρίως στην εξέλιξη από οικονομική άποψη του έθνους. Υποχρεώνει σε μία οργάνωση της τελέσεώς του αρκετά δαπανηρή και το χειρότερο, μια και δεν είναι δυνατόν ούτε τα έξοδα αυτά να αναλάβουν οι ίδιοι οι αναστενάρηδες, μα ούτε και την οργάνωση με τις τόσες διαπραγματεύσεις, συμφωνίες κλπ. να κάνουν και για λόγους πρακτικούς, λόγω απασχόλησεως π.χ. αλλά ακόμη περισσότερο για λόγους ηθικής τάξεως διότι με κανένα τρόπο οι αναστενάρηδες δεν επιθυμούν να δώσουν και την παραμικρότερη υποψία πως ίσως ωφελούνται οικονομικά από την τέλεση του έθνους, υποχρεώνει ακόμη στην αναζήτηση ανθρώπων έξω από το Άναστενάρι για να αναλάβουν όλες αυτές τις ευθύνες και τις ταλαιπωρίες.

Η κοινωνιολογική σημασία όλων αυτών, είναι ευνόητη. Για το ίδιο όμως έθνος είναι ακόμα πιο περιπλεγμένα τα πράγματα, έτσι που οι αναστενάρηδες, ενώ επιθυμούν πραγματικά να μη δίνεται τόση δημοσιότητα στο έθνος τους και όποσδήποτε να μη μεταβάλλεται σε κανενός είδους παράσταση ή πυροβολασία, δεν μπορούν να ξεφύγουν από το κακό αυτό. Νοσταλγούν τον χαμένο παραδείσιο της περιοχής Άγαθουπόλεως, όπου σε τελείως διαφορετικές οικονομικές συνθήκες και ανάγκες, μπορούσαν να τελούν το έθμος τους και να κρατούν το ηθικό περιεχόμενό του, εκεί που πραγματικά το νοιώθουν. Πρόκειται όμως πραγματικά για κάτι που δεν είναι δυνατόν να επαναληφθή. Και με την προσήλωση στην παράδοση που τους διακρίνει αλλά και την πάντοτε υψηλή ηθική στάση που έχει η τέλεση του έθνους, κάνουν κι' εδῶ, με τις συνθήκες που επιβάλλονται, ό,τι είναι δυνατόν καλύτερο. Αναφέρουμε σαν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό σημείο της αφιλοκέρδειάς τους το γεγονός πως ενώ θα μπορούσαν να ανασυστήσουν την «νεστενάρικη γκάσσα» με τα περισσότερα από τις εισπράξεις τις οποίες τυχόν έχει η τέλεση των πυροβολιών, αρνούνται να το πράξουν και αναθέτοντας την οργάνωση σε συλλόγους όταν ο Λήμος κάτω από την πίεση της Έκκλησίας δεν τολμά την ανάμιξη, αφήνουν όλα τα τυχόν περισεύματα για κοινωφελείς σκοπούς, έτσι κι αλλιώς.

Το πνεύμα της συνεισφορᾶς για την επίτευξη σκοπού που συγκαταίεται όλους, εξακολουθεί να εκδηλώνεται με ιδιαίτερη ένταση όταν πρόκειται για την «περεσία στις εικόνες» όπως λένε. Η επιδιόρθωση των εικόνων ή το φτιάξιμο νέων σε αντικατάσταση εκείνων που κατακρατούνται, κλπ. βρῖσκει όλους πρόθυμους να συμμετάσχουν οικονομικά. Όσοσο, συχνά, πίσω από το πρόσημα οικονομικών δυσχερειών και αδυναμίας συμμετοχής, κρύβεται ή επιθυμία να μην γίνη μία εικόνα «για να μη σκορπίση ή δύναμη». Τοῦτο όμως

εἶναι ἓνα ἄλλο ἀπὸ τὰ θέματα ποῦ θὰ ἀναλύσουμε πλατύτερα στὴν εἰδικὴ ἐργασία μας γιὰ τὶς εἰκόνες καὶ ποῦ ἐλπίζεται, πὼς σύντομα θὰ δῆ τὴν δημοσιότητα.

Ἐπίσης δεῖγμα ὄχι μόνον εὐσέβειας ἀλλὰ καὶ τοῦ πῶς ἀντιλαμβάνονται οἱ ἀναστενάρηδες τὴν οικονομικὴ θυσία γιὰ τὴ θρησκεία, εἶναι τὸ πρόσφατο χτίσιμο μεγάλης ἐκκλησίας στὰ Καλύβια, συνοικία τῶν Σερρών, γιὰ νὰ ἐναποτεθῆ ἐκεῖ εἰκόνα ἀναστενάρηδων μὲ τὴν ποδιὰ καὶ τὰ ἀναθήματά της. Ἡ εἰκόνα εἶναι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπίσης.

Ἡ συλλογὴ τῶν συνεισφορῶν γιὰ τὸ πανηγύρι, γίνεται τελετουργικὰ καὶ δύο φορὲς τὸ χρόνο, μιὰ κ' ὀλοχρονιατικὴ εἶναι ἡ προετοιμασία ἀλλὰ καὶ δύο φορὲς τὸ χρόνο γίνεται χορὸς σὲ κοινὴ συγκέντρωση ὅπως καὶ πυροβολασία.

Κανονικά, ἡ ἀρχὴ τοῦ πανηγυριοῦ εἶναι ἡ 27ῆ Ὀκτωβρίου, ποῦ ὀνομάζεται καὶ ἡμέρα τοῦ Σκλάβου διότι τὴν ἡμέρα αὐτὴ, ἀρχὴ τοῦ ἀγροτικοῦ ἔτους, τάζονται ἢ «σκλαβώνονται» στὴν ὑπηρεσία τῶν Ἁγίων οἱ ἀναστενάρηδες.

Τὴν ἡμέρα αὐτὴ, ποῦ τώρα ἀπὸ λόγους πρακτικὸς μὰ καὶ θρησκευτικὸς ἔχει μετατεθῆ μία ἡμέρα πρὶν, δηλαδὴ συμπίπτει μὲ τὴν ἡμέρα μνήμης τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (ἁγίου ἔλληνα καθ' ἑαυτοῦ μιὰ καὶ εἶναι πολεμιστὴς καὶ καθάλλαρης γιὰ τοὺς ἀναστενάρηδες), συγκεντρώνονται ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες στὸ κονάκι καὶ σὲ κοινὸ δεῖπνο, ἀποφασίζουν καὶ σχεδιάζουν γιὰ τὶς λατρευτικὲς ἐκδηλώσεις τῆς χρονιάς. Τοῦτο δὲν σημαίνει οὐσιαστικὰ ἄλλο ἀπὸ τὴ συγκέντρωση καὶ δήλωση συμμετοχῆς μάλιστα, ποῦ γίνεται παρουσία ὄλων καὶ καταγράφεται μὲ τὸ εἶδος καὶ τὸ ποσὸ τῆς συμμετοχῆς στὰ κοινὰ ἔξοδα.

Προσφορὲς γινόντουσαν καὶ ἀπὸ ἄλλους φίλους τοῦ ἔθιμου καὶ καταγράφονταν κ' αὐτὲς τὸ ἴδιο. Συνήθως στὴν πρώτη πατρίδα, οἱ προσφορὲς ἦσαν σὲ εἶδος, καρποὶ κυρίως, ποῦ τοὺς πουλοῦσαν ὕστερα καὶ κάλυπταν τὶς ἀνάγκες σὲ χρῆμα.

Σήμερα, μᾶλλον τείνει νὰ ἀτονίση αὐτὴ ἡ συνήθεια, γιὰ τὸ λόγο, πὼς ἀπαιτοῦνται χρόνος καὶ χρήματα γιὰ τὴν κοινὴ αὐτὴ συγκέντρωση στὸ σπίτι τοῦ ἀρχιαναστενάρη μιὰ καὶ πολλοὶ ἀναστενάρηδες δὲν κατοικοῦν στὸν τόπο ὅπου καὶ τὸ κονάκι. Οἱ συνεισφορὲς ὅμως ἐξακολουθοῦν, λιγώτερο ἴσως τυπικὰ καὶ τελετουργικὰ, μὰ, πάντα καταγραφόμενες. (Σὲ μικρὲς προσωπικὲς μου συνεισφορὲς, καὶ στὸ Λαγκαδᾶ καὶ στὴν Ἁγία Ἐλένη μού ζητήθηκε νὰ γράψω τὸ ὄνομά μου καὶ τὸ ποσὸ σὲ ἓνα χαρτί, νὰ τυλίξω μὲ αὐτὸ τὰ χρήματα καὶ νὰ τὰ βάλω μόνη μου «στὸ στασίδι» δηλαδὴ τὸ ράφι ὅπου εἶναι τοποθετημένες οἱ εἰκόνες).

Ἐξακολουθεῖ ὅμως νὰ γίνεται ἡ συλλογὴ τῶν συνεισφορῶν, τελετουργικὰ λιγώτερο ἢ περισσότερο, στὸ πανηγύρι τοῦ Μαΐου.

Στὴν Ἁγία Ἐλένη τὴν δευτέρη ἡμέρα (ποῦ δὲν γίνεται καθόλου ἐκεῖ

πυροβασία), οι αναστενάρηδες με επικεφαλής πάντα τα όργανα, πηγαίνουν στα σπίτια των φίλων που τους περιμένουν πραγματικά με «άνοιχτή αγκαλιά». Χαιρετούν, εύχονται την καλή χρονιά, κερνιούνται και παίρνουν και την συνεισφορά όταν τους δοθή. Στο Λαγκαδά, το διεσπαρμένο των φιλικών σπιτιών και η απόσταση που χωρίζει το ένα από το άλλο μιὰ και πρόκειται για κωμόπολη και μάλιστα με σύνθεση κατοίκων έντελως άνομοιογενή, δέν επιτρέπει αυτή τη γραφικότητα. Την τελευταία ημέρα, ο άρχιαναστενάρης, μόνος ή συνοδευόμενος από άλλους, περιέρχεται με ένα άμανέτι τα σπίτια των φίλων οι όποιοι ρίχνουν την συνεισφορά τους μέσα στο ιερό μαντήλι.

Η καταμέτρηση γίνεται πάντοτε παρουσία όλων, άκόμα και τρίτων, την τελευταία βραδυά, μαζί με τις δραχμές από το αντίτιμο των κεριών, τα όποια, ύπογραμμίζουμε, τιμώνται όσο ακριβώς στοιχίζει ή άγορά τους από το μπακάλη τής γειτονιάς, τουλάχιστον στο Λαγκαδά, από όσο παρηκολούθησα και γνωρίζω. Η άγορά τους μάλιστα από κεί γίνεται τμηματικά για να μñν υπάρξουν περισσεύματα και γίνουν περιττά έξοδα με αυτόν τον τρόπο.

Παρά την προσοχή όμως, που δείχνουν οι αναστενάρηδες για τον άμειπτο τής συμπεριφοράς τους σχετικά με τα οικονομικά θέματα, έστω και πενταροδεκάρας, εκφράζεται ή ύποψία συχνά από τους ίδιους αλλά και έρευνητές πώς ένας από τους λόγους τής έχθρότητας τής Έκκλησίας είναι ακριβώς και το γεγονός ότι οι λίγες δραχμές από τα κεριά (που δέν φαίνεται να γνωρίζουν ή δέν θέλουν να γνωρίζουν οι φανατικοί πώς συχνά δέν άφίνουν κανένα περίσσευμα), δέν παραδίδονται στην ένορία, αλλά γίνεται ελεύθερη και ανεξάρτητη διαχείριση από τους ίδιους τους αναστενάρηδες.

Ένα άκόμη χαρακτηριστικό που δέν πρέπει να περάση άπαρατήρητο, είναι το μοίρασμα μετά το τελευταίο επίσημο τελετουργικό δείπνο του πανηγυριού, των κερασμάτων μεταξύ των συνδαιτημόνων. Όπως και στο μοίρασμα του κρέατος του ζώου τής θυσίας και δώ επικρατεί ή άρχή τής ισότητας. Όχι μόνον όλοι έχουν πάρει μία ίση μερίδα σαν ελάχιστο όριο από τα φαγητά που υπάρχουν και από κεί και πέρα «δευτερώνει» κανείς το πιάτο του, αν το έπιθυμή και ύπάρχη αλλά και όλα τα επιδόρπια τα όποια προσφέρονται από φίλους, γίνεται προσπάθεια να μοιραστούν έξ ίσου μεταξύ όλων όσων έλαβαν μέρος στο πανηγύρι. Τα «μαρτυριάτικα» που κανονικά είναι μόνο σταφίδες και στραγάλια αλλά από κεί και πέρα ό,τιδήποτε άλλα γλυκίσματα και καρποί, μοιράζονται και αυτά στους παρόντες αλλά και κρατείται ένα ανάλογο μέρος για τους δικαιολογημένα άπόντες ίσα, χωρίς να γίνη καμμιά εξαίρεση και να ύπάρχη κανένα είδος άξιολογήσεως με διαφορά ποσοϋ.

Τούτο το τελευταίο, μπορεί για την εποχή τής καταναλώσεως και στον κόσμο τής άφθονίας να φαίνεται χωρίς σημασία και άνάξιο προσοχής. Δέν είναι όμως έτσι αν ληφθ ή ύπ' όψιν πρώτον πώς κάθε άλλο παρά συμμετέχουν

στον κόσμο της αφθονίας οι αναστενάρηδες πού είναι σχεδόν χωρίς εξαίρεση όχι μόνον πτωχοί αλλά στερημένοι όπως θα λέγαμε χωρίς επιφύλαξη και δεύτερο, πώς αυτή η ισομοιρία αποτελεί μακρυνά παράδοση και υλοποιεί και στην περίπτωση αυτή το πνεύμα της Ισότητας, πού διέπει όλόκληρο το έθιμο.

β) ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΥΜΟΥ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ

Έχουμε κιόλας συχνά αναφερθή στις σελίδες πού προηγήθηκαν για τις επιπτώσεις στο κοινωνικό πεδίο από την τέλεση του έθιμου. Ωστόσο περιοριστήκαμε σχεδόν αποκλειστικά έως τώρα στο τί πιστεύουν, πώς προσφέρουν οι ίδιοι οι αναστενάρηδες πού συνοψίζεται στο ότι: Με την πίστη στη βοήθεια των Άγιων μπορεί ο άνθρωπος να κατανικήση το φόβο και να φτάση στην κατάσταση πού επιτρέπει να πραγματοποιηθῆ ἡ ἡρωϊκὴ πράξη, να υλοποιηθῆ ἡ αἴσθησις τῆς εὐθύνης τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου γιὰ μίαν καλύτερη ζωὴ ἢ μᾶλλον γιὰ ἓνα εἶδος ζωῆς χωρὶς τὰ βάσανα τῆς κακῆς χρονιάς, πού σημαίνει κακὴ σοδειά, κακὴ ἐξέλιξις στὴν κτηνοτροφία καὶ ἀκόμα κακὴ ὑγεία τῶν ἀνθρώπων μὲ ἐπιστέγασμα τοῦ κακοῦ τὴν ἔλλειψη τῆς ἐλευθερίας νὰ λατρεύεται ὁ ἀληθινὸς θεός, ὁ Χριστός.

Μέσα στον κύκλο αὐτὸ καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα πὼς ἡ θέλησις τῶν Ἁγίων γιὰ ἓναν «δίκαιον τρόπο ζωῆς», ὅπως δίδαξαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι στὴ γῆ, εἶναι πραγματικὴ, οἱ αναστενάρηδες, μὲ τὴ γνωστὴ δύναμη πού ἔχουν συχνά οἱ ἐκστασιαζόμενοι νὰ προκαλοῦν παραφυσιολογικὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἀναπτύσσουν διαμεσικὲς ἰκανότητες, παρουσιάζονται βοηθοὶ ἢ ἔστω ἐνεργὰ στοιχεῖα μὲ θετικὸ τρόπο σὲ δύσκολες στιγμὲς τῆς κοινότητος ἢ μεμονωμένων ἀτόμων. Ὑπάρχουν διηγήσεις παλαιότερων πὼς ὅταν ἔφταναν στὴν κατάσταση νὰ μποροῦν νὰ πυροβατήσουν μποροῦσαν νὰ ἀνακαλύψουν τὸν κλέφτη κλπ. Ὅταν ἀρρώστιανε κανεὶς καὶ ζητοῦσε τὴ βοήθειά τους, πάλι ἔτρεχαν κι ἔδιναν τίς συμβουλές τους. Καὶ ἀκόμα, στὴν ἀναβροχιά μποροῦσαν νὰ δραστηριοποιήσουν βροχοποιητικὲς δυνάμεις. Ἐπίσης μὲ τὴν ἰδιαίτερη εὐαισθησία τους στὸ νερό, συχνά ἀνακάλυπταν ὑπόγεια ρεύματα καὶ ἔτσι ὁ αναστενάρης σὰν τὴ Φιλιδό π.χ. «ἔκανε πάρα πολλὰ στὸ Κωστὶ καὶ στὸ ντουινά». Πρέπει ἀκόμα νὰ μὴν παραλειφθῆ, πὼς μεταξὺ τους εἶχαν στενοὺς δεσμοὺς ἀλληλοβοήθειας.

Σήμερα ἀκόμη, μὲ ὅλο πού ὁ «λογικὸς» τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιμετωπίζονται τὰ πάντα δίνει διαφορετικὲς εὐκαιρίες στοὺς αναστενάρηδες νὰ ἀσκήσουν αὐτὴ τὴν κοινωνικὴ δραστηριότητά τους καὶ νὰ θέσουν τίς δυνάμεις τους στὴν ὑπηρεσία τῶν τρίτων, δὲν ἔχουν ὅλα τελειώσει. Ἐξακολουθοῦν, ὅσο δίνεται ἡ εὐκαιρία, νὰ παρέχουν τίς ἴδιες βοήθειες. Παρακαλοῦν τὸ Θεὸ γιὰ βροχή, λένε τίς προσευχές τους καὶ τὰ ξόρκια γιὰ τὸ κακὸ καὶ τὴν ἀρ-

ρώστεια και όταν προμαντεύουν γενικό κακό όπως πόλεμο κλπ. εντείνουν τις προσευχητικές τους επικλήσεις για παρέμβαση του θείου.

Εκείνο όμως το οποίο πρέπει να υπογραμμιστή είναι πώς πάντοτε παραμένουν στα ίδια μέσα για όλα αυτά. Ο αγιασμός, τα ασημικά—τάματα στην εικόνα των Αγίων, το πέρασμα πάνω από τη φωτιά και οι προσευχές πάντοτε μοναδικά όπλα εναντίον του κακού. Στα 'Αναστενάρια του 1970, ο αρχι-αναστενάρης Λιουβρος χόρεψε με ένα μικρό παιδί στην αγκαλιά του πάνω στη θρακιά για να το βοηθήσει να βρει την υγεία του. Στα 'Αναστενάρια του 1971, η 'Ελ. Λίλλη χόρεψε αρκετή ώρα, κρατώντας από τον ώμο κι αγκαλιάζοντας ένα αγόρι γύρω στα δέκα, με πολλή κατανύξη μπροστά στις εικόνες των Αγίων, στο κονάκι, για τον ίδιο σκοπό. Δύο επίσης αναστενάρισσες πυροβάτισσες, με βεβαιώσαν πώς έγιναν αναστενάρισσες διότι «βροήκαν την υγεία τους» από τους 'Αγιους με τη βοήθεια των άλλων αναστενάρηδων. Η μία έπασχε από «νευρικά» και η άλλη είχε φυματίωση.

Όστόσο, δεν θα πρέπει να νομιστή, πώς οι αναστενάρηδες επιθυμούν να κάνουν το γιατρό συστηματικά και κάθε άλλο παρά ανήκουν στην κάστα του κομπογιαντισμού. Οι ίδιοι συμβουλευονται το γιατρό κανονικά. Θεωρούν όμως την αρρώστεια συχνά και μια εκδήλωση τιμωρίας από τους 'Αγιους για κάποιο αμάρτημα και δεν παραλείπουν με έργα και προσευχή να εξιλεωθούν. Από τη δραστηριότητα γενικά αυτή των αναστενάρηδων γεννᾶται το ερώτημα μήπως στην περίπτωση των αρρώστων αντί να προσφέρουν υπηρεσίες χωρίς να το θέλουν γίνονται αντικοινωνικά στοιχεία. Η απάντηση έχει ως ένα μεγάλο μέρος δοθῆ με όσα σημειώθηκαν αμέσως πιο πάνω για το σεβασμό στην Ιατρική επιστήμη. Όσο για το αν πραγματικά θεραπεύουν ή όχι, είναι θέμα που καλύπτεται από όσα λέγονται σχετικά για τις ιάσεις με αυθυποβολή, υποβολή και όλα όσα αρκετά ανεξήγητα, αλλά πραγματικά συμβαίνουν σε παρόμοιες περιπτώσεις στην Τήνο, στον 'Αγιο Νεκτάριο Αϊγινας, ή στη Λούρδη, αλλά ακόμα και με τους «θεραπευτές», που έχουν επίσημα αναγνωριστή από την αγγλική και τη γαλλική κυβέρνηση στις χώρες τους.

Οι αναστενάρηδες, προφανώς από άγνοια των παραψυχολογικών φαινομένων και των παραφυσιολογικών επίσης, απορρίπτουν οποιοδήποτε σχετικό χαρακτηρισμό για τα δικά τους φαινόμενα και τις εμπειρίες. Αγνοώντας το γεγονός, πώς οι υποβολές, υπνώσεις και ακόμα περισσότερο ή ενεργοποίηση όλων αυτών των δυνάμεων του ανθρώπου που προκαλούν το πάνω από το συνηθισμένο, δεν είναι καθ' έαυτές ούτε καλό ούτε κακό αλλά γίνονται καλό ή κακό ανάλογα με τον τρόπο και το λόγο, για τον οποίο χρησιμοποιούνται, αισθάνονται αποστροφής και φόβο για όλα αυτά, και τα παρερμηνεύουν τελικά. Όστόσο, και ικανότητες έχουν και τις χρησιμοποιούν. Η έντονη προσήλωσή τους όμως στη λατρεία

τῶν Ἀγίων τους, δὲν τοὺς ἀφίνει οὔτε τίποτε περισσότερο νὰ ἀναπτύξουν ἔξω ἀπὸ ὅσα ἐντελῶς αὐθόρμητα ἔρχονται, οὔτε καὶ νὰ δώσουν τὴ σωστὴ ὀνομασία στὶς ἐμπειρίες καὶ τὰ φαινόμενα αὐτά. Ἔτσι, ἐνῶ μὲ φρίκη ἀκοῦνε γιὰ ὑποβολὴ κλπ. οἱ ἴδιοι εὐρύτατα ἀσκοῦν τὴν ὑποβολὴ σὰν θεραπευτικὸ, κατευναστικὸ στὶς κρίσεις κλπ. Δὲν εἶναι ἀξιοκατάκριτοι γιὰ τίποτα. Εἶναι εἰλικρινεῖς καὶ δὲν ἐπιθυμοῦν καμμία νόθευση, ἢ μᾶλλον καμμία «τεχνητὴ» ἐνεργοποίηση τῶν δυνάμεων, τὶς ὁποῖες ἀναμφίβολα ἔχουν. Βαθύτατα θρησκευόμενοι καὶ μὲ βαθύτατη πίστη, πῶς ὅ,τι κάνουν ἔρχεται σὰν ὑπαγόρευση ἀπὸ τοὺς Ἀγίους, ἀρνούνται μὲ ὄλη τους τὴν ψυχὴ νὰ κάνουν κάτι ποὺ δὲν θὰ ἔχη σὰν δημιουργὸ στοιχεῖο αὐτὴ ἀκριβῶς καὶ μόνο τὴν ὑπαγόρευση.

Μὲ τὶς πρόσθετες αὐτὲς δραστηριότητες ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὸ πάνω οἱ ἀναστενάρηδες ἔχουν καὶ πρόσθετους φίλους καὶ ὑποστηρικτές, ὅπως καὶ ἀντίθετα ἐχθροὺς καὶ ἰδιώκτες. Γεγονὸς ὅμως εἶναι, πῶς πέρα ἀπὸ τὶς κρίσεις αὐτὲς, τὶς ὑπὲρ καὶ τὶς κατὰ, δικαίωνουν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο ἤδη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι γνωστὸ γιὰ ὅλους τοὺς ἐκστασιαζομένους γενικώτερα: Ἡὼς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι εὐαίσθητοι στὸν πόνο τῶν τρίτων καὶ «εὐεδήμονες» ὅπως τοὺς χαρακτηρίζει καὶ μὲ ὅποια ἔννοια τοὺς ἀποκαλεῖ ἔτσι ὁ μεγάλος συμπατριώτης τους ὁ Σταγειρίτης. Συμπάσχουν καὶ προσπαθοῦν νὰ μειώσουν τὸν πόνο, ὅπως καὶ νὰ συμβάλουν μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν ἀδιοπραγούντων στὴν ἀσφάλεια τῆς κοινότητος ἀπὸ τὰ κακοποιὰ τῆς μέλης. Ἴσως μάλιστα σήμερα νὰ ἀποκτᾷ ἐντελῶς ἰδιαίτερη φωτεινότητα ἡ ἠθικὴ αὐτὴ στάση τῶν ἀναστενάρηδων, διότι σὲ μέγιστο βαθμὸ παραμένουν ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τὴν μόλυνση τῆς λαμαργίας ποὺ μαστίζει τὴν ἐποχὴ τῆς καταναλώσεως. Παραμένουν τὸ ἴδιο προσηλωμένοι μὲ ἀφιλοκέρδεια στὶς σχέσεις τους μὲ ὅσους δέχονται τὶς ὑπηρεσίες τους, ὅσο καὶ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς νεώτερους οἱ παπποῦδες τους, παρέμεναν, μιὰ καὶ ὅλες οἱ ἀντιλήψεις γιὰ «καλὴ ζωὴ» περιοριζόντουσαν σὲ μιὰ σχετικὴ ἐπάρκεια τροφῆς κι' ἕνα στοιχειῶδες ντύσιμο.

Κατ' ἀρχὴν δὲν δέχονται δῶρα ἀκόμη καὶ σήμερα καὶ ἂν δεχτοῦν, εἶναι διότι θὰ τὸ θεωρήσουν ἐκδήλωση φιλίας καὶ εὐγνωμοσύνης. Ἐπαναλαμβάνω πῶς στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχω προσωπικὴ πείρα πολὺ καλὴ.

Γιὰ τὴν ψυχικὴ μὀλυνση, ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει ἀρκετὰ ἔως τώρα. Ἴσως θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ κατατάξουμε ἀρκετὲς περιπτώσεις ἀπὸ τὶς παρουσιαζόμενες ἀνάμεσα στοὺς ἐπιδοκμαστὲς τοῦ ἔθιμου καὶ περισσότερο ἀπὸ κείνους ποὺ ἔγιναν ἀναστενάρηδες μὲ «τράθηγμα ἀπὸ τὸν Ἅγιον». Πολὺ συχνὰ ὅμως, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ ἔθιμο καὶ ἡ ἐπιδοκμασία, προέρχεται ἀπὸ ἕναν θαυμασμὸ καὶ μιὰ σωστὴ κρίση γιὰ τὴν ποιότητα αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὶς θετικὲς τους ὑπηρεσίες στὴν κοινότητα καὶ τὰ ἄτομα. Ἴσως ἀκόμη συ-

χνότερα, ή επιδοκιμασία προέρχεται από τὸ «θαυμαστό» τῆς ἀκαΐας καὶ τὸ γεγονός πὼς ἐρμηνεύεται ὡς προερχόμενη ἀπὸ τὴν παρέμβαση τοῦ θεοῦ ἢ τὴν μεγάλη πίστη καὶ ἀγνότητα τῶν πυροβατῶν. Ἡ πάντοτε ἀφογή συμπεριφορὰ ἄλλωστε τῶν ἀναστενάρηδων ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἡ ἔλλειψη εἰδικῆς προσπάθειας νὰ προσεταιρισθοῦν ὅποιονδήποτε καὶ ὁ σεβασμὸς ποὺ δείχνουν στοὺς χριστιανούς, ποὺ δὲν εἶναι ἀναστενάρηδες, τοὺς κάνει συμπαθεῖς καὶ ἀνεκτοὺς.

Ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς κατηγορίες, ἐλάχιστοι γίνονται πραγματικοὶ ἀναστενάρηδες, καὶ λίγοι ὑποστηρίζουν μὲ θέρμη τὸ ἔθιμο. Ἐξ ἄλλου, ἰδιομορφία παρουσιάζει ἡ ἀνοχή τοῦ ἔθιμου καὶ ἡ ἐνθάρρυνσή του, ὅταν πρόκειται γιὰ τουρισμὸ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές. Τουρισμὸ γιὰ ἔσοδα καὶ κίνηση στὸν τόπο, ποὺ τελεῖται, τουρισμὸ ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἐκείνων ποὺ περιέρχονται τὸ ξένο μέρος γιὰ νὰ διασκεδάσουν τὴν πλήξη τους, ἢ νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν περιέργειά τους. Στὴ δεύτερη κατηγορία εἶναι τὸ ζήτημα εὐσυγκινησίας καὶ γενικώτερης ἐκτιμῆσεως, κουλτούρας, ἃς τὸ ποῦμε ἔτσι, ἡ στάση ἀπέναντι στοῦ ἔθιμου. Πάντως, συνηθέστατα τὰ πάντα ἐξαντλοῦνται στὸ θέαμα, καὶ δῶ, καὶ σπάνια ὑπάρχει βαθύτερο ἐνδιαφέρον, ἐκτὸς ἂν συγκινηθῇ κανεὶς περισσότερο, ὅποτε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐνδιαφέρεται. Ἐκτὸς αὐτοῦ, φαίνεται πὼς ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τὸ ἔθιμο γιὰ τὸν κοινὸ τουρίστα, ἐπηρεάζεται γενικώτερα ἀπὸ τὸ τί συνάντησε σὲ ὁλόκληρο τὸ ἐπισκεπτόμενο μέρος, τὶς τιμὲς ποὺ θὰ πληρώσει γιὰ φαγητὸ καὶ ὕπνο κ.λ., τὸ «φιλόξενο» πνεῦμα ποὺ θὰ συναντήσῃ ἀπὸ ὅλους καὶ παρόμοια.

Δὲν εἶναι ὅμως περισσότερο διαφορετικὴ καὶ ἡ στάση ἐκείνων ποὺ ἐπισκέπτονται τὸ Ἀναστενάρι γιὰ ἐπιστημονικοὺς λόγους. Ἐδῶ ἡ λογικὴ ἢ ἡ σαμανιστικὴ θεώρηση διαδραματίζει τὸ σημαντικώτερο ρόλο. Γεγονὸς εἶναι, πὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη γίνεται μιὰ ψυχρὴ θεώρηση, καὶ εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις, ποὺ οἱ ἀναστενάρηδες, ὡς ἄνθρωποι τῆς θυσίας, δικαιώθηκαν ἀπὸ ἓνα πιὸ ζεστὸ πλῆσισμα. Μὲ τὴν ἀποχώρηση, ξεχνιοῦνται ὅλα καὶ ἀπλῶς μιὰ μελέτη, καλὴ ἢ κακὴ, βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, χωρὶς σχεδὸν ποτὲ οἱ ἀναστενάρηδες οἱ ἴδιοι νὰ λάβουν, ἔστω ἓνα ἀντίτυπο ἀπὸ τὸ βιβλίον ἢ τὸ περιοδικό, ποὺ ἀσχολήθηκε μαζί τους.

Ἡ στάση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τόσο κραυγαλέα ἐχθρική καὶ τὸ ἔθιμο ἔχει τόσο ἐνοχλήσει τὸν κλῆρο, ποὺ περιτεύει νὰ γραφτῇ ὅ,τιδήποτε ἐδῶ. Ἀπλῶς μπορεῖ ἀνεπιφύλακτα νὰ πῆ κανεὶς, πὼς θρίσκειται ἐπικεφαλῆς ὅλων τῶν ἀντιἀναστενάρηδων, στηριζόμενη στὰ κείμενα τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ κυρίως τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κι ὡστόσο, σ' ἓνα χωρίο πάλι τῆς Ἀγ. Γραφῆς, στὸ ΚΗ' κεφ., 14,16, ὁ Ἰεζεκιὴλ λέει: «ἄφ' ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης σου, μετὰ τοῦ Χερουὺβ ἔθηκά σε ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ, ἐγενήθης ἐν μέσῳ λίθων πυρίνων, ἐγενήθης συ ἄμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις σου, ἀφ' ἧς ἡμέρας σου ἐκτίσθης, ἕως εὐρέθῃ τὰ ἀδικήματα

ἐν σοί. ἀπὸ πλήθους τῆς ἐμπορίας σου ἐπλησας τὰ ταμειῖά σου ἀνομίας καὶ ἡμαρτες καὶ ἐτραυματίσθης ἀπὸ ὄρους τοῦ Θεοῦ, καὶ ἤγαγέ σε τὸ Χεροῦθ" ἐκ μέσου λίθων πυρίνων.» (Σημειώνεται ἀπὸ Frazer στὸ Golden Bough).

Τὰ ἀποσπάσματα μιλοῦν τόσο ἀπὸ μόνα τους, πὺν ἀσφαλῶς δὲν χρειάζε-
ται καμμία περισσότερη ἐξηγήση. Μόνο μία μικρὴ υπόμνηση: πὺς οἱ ἀνα-
στενάρηδες, μόνον ὅταν αἰσθάνονται «καθαροί», κάτι δηλαδὴ περισσότερο καὶ
ἀπὸ ἀναμάρτητοι, δέχονται τὸ «ἐγκάλεσμα» τῶν Ἁγίων Ἑλένης καὶ Κωνσταν-
τίνου, περπατοῦν μέσα στὴ φωτιά κι αἰσθάνονται τοὺς Ἁγίους νὰ τοὺς προφυ-
λᾶνε ἀπὸ τὴ δύναμή της. Ἀντίθετα, ὅταν κάτι βασανίζη τὴν συνειδήσὴ τους
καὶ δὲν πέτυχαν τὴν κάθαρση, οἱ Ἁγιοὶ δὲν τοὺς «ἀνοίγουν τὸ δρόμο» καὶ
παραμένουν συντετριμμένοι ἔξω τῶν «πυρίνων λίθων». Ἀπὸ τὸ λόγο αὐτό, θὰ
μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ὑποστηρίξουμε, πὺς πρέπει νὰ γίνεται μία σοβαρὴ
προσπάθεια γιὰ νὰ ἐρμηνευτῆ σωστὰ καὶ σὲ ἀναλογία μὲ τὸ κείμενο
αὐτὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἢ προσταγῆ, ἢ ὁποία δίνεται ἀπὸ τὸν ἀνα-
στενάρη, ὅταν ἔχη φτάσει στὸ κατακόρυφο τῆς ἡρωϊκῆς καὶ θρησκευτι-
κῆς του ἐξάρσεως, καὶ ἀποζητᾷ τὴν πυροβασία: «Ἄναψε κόσμη τὴ φωτιά νὰ
μπῆ ὁ Κωνσταντίνος». Εἶναι τόσο φανερὸ πὺς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ πὺν ἄλλοτε
στὴν πατρίδα τους εἶχαν τὴν προσωνυμία «δίκαιοι», καὶ πὺν σήμερα κατὰ κα-
νόνα εἶναι ὑποδείγματα ἐγκράτειας, λιτότητας καὶ καλοσύνης, αἰσθάνονται ὅτι
στὴ φωτιά δὲν θὰ μποῦν αὐτοί, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντίνος πὺν εἶναι μέ-
σα τους, μὲ τὸν ἡρωϊσμό καὶ τὴν εὐλάβειά του, ἔτσι ὅπως ἦταν ὅταν, σύμφωνα
μὲ τὴν ἀναστενάριχη παράδοση, μπῆκε, ὕστερα ἀπὸ προτροπὴ καὶ θεαίωση
τῆς Ἁγίας μητέρας Του, τῆς Ἑλένης, νὰ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ νὰ
νικήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄν ὄχι τίποτε ἄλλο, αὐτὸ τὸ ὑπέρο-
χο συναίσθημα καὶ μόνον, ἀξίζει νὰ ἐνθαρρύνεται κι ὄχι νὰ ἀγνοῖται. Πολὺ
περισσότερο, νὰ μὴν χλευάζεται καὶ νὰ μὴν παρεξηγῆται. Δὲν θὰ ἦταν καθό-
λου ἀντίθετο μὲ τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἂν ἡ θέση τοῦ Ἀρχ. Ἀμερικῆς Μι-
χαήλ, ὅπως τὴν καθώρισε στὰ 1953, εὔρισκε ὁπαδοὺς ἀνάμεσα στὸν κλῆρο,
ἔστω καὶ γιὰ μόνον τὸν λόγο δείγματος, γιὰ τὸ τί μπορεῖ νὰ κἀνη ἡ πίστη. Γιὰ
τὴν ὥρα ὁμως, ἢ φωτισμένη αὐτὴ θέση ἔμεινε μοναδική, μὲ τὴν ἐξαιρέση
ἑνὸς ἄλλου Δεσπότη παλαιότερα, καὶ ἢ μακρότατη παράδοση τῆς ἐχθρότητας
γιὰ τὸ θαυμάσιον κι εὐλαβέστατον ἔθιμον παραμένει, κι ἀκόμα δὲν παραλείπεται
καθόλου νὰ ἀνανεώνεται συνεχῶς μὲ ἐπίσημες ἀποφάσεις καὶ δηλώσεις. Εὐτυ-
χῶς, πὺς οἱ ἀναστενάρηδες πιστεύουν ὅτι «ὁ Θεὸς θὰ πῆ ποιὺς ἔχει δίκιον», κι
ἀντιδροῦν χωρὶς φόβον καὶ μῖσος.

Συχνὰ ὑπάρχει καὶ ἓνα περιέργον εἶδος ἀντιαναστεναρισμοῦ, πὺν συμ-
βαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι γενικὰ ἔχουν ἓνα μεγάλο φόβον γιὰ τὸ
ὀνομαζόμενον μεταφυσικὸν καὶ πὺν δὲν προέρχεται ἀπὸ ὀρθολογισμόν καὶ ἀγά-
πη γιὰ τὸ ἀπτόν καὶ συγκεκριμένον μόνον. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ φοβοῦνται γενι-

κώτερα δ,τι δέν εἶναι συνηθισμένο και κοινά παραδεδεγμένο, σάν ασφαλές και ακίνδυνο. Οὐσιαστικά, ἀρνοῦνται ὅποιαδήποτε προσπάθεια διεισδύσεως σέ κείνο, τὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἢ ἔστω πιθανόν νά ὑπάρχει πέρα ἀπὸ τὸ ὄρατό. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι πού δέν θά εἶχαν διάθεση ποτέ νά ἀσχοληθοῦν μὲ τίς κῶνομαζόμενες «ἀπόκρυφες ἐπιστῆμες», τὸν μεταψυχισμό, τὸν πνευματισμὸ και φυσικά τὸ δείχνουν μὲ τὸν φόβο τους, ἀπέναντι στὸν ἀναστεναρισμὸ μὲ τὸν ἐκστασιασμὸ του. Ἡ ψυχολογική τους στάση και ὁ προσανατολισμὸς τους εἶναι ἀπόλυτα στραμμένοι στὸν κόσμο, ὅπως φαίνεται κι ὅπως εἶναι και δέν ἔχουν καμμία διάθεση νά ἀναζητήσουν μέσα τους, ἢ και μέσα στὸν ἄλλον ἄνθρωπο, αἰσθήματα, ψυχολογικές καταστάσεις, υπερβατικότητες, κανενὸς εἴδους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἢ καταφέρνουν νά ἐπιβληθοῦν στὸν ἑαυτὸ τους και παραμένουν τελείως ψυχροὶ και ἀδιάφοροί, σχηματοποιώντας ἔτσι τὸ φόβο τους σὲ «αὐστηρή λογική», πού ἀπορρίπτει ὅλα αὐτὰ και φυσικά και τὸ ἀναστενάρι, σάν παράλογο και «ἀπολίτιστο», ἢ τρέπονται σὲ φυγὴ πραγματική, ἀν καταλαβαίνουν, ὅτι μὲ τὴ λογική δέν μποροῦν νά ἀντισταθοῦν. Ὁ Πολ. Παπαχριστοδούλου, ἀναφέρει περιπτώσεις πού χωρικοί, οἱ ὁποῖοι βρίσκονται πολὺ κοντὰ και σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀναστενάρηδες και τὸ πανηγύρι τους, κάνανε εἰδικὰ τάματα στοὺς Ἀγίους, γιὰ νά μὴν τοὺς «πιάση» κι αὐτοὺς ὅ,τι ἔπιασε τοὺς ἀναστενάρηδες. Μποροῦμε νά προσθέσουμε, πὼς συχνὰ στὸν προσωπικό μας κύκλο τῶν γνωστῶν και φίλων, παρατηρήθηκε αὐτὴ ἡ ἔντρομη φυγὴ, ἀπὸ τὴ γνωριμία μὲ τὸ Ἀναστενάρι, διότι ὑπῆρχε ἴσως ἡ προδιάθεση νά γίνῃ ἀποδεκτό, ἀλλὰ παρὰ τὴ θέληση και τὴ λογική!

Ἐπίσης ἀπὸ φόβο καθαρὰ κοινωνικῆς ἀντιμετωπίσεως. Ἀναφέρω δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις. Ἡ μία γνωστοῦ μου, ἡλικίας 45 ἐτῶν ἐπιστήμονα και μὲ ἀξιόλογη ἐπαγγελματική καριέρα. Πρόκειται γιὰ χαρακτήρα αὐθόρμητο και καλό, ἀλλὰ και γιὰ ἄνθρωπο δοσμένο ὅπως θά λέγαμε στὰ ἐγκόσμια και φίλο τῶν προσφερομένων ἀπὸ αὐτὰ ἀνέσεων και εὐχαριστήσεων. Ὁ κύριος αὐτός, ἀρνήθηκε νά ἐπισκεφθῇ τὸ κονάκι, διότι φοβήθηκε νά ἀντιμετώπιση πιθανὸ ἐπηρεασμὸ του ἀπὸ τίς εἰκόνας. Τὸν ἄκουσα κατάπληκτη νά μοῦ τὸ ἐξομολογεῖται και ἀκόμα περισσότερο νά προσθέτῃ, πὼς ἂν ἦμουν μαζί του, δέν θά φοβόταν. Συνάντησε ὅμως ἄλλους ἀναστενάρηδες πού τὸν εἶχαν παρακαλέσει νά τοὺς ἐπισκεφθῇ. Και πάλι ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία αὐτὴ φάνηκε ἐπηρεασμένος βαθύτατα ἔτσι, πού ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νά εἶναι γοητευμένος ἀπὸ τὴν συνάντηση και τὴν ὑποδοχὴ πού τοῦ ἔκαναν ἀλλὰ και συγχρόνως νά ἐκφράζῃ ἀνυπόστατες ἐσφαλμένες παρατηρήσεις πὼς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ κάτι ἔχουν ἐντελῶς δικὸ τους πού τὸν φόβιζε. Τελικά, δέχεται νά ἐπισκεφθῇ και νά δῆ τὸ Ἀναστενάρι, συνοδευόμενος ὅμως πάντα ἀπὸ μένα, πού θεωρεῖ πὼς μπορῶ ἴσως νά τὸν προφυλάξω, γιὰ τὴν πιθανὸν νά ἔχω καταλάβει τί συμβαίνει και μπορῶ νά ἀντιδράσω ἀποτελεσματικά. Δέν παραλείπει ἀκόμα νά κἀνῃ και μιὰ

προσπάθεια ολοκληρωτικής απομυστικοποίησης και στην προσπάθεια αυτή να ξεγλιστρά σέ υποψίες πώς «δεν μπορεί, κάτι συμβαίνει. Κάποιο μυστικό γνωρίζουν και δεν καίγονται». Φυσικά, είναι σχεδόν αδύνατον να πείσης έναν τέτοιο άνθρωπο, όσο καλόπιστα κι αν συζητάς μαζί του, πώς όλη του η στάση είναι εσφαλμένη και θα έπρεπε διαφορετικά να αντιμετωπίσει τέτοιες εκδηλώσεις και πίστεις. Ουσιαστικά, είναι και θα παραμείνη ίσως και στο μέλλον, σέ μία διάθεση αντιαναστεναρισμού, πού, αν δεν εκδηλωθῆ παρά μόνο με τήν αδιαφορία ἢ τήν ἀπλή δυσπιστία και δὲν φτάση σ' ἀνοιχτές κ' ἔντονες αποδοκιμασίες, εἶναι διότι τὰ πραγματικά δεδομένα και τὸ γεγονός, πὼς τίποτα δὲν μπορεί νὰ προσθέση ἢ μᾶλλον νὰ ἀφαιρέση ἢ ἀπλῶς νὰ βλάψη στή ζωὴ του και τὶς ἐπιδιώξεις του τὸ ἔθιμο, δὲν τὸν ὑποχρεώνουν νὰ τὸ σκεφτῆ και νὰ ἀσχοληθῆ μαζί του περισσότερο.

Ἡ ἄλλη περίπτωση εἶναι ἐνὸς νεαροῦ 24 ἐτῶν πού φοιτᾷ στήν Ἱατρικὴ Σχολὴ ἀλλὰ πού συγχρόνως διαβάζει πολὺ και εἶναι εὐαίσθητος σὰν χαρακτηριστῆρας. Ἀκούγοντας τὴ μαγνητοφωνημένη μουσικὴ, φάνηκε σιγὰ σιγὰ νὰ συνεπαίρνηται. Ἐδειξε ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ἔθιμο. Ἐπόσχεται πὼς θὰ μὲ ἀκολουθήσῃ μία φορὰ στὸ μέλλον, γιὰ νὰ τὸ γνωρίσῃ. Ἐκφράζει ὅμως τὸ φόβο του γιὰτὶ «παθαίνει», μὲ τὴ μουσικὴ του και μόνον. Εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ἀνθρώπου πού θὰ μείνῃ μακριὰ ἀπὸ τὸ ἔθιμο γιὰτὶ φοβᾶται τὶς κοινωνικὲς συνέπειες: Τί θὰ πῆ ὁ κόσμος ἀν μὲ δῆ νὰ χορεύω ἔτσι και νὰ περπατῶ ξυπόλυτος σὰ κάρθουνα. Καὶ στήν κατηγορία αὐτὴ ἀνήκουν πάρα πολλοί. Γιὰ νὰ εἶσαι ἀναστενάρης, χρειάζεται και αὐτὸς ὁ πρόσθετος ἠρωϊσμός: νὰ μὴ λογαριάξῃς τὸν κόσμο πού δὲν «παθαίνει». Εἶναι ἓνα ἰσχυρότατο ἐμπόδιο ὁ κοινωνικὸς ἔλεγχος. Χρειάζεται κανεὶς ὄχι μόνο αὐτὴ τὴν ὥρα πού ἔχασε τὸν σεβασμὸ και τὸ φόβο στήν κοινωνικὴ κρίση και ἔλαβε μέρος σὲ μιὰ ἀναστενάρικη ἐκδήλωση, γιὰ νὰ γίνῃ ἀναστενάρης ἢ νὰ γνωρίσῃ καλὰ αὐτὸ τὸ ἔθιμο. Χρειάζεται και μετὰ, ὅταν ἠρεμήσῃ, νὰ μὴν «ντρέπεται» γι' αὐτὴ τὴ συμμετοχὴ του. Ἄν δὲν τὸ καταφέρῃ αὐτὸ τὸ δεύτερο, εἶναι και πολὺ πιθανὸ νὰ παλεύῃ ἀνάμεσα στήν τάση του γιὰ ἐκστασιασμό, τὴ νοσταλγία τοῦ λυτρωμοῦ διὰ τῆς ἐκστάσεως και τὸ ἐμπόδιο πού τοῦ παρεμβάλλεται ἀπὸ τὴν κοινωνία. Τότε ἀσφαλῶς γιὰ κείνον τὸν ἄνθρωπο θὰ εἶναι «ὁ πολιτισμὸς πηγὴ δυστυχίας». Ἡ περίπτωση αὐτὴ διαφέρει πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν πρώτη. Ἐδῶ δὲν εἶναι ὁ φόβος τοῦ μυστηρίου ἀλλὰ ὁ φόβος τῆς κοινωνίας, τοῦ μὴ σωστοῦ τοῦ γελοίου ἴσως ἀκόμα και τοῦ ξένου, ὅταν ἴδῃ κανεὶς γίνεи ὅσο πρέπει φίλος μὲ τὴν ἀναστενάρικη ομάδα. Τὸ τελευταῖο τοῦτο μὲ τὴν περίπτωση πού «ντρέπεται» κανεὶς νὰ συμμετάσχη στήν τελετὴ διότι εἶναι ἄγνωστος και ἀμύητος, ἢ πάντως δὲν ἔχει ταυτιστῆ μὲ τοὺς ἄλλους και δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμα ἀποδεκτός.

Τὸ κοινωνικὸ ἐμπόδιο, μπορεί νὰ βρῖσκειται πολὺ συχνότερα και νὰ εἶναι

πολύ ισχυρότερο για τους ανθρώπους, που δέν έχουν καμμία ή ελάχιστη επαφή με έναν απλούστατο τρόπο ζωής και ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι, «σαμανιστικότερο» τρόπο σκέψης. Οἱ ἄνθρωποι τῶν πόλεων ἐπίσης πού ζοῦν με περισσότερη κοινωνική συμβατικότητα και ὁ ἀτομισμός εἶναι περισσότερο ἔντονος ἔτσι πού νά μὴ θέλη κανεὶς οὔτε νά ἐνοχλήται ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ και τὴν παρουσία τῶν ἄλλων ἀλλὰ και νά διστάζη πολὺ νά δώση ἀφορμὴ με πὴ δική του συμπεριφορὰ, δέν ἐγκρίνουν τὸν ἀρκετὰ ἄλλωστε θορυβώδη τρόπο με τὸν ὁποῖον οἱ ἀναστενάρηδες λατρεύουν τοὺς Ἁγίους τους. Πάντως ὅμως δέν ἔλειπε και ποτὲ ὅπως φαίνεται ἐντελῶς ἀπὸ τὴν πρώτη τους κοιτίδα στὰ χωριὰ τῆς Ἁγαθουπόλεως ὁ ἀντιαναστεναρισμός. Πολλὲς περιπτώσεις διηγοῦνται οἱ παλαιότεροι πού συχνὰ μάλιστα κατέληξαν σὲ πολὺ ἄσχημα ἀποτελέσματα και σήμερα παρουσιάζονται κρούσματα και ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀναστενάρηδες καμμιὰ φορὰ. Κάποτε ἐπηρεάζονται μερικοὶ και ἀποφασίζουν νά διακόψουν τὴ συμμετοχή τους στὸ «πανηγύρι». Συνήθως ὅμως ἐπανέρχονται και ἔξακολουθοῦν ὅπως πρῶτα νά νικοῦν και πάλι τὸ ἐμπόδιο αὐτό. Και τοῦτο εἶναι ἀνακούφιση ὄχι μόνο για τοὺς ἴδιους πού ξαναβρίσκουν τὸν ἀναστενάρικο ἑαυτό τους ἀλλὰ και για τοὺς ἄλλους ἀναστενάρηδες πού μπορεῖ νά μὴν ἐπιδιώκουν ἀσφαλῶς τὴν προσέλκυση νέων πιστῶν ἀλλὰ ὅταν ἀνοίγη ὁ δρόμος ἀπὸ τοὺς Ἁγίους τοὺς καλωσορίζουν και τὸ ἴδιο λυποῦνται ὅταν κλείνη ὁ δρόμος σὲ ποικαῖο ἀναστενάρη.

Στὴν καθμερινή τους ζωὴ, οἱ ἀναστενάρηδες εἶναι ἀπλοί, αὐστηροὶ στὰ ἥθη και ἐργατικοί. Εἶναι ἀνακριβὲς τὸ ὅτι ἀποφεύγουν νά ἐργάζονται. Σὰν ὅλους τοὺς ἐκστασιακούς, εἶναι βέβαιο πὼς ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν περιοδους ἀναστολῆς τῆς ἐργατικῆς τους δραστηριότητας ἀπὸ τὸν λόγο πὼς δέν ἔχουν φυσιολογικὰ τίς ἀπαιτούμενες δυνάμεις νά ἐργαστοῦν και μάλιστα ὅσο σκληρὰ ἀπαιτεῖ τὸ συνηθισμένο τους ἐπάγγελμα. Τοῦτο ὅμως δέν σημαίνει καθόλου φυγοπονία. Ἀντίθετα μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, ὅπως ὁ ἀρχιαναστενάρης Λαγκαδᾶ Σ. Λιοῦρος π.χ. εἶναι μέχρις ὑπερβολῆς ἐργατικοί.

Σὰν ὅλους τοὺς ξεριζωμένους Ἑλληνες, ἀγαποῦν με πάθος τὸν χαμένο τους τόπο. Νοσταλγοῦν τὴ χαμένη ἰδιαίτερη πατρίδα και τὴν περιγράφουν τόσο ὠραία, πού οἱ ἀπόγονοὶ τους τὴν φαντάζονται και αὐτοὶ σὰν τὸν χαμένο παράδεισο.

Εἶναι γενικὰ θαυμάσιοι πατριῶτες και ἔχουν τὸ ἠρωϊκὸ πνεῦμα τῆς ἀκριτικῆς περιοχῆς πού ζοῦν.

Μὲ ὅλα αὐτὰ βέβαια, δέν ὑπάρχει πρόθεση νά περιγραφοῦν οἱ ἀναστενάρηδες σὰν ἄγιοι και ὑποδείγματα ἀνθρώπων πάντοτε. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, (λίγοι ὅμως συγκριτικὰ με τὸ σύνολο τῶν ἀναστενάρηδων) δέν συγκεντρῶνουν τὰ πιὸ πάνω χαρίσματα. Δέν ἐκτιμῶνται καθόλου ἀπὸ τὸν κόσμο τῆς κοι-

νότητάς τους. Περισσότερο όμως δὲν ἐκτιμῶνται ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀναστενάρηδες, θεωροῦνται ἀποβλητέοι καὶ αὐτὸ προσπαθοῦν νὰ τοὺς κάμουν: Νὰ τοὺς διώξουν ἀπὸ τὴν ὁμάδα τῶν ἀναστενάρηδων καὶ νὰ τοὺς ἀποξενώσουν ἀπὸ τὸ κληρονομικὸ γόητρο τοῦ ἀναστενάρη. Δὲν διστάζουν μάλιστα καθόλου νὰ προειδοποιήσουν τὸν τρίτο γιὰ τὴν ἀναξιοπιστία αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

Δὲν εἶναι οὔτε καὶ οἱ μεταξὺ τους σχέσεις πάντοτε παρωιδειακές. Διαφωνίες καὶ ἔριδες ἀκόμα σὲ ὄξυ τόνο, παρατηροῦνται συχνὰ μεταξὺ τους. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἀνωμαλιῶν ποὺ ἔχει ἐπιφέρει ὁ ξεριζωμὸς γύρω ἀπὸ τὴν κυριότητα τῶν εἰκόνων κυρίως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψη αὐστηροῦ τυπικοῦ, τὸ ὁποῖο νὰ καθορίξῃ ἀναντίρρητα τὰ σχετικά μὲ τὸ ἔθιμο στὶς λεπτομέρειες. Ἐξ ἄλλου ἡ παρέμβαση τῶν νεωτέρων καὶ τῶν τρίτων ξένων ἀκόμη, ποὺ βλέπουν τὸ Ἄναστενάρι ὡς φουλὸ γιὰ τουριστικὴ ἀξιοποίηση κλπ. χειροτερεύει αὐτὴ τὴν κατάσταση. Ἡ ἐχθρότητα δὲ τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν αὐθαίρετη στάση της ἀπέναντι τους τὴν κατακράτηση τῶν εἰκόνων κλπ., προκαλεῖ τόσο πόνο ψυχικὸ στοὺς ἀναστενάρηδες ποὺ πραγματικὰ μερικὲς φορὲς ἀναζητῶντας τίς εὐθύνες, ἀλληλοκατηγοροῦνται χωρὶς λόγο μεταξὺ τους, γιὰ ὅσα δεινὰ τοὺς προκαλεῖ ἡ ἐχθρότητα τοῦ κλήρου.

Ἐπομένως, εἶναι γεγονὸς, πὼς ποτὲ οἱ διαφωνίες αὐτές δὲν φτάνουν σὲ βιαιότητες. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, δὲν διακόπτονται οἱ σχέσεις τους καὶ πάντα εἶναι ἔτοιμοι νὰ ξανασυζητήσουν τὸ θέμα γιὰ νὰ βρεθῇ μία λύση «ὅπως τὴν θέλουν οἱ Χάρες». Ποτὲ ἄλλωστε δὲν ἀλληλοκατηγοροῦνται γιὰ ἐσκεμμένη κακὴ συμπεριφορὰ καὶ χειρισμὸ τῶν προβλημάτων ποὺ τοὺς δημιουργοῦνται ἀπὸ τοὺς πῶ πάνω λόγους. Κατηγοροῦνται ὅμως γιὰ ἀναξιότητα, ἔλλειψη θάρρους κ.λ.π.

Καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ καλὴ διάθεση νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ ἄτοπο καὶ ἀνεπιθύμητο τὸ ὁποῖο συνέβη ὡς ἔλλειψη ἰκανότητας καὶ ὄχι κακὴ πρόθεση, ἐπιτρέπει στοὺς ἀναστενάρηδες νὰ αἰσθάνονται «δίκαιοι» καὶ «καθαροὶ» καὶ νὰ συμπανηγυρίζουν ἀκόμη καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ὀξύτατα διαφωνήσει.

Συχνὰ ἀκόμα, ὅλο καὶ λιγώτερο παρὰ πρὶν, ἡ δευσιδαιμονία ἐμφιλοχωρεῖ καὶ δημιουργεῖ προβλήματα στὶς σχέσεις μεταξὺ τους. Ἄρχετοὶ ἀναστενάρηδες εἶναι ἐριστικοὶ καὶ ἀγενεῖς πρὸς τοὺς τρίτους, ὅπως ἐπίσης καὶ πρὸς τοὺς ἀναστενάρηδες ποὺ μὲ εὐρύτερο πνεῦμα καὶ κατανόηση διευκολύνουν τὴν ἐπιστήμη στὴν ἔρευνα τῶν τόσων ἐνδιαφερόντων σημείων τοῦ ἔθιμου τους. Ἀλλὰ καὶ οἱ πῶ δύστροποι καὶ δευσιδάιμονες, εἶναι δεκτικοὶ συζητήσεως καὶ τελικὰ μάλιστα, πείθονται πὼς ἔχουν ἄδικο, ἔτσι λέει τοῦλάχιστον ἡ δικὴ μου πείρα.

Ὅπως δὲν ἴσως, οἱ πολλὲς καὶ διάφορες ἀνωμαλίες, οἱ ὁποῖες ἔχουν δημιουργηθῇ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ ἔθιμου ἀπὸ τὴν κλειστὴ κοινότητα ποὺ ὅλοι «πιστεύουν», στὸ οὐσιαστικὰ καὶ τυπικὰ ξένο περιβάλλον, δὲν ἀπομονώνει τοὺς

ἀναστενάρηδες μόνον ἀπὸ τὴν κοινότητα ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖ πάρα πολλὰ θέματα, διαφωνίες, προβλήματα οἰκονομικὰ καὶ χώρου, ὅπως καὶ σωρεία ἀπὸ ἄλλα στὴν ἴδια ομάδα, καὶ προκαλεῖ συνεχεῖς αἰτίες γιὰ συζητήσεις, πού ὅσο καὶ ἂν ὑπάρχη καλὴ διάθεση νὰ διεξάγονται ἁμαλά, εἶναι ἀναπόφευκτο μὲ τὴν ἀπολυτότητα τῶν ἀναστενάρηδων (ἢ ὁποῖα ὀφείλεται ὄχι σὲ δύστροπο χαρακτήρα ἀλλὰ στὸ γεγονός πὼς πάρα πολλὰ ἀπὸ ὅσα σκέπτονται ἢ ὄνειρεύονται τὰ ἐρμηνεύουν σὰν μηνύματα τῶν Ἀγίων) νὰ προκαλοῦν καὶ διαταραχὲς στὶς σχέσεις μεταξὺ τους.

Τὸ εὐόινο σημεῖο γιὰ τὸ μέλλον σχετικὰ μὲ ὅλα αὐτὰ, εἶναι πὼς οἱ ἀναστενάρηδες στὴν πλειονότητα ἀρχίζουν καὶ προσαρμόζονται στὶς νέες συνθήκες, διότι παύουν νὰ εἶναι οἱ ἄνθρωποι μὲ τὸν κλειστὸ πολιτιστικὸ ὄριζοντα πού εἶχαν ἄλλοτε. Σβῆνται διαρκῶς καὶ περισσότερο τὴν ἐπιστήμη, δὲν τὴν φοβοῦνται καί, τὸ σπουδαιότερο, ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς θέτουν σὲ λογικὴ κρίση καὶ ἔλεγχο τὰ μηνύματα τὰ ὁποῖα παίρνουν ἀπὸ τὸν ὑπερβατὸ κόσμο. Καὶ οἱ ἀρχιαναστενάρηδες, καὶ τοῦ Λαγκαδά καὶ τῆς Ἁγίας Ἐλένης σήμερα, δείχνουν αὐτὴ τὴ διάθεση, νὰ ἐπιβεβαιωθῇ τὸ ἂν ὑπῆρξε πραγματικὰ μήνυμα ἀπὸ τοὺς Ἁγίους, ἂν πραγματικὰ εἶναι ἐπιθυμία πού ἐκφράζουν οἱ Χάρες ἓνα ὄνειρο ἢ κάποιον ἄλλο σημάδι, πρᾶγμα πού προκαλεῖ τὴν δυσaréσκεια σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πιδ ἄ-λογικοὺς ἀναστενάρηδες ἀλλὰ πού συγχρόνως ἔχει ἀρχίσει σαφῶς νὰ δίνει τοὺς εὐεργετικοὺς του καρπούς.

Γενικὰ τὴ διάθεση τῶν ἀναστενάρηδων καὶ τὴν τακτικὴν τους στὴν προσπάθεια νὰ διευθετηθῇ μία διαφορά, παρὰ τὸ γεγονός πὼς πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι εὐερέθιστοι, τὴν χαρακτηρίζει ἐκεῖνο πού σὲ μιὰ συνομιλία μας εἶπε χαρακτηριστικὰ ὁ ἀρχιαναστενάρης Ἁγίας Ἐλένης Γιωργάκης Γιαβόσης, «ἡ ζάχαρη τρώγεται πιδ καλὰ ἀπὸ τὸ ξύδι» καὶ ἔφερε σὰν παράδειγμα τὸ πὼς ἀκόμα κι' ἓνα ντανάδι (ἄγριο μοσχάρι) δαμάστηκε «μὲ τὸ καλό» ὅπως λέμε.

Ἡ π ρ ο ε ἔ λ ε υ σ η τοῦ ἔθιμου ἥστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ νομίζουμε πὼς δὲν ἔχει ἀσφαλῶς οὐσιαστικὴ σημασία, παρὰ μόνον ἀπὸ καθαρὰ ἱστορικὴ ἄποψη. Προσωπικά, πιστεύουμε πὼς ὑπάρχουν πολλὰ στοιχεῖα πού τοποθετοῦν τὸ ἔθιμο στὸ μεσαίωνα καὶ συνδέεται ἴσως καὶ μὲ μετασπινήσεις πληθυσμῶν, κυρίως ἀπὸ τὴν Καππαδοκία. Ἡ ἱστορία τοῦ Κωστί, τοῦ χωριοῦ πού ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τοῦ Ἀναστεναριοῦ καὶ εἶχε τὸν ἀρχιαναστενάρη ὄλων τῶν γύρω χωριῶν ἂν κατορθωθῇ νὰ ἐρευνηθῇ θὰ ρίξει ἀρκετὸ φῶς στὸ θέμα αὐτό. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ τελετουργικὸ περιέχει στοιχεῖα προχριστιανικὰ δὲν σημαίνει τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὅτι σημαίνει καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῶν ἀφθόνων εἰδωλολατρικῶν—ἐθνικῶν στοιχείων στὸ τελετουργικὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας πού δὲν παύει καθόλου γι' αὐτὸ νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μας. Οἱ ἀναστενά-

ρηδες επίσης τὸ ἀναγνωρίζουν αὐτὸ τὸ τελευταῖο καὶ εἶναι εὐσεβέστατοι χριστιανοί. Ἡ διαμάχη τους μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς θλίβει πολὺ. Δὲν ἔφυγαν καθόλου αὐτοὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἀπλῶς ὠρισμένοι κληρικοὶ κατὰ καιροὺς καὶ ἀνάλογα μετὰ τὶς προσωπικὰς τοὺς ἀντιλήψεις τοὺς παίρνουν τὶς εἰκόνες καὶ ἢ τοὺς ἀπαγορεύουν τὰ Ἀναστενάρια ἢ τοὺς ἐπιτρέπουν χωρὶς τὶς εἰκόνες καὶ ἄλλα ὄχι πολὺ συνεπῆ πράγματα μετὰ τὴν ἐλευθερίαν συνειδήσεως ποὺ ἐπιτρέπεται ἢ δημοκρατικὴ ὁργάνωσις τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ πὺς ἡ κατάκρισις ἔρχεται ἀπὸ τὸν ἀνώτατο κληρὸ ποὺ ὁπωσδήποτε δὲν ἔχει ζῆσει ποτὲ τὸ θαυμάσιον αὐτὸ ἔθιμον ἀπὸ κοντὰ, ἐνῶ οἱ κατώτεροι κληρικοὶ καὶ ἅπλοι παλάδες συχνότατα ἀγιάζουν καὶ συμμετέχουν στὸ ἔθιμον.

Σκοπὸς αὐτῆς τῆς μελέτης, δὲν εἶναι τὸ ἱστορικὸ τοῦ ἔθιμου ἀλλὰ μία γενικώτερη ψυχολογικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ θεώρησις του, ὅπως σημειώθηκε στὴν ἀρχή. Καὶ ἐκεῖ ποὺ καταλήγουν οἱ ἔρευνες εἶναι κατὰ τὸ θαυμάσιον ποὺ ὑπογραμμίζεται ὡς ἀπόλυτη ἐπιδοκιμασία τοῦ ἔθιμου, κρινόμενου ἀπὸ τὴν δραστηριότητα τῶν ἀναστενάρηδων, τὴν πίστην τους στὸ ἔθιμον καὶ τὴν ἐπιμονὴν τους νὰ τὸ τελοῦν ἀνελλιπῶς καὶ ὅσο κι ἂν νοσταλγοῦν τὶς ἡμέρας ποὺ τὸ τελοῦσαν μακρὰ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν περιέργων, τῶν ἐπικριτῶν καὶ τῶν περιγελαστῶν, μετὰ καρτερίαν νὰ προσπαθοῦν μετὰ μόνον μέσον τὴν εἰλικρινείαν τους καὶ τὴν ἀπλότητά τους, νὰ πείσουν καὶ ἀκόμη νὰ τὸ κάνουν καλύτερον. Ὁ ἀντιαναστεναρισμὸς, θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ ποῦμε, πὺς ἔχει ἄδικον γιὰ πολλὰ πράγματα. Διότι, πρῶτα ἀπ' ὅλα, μετὰ φανατισμὸν καὶ πείσμα ποὺ ἐκπλήσσει, νὰ προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους μετὰ τόση ὑπευθυνότητα γιὰ τὸ σχηματισμὸν ἐλεύθερης χριστιανικῆς συνειδήσεως στὸν ἑλληνικὸν χῶρον, ἀρνεῖται νὰ γνωρίσῃ τὸ ἔθιμον ἢ νὰ τὸ ἀνεχθῆ μὴ καὶ τελεῖται ἀπὸ εὐσεβέστατους καὶ καλοὺς χριστιανοὺς καὶ πατριῶτες. Διότι ἀγνοεῖ τὴν ψυχολογίαν τοῦ ξεριζωμένου ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν εὐαισθησίαν του στὰ ἔθιμα τῆς «πατρίδας» ποὺ ὀργνεῖ πάντα γιὰ ὅ,τι ἔχασε. Γενικὰ, διότι ἔχει μίαν ἀρνητικὴν μονολιθικότητα ἀπέναντι φτωχῶν καὶ ὄχι μορφωμένων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ὁμως μετὰ τὴν ἀπέραντη σοφίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν μεγάλην καρδίαν, προσπαθοῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν μετὰ τὸ θεῖον. Διότι παραβλέπει πὺς ἂν στὸν Παῦλον ὀφείλομε τὴν διαβεβαίωσιν πὺς ἡ πίστις καὶ ὄρη μεθιστάνει, οἱ ἀναστενάρηδες, σὲ μίαν ἀπαράμιλλην ἔξαρσιν τῆς πίστεως τους στὸν Ἅγιον τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐπιτυγχάνουν νὰ κατανικήσουν τὶς ἀδυναμίεις τῆς σάρκας σὲ ἓνα φοβερὸν στοιχεῖον, τὴν φωτιά, ποὺ ὡστόσο καὶ πολλοὶ Ἅγιοι μᾶς διδάξαν, πὺς μετὰ τὴν πίστην τὴν κατανικοῦμε ὡς ἀνθρώποι. Διότι παραβλέπει πὺς οἱ ἀναστενάρηδες, ὅ,τι κάνουν δὲν τὸ κάνουν γιὰ ἴδιον ὄφελον, καὶ ἀποτελοῦν μοναδικὰ παραδείγματα αὐτοθυσίας. Δὲν χρηματίζονται καὶ ἀντίθετα βοηθοῦν ἕμμεσα καὶ ἄμεσα ἄτομα καὶ κοινότητα. Ἐπίσης ὑπαβάλλονται σὲ ἔξοδα καὶ κόπους, μόνον καὶ μόνον γιὰ τὴν πίστην τους, ποὺ δὲν ἀναφέρεται σὲ Ἅγιον ἔξω ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Διότι τέλος,

ἐξοργίζεται και θεωρεῖ διαπόμπευση τῶν εἰκόνων, τὸ ὅτι λιτανεύονται ἀντὶ μὲ φιλαρμονικῆς, μὲ τὰ ἔθνικὰ ὄργανα. Διότι ἀγνοεῖ ἐντελῶς πὼς πρέπει νὰ ἐπὲ- κτεινῆ στὸ Ἄνωστενάρι, ὅπως και σὲ ὅλα τὰ ἔκστασιακὰ φαινόμενα, τὴν ἐπι- στολὴ τοῦ Παύλου πρὸς Κορινθίους Α', κάνοντας πλήρη σύγχυση ἐκστά- σεως και ὑπερίας κλπ.

Οἱ ἔκστασιακῆς καταστάσεις συνήθως μεταφέρουν τὸν ἔκστασιασμένο στὰ πεδία τῆς εὐδαιμονίας, ἐκεῖ ὅπου δὲν «ὑπάρχει λύπη και στεναγμός». Τὸ θεῖο γίνεται προσιπὸ ἀλλὰ ἔχει μία εὐδαιμονικὴ κατάσταση ἢ ὁποῖα ταυτίζεται μὲ τὴν ἀπόλυτη ἡρεμία και τὴν μακαριότητα. Ἡ εὐτυχία συνίσταται στὸ ὅτι ὅλες οἱ ἐπίγειες και ἀνθρώπινες θλίψεις, ὅλα τὰ βάσανα, περιέρχονται στη· λήθη και ὁ ἔκστασιασμένος ζῆ τὸν εὐδαιμονικὸ κόσμον τοῦ ἐπέκεινα. Και ὅλη αὐτὴ ἢ συναισθηματικὴ κατάσταση συνδέεται μὲ τὴν ἀπραξία, τὴν ἀναχω- ρητικότητα, τὴ λησμονία τῆς ζωῆς και τὴν ἐγκατάλειψη τῆς ἀγωνιστικότητας γιὰ θέλιωση αὐτοῦ πού θεωρεῖται σὰν «βάσανο» και βάρος και τὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ τίς δυνάμεις του. Δὲν εἶναι καθ- ὄλου ὑπερβολὴ νὰ χαρακτηρίσῃ κανεὶς ὅλη αὐτὴ τὴν κατάσταση μὲ τὴν μακα- ριότητα τοῦ θανάτου. Φυσικὰ κάτι τέτοιο δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς δράσεως, τῆς ὑπευθυνότητας και τῶν θετικῶν πράξεων. Ἐπει καταδικάζεται ὁποιαδήποτε ἔκστασιακὴ κατάσταση σὰν φοβισμένη φυγὴ και ἀκόμα σὰν ἀδιαφορία γιὰ ὅσα ἔπρεπε νὰ ἐνδιαφερθῇ ὁ ὑπεύθυνος ἄνθρωπος νὰ διορθώσῃ. Ὅσο ἔντελῶς διαφορετικὰ τὰ πράγματα μὲ τὴν ἔκσταση τῶν ἀναστενάρηδων. Ἡ συναίσθηση τῆς εὐθύνης (ὅπως μποροῦμε νὰ τὴ βροῦ- με στὸ πρωτογονικό, ἀλλὰ και πάρα πολὺ πολιτισμένο στάδιο μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς γιὰ τὰ ἀνομήματα τοῦ πλησίον, και τῆς κοινότητος) εἶναι ἐκεῖνο πού ὀδηγεῖ σὲ ὀλόκληρη αὐτὴ τὴν ἐπίπονη ἔκστασιακὴ λατρεία τοὺς ἀναστε- νάρηδες. Τὰ βάσανα και οἱ πόνοι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀπο- μακρύνσεώς του ἀπὸ τὸ Θεό. Ἡ ζωὴ ὅμως παραμένει ζωὴ και πρέπει νὰ τὴν ζῆσῃ ὁ ἄνθρωπος σὲ ὅλη τῆς τὴν ἔννοια. Τὸ μόνο τὸ ὁποῖο ἔχει νὰ κἀνῃ εἶναι νὰ βρισκεται σὲ συμφωνία μὲ τίς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ και τότε ὁ Θεὸς θὰ δώσῃ τὴν εὐτυχία ἐδῶ σὲ τοῦτον τὸν κόσμον, μέσα στὴν καθημερινότητα τῆς ἐργα- σίας, τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπιβίωση και τὴ δημιουργία. Αὐτὸ τὸ ὁποῖο χρειά- ζεται ὁ ἄνθρωπος, εἶναι νὰ τὸ καταλάβῃ αὐτὸ καλά. Οἱ προστάτες Ἅγιοι θὰ βοηθήσουν. Ἐτσι, ἔκστασιάζονται γιὰ νὰ λατρεύουν ἀπλῶς, νὰ μπορέσουν ἀκόμα νὰ ξεπεράσουν τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς Ἅγιους και μὲ τὴ βοήθειά τους νὰ κάνουν πράξῃ σὲ τούτῃ τὴ ζωὴ τὴ θέ- λησή τους. Τὸ γεγονός πὼς ἰδιαίτερα φροντίζουν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πυροβολία μὲ τὴν ἀκαΐα τῆς, τίς ἀρρώστειες, τὴν ἀνακάλυψη τοῦ κλέφτη, τὴν εὔρεση τῶν ὑπόγειων ρευμάτων νεροῦ και ἀκόμα τὸ ὅτι πρῶτα ἀπ' ὅλα θέτουν σὲ σπου- δαιότητα τὸν ἡρωισμό γιὰ τὴν ἐλευθερὴ πατρίδα και τὴν μὲ αὐτὴ συνδεομένη

ἐλευθερία νὰ λατρεύεται ὁ Χριστὸς καὶ νὰ ἀκολουθῆται ὁ τρόπος ζωῆς ποὺ δίδαξε στὴ γῆ, ἀκριβῶς αὐτὴ τὴ διαφορὰ σημαίνει. Ἐντὶ γιὰ τὴν ἡδονὴ τῆς ἀπραξίας καὶ τῆς φυγῆς ἀπὸ τὸν κόσμον ἐτοῦτο, δράση, θυσία καὶ θετικὲς πράξεις γιὰ τὴ μεταφορὰ τῆς πολιτείας τοῦ οὐρανοῦ στὴ γῆ, συμβαίνει μὲ τοὺς ἀναστενάρηδες.

Ἔτσι οἱ ἀναστενάρηδες ἴσως μὲ ἀρκετὰ ἀρχαῖκὸ (ὄχι ὅμως σὲ μιὰ καλύτερη ἀνάλυση καὶ θεώρηση τῆς τακτικῆς τους πάντα) τρόπο, προσπαθοῦν νὰ συμβάλουν στὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια γιὰ τὴν εὐτυχία τὴν ἀτομικὴ καὶ τῆς κοινότητος. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῆ πὼς εἶναι γεμάτη σφριῶνος ρίζα ποὺ μπορεῖ νὰ θρέψῃ ἓνα δένδρο μὲ θελιωμένους κ' ἡμερους καρπούς.

Τοὺς ἀναστενάρηδες, ἴσως χωρὶς πολλὰς ἀντιρροήσεις, θὰ μπορούσε νὰ τοὺς χαρακτηρίσῃ κανεὶς ὡς χριστιανούς καὶ μάλιστα ὀρθόδοξους, σάμαν. Τόσο ἡ ψυχολογία τους ὅσο καὶ ἡ νοοτροπία τους, οἱ ἀντιλήψεις τους γιὰ τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὸν κόσμον τὸν ὑπερβατὸ καὶ τὸν αἰσθητὸ τῆς γῆς, τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ πνεύματα, ὅσο καὶ οἱ δραστηριότητες ποὺ ἀναπτύσσουν καὶ γενικὰ ἡ στάση τους ἀπέναντι στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἔχουν διὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σάμαν, ὅπως τὸν περιγράφει καὶ τὸν ὀρίζει διακρίνοντάς τον καθαρὰ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς μάγους, ὁ Μ. Ἐλιαντ στὸ γνωστὸ γιὰ τὸ σαμανισμὸ βιβλίον του.

1) Δὲν ἔχουν δική τους θρησκεία ἀλλὰ ἀπλῶς τὴ θρησκεία τῆς κοινότητος μέσα στὴν ὁποία ζοῦν, τὴν μεταφράζουν λατρευτικὰ μὲ ἓναν ἰδιαίτερα πυκνὸ καὶ ἔντονον τρόπο. Δὲν ἔχουν δικούς τους ἀποκλειστικὰ Ἅγιους, ἀλλὰ τοὺς κοινὰ ἀναγνωρισμένους ὡς Ἅγιους τοὺς λατρεύουν μὲ ἰδιαίτερη ἔνταση. Ἡ ἔκστασή τους κ' ὁ ἐνθουσιαστικὸς τρόπος αὐτῆς τῆς λατρείας εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐντάσεως, καὶ δὲν σημαίνει υἱοθέτηση ἄλλου τρόπου λατρείας μὲ τὴν ἔννοια πὼς δὲν γίνεται ἀποδεκτὴ ἡ καθιερωμένη. Παράλληλα μὲ τὴν κοινὴ, τελοῦν καὶ τὴν περισσότερο «πυκνὴ» τὴν ὁποία ὑπαγορεύει ὁ ἐκστασιασμὸς τους.

2) Εἶναι οἱ ξεχωριστοὶ καὶ ὑποδεικνύμενοι ἀπὸ τοὺς Ἅγιους. «Κατέχονται» ἀπὸ τὸ πνεῦμα Τους καὶ γι' αὐτὸ μποροῦν καὶ γίνονται κύριοι ὀρισμένων δυνάμεων ποὺ καταλύουν τὸ κακὸ καὶ μόνο. Ποτὲ τὸ καλὸ, ἀφοῦ γι' αὐτὸ ἐργάζονται.

3) Τὸ κακὸ καὶ γιὰ τοὺς ἀναστενάρηδες, εἶναι ἡ ἀρρώστεια, ὁ πόλεμος, ἡ κακὴ χρονιά στὰ ζῶα καὶ τὰ σπαρτά, καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῶν πνευμάτων τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ εἶναι ἄλλοτε μία τιμωρία γιὰ τὶς ἁμαρτωλὲς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοὺς Ἅγιους. Τὸ χαλάζι π.χ. εἶναι ὅπως τὸ χαρακτηριστικὸν ἢ Ἀποκάλυψη.

4) Γίνονται ἀναστενάρηδες ὕστερα ἀπὸ τὸ κάλεσμα τοῦ Ἁγίου, ποὺ πραγματοποιεῖται μὲ ὄνειρα, ἐκστασιασμὸ κλπ., ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ὕστερα ἀπὸ κά-

ποια ἀρρώστεια νευρικής φύσεως κυρίως, τὴν ὁποία ὅμως, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Ἁγίου καὶ μόνο κατορθώνουν ὁπωσδήποτε νὰ τὴν θεραπεύσουν μόνοι καὶ θαυματουργικά.

5) Οἱ ἰδιαίτερες δραστηριότητες ποὺ μποροῦν καὶ ἀναπτύσσουν εἶναι ἡ θεραπεία, ἡ πρόρρηση, ἡ ἀνακάλυψη τοῦ κακοποιῶν στοιχείου τῆς κοινότη-
τας, ἡ ἀνεύρεση ρευμάτων νεροῦ, ἡ βροχοποιητικὴ κλπ.

6) Ὅλες τὸς τὶς εὐεργετικὰς δραστηριότητες, δὲν τὶς κάνουν σὰν «ιε-
ρεῖς» τῆς ἐπίσημης θρησκείας, ἀλλὰ σὰν πιστοὶ λάτρεις τῆς. Μὲ κανένα τρόπο δὲν ὑποκαθιστοῦν τὸν ἱερέα (παράδειγμα ἡ προσοχὴ μὲ τὴν ὁποία γίνεται ὁ ἁγιασμός ὅταν λείπῃ ὁ ἱερέας κλπ.) στὰ ἐντελῶς ἰδιαίτερα σημεῖα τὰ ὁποῖα ὑποτίθεται πὺς εἶναι καθορισμένα ἀπὸ τὸ τελετουργικὸ τῆς ἐπίσημης θρη-
σκείας γι' αὐτόν. Οὔτε καὶ τὸ μάγο. Δὲν ἔχουν στὴν ὑπηρεσία τους πνεύ-
ματα. Κατέχονται ἀπὸ τὸν Ἅγιο.

7) Τὰ «μέσα» τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν στὴν τέλεση τῶν καθηκόντων τους εἶναι βασικά τὰ ἴδια μὲ κείνα τῶν ἱερέων καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουν καθοριστῆ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη θρησκεία. Προσευχὲς, ἔξορκισμοί, ραντίσματα μὲ ἁγιασμό κλπ.

8) Ἡ ἔκσταση καὶ ὁ ἐνθουσιασμός ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ χαρακτηρι-
στικὸ ἐπίσης. Εἰδικώτερα γιὰ τὴν ἔκσταση τῶν ἀναστενάρηδων, πρέπει νὰ ση-
μειωθῆ πὺς σχεδὸν σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις εἶναι «ἐλεγχόμενη» περισσότερο ἢ λιγώτερο.

Ἄπόλυτο ἔλεγχο ἔχει ἀσφαλῶς ὁ ἀρχιαναστενάρης Σ. Λιουῆρος ὅπως καὶ ὁ γιός του Σταμάτης, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς ἀπὸ ἓναν ἐλαφρὸν ἐκνευρισμὸ ποὺ κάποτε δείχνουν, φροντίζουν μὲ πολὺ ψυχραιμία καὶ λογικὴ τὰ διάφορα προ-
βλήματα τῆς τελετῆς. Ἰδιαίτερα ὁ ἀρχιαναστενάρης, ἀκόμα καὶ τὴν ὥρα ποὺ χορεύει μπορεῖ νὰ ἐλέγχῃ ἀπόλυτα τὰ πάντα, πράγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει ἓνα θαυμάσιο νευρικὸ σύστημα (ὅπως σημειώνει σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις καὶ ὁ Μ. Ἑλιαντ) καὶ ποὺ καταρρίπτει τὴν ἄποψη πὺς ἐκστασιασμός καὶ ἔδῶ ἀνα-
στεναρισμός καὶ ἄρρωστα νεῦρα εἶναι ταυτόσημα. Μερικοὶ ἄλλοι ἀναστενά-
ρηδες ὅμως καὶ τῶν δύο φύλων, δὲν ἐλέγχουν τὴν ἔκστασή τους, ἀλλὰ, δὲν ἔγινε δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῆ ἂν δὲν μποροῦν, ἢ ἀπλῶς τὸν θεωροῦν περιττὸ αἰτὸ τὸν ἔλεγχο. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, πὺς εἶναι πολὺ εὐκόλο νὰ γίνῃ σύγ-
χυση ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἀναστενάρη γύρω ἀπὸ τὰ σημεῖα αὐτὰ ποὺ ὁπωσδήποτε εἶναι συνάρτηση καὶ γενικωτέρων ἀντιλήψεων, ἀλλὰ καὶ ἀκόμα βασικοῦ εὐαι-
σθησίας στὰ σχόλια τῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία παρακολουθεῖ.

Μὲ ἀφορμὴ τὸ γεγονός πὺς ἡ ἔκσταση τῶν περισσοτέρων ἀναστενάρη-
δων εἶναι καλὰ ἐλεγχόμενη, ἔχει δημιουργηθῆ ἡ ἐσφαλμένη ἐντύπωση ἀκόμα καὶ ἀπὸ ὀρισμένους γιατρούς, πὺς οἱ ἀναστενάρηδες ἴδὲν ἐκστασιάζονται κα-
θόλου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ πάλι, τὸ γεγονός πὺς μερικοὶ δὲν τὴν ἐλέγχουν

την ἔκστασή τους καὶ μὲ τὴν ὑπερευαισθησία, τὴν ὁποία ἔχουν τὶς ὥρες αὐτές, φωνάζουν ἢ χειρονομοῦν πέρα ἀπὸ τὸ κανονικό, εὐκόλα καταλήγουν στὸ συμπέρασμα πὼς «ἀρκετοὺς τρελλοὺς ἔχουμε ὥστε νὰ λείπουν οἱ ἀναστενάρηδες». Πόσο ὄλα αὐτὰ εἶναι ἀβασάνιστα καὶ ἀβάσιμα, δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνουμε περισσότερο. Πάντως γεγονὸς εἶναι πὼς εἴτε μὲ ἐλεγχόμενη εἴτε ὄχι ἔκσταση, τελικὰ ἡ ἀκαία ἐπιτυγχάνεται τὸ ἴδιο. Ἐπίσης πὼς ἡ «ἐκτόνωση» ἐπιτυγχάνεται τὸ ἴδιο, ἐνῶ ἡ «ἀντοχή» στὸ χορὸ καὶ τὴν πυροβολία καὶ πάλι δὲν ἐπηρεάζεται, ἀν καὶ ὅταν συμβαίνει νὰ πάθῃ καμμία «κρίση» ὁ ἀναστενάρης, ἐπακολουθεῖ μὴ ἀνάπαυλα συνήθως στὸ χορὸ του.

Ὅ,τιδήποτε ὅμως καὶ ἀν συμβαίνει μὲ τὴν ἔκσταση τῶν ἀναστενάρηδων τὴ μεγάλη σημασία τὴν ἔχει ἡ ποιότητά της καὶ ὄχι οἱ διαστάσεις της. Καὶ ἡ ποιότητά της εἶναι ἀπόλυτα ἀποδεκτὴ. Οἱ ἀναστενάρηδες μποροῦν, χωρὶς τὴν πλὴ μικρὴ ἀμφιβολία νὰ θροῦν τὸ δρόμο τῆς προσευχῆς ποὺ ἀνοίγει τὴν ἀνθρώπινη καρδιά γιὰ νὰ δεχτῆ τὰ μηνύματα τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ αὐτὸ τὸ μήνυμα, μεταφέρεται μεταφρασμένο σὲ θετικὴ πράξη στὸν κόσμο μας. Πράξη εὐεργετικὴ, ἔστω καὶ γιὰ ἓναν κόσμο μὲ διαφορετικὴ κουλτούρα καὶ διαφορετικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ «ὠφέλιμο». Δὲν παύει ὅμως γι' αὐτὸ νὰ εἶναι πραγματικὰ ὠφέλιμη αὐτὴ ἡ ἔκσταση καὶ τὰ ἀποτελέσματά της.

Συμπερασματικὰ τόσο ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἄποψη ὅσο καὶ γενικώτερα ἀπὸ ἓνα ἐνδιαφέρον μὲ περισσότερο θέρμη καὶ συμπαράσταση γιὰ τὸν ἀνθρώπο ποὺ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο πετυχαίνει κάτι τὸ ἐξαιρετικό, παραμείνουμε στὰ ἴδια ἐπίπεδα ὅπως περίπου τὰ περιέγραψε πρὶν ἑβδομήντα πέντε χρόνια ὁ Α. Λάνγκ: Δίνουμε τὶς ἴδιες ἀπαντήσεις στὸ ἐρώτημα τῆς ἀκαίας, ποὺ ἢ δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὲς ἢ εἶναι ἐπιτόλαιες καὶ κακόπιστες ἀκόμα. Τὸ ἴδιο παραμείνουμε ψυχροὶ καὶ δὲν μποροῦμε νὰ πλησιάσουμε λίγο περισσότερο ἀνθρώπινα τοὺς πυροβάτες. Ἀντίθετα, τοὺς ἔχουμε μεταβάλει σὲ θέαμα, χωρὶς νὰ αἰσθανόμαστε τίποτε ἀπὸ τὴν ἀγωνία ἀλλὰ καὶ τὸ μεγαλεῖο ποὺ ἔχει ἡ πυροβολία τους. Ἰδιαιτέρως τοὺς δικούς μας ἀναστενάρηδες τοὺς ἔχουμε παρεξηγήσει καὶ μένουμε ὄλοι ξένοι μὲ μὴ κριτικὴ στάση ἀπέναντί τους χωρὶς νὰ δείχνουμε διάθεση νὰ κάνουμε μὴ σωστὴ ἐρμηνεία ἀπὸ μὴ ἀνθρώπινη ὀπτικὴ γωνία. Ἰδιαιτέρως ἡ Ἐκκλησία, συνεχίζει μὴ παράδοση ἐχθρότητας καὶ ὑπερκριτικῆς, ἐνῶ θὰ μπορούσε νὰ μεταβάλῃ αὐτὴ τὴν στάση, σὲ στάση ἐρμηνείας.

Μέσα στὶς τόσες ταλαιπωρίες τῶν φτωχῶν αὐτῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν βαθύτατη πίστη στὰ ἱερὰ καὶ τὸ ὅσια τοῦ χαμένου παραδείσου τῆς πατρίδας τους τῆς σκλαβωμένης Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, προστίθεται ἡ πικρία ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία γνωρίζει πὼς τοὺς στοιχίζει πραγματικὰ τὸ νὰ τοὺς ἀποκαλοῦν ἄθεους, βέβηλους καὶ πολλὰ ἄλλα φοβερά, ὅπως φαίνεται, γιὰτὶ δὲν ἐξηγεῖται διαφορετικὰ ἢ ψυχολογικὴ πίεση ποὺ τοὺς ἀσκει, μὴ ἐπιτρέποντάς τους νὰ κάνουν μερικὰ πράγματα, ἐθιθελικά, ὅπως στεφάνωμα π.χ.,

ἢ νὰ μὴν ἐπισκέπτονται οἱ παπάδες τὰ σπίτια τους τὰ Θεοφάνεια γιὰ ἁγιασμό κάθε τόσο καὶ ἀνάλογα μὲ τὰ προσωπικά τους αἰσθήματα καὶ τὶς ἀντιλήψεις τους. Δὲν θὰ ἔβλαπτε ὅμως ἴσως καθόλου τὸν χριστιανισμό μας ἂν, ἀντὶ νὰ κρῖνουμε καὶ νὰ ἀπωθοῦμε, προσπαθούσαμε νὰ καταλάβουμε λίγο ἀπὸ τὴ νοοτροπία καὶ τὴν ἀγωνία αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπίσης, τὸ ἔθιμο δὲν ἔχει ἀρκετὰ μελετηθῆ, μ' ὄλο πὺ ἔχουν κάμποσα γραφτῆ καὶ ἀπὸ μερικὲς τους πλευρὲς πραγματικὰ ἀξιόλογα. Ὡστόσο τὸ ἐνδιαφέρον του εἶναι πολλαπλό. Δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ ἔθιμο ἀπὸ τὰ τόσα πὺ ὑπάρχουν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ τελοῦνται ἀλλὰ χωρὶς συνείδηση τῆς σημασίας του. Οἱ ἀναστενάρηδες τὸ αἰσθάνονται βαθύτατα τὸ ἔθιμό τους καὶ δλόκληρη ἡ ζωὴ τους ἐπηρεάζεται καὶ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ αὐτό. Ἀπὸ τὴν πατρίδα τους ἔφεραν καὶ ἄλλα ἔθιμα πολὺ σημαντικὰ γιὰ τὴν ἀρχαία καταγωγή τους καὶ τὴ γραφικότητά τους, τὸ συμβολισμό τους ἀκόμη. Τὸ Ἀναστενάρι ὅμως εἶναι διαφορετικὸ. Τὸ νοιώθουν καὶ εἶναι ἱερώτατη «δουλειά», πὺ τοὺς ἔδωσαν οἱ Ἅγιοι νὰ κάνουν, ἡ τέλεσή του. Ἐτσι ἔχει ἐπιπτώσεις στὸ τρόπο τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς τους καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα ἔχει ἓνα εὐρύτερο ἀνθρωπολογικὸ ἐνδιαφέρον. Γράφτηκαν ἀρκετὰ γιὰ τὸ τυπικὸ του καὶ ἀκόμη ἀρκετὰ γιὰ τὸ πολὺ ἢ τὸ τίποτα τῆς ἀκαΐας. Γράφτηκαν ὅμως ἐλάχιστα ἢ σχεδὸν τίποτα γιὰ τὴν ἀνθρωπολογικὴ πλευρά, πὺ, ὅπως ὅποτε στὴ στείρα ἀπὸ τὴ βιομηχανοποίηση τῶν πάντων ἐποχὴ μας καὶ τὸν αὐτοματισμὸ τοῦ κομπορμιμοῦ θὰ εἶχε ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τὸ λαὸ ἡ σοφία καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴ του ἡ μεγαλοσύνη.

Ἴσως ἂν γινόταν μία προσπάθεια τοποθετήσεως τοῦ Ἀναστεναριοῦ σὲ κείνο τὸ ὅποιον ὀνομάζεται φιλοσοφικὸς τρόπος ἐρμηνείας τοῦ κόσμου καὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀνθρώπου μέσα σὲ αὐτόν, νὰ μὴν ἦταν ἐσφαλμένο νὰ θεωρηθῆ σὰν ἓνα εἶδος πὺ ἄνετα μπορεῖ νὰ κινηθῆ μέσα στὸ χῶρο τοῦ γνωστικισμοῦ. Λεῖπουν ἀσφαλῶς τὰ τυπικὰ στοιχεῖα τῆς θεωρίας αὐτῆς καθ' ἑαυτῆς. Δὲν ὑπάρχουν κὰν εἰδικοί ἐξορκισμοί, ὕμνοι, εἰδικὰ τελετουργικὰ κλπ. Καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ὑπάρξουν διότι, γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὸ ὑπογραμμίζουμε, τὸ Ἀναστενάρι χαράζει ἀπλῶς πλαίσια κι' ὄχι λεπτομέρειες ἐκφράσεως, δίνει τὴ κεντρικὴ ἰδέα—πίστη σὲ ἓνα συγκεκριμένο πρᾶγμα ἀλλὰ δὲν τὸ ἐξηγεῖ ἀπαραίτητα μὲ τὸν ἴδιο μῦθο, παρὰ μὲ προσωπικὴ ἐρμηνεία, πὺ παραλλάζει πολὺ σημαντικὰ ἀπὸ ἀναστενάρι σὲ ἀναστενάρι, ὅπως θὰ δοῦμε σὲ προσεχῆ δημοσίευση σχετικῆς ἐργασίας στὴν ὁποία ἀναλύονται οἱ ἱστορίες τῶν ἀναστενάρηδων γιὰ τὶς εἰκόνες, τὰ τραγούδια, τοὺς προσωπικούς τους «παιδεμούς» καὶ πολλὰ ἄλλα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν ὀνείρων τους ἀπὸ τοὺς ἴδιους. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως, ἡ σκέψη τους γενικὰ ἀκολουθεῖ τὸν λεγόμενον σαμανιστικὸ, τὸν ἐσωτερικὸ κι' ὄχι τὸ «λογικὸ» δρόμο. Τὸ περίεργο ἐδῶ καὶ τὸ ἀξιοσημείωτο πάντως εἶναι, πὺς ἐνῶ κέντρο τοῦ ἔθιμου εἶναι

ιστορικά πρόσωπα, ιστορικά γεγονότα πού φυσικά δὲν θὰ ἔπρεπε, ἢ μᾶλλον, δὲν θὰ ἔδιναν τὸ κατάλληλο πεδίο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς τόσο ἐλεύθερης καὶ προσωπικῆς μυστικιστικῆς, ἐσωτερικῆς ἐρμηνείας μὰ καὶ προσθήκης ἀκόμα ἴσως ἀνύπαρκτων στοιχείων ἢ ὑπαρκτῶν μόνο ἀπὸ ἀντικειμενοποίηση καὶ προβολὴ ἀτομικῶν ἐμπειριῶν, στὴν πραγματικότητα τοῦτο συμβαίνει. Συμβαίνει ὁμως ἀπὸ Θράκες, στὴν καρδιὰ τῆς Θράκης. Καὶ γι' αὐτὸ γίνεται λιγώτερο περίεργο, ἀφοῦ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀναστενάρηδες γνωρίζουν μὲ τὸ δικὸ τους τρόπο βέβαια πὼς «ὄλοι οἱ Ἅγιοι καὶ οἱ Ἀγίησες στὸν τόπο μας γεννήθηκαν». Ὁ Ρ. Γκρέιβς (The White Goddess) δὲν θὰ εἶχε σοβαρὲς ἀντιρρήσεις σὲ μία τέτοια δήλωση. Ὅπως δὴποτε, διευκρινίζουμε πὼς τὸν Γνωστικισμό, τὸν χρησιμοποιοῦμε ἔδῳ σὰν ὄρο, μὲ τὸ πλατὺ περιεχόμενο, πού τοῦ δίνει ὁ Rud. Bultmann στὸ βιβλίον του Primitive Christianity (ἀγγλικὴ μετάφραση) πὼς ἀκόμα, ἔχει τὴν ἰδιομορφία, τὴν ὁποία ἡ νοοτροπία, πού ὁ πολιτισμικὸς τύπος καὶ ἡ ἰδιαίτερη ψυχροσύνη τῶν ἀναστενάρηδων τοῦ δίνουν.

Συμπληρωματικές παρατηρήσεις από τὸ 'Αναστενάρι τοῦ 1972 καὶ 73 στὸ Λαγκαδᾶ

Τὸ ἀρκετὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα τὸ ὁποῖο πέρασε ἀπὸ τότε ποὺ γράφτηκαν τὰ συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τις ἔρευνες γύρω ἀπὸ τὸ 'Αναστενάρι, χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἐξακολούθηση τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν. Οἱ σχέσεις μὲ τοὺς ἀναστενάρηδες γενικὰ, ἔγιναν φιλικώτερες, ἢ ἀλληλογραφία καὶ οἱ ἐπισκέψεις πυκνότερες καὶ ἔτσι ἔπασαν ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς φραγμοὺς καὶ τις ἐπιφυλάξεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, ποὺ, πιθανὸν νὰ εἶχαν παρεμποδίσει τὴν σωστὴ ἔρευνα. Γιὰ τὸ πανηγύρι ἄλλωστε τοῦ 1972 καὶ 73, πῆγα στὸ Λαγκαδᾶ ἀπὸ τὴ προπαραμονὴ καὶ εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ συναντήσω πολλοὺς ἀναστενάρηδες σὲ περισσότερο γαλήνια ψυχικὴ κατάσταση. Τοῦτο στάθηκε πολὺ χρήσιμο διότι ἐνισχύθηκαν ὠρισμένες σκέψεις καὶ θεμελιώθηκαν ἀπὸ τὰ πράγματα τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν.

Δὲν θὰ εἶχα πάρα πολλὰ νὰ προσθέσω σὲ ὅσα ἤδη εἶχαν παρατηρηθῆ τὸ 1970 καὶ 1971.

Ἡ σεμνοπρέπεια, ἡ εὐλάβεια, τὸ πάθος καὶ ὁ μυστικὸς παλμὸς στὸ 'Αναστενάρι ἦσαν καὶ πάλι διάχυτα.

Ὅπως καὶ ἄλλοτε, οἱ ἀναστενάρηδες, τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν ἱεροπρεπέστατα τὰ κατορθώματα τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου καὶ προσευχόντουσαν στὸν Μεγάλον Κωνσταντῖνον, καὶ τὴ Μητέρα Του. Ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος ἦταν τὸ γήϊνον πρότυπον ποὺ ταυτιζόταν μὲ τὸ γενναῖον πολεμιστὴν Ἅγιον στὴ νεότητά του καὶ στὴ γήϊνή του ὑπαρξή. Ὁ «Παπποῦς» ἦταν ὁ σεβαστὸς Ἅγιος, ὁ ἴδιος ὁ Μικρο-Κωνσταντῖνος στὴν οὐράνια ὑπόστασή του. Τὸ ἴδιον πάντα, μὲ μοναδικὸ σεβασμὸ, ὑπῆρχε ἡ ἀναφορὰ στὰ τραγούδια πρὸς τὴν μάνα τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου καὶ ἡ προσευχὴ πρὸς τὴν «Χάρι», τὴν Ἁγίαν Ἑλένη.

Ἡ σημασία τοῦ λυράρη στὴ δημιουργία τῆς κατάλληλης ἀτμόσφαιρας ἦταν καὶ πάλι πολὺ σημαντικὴ. Στὸ Λαγκαδᾶ, μόνον ὁ λυράρης Γ. Καλοστέφανος ἦταν ἀπὸ τοὺς περουνούς. Οἱ ἀδελφοὶ Γιάννης καὶ Νίκος Στρίκος, βρισκόντουσαν στὴν Ἁγία Ἑλένη καὶ τὴ θέση τους τὴν εἶχαν οἱ λυράρηδες τῆς Ἁγίας Ἑλένης, Στέργιος Λάντζος καὶ Δημ. Ἰωάν. Λάντζος, ὅπως καὶ ὁ Γ. Δραγοῦλης. Οἱ δυὸ ἐπαγγελματίες λυράρηδες εἶχαν καὶ τὸ προβάδιον. Ὁ Καλοστέφανος ποὺ εἶναι χορευτὴς καὶ πυροβάτης ἀναστενάρης, περισσότερο χόρευε καὶ λιγώτερον ἔπαιζε, ἢ τραγουδοῦσε σὲ ἀντίθεση ἀπὸ τὸ

1971. Στην αρχή υπέθεσα πώς ίσως κάποιο αίσθημα μειονεξίας τόν έκανε να δίνει τὸ προβάδισμα στους άλλους λυράρηδες ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ εἶναι σωστὸ διότι καὶ οἱ ἀδελφοὶ Στριὰ, εἶναι ἐπαγγελματίες λυράρηδες καὶ συνεπῶς περισσότερο ἐξασκημένοι ἀπὸ τὸν Καλοστέφανο. Ἀπλῶς διαπίστωσα πὼς δὲν εἶχε διάθεση γιὰ λύρα καὶ αὐτὸ εἶχε ἀρκετὴ ἐπίδραση στὸν τόνο τῆς ἐκδηλώσεως τῶν ἀναστενάρηδων. Ὑπῆρχε λιγώτερος σὲ διάρκεια χρόνου χορὸς, ἐλάχιστο τραγούδι καὶ μακρὰ διαλείμματα ἡσυχίας καὶ περισυλλογῆς, ἀπὸ ὅτι τὸ 1971.

Οἱ λυράρηδες τῆς Ἀγίας Ἐλένης, ἔπαιζαν γενικὰ λιγώτερο, καὶ μόνον ὁ Δημ. Λάντζος τραγουδοῦσε, καὶ αὐτὸς λίγο ἂν καὶ ὠραιότατα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μικρο-Κωνσταντῖνο, τραγουδήθηκαν καὶ μερικὰ ἄλλα τραγούδια καὶ πάλι φυσικὰ τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου. Ὁ Δημ. Λάντζος εἶπε πὼς συνολικὰ εἶναι δεκατρία τὰ τραγούδια τοῦ «Παπτιοῦ» καὶ ἐπέμενε πὼς τὰ πραγματικὰ λόγια εἶναι μόνον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔλεγε αὐτὸς καὶ δὲν δεχόταν σωστὴ καμμία ἀπὸ ὅλες τῖς ἄλλες παραλλαγές πού εἶχε ἀκούσει ἢ διαβάσει. Τὸ ἴδιο δὲν δεχόταν σωστὸ τὸν ρυθμὸ καὶ τὴν μελωδία, πού ὡστόσο ἔμοιαζαν τόσο ὅσο μόνον μὲ πολὺ προσοχὴ νὰ τὴν ξεχωρίζῃ ὁ τρίτος, πού ἔπαιζαν ἄλλοι λυράρηδες. Πάντως, γεγονὸς εἶναι πὼς αὐτὴ τὴ μικρὴ διαφορὰ ρυθμοῦ καὶ μελωδίας τὴν αἰσθανόντουσαν ἀρκετοὶ ἂν ὄχι ὅλοι οἱ ἀναστενάρηδες καὶ τοῦτο εἶχε ἐπιδράσει στὸ χορὸ τους. "Ἄν εἶναι ἀντικειμενικὴ ἡ αἴσθησις πού μοῦ προκάλεσε αὐτὴ ἡ διαφορὰ, θὰ ἔλεγα πὼς ἰδίως ὁ Στέργιος Λάντζος ἔπαιζε λιγώτερο «ἠρωϊκὰ» καὶ πολὺ περισσότερο ἐκστασιακὰ. Πολλές φορὲς εἶχες τὴν αἴσθησις πὼς περισσότερο σὲ καλοῦσε σὲ προσευχὴ καὶ ἀκνησία παρὰ σὲ χορὸ μὲ ἠρωϊκὸ περιεχόμενον. Τὸ γεγονὸς ὅμως πὼς ἔτσι καὶ ἄλλιῶς οἱ ἀναστενάρηδες χόρευαν καὶ κατέληξαν στὴν πυροβασία μὲ καταπληκτικὴ ἐπιτυχία (μιὰμιση ὥρα πυροδοτοῦσαν τὴν τρίτη ἡμέρα) ἴσως εἶναι ἓνα στοιχεῖο μὲ ιδιαίτερη σημασία γιὰ τὴ μελέτη τῆς ψυχολογικῆς σχέσεως, τῆς μουσικῆς καὶ τοῦ βαθμοῦ ἐκστάσεως πού ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν πυροβασία καὶ τὴν ἀκατὰ.

Μία ἄλλη παρατήρησις ἡ ὁποία μπόρεσε νὰ γίνῃ, εἶναι ὅτι ἀναμφίβολα στὰ τραγούδια πού λεγόntonταν, ἐνῶ ἀπαρέγκλιτα ἀνῆκαν στὸν κύκλο τοῦ Μικρο-Κωνσταντῖνου, καὶ ἀπὸ τοὺς νέους λυράρηδες οὔτε μὲ αὐστηρὴ τάξις τραγουδήθηκαν ἐκτὸς αὐτῆς πού ἤδη ἔχει περιγραφῆ οὔτε καὶ ἔλειψε τὸ στοιχεῖο τῆς προσωπικῆς προτιμῆσεως. Ἐπίσης καὶ πάλι οὔτε τὰ δεκατρία πού ἰσχυρίστηκε ὁ Δημ. Λάντζος τὰ τραγούδησε, οὔτε ὁλόκληρα ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀποσπασματικά. Καὶ γεγονὸς εἶναι, πὼς καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἤξερε ὅλους τοὺς στίχους τῶν τραγουδιῶν. Συμπερασματικὰ γιὰ τοὺς στίχους τῶν τραγουδιῶν σημειώνεται πὼς μὲ τοὺς πέντε συνολικὰ λυράρηδες, πού ἔλαβαν μέρος στὰ Ἀναστενάρια τοῦ Λαγκαδᾶ τὸ 71 καὶ 72, παρατηρήθηκε πὼς τὸ μόνο πρᾶγμα πού αὐστηρὰ τηρή-

θηκε ήταν πώς τὰ τραγούδια ἀνήκαν στὸν κύκλο τοῦ Μικρο-Κωνσταντίνου. Κατὰ τὰ ἄλλα ὑπῆρξε μιὰ μικρὴ ἐλαστικότητα στὴ μελωδία, τὴν προτίμηση στίχων, τὶς παραλλαγές κλπ. ποὺ ὀφειλόταν στὴν προσωπικὴ προτίμηση καὶ τὶς γνώσεις τῶν λυράρηδων. Τὸ ἴδιο παρατηρήθηκε καὶ στὰ 1973.

Διαπιστώθηκε ἀκόμα, πὼς ὁ ἀρχιαναστενάρης Λιοῦρος εἶχε προτίμηση καὶ στὰ 72 καὶ 73 πάλι στὸ «Δασκάλα ποῦ εἶναι τὸ παιδί, ποῦ εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος», ὅπως καὶ ὁ γιὸς του Σταμάτης. (Σημειωτέον, πὼς ἐλάχιστο μέρος τοῦ τραγουδιοῦ ἤξερε ὁ λυράρης Δημ. Λάντζος). Ἡ σημαντικότερη διαπίστωση ὅμως σχετικὰ μὲ τὰ τραγούδια εἶναι πὼς οὔτε ἡ Δέσποινα Καμάρη οὔτε ἡ Χρυσούλα Ἀθανασίου ποὺ εἶπαν μερικὸς στίχους τὸ 71 ἤξεραν πραγματικὰ τὰ τραγούδια αὐτά. Ἡ Καμάρη μάλιστα ἐπανελάβε σὲ ὦρα ἐκστάσεως καὶ σὲ παραλλαγή τοὺς στίχους ποὺ εἶπε πέρσυ καὶ ποὺ δὲν θυμόταν καθόλου ὅταν τὴν ρώτησα καὶ τῆς ζήτησα νὰ μοῦ πῆ ὀλόκληρο τὸ τραγούδι. Ἀντὶ «Ἀγάπη θέλει ὁ Θεός... ὁ Χριστός» κλπ., πρόσθεσε ἡ Παναγιὰ κλπ. Σὲ ἐρώτησή μου σχετικὰ μὲ αὐτὸ ποὺ συνέβαινε καὶ στὴν προσπάθεια νὰ διαπιστωθῆ ἡ εὐλικρίνεια τῆς Καμάρη, μὲ βεβαίωσαν καὶ ἰδίως ὁ Σταμάτης Λιοῦρος πὼς συμβαίνει πολὺ συχνὰ νὰ λένε οἱ ἀναστενάρηδες «τὴν ὦρα ἐκείνη» τραγούδια ἢ πράγματα ποὺ δὲν τὰ ξέρουν ἀπὸ πρὶν καὶ δὲν τὰ θυμοῦνται καθόλου μετὰ. Χαρακτηριστικὰ μάλιστα μοῦ ἔφερε τὸ παράδειγμα τοῦ λυράρη Λιουρῆ (ποὺ φέτο ἔκανε τὸ πανηγύρι στὴν Μαυρολεύκη) πὼς λέει πάρα πολλὰ ποὺ ὕστερα δὲν θυμᾶται καθόλου, οὔτε κἂν ὅτι τραγούδησε. Ὅποσοδήποτε ὄλοι ὑπογράμμισαν πὼς ὁ Λιουρῆς ἤξερε τὰ πιὸ πολλὰ τραγούδια. Γιὰ τὴν Καμάρη καὶ Ἀθανασίου, σημειώνεται πὼς τὰ τραγούδια ποὺ δὲν θυμοῦνται μετὰ, ἔχουν καθαρὰ θρησκευτικὸ περιεχόμενο σὰν στίχοι.

Στὸ Ἀναστενάρι τοῦ 1972, παρατηρήθηκε πραγματικὸ ἀγχος. Ἐνῶ ὑπῆρχαν μακρότατα διαλείμματα ἠρεμίας, ὅταν ἀρχίζε ὁ χορὸς, ἡ ἠρεμία αὐτὴ φαινόταν σὰν τὴν αἰθρία ποὺ προμηνεὶ καὶ φέρνει πραγματικὰ τὴ θύελλα. Γενικὰ, εἶχε κανεὶς τὴν αἴσθηση, πὼς κάτι βαρὺ πλανιόταν στὴν ἀτμόσφαιρα. Προσωπικοὶ λόγοι, «ντέρτια», ὅπως λένε πολὺ χαρακτηριστικὰ, ἦσαν ἡ αἰτία ἕως ἕνα σημεῖο. Ὁ πυράρχης Νιζόλαος Καραγεωργίου εἶχε πεθάνει μερικὸς μῆνες μετὰ τὸ Ἀναστενάρι τοῦ 71. Ἡ χαρακτηριστικὰ ἠρεμὴ καὶ «ἄφωνη» κόρη του Γεωργία Χατζημποζίνη, τὸ 71, ἦταν τὶς ὥρες τοῦ χοροῦ γεμάτη ἀγχος, σπαρακτικὲς κραυγὲς καὶ πόνος. Ἀντίθετα ἡ Χρυσ. Ἀθανασίου, ποὺ τὸ 71, δὲν γνωρίζω γιὰ πιὸ λόγο ἦταν ἀγχώδης καὶ σχεδὸν σκληρὴ στὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου της, τὸ 72 ἦταν ἐντελῶς διαφορετικὴ. Τὸ γεγονός μάλιστα, πὼς τελικὰ, ὕστερα ἀπὸ μιὰ δοκιμασία ψυχολογικὴ, ἡ κόρη της, μιὰ χαριτωμένη φοιτήτρια τῆς ὀδοντιατρικῆς πυροβόλησε ἐπιτυχῶς, τὴν ἔκανε πραγματικὰ χαρούμενη τὶς ὥρες τῆς ἀνάπαυλας καὶ ἠρεμὴ χορευτριά.

Γενικὰ, φαίνεται πὼς ἰδιαίτερα οἱ ἀναστενάρισσες, ἄλλες περισσότερο καὶ

άλλες λιγώτερο είχαν επηρεαστή από το πένθιμο χτύπημα τῆς καμπάνας πού είχε διατάξει ὁ Μητροπολίτης Λαγκαδᾶ σέ ἔνδειξη πένθους γιά τήν «ιεροσουλία τῶν μάγων ἀναστενάρηδων» κατά τήν ὥρα τῆς πυροβολίας τήν ἡμέρα τῶν Κωνσταντίνου καί Ἑλένης ὅπως καί ἀπό τή δήλωσή του πὼς θὰ τοὺς ἀπαγορεύσει τὴ Θεία Κοινωνία.

Ἐξ ἄλλου, τὸ 1972, πραγματικὴ κρίση προκάλεσε σὲ ὀρισμένες ἀναστενάρισσες, ἐνῶ ἐπηρέασε ὅλους τοὺς ἀναστενάρηδες καί τῶν δύο φύλων, ἡ ἀνάλογη χρησιμοποίηση δυνατῶν προβολέων μὲ τὴν ἔναρξη μέσα στὸ κονάκι ἐκ μέρους ἰταλῶν κινηματογραφιστῶν καί ἡ χρησιμοποίησι τοῦ χώρου αὐτοῦ ὡς ἐὰν νὰ ἐπρόκειτο γιά χῶρο παραστάσεως καί ὄχι ἱερῆς τελετῆς. Ἡ ἀνοχή ἐκ μέρους ὄλων, τῶν ξένων, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι καί τίς ἐλληνικῆς συνήθειες, ἔφερε τελικὰ πραγματικὴ ἀναστάτωσι στοὺς ἀναστενάρηδες πού φυσικὰ βρίσκονται τίς ὥρες αὐτῆς σὲ κατάστασι ὑπερευαισθησίας. Ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ δυσθυμία, ὁ ἐκνευρισμὸς καί οἱ εὐκόλες καί συχνὰ περιεργές ἐκρήξεις νεύρων, νὰ εἶναι συχνές, ἀδικαιολόγητες φαινομενικὰ καί ὅποσδήποτε ἐκτός ὑπὸ τὴν τλαιπωρία τὴν ὁποία ἔδωσαν στοὺς ἀναστενάρηδες, ἄλλαξαν καί τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ πανηγυριοῦ ἔτσι ὥστε νὰ τὴν κάνουν πραγματικὰ «βαρειά» καί καταθλιπτικὴ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τίς ὥρες τοῦ χοροῦ, ὅλοι ἦσαν θαυμάσιοι, γεμάτοι πάθος καί τὸν ἰδιαιτερο ἐκεῖνο παλμὸ τοῦ Ἀναστεναριοῦ, πρᾶγμα πού κατέληξε καί σὲ μία ἀπαράμιλλη πυροβολία τὴν τρίτη καί τελευταία ἡμέρα πυροβολίας τόσο ὑπέροχη καί ἐντυπωσιακὴ, ὥστε νὰ παραμῆνη παραδειγματικὴ.

Ἡ ἐξαιρετικὴ αὐτὴ πυροβολία, εἶχε καί σὰν ἀποτέλεσμα τὴ λύτρωσι τῶν ἀναστενάρηδων ἀπὸ τὸ ἄγχος. Πυροβόλατες, πού δὲν εἶχαν σχεδὸν χαμογελάσει κατά τὴν διάρκεια τῶν τριῶν ἡμερῶν, αἰσθανόντουσαν ἀνάλαφροι, ξεκούραστοι καί χαρούμενοι. Εἶχαν τὴν αἴσθησι πὼς τελικὰ ἀφοῦ κατάφεραν νὰ σβύσουν αὐτὴ τὴ φοβερὴ φωτιά (πού κατά τὸν πυράρχη Κυρ. Αἰλλη, ἂν καί λιγώτερα τὰ ξύλα, τὸ περιεργὸ ἦταν πὼς δὲν ἔσθινε καθόλου ἡ φωτιά καί πολὺ ἀγωνίστηκαν πραγματικὰ νὰ τὴν σβύσουν μὲ τὰ πόδια, τὰ χέρια καί τὰ γόνατα ἀκόμα), ἔσθυσαν καί τὸ κακὸ, νίκησαν τὴν ἀντίστασι κι ἔκαναν τὸν ἥρωισμὸ πού ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἡ δυάδα τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης.

Παρὰ τὸ γεγονὸς πὼς στὰ 1973 ἐπεκράτησε περισσότερη τάξι μὲ τὰ συνεργεῖα τηλεράσεως, κινηματογραφικὰ κλπ., ἡ δυσφορία γιά τὴν παρουσία ὄλων αὐτῶν τῶν «μηχανημάτων» ἦταν πολὺ ἔντονη καί συνετέλεσε μάλιστα στὸ νὰ ἀργήσῃ ἡ ἀποτελεσματικὴ αὐτοσυγκέντρωσι κι ὁ ἐπακόλουθος ἐκστασιασμὸς τῶν ἀναστενάρηδων τὴν παραμονὴ καί μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ πανηγυριοῦ.

Περισσότερο ὅμως εἶχαν επηρεαστῆ καί διαφοροτρόπως ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς ομάδας τῶν Ἰάλλων, Ἑλλήνων καί Ἑλβετῶν ἐπιστημόνων πού κατέγραψαν τίς κινήσεις τῶν ἐγκεφαλικῶν κυμάτων μὲ εἰδικὰ μηχανήματα τηλεγκε-

φαλογραφήσεως. Τελικά όμως, ξεπεράστηκε και αυτό το ψυχολογικό εμπόδιο, σχεδόν από το σύνολο των χορευτών πυροβατών. Μερικοί μάλιστα φάνηκαν μετανοημένοι για την αρχική τους αντίδραση, και ασφαλώς λόγοι «φιλοτιμίας» δέν τους επέτρεψαν να λάβουν μέρος στα πειράματα μιά κι' άλλωστε δέν τους έγινε πρόταση για δεύτερη φορά.

Πάντως γενικά, ούτε στο χορό, την έκσταση και το πυροβάδισμα, ούτε γενικά στη διάθεση και τις αντιδράσεις ήσαν ίδιοι οι αναστενάρηδες του Λαγκαδά το 71, 72 κι' 73. Έκείνος πού μένει πάντα σέ μία κατάσταση έκπασσεως κα' πραγματικότητας συγχρόνως, είναι περισσότερο ο αρχιαναστενάρης, ο οποίος και έτσι δικαιώνει τον τίτλο του και την εμπιστοσύνη των άλλων αναστενάρηδων στο πρόσωπό του σαν αρχηγού.

Τό επεισόδιο «Γ'οσάνη», διαφορετικό απ' ό,τι τὰ δημοσιογραφικά μολύβια τό περιέγραψαν, ούτε ενόχλησε σοβαρά κανέναν ούτε όμως και πέρασε απαρατήρητο. Ίσως να τους είχε απασχολήσει λιγώτερο, αν δέν υπήρχε ή υποψία, πώς «ήταν βαλτός να ξευτελίση τό 'Αναστενάρη», μιά οι "Αγιοι τόν έβαλαν στη θέση του, μιά και κήκε, έστω κι αν ή πυρά βρισκόταν στο τέλος της, σχεδόν σβυσμένη έντελώς. Ωστόσο, πραγματική κρίση έπαθε μιά πυροβάτισσα και φώναζε προς τους συμπαριστομένους συγγενείς και φίλους των πυροβατών, γεμάτη αγωνία: «κάρηκαν τὰ πόδια του». Ασφαλώς ήσαν κραυγές πόνου και θλίψης, και όχι θριάμβου οι φωνές αυτές της Ειρήνης Καντηλανάτη, ούτε κι άναρθρα ούρλιαχτά θριάμβου όπως θέλησαν να παρουσιάσουν μερικοί δημοσιογράφοι για έντυπωσιακούς λόγους.

Σέ συζήτησή μου με τόν αναστενάρη Κώστα Γιαννάκη, και πάλι σιωπηλό θαυμάσιο χορευτή και πυροβάτη του 72, μου είπε πώς αυτό έγινε «για να πάρη τό κακό αυτός και να αισθανθή ανακούφιση ένα ώρισμένο πρόσωπο πού ήθελε να πυροβατήση έν γνώσει του πώς θα καή, για να αποδείξη την ύπεροχή των αναστενάρηδων. Με άλλα λόγια, οι "Αγιοι άπαλλάξανε τόν καλής προθέσεως από τό κακό πού θα πάθαινε και έδωσαν τό αποτέλεσμα πού ζητούσε εκείνος με τόν άναιδή και άπερίσκεπτο.

Κανένα συμπέρασμα δέν κατέστη δυνατό για την άκαία και πάλι. Τό μόνο αναμφισβήτητο είναι πώς τό πυροβάδισμα γινόταν με πολή «αλήθεια». Κανένας δέν ήταν βέβαιος πώς θα πατήση στα κάρβουνα όσο και αν είχαν μιά έξαιρετικά έπιτυχή προηγούμενη πυροβασία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ο Θόδωρος Άλμπάνης ο οποίος αν και έδειξε πολή πρόωρα τή διάθεσή του για φωτιά βάζοντας τὰ πόδια του κάτω από τή χύτρα στο μαγειρείο σέ πλήρη έκσταση και τόση ύπερευαισθησία πού ή ίδια ή γυναίκα του κατατρομαγμένη παραμέριζε στο δρόμο του. Επίσης ή Έλένη Αίλλη ή οποία την πρώτη μέρα ήταν σκιά του ίδιου του έαυτού της του 1971 και δέν άποφάσισε παρά αρκετά καθυστερημένα να βγάλη τὰ καπούτσια της και τις κάλ-

τσες της πολύ θιαστικά όμως έτσι που τελικά ή μία κάλτσα χάθηκε. Ή ίδια όμως πυροβάτισσα, την τρίτη ημέρα ήταν καταπληκτική και επί μιάμιση ώρα σχεδόν περνούσε με διαφορετικά βήματα, άλλοτε άργα κι άλλοτε γρηγορότερα πάνω στα κάρβουνα. (Έδω σημειώνω πώς μόνο μετά την τρίτη αυτή πυροβασία ήταν και πάλι στη χαριτωμένη της διάθεση της προπαραμονής του πανηγυριού, ενώ όλες τις άλλες ημέρες της γιορτής φαινόταν ευερέθιστη, δύσθυμη και γενικά σαν κάτι να έχει).

Η τρίτη αυτή πυροβασία που όπως σημειώθηκε έγινε σε μία πολύ δυνατή θρακιά που δεν έσβυνε, απέδειξε πώς οι πιο νέοι από τους πυροβάτες και τις πυροβάτισσες είχαν και την αντοχή να εξακολουθήσουν μέχρι τέλους το πυροβάδισμα.

Έξαιρέση ο αρχιαναστενάρης Σωτ. Λιούρος ο οποίος έμεινε μέχρι και την τελευταία στιγμή ξεκούραστος και δεικνύοντας όπως σε όλα άλλωστε τη διάρκεια της έορτης, που είχε να φροντίσει πάρα πολλά πράγματα. Βρισκόταν συνεχώς σε μία κατάσταση μεταξύ έκστασεως και κανονικού. (Το ίδιο και ο Σταμάτης Λιούρος). Εκτός από την Ελένη Αίλλη ή οποία παρουσίασε μία ποικιλία μεγάλη στο θηματισμό της που ήταν σχεδόν συνεχώς χορευτικός ήταν και του Κώστα Γιαννάκη που έφερνε ωραιότητες και ψύχραμες βόλτες χορεύοντας πάνω στην πυρά, οι άλλοι περνούσαν καθένας με τον δικό του τον τρόπο, ταχύτητα, ρυθμό, μέγεθος βήματος κλπ. πάνω στην πυρά.

Όποσδήποτε και η παρατήρηση και η φωτογράφιση και κινηματογράφιση δεν έδωσαν καθόλου στοιχεία για την ύπαρξη μιας «τεχνικής» της πυροβασίας, ή οποία να εφαρμόζεται ψυχρά, υπολογισμένα και καθωρισμένα, με το είδος των βημάτων, την ταχύτητα κλπ. Όστόσο ένα σημείο και πάλι συνεκέντρωσε την προσοχή μου: το γεγονός πώς δεν άφησαν τα σκορπισμένα έξω από την πυρά κάρβουνα, χωρίς να τα μαζέψουν (σημειώνω με μεγάλη ευχέρεια με τα χέρια ο πυράρχης Αίλλης). Και τούτο δικαιολογείται από την πίστη πώς ή φωτιά είναι ιερή και πρέπει να σβυστή από τα πόδια ή τα χέρια των αναστενάρηδων. Όστόσο, σύμφωνα με μερικούς αναστενάρηδες τα σκορπισμένα κάρβουνα «καΐνε» άσχετο φυσικά για την έρευνα, αν τούτο συμβαίνει απλώς διότι είναι έξω από τη μάζα της φωτιάς, ή από ψυχολογικούς ή και φυσικούς λόγους. Πιθανότατα όμως διότι όταν οι αναστενάρηδες βγαίνουν από τη θρακιά, έχουν πτώση της έκστασέως τους και ανάλογη ευπάθεια στη φωτιά.

Θα πρέπει να θεωρηθῆ σαν απόλυτη ή έλλειψη του λιμπιτικού χαρακτήρα του πανηγυριού και γενικά του τρόπου αυτού της λατρείας. Είναι πολύ χαρακτηριστική, όχι μόνο ή έλλειψη του «χαρούμενου» τόνου, ο οποίος μόνον μετά το τέλος του πανηγυριού κάπως εμφανίστηκε, και τούτο διότι επιβάλλεται από το ίδιο το έθιμο (ή θυσία και ή επίμονη λατρεία πρέπει να γίνεται

μέ χαρούμενη διάθεση μιὰ και γίνεται για τους "Άγιους και την κοινότητα πρῶτον και δευτερον αισθάνονται λυτρωμένοι και ξεκούραστοι σέ άπίστευτο σημείο αν πυροβάτησαν επιτυχῶς), αλλά ακόμη περισσότερο του «γλεντιού». Και ασφαλῶς από δω θα μπορεί να ἔχη κανείς σωστά συμπεράσματα διότι οι αναστενάρηδες ἔχουν πολλά ξεσπάσματα στην ἔκστασή τους και κρίσεις ακόμη για διάφορα πράγματα που τους βασανίζουν και όλα αυτά τὰ κάνουν χωρίς να ἔχουν τον ἔξωτερικό κοινωνικό φραγμό, έντελῶς ανθόρωπη και ανευπόδιστα. "Αν τους κατείχαν σεξουαλικές διαθέσεις, η παρόμοιες παρορμήσεις ἦσαν η αιτία τῆς λατρείας τους, ασφαλῶς στην κατάσταση τῆς ἔκστασεώς τους και όταν δέν ἔχουν ἔλεγχο τῶν πράξεών τους θα ἄφηναν σαφῆ σημεῖα αὐτῶν τῶν διαθέσεων. "Αντίθετα, υπάρχει παντελής άπουσία οἰασδῆποτε παρόμοιας ἐκδηλώσεως που να προκαλῆ και την παραμικρότερη ύποψία ότι «κάτι κρύβουν», με τον ἱεροπρεπέστατο χορό τους. "Η άγνότητα τῆς ἔκστασεώς τους είναι αναμφίβολη, και τὰ συναισθήματα που τους κατέχουν είναι θρησκευτικά, ἠρωϊκά και ανθρωπιστικά. Το γεγονός ἄλλωστε ότι ἔχει προηγηθῆ απόλυτη σεξουαλική άποχή επί δεκαπέντε τοῦλάχιστον ἡμέρες πριν τὸ πανηγύρι και διαρκεί σέ ὁλόκληρη την τέλεσή του, είναι και αυτό ασφαλῶς ἐνισχυτικό πῶς άφου τίποτε σχετικό με τὸ σέξ δέν ἐκδηλώνεται στη διάρκεια τῆς ἔκστασεως κλπ., ότι ὁ «άσκητισμός» σὸ σημείο αυτό είναι ὄχι μόνο γεγονός αλλά κάτι βαθύτατα συνειδητοποιημένο.

Ἐάν, ἐπὶ πλέον, ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός πῶς οἱ Θραῖκες ἐνώ είναι ἄρκετὰ ἑλευθερόστομοι οὔτε καν χαριτολογοῦν, ἰδίως οἱ ἄντρες γύρω από τὸ σέξ στη διάρκεια του πανηγυριοῦ, σημαίνει πῶς βρίσκονται σέ έντελῶς ἔξω - σεξουαλικό χῶρο, ψυχικά και πνευματικά τις ἡμέρες αὐτές.

Τὸ "Αναστενάρι (ψυχολογική και Κοινωνιολογική Θεώρηση) δημοσιεύεται στα «Θρακικά» κατόπιν εισηγήσεως του καθηγητοῦ τῆς Λαογραφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Δημ. Οἰκονομίδη. Εἰς τὴν εἰσήγησιν ἡ ἐργασία αὐτὴ χαρακτηρίζεται ὡς «λίαν ἐνδιαφέρουσα» και «λίαν χρήσιμος» ὡς προάγουσα τὴν μελέτην του λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

THE ANASTENARI

From the psychological and Sociological point of view.

This is a résumé of a work on the psychological and sociological aspect of the custom: Anastenari.

This custom of the Greeks of Eastern Romylia which is a part of Thrace now under Bulgarian control, exists today in three locations in Greece; Langada, Thessaloniki region; Agia Eleni, Serrai region; Mavrolefki, Drama region. It is a very interesting custom for many reasons :

1) Because the Anastenarides do not get burnt walking on live coals, through flames, or coming in touch with a fire of more than 800 degrees centigrade with any part of their body, when in ecstasy.

2) Because of the special cult of the Saints Helen and Constantine, the main features of which are : enthusiasm and ecstasy; coexistence of prechristian, protochristian, and christian elements. There is also evidence that the character of this cult has a matriarchal origin.

3) Because of the kind of dances, melodies, and above, all the songs they sing.

In these songs heroism and religious feeling are combined characteristically for the Greek idiosyncrasy.

4) Because of the psychological depth with energetic activity of group unconsciousness and with expression a) the «thiascusis»* of souls b) the identification of pathos c) also the escalation of the process of contact with the godly. This scheme is : the Anastenaris - Hero Mikro Konstantinos - Saint Constantine - Jesus Christ (God) as well as : the Anastenarissa — Mikro Konstantinos and his mother or wife or fiancée — Saint Helen — the Blessed Virgin Mother (the Great Goddess). Intermediaries of a lesser escalation, are the old people of both sexes.

5) Because of the deductions that Physiology, Psychology, and Psychiatry can make because of the paraphysiological and parapsycho-

* Euripides : «Bacchants» 75.

logical phenomena as miraculous curing, mediumism of great variety, rain-making, interpretation of dreams, etc. that happen with the anastenarides.

6) Because of the deductions we can make about the history of theater, dance, music, poetry, and especially about their creative element as well as the psychological content of their expression.

7) Because of the relationship of the worshipper to the holy icons or holy objects, in general.

8) Because of the sociological influences due to the fact that the Anastenarides consist of a special group of people that offer services to the whole community they live with, both with their insight and their rational way of thinking. They can find a current of water, find a criminal in the community; they try to cure the sick, pray to God for the common good and above all they present excellent examples of heroism, love of country, as well as, pious living.

9) In addition, because in our times, reason and practical uses have deprived our lives of any romantic sense, the Anastenarides show that one can be useful for his own self as well as his neighbour, by following an irrational way of acting.

10) And the most important of all, perhaps, is how the Anastenarides feel about their own custom. The Anastenaris keeps all its insights, truth, and passion of its character.

In no way could we say that it has diminished to a simple folklore tradition for all through the year the Anastenarides follow a way of living which allows for spiritual purity and moral wholeness so that in the framework of a deep ecstasy the combination of patriotism with Christian love is obtained and as a result has the most pure expression of the Greek soul which unites the Cross with the sword.

We should add that this ecstasy is the result of deep faith, that is, that there is a correspondence between the demands of man and the fulfilment of the demands by the Saints, under the condition that in this earthly life the pattern of living that the Supreme Couple, the Virgin Mother, and Christ have given and exemplified by the Saints Helen and Constantine, has been followed.

The main features I deal with in this study are the following :

1. Self concentration and prayer.
2. Ecstatic singing and dancing.
3. The groaning and the nervous crisis.
4. The holy icons.

5. The blessing of the water.
6. The animal sacrifice.
7. The structure of the group.
8. The administration of the group.
9. The economics of the group.
10. The Anastenarides in their daily lives.
11. Characterization of an Anastenaris.
12. Social contribution of the Anastenari.

1. *Self concentration and prayer*

Self concentration and prayer are in fact the second stage of the psychological process necessary for the dancer and fire walker to get the «message» from Saints Constantine and Helen. All through the year the Anastenarides must have performed their religious duties and also have lived according to the pattern given by the two Saints so as to deserve the epithet «just» and «pure».

Prayers in this case do not differ from the usual ones of the Greek Orthodox people in front of their icons. What is a characteristic of this praying is the deep self-concentration which puts the Anastenarides in an ecstatic condition.

2. *Ecstatic singing and dancing*

Upon entering this ecstatic condition the sacred dance starts the lyra (a rebec) as well as the daouli (base drum) have already begun playing a certain melody and rhythm and both the dancers and the musicians sing certain verses.

The verses the Anastenarides sing while dancing or during the intervals of the ceremonial dance or even when sitting at the ceremonial dinner, all refer to the heroism, justness, and chastity of Mikro-Konstantinos (Little Constantine).

They mention passionately how that heroic, just and noble young man fought the enemies of the Greek Christians and how he saved their lives and properties and protected the women from slavery and rape.

No psalms, no hymns but heroic songs especially referring to Mikro-Konstantinos; this is extremely important since there is a complete lack of any other element in these songs but patriotism and religion. There arises a question: Who is that Mikro-Konstantinos and what is his connexion with the Saints Constantine and Helen that Anastenarides adore in such a special way?

MikroKonstantinos is a hero often mentioned in the songs of the Acritan cycle. In the Acritan cycle of songs, which are about Digenis Acritas, MikroKonstantinos is mentioned as the brave young brother of Digenis' mother and as a kind of war trainer of Digenis. We find him mentioned in the songs of the post-Byzantine times and in those songs sung during the Turkish occupation of Greece.

However the Anastenarides know nothing about the hero of the Acritan songs. They insist that their hero is Saint Constantine himself while he was young. But one need not be particularly attentive to see that this belief is false. This interpretation cannot be accepted either chronologically or historically.

No matter who MikroKonstantinos is, psychologically he is an extremely important person or rather a symbol. The dancing, the singing, and the firewalking lead us to believe that the Anastenari is both religious and heroic as a custom. In fact, here we have the purest Greek conception and feeling of the relationship between religion and freedom of one's country. Saint Constantine combined the cross with the sword and with the blessing of his mother became a symbol of the defender of Christianity against its enemies.

The Anastenarides are particularly devoted to Saint Constantine and follow his example. But since Saint Constantine is a Saint it is difficult for simple people to think of themselves as substitutes for their hero Saint on earth. They believe that they are his humble soldiers who in order to realize the ideals of Christianity and patriotism do not hesitate to go through fire. But a hero who has not been a saint is much closer to them psychologically. MikroKonstantinos is the best one they could select. He is really a carboncopy of St. Constantine the Great: Heroic, chaste, just, devoted to the great ideals of Church and state, even guided by the Saint and His holy Mother as these themselves had been guided by the Supreme Couple, the Holy Virgin and Her Son.

This psychological escalation of MikroKonstantinos, I should like to emphasize, is not just a hypothesis. We have extensive evidence from both narrations and the actual behavior of the Anastenarides. On the other hand it is very characteristic that the Anastenarides pray to Saints Constantine and Helen but when they become enthusiastic, i.e. when they get the message, from the Saints, it is MikroKonstantinos' life and behavior that they sing and dance about. Saint Helen of course is also sung about and praised as a sample of motherhood.

We should not, however, limit the meaning of the Anastenari to what our psychological analysis has shown so far. Above all we should not think that this custom is just a mime, a performance dedicated to the memory of a certain event or the like. The Anastenari is something much more. It is something real and always new. For what Euripides (Baccants) and Nietzsche said about enthusiasm becomes true; because when an anastenaris is in ecstasy, he suffers but he does not suffer because of only certain ills or because of his own ills but he suffers for all of the ills and pains of mankind.

There is no doubt that the most striking characteristic of the custom is the deep ecstasy of the Anastenarides. The singing and the dancing as well as the firewalking are a natural result of this ecstasy. However, the question arises as to why the Anastenarides worship their Saints in this ecstatic way.

Perhaps the answer is very simple: Singing and dancing is in the blood of the Thracian people and spring from the depths of their souls. Worshipping not only with feelings and thoughts but also with actions is also an ancient Thracian characteristic. Constantine the Great became a saint of the Orthodox Church because of his policy towards Christianity and the actual way he protected Christianity. So the Anastenarides imitating his example must act accordingly. Concentration and prayer, religious hymns and ceremonies condition them for the ecstatic state. But the expression of this ecstasy depends on the particular emotional and moral world of the Anastenaris who achieves ecstasy.

In accordance with this, each Anastenaris therefore becomes a little MikroKonstantinos, singing and dancing and stepping through the fire as the Greek heroic ideal orders.

We should not forget, on the other hand, that the Anastenarides' idea of war is never offensive but always defensive and conductive to the welfare and prosperity of their country. Thus the Anastenari is not a warlike custom in the narrow sense. It is a custom for the good year, that is to say, good harvests, rich pastures, good health for both the people and the animals and also safety against any probable attack of a hostile army.

The Anastenarides, being mystics, grasp the mystical rhythm of nature as a whole, with man and his troubles included.

Singing and dancing, that is to say, melody and rhythmical movement, are the best and the most natural means to express all these

emotions within the framework of religious worship. In fact, in the Anastenarides occurs what happens with all people who are in ecstasy, for there too, we have the various expressions of enthusiasm and the different directions that enthusiasm takes: singing, dancing, abolition of the fear of the fire, passing from the ego to the superego, as well as from the «I» to the «us».

3. *The groaning*

The groaning which the Anastenarides are supposed to owe their name to (anastenaris means the one who groans) is a very important characteristic of the custom and seems to have been misleading to the researchers of the origin of this custom.

What should be emphasized is that it has nothing to do with dionysiac shouting. If any shouting does occur it is not.

The Anastenarides groan like all suffering people filled with heroic enthusiasm. And though supposedly a characteristic of the custom, many Anastenarides never groan. Generally the frequency or the kind of groaning depends on the temper of the Anastenarides as well as on many other special conditions.

A lot has been said or written about Anastenarides while in ecstasy. Most of it is just misunderstanding or guessing. It is true that some of the Anastenarides, while in ecstasy, say to themselves but aloud for long periods of time and they have a real delirium, like a person who has a high fever. Very often they shout out hysterically as well, and that has led to the deductions that they are a mad people.

I am not a psychiatrist and I am not trying to define what this delirium is. But, all cases of such frenzy that I have witnessed, for the last four years, very closely at the «panegyris» I have found that even if they seem to be nonsensical, they are not.

Anastenari means agony, crying out because of the misfortune or evil in this world; it means, also a deep and sincere sympathy for the suffering of man. So, an Anastenaris, while in ecstasy, is full of these feelings. It is natural, when he listens to the sufferings or the deeds of the hero-Mikro Konstantinos, to think of his own sufferings — a well as of mankind's and so he does and if he is one of the «talkative» Anastenarides and he cannot check his ecstasy enough, so as not to shout out, he does express his feelings and thoughts with words. Though they just utter words most often, and what they say sounds confused or nonsensical, it is not. In fact, it is either something personal or so-

me one's they know themselves but not the rest of the audience or quite often it is what we should perhaps call a «historical» crisis. They may cry and lament and shout out grievingly getting affected by the meaning of the verses sung at certain moment when these verses sing about the sufferings of the Christians and the catastrophe that the Turkish army caused to the Greek villages hundreds of years ago, for example.

Sometimes they compose verses too in order to lament the adventures and mistreatment of their holy icons, like a woman Despoina Kanari did to lament the icon of the Saints that the Bishop of Drama has taken from the Anastenarides without any right.

All this, to one who does not know the psychosynthesis of the Anastenarides and the psychological meaning of the Anastenari, sounds very strange and even mad. However in this lamenting one can see and feel all the greatness and goodness of the souls of these men who, in spite of the hard life they lead, never stop being sensitive and full of sympathy for the sufferings of human beings.

4. *The holy icons*

The relationship of the Anastenarides to their holy icons is very interesting. Generally the Anastenarides respect icons like all Greek Orthodox Christians do but the Anastenarides' icons mean something special to them. From one aspect, their icons mean the whole custom itself because of many reasons: The icons have their own sacred story. They have been made or found in a legendary way, and they give to the Anastenarides the «messages» of the «Chares» i.e. Saints Constantine and Helen. Above all they summon their favorites to dance and firewalk.

On the other hand, there is no iconolatry: «It is the Saints through their icons (the properly made and respected ones) and not the icons themselves that call us to the firewalking» the Anastenarides say.

We should mention here that whatever belongs to the icons such as the «podies» the special cloths over the icons, the «amanétia» the sacred kerchiefs, and the ex-voto offerings are sacred as well. A great part of the happiness or the misfortune of people and of the Anastenarides themselves especially is concerned with the proper behavior towards the icons and all their belongings.

5. *The blessing of the water*

The blessing of the water is another characteristic feature of the

Anastenari. A special rite takes place at the «agiasma» the spring of water (if any, as in Agia Eleni) or at the «Konaki» the house of the chief of the Anastenarides.

Water is the «a» of wealth in the community and a lot of prayers, rituals, etc. are dedicated to it.

It is a great mistake to believe that the Anastenari has as sacred liquid such as wine. In fact, wine is completely absent and the Anastenarides do not even taste it during their dance or firewalking, or just before they start concentrating. Nor is any other hallucinatory drug ever used.

The blessed water is the best remedy for the abolishment of any illness or evil.

6. *The animal sacrifice*

Animal sacrifice is a very well known element of ancient religious practice. The Anastenarides still practice it but it should be mentioned here that a) animal sacrifice means nothing special to Anastenari and it is a widespread religious practice in Thrace b) the Anastenarides love animals, sometimes even exceptionally and treat them tenderly.

The selected animal for sacrifice is not killed if it does not «walk willingly» to its death, for if it doesn't, it would mean the Saints do not like the sacrifice. The cause of its not being acceptable is, no doubt, some disgust of the sinful behavior of the Anastenarides or the community. It may also mean the coming of something bad for the community or even the whole of mankind.

On the other hand, the sacrifice of the animal must be done in a way that will not make the animal suffer.

7. *The structure of the group*

The structure of the group of the Anastenarides is very important and perhaps it is also a considerable element in the study of the origin of the custom itself. As group of the Anastenarides is considered the whole of the Anastenarides in charge.

In fact there are two kinds of grades of Anastenarides a) The Anastenarides who believe and help either by their presence at the panegyri or by their contribution to its expenses b) The main group that is to say the Anastenarides who take more active part: the dancers, firewalkers, as well as, the ones who run the ceremony and administrate the group.

8. *The administration of the group*

The group of the Anastenarides is administered by the chief Anastenaris assisted by a twelve member committee. However, since the chief is rather a coordinator and not a chief with special authority, all the members of the group take part in its administration in a decisive way.

The chief is elected for life by the members of the group in a democratic way. He loses his position if he proves himself to be undeserving the office. Not so much his incapability, as much as, his moral inefficiency would lead to that.

The requirements for the position are many. One must have proved himself to be an extremely smart, energetic and pious man so as to acquire the confidence and trust of the rest in order to be appointed «archianastenaris». Very often, even today, the relative signs from the Saints are quite necessary and the election is done in ecstatic conditions. The burden of this office is considered to be very heavy since the archianastenaris has only responsibilities and not any kind of privilege or reward.

The twelve member committee, the «Dodecas» is not in fact elected formally. The Anastenarides who are respected for their morality, prudence and experience quite naturally and informally get elected for the «Dodeca».

The members of the «Dodeca» offer their services to the group either as advisors or as carrying on a special duty, i.e. make the fire for the firewalking, keeping the accounts, etc. However, their main duty is the interpretation of the signs of the Saints, of the dreams of the Anastenarides, etc. They are the confessors of the Anastenarides and the advisers to what must be done when something goes wrong either with the health or the work of an Anastenaris.

It is quite evident what the psychological importance of the «Dodecas» is and there is no need to talk about it any further. They are really helpful and one must admire the ability of these simple and uneducated men and women in looking into the very depth of human soul and explaining lots of the troubles, the pains, and the agony in a way that only a psychoanalyst could do.

What exactly is the group of the Anastenarides is difficult to define.

«We are like a cooperative society. Each of us has a special duty that must be fulfilled so that we can all together serve the Saints pro-

perly», Sotiris Liouros says the chief of the Anastenarides of Langada and a very important man. Though in scientific terms his definition is not correct we can, nevertheless make our deductions about the kind of division of work within the group as well as how this cooperation is necessary in the cult of the Saints Helen and Constantine as the anastenarides have it.

On the other hand the fact that there is a very real cooperation, with all its democratic and humanistic characteristics, would make the whole thing important for the study of cooperation as a social phenomenon.

It should be noted that a hereditary right is not necessary for one to join the group or be appointed to the office of archianastenaris. The door is open to anyone who would be called by the Saints. There is no effort to attract anybody to join, not even to members of an Anastenaris' family. Freedom is a rule since being an Anastenaris is not something artificial nor is it something one can learn. An Anastenaris is appointed by the Saints themselves.

There is no kind of initiation either; but in order to get one the amanetia, a sacred kerchief, from the chief as a sign that one can take part in the sacred dance and firewalking, he must be known as a respectable person. Enthusiasm is not enough since it is necessary to be of a sacred kind and, of course, unrespectable or impious persons cannot have it.

However a preference to people coming from the town of Kosti in Eastern Romylia which was the cradle of the Anastenari, (at least for the last few centuries) is quite evident. Especially for the chief who usually comes from Kosti and, besides, is the heir to one of the holy icons.

9. *The economics of the group*

The Anastenarides used to meet, and still do, the expenses of their ceremonies and rites with personal contributions or gifts. Today that they are dispersed in various places, they have additional expenses and the thousands of people who visit the centers of the Anastenari to see the firewalking add even more troubles and financial problems for them so that the Anastenarides cannot take care of these expenses by themselves.

Therefore, they are necessarily sponsored, though they don't like it because strangers interfere in their business.

In their villages in Eastern Romylia they had their own cash,

gathered by means of personal contributions and gifts but today this cash is almost non-existent though they still carry on the tradition of gathering money and food for the panegyri through their friends.

Because of the lack of funds they don't practice any more the giving of financial help to a member that might need it, as they did in their home town in Eastern Romylia.

On the other hand, at no time does an Anastenaris, make money by using his abilities as an Anastenaris. He practices curing, blessing, and rendering all kinds of help he can, but he is never paid for these things, although very poor as a rule.

The money that is collected today from the tickets one pays to see the firewalking is used for the expenses of the panegyri which are getting higher and higher. What is left, according to the desires of the anastenarides is used for some common good : For the improvement of a school building, the repair of a street, etc.

We should mention that they refuse to turn the panegyri into a business and they accept the help to organize it only from non-profit societies or the administrators of their villages. If one gives them a gift they accept it but only when it represents an expression of friendship and approval of the Anastenari.

Generally they are very careful lest they get accused of greediness. Be that as it may many things are different financially for the Anastenarides today than they were in Eastern Romylia and this is a very serious problem for them. However they still resist the difficulties they meet and, even more, resist any proposition to use their abilities to make money.

10. *The Anastenarides in their daily lives*

The Anastenarides are a conservative people, good workers and live very simply.

They rank among the poorer classes of people but they do their best to improve their positions. Most of them are farmers and raise cattle.

However, regardless of how they make their living, all through the year they have their souls and thoughts devoted to their Saints and they try to live a life according to the saintly pattern.

As soldiers they are brave, as citizens they are respectable and exceptionally law-abiding. The law is the master of their communal life and must be obeyed.

They are sociable, and like good company, but they seem to like the company of each other best of all.

They gather together very often and talk about the «messages» they have received from the «Chares» through dreams or through certain signs of the icons. They advise each other on the problems they have as Anastenarides or as common people. They also gather together just to tell stories about their Saints, sing their sacred songs and play the lyra (rebec) and the daouli (large drum). In these meetings you can feel that special air of mystery combined with the heroism of a warrior, chastity, and self sacrifice in order to protect and help people who need it.

Old women and mothers are particularly respected.

Women, in general, have an exceptional place in the thoughts and feeling of the Anastenarides. In fact, the respect shown to Saint Helen appears to be the oldest element of this cult and seems to be related to the cult of the Great Mother. This will be discussed later on.

Though the patriarchal system prevails, the mother has never lost her eminent place in the thoughts and feeling of the Greek people. The great relationship is still the one between Mother and Son.

A Greek mother, traditionally is not only a sample of affection a self-giving person in the family, she is also a sample of bravery. She never hesitates to push her son to fight for the three-fold Greek-Christian ideal of country-family-religion. An ideal fulfilled by Helen and Constantine at least according to the beliefs of the Anastenarides.

The Anastenarides are proud of being selected by the Saints for this «work» as they call their way of worshipping Saints Helen and Constantine, but, very often, only a kind of stoicism makes them carry on such a heavy burden with which the latter have loaded them.

They are forgiving and very sensitive to the sufferings of their neighbors and they are not indifferent to their own misbehavior and they express their disgust openly.

Towards the scientific investigators they are nice and helpful but their lack of education makes investigation difficult and even brings it to a deadlock. Very often, they are reticent as if there were a secret they would like to keep for themselves but although true this is only because they don't know what answers to make. On the other hand, they express a good hearted irony when they see one puzzled about them.

Physically, they are people of good health and can endure all the

pains and fatigue of their ceremony easily. What should be emphasized is that no mental disturbance can be noticed in them. However, when in an ecstatic state they get nervous easily and often have nervous crisis. But still, not all of them do.

Perhaps a psychiatrist would make different deductions than the above, but still there is always confusion between mediumistic phenomena and mental disturbances and the differences have not been cleared up by science.

11. *Characterization of an Anastenaris*

The Anastenarides, perhaps without much objection, could be characterized as christians and even orthodox, shamans.

Such is their psychology as is their mentality; their conception concerning the relationship between the spiritual world and reality, good and evil, as well as their actions and generally their view towards God and men, all have the characteristics of a shaman as defined by M. Eliade who distinguishes them from priests and magicians (see Shamanism... by M. Eliade):

1) The Anastenarides don't have a religion of their own but just the religion of the community in which they live which is expressed in rites in a very deep and powerful way.

They don't have exclusive Saints but the common ones which they adore more fervently. Their ecstasy and their enthusiastic nature of worship is the result of this intensity. This does not mean the adaptation of another form of worship with the idea that the common one is not accepted.

2) They are the chosen people by the Saints.

They are bound by the spirit of the Saints and that is why they can acquire the power to abolish evil and only evil.

3) Evil for the Anastenarides is sickness, war, and bad times for animals and crops and originates from the spirits of evil; and sometimes are a punishment (but not in the sense of revenge but as a natural equilibrium as justice to bad behavior) for the sinful practices of men by the Saints.

4) They become Anastenarides after being called by the Saints by means of a dream, trance, etc. but sometimes by means of a sickness especially a nervous disorder which has been cured in miraculous way.

5) They can perform the common practices of a shaman, that is to say, foretelling, curing, rainmaking, etc.

6) They perform these things, not as priests but as faithful believers. In no way do they substitute themselves for a priest (example: the care with which they do the blessing of the waters when a priest is not available) or magicians. A magician has spirits at his command whereas the Anastenaris is held by the spirits of the Saints.

7) The means of religious expression that they use in their rites are basically the same as those used by priests. Prayer, exorcism, blessed water, etc.

8) Ecstasy and enthusiasm are special characteristics. As for the ecstasy of the Anastenarides we must note that it is more or less held in check. This is the best form of ecstasy according to Eliade. This destroys the opinion held by some people that Anastenarism implies a nervous breakdown.

12. *The social contribution of the Anastenari*

We can say that the Anastenari is still of use as a custom.

Of course, today, the Anastenarides have lost a great deal of their prestige.

They no longer have the eminent place they held in their hometown. The age of reason, has destroyed the very foundation of the admiration of the non-Anastenarides for them. Very few among the thousands who see them walking through the fire without getting burnt, believe that Saint Helen leads their dance on the live coals and protects them from the fire. In addition, coming as refugees to a part of Greece less isolated than their villages were in Eastern Romylia, though they are themselves isolated within the various communities they now live in.

They are still respected and admired but they never stop being the "strangers,, with this unusual custom. A sort of awe mixed with admiration and respect for them by the rest of the inhabitants of the places in which they live, is not completely absent.

To make it worse they have the open hostility of the Greek Orthodox Church which quite unreasonably charges them with the crime of impiety, calls them magicians and such nonsense that makes them really unhappy.

However, not only have the Anastenarides never stopped being devoted to their custom but also we can say that this custom is still of some use not only for the Anastenarides themselves but for many

others who can understand the meaning of the Anastenari. The fact that more and more people go to pray before the holy icons of the Anastenarides talks for itself.

Anyway, the Anastenarides present examples of a people who try to reach the world of the Saints without any drug but by making use of the powers that a human being has in him. They also give examples of a people who do not hesitate to go through fire for the common good. They are heroes in that sense of the word and they carry on the best traditions of self-sacrifice for the defence of their country and their religion.

For Greeks, the Anastenari mean something more, since it has been brought to Mother Greece as the most sacred part of the tradition of the lost paradise by the refugees of Thrace.

A lot of the elements of the Anastenari belong to the area of romanticism and the world of magic. However, C. Young would say that it offers great services to a considerable number of men for its psychological value and I think that he would be right.

All this, is a part from the great scientific interest that it has because of the Anastenaris' power to withstand the effects of fire.

Perhaps some day the Anastenarides will prove themselves extremely useful to science with their ability to abolish the destructive power of fire with their bare flesh.

Generally, for many reasons, the Anastenari is a good subject for the study of what is called psychosomatic relation.

It belongs to the field of physiology and relative sciences to find out why the Anastenarides do not get burnt while in ecstasy, so therefore I'm not referring to this element in our work almost at all. Regarding the origin of the custom another work of mine will be published soon, I hope. What I would like to emphasize here is that we have come to the deductions that: the Anastenari itself has been mixed with the local cults of other Saints, especially of Saint Athanasios, something which has been extremely misleading to the investigation of the custom.

On the other hand, no elements of the ancient cult of Dionysos can be noticed in the Anastenari as exclusive characteristics of its essence. We have evidence that the main features of the custom were shaped in Byzantine times and that Saint Constantine's acts as a protector of the Christians, (an apostle according to the Greek Orthodox Church) as well as Saint Helen's like activities, have played a decisive part in the formation of this cult that we call the Anastenari.

Note : 1) We offer proofs of this research of mouse to every one who wants to study the Anastenari seriously.

2) I am thankful to Ted Petrides the Greek-American folklorist and Folkdance-Analyst for his help in writing the English text.

Write to : Maria Michael-Dede

7 Ypatis St.,

Athens 608

Greece

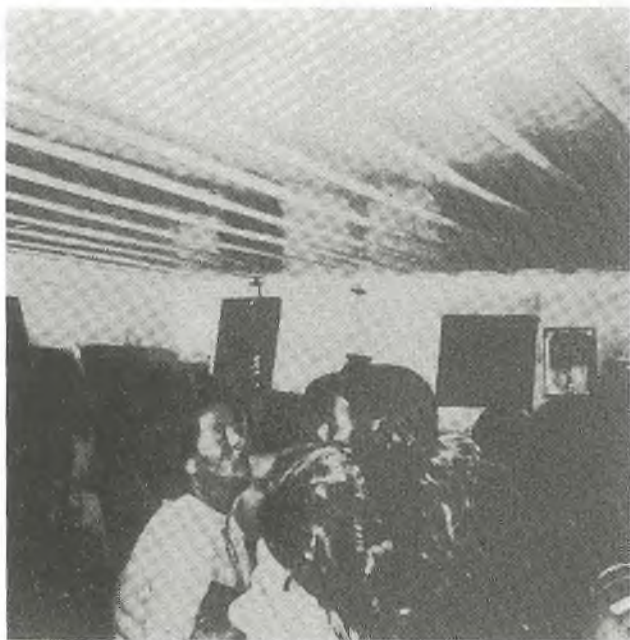
Telephone : 785747

The «Anastenari» is published in «Thrakika» after the suggestion of Mr. Dem. Oekonomides, Professor of Ethnology in Athens University, who characterizes this work as very interesting and useful for the research of folk civilization.

α) Στο κονάκι όλα είναι έτοιμα για να αρχίσει το «πανηγύρι».

b) Everything is ready for the panegyri to start in the «konaki».

α) Οι αναστενάρηδες προσεύχονται κι' έκστασιάζονται. 'Ο χορός τους αρχίζει.

b) The anastenarides pray and become ecstatic. Then they start their sacred drance,

- α) Οι έκστασιασμένοι αναστενάρηδες κρατούν τις εικόνες με τόν πιδό μεγάλο σεβασμό και χορεύουν.
- b) The anastenarides are holding the sacred icons while dancing with deep piety

α) 'Η έκφραση στα πρόσωπα τών αναστενάρηδων μιλά από μόνη της για τὸ εἶδος καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς αναστενάρικης ἐκστάσεως: Πόνος, σοβαρότητα, εὐπρέπεια, ἀποφασιστικότητα.

β) The faces of the dancing anastedarides show their feelings and the kind of their ecstasy: Agony, piety. decisiveness.

- α) Τὰ ζῶα τῆς θυσίας ραντίζονται μεῖ ἁγιασμὸ καὶ σταυρώνονται ἀπὸ τὸν ἀρχιαναστενάρη.
- β) The animals that will be sacrificed are sprinkled with blessed water and marked with a cross by the chief of the anastenarides,

- α) Μετά τόν άγιασμό ό ιερός χορός έξακολουθει μέ τήν ίδια πάντα έξ-
σταση κι' ευσέβεια.
- β) After the blessing of the water the sacred dance starts again with
the same piety as before.

α) Τὰ ξύλα ἔχουν τοποθετηθῆ καὶ ἡ θρακιὰ θὰ εἶναι ἕτοιμη σὲ τρεῖς μὲ τέσσερις ὥρες καὶ οἱ ἀναστενάρηδες θὰ τὴν σβύσουν μὲ τὰ γυμνὰ πόδια τους.
 Στὴν ἀρχὴ τῆς πυροβασίας ἡ θρακιὰ ἔχει γύρω στοὺς 800 cel.

β) The logs have been arranged so as to get burnt soon. It takes three to four hours until they turn to the coals on which the barefooted anastenarides will dance.

α) 'Η Δέσποινα Σ. Λιούρου διαψεύδει όλες τις θεωρίες περί «τεχνικής» τής πυροβασίας. Είναι πολύ βαρεία και χωλή. Σε έκσταση όμως πυροβατεί θαυμάσια.

β) Despoina Liourou is a sound example of what an anastenaris can do while in ecstatic condition. She is very heavy, lame and she can hardly walk. However she dances and walks on the live coals, when in ecstasy.

- α) Ἡ Φωτεινὴ Λιούρου - Μοσχοτᾶ σύμφωνα με περιγραφές παλαιότερων ἐρευνητῶν, ὑπῆρξε καταπληκτικὴ πυροβάτισσα.
 β) Fotini Liourou - Moschota seems to have been a unique firewalker.

α) Μετά την πυροβασία, επίσκεψη στην υπέργερη αναστενάρισσα Παν. Ραζή.
Ένας ένας οι αναστενάρηδες χορεύουν υποκλινόμενοι εμπρός της. (1) Τέλος
κοινό δείπνο στο κονάκι και πάλι τελετουργικού χαρακτήρα. (2)

β) After the firewalking the anastenarides visit the old anastenarissa
Pan. Razi to pay honor to her. They dance one by one before her bowing
and getting her blessing. (1) Then the anastenarides go back to «Ko-
naki» and sit at a ceremonial dinner.

ΑΓΓΕΛΟΥ ΓΕΡΜΙΔΗ

Υποστρατήγου ε. ά.

ΤΑ ΓΑΝΟΧΩΡΑ

ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Πόνημα Ίστορικό, Γεωγραφικό και Λαογραφικό

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1972

ΤΑ ΓΑΝΟΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

(Πόνημα Ιστορικό, Γεωγραφικό και Λαογραφικό)

Υποστρατήγου ε. δ. ΑΓΓΕΛΟΥ ΓΕΡΜΙΔΗ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ :

Στο φύλλο τῆς 23ης Ἰανουαρίου 1969 τῆς ἐφημερίδος «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ», ἐδημοσιεύθη ἓνα ὠραιότατο λαογραφικὸ κείμενο τοῦ κ. Μανδριτσιώτη (πρόκειται περὶ τοῦ Ἐπιτίμου Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ΣΕΚ κ. Μαϊκίδη), ἀναφερόμενο σὲ ἓνα Γανοχωρῖτη χωρικὸ καὶ ἐρασιτέχνη ψάλτη, ντυμένο μὲ τὴν τοπικὴ ἐνδυμασίαν τῶν Γανοχώρων τῆς Ἀνατ. Θράκης. Γιὰ τὴν πληρότητα τῆς ἐργασίας μου αὐτῆς, παραθέτω αὐτούσιον τὸ λαογραφικὸ αὐτὸ κείμενο, ὅπως δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔλαβα ἀφορμὴ νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν συγγραφὴ τοῦ Πονήματος τούτου.

«Οἱ τοπικὲς ἐνδυμασίαις — ἔγραφε ὁ κ. Μανδριτσιώτης — τις ὁποῖες ἐξέτόπισε ἢ σύγχρονη πρόοδος καὶ ἐξέλιξις, ἔγιναν πολλὰς φορὰς ἀφορμὴ γιὰ παρεξηγήσεις, συγχρόνως ὅμως ἔδωσαν μαθήματα σὲ μερικοὺς ἀπερίσκεπτους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ὡς μόνον κριτήριον εἶχαν τὴν περιβολὴν τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Τὸ ἀνέκδοτον ποὺ θὰ ἀναφέρω, εἶναι αὐθεντικὸν καὶ συνῆθη στὴν Κων)πολιν, μὲ ἥρωα ἓναν ἀγαθὸν Γανοχωρῖτην, ἐδῶ καὶ 50 χρόνια. Τὰ Γανόχωρα (Γάνος καὶ Χώρα), εἶναι μιὰ περιοχὴ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, τὴν ὁποία κατοικοῦσαν τότε καθαρὰ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοί, ἓνας λαὸς ἐργατικὸς, φιλότιμος καὶ φιλόθρησκος καὶ μὲ ἀρκετὴ ἔφεσι πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἀναδείξας ἐξαιρετικοὺς Ἱεροψάλτας, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὑπῆρξαν μαθηταὶ τοῦ περιφημοῦ ἐκείνου Ἄρχοντος Πρωτοψάλτου τῶν Πατριαρχείων, Ραιδεστριοῦ τὴν καταγωγὴν. Ἡ ἐπάρκεια τῆς γῆς ἐπέτρεπε σ' αὐτοὺς νὰ ζοῦν μιὰν ἀνετη ζωὴν καὶ τὰ περισσότερα σπίτια ἦσαν ἀρχοντικά, ἢ δὲ τοπικὴν τους ἐνδυμασίαν τόσο περιποιημένην καὶ «κυμπάρικην», ὥστε ἦσαν γνωστὴ μέχρι καὶ τὴν Κων)πολιν ἀκόμα.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Γανοχωρῖτες βρέθηκε κάποτε γιὰ δουλειὰς του στὴν Κων)πολιν καὶ τὴν Κυριακὴν, μὲ τὴν πρώτην καμπάνα, πῆγε σὲ μιὰ ἐκκλησίαν καὶ τραβήξε κατ' εὐθείαν στὴν θέσιν τοῦ δεξιοῦ ψάλτη, ποὺ ἦταν ἀκόμα κενή. Σὲ λί-

γο ήλθαν και οι ψαλτάδες και ο μὲν ἀριστερὸς κατέλαβε τὴν θέσιν του, ὁ δεξιὸς ὁμως παρέμεινε στὸ παγκάρι, διότι τὸ στασίδι του ἦταν πιασμένο ἀπὸ κάποιο ἀγνωστο χωρικό. Ἀπὸ τὴν ἀπρόσκλητη αὐτὴ ἐπίσκεψι ἀνησύχησαν ὅλοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι και γι' αὐτὸ ἔστειλαν ἕναν Ἐπίτροπο, γιὰ νὰ διευθετήσῃ τὸ θέμα και νὰ ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία.

Ὁ Ἐπίτροπος ὁμως ἀπὸ κακὴ ἐκτίμησι, θέλησε νὰ εἰρωνευθῇ τὸν χωρικό και τὸν ἐρώτησε : «Πατριώτ' σὺ φαίνῃσι Γανοχωρίτ'ς; Τί φκιάν' τὰ βώδια στοῦ χουριό σ'»;». Ὁ Γανοχωρίτης πού εἶχε παρακολουθήσει κάτω ἀπὸ τὰ βλέφαρά του ὅλη τὴν κίνησι και τὴν ἀνησυχία πού προκάλεσε, δὲν ξαφνιάστηκε, οὔτε κι ἔδειξε νὰ πειράχθῃ ἀπὸ τὴν πρόκλησι και μὲ ἡρεμῃ και ἀξιοπρεπῇ στάσι τοῦ ἀπήντησε : «Τὰ βώδια στοῦ χουριό μ' εἶναι πολὺ καλά, σπέρνονσι τάρ'ι γιὰ νὰ τρῶνε τῆς πόλεως μερικὰ γαιῖδ. . .» (Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου. . .).

Ἡ ἀποστοματικὴ αὐτὴ ἀπάντησι τοῦ χωρικοῦ τοὺς ἔδωσε νὰ καταλάβουν, ὅτι κάποιο λάθος ἔκαναν και ἀμέσως ἄρχισε ἡ λειτουργία. Ἐπὲροχος ὁ Γανοχωρίτης ἐκεῖνος στίς καταβάσεις, προχωρεῖ ἀκόμα καλύτερα στοὺς αἶνους, και μὲ τὴν μελωδικὴ φωνή του συγκινεῖ τὸ ἐκκλησίασμα, σὲ σημεῖο πού κάνει ἐλαφρὰ παλμικὴ κίνησι και αὐτὸς ὁ παλυέλαιος. Ἄφθαστος ἐπίσης και στὸ δοξασιικό. Ἰδρωκοπεῖ ὁ ἀριστερὸς ψάλτης νὰ τὸν παρακολουθήσῃ, γιὰ νὰ μὴν παρουσιασθῇ χάσμα. Μέχρι τέλους, ἡ λειτουργία ἦταν γεμάτη ἐκπλήξεις ἀπὸ μουσικότητα και μελωδία. Τὸ ἀποκορύφωμα ἦταν ἕνα ἰδιόμελο, τὸ ὁποῖο ἔψαλε τὴν ὥρα πού ὁ Παππᾶς ἔδιδε τὸ ἀντίδωρο. Κατὰ τὴν ἔξοδό του τὸν σταμάτησε στὸ παγκάρι ἡ Ἐπιτροπὴ και ἀφοῦ τοῦ ζήτησαν συγνώμην, τοῦ ἐπρότειναν τὴν θέσι τοῦ δεξιοῦ ψάλτη. Τοὺς ἠύχαρίστηκε μὲ εὐγένεια και καλωσύνη διὰ τὴν τιμὴ και προτίμησι, τοὺς ἐδήλωσε ὁμως κατηγορηματικά, ὅτι προτιμοῦσε νὰ γυρίσῃ στὸ χωριό του, ὅπου τὰ «βώδια» τὸν ἐσέβοντο και τὸν ἐκτιμοῦσαν πολὺ περισσότερο ἀπὸ μερικοὺς ἀνθρώπους τῆς πόλεως.

Ἐλπίζω νὰ ἰδῇ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τῆς στήλης σας, διὰ νὰ παραδειγματισθοῦν μερικοὶ ἀπερίσκεπτοι, ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ κρίνῃ κανεὶς μόνο ἀπὸ τὴν φορεσιά τοῦ καθενός».

Ὅπως βλέπουν οἱ ἀναγνώστες, τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι ὠραιότατο και δίκαιος ὁ ἔπαινος και τὰ συγχαρητήρια γιὰ τὸν συντάκτη του. Παρεισέφρυνε ὁμως ἕνα γεωγραφικὸ λάθος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν θέσι τῶν Γανοχώρων, ἐκεῖ στὴν Ἄνατ. Θράκη. Καὶ γιὰ τὴ διόρθωσι τοῦ λάθους αὐτοῦ και γιὰ νὰ θυμίσω στοὺς κατεσπαρμένους σ' ὅλη τὴν βόρειο Ἑλλάδα κυρίως, Γανοχωρίτες, τίς ἀγαπημένες γενέτειρές τους, ἔγραψα τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ πραγματεία γιὰ τὰ ΓΑΝΟΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤ. ΘΡΑΚΗΣ, περιλήψι τῆς ὁποίας δημοσιεύθηκε στὸ φύλλο τῆς 2ας Φεβρουαρίου 1969 τῆς ἐφημερίδος «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ». Τὴν πραγματεία μου αὐτὴ, τὴν συνεπλήρωσα ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ, ὕστερα ἀπὸ

ἔρευνες καὶ μελέτες σὲ μεμονωμένα πονήματα καὶ ἱστορικά ἔγγραφα καὶ ἀπὸ πολλοὺς παλινοὺς Γανοχωρίτες, πού ἔχουν ζωντανές ἀναμνήσεις ἀπὸ τὶς γενετικεῖρές τους στὰ ΓΑΝΟΧΩΡΑ τῆς Ἀνατ. Θράκης. Ἀναμφισβήτητα ὅμως εἶναι ἀτελής καὶ γιὰ τὴν πλήρη ὁλοκλήρωσί της, παρακαλοῦνται θερμότατα οἱ ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατεσπαρμένοι Γανοχωρίτες καὶ ὅσοι ἔζησαν στὸ ἀξέχαστο ἐκεῖνο ἀνθοκήπιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀνατ. Θράκης, νὰ μοῦ ἀποστείλουν, ἔστω καὶ ὑπὸ μορφὴν ἀπλῶν σημειωμάτων, ὅτι στοιχεῖα ἔχουν στὰ χέρια τους, ἢ δύναται νὰ διατυπώσουν, ἀναμνησκόντες τὶς ἀναμνήσεις τους. Θὰ τοὺς εἶμαι ἔσασι εὐγνώμων γιὰ τὴν πολύτιμη προσφορά τους.

ΤΑ ΓΑΝΟΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γεωγραφική περιγραφή τῆς περιοχῆς Ἱεροῦ Ὀρους Γανοχώρων.

Πρὶν ἀρχίσω τὴν κυρίως περιγραφὴ τῶν Γανοχώρων, κρίνω σκόπιμο νὰ παραθέσω μερικὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὀρους, τὸ ὁποῖο περιβάλλεται ἀπὸ τὶς κομποπόλεις καὶ τὰ χωριὰ τῶν Γανοχώρων. Οἱ δύο αὐτοὶ γεωγραφικοὶ ὄροι εἶναι τόσο ἀλληλένδετοι μεταξὺ τους, ὥστε δὲ νοεῖται ὁ ἓνας, διάφορος ἀπὸ τὸν ἄλλον. Στὴν πράξι Γανοχώρα σημαίνουν Ἱερὸν Ὀρος καὶ Ἱερὸν Ὀρος σημαίνει Γανόχωρα.

Τὸ Ἱερὸν Ὀρος ἀποτελεῖ ἐκτεταμένη χαμηλὴ σχετικὰ ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἀρχομένη ἀπὸ τὸ ὕψος περίπου τῶν χωριῶν Σιμιτλή καὶ Κουμβάου, φθάνει μέχρι τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, καλύπτουσα τὸ τμήμα αὐτὸ τῆς Θρακικῆς παραλίας τῆς Προποντίδος. Συνδεομένη μὲ τὴ βορειοανατολικά καὶ ἀνατολικά τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ὄροσειρὰ τῆς Στράντζας μὲ χαμηλὴ λοφοσειρά, διχάζεται στὸ ὕψος τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως. Καὶ ἓνας μὲν κλάδος εἰσέρχεται στὴ χερσονήσου αὐτὴ καὶ συνεχῶς χαμηλοῦμενος, καταλήγει στὴν ἐσχατιὰ τῆς, ὅπου τὸ Φρούριο Σέντ-Οὐλ-Μπάχρ, ὁ δὲ δεύτερος, πρὸ ψηλὸς αὐτός, συνεχίζει πρὸς τὰ δυτικά, στὰ παράλια τοῦ Μέλανος Ἰκόλπου καὶ καταλήγει κοντὰ στὸν Αἴνο, στὴν ἀριστερῆ ὄχθη τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου. Ὁ κλάδος αὐτός πού λέγεται Κουροῦ Ντάγ (Ξεροβοῦνι), εἶναι κατάφυτος, ἀπὸ πεῦκα κυρίως, ἀπὸ αὐτὸν δὲ περνάει ὁ δρόμος Κεσσάνης — Καλλιπόλεως.

Τὸ Ἱερὸν Ὀρος (Τουρκικὰ Τεκφούρ Ντάγ), εἶναι γαιώδους συστάσεως καὶ δασωμένο σ' ὅλη τὴν ἔκτασή του. Στὰ διαμερισματομενά κατὰ τὴν ἔννοια τοῦ ὕψους ἀπέραντα δάση του, εὐδοκίμοῦν ποικιλίαι δένδρων οἰκοδομησίμου καὶ καυσίμου ξυλείας, ὅπως οἱ δρυς (μεσέδες) πού κατέχουν τὴν πρώτη θέση, Πτελέες (καραγάτσια), Φιλύρες (φλαμουριές), Σφενδάμνοι, Ὁξυές, Πρίνοι (πουρνάρια), Κρανιές, Ξυνομηλιές, ἀγριοφουντουκιές κ. ἄ.

Σὲ ὠρισμένα σημεῖα τῆς παραλίας τῆς Προποντίδος, μεταξὺ Αὐδημίου καὶ Κουμβάου, τὸ Ἱερὸν Ὀρος καταλήγει σὲ ἀπόκρημνες καὶ πετρώδεις πλαγιές, ἀδιάβατες ἀκόμα, καὶ σὲ μονοπάτια.

Δύο ἀπὸ τὶς κορυφές του εἶναι ψηλότερες. Ἡ μιά, πού εἶναι καὶ ἡ πρὸ ψηλὴ, μὲ ὑψόμετρο 877 μέτρα, θρῖσκεται βορείως τοῦ Γάνου καὶ λέγεται «Πύργος», ἡ δὲ ἄλλη, χαμηλότερη, μὲ ὑψόμετρο 689 μέτρα, θρῖσκεται στὰ βόρεια

τῆς Περιστάσεως καὶ Ἑρακλείτσας καὶ λέγεται Ἅγιος Ἡλίας (Ἅη-Λιαῖς), οἱ δὲ Ὄθωμανοὶ τὴν λένε «Ἅη-Λιαῖ Ντάγ».

Ἡ θέα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Πύργου, εἶναι τόσο ὑπέροχη καὶ καταπληκτικὴ, ὥστε συναρπάζει τὸ θεατὴ. Πρὸς τὰ ἀνατολικά φαίνεται ὀλόκληρη ἡ θάλασσα τῆς Προποντίδος, ἀπὸ τὸ Βόσπορο μέχρι τὸν Ἑλλήσποντο καὶ κατ' εὐθειαν ἀπέναντι τὰ Μικρασιατικὰ παράλια μὲ τὰ Μαρμαρόνησα καὶ στὸ βάθος τὰ μεγαλοπρεπῆ ὄρη τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ἰδης τῆς Βιθυνίας. Πρὸς τὰ δυτικὰ καὶ βόρεια, ὀλόκληρη ἡ Θράκη μέχρι τὴ Ροδόπη καὶ τὶς νότιες παραφυάδες τοῦ Αἴνου μὲ τὶς πόλεις Ἀδριανούπολις καὶ Σαράντα Ἐκκλησίαι καὶ ἀκόμα ἀνατολικώτερα ἡ ὄροσειρὰ τῆς Στράντζας. Καὶ ὅπως ἀναφέρω στὸ κεφάλαιον τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως, ὁ κατακτητὴς τοῦ Ἰεροῦ Ὄρους Σουλτανόπαις Σουλεϊμάν, τόσο πολὺ εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸ ὑπέροχον θέαμα ποῦ ἀπλωνόταν μπροστά του, ὥστε ὠνόμασε τὴν κορυφὴ αὐτὴ τοῦ Πύργου «Μπακατζάκ» ποῦ σημαίνει, Σκοπιὰ, Παρατηρητήριον, ὀνομασίαν, ἡ ὁποία παραμένει μέχρι σήμερον.

ΠΟΤΕ ΚΑΙ ΠΩΣ ΚΑΤΕΛΗΦΘΗΣΑΝ ΤΑ ΓΑΝΟΧΩΡΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Βρισκόμεθα γύρω στὰ 1345-1348 μ.Χ. Ὁ μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο Ἀνδρονίκων Παλαιολόγων, πάππου καὶ ἐγγονοῦ, ποῦ διήρκεσε 6 ὀλόκληρα χρόνια (1322 - 1328) καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα μέχρι τὸ θάνατον τοῦ τελευταίου, τὸ 1341, κακοδιοίκησι, οἱ ἀτελεῦττες θρησκευτικῆς ἔριδες, οἱ ἀτυχεῖς πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σέρβους πόλεμοι καὶ στὴ συνέχεια ὁ ἐμφύλιος ἀνάμεσα στὸν Ἰωάν. Καντακουζηνό, τὴν Βασίλισσαν Ἄνναν Παλαιολογίνα καὶ τὸν γιὸν τῆς Ἰωάννη Παλαιολόγου, ποῦ διήρκεσε κι' αὐτὸς 6 χρόνια καὶ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀνακήρυξιν τῶν Ι. Καντακουζηνοῦ καὶ Ι. Παλαιολόγου, ὡς συμβασιλέων, συνεχλόνισαν ἀπὸ τὰ βάθρα τῆς τὴν Αὐτοκρατορίας. Καὶ σὰν νὰ μὴ ἔφθαναν ὅλα αὐτὰ, καινούργιος ἐμφύλιος πόλεμος ἀνάμεσα στὸν Ματθαῖον Καντακουζηνό (γιὸν τοῦ Ι. Καντακουζηνοῦ) καὶ τὸν Ι. Παλαιολόγον, στὸν ὁποῖον ἀναγκάσθηκε νὰ λάβῃ μέρος καὶ ὁ Ι. Καντακουζηνὸς μὲ τὸ μέρος τοῦ γιουῦ του, ποῦ κατέληξε στὴν φυγὴν τοῦ Ι. Παλαιολόγου καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Ματθαίου, σὲ συνάρχοντα τοῦ πατέρα του. Οἱ φρικτῆς αὐτῆς περιπέτειαι ἐρήμωσαν κυριολεκτικὰ τὴ Θράκην, ποῦ δὲν εἶχε ἀκόμα συνέλθει ἀπὸ τὶς φοβερῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων τοῦ Ἰωαννίτση. Πόλεις, χωριά, καὶ Φρούρια ἐγκαταλείφθηκαν καὶ ἐρημώθηκαν, σὲ πῆσιμα τοῦ Ι. Καντακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἐδίστασε καὶ τὸν Τούρκον Δυνάστην τοῦ Αἰδινίου Οὐμούρμπεη νὰ καλέσῃ σὲ βοήθειάν του τὸ 1342, τοῦ ὁποῖου οἱ ὀρδῆς ἐπὶ χρόνια ὀλόκληρα λεηλατοῦσαν καὶ κατέστρεφαν τὶς Θρακικῆς πόλεις καὶ στὸ Σουλτάνον τῆς Προύσ-

σης Ουρχάν να δώσει για σύζυγο την κόρη του, για να εξασφαλίση τή βοήθειά του.

Υπό τις συνθήκες αυτές οι πολέμοι τῆς Αυτοκρατορίας, ὄλο και προχωροῦν. Καί ἐνῶ οἱ Σέρβοι, ὑπὸ τὸν Ἡγεμόνα τους Στέφ. Δουσάν ἐπεκτείνουν τὶς ἐπιδρομές τους μέχρι τὰ πρόθυρα τῆς Ἀδριανουπόλεως, οἱ Τούρκοι τῆς Προύσης ἀρχίζουν τὴν περαιτέρω κατακτητικὴ τους πορεία. Ὁ γιὸς τοῦ Σουλτάνου Οὐρχάν, Σουλεϊμάν, ἐλκόμενος ἀπὸ τὴ λεία ποῦ ἔβλεπε μπροστά του, ἐξορμᾷ ἀπὸ τὴν Προῦσσα γιὰ νὰ καταλάβῃ τὰ ἐγκαταλελειμένα Βυζαντινὰ φρούρια. Στὴν ἀρχὴ καταλαμβάνει τὴν Ἀρτάκη στὸ λαμὸ τῆς χερσονήσου τῆς Κυζήκου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προχωρεῖ παραλιακῶς καὶ φθάνει στὸν Ἑλλήσποντο, ὅπου καὶ κυριεύει τὴν ἐπὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς πόλι Τσίμπτη, τὸ σημερινὸ Τσαρντάκ, ποῦ τὴν βρῆκε παντελῶς ἀφρούρητη. Στὸν λιμενίσκο ὅμως αὐτῆς ναυλοχοῦσαν τὴν ἡμέρα ἐκείνη τρία Βυζαντινὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, στὰ ὁποῖα ἐπεβίβασε τὸ ἀπὸ 300 ἄνδρες στράτευμά του καὶ ἐκίνησε γιὰ τὴν ἀπέναντι Ἑυρωπαϊκὴ ἀκτῆ. Ἰσχυροὶ ὅμως νότιοι ἄνεμοι, παρέσυραν τὰ πλοῖα βορειότερα καὶ τὰ ἔφεραν κοντὰ στὴν ἀρχαία Πακτύη, ἐρειπωμένη καὶ ἔρημη ἀπὸ κατοίκους. Εἶχε προηγηθῆ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες ἰσχυρὸς σεισμὸς στὴ Θρακικὴ χερσόνησο, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατέρρευσαν καὶ ἐρημώθηκαν ὄλα τὰ παράκτια φρούρια. Ἡ Πακτύη βρισκόταν ἀμέσως ἐντεῦθεν τοῦ τείχους τῆς ἀρχαίας Λυσιμαχείας, ποῦ τὸ εἶχε κτίσει ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, σὲ λίγα χλμ. ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε ἀργότερα ἡ μεσαιωνικὴ Βολερός, τὸ σημερινὸ Πλαγιάρι, (τουρ. Μπουλαίρ). Στὴν ἄλλη ὄχθη τοῦ λαμοῦ, βρισκόταν ἡ ἀρχαία Καρδία, ἀπὸ τὴν ὁποῖα κατήγετο ἕνας μεγάλος Στρατηγὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Εὐμένης.

Ἀπὸ τὴν Πακτύη ὁ Σουλεϊμάν προχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν Βολερό, ἐρειπωμένη καὶ αὐτὴν ἀπὸ τὸν προηγηθέντα σεισμό. Ἐστράφη κατόπιν πρὸς τὰ πίσω καὶ εἰσεχώρησε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χερσονήσου καὶ κατέλαβε τὴν Καλλιπόλι, χωρὶς μάχη, γιὰτὶ καὶ αὐτῆς τὰ τείχη ἦταν γκρεμισμένα. Ὄταν ὁ Ἀυτοκράτορας Καντακουζηνὸς πληροφορήθηκε τὴν κατάληψι τῶν δύο αὐτῶν πόλεων, εἶπε, ὅτι ἔχασε δύο σταύλους βοῶν καὶ χοίρων. Γρήγορα ὅμως κατέλαβε τὸν ἐπερχόμενο ἀπὸ τὴν κατάληψι τους κίνδυνο καὶ παραπονέθηκε στὸν γαμβρό του Σουλτάνο Οὐρχάν, χωρὶς ὅμως ἀποτελέσμα. Ὁ Σουλεϊμάν ἀφοῦ σταθεροποιήθηκε στὴν Καλλιπόλι, ὤρμησε πάλι πρὸς τὰ βορειοανατολικά, πέρασε τὸ προαναφερθὲν τεῖχος τῆς Λυσιμαχείας, ποῦ ἦταν ἐρειπωμένο καὶ ἀφύλακτο, κατέλαβε τὸ Ἐξαμίλι καὶ στὴ συνέχεια εἰσεχώρησε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης. Κατέλαβε πρῶτα τὴν σημερινὴ Λιμνίσκη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προχωρῶντας στὶς δυτικὲς πλαγιὲς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, κατέλαβε τὴν μεσαιωνικὴ κομόπολι Σανάδια, τὸ μέχρι τὸν χυλασμό τοῦ 1922 ἑλληνικὸ χωριὸ Σεντούκιο καὶ ἔπειτα τὴν Καστάμπολι. Ἀπὸ τὴν τελευταία ἀκολούθησε τὴ χαράδρα τοῦ Μεγάλου

Ρεύματος, πέρασε τις πηγές του και ανέβηκε τέλος στην κορυφή του Ίερού Όρους, τον Πύργο. Καταπλαγείς από την υπέροχη θέα που είχε η κορυφή εκείνη προς όλες τις κατευθύνσεις, την ώνόμασε «Μπακατζάκ», που σημαίνει παρατηρητήριο, κορυφή σκοπιάς. Ξαναγύρισε κατόπιν στην Καστάμπολι και από εκεί έστράφη προς τα δυτικά, για να καταλάβη την πόλι των Μαλγάρων, με την έλπίδα, πώς και σ' αυτή δέν θα συναντούσε αντίστασι. Γελάσθηκε όμως. Γιατί στο μέσο περίπου τής διαδρομής προσέκρουσε σέ έφιππο Βυζαντινό τμήμα, νικήθηκε και τραυματίσθηκε πολύ βαρεία. Τόν έφεραν στη Βολερό, όπου ύστερα από λίγες ημέρες πέθανε. Πριν όμως πεθάνη, έκαμε διαθήκη, στην όποία καθώρισε, όπως ή εισφορά από την καλλιέργεια των σιτηρών των μερών τής Θράκης που κατέλαβε, ή γνωστή δεκάτη, να αποθηκεύεται στη Βολερό, κοντά στο Μανσολείο του, να κτισθί δέ ένας Τεκές, όπου οί Δερβίσηδες θα μερμινούσαν για την παρασκευή άρτου και τή διανομή του στους πτωχούς τής Καλλιπόλεως και τής Βολερού, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείματος. Κάθε δέ Παρασκευή, να θράζεται κρέας κριαριού με μπληγγούρι, έξω από τόν Τεκέ και να δίδεται μιá μερίδα από αυτό σέ κάθε διαβάτη, για την ανάπασι τής ψυχής του. Έπί εκατοντάδες χρόνια οί Δερβίσηδες του Τεκέ τηρούσαν με θρησκευτική ευλάβεια τις ύστατες εκείνες επιθυμίες του Σουλεϊμάν και πολλοί έρχόταν από την πόλι Σουλτανόπαιδες και προσευχόταν πάνω στον τάφο του μακρυνού προγόνου τους, του Χατζή Μπαμπά, όπως τόν αποκαλοῦσαν. Αυτός είναι ο λόγος, για τόν όποιο τά δύο Καϊμακαμλίκια Περιστάσεως και Μυριοφύτου, υπαγόταν στην Καλλίπολι, μολονότι, πολλά από τά χωριά τους βρισκόταν πολύ πιο κοντά στην Ραιδεστό. Στα χρόνια όμως του Σουλτάνου Άβδουλ Χαμίτ, ή εισφορά εκείνη συγχωνεύθηκε με την δεκάτη του Κράτους και καθιερώθηκε να μοιράζωνται κάθε μέρα 300 δκάδες άρτου στους φτωχούς τής Καλλιπόλεως και Πλαγιαρίου, από φούρνους, που τούς πλήρωνε τό Κράτος. Από τις 300 όμως δκάδες αυτές του άρτου, ελάχιστες δινόταν σέ φτωχούς Χριστιανούς, γιατί τις περισσότερες τις έπαιρναν Τούρκοι και μάλιστα Άνώτεροι Δημόσιοι Ύπάλληλοι.

Με τό ιστορικό αυτό έρχεται σέ αντίθεσι μιá περικοπή τής Ίστορίας Παπαρηγοπούλου, Τόμ. 6ος σελ. 188, στην όποία αναγράφονται τά εξής: «... Τελευταίον δέ κτησάμενοι διά τής προσλήψεως τής του Καρασή χώρας Ναυτικήν δύναμιν, ήν πρότερον δέν είχον, επεχείρησαν δύο επιδρομάς, τας πρώτας ως επεχείρησαν εις την Εύρώπην, τό 1337 και τό 1340, έξ ών κατά την μιάν απεκρούσθησαν, κατά δέ την έτέραν πολλήν απεκόμισαν λείαν, άλλ' οριστικώς ούδαμου τής Εύρωπαϊκής παραλίας κατεστάθησαν, ούδε τότε, ούδε κατά τά επακολουθήσαντα έπτά και δέκα έτη...». Δηλαδή μέχρι τό 1357, ούδεμία μόνιμη έγκατάστασι των Τούρκων στα Εύρωπαϊκά έδάφη τής Αυτοκρατορίας έγινε.

Ἄλλη ὁμως περικοπή τῆς ἰδίας ἱστορίας καὶ Τόμου, στὴ σελίδα 198, συμφωνεῖ σχεδὸν κατὰ θάσιν μὲ τὸ ἀναφερθὲν ἀνωτέρω λίγο μυθιοστορηματικὸ ἐπεισόδιον τῆς καταλήψεως τῆς περιοχῆς τῶν Γανοχώρων — Ἰεροῦ Ὁρους ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἴδου αὐτό: «... Εἶπομεν ὅτι ὁ Οὐρχάν καὶ ἂν ἤθελε νὰ σώσῃ (τὸν Ι. Καντακουζηνό), δὲν ἠδύνατο, ἀλλ' ἐννοεῖται, ὅτι δὲν ἤθελε. Ἐνῶ τὸ 1348 ἦλθε εἰς τὸ Σκούταρι, ἵνα ἐπισκεφθῆ μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς αὐλῆς καὶ τῆς οἰκογενείας του τὸν πενθερόν του (Ι. Καντακουζηνόν), καὶ πολλὰ ἐγένοντο τότε αὐτόθι κληγγέσια καὶ συμπόσια, μετ' ὀλίγον μοῖρα ἀξιόλογος Ὀσμανιδῶν, διαπεράσασα τὸν Ἑλλησποντον, ἐπεχείρησε δεινὴν δῆωσιν τῶν Θρακικῶν καὶ Μακεδονικῶν πόλεων. Ἐπειτα ὁ Οὐρχάν συνεμάχησε ἀναφανδὸν μετὰ τῶν Γενουαίων, πολεμουμένων τότε ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Μετ' ὀλίγον δέ, ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῆς ὁσημέραι προοῦσης ἀναρχίας τοῦ Κράτους, κατέλαβε μονίμως πολλὰ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου φρούρια καὶ ἰδίως τὴν Καλλιόπολιν, ἀφ' ἧς ὀρμώμενοι οἱ Ὀσμανίδαι, ἔμελλον νὰ κατακλύσωσι μετ' οὐ πολὺ πᾶσαν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Εἰς μάτην ὁ Καντακουζηνὸς ἐζήτησε παρὰ τοῦ γαμβροῦ του τὴν ἀπόδοσιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν τούτων φρουρίων. Ὁ Οὐρχάν, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη, ὅτι εἶναι διαθεθεμιένος νὰ ἔλθῃ περὶ τούτου εἰς διαπραγματεύσεις, ἐπὶ τέλους δὲν ἀπέδωσε τίποτε...».

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, γεγονός ἐστίν, ὅτι ἡ περιοχὴ τῶν Γανοχώρων — Ἰεροῦ Ὁρους, εἶναι ἡ πρώτη περιοχὴ τῆς Θράκης ποὺ καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους μετὰ τὴν σταθεροποίησίν τους στὴν χερσόνησο τῆς Καλλιπόλεως, γιὰ τὸ δὲν εἶναι δυνατόν, στρατὸς ὀρμώμενος ἀπὸ τὴν χερσόνησο τῆς Καλλιπόλεως νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐξασφαλισθῆ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Γανοχώρων, καταλαμβάνοντάς την. Ἡ δὲ ἀπώλειά της ἐπῆλθεν ὡς συνέπεια τῆς καταπτώσεως τοῦ Κράτους, ἀπὸ τοὺς προσηγηθέντες μετὰ τῶν διαφορῶν διεκδικητῶν τοῦ θρόνου ἐμφυλίου πολέμου.

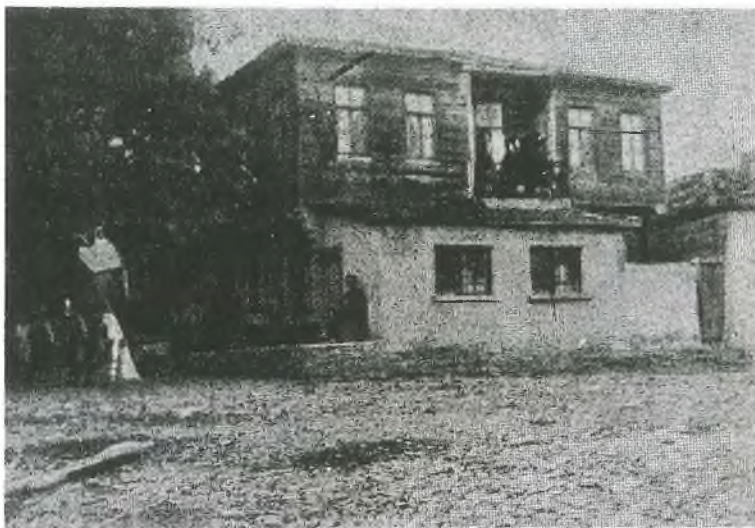
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ὨΡΙΣΜΕΝΩΝ ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΙΩΝ ΤΩΝ ΓΑΝΟΧΩΡΩΝ

α) Γάνος.

Ἀρχίζω ἀπὸ τὸν Γάνο, ὁ ὁποῖος ἦταν ἡ ἀρχαιότερη καὶ μιὰ ἀπὸ τίς σπουδαιότερες κομποπόλεις τῶν Γανοχώρων, ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε καὶ ἡ ὄνομασία τῆς περιοχῆς. Ὁ Γάνος ὅπως μαρτυροῦσαν καὶ τὰ μέχρι τὸ χάλασμὸ τοῦ 1922 σωζόμενα εἰρηπία τῶν ἀρχαίων τειχῶν καὶ πύργων, ἦταν ἀρχαιότατη καὶ ὀχυρὰ πόλις καὶ ἰσχυρότατο φρούριον, τὴν ὁποῖαν ἀναφέρει καὶ ὁ Αἰσχύλος στὸν κατὰ Κτησιφώντος λόγο του καὶ ὁ Ξενοφῶν στὴν «Κύρου Ἀνάβασιν», στὸ 7ο κεφάλαιον τῆς ὁποίας ἐξιστορῶντας τὴν ἀπόδο τῶν Μυρίων, λέγει, ὅτι ὅταν

οί Μύριοι βρισκόταν στην ἔναντι τοῦ Βυζαντίου Χρυσούπολι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ τότε Βασιλεὺς τῶν Ὀδρουσῶν τῆς Θράκης Σείθης ὁ Β΄, ὑποσχέθηκε σ' αὐτὸν νὰ τοῦ δώσει τὴν Βησάνθη (σημ. Ραιδεστό), τὸ Γάνο καὶ τὸ Νέον Τεῖχος (ὅπου περίπου τὸ σημερινὸν Νεοχώριον), ἂν τὸν βοηθοῦσε μὲ τὴν Στρατιά του στὴν ἀνάγκησι τῶν ἐδαφῶν τοῦ πατρῶου του Κράτους, λαμβάνοντας μάλιστα ὡς σύζυγο, κατὰ τὰ θρακικὰ ἔθιμα, καὶ τὴ θυγατέρα του (τοῦ Ξενοφώντος), ἂν εἶχε.

Ὁ Γάνος κατὰ μιὰ παράδοσι κτίσθηκε γύρω στὰ 600 π.Χ. ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἀποίκους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸν Βύζαντα Ἰδρυσαν στὶς ἀκτὲς τοῦ Βοσπόρου

ΓΑΝΟΣ. Τὸ σπίτι πού μένει στὴν παραλία μὲ τὸν πλάτανο. Παραπλευρῶς τοῦ σπιτιοῦ εἶναι ἡ βρύση μὲ τὴν ἐλληνικὴ ἐπιγραφή. «Ἡ παρούσα βρύση ἀνεκαινίσθη δαπάναις τοῦ Γεωργίου Τζαφέρη καὶ υἱοῦ Αὐγούστου 8 1817. Ἦταν καὶ εἶναι σήμερα καφενεῖο. Μπροστὰ ἀπὸ τὸ σπίτι αὐτὸ ἔγινε ἡ ἐπιβίβασις στὰ πλοῖα τῶν προσφύγων τὸ 1922 (διακρίνεται ἡ παραλία μὲ τὸ γιολόβαλο).

τὸ ἀρχαῖο Βυζάντιο. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι αὐτὴ, ἐνῶ οἱ ἄποικοι ἐκεῖνοι παρέπλεαν τὶς Θρακικὲς ἀκτὲς τῆς Προποντίδος, εἶδαν πάνω στὸ ὄρος λάμπεις, οἱ ὁποῖες ἐρχόταν ἀπὸ ἓνα φανὸ - φάρο, πού ἀκτινοβολοῦσε σὲ μεγάλη ἀπόστασι καὶ προστάτευε τοὺς ναυτιλλομένους ἀπὸ κινδύνους προσαράξεων. Ἀποβιάσθησαν τότε οἱ ἄποικοι στὴν παραλία αὐτὴ καὶ ἔκτισαν τὴν πόλι, τὴν ὁποία ὠνόμασαν «Γάνον», ἀπὸ τὸ γανῶν, σίλβω, λάμπω, λάμπεις. Τὸ ὄνομα αὐτὸ διατηρήθηκε στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων, ἂν καὶ ὁ Ἀρσποκραίων τὸ ἀναφέρει καὶ στὸ θηλυκό, ἡ Γάνος καὶ στὸ οὐδέτερο, τὸ Γάνος.

Κατά μία άλλη, παράδοσι σχετική με την προέλευσι τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐπάνω στήν πιό ὑψηλή κορυφή τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ὑπῆρχε στήν ἀρχαία ἐποχή ἓνας Ναός στοῦ ὀνομα ἀρχαίας Θεᾶς, τῆς «Γανείας Ἀρτέμιδος», τοῦ ὁποίου οἱ μαρμάρيني κίονες, ὅταν φωτιζόταν ἀπό τίς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ἀκτινοβολοῦσαν μέ τόσο δυνατές ἀνταύγειες (ἀναλαμπές, λάμπεις), ὥστε ἡ κομποπολις πῆρε τό ὄνομα «Γάνος», πού ὅπως προανέφερα, προερχόταν ἀπό τό ρῆμα γανῶω, λάμπω, στίλβω.

Τήν ἐκδοχή αὐτή τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ναοῦ ἐνισχύει καί ἡ ἀνεύρεσις κοντά στοῦ Γάνου ἀρχαίων ἐπιγραφῶν, ἀνάμεσα στίς ὁποῖες ἀναφέρεται ἡ Θεά «Γάνεια», ἢ «Γανῆα», ἢ πολιοῦχος τοῦ Γάνου. Ὁ Dumont Homolle, ἀναφέρει ἐπιγραφήν, ἢ ὁποία γράφει: «Ἀπολλώνιος Σεύθου Θεᾶ Γανῆα εὐχῆν». Κοντά στοῦ Γάνου ὑπῆρχε καί προάστειο, πού λεγόταν «Γάνις» ἢ «Γανιάς».

Ἀρχικά ὁ Γάνος κτίσθηκε πάνω σέ λόφο, τὰ κράσπεδα τοῦ ὁποίου ἔλουζε τό γαλανό κύμα τῆς Προποντίδος. Ἀργότερον, ὅταν μέ τίς προσχώσεις ἡ ξηρά ἐπεξετάθη πρό τῆ θάλασσα, κτίσθηκαν σπίτια καί στή νέα παραλία. Ἔτσι ὁ Γάνος ἀπό τὰ Βυζαντινά ἀκόμα χρόνια ἀπετελεῖτο ἀπό δύο τμήματα. Τήν Ἀκρόπολι, δηλαδή τήν παλιά, ἢ πάνω πόλι, πού ἦταν ὄρεινή καί τήν παράλια πεδινή, ἢ κάτω πόλι. Καί μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια εὗρισκε κανεῖς ἀπό τήν παραλία ὡς τίς ὑπῶρειες τοῦ λόφου τῆς Ἀκροπόλεως, στρεῖδια, ἀχινούς, ἢ καί ἄλλα ὀστρακοειδή, νεκρά φυσικά.

Κατά τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὁ Γάνος ἀναφέρεται ἀπό τόν Ἱεροκλή καί τόν Κωννο τόν Πορφυρογέννητο, σάν μιὰ ἀπό τίς 14 πόλεις τοῦ Θέματος τῆς Θράκης. Ὁ Γάνος μέ ὅλη τήν περιοχὴ τῶν Γανοχώρων περιῆλθε στήν κυριαρχία τῶν Τούρκων γύρω στά 1348—1350, ἀπό τόν γιὸ τοῦ Σουλτάνου Οὐρχάν Ἐμίρη Σουλεϊμάν, ὅπως ἀνέφερα στοῦ ὀκειοῦ κεφάλαιο.

Ἀρχικά ὁ Γάνος ἦταν Ἐπισκοπή, τμήμα τῆς Ἐπισκοπῆς Πανίου καί ἀργότερα τῆς Ἐπισκοπῆς Περιστασίας. Ἡ ἀνύψωσις της σέ Ἀρχιεπισκοπή καί Μητρόπολι, ἔγινε στοὺς χρόνους τοῦ Ἀυτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Α΄ (πρεσβυτέρου), μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1282—1328 καί ἀναφέρεται ὡς τοιαύτη στοῦ Συνταγματίου τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου, πού ἐξεδόθη τό 1715. Ἀπό τόν 19ον αἰῶνα ἀναφέρεται ὡς Μητρόπολις Γάνου καί Χώρας, ὁ δὲ Μητροπολίτης ἔφερε τόν τίτλο: «Ἐπίσκοπος καί Ἐξαρχος Θράκης παραλίας».

Οἱ Γανιώτες ἦταν ἐξαιρετικά θρησκοί καί θεοσεβεῖς, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ μέγανος ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν, παρεκκλησιῶν καί μοναστηριῶν. Ἀναφέρω τὰ κυριότερα ἀπό τό ἱερά Καθιδρύματα.

Ἐκκλησίαι: Τρεῖς στήν πόλι. Τήν ἐκκλησία τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, στοῦ κέντρο περίπου τῆς κομποπόλεως, πού ἦταν ἡ ἀρχαιότερη

ἐκκλησία τοῦ Γάνου καὶ Μητροπολιτικὸς Ναός, τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τῆς ὁποίας δωρητὴς ἦταν ὁ Ν. Καρανικόλας, ὁ ὁποῖος εἶχε δωρήσει καὶ τὸ οἰκόπεδο τοῦ νεκροταφείου καὶ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος, τὶς δύο τελευταῖες, πρὸς τὸ νοτιότερο μέρος τῆς παλαιᾶς πόλεως. Μιὰ ἐκκλησία στὴν κάτω πόλι, τὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Λαοδηγητρίας, κοντὰ στὴν παραλία, ποὺ γιόρταζε ὁμοῦς τὴν τρίτη ἡμέρα τοῦ Πάσχα.

Παρεκκλήσια: Πάρα πολλά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μέσα στὴν πόλι ἦταν, τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τοῦ Ἁγίου Ἐλισαίου, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὸ ὁποῖο μετετρέπη σὲ Δημοτικὸ σχολεῖο θηλέων τὸ

ΤΟ ΜΗΛΙΟ : Καὶ οἱ δύο μαχαλάδες τοῦ Χωριοῦ. Ὁ τουρκομαχαλᾶς διακρίνεται ἀριστερά.

1902, τῆς Παναγίας τῆς Ἐλαιούσης, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Γύρω καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι, στὶς τέσσαρες γωνιές της, παρεκκλήσια μὲ πηγὲς νεροῦ, ποὺ ἐθεωροῦντο Ἁγιάσματα, ὅπως τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τοῦ Ἁγίου Κων(ν)ου, τοῦ Ἁγίου Ἐλισαίου καὶ τοῦ Ἁγίου Κυριλλου. Πάνω σ' ἓνα ὕψωμα, ἀνάμεσα στὸ Γάνο καὶ τὸ Μηλιώ, καπάφυτο ἀπὸ πανύψηλα δένδρα, ἦταν τὸ ἐξωκλήσι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ (Ἁη-Λιά), ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατὰ μιὰ παράδοσι ἔβγαιναν δύο φίδια μὲ χρυσὰ κέρατα καὶ τρομοκρατοῦσαν τοὺς διερχομένους διαβάτες σὲ προκεχωρημένες ἢ ἀκατάλληλες ὥρες. Κοντὰ στὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας, ἦταν τὸ παρεκκλήσι τῶν Μακκαθαίων, μὲ 4 Ἁγιάσματα καὶ κοντὰ σ' αὐτό, τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου

Ἐρμολάου. Κοντὰ στὴν τοποθεσία «Πλατάνια», ἦταν τὰ παρεκκλήσια τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τῆς Ἁγίας Ἄννης καὶ περὶ τὴν τοποθεσία «Τοῦ Χριστοῦ τ' ἀχνάρια», ἀριστερὰ ἀπὸ τὰ κρυὰ νερά, ὅπου πάνω σ' ἓνα βράχο ὑπῆρχε ἓνα ἀποτύπωμα γυμνοῦ πέλματος ἀνθρώπου, τὰ παρεκκλήσια τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ Ἁγίου Λουκά. Τέλος, πρὸς τὴν τοποθεσία «Κάτερρα», ἦταν τὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Βλασίου.

Μοναστήρια: Δυὸ μεγάλα Μοναστήρια στὶς κοντὰ στὸν Γάνο πλαγιές τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, δλοκλήρωναν τὸν θρησκευτικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς κομποπόλεως αὐτῆς. Τὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας (Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου), ἀρχαιότατο μὲ ὠραιότατη ἐκκλησία, ὠραῖο περίγυρο καὶ πλούσια κτήματα, ἀμπέλια κλπ. καὶ τὸ Μοναστήρι τῆς Παναγίας τῆς Νικαιώτισσας (Γεννέσιο τῆς Θεοτόκου), μὲ μεγάλο ξενῶνα, παλῆθ' αὐτὸ καὶ μὲ πολλὰ κτήματα, πού τὸ κατέστρεψαν κατὰ τὴν περίοδο τοῦ 1914—1918 οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸ ἐπισκεύασε ἓνας ἔξυπνος καὶ ἐργατικώτατος Παππᾶς, ὁ Παππᾶ Κυριακοῦ. Γιώρταζε ἀπὸ 1—3 Αὐγούστου.

Στὴν περιοχὴ αὐτὴ τοῦ Γάνου, ἀνάμεσα στὰ σωζόμενα παρεκκλήσια καὶ Μοναστήρια, ὑπῆρχαν πολλὰ ἐρεῖπια ἀρχαίων θωμῶν καὶ Μοναστηριῶν, καθὼς καὶ τὸ σπήλαιο, στὸ ὁποῖο ἀσκήτεψε ὁ Πολιοῦχος τοῦ Γάνου Ἅγιος Ἀθανάσιος. Ὁ Ἅγιος αὐτός, πού καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἀδρ)πολι, ὠργάνωσε τὸ μοναχικὸ βίο κατὰ τὰ ἔτη 1275—1288 καὶ ἔγινε δύο φορές Πατριάρχης Κων)πόλεως, τὴ μιὰ ἀπὸ τὸ 1289 ἕως τὸ 1293 καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ τὸ 1304 ἕως τὸ 1330. Πραγματεία γιὰ τὸν βίον αὐτοῦ, ἔγραψε ὁ Ἀθαν. Παντοκρατορικός, ὁ δὲ ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος Στυλ. Βαφείδης ἀνέφερε πάντοτε μεταξὺ τῶν Ἁγίων κατὰ τὴν Συναπτὴν καὶ τὸν Ἅγιο αὐτόν. «Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ ὄρει Γάνου ἀσκήσαντος».

Τὸ Μητροπολιτικὸ κτίριο θρῆσκόνταν κι αὐτὸ στὴν πάνω πόλι, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστροφὴ του ἀπὸ πυρκαϊὰ κατὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1912 καὶ μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου καταλλήλου οἰκήματος, ὁ Μητροπολίτης ἐγκατεστάθηκε στὴν Χώρα, ὅπου βρέθηκε κατάλληλο οἶκημα καὶ ὅπου ἔμεινε μέχρι τὸ χυλωσμὸ τοῦ 1922. Στὶς μεγάλες γιορτὲς ὁμως τοῦ ἔτους, ἐρχόταν καὶ λειτουργοῦσε στὸ Γάνο.

Εἶχε καὶ ὑπέροχες φυσικὲς ὁμορφιές ὁ Γάνος. Καὶ πρῶτα ἡ μαγευτικὴ τοποθεσία του ἐπάνω στὸ λόφο, ὅπου ἦταν κτισμένος. Σωστὴ Ἀκρόπολις, ἐδέσποζε καὶ ἀντανακλοῦσε στὴ γύρω περιοχὴ μὲ μιὰ θαυμάσια γοητεία πού ἔθελγε τοὺς θεατὲς πού τὸν ἀντίκρυζαν ἀπὸ τὴ θάλασσα, πρὸς τὴν ὁποία εἶχε ἐπίσης ὑπέροχη θέα. Οἱ ὑπερκεῖμενες τοῦ Γάνου πλαγιές τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, κατάφυτες ἀπὸ πανύψηλα δένδρα, φασκομηλιές, ἐλελίφασκες, κυριολεκτικὰ μοσχοβολοῦσαν. Ἀπὸ τὰ λουλούδια τους πού μαζεύανε οἱ κάτοικοι κατὰ τὸν Μάιο, κατασκευάζαν μὲ διάφορα ἄλλα μυρωδικὰ καὶ ζάχαρι, τὰ πε-

ρίφημα ματζούνια, πού τὰ χρησιμοποιούσαν σὰν μοναδικὰ φάρμακα γιὰ τὶς διάφορες ἀρρώστειες καὶ γιὰ ἄριστο τονωτικὸ. Ἡ βλάστησι ὠργίλαζε καὶ πρὸ πάνων, πρὸς τὴν ὑψηλὴ κορυφὴ τοῦ Ὄρους, τὸν Πύργο, ὅπου ἀφθονες καὶ πανύψηλες δρύες, κρانيές, φουντουκιές, φλαμουριές, τῶν ὁποίων τὰ λουλούδια ἀρωματίζανε τὴ γύρω περιοχὴ.

Ἐκεῖ κοντὰ ἦταν καὶ οἱ πηγές τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, πού ἀποτελοῦσε τὸν κυριώτερο βραχίονα τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος, ὅπως προανέφερα, χυνόταν στὰν Κόλπο τοῦ Ξηροῦ, ἢ Κόλπο τοῦ Σάρρου, ἢ καὶ Μέλινα Κόλπο,

ΓΑΝΟΣ. Ὁ πίσω μαχαλᾶς μὲ τὸ ρέμα πού κατεβαίνει ἀπὸ τὸν Ἄη Γιώργη τοῦ Μηλιοῦ. Ἡ κοίτη του ἔχει ἀναχώματα γιὰ προστασία ἀπὸ πλημμύρα.
Ἀπέναντι τὰ βουνὰ τοῦ Βαρδαλάκου (Αὐδήμιον).

ἡ τοπθεσία «Πόρτες», ὅπου ὑπῆρχαν ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν μὲ εἴσοδο καὶ χαμηλότερα μιὰ θαυμάσια πηγὴ, μὲ δροσερὸ καὶ εὐγευστότατο νερὸ, πού τὴν ἔλεγον «Σουράγια». Χαμηλότερα πρὸς τὰ βόρεια, βορειοδυτικὰ καὶ δυτικὰ, ἐκτεινόταν τὰ ἡμιορεινὰ καὶ πεδινὰ χωριά, ὅπως τὸ Ἰντζέμοι, ἢ Καστάμπολις, τὸ Σιμιτλή, τὸ Εἰρηνοχώρι, τὸ Σεντούκι κ.ἄ.

Ἀφθονες πηγές καὶ θρύες, ἔδιναν στὸ Γάνο περίσσια ἐξαιρέτων ποσίων νερῶν. Στὴν πάνω πόλι οἱ θρύες, τοῦ Παγιώτα, τοῦ Καρατζιά, τοῦ Γαλιανοῦ, τοῦ Καρανικόλα, τοῦ Μπαλτᾶ, τῆς Διολίτσας, τοῦ Μπαντέρρα, τοῦ Λεοντόπουλου, τοῦ Μόσχου, τοῦ Ταυλαρίου κ.ἄ., στὴν δὲ κάτω πόλι, οἱ θρύες τῆς Ξουπιγῆς (Ζωοδόχου Πηγῆς), τοῦ Παπακυριακούλια, τῆς Ὁδηγη-

τριάς, τοῦ Ἀρίσταρχου, τοῦ Ζαχαρούλια, τοῦ Βαρδαλῆ, τοῦ Γιοβάντσου, τοῦ Παντούρη, τοῦ Μαργαρίτη κ.ά.

Ἀπὸ τὰ νερὰ τῶν πηγῶν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ποὺ τὰ λέγανε «Κρῦα Νερά», ἐκινουῦντο πολλοὶ γραφικοὶ νερόμυλοι, περὶ τοὺς 10—12, ὅπως τοῦ Θανασάκη Βαρδαλῆ, τοῦ Κοινοτικοῦ, τῆς Παναγίας, τοῦ Νικ. Καρατζιᾶ, τοῦ Θανασάκη Ζαχαρία, τοῦ Δαμ. Λεοντόπουλου, τοῦ Γιάννη Πιπέσσα, τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Γιάννη Κωστή.

Σπουδαία ἦταν καὶ ἡ ναυτιλία τοῦ Γάνου, ποὺ ἀριθμοῦσε κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, περισσότερα ἀπὸ 50 μικρὰ καὶ μεγάλα ἱστιοφόρα πλοία καὶ πολλοὶ καπεταναῖοι του, μὲ τὰ καράβια τοὺς ἀρμένιζαν στὴν Προποντίδα, στὴ Μαύρη Θάλασσα καὶ στὸ Αἴγαῖο, γιὰ νὰ μεταφέρουν τὰ βαρέλια μὲ τὰ κροσιά, τὰ ρακιά, τὰ σιτηρὰ καὶ εἶδη κεραμοποιίας. Στὴν παραλία τοῦ Γάνου στὰ τελευταῖα χρόνια ἦταν τραβηγμένα στὴν στεριά πολλὰ καράβια, τὰ ὁποῖα ἀφοῦ ἐπὶ χρόνια πολλὰ ὄργωσαν τόσες καὶ τόσες θάλασσες καὶ γύρισαν τὰ λιμάνια του, ἀράξανε, σωστοὶ ἀπόμαχοι τῆς θάλασσας στὴν παραλία τοῦ Γάνου, γιὰ νὰ διαλυθοῦν καὶ πωληθοῦν ὡς παλησοῖδερα. Καὶ μαζὺ μὲ τὰ καράβια καὶ πολλοὶ ἀπόμαχοι ναυτικοὶ καὶ θαρκάρηδες μὲ τὶς βάρκες τους.

Ὁ Γάνος, ὅπως καὶ οἱ μεγάλες κωμοπόλεις τῶν παραλίων Γανοχώρων, εἶχε τακτικὴ καὶ πυκνὴ θαλασσία συγκοινωνία μὲ τὴν Κων)πολι. Κάθε μέρα ἐρχόταν καὶ φεύγανε δύο ἐπιβατηγὰ ἀτμόπλοια, τὸ ἓνα ἑλληνικὸ καὶ τὸ ἄλλο τούρκικο, καθὼς καὶ ἐκεῖνο ποὺ τὸ λέγανε «Ἐξπρές», τὸ ὁποῖο ἔκαμνε τὴν διαδρομὴ Κων)πολις — Ραιδεστός — Γάνος — Καλλιπολις, ἀπ' ὅπου γύριζε πίσω. Τὴν διαδρομὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν Κων)πολι μέχρι τὸ Γάνο καὶ ἀπὸ τὸ Γάνο μέχρι τὴν Κων)πολι, τὴν ἔκαμνε μονάχα σὲ τέσσαρες ὥρες, ποὺ ἦταν ταχύτης πολὺ μεγάλη γιὰ τὸ χρόνια ἐκεῖνα.

Μὰ καὶ ἡ ἀλιεῖα τοῦ Γάνου ἦταν ἀνεπτυγμένη καὶ φημισμένη, γιὰτὶ ἡ θάλασσά του εἶχε ἀφθονο ἐνάλιο πλοῦτο σὲ μικρὰ καὶ μεγάλα ψάρια, μὲ πασίγνωστους θαλασσόλυκους ψαράδες, ὅπως ὁ Μόσχος Καρασταμάτης, ὁ Δημ. Μελαχόρης, ὁ Καρσοφύλλης Μπλάμης, ποὺ ἦταν καὶ ἀριστος κυνηγός, ὁ Ζαρίφης Κωνσταντάρας, ὁ Βαρσαμῆς Μελιγκότσης, ὁ Παγιώτας Γαρούφαλλος κ.ά. Ὅταν οἱ τράτες καὶ τὰ γρῦ—γρῦ ἀράξανε στὸ λιμανάκι τοῦ Γάνου καὶ βγάζανε τὰ ψάρια, ἓνας Γανιώτης ποὺ τὸν λέγανε Μαργαρίτη καὶ ἦταν τελάλης τοῦ χωριοῦ (καὶ συγχρόνως καὶ νεκροθάφτης του), διαλαλοῦσε ἀπὸ τὸ λόφο τὰ προϊόντα τῆς ἀλιείας μὲ τὴν δξεία καὶ χαρακτηριστικὴ φωνή του: «... Στὸ γιαλὸ ἐβγάλανε κολιοὶ, δυὸ μεταλλίκια ἢ δκᾶ, ὅποιος θέλ' ἄς πάη νὰ πάρ'. . .». Ὁ Μαργαρίτης αὐτός, ποὺ ἦταν χαρακτηριστικὸς τύπος τοῦ Γάνου, διαλαλοῦσε καὶ τὶς κηδεῖες καὶ ἀφοῦ κτυποῦσε τὴν καμπάνα, φώναζε ὡς νὰ μοιρολογοῦσε: «Ὁρίστεεεε στὴν ἐκκλησίαααα». Ὁ ἴδιος κοινοποιοῦσε

καὶ τὶς διαταγὲς τῶν Δημογερόντων κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, αὐτὸς τέλος κτυποῦσε τὶς νύκτες τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα τὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν, γιὰ νὰ ξυπνήσουν οἱ κάτοικοι καὶ νὰ πᾶνε στὴν ἐκκλησία, σύστημα ποῦ ἐφηρομόζετο σ' ὅλα τὰ ὑπόδοιμα μέρη, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, μέχρι τὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμον τοῦ 1877—1878, ὅποτε ἐπετράπη ἡ τοποθέτησις κωδῶνων στὶς ἐκκλησιᾶς.

Οἱ περισσότεροὶ ὅμως κάτοικοι ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ἀμπελοργία καὶ τὴν οἰνοποιία, μὲ τὰ φημισμένα κρασιά καὶ ρακιά τους, ὅπως θὰ ἀναφέρω πῶς κάτω. Πολλοὶ ἐπίσης ἦσαν γεωργοὶ καὶ ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς μὲ πολλὰ στρέμματα σιταγρῶν καὶ ἰδιόκτητα ἀλώνια, ὅπως οἱ Ἀναστάσιος καὶ Δημοσθένης Λυμπεράκηδες, ὁ Ἀθαν. Ζαχαρίας, ὁ Κων)νος Βαρδαλῆς, ὁ Ἀθαν. Σπανδώνης, ὁ Νικ. Χατζησαμαρᾶς, μὲ κυριώτερα προϊόντα τὸ σιτάρι, κριθάρι, ἀραβοσίτι, ὄσπρια, βαμβάκι, κρεμμύδια κ.ἄ.

Πολλοὶ γεωργοὶ δὲν εἶχαν ἐπαρκῆ κλῆρο γιὰ νὰ ζήσουν. Αὐτοὶ ἀσκοῦσαν καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πλανοδίου ἐμπόρου ἢ πρᾶγματεῦτη, ποῦ τοὺς ἔλεγαν «Γιαλετζήδες». Καὶ ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοὺς μεταφέρανε φορτωμένα σὲ ἄλογα, ἡμιόνους ἢ ὄνους καὶ πωλοῦσαν στὰ πέραν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους καμποχώρια, σταφύλια, ξύδι, ρακί, τζίτζιφα, ἀνταλλάσσοντες αὐτὰ μὲ ἄλλα ἐγχώρια προϊόντα, ὅπως τὸ σιτάρι, τὸ βούτυρο, τὸ τυρὶ, τὸ μέλι καὶ ἄλλοι, ὀργανοῦμενοι αὐτοὶ σὲ καρβάνια, ταξίδευαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης, ἀκόμα καὶ στὴν Ἀνατ. Ρωμιλία καὶ Ρουμανία, ὅπου ἦταν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ Γανιωῆτες, πωλοῦσαν τὰ προϊόντα τῶν Γανοχώρων καὶ ἀγόραζαν ἄλλα εἶδη, χρήσιμα γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν κατοίκων τους, τὰ ὁποῖα ἐπιστρέφοντες, τὰ πωλοῦσαν σ' αὐτοὺς σὲ καλὲς τιμᾶς.

Πολλοὶ ἐπίσης Γανιωῆτες φεύγανε γιὰ ἐργασία στὸ ἐξωτερικὸ. Γύρω στὰ 1900, περὶ τοὺς τριακόσιους Γανιωῆτες ἦταν ἐγκατεστημένοι στὴν Κων)πολι, 200 περίπου στὴ Βουλγαρία καὶ Ρουμανία καὶ περισσότεροὶ ἀπὸ 100 στὴν Ἀμερική. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ἀυξήθηκαν πολὺ κατὰ τὴν περίοδο τῶν διωγμῶν τοῦ 1914—1915. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐξειλίχθησαν σὲ οἰκονομικοὺς καὶ ἐμπορικοὺς παράγοντες, ὅπως ὁ Γ. Μάξιμος, Τραπεζίτης καὶ μεγαλέμπορος εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου, καθὼς καὶ ἐξαγωγικοῦ τοιοῦτου στὴ Σόφια, ὁ Κων)νος Σκούμας στὴν Ὑάμπολι, ὁ Θεόδ. Μουντούμης, ἔμπορος ἀγῶν, δερμάτων, ἐλαίων καὶ τυροκομικῶν εἰδῶν στὴν Νέα Ζαγορά, ὁ Ἰωάν. Καραγαϊτάνης καὶ Στυλ. Καρατζικίδης στὴν Φιλιππούπολι, οἱ Ἀναστάσιος καὶ Ἀριστοτέλης Καμπούρηδες, μεγαλοκτηματίες καὶ ἔμποροι σησαμελαίων στὸ Χαρμανλή, ὁ Λικηγόρος Ἰωάν. Κωνσταντινίδης στὴν Κων)πολι, ὁ Ἰωάν. Γιαμόλας βαμφοκάεμπορος στὴν Αἴγυπτον, ὁ Ἐμμ. Γιαμόλας ἐμπορορράπτης στὸ Παρίσι, οἱ Κλεόβουλος καὶ Σεραφεῖμ Ταυλάριοι στὴ Ρωσία καὶ πολλοὶ ἄλλοι σὲ πολλὰ

μέρη τῆς Ἀσίας, Εὐρώπης, Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς, πού δέν εἶναι βέβαια δυνατὸν νὰ ἀπαριθμῆσω.

Ὁ Γάνος, σὰν πραγματικὴ μικρὴ πόλι, εἶχε πολλὰ καταστήματα, περὶ τὰ 20 παντοπωλεῖα, περὶ τὸ 10—12 καφενεῖα, 6 στὴν πάνω πόλι καὶ 5 στὴν κάτω, πρὸς τὴν παραλία. Ἀπὸ τὰ τελευταῖα, τὸ μεγαλύτερο καὶ καλύτερο ἦταν τὸ καφενεῖο τοῦ Γιάννη Ἀλμαλιώτη, στὸ ὁποῖο σύχναζε ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος, οἱ Δημογέροντες, οἱ δάσκαλοι, οἱ ἔμποροι καὶ γενικὰ οἱ πρὸυχοντες καὶ ἡ ἀριστοκρατία τοῦ Γάνου. Ὑπῆρχαν ἐπίσης 6 ἀρτοποιεῖα, 6 ὑφασματοπωλεῖα, τὰ 3 ἑλληνικά, 1 ἀρμενικὸ καὶ 1 ἑβραϊκὸ.

Πολλοὶ ἦταν οἱ μορφωμένοι πρὸυχοντες, ὅπως ὁ Ἄθαν. Ζαχαρίας, ὁ γνωστὸς ὡς Ἀγαῖ-Θανάσης, μὲ πολλές καὶ μεγάλες ἐπιχειρήσεις καὶ ἀπέραντα κτήματα, ὁ πῶς πλούσιος καὶ πασίγνωστος σ' ὅλα τὰ Γανόχωρα, μὲ κύρος καὶ ἰσχύ καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμα τὰ Τουρκικὰ Δικαστήρια, ὁ Ἰωάν. Λεοντόπουλος, μελισσοτρόφος καὶ ἰδιοκτήτης ἐργοστασίου σηροτροφίας μὲ 200 ἐργάτριες, πού πωλοῦσε τὰ κουκούλια στὴν Προῦσσα, οἱ Ἀρίσταρχος Φωκίδης καὶ Νικ. Γιαννακούλιας, μεγαλέμποροι οἴνων, ὁ Ἰωάν. Ζαχαριάδης, ἔμπορος, ὁ ὁποῖος στὰ 1900 ἐπεξέτεινε τὸ νεκροταφεῖο τοῦ Γάνου, τὸν περίτοιχο τοῦ ὁποῖου ἔκαμαν μὲ προσωπικὴ ἐργασία οἱ κάτοικοι τῆς κομποπόλεως, ὁ Ἰ. Ταυλάριος, ὁ Χρυσοβέργης Σίμου κ.ἄ. Ἐξαιρετικὲς προσωπικότητες ἦταν καὶ οἱ κατάκαιροὺς Πρόεδροι τῆς Κοινότητος τοῦ Γάνου, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ Δημ. Ζαφειρόπουλος ἢ Τζιφρόπουλος, ἐπὶ πολλές 10ετίες Πρόεδρος, ἐξυπηρέτησε τὰ μέγιστα τῆ γενέτειρά του.

Καὶ λίγα γιὰ τὰ δύο ἐκπαιδευτήρια τοῦ Γάνου τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι δέν ἦταν μονάχα ἐξαιρετικὰ ἐργατικοὶ καὶ φιλοπόροδοι, ὅπως ἄλλως τε καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν Γανόχωρων, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικὰ φιλόμουσοι καὶ φιλομαθεῖς. Ὄνομαστὰ ἦταν τὰ δύο ἐκπαιδευτήριά του, πού θρισκόταν στὴν πάνω πόλι, τὸ βτάξιο Δημοτικὸ Ἀρρένων μὲ 240 περίπου μαθητὲς στὰ τελευταῖα χρόνια καὶ τὸ ἐπίσης βτάξιο Θηλέων, μὲ 200 περίπου μαθήτριες. Λίγο ἐνωρίτερα ἀπὸ τοὺς καταστρεπτικὸς σεισμοὺς τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1912, εἶχε προστεθῆ καὶ 7η τάξη στὸ Δημοτικὸ Ἀρρένων.

Τὸ Ἐκπαιδευτήριον Θηλέων τὸ ἴδρυσεν τὸ 1902 στὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ὅπως προανέφερα, ἡ Γανιώτισσα Ἀθηνᾶ Βοζίνη, ἡ ὁποία προσέφερε 50 χρυσᾶ πεντόλιτρα, δηλαδὴ 250 χρυσὲς λίρες, στὶς ὁποῖες προσέθεσε κατόπιν ἄλλες 500 ὁ Ἐθνικὸς Εὐεργέτης Γρηγ. Μαρσαλῆς καὶ ἴδρυσεν πολυτελέστατη καὶ πλουσιώτατη βιβλιοθήκη.

Τὰ ἐκπαιδευτήρια ἐκεῖνα συνετηροῦντο ἀπὸ τοὺς πόρους τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Γάνου, ὅπως ἄλλως τε συνέβαινε μὲ ὅλα τὰ Σχολεῖα τῶν ὑποδοῦλων μερῶν, καθὼς καὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν Γανιωτῶν, πού ἦσαν ἐγκατεστημένοι στὴν Κων)πολι, ὅπου εἶχαν ἰδρῦσει τὴν «Ἀδελφότητα τῶν ἐν

Κων)πόλει Γανίων, ἡ Πιρόδος», τῆς ὁποίας ἡ ψυχὴ ἦταν ὁ ἐγκατεστημένος στὸ Richmond τῶν Η.Π.Α. Γανιώτης, Ἀθην. Τζούνης.

Στὰ δύο ἐκεῖνα ἐκπαιδευτήρια ἐδίδαξαν κατὰ περιόδους σοφοὶ καὶ ὀνομαστοὶ διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσες, ἐπιλεγόμενοι μὲ μεγάλη προσοχὴ ἀπὸ τὶς Σχολικὲς Ἐφορίες, πολλοὶ δὲ ἦταν Γανιώτες καὶ Γανιώτισσες, ὅπως ὁ ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος Στυλ. Βαφείδης, οἱ διδασκάλισσες Ἑλένη Χαΐδαρίδου, Ἑλένη Σπύρου, Θεοπούλα Μαξτάνη ἢ Γεωργαντζέλιου, Θεοπούλα Σακαλίδου καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ κοντινὰ χωριά, ὅπως ὁ Ἀριστείδης Δημητριάδης ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ὁ Βασιλείαδης ἀπὸ τὴν Χώρα. Ὁ Ἰ. Ἰωαννίδης ἢ Δρόσος ἀπὸ τὸ Μηλιό, ὁ Κων)νος Ἀναγνωστόπουλος ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, ὁ ὁποῖος δίδαξε 12 ὀλόκληρα χρόνια, καὶ ἄλλοι ἀπὸ διάφορους τόπους τῶν ὑποδούλων μερῶν καὶ τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδος. Δυστυχῶς, τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο Θηλέων καταστρά-

Ὁ Γάνος ἀπὸ μικρὰ μὲ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Βαρδαλάκου.

φηκε ἀπὸ πυρκαϊὰ κατὰ τὸ 1911, ἐνῶ δὲ τὸν ἐπόμενον χρόνον ἀνοικοδομεῖτο ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἔγινε ὁ μεγάλος σεισμὸς τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1912, κατὰ τὸν ὁποῖο κατέρρευσε καὶ κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπιά του σκοτώθηκε καὶ ὁ Ἀρχιτέκτονας ποῦ τὸ κατασκεύαζε.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀποφοίτους τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἐκείνων, συνέχισαν τὶς ἀνώτερες σπουδὲς τους στὴν Κων)πολι, φοιτῶντες στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, στὸ Ἰωακείμιο Γυμνάσιον, στὸ Ζάππειον Παρθεναγωγεῖον, στὸ Κεντρικόν, στὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης καὶ ἄλλαχοῦ. Ἔτσι ὁ Γάνος ἀποτελοῦσε

ἓνα μεγάλο διαμέρισμα τοῦ ὑπέροχου ἐκείνου φυτωρίου τῶν Γανοχώρων, φυτωρίου πνευματικοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο βγήκανε ὀνομαστοὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, διδάσκαλοι, καθηγητές, ἐπιστήμονες καὶ ἰδιαίτερα κληρικοί, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔφθασαν στὶς ἀνώτερες καὶ ἀνώτατες βαθμίδες τῆς Ἱερουσύνης, ὅπως θὰ ἀναφέρω πῶς κάτω.

Συμπερασματικὰ ὁ Γάνος, μὲ τις πολλὰς ἐκκλησιὰς καὶ παρεκλήσια του, τὰ δύο Μοναστήρια του, τὰ θαυμάσια Ἐκπαιδευτήριά του καὶ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ μορφωμένων καὶ ἰδιαίτερα Κληρικῶν πὺ ἐβγαλε, τόσο στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια, ὅσο καὶ στὰ μετεπαναστατικὰ, κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ἀλώβητη τὴν ἑλληνικότητά του, τὴν πίστη στὴ Χριστιανικὴ θρησκεία καὶ τὸν ἄγνὸ πατριωτισμὸ καὶ τὴν φιλογενεῖά του. Οἱ κάτοικοι του, Ἕλληνες στὴν δόλητά τους, φημιζόταν γιὰ τὴν ἐργατικότητα, τὴν φιλοπονία καὶ τὸ φιλόξενο τοῦ χαρακτήρος των.

Πόσον ὑπερήφανοι ἦταν γιὰ τὴν πατρίδα τους οἱ Γανιώτες, φαίνεται ἀπὸ τὸν χαρακτηρισμὸ πὺ τοὺς δίνανε, «Κιουτσιούκ Παρίς», δηλαδὴ μικρὸ Παρίσι, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς κατωτέρω στίχους δύο ποιημάτων, πὺ ἔγραψε ὁ ἐπὶ 12ετία διδάσκαλος τῶν σχολείων τους, Κων)νος Ἀναγνωστόπουλος, ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο καὶ σύγχρονο μεγαλεῖο τοῦ Γάνου, τὸ ἓνα τὸ 1905 καὶ τὸ ἄλλο τὸ 1916.

Εἰς τὸν Γάνον (1905)

«Χαῖρε ὦ Γάνος, ἡ πατρίς τῶσων ἀνδρῶν μεγάλων,
ἀρχαιοτέρων μὲν πολλῶν, πλὴν καὶ συγχρόνων ἄλλων.
Ἑλληνικὸν πολίχνιον, ὑπῆρξας μὲν τὸ πάλαι,
ὄτε ἰδέαι ἐβλάστανον, στὸ Ἔθνος μας μεγάλαι.

Καὶ ἀπὸ τοῦ Σεύθου σώζονται, μέχρι τοῦ νῦν βωμοὶ σου,
οὔτινες ἐπιμαρτυροῦν, τίς ἢ καταγωγὴ σου.
Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα, τὸ καθαρῶς ἑλληνικόν,
καὶ αὐτὸ δηλοῖ τὴν λάμπριν σου, τὸ κλέος σου τὸ ἀρχαϊκόν».

Ὁ Γάνος (1916)

«Βορειοανατολικῶς τῆς Χώρας, εὐρίσκεται ὁ Γάνος,
ὡσεὶ ἀρχαῖον φρούριον, ὑψοῦτ' ὑπερηφάνως.
Πανάρχαιός τε καὶ λαμπρός, ὡσεὶ ἀστὴρ διάττων,
ἐξ οὗ καὶ τὰ Γανόχωρα, ἔλαβον τ' ὄνομά των.

Ὁ Γάνος κείται ἐν λαμπρῇ, ὄντως τοποθεσίᾳ,
οὔσῃ, ἀμφιθεατρικῇ καὶ ἄκρως θεωρητικῇ.
Καὶ ἀκριβῶς στοὺς πρόποδας, ὄρους τοῦ Ἱεροῦ,
καὶ δι' αὐτὸ ἔχει πολλὰς, τὰς βρύσας τοῦ νεροῦ.
Ἐκεῖ τὰ πόσιμα νερά, εἶναι γλυκὰ καὶ δροσερά,
εἶναι τὸ κλίμα του τερπνὸν καὶ ἔξοχα ὑγιεινόν.

Ὁ Γάνος εἶναι εὐάνδρος, οἱ ἄνδρες διακρίνονται,
ἐπὶ καλοῖς αἰσθήμασι καὶ ἄκρως γενναῖοι κρίνονται.
Ἔχουν πολλὰς τὰς ἀρετάς. Στὴν γενναιοψυχίαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν,
ἐνώνουν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν φιλομουσίαν».

β) Χώρα.

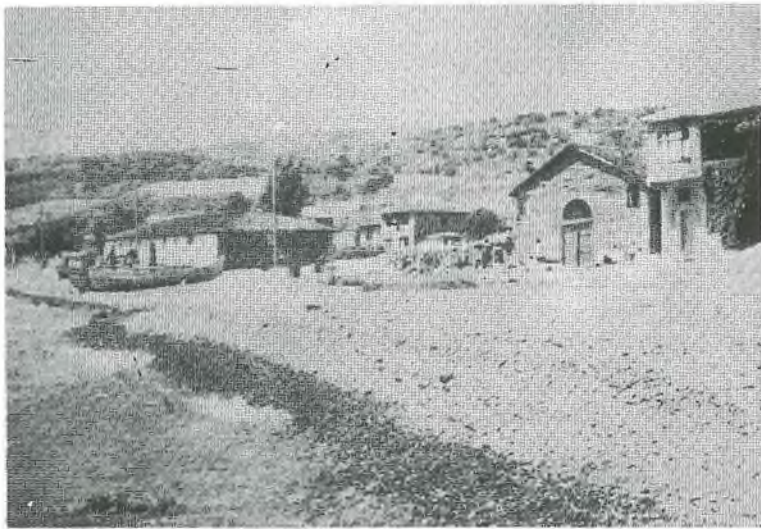
Εἶναι ἡ δευτέρα σὲ μέγεθος καὶ σπουδαιότητα κομόπολις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας Γάνου καὶ Χώρας, τῆς ὁποίας ἡ κτίσις, περιβάλλεται ἐπίσης ἀπὸ τὴν μαγεῖα τῶν θρύλων καὶ τῶν παραδόσεων. Σύμφωνα μὲ μιά ἀπὸ αὐτές, ἡ Χώρα κτίσθηκε περὶ τὸ 1235 μ.Χ. ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Ἰωάν. Βατάτζη, ἐνῶ κατὰ μιά ἄλλη, κτίσθηκε πολὺ ἀργότερα, γύρω στὰ 1600 μ.Χ. Ὅπως ἀναφέρεται σὲ ἓνα οἰκογενειακὸ χειρόγραφο ποὺ εἶχε βρεθῆ στὸ Γάνο, στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Χώρας ὑπῆρχαν μεμονωμένες ἀγροικίες, στὶς ὁποῖες ἐπέδραμον πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης Τσερκέζοι ληστεῖς, τὶς λεηλατοῦσαν καὶ κακοποιοῦσαν τοὺς κατοίκους. Καὶ αὐτοὶ γὰρ νὰ μποροῦν νὰ αὐτοπροστατεύωνται, συνεκεντρώθησαν στὸν παραλιακὸ χῶρο καὶ ἔκτισαν τὴν καινούργια κομόπολη, στὴν ὁποία ἔδωσαν τὸ ὄνομα «Χώρα».

Ἡ Χώρα εἶναι κτισμένη σὲ πεδινὴ παραλιακὴ ἔκταση, ποὺ τὴν περιβάλλουν χαμηλοὶ λοφίσκοι, κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπελώνες. Στὴν νότια πλευρὰ της, σὲ μιά ἐδαφικὴ βραχῶδη λωρίδα, ποὺ εἰσχωρεῖ στὴ θάλασσα, ὑψώνεται ὑπερῆφανος ὁ ὄρειος φάρος της, ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους στὴ θάλασσα τῆς Προποντίδος, ἐνῶ στὴ βόρεια παρυφῆ της, χύνει ἓνας ξηροχεύμαρρος τὰ θολωμένα του νερά σὲ κάθε νεροποντῆ, στὴ θάλασσα. Στὴν ἀριστερῇ ὄχθῃ τοῦ χειμάρρου αὐτοῦ, πάνω σὲ ἓνα λόφο, ὑπῆρχε τὸ γραφικώτατο Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ποὺ τὸ ἔκτισε ὁ Χωρηνὸς Ἱερομόναχος Διονύσιος Καλαφάτης, στὸ ὁποῖο καὶ ἐμόνασε σὰν Ἠγούμενος καὶ ἐργάσθηκε προσωπικὰ σὰν τεχνίτης, ἐπὶ 50 ὀλόκληρα χρόνια. Τὸ Μοναστήρι αὐτὸ τὸ ἡμικατέστρεψαν τὸ 1913 οἱ Βούλγαροι καὶ ὀλοκλήρωσαν τὴν καταστροφὴ του τὸ 1916 οἱ Τοῦρκοι.

Στὴν ἴδια ὄχθῃ καὶ κοντὰ στὴν ἀερογυαλιά, ὑπῆρχε κι' ἄλλο ἓνα Μοναστήρι, τιμώμενο στὴν μνήμη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ ὁποῖο ἰδρῦθηκε μὲ πρω-

τοβουλία του Ἡγουμένου Κυρίλλου ἀπὸ τῆ Σάμο καὶ μὲ δαπάνες τῶν κατόικων τῆς χώρας, στὰ Ἑλώνια του δὲ κάθε 23 Ἀπριλίου, γινόταν μεγάλο πανηγύρι.

Στὴν ἴδια ἐπίσης πλευρᾶ, σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν παραλία, σὲ μιὰ τοποθεσίᾳ πού τὴν λέγανε «Τὰ Γκάζια», διάφορες ξένες Ἑταιρεῖες εἶχαν δημιουργήσει πρὶν ἀπὸ τὸ 1912 ἐγκαταστάσεις γιὰ ἀντλήση πετρελαίου, ἀλλὰ ὁ

Ἡ Χώρα πρὸς τὴν πλευρᾶ τοῦ Φάρου.

σεισμός τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1912 καὶ σὲ λίγο ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, σταμάτησαν τὶς ἔρευνες ἐκεῖνες.

Ἡ Χώρα εἶχε τὶς περισσότερες ἐκκλησίες ἀπὸ κάθε ἄλλη κοινότητα ἢ χωριὸ τῶν Γανοχώρων, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸ, ἀκόμα καὶ ἕξ παρεκκλήσια καὶ δύο Ἁγιάσματα :

— Ἐκ κ λ η σ ι ε ῖ ς : 1) Κοιμήσ. Θεοτόκου ἢ Ἁγ. Νικολάου, πού ἦταν καὶ ὁ Μητροπολιτικὸς Ναὸς τῆς Χώρας. 2) Τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους. 3) Τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. 4) Τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου, 5) Τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. 6) Τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου (Τζωρτζῆ) καὶ 7) τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

— Πα ρ ε κ κ λ ῆ σ ι α : 1) Τῆς Παναγίας τῆς Εὐαγγελιστρίας. 2) τοῦ Ἁγ.

Προκοπίου. 3) Τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος. 4) Τῆς Παναγίας τῆς Θαλασσινῆς. 5) Τοῦ Χριστοῦ καὶ 6) τοῦ Ἁγ. Νικολάου.

— Ἁγιάσματα: 1) Τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ 2) Τοῦ Ἁγίου Κηρύκου, καὶ τὰ δύο σὲ γραφικὲς ἐξοχικὲς τοποθεσίες.

Ὅλες οἱ Ἐκκλησίαι λειτουργοῦσαν σ' ὅλες τὶς ἐφορτάσιμες ἡμέρες μὲ δικό της κάθε μιὰ Παππᾶ μέχρι τὸ 1898, ὅποτε ὁ τότε Μητροπολίτης Κων)νος Μικρούλης, καθώρισε νὰ λειτουργῇ μονάχα ἡ Μητρόπολις τὶς Κυριακὲς καὶ ὅλες τὶς ἐφορτάσιμες ἡμέρες, οἱ δὲ ἄλλες μονάχα τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου, στὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου ἐτιμᾶτο κάθε μιὰ, ὅπως συνέβαινε καὶ μὲ τὰ παρεκκλήσια.

Ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ τῆς Μητροπόλεως, ἦταν καὶ ἡ μόνη ποὺ διασώθηκε ἀπὸ τὸ σεισμό τοῦ 1912 καὶ ἐξακολούθησε νὰ λειτουργῇ μέχρι τὸν χαλασμό τοῦ 1922. Οἱ ἄλλες ὅλες, καταστράφηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιον σεισμό καὶ δὲν πρόλαβαν οἱ κάτοικοι νὰ τὶς ἀνοικοδομήσουν. Ἄλλες καταστράφηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, στὶς περιόδους τῶν διωγμῶν τοῦ 1914 - 1915.

Στὴ Χώρα ἔμενε, ὅπως προανέφερα, ὁ Μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας μετὰ τὴν κατὰ τὸν σεισμό ἐκεῖνο καταστροφὴ τοῦ Μητροπολιτικοῦ κτιρίου τοῦ Γάνου.

Ἐξαιρετικὴ ἦταν ἡ ἐκπαιδευτικὴ δραστηριότης στὴ Χώρα, ποὺ τὴν ὑλοποιοῦσαν, μιὰ πλήρης Ἀστικὴ Σχολὴ Ἀρρένων, ἓνα Δημοτικὸ Παρθεναγωγεῖο καὶ ἓνα Νηπιαγωγεῖο, μὲ 200 μαθητὲς τὸ πρῶτο, 150 μαθήτριες τὸ δεύτερο καὶ περὶ τὰ 170 ἄρρενα καὶ θήλεα νήπια τὸ τελευταῖο. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ἀντιστοιχοῦν στὸ Σχολικὸ ἔτος 1911 - 1912, τὸ τελευταῖο δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ τὸν καταστρεπτικὸν σεισμό τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1912. Ὀνομαστοὶ ἦταν οἱ διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσες, ποὺ διηύθυναν τὰ ἐκπαιδευτήρια αὐτά, ὅπως οἱ διδάσκαλοι Δαυῖδ, Καβάκης, Παναγιώτης Ἰωαννίδης ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Χώρα, Κουμπαγιώτης, Μουρουνάκης, Ὀρφανίδης, Μανασῆς Λογοθετίδης ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, πατέρας τοῦ ἀξέχαστου ἠθοποιοῦ τοῦ ἑλαφροῦ μας θεάτρου Βασίλη Λογοθετίδη, Ρόμπος, Νασοῦδης, Χρ. Οἰκονόμου, Δημοσθένης Κων)δης, Βασιλειάδης κ. ἄ., ὅλοι στὴν Ἀστικὴ Σχολὴ Ἀρρένων καὶ οἱ διδασκάλισσες — Λιευθύντριες, Ἀσπασία Κεχαγιόγλου (ἡ πρώτη διδασκάλισσα τῆς Χώρας), Ἀριάδνη Δουβλίδου, Αἰκ. Ἰωαννίδου (κόρη τοῦ διδασκάλου Ἰωαννίδη), Ἀναστασία Τουλούμη, Μάρθα Ρήγα Μαργίτσα (ἀπὸ τὴν Περὶστασι), Χρυσὴ Κατοιγιάννη, Ἰουλία Μεσοθενέως καὶ ἡ περίφημη Ἀθηνᾶ Γαβριήλ, στὸ βτάξιό Δημ. Παρθεναγωγεῖο.

Κατὰ τὸ 1915, γιὰ λόγους οικονομικοῦς, τὰ δύο ἐκπαιδευτήρια συγχω-

νεύθησαν σὲ ἓνα μικτὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο. Κατὰ τὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἐλευθερίας 1920 - 1922, τὸ Σχολεῖο αὐτὸ τὸ διηύθυνε ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης Δρόσος.

Καὶ τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Χώρας συνετηροῦντο ἀπὸ τοὺς πόρους τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τὶς εἰσφορὰς ξενητεμένων τέκνων τῆς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μνημονεύω τοὺς Παν. Θεοχαρίδη, ἐγκατεστημένο στὴν Κεϊλάνη καὶ ὁ ὁποῖος παρεχώρησε δλόκληρο καλλιεργούμενο λαχανόκηπο, τὰ ἔσοδα τοῦ ὁποῖου περιήρχοντο στὸ ταμεῖο τῶν Ἐκπαιδευτηρίων, τὸν ἐγκατεστημένο στὸ Ἰάσιο τῆς Ρουμανίας Ἀχ. Γεωργιάδη, ὁ ὁποῖος ἔστελνε κάθε χρόνο ἐπὶ μία 10ετία, ἀπὸ τὸ 1906 ἕως τὸ 1916, 40 χρυσὰ εἰκοσάφραγμα γιὰ ἐτήσιο μισθὸ ἐνὸς διδασκάλου καὶ ὁποῖος μὲ δαπάνες του περιετόχιζε τὸ νεκροταφεῖο τῆς γενετείρας του. Ἐπίσης τὴν «Ἀδελφότητα Κυριῶν», ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1908 καὶ πλήρωνε κάθε χρόνο ἀπὸ τὸ 1908 ὡς τὰ 1912 τὸν μισθὸ μιᾶς διδασκαλίσσης.

Οἱ κάτοικοι τῆς Χώρας ἀσχολοῦνταν κυρίως μὲ τὴ γεωργία, τὴν ἀμπελοργία, ποτοποιία, σηροτροφία, κεραμοποιία καὶ ἀγγειοπλαστική καὶ τέλος τὴν ναυτιλία, μὲ κύρια προϊόντα τὸ σιτάρι, τὸ θαμβάκι, τὸ γλυκάνισο καὶ ἰδιαίτερα τὰ σταφύλια. Περίφημα ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἦταν τὰ λεγόμενα τότε «Γιαπαλάκια» (τουρ. Γιαπιντζάκ), λεπτόφλουδα, μὲ χρῶμα κεχριμπαρένιο, ποὺ μεταφερόταν μὲ εἰδικὰ κοφίνια στὴν Κων)πολι, ὅπου ἦταν περιζήτητα καὶ τὰ μαῦρα «Καραλαχανᾶς», ἀπὸ τὰ ὁποῖα γινόταν τὸ ἐξαιρετικὸ ἐκεῖνο μαῦρο κρασί, μεγάλες ποσότητες ἀπὸ τὸ ὁποῖο μεταφερόταν στὴν Γαλλία μὲ βαπόρια τῆς Messagerie. Ἡ ἐποχὴ τοῦ τρυγητοῦ ἔπαιρνε καὶ ἐδῶ πανηγυρικὸ χαρακτήρα ὅπως καὶ σ' ὅλα σχεδὸν τὰ Γανόχωρα, ὅπως θὰ ἀναφέρω πιὸ κάτω.

Ὄνομαστὲς ἦταν, ὅπως προανέφερα καὶ οἱ στάμνες τῆς Χώρας, ποὺ διατηροῦσαν πάντα δροσερὸ νερὸ καὶ ἐπωλοῦντο σ' ὅλη τὴ Θράκη καὶ σ' αὐτὴν τὴν Κων)πολι.

Καὶ λίγα γιὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Χώρας: Οἱ Χωρηνοὶ διακρινόταν γιὰ τὰ φιλόξενα αἰσθήματά τους. Ξενοδοχεῖα θέβαια δὲν ὑπῆρχαν στὴ Χώρα, ἀλλὰ οὔτε ὑπῆρχε καὶ τέτοια ἀνάγκη. Κάθε ξένος ποὺ ἐρχόταν στὴν κωμόπολη, ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος θὰ τὸν ἀνεγνώριζε, ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ τὸν φιλοξενήσῃ στὸ σπίτι του, γεμᾶτο πάντοτε ἀπὸ ὅλα τὰ σπιτικά ἀγαθὰ, χοιρινὰ λουκάνικα, παστὰ ψάρια, πετιμεζί, τραχανᾶ, μπουλαμαῖ, σταφίδες κ. ἄ. Ὅταν δὲ ἐρχόταν ἀπὸ ἄλλη πόλη ἢ χωριὸ ξένη, γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ συγγενικὸ τῆς σπίτι, ὅλες οἱ φιλικὲς οἰκογένειες θεωροῦσαν ὑποχρέωσί τους νὰ τὴν προσκαλέσουν καὶ στὸ δικὸ τους σπίτι καὶ νὰ τῆς προσφέρουν ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυκὰ ποὺ παρασκευάζαν, μπακλαβᾶ, παντεσπάνι, ἀμυγδαλωτὰ κ.ἄ.

Τὴν 1η Μαρτίου (ἡ ὁποία σὲ πολλὰς περιοχὰς τῆς Θράκης εἶχε τὴν ἔννοια ποὺ ἔχει σήμερα ἡ 1η Ἀπριλίου στὴν Ἑλλάδα), ὁμάδα παιδιῶν περιέφερε

στά χέρια ένα τεχνητό χελιδόνι, τὸ ὁποῖο μὲ εἰδικὸ μηχανισμό ἀνοιγόκλεινε τὰ φτερά του καὶ σφύριζε, ἐνῶ τὰ ἴδια ἔβαλλαν τὸ ὠραῖο ποίημα:

«Χελιδόνι ἔρχεται, ἀπὸ τῆ Μάυρη Θάλασσα,
βρῆκε πῦργο κάθησε καὶ χαμοκελαΐδησε.
Μάρτη, Μάρτη μου καλὲ καὶ Ἄπριλη φοβερέ,
τ' εἶναι αὐτὰ πού ἔκαμες, τὴν πρώτη φοβερίτσα;».

Στις 9 Μαρτίου, ἑορτὴ τῶν Ἁγίων Τεσσαράκοντα, οἱ νοικοκυρὲς ψήνανε τὸ πρωὶ λουκουμάδες καὶ στέλνανε σὲ συγγενικά τους σπίτια μὲ τὴν εὐχή:

«Σαράντα φῶς, σαράντα πιῆς, σαράντα δὸς γιὰ τὴν ψυχὴ σ'».

Τὰ Χριστούγεννα ἦταν ἀπαραίτητο τὸ χοιρινὸ στή σούβλα, παρμένο ἀπὸ μιὰ λωρίδα τοῦ στήθους, πού τὴν λέγαν «Ἀποσυρτή». Ἦταν δ,τι τὸ ἀρνὶ στή σούβλα τὸ Πάσχα στήν Ἑλλάδα.

γ) Αὐδήμιο.

Τὸ Αὐδήμιο ἢ Εὐδήμιο, πιθανὸν τὸ Εὐδημοπλάτανον τῶν Βυζαντινῶν, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα χωριὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας Γάνου καὶ Χώρας καὶ ὄλων τῶν Γανοχώρων, φημισμένο σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ γιὰ τὰ ὄμορφα κορίτσια του.

Ἦταν κτισμένο στὰ στενὰ τοῦ Γάνου, περὶ τὰ 3—4 χιλίωμ. Β.Α. ἀπὸ αὐτόν, στήν μικρὴ κοιλάδα τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ἀνάμεσα στὸ δάσος Κουρὶ καὶ στὸ Ξεροβούνι, πάνω στὸ ὁποῖο ἦταν τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ἀπὸ τὸ ἐξωκκλήσι αὐτὸ ἡ βουνορράχη ἀνέβαινε ὡς τὸ ὑψηλότερο σημεῖο τοῦ Ἱεροῦς Ὄρους, ὅπου τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἡλίας καὶ ὅπου στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὑπῆρχε τὸ ὁμώνυμο φρούριο, τὸ ὁποῖο ἐδέσποζε καὶ πάνω στὸ Εὐδημοπλάτανο καὶ στὰ στενὰ τοῦ Γάνου.

Ἡ ἴδρυνση τοῦ σημερινοῦ Αὐδημίου σκεπάζεται κι' αὐτὴ ἀπὸ θρύλους καὶ παροδόσεις. Κατὰ μιὰ παρόδοση κτίσθηκε ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Βυζαντινοῦ χωριοῦ Εὐδημοπλάτανου, πού ἦταν στήν ἴδια περιοχὴ τοῦ Γάνου, ἄγνωστο ὅμως σὲ πῶ ἀκριβῶς σημεῖο καὶ καταστράφηκε ἀπὸ τοὺς Καταλανοὺς στοὺς χρόνους τῶν ἐπιδρομῶν τους στήν Θράκη, γύρω στὰ 1304—1308 μ.Χ. Τότε οἱ κάτοικοι του κατέφυγαν στή γνωστὴ τους ἀπὸ τότε ἀσφαλῆ τοποθεσία καὶ ἔκτισαν τὸ καινούργιο χωριὸ τους, στὸ ὁποῖο δώσανε βέβαια τὸ παλιὸ του ὄνομα, Εὐδήμιου Πλάτανος, ἢ Εὐδημοπλάτανον καὶ τὸ ὁποῖο μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου παρηλλάγη σὲ Εὐδήμιο. Ἡ παράδοση αὐτὴ φαίνεται νὰ ἐπαληθεύεται καὶ ἱστορικά, γιὰτὶ οἱ Βυζαντινοὶ Ἱστορικοὶ ἀναφέρουν στὰ κατοπινα χρόνια σὲ διαφόρους πολέμους μέχρι τὴν ὀριστικὴ ὑποδούλωση τῆς

Θράκης, τὸ ὄνομα Εὐδημοπλάτανος. Ὅπως ὅμως διατηρήθηκε ἡ παράδοση μέχρι τὸ χαλασμὸ τοῦ 1922 καὶ τὴν ἀνέφεραν οἱ γεροντότεροι Αὐδημιῶτες, ἡ καταστροφή δὲν προῆλθεν ἀπὸ τοὺς Καταλανούς, ἀλλὰ ἀπὸ Ἀλγερινούς πειρατές, οἱ ὁποῖοι περνώντας μὲ τὰ καράβια τους κοντὰ στὴν παραλία ἔνα ἀπόγευμα γιορτῆς, κατάλαβαν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν χρυσοστολισμένων γυναικῶν ποὺ χόρευαν, ὅτι τὸ χωριὸ ἦταν πλούσιο. Καὶ ὅταν νύκτωσε, ἀποθιβάσθηκαν στὴν ξηρὰ καὶ εἰσέβαλαν σ' αὐτό, τὸ λεηλάτησαν καὶ τὸ ἔκαψαν καὶ φεύγοντας πῆραν καὶ ἀρκετοὺς σκλάβους μαζί τους. Καὶ ὅσοι κάτοικοι ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ τὴ σφαγή, πῆραν τὴν ἀνηφοριὰ πρὸς τὸν Ἅγιον Ἥλια καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κατέβηκαν στὴν ρεματιά, ὅπου καὶ ἔκτισαν τὸ καινούργιο χωριὸ τους. Μερικοὶ ἴσως ἐφυγαν πέρα ἀπὸ τὸ Δερβένι καὶ ἔκτισαν τὸ Νεοχώρι. Ἄγνωστο πότε ἔγινε ἡ καταστροφή ἀπὸ τοὺς Ἀλγερινούς ἐκείνους πειρατές. Θὰ πρέπη ὅμως νὰ ἔγινε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναφερομένη ἀπὸ τοὺς Καταλανούς καταστροφή, γιατί ἡ πειρατεία ἀναπτύχθηκε κυρίως στὰ μετὰ τὴν ἄλωση χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Κατὰ μιὰ ἄλλη παράδοση, κτίτορες τοῦ σημερινοῦ Αὐδημίου ἦταν οἱ κάτοικοι ἑνὸς ἄλλου μεγάλου χωριοῦ, τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, ποὺ εἶχε κτισθῆ γύρω στὰ 1500 μ.Χ. Δηλαδή περὶ τὰ 500 χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ Ἕλληνες κατοίκους, προερχομένους ἀπὸ διάφορες περιοχὲς τῆς Θράκης, σὲ μιὰ τοποθεσία, 2 περίπου χλμ. Β.Α. ἀπὸ τὸ κοντὰ στὸν Γάνο Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Τὸ χωριὸ ἐκεῖνο ἦταν μεγάλο, ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τῆς περιοχῆς τότε, ἀλλὰ σὲ χρόνον ἄγνωστο, Αραβοὶ πειρατές, τοῦ ἐπετέθησαν ἀπὸ τὴ θάλασσα, τὸ λεηλάτησαν καὶ τὸ ἔκαψαν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους του γλύτωσαν, ἀναγκάσθηκαν νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν σὲ ἀσφαλέστερο μέρος. Καὶ οἱ μὲν ἐμπορευόμενοι καὶ γενικὰ διανοούμενοι, ἴδρυσαν μέσα στὴν ἀπρόσιτη ἀπὸ τοὺς πειρατές χαράδρα τὸ Αὐδήμιο, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν γεωργία τὸ χωριὸ Νεοχώρι περὶ τὰ 4—5 χλμ. ΒΑ τοῦ Αὐδημίου καὶ οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν κτηνοτροφία τὸ χωριὸ Σχολάριο, στὶς ΒΑ πλαγιὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, τὸ ὁποῖο ἐξελίχθηκε στὶς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνα μας σὲ πραγματικὴ κωμόπολη.

Καὶ ἡ παράδοση αὐτὴ τοῦ χωριοῦ Ἁγίου Βασιλείου μᾶλλον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ διασωθὲν ὄνομα τῆς τοποθεσίας «Ἅγιος Βασίλειος» καὶ ἀπὸ τὰ ἐρεῖπια ἐκκλησιῶν καὶ σπιτιῶν. Ἴσως οἱ δύο αὐτὲς παραδόσεις, οἱ ὁποῖες οὐσιαστικὰ διαφέρουν μονάχα στὸ ἀρχικὸ τους μέρος (τοῦ κτίτορος τοῦ χωριοῦ), νὰ ἀποτελοῦν μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ παράδοση, παραλλαγμένη καὶ διαφοροποιημένη μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων.

Ἡ τοποθεσία στὴν ὁποία κτίσθηκε κατὰ τὴν μία ἢ τὴν ἄλλη παράδοση, ἦταν ἀσφαλέστερη καὶ ἀπὸ τὴν παλιὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν ἄλλων παραλιῶν

κωμοπόλεων και χωριῶν τῶν Γανοχώρων, σὲ ἀπόσταση δύο περίπου χλμ. ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ ἀόρατη ἀπὸ αὐτὴν, μὲ δάση καὶ ἄφθονα νερά.

Τὸ Αὐδῆμι χωρίζεται ἀπὸ δύο ποταμάκια σὲ τρεῖς συνοικίες. Στὸν πάνω Μαχαλᾶ, στὸν κάτω Μαχαλᾶ καὶ στὸν πέρα Μαχαλᾶ. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ποταμάκια αὐτά, ἐπήγαξε ἀπὸ τὶς ὑπώρειες τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους (τὸν Πάτο, ὅπως λέγανε) καὶ δεχόταν τὰ νερά ἀπὸ ὅλες τὶς πλαγιές, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ εἶχε νερὸ ὅλο τὸν χρόνο, ἄφθονο τὸ χειμῶνα, μὰ καὶ ἀρκετὸ τὸ καλοκαίρι. Ὅταν δὲ ὕστερα ἀπὸ δυνατὴ βροχὴ πλημμύριζε, καταρακυλοῦσε μὲ ὄρμη παρασέρνοντας μικρὰς καὶ μεγάλες πέτρες, ἄλλαξε πολλὰς φορὲς κοίτη καὶ προκαλοῦσε ἀρκετὰς ζημιὰς στὰ σπίτια, πὺ ἦταν κτισμένα στὶς ὄχθες του. Τὸ ἄλλο πὺ κατέβαινε ἀπὸ τὴν ὄρεινὴ διάβαση τοῦ Δερθενίου, ἦταν ξηροπόταμος καὶ εἶχε μονάχα τὸ χειμῶνα νερὸ, τὸ λέγανε δὲ «Ρεμματάκι».

Τὰ δύο αὐτὰ ποταμάκια ἐνώνονταν μπροστὰ στὸ νερόμυλο τοῦ Λαμπαδάριου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐνωμένα πιά καὶ ἔχοντας ἀριστερὰ τὰ σπίτια τοῦ πέρα Μαχαλᾶ, κατέβαιναν πρὸς τὴν θάλασσα, στὴν ὁποία χυνόταν διασχίζοντας τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ ἐξωκκλησιοῦ τῶν Ἀγ. Θεοδώρων καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ δάσος αἰωνόβιων πλατανιῶν.

Στὸ μεγάλο ποτάμι πὺ χώριζε τὸν Πάνω ἀπὸ τὸν Πέρα Μαχαλᾶ, βάζανε τὸ χειμῶνα σὰν γεφύρια σανίδες (τάλτες). Μιὰ ἀνάμεσα στὸ νερόμυλο τοῦ Στρατηγάκη Βαχάρογλου καὶ στὸ σπίτι τοῦ Ἰωάν. Λαμπαδάριου, μιὰ ἀνάμεσα στὸ νερόμυλο τοῦ Ἀργυράκη καὶ στὸ σπίτι τοῦ Πρωτοψάλτη, πὺ ἦταν καὶ ἡ κυριώτερη καὶ ἐξυπηρετοῦσε τὰ σπίτια τοῦ Πάνω Μαχαλᾶ, στὴν παρυφῆ τοῦ ὁποίου καὶ κοντὰ στὸ δάσος ἦταν τὸ Σχολεῖο καὶ ἄλλη μιὰ, μπροστὰ στὸν νερόμυλο τοῦ Λαμπαδάριου, ἡ ὁποία ἐξυπηρετοῦσε τοὺς κατοίκους τοῦ Κάτω Μαχαλᾶ. Πολλὰς φορὲς τὰ αὐτοσχέδια ἐκεῖνα γεφύρια παρασυσρόταν, ὅταν τὸ μεγάλο ποταμάκι πλημμύριζε ξαφνικά. Τὸ νερὸ πὺ κατέβαινε στὴν ἀρχὴ τῆς πλημμύρας μὲ ὄρμη καὶ βοή, οἱ Αὐδημιῶτες τὸ λέγανε «Κεφάλι» καὶ ὅταν φούσκωνε καὶ γέμιζε τὴν κοίτη, τότε τοῦ δίνανε τὸ ὄνομα «Ντούμπανος». Τὸ παρατσούκλι αὐτὸ ἴσως νὰ προήρθε ἀπὸ τὴν παραλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ Δουνάβεως, πὺ ἦταν γνωστὸς σὰν ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποταμοὺς τῆς Εὐρώπης, ἢ τὸ πιθανότερο —κατὰ τὴν γνώμην μου— ἀπὸ τὴν παραλλαγὴ τῆς λέξεως «τύμπανο ἢ τούμπανο», πὺ σημαίνει τυμπανιστὴς, φουσκοκίμενος. Οἱ Αὐδημιῶτες εἶχαν ἓνα δίστιχο γιὰ τοὺς ἀρραβωνιασμένους, τῶν ὁποίων τὰ σπίτια τὰ χώριζε τὸ ποταμάκι αὐτό:

«Τρέξε νὰ πάρης τὸ φίλι, πρὶν βρέξη πρὶν χιονίσση,
πρὶν κατεβάση ὁ Τούμπανος καὶ πάρη τὸ γεφύρι».

Τὸ Αὐδῆμι, τὸ ὁποῖο οἱ Τοῦρκοι τὸ λέγαν «Οὔτσμάν Ντερέ κιό», εἶχε

στά τελευταῖα χρόνια περὶ τὰ 400 σπίτια, τὰ ὁποῖα στὶς ἐπίσημες Κυβερνητικὲς Ὑπηρεσίαι οἱ Τοῦρκοι τὰ λέγανε «Χανέδες», μὲ τὴν λέξη δὲ αὐτὴ ἐννοῦσαν οἰκογένειαι, τὶς ὁποῖαι στὶς στατιστικὰς τους, ὑπολόγιζαν κατὰ μέσο ὄρο, 7 ἄτομα σὲ καθεμίᾳ. Ἡ ἀναλογία αὕτη ἦταν βέβαια ὑπερβολικὴ, γιατί ὁ μέσος ὄρος ἐκάστης οἰκογενείας δὲν περνοῦσε τὰ 6 ἄτομα, οὔτε ὁ πληθυσμὸς τὶς 1800—2000 ψυχὰς.

Ὅλη ἡ περιοχὴ τοῦ Αὐδημίου ἦταν ὄρεινὴ καὶ βραχώδης. Πρὸς τὰ βόρεια καὶ τὰ δυτικὰ του, οἱ ἀντηρίδες τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους σκεπαζόταν ἀπὸ δάση βαλανιδιῶν καὶ πρὸς, τὰ ἀνατολικά ἀπὸ χαμόδενδρα. Ἀνάμεσα στὸ δρόμο πρὸς μέσῳ Δερθενίου πῆγαινε πρὸς τὸ Σχολάριο καὶ τὴν κορυφὴν τοῦ Ὄρους «Μπακατζάκ», ὑπῆρχε ἓνα μεγάλο δάσος ἀπὸ φιλύρες. Στὰ χαμηλότερα ὅμως μέρη καὶ στὶς χαραδρῶσεις ὑπῆρχαν πλατάνια καὶ λεῦκες. Φημισμένο ἦταν τὸ παράλιον δάσος πλατανιῶν, πρὸς ἀπλωνόταν ἀνάμεσα στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου κοντὰ στὸ Γάνο καὶ τὸ ἐξωκλήσι τῶν Ἁγ. Θεοδώρων. Εἶχε τόση γραφικότητα ἢ τοποθεσία αὕτη, ὥστε ἦταν μοναδικὴ σ' ὅλη τὴ Θράκη.

Ἐκατοντάδες χρόνια ἀγωνίσθησαν οἱ Αὐδημιῶτες σκληρά, γιὰ νὰ μεταβάλουν τὴν ἄγονη γῆ σὲ καλλιεργήσιμη. Χωράφια γιὰ σιτηρὰ ἦταν λίγα, ὅπως καὶ γιὰ λαχανόκηπους κ' αὐτὰ σὲ σχετικὰ ἐπίπεδα μέρη, ἐνῶ στὶς πλαγιὰς τῶν βουνῶν, καλλιεργήθησαν ἀμπελῶνες. Τὰ λίγα ὅμως σιταροχώραφα, πρὸς δὲν μπορούσαν νὰ δώσουν σ' ὄλους τοὺς κατοίκους ψωμί, μετατράπηκαν σιγὰ σιγὰ, ἄλλα σὲ ἀμπέλια καὶ ἄλλα σὲ μωρεῶνες μὲ τὴν φύτευση συκομωρεῶν (ἀσκαμινῶν), σὲ τρόπο ὥστε ἡ καλλιέργεια σίτου ἔπαυσε ἐντελῶς κατὰ τὸ 1886, στὸ καλοκαίρι τοῦ ὁποῖου λειτούργησε τὸ τελευταῖον ἄλωνι στὸ Αὐδῆμι. Καὶ παρὰ τὴν ἀλλαγὴ αὕτη οἱ Αὐδημιῶτες δὲν μπορούσαν νὰ ζήσουν, λόγῳ τοῦ ἐξαιρετικὰ περιορισμένου γονίμου πεδινοῦ κλήρου, πρὸς εἶχαν. Καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιβιώσεως τοὺς ἔκανε νὰ ριχτοῦν κυρίως στὸ ἐμπόριο. Ἔτσι ἄλλοι σὰν πλανόδιοι ἔμποροι (γυρολόγοι), οἱ γνωστοὶ σ' ὅλα τὰ Γανόχωρα μὲ τὸ ὄνομα «Γιαλειτζήδες», ὅπως περιγράφονται κατωτέρω στὰ κεφάλαια τῆς Στέρνας, τοῦ Ἰντζέκιοῦ κ.ἄ., ἐδημιούργησαν ἐμπορικὰ καταστήματα σὲ πλεῖστες πόλεις τῆς Θράκης καὶ Ἀνατ. Ρωμυλίας, ὅπως στὶς Χαριοῦπολι, Ραιδεστό, Λουλέ-Βουργάζ, Μπαμπᾶ-Ἐσκῆ, Σαράντα Ἐκκλησίαι, Ἀδρ)νοῦπολι, Στενήμαχο, Ἀγγιάλο, Πύργο, Μήδεια κ.ἄ.

— Ἐκκλησίαις: Τρεῖς ἐκκλησίαις εἶχε τὸ Αὐδῆμι. Τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος γιὰ τὸν Κάτω Μαχαλᾶ, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας γιὰ τὸν Πάνω Μαχαλᾶ καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, γιὰ τὸν Πέρα Μαχαλᾶ. Τὰ ὄρια ὅμως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐνοριῶν δὲν ταυτιζόταν μὲ τὰ τοπογραφικὰ τοιαῦτα τῶν τριῶν συνοικιῶν. Ἔτσι ἡ ἐκκλησία τῆς Μεταμορφώσεως ἦταν κτισμένη στὴν νότια παρυφῆν τοῦ Πάνω Μαχα-

λῶ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πολλοὶ ἐνοριῖτες ἐκκλησιαζόταν σ' αὐτὴ καὶ ἀντίθετα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπισημότερους ἐνοριῖτες τοῦ Πέρα Μαχαλᾶ, ἐκκλησιάζονταν στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας, πὺν ἦταν πιά κοντινὴ γι' αὐτούς. Τὸ 1889 κήκε ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Καὶ ἀπὸ τότε οἱ κάτοικοι τοῦ βορείου τμήματος τοῦ Πάνω Μαχαλᾶ, ἐκκλησιάζονταν στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, οἱ πὺ πολλοὶ ὁμως, στὴν ἐκκλησία τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος.

Ἄπὸ τις τρεῖς αὐτὲς ἐκκλησίες, ἡ πὺ παλῆν ἦταν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος, ἡ ὁποία εἶχε κτισθῆ μαζὶ σχεδὸν μὲ τὸ χωριό, ὅπως φαινόταν ἀπὸ τὴν θέση καὶ τὰ ὕλικά της. Στὸν Ἄμβωνά της, κάτω ἀπὸ τις εἰκόνες τῶν Ἐυαγγελιστῶν, ὑπῆρχε μιὰ εἰκόνα μέσα σὲ χρυσοπλαῖσιο, πὺν εἶχε ζωγραφισμένη μιὰ δωδεκάκωπη λέμβο, τὴν ὁποία ἔλεγαν «Σαντάλα». Μὲ αὐτὴν κατὰ μιὰ παράδοση εἶχαν μεταφερθῆ ἀπὸ τὴν Κων)πολι τὰ χρώματα καὶ τὸ χρυσο (γυλντζι), μὲ τὰ ὁποία ζωγράφισαν οἱ ζωγράφοι τις εἰκόνες.

Ἄπὸ τις ἄλλες δύο, πὺν εἶχαν κτισθῆ μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1877—1878, ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας ἦταν ἡ νεότερη καὶ ἐθεωρεῖτο, κατὰ κάποιον τρόπο, καὶ Μητροπολιτικὸς Ναός, γιατί σ' αὐτὴ ἱερουργοῦσε, ὅταν ἐρχόταν στὸ Αὐδῆμιο, ὁ Μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ γιόρταζε τὴ δεύτερη ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων, γιορτὴ τῆς Συνάξεως τῆς Θεοτόκου. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ γιορτάζαν στὸ Αὐδῆμι οἱ Μαρῖες καὶ οἱ Παναγιώτηδες καὶ ὅσοι εἶχαν ὀνόματα σχετικὰ μὲ τὸ ὄνομα τῆς Παναγίας. Ἡ φωτιὰ πὺν εἶχε κάψει τὴν ἐκκλησία αὐτὴ τὸ 1889, μαζὶ μὲ ἄρκετὰ σπίτια τοῦ Πάνω Μαχαλᾶ, προῆλθε ἀπὸ ἔμπρησμο ἐκδικήσεως ἐναντίον τοῦ τότε Μουχτάρη Βαρυθίμου Χατζησαύρου.

— Μοναστήρια : Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς τις ἐκκλησίες, ὑπῆρχε τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, δύο περίπου χλμ. ἀπὸ τὸ χωριό, πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Γάνου, ἐπάνω σὲ μιὰ ὑψηλὴ τοποθεσία κοντὰ στὴν ἀκροθαλασσιά, κατάφυτη ἀπὸ πλατάνια, μὲ πολλὰ κρῦα νερὰ καὶ μεγάλο ξενῶνα, στὰ δωμάτια τοῦ ὁποίου ἔμεναν τὸ καλοκαῖρι πολλοὶ παραθεριστές, μὲ καταβολὴ σχετικοῦ ἐνοικίου. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Μοναστηριοῦ ἦταν κτισμένη κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ εἶχε μέσα Ἁγίασμα μὲ δροσερὸ καὶ εὐγευστο νερό.

— Π α ρ ε κ κ λ ῆ σ ι α — Ἐξωκκλήσια : Τὸ Αὐδῆμι εἶχε πολλὰ παρεκκλήσια καὶ ἐξωκκλήσια, ἀπὸ τὰ ὁποία ἀναφέρω μερικὰ:

— Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, στὴν ἀνατολικὴ τοῦ χωροῦ βουνοπλαγιά, λίγο πὺ ψηλὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Οἰκονόμου Εὐῆλι, στὸ ὁποῖο πηγαίνανε τὰ παιδιὰ τις πρῶτες δύο ἡμέρες τοῦ Πάσχα καὶ τρώγανε τις κουλοῦρες καὶ τὰ κόκκινα αὐγά.

— Τὸ ἐξωκκλήσι τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, δυτικὰ τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ

Ἁγ. Γεωργίου, πάνω στὸν παραλιακὸ δρόμο, ποὺ ὠδηγοῦσε στὸ Γάνο. Κοντὰ του ὑπῆρχε μιὰ πηγὴ, μὲ ἄφθονο καὶ εὐγευστο νερό.

— Τὸ ἐξωκκλήσι τῆς Ἁγίας Κυριακῆς ψηλὰ κι' αὐτὸ σ' ἓνα βραχῶδες πλάτωμα μιᾶς πλαγιάς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, στὸ μέσο περιήπου τοῦ δρόμου ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, στὸν Πλάτανο, κατάφυτο ἀπὸ αἰωνόβια πλατάνια, μὲ πηγὴ νεροῦ καὶ μάνδρα γιὰ πρόβατα. Στὴν πλαγιά τοῦ πλατώματος ὑπῆρχε μιὰ σπηλιὰ μεγάλη, μέσα στὴν ὁποία ζοῦσε στὸν περασμένο αἰῶνα ἓνας ἀσκητής, ποὺ τὸν συντηροῦσαν οἱ ἐλεημοσύνες τῶν φιλανθρώπων διαβατῶν. Πέθανε γύρω στὰ 1875.

— Τὸ ἐξωκκλήσι τῶν Ἁγίων Κων)νου καὶ Ἐλένης, κοντὰ στὸ νεκροταφεῖο.

— Τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, στὴν ὑποτιθεμένη παλιὰ τοποθεσία τοῦ Αὐδημίου (τοῦ Εὐδημοπλάτανου).

— Τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Προφ. Ἡλία, σὲ μιὰ πλαγιά τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, στὰ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ.

— Τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἁγίου Κηρύκου, βορειότερα ἀπὸ τὸ χωριό.

Ἔτσι αὐτὰ τὰ ἐξωκκλήσια, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἦταν ἀκάλυπτα, μεταβαλλόμενα ἀπὸ τότε ἀκόμα, σιγὰ - σιγὰ σὲ ἐρείπια. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ, ὑπῆρχαν μέσα στὸ Αὐδῆμι καὶ ἄλλα πέντε παρεκκλήσια, ὅπως :

— Τὸ παρεκκλήσι τῆς Ἁγίας Τριάδος, στὰ βορειοανατολικά τοῦ Πάνω Μαχαλαῖ, στὸ δρόμο ποὺ ὠδηγοῦσε πρὸς τὰ χωράφια· στὴν περιοχὴ του ὑπῆρχε καὶ μικρὸ νεκροταφεῖο.

— Τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὰ νότια τοῦ χωριοῦ, πέρα ἀπὸ τὰ τελευταῖα σπίτια τοῦ Πέρα Μαχαλαῖ, ὅπου ἦταν καὶ τὸ μεγάλο νεκροταφεῖο.

— Τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, στὸν Κάτω Μαχαλαῖ, στὴν πλατεῖα Ἀβλαή.

— Τὸ παρεκκλήσιο τῆς Ἁγίας Μαρίας, στὰ ἀνατολικά τοῦ Κάτω Μαχαλαῖ κι' αὐτὸ κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ Ζαφειράκη Οἰκονόμου.

Στὰ τελευταῖα δύο παρεκκλήσια γινόταν πανηγυρικὴ λειτουργία τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τους ἀπὸ ὅλους τοὺς ἱερεῖς τοῦ χωριοῦ.

— Σ χ ο λ ε ῖ α : Φιλομαθεῖς οἱ Αὐδημιῶτες, διακρίνονταν γιὰ τὴν πρὸς μόρφωση ἔφεσή τους. Τὸ πρῶτο σχολεῖο, μετὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ «Κρυφοῦ Σχολείου», (ποὺ κατὰ μιὰ παράδοση λειτουργοῦσε σ' ἓνα δωμάτιο, κοντὰ στὴν ἐκκλησία τῆς Μεταμορφώσεως, μὲ κύρια μαθήματα τὸ Ὀκτάηχο «φτώχη» καὶ τὶς πράξεις τῶν Ἀποστόλων), κτίσθηκε γύρω στὰ 1840 - 1850, σὲ μιὰ ὀρειώτατη τοποθεσία στὴ δυτικὴ παρυφὴ τοῦ χωριοῦ, κοντὰ στὸ δάσος

Κουρί. Περιελάμβανε ευρύτατη αΐθουσα διδασκαλίας και τούς αναγκαίους βοηθητικούς χώρους (Γραφεία, αποθήκη κλπ.), επί πλέον δὲ δύο δωμάτια γιὰ κατοικία τῶν ξένων διδασκάλων. Μία μεγάλη θρύση στὸ προαύλιό του, ποὺ ἦταν δωρεὰ τοῦ παλαιοῦ ἄρχοντα Παντελῆ Λαμπαδάριου, παρείχε στοὺς μαθητὲς και μαθήτριες τὸ δροσερὸ τῆς νερό. Καὶ ἓνας ἐκτεταμένος πρὸς τὸ δάσος κήπος, μὲ ἓνα αἰωνόβιο πλατάνι, στὴ σκιά τοῦ ὁποίου γινόταν τὰ μαθήματα τὸ καλοκαίρι, συνεπλήρωναν τὸν παιδαγωγικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ σχολείου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ 19ου αἰῶνα, ἦταν Μικτὸ Δημοτικὸ. Ἄγνωστοι εἶναι οἱ πρῶτοι δάσκαλοί του. Ἀργότερα καὶ μέχρι τὸ 1878, ἐδίδαξαν διαδοχικὰ, ὁ Εὐστράτιος Σεπιτέκαρος, ὁ Εὐστράτιος Καπίδης, καὶ ὁ Εὐστράτιος Φιλαλήθης, ὅλοι τους Αὐδημιῶτες. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ πρῶτος ἔζησε τὰ τελευταῖα του χρόνια, γέρος καὶ μὲ τὸ μυαλὸ σαλευμένο στὸ προαναφερθὲν δωμάτιο τοῦ Κρυφοῦ Σχολείου, ποὺ τὸ λέγανε «Κελλὶ τῆς ἐκκλησίας», συντηρούμενος ἀπὸ τὶς ἐλεημοσύνης τῶν κατοίκων. Πέθανε τὸ 1884.

Ἀπὸ τὸ 1879 ὡς τὸ 1884, δίδαξε ὁ Σπυρίδων Βασιλάτος, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Ἀριστείδης Δημητρίου, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ὁ ὁποῖος δίδαξε ἐπὶ 25 ὀλόκληρα χρόνια.

Ὁ Βασιλάτος ἦταν ἐξυπνος, ἐργατικώτατος καὶ ἐνθουσιώδης καὶ ἀγαποῦσε μὲ πάθος τὸ ἐπάγγελμά του. Ἦταν ὅμως αὐστηρότατος. Τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὸ Σχολεῖο τοῦ Αὐδημίου ἄφησε ἐποχὴ καὶ γιὰ τὴν ἀποδοτικὴ διδασκαλία του καὶ γιὰ τὸ πρακτικὸ του πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἀντιμετώπιζε τὶς ἀνάγκες συντηρήσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ σχολείου. Ἐπὶ πολλὰ χρόνια οἱ Αὐδημιῶτες θυμύταν τὸν θαυμάσιο ἐκεῖνο διδάσκαλό τους καὶ τὰ ἔργα του.

Στοὺς χρόνους ἐκείνους, οἱ τάξεις τοῦ σχολείου τοῦ Αὐδημίου, δὲν εἶχαν τὴν διαβάθμιση τῶν σημερινῶν Δημοτικῶν σχολείων (Α', Β', Γ' κλπ.). Πρῶτη τάξις (Α) λεγόταν ἢ τελευταία τάξις τῶν τελειοφοίτων μαθητῶν. Οἱ ἄλλες τάξεις χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἔτσι ἢ πρὸ κατώτερη τάξη, λεγόταν «Τάξις τοῦ Ἀλφαθηταρίου». Τὰ ἀλφαθητάρια εἶχαν κατὰ τὸ τέλος τους καὶ μερικὲς σελίδες ἀναγνωστικοῦ μὲ μεγάλα γράμματα. Ἀκολουθοῦσε ἡ τάξη «Καλὸς πατήρ», ἢ «Πάππος», ἢ ἄλλου ἀναγνωστικοῦ, κατὰ τὴν κρίσι τοῦ διδασκάλου. Ἡ ἐπόμενη τάξις ἦταν ἢ τοῦ ἀναγνωστικοῦ «Γεροστάθης» τοῦ Μελαῖ. Τὸ ἀξέχαστο καὶ ὄραϊο ἐκεῖνο Ἀναγνωστικὸ, ἦταν παιδαγωγικώτατο καὶ πατριωτικώτατο, γι' αὐτὸ καὶ ἀπγορευέτο αὐστηρότατα ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση ἢ χρησιμοποίησίς του καὶ ὅταν ἐρχόταν στὰ σχολεῖα τῶν Γανοχώρων ὁ διαβόητος Ἐπιθεωρητὴς τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων Ἀβραὰμ Βαπορίδης, ὁ ὁποῖος μὲ ἰδιαίτερη μανία κυνηγοῦσε τὸν «Γεροστάθη», τὸ Ἀναγνωστικὸ αὐτὸ μαζὶ μὲ ἄλλα ἀπαγορευμένα βιβλία, ἂν ὑπῆρχαν τοιαῦτα, τὰ ἔρριχναν σὲ κρυφὰ ὑπόγεια. Παρὰ τὸν λυσσαλέο ὅμως

διωγμό του τὸ Ἐναγνωστικὸ ἐκεῖνο κυκλοφοροῦσε ἐπὶ πολλὰς ἰοετηρίδας καὶ ἐνθουσίαζε καὶ διαπαιδαγωγοῦσε γενιὲς ὁλόκληρες τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων.

Ἡ τάξη τοῦ «Γεροστάθης» περιελάμβανε καὶ ἄλλα μαθήματα, ὅπως Ἀριθμητικὴ, Γεωγραφία, Ἱερὰ Ἱστορία καὶ Γυμναστικὴ. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς μαθητὲς ἢ μαθήτριες, κρινόταν ἱκανοί, προαγόταν στὴν Α' τάξη, ἢ ὁποία ἦταν καὶ ἡ πρὸ μεγάλης, τὸ δὲ πρόγραμμά της ἦταν ἐναλλακτικόν, σύμφωνα μὲ τὶς ἱκανότητες τῶν μαθητῶν. Μόνιμον βιβλίον ἦταν ἡ «Χρηστομάθεια» τοῦ Ἄλ. Ραγκαβῆ, μὲ τὴν ὁποία γινόταν ἡ εἰσαγωγή στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά. Τὰ μαθήματα ἀρχίζανε μὲ τοὺς «Σχολαστικούς» καὶ συνεχίζονταν μὲ τοὺς «Αἰσιόπιους μύθους», «Λουκιανοῦ ἐνύπνιον», «Ἰσοκράτους πρὸς Δημόνικον», «Λυσίου κατὰ Ἐρατοσθένους», «διαφόρους λόγους τῶν 3 Ἱεραρχῶν», «Ξενοφῶντος Κύρου Παιδείαν», καθὼς καὶ τὰ ἀνάλογα συντακτικά. Ἡ τάξη αὐτὴ διακοῦσε γιὰ τοὺς καλοὺς μαθητὲς ἢ μαθήτριες δύο καὶ τρία χρόνια, μέχρις ὅτου ἀποσύρονταν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους, ἢ ξενητεύονταν.

Τὸν Σπύρο Βασιλάτο διαδέχθηκε, ὅπως προανέφερα, ὁ διδάσκαλος Ἀριστείδης Δημητρίου, Αὐδημιώτης τὴν καταγωγή. Ὁ Δημητρίου ἦταν ὑπότροφος τῆς Μονῆς Βατοπεδίου στὴ Ριζάρειο Σχολή, προοριζόμενος γιὰ κληρικός. Ἄγνωστον ὅμως γιατί, ἐγκατέλειπε τὶς ἱερατικὰς σπουδὰς του καὶ ξαναγύρισε στὸ χωριὸ του, φορῶντας μάλιστα ἀκόμα τὰ ράσα του. Διωρίστηκε ἀπὸ τοὺς προκρίτους διδάσκαλος τῶν ἀνωτέρων τάξεων, μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Βασιλάτου ἔβγαλε τὰ ράσα καὶ ἐδίδαξε ἐπὶ πολλὰ χρόνια ὡς Διάντης τοῦ σχολείου, ἔχοντας βοηθοὺς νεωτέρους συναδέλφους του. Δίδαξε ἐπὶ πολλὰ χρόνια, ἔκτος ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά, Φυσικὴ, Στοιχειώδεις γνώσεις Γαλλικῆς, Ἀνώτερα Ὄργανα κ. ἄ. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸν δίδαξαν ἄλλοι δάσκαλοι μὲ ἰδέες καὶ συστήματα πολὺ νεωτεριστικά, ὅπως ὁ Δρυτσάκης, ὁ Θεοχαρίδης, καὶ ἰδιαίτερα ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὸ γειτονικὸν Μηλιό, Ἰωάννης Δρόσος, ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ὁ ὁποῖος ἀργότερα σπούδασε στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἔγινε Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα ἰδρύθηκε στὸ Αὐδῆμι γυναικεῖος Σύλλογος Κυριῶν καὶ Δεσποινίδων ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀμίλλα», ὁ ὁποῖος σὲ συνεργασία μὲ τὶς Κοινοτικὰς Ἀρχὰς, κατῴρθωσε νὰ κτίσῃ Δημοτικὸν σχολεῖον Θηλέων, πάνω στὰ εἱρεῖνια τῆς καμένης ἐκκλησίας τῆς Παναγίας. Ἐτσι τὸ μέχρι τότε Μικτὸν Δημοτικὸν Σχολεῖον, ἔγινε μόνον Ἀρρένων. Στὸ Παρθενωγωγεῖον αὐτὸ διετέλεσε Διευθύντρια ἡ Ἀργυρῶ Ἀράπογλου, ἀπόφοιτη τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιβατῶν καὶ ἀπὸ τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τοῦ Συλλόγου Κυριῶν καὶ Δεσποινίδων, ἡ Ἀνθὴ Οἰκονομίδου, ἡ Γιαννοῦλα Ἀργυράκη, ὅλες Αὐδημιώτισσες, καθὼς καὶ ἄλλες ἀπὸ ἄλλα χωριά τῆς Θράκης.

Τὸ πόσο ἀποδοτικὰ λειτουργοῦσαν τὰ Σχολεῖα, καὶ πόσο φιλομαθεῖς ἦταν

οι Αύδημιώτες και Αύδημιώτισσες, φαίνεται από τὸ γεγονός, ὅτι τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶχε τοὺς λιγώτερους ἀγρόμματος, ἐν σχέσει μὲ τὰ ἄλλα χωριὰ και ὅτι πολλοὶ ἀπόφοιτοὶ τοὺς διωρίσθησαν δάσκαλοι σὲ μικρότερα καμποχώρια τῆς περιοχῆς, ἄλλοι ἔγιναν ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ἐκάλυπτον ὄχι μονάχα τὶς ἀνάγκες τοῦ Αὐδημίον, τοῦ ὁποίου οἱ παπὰδες ἦταν πάντοτε ντόπιοι, ἀλλὰ ὑπηρετοῦσαν σὺν ἐφημέριοι και σ' ἄλλα χωριὰ τῆς Θράκης.

— Β ρ ὤ σ ε ς : Ἐφθονα ἦταν τὰ πόσιμα νερὰ στὸ Αὐδήμι, μὲ πολλὲς βρῦσες ποὺ τρέχανε συνέχεια νύκτα μέρα. Μνημονεύω μερικὲς ἀπὸ αὐτές :

— Τῆ βρῦση ποὺ ἦταν στὸ βάθος τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸ βουνό, δίπλα σ' ἓνα τεράστιο πλατάνι, ποὺ εἶχε τὸ πιὸ εὐγευστο και δροσερὸ νερό. Τῆ βρῦση αὐτὴ τὴν εἶχαν κτίσει γύρω στὰ 1875 μὲ δική τους δαπάνη οἱ ἀδελφοὶ Ἀθανάσιος και Ἀνθίμος Σαράκογλου, Αὐδημιώτες τὴν καταγωγή, Μητροπολίτες, ὁ πρῶτος Θεσ)νίκης και ὁ δεύτερος Μετρῶν και Ἀθύρων. Ἐντοιχισμένη στὴν πρόσοψη τῆς βρῦσης μαρμάρινη ἐπιγραφὴ, μαρτυροῦσε τὴν δωρεὰ τους.

— Τῆ βρῦση τοῦ Σαρρῆ στὸν Πάνω Μαχαλᾶ, μπροστὰ στὸ σπίτι τοῦ Ζῆση Ἀργυράκη, ποὺ ἦταν ἡ μεγαλύτερη τοῦ χωριοῦ και ὑδροδοτοῦσε μὲ ἄφθονο και καθαρὸ νερό, ὄχι μονάχα τὸν Πάνω, μὰ και τὸν Πέρα Μαχαλᾶ.

— Τῆ βρῦση τοῦ Ἀλωνιοῦ, στὴν δμώνυμη πλατεῖα, στὰ νότια τοῦ Πάνω Μαχαλᾶ, κατὰ τι μικρότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη. Οἱ δυὸ αὐτὲς βρῦσες, ποὺ τὰ νερὰ τους δὲν στερεῦανε ποτέ, τροφοδοτοῦσαν μὲ νερὸ ὅλο τὸ χρόνο τὸ χωριό.

— Τῆ βρῦση τοῦ Σχολείου Ἀρρένων, ποὺ ἔκτισε στὴν αὐλὴ του και ἔφερε σ' αὐτὴ νερὸ μὲ δικὰ του ἔξοδα ὁ Ἀρχοντας Παντελῆς Λαμποδάριος. Καὶ στὴν πρόσοψη αὐτῆς, σὲ μιὰ ἐντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα, ἀνεγράφετο τὸ ἱστορικὸ τῆς δωρεᾶς, σὲ ἀρχαῖα ἑλληνικά.

— Τὶς τρεῖς βρῦσες τοῦ Πέρα Μαχαλᾶ, μιὰ κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ Παπᾶ Μιχαῆλ, μιὰ κοντὰ στὸ σπίτι τοῦ Πρωτοψάλτη και μιὰ μπροστὰ σπίτι τοῦ Ἀναστασίου Ἰωάννου, πάππου τοῦ Ἀναστασίου Γιαννακοπούλου, ὁ ὁποῖος διέτελεσε ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν. Στὴν ἐπιγραφὴ τῆς προσόψεως τῆς τελευταίας αὐτῆς βρῦσης ποὺ τὴν εἶχε κτίσει ὁ Ἀναστάσιος Ἰωάννου, ἀνεγράφετο τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα :

«Ἡ κρήνη αὐτὴ κτῆμα ἐστὶ ἐμοῦ, τοῦ Ἀναστασίου Ἰωάννου. Σήμερον ἐμοῦ, αὔριον ἐτέρου και οὐδέποτε τινός».

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες βρῦσες, εἶχαν πόσιμα νερὰ και ὅλα τὰ οἰνοπωλεῖα τοῦ χωριοῦ.

— Ν ε ρ ὸ μ υ λ ο ι : Ὅπως και στὰ περισσότερα χωριὰ τῶν Γανοχώρων, ἔτσι και στὸ Αὐδήμι, ὑπῆρχαν ἀρκετοὶ νερόμυλοι, πέντε τὸν ἀριθμόν. Αὐτοὶ ἦταν :

— Ο νερόμυλος του Στρατηγάκη Βαχάρογλου, στα βόρεια του χωριού, στην αριστερή πλευρά της ρεμματιᾶς.

— Ο νερόμυλος του Ἀργυράκη Ζήση, στην ἴδια πλευρά της ρεμματιᾶς και λίγο πῶ κάτω, ἀντίκρου ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Πρωτοψάλτη.

— Ο νερόμυλος τοῦ Παντελῆ Λαμπαδάριου, δεξιὰ στην συμβολὴ τῶν δύο ποταμίσκων.

— Ο νερόμυλος τοῦ Ἀργυροῦ Δαδάκαρου, στην ἴδια κι αὐτὸς πλευρά, στὸ τέλος τοῦ Κάτω Μαχαλά.

— Ἐνας ἀκόμη νερόμυλος ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, στην τοποθεσία «Σάρα», τοῦ ἴδιου Δαδάκαρου, πὺν εἶχε κτισθῆ τὰ τελευταῖα χρόνια.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ μῦλοι λειτουργοῦσαν μέχρι τὸ 1890 και εἶχαν ἄφθονη πελατεία, ἀπὸ τὰ γύρω πεδινὰ χωριά. Μὲ τὴν ἔναρξη ὅμως λειτουργίας τῶν μεγάλων ἀλευρομύλων στὶς διάφορες πόλεις τῆς Θράκης, ὅπως τοῦ Χατζῆ Ἐξηντάρη στὰ Μάλγαρα, τοῦ Μιμήκου στὴ Ραιδεστό, τοῦ Μπάλτα στὸ Λουλεῖ Βουργάζ, τοῦ Σταμούλη στὴν Σηλύβρια κ. ἄ. ἡ πελατεία τῶν νερομύλων τοῦ Αὐδημίου, ὅπως ἄλλως τε και τῶν ἄλλων κωμοπόλεων τῶν Γανοχώρων, ἄρχισε νὰ λιγοστεύη και οἱ μῦλοι νὰ κλείνουν ἕνας - ἕνας. Πρῶτοι σταμάτησαν τὴν λειτουργία τους οἱ νερόμυλοι τῶν Στρατηγάκη Βαχάρογλου και Δαδάκαρου και τελευταῖος ὁ μῦλος τοῦ Παντελῆ Λαμπαδάριου, ὁ ὁποῖος δούλεψε ὡς τὸ 1922 συνέχεια, γιατί εἶχε νερὸ συνεχῶς, χειμῶνα καλοκαῖρι.

Οἱ νερόμυλοι ἐκεῖνοι ἔδιδαν μιὰ ξέχωρη γραφικότητα στὴν περιοχὴ τῆς Ρεμματιᾶς. Τὰ ποταμάκια - χεῖμαρροι, πὺν διέσχίζαν τὸ Αὐδημὶ και κινοῦσαν τοὺς γραφικοὺς νερομύλους του, πολλές φορές πλημμυρίζανε και προκαλοῦσαν σημαντικὲς καταστροφές, ἀκόμα και θύματα. Μιὰ τέτοια πλημμύρα ἔγινε τὸ 1870, ὕστερα ἀπὸ κατακλυσμαῖες βροχές σ' ὅλα σχεδὸν τὰ Γανοχώρα. Στὴν πλημμύρα ἐκεῖνη καταστράφηκαν ὅλα τὰ ἀμπέλια τῆς περιοχῆς, ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ μεγάλο Ρέμμα, ἀπὸ τὸ Δερβένι ὡς τὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, και παρασύρθηκαν στὴ θάλασσα πολλὰ ζῶα, οἰκιακὰ σκευὴ και ἐπιπλα τῶν κοντὰ στὶς ἄκρες τῶν ποταμίσκων σπιτιῶν. Και ἀπὸ τότε ἡ περιοχὴ ἐκεῖνη τῶν κατεστραμμένων ἀμπελιῶν, πῆρε τὴν ὀνομασία «Χαλάσματα». Ἄλλη μιὰ καταστροφικὴ πλημμύρα ἔγινε τὸ 1873, ὅποτε πνίγηκε και ἕνας χωρικός, πὺν τὸν παρέσυρε τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ σπίτι του και ἄλλη μιὰ τὸ 1886, ὅποτε παρασύρθηκε και ἕνα μικρὸ σπιτάκι κοντὰ στὸ σχολεῖο.

Ἀκόμα και οἱ χειμῶνες ἦταν, πολλές φορές, βαρεῖς στὸ Αὐδημὶ, ὅπως και στὰ ἄλλα ὄρεινὰ χωριά τῶν Γανοχώρων, στὶς ἐκατέρωθεν πλαγιές τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ὅπως ἀναφέρουν μερικὰ χρονικά. Τὸν Ἰανουάριου τοῦ 1866 ἔκανε τόσο κρῦο, πὺν ἐπάγωνε τὸ ψαμί, στὰ 1872 χιόνισε τόσο πολὺ, ὥστε ὀλόκληρο τὸ χωριὸ ἀποκλείσθηκε ἐπὶ 10 περίπου ἡμέρες και στὰ 1885 τόσο κρῦο, ὥστε ἕνας χωρικός πὺν ἐρχόταν ἀπὸ τὸ Νεοχώρι μὲ τὸ μουλάρη του φορτωμένο σι-

τάρι, και σταμάτησε για μιὰ στιγμή για νὰ ανάψη τσιγάρο, πάγωσε ἐπὶ τρόπου και τὸ μουλάρι πήγε χωρὶς αὐτὸν στὸ σπίτι του, ὅποτε οἱ συγγενεῖς του βγῆκαν σὲ ἀναζήτησή του και τὸν βρῆκαν κοκκαλιασμένο κοντὰ στὸ δάσος Κουρί.

Τὸ Αὐδῆμι εἶχε μεγάλη ἐμπορικὴ και ἐπαγγελματικὴ κίνηση, φυσικὰ ἄλλως τε, μιὰ πὺ ὑστεροῦσε σὲ γεωργικὴ τοιαύτη. Εἶχε τέσσαρες ἀγορῆς (Πιάτσες). Δυὸ εἰς τὸν Πάνω Μαχαλᾶ και ἀπὸ μιὰ στὸν Κάτω και στὸν Πέρα Μαχαλᾶ. Οἱ πιάτσες τοῦ Πάνω Μαχαλᾶ ἦταν, μιὰ στὴν πλατεῖα τοῦ Ἄλωνιου, μὲ τὴν προαναφερθεῖσα θρύση στὸ μέσο. Στὴ μιὰ πλευρὰ ἦταν τὰ σπίτια τῶν Ζήση Ἀργυράκη, Ἄντ. Γιαννακοπούλου και Γιαννάκου Στοήλη, ὅλα μὲ καφεποτοπωλεῖο στὸ ἰσόγειο και τὰ μαγαζιά τῶν Ἀθ. Χατζῆ και Κων. Λαδακαρίδου, καφενεῖο, παντοπωλεῖο και ὑφασματοπωλεῖο, στὴν ἀπέναντι πλευρὰ. Ἡ δευτέρη ἦταν στὴν πλατεῖα τῆς θρύσης τοῦ Σαρρῆ. Γύρω σ' αὐτὴν ἦταν τὸ καφεπαντοπωλεῖο και ὑφασματοπωλεῖο τῶν ἀδελφῶν Ἀναστασίου και Ζήση Ἀργυράκη, τὸ σπίτι τοῦ πρώτου, θαμμένο μὲ πράσινη λαδομπογιὰ, τὸ καφενεῖο τοῦ Δημ. Ταυλαρίου, ὁ φούρνος τῆς Χατζέσσας και τὸ κρεοπωλεῖο τοῦ Δίγκα.

Τρίτη πιάτσα ἦταν στὸν Κάτω Μαχαλᾶ, στὴν πλατεῖα Ἀβλαή, στὸ πάνω μέρος τῆς ὁποίας ἦταν τὸ παρεκκλήσιο τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, μὲ δυὸ μεγάλες τοικοδιῆς (κακαδιῆς) στὸν αἰλόγυρό του και στὸ κάτω μέρος τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Στὴν πλατεῖα αὐτὴ θρισκόταν και τὰ μεγάλα και θαμμένα μὲ ἐλαιόχρωμα σπίτια τῶν Γεωρ. Ἀναστασιάδη (γαλάζιο), Ζαφειράκη Γιαμᾶ (βαθὺ κόκκινο) και Ἀργυροῦ Λαδάκαρου (κίτρινο). Και τὰ σπίτια αὐτὰ στὰ ἰσόγεια τους εἶχαν καφεπαντοπωλεῖα, τοῦ δὲ Ἀναστασιάδη και ὑφασματοπωλεῖο.

Ἡ τετάρτη πιάτσα ἦταν στὸν Πέρα Μαχαλᾶ, ὅπου και τὸ σπίτι τοῦ Ἀθαν. Πρωτοψάλτη, μὲ καφεπαντοπωλεῖο κ' αὐτό.

Τὸ Αὐδῆμι εἶχε πολλοὺς κτίστες, ἀκόμα και καλφάδες (ἓνα εἶδος πρακτικῶν ἀρχιτεκτόνων), οἱ ὁποῖοι ὄχι μονάχα τίς οἰκοδομικὰς ἀνάγκες τοῦ χωριοῦ ἱκανοποιοῦσαν, ἀλλὰ ἀνελάμβαναν οἰκοδομικὰς ἐργασίαις και σ' ἄλλα γειτονικὰ χωριά, ἓνας δὲ ἀπὸ αὐτούς, ὁ Χρηστάκης Στοήλης, ὁ ὁποῖος μετῴκησε στὴν Κων(πολι, ἐξελίχθηκε σὲ ἐργολάβο οἰκοδομῶν τῶν Σουλτανικῶν ἀνακτόρων.

Μὲ τὴν ἔφεση πὺ εἶχαν πρὸς μάθηση οἱ Αὐδημιῶτες, τὴν ἐργατικότητα και τὸ ἐπιχειρηματικὸ τους πνεῦμα, ἦταν φυσικὸ νὰ ἀναδείξουν ἔξοχες προσωπικότητες σ' ὄλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος, Κληρικούς, Ἐπιστήμονες, Καθηγητές, Διδασκάλους, ἐπιχειρηματίαις και ἐπαγγελματίαις, μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μνημονεύω κατωτέρω στὸ οἰκεῖο κεφάλαιο.

Οἱ κάτοικοι τοῦ Αὐδημίου διέφεραν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ἄλλων κω-

μοπόλεων και χωριῶν τῶν Γανοχώρων και στή γλῶσσα, ἡ ὁποία εἶχε ἓνα ἰδιότυπο τοπικὸ ἰδίωμα και σὰ ἦθη και ἔθιμα, τὰ ὁποῖα ἔμοιαζαν μᾶλλον μὲ τὰ ἠπειρωτικὰ και ἀπὸ αὐτὸ εἶχαν ἀποκρυσταλλῶσει παλαιότερα τὸ συμπέρασμα, ὅτι σὲ πολὺ παλῆὰ χρόνια, εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἡπειρο στὸ Αὐδῆμι πολλές οἰκογένειες, οἱ ὁποῖες και ἀπετέλεσαν τὴν καλὴ νὰ ποῦμε κοινωνία τοῦ χωριοῦ. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ, μεταδιδόμενο ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, ἔδιδε στοὺς ἀποίκους ἐκείνους μιὰ ἰδιαίτερη αἴγλη και οἱ ἀπόγονοί τους λεγόταν «Κακοσουλιῶτες». Ἐργατικοί, οἰκονόμοι και εὐσυνείδητοι, εἶχαν σχηματίσει μεγάλες περιουσίες και σὺν τῷ χρόνῳ, ἀπετέλεσαν τὴν «ἀρχοντιά» τοῦ Αὐδημίου.

Τὸ Αὐδῆμι, ὅπως σὰ παλῆὰ τὰ χρόνια και τὸ βορείως τοῦ Σιδηροκάστρου κοντὰ στὸ Στρυμόνα Μελένικο, εἶχε πῖς τάξεις του. Ἡ πρώτη ἀπὸ αὐτὲς ἦταν ἡ τάξη τῶν πλουσιῶν ἀρχόντων, οἱ ὁποῖοι σὰν ἀπόγονοι μεγάλων ὀνομάτων και κληρονόμοι μεγάλων περιουσιῶν και ἐτοιμῶν ἐργασιῶν, δὲν ἀναγκαζόταν νὰ ἐκπατριθοῦν. Σ' αὐτοὺς ἀνῆκαν τὰ περισσότερα κτήματα και καταστήματα, ὑψωματοπωλεῖα, καφεπαντοπωλεῖα, ποτοποιεῖα μὲ τὰ ὁποῖα διεξήγετο τὸ ἐμπόριο τῶν κρασιῶν, τὸ ἐμπόριο ἐξαγωγῆς τῶν ἀνθέων φιλύρας (φλαμοῦρι), διότι τὸ δάσος πρὸς τὴν κορυφὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὑόρους, ἀνῆκε στὴν κυριότητα τοῦ Αὐδημίου. Ἀπὸ τὴν τάξη αὐτὴ βγαίνανε οἱ πρόκριτοι και οἱ προύχοντες τοῦ χωριοῦ, οἱ ὁποῖοι και διαχειριζόταν τὰ κοινοτικά του ζητήματα. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα εἶχε καθιερωθῆ ἡ διὰ χειροθεσίας τοῦ Μητροπολίτου ὀνομασία τῶν πλέον σημαντικῶν προυχόντων σὲ διάφορα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα, ἓνα τῶν ὁποίων ἦταν και τὸ ἀξίωμα τοῦ «Ἀρχοντος». Ὁ τίτλος αὐτὸς προϋτάσσετο τοῦ ὀνόματος τῶν τιμηθέντων και ὄλο τὸ χωριὸ τοὺς ἐσέβετο, ὅταν δὲ περνοῦσαν ἀπὸ τοὺς δρόμους, οἱ γυναῖκες, πὸν καθόταν μπροστὰ στὶς πόρτες τῶν σπιτιῶν κατὰ τὶς γιορτάσιμες ἡμέρες, σηκωνόταν μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια, εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ. Τελευταῖοι Ἀρχοντες ἦταν οἱ Λαγοθέτης Κων)νος, Πρωτοψάλτης Ἀθανάσιος, Λαμπαδάριος Παντελῆς και Ταυλάριος Εὐστράτιος. Ἀπ' αὐτοῦς, ὁ Ἀρχοντας Ταυλάριος ἦταν πασίγνωστος, γιατί ἐξυπηρετοῦσε ἀφιλοκερδῶς, μὲ τὶς ἰατρικὲς γνώσεις του τοὺς ἀρρώστους τοῦ χωριοῦ, τὸ ὁποῖο μέχρι τὸ 1912, δὲν εἶχε γιατρό. Τὶς ἰατρικὲς του γνώσεις τὶς εἶχε, γιατί ὅπως λέγανε οἱ συγχωριανοί του, διάβαζε τὰ γιατροσόφια πὸν εἶχε στὸ σπίτι του. Βέβαια δὲν ἔδιδε ποτὲ φάρμακα, ἀλλὰ μονάχα συμβουλὲς γιὰ τὸ τί νὰ κάμουν. Ὅταν τὸ 1888 πέθανε ὁ Ἀρχοντας αὐτὸς και αὐτοσχέδιος γιατρός, τὸν διαδέχθηκε ὁ Ἀντών. Γιαμᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε στὸ ἰσόγειο τοῦ σπιτιοῦ του καφεπαντοπωλεῖο, ἀλλὰ και στὴν αὐλή του ἓνα εἶδος φαρμακείου μικροῦ. Ὁ Γιαμᾶς, ἓνας ἔξυπνος τύπος χωρικοῦ, πήγαινε συχνὰ στὴν Κων)πολι, ὅπου ἀγόραζε φάρμακα ἀπὸ φαρμακεμπόρους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἐνημερωνόταν γιὰ τὶς θεραπευτικὲς τῶν ἰδιοτήτες. Μὲ τὶς ἐπαφὲς αὐτὲς ἀπέκτησε και συστηματοποίησε ἀρκετὲς γνώσεις, πὸν τὸν καθιέρωσαν στὸ

Αυδήμι, σάν ένα γιατρό - φαρμακοποιό, ἐπάγγελμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο κέρδιζε περισσότερο ἀπὸ ὅσα κέρδιζε ἀπὸ τὸ καφεπαντοπωλεῖο του, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Αὐδήμι, εἶχε πελάτες καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ γειτονικοῦ Νεοχωρίου, τοῦ ὁποῖου τὰ ἄρρωστα παιδιὰ τὰ πηγαίνανε οἱ μητέρες τους σ' αὐτόν. Τὸ 1892 ἐγκαταστάθηκε γιὰ πρώτη φορὰ γιατρός καὶ στὸ Γάνο, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἐπηρέασε καὶ τόσο πολὺ τὶς ἰατροφαρμακευτικὲς ἐργασίες τοῦ Γιαμᾶ. Ὅταν ὁμως τὸ 1910 ἐγκαταστάθηκε στὸ Αὐδήμι ὁ συμπατριώτης του ἱατρὸς Κων)νος Ἀθανασιάδης, τὸ ἰατροφαρμακευτικὸ στάδιο τοῦ Γιαμᾶ, ἔληξε ὀριστικά.

— Ἡ δεύτερη τάξη ἦταν ἡ τάξη τῶν Γιαλελήδων, δηλαδὴ τῶν πλανεμπόρων, στὴν ὁποία ἀνήκαν ὅσοι εἶχαν ἐγκατεστημένες ἐργασίες διαφόρων ἐπαγγελματίων σὲ πόλεις καὶ κομποπόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας, ὅσον καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μετήρχοντο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πλανοδίου ἐμπόρου, τοῦ γυρολόγου τῆς σήμερον. Σὲ ἄλλα χωριά, ὅπως στὸν Γάνο, Γιαλελήδες λεγόταν μονάχα ἐκεῖνοι πὺ ἀσκοῦσαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πλανοδίου ἐμπόρου. Ἡ τάξη τῶν Γιαλελήδων, πὺ ἦταν ὅλοι τους ἐργατικώτατοι καὶ πολὺ καλοὶ νοικοκύρηδες, συνεπλήρωνε τὴν οἰκονομικὴ εὐρωστία τοῦ χωριοῦ. Τὰ σπιτικά τους ζοῦσαν πολὺ καλὰ καὶ δυὸ φορὲς τὸ χρόνο, χεμιῶνα καὶ καλοκαίρι, οἱ ξενητεμένοι ἐρχόταν στὸ χωριό, νὰ δοῦν τὶς οἰκογένειές τους, νὰ ξεκουραστοῦν κοντὰ τους ψυχικά καὶ σωματικά καὶ νὰ τακτοποιήσουν, ὅτι ἐκκρημῆ ζητήματα εἶχαν. Ὅταν δὲ γερνούσανε, παρέδιδαν τὶς ἐργασίες τους στὰ παιδιὰ τους καὶ ἀπόμαχοι πλέον, καθόταν στὸ χωριό, γιὰ νὰ περάσουν τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τους.

— Ἡ τρίτη τάξη ἦταν τῶν ἀκτημόνων ἐργατῶν, οἱ ὁποῖοι μὴ ἔχοντες δικὸ τους κλῆρο, οὔτε καὶ οἰκονομικὲς δυνατότητες ἐπαγγελματικῆς σταδιοδρομίας, ἐργαζόταν σάν ἡμερομίσθιοι ἐργάτες σὲ διάφορες χειρωνακτικὲς ἐργασίες, ὅπως τὸ σκάψιμο, τὸ κλάδεμα καὶ ὁ τρυγητὸς τῶν ἀμπελιῶν, ὑπάλληλοι σὲ διάφορα καταστήματα καὶ σὲ κάθε εἴδους ἀγροτικὴ ἐργασία.

Τὸ Αὐδήμι ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ὄραιότερα χωριά τῶν Γανοχώρων καὶ γι' αὐτό, ὅπως καὶ οἱ Γανιώτες τὸ Γάνο, οἱ Αὐδημιῶτες τὸ ἔλεγαν Μικρὸ Παρίσι. Μὲ τὴν ἔκτασή του στὶς δύο πλευρὲς τῆς χαράδρας, δικαιολογοῦσε τὴν φράση ἐκείνη, πὺ ὑλοποιοῦσε τὴν χωρογραφικὴ διάρθρωση τῆς Μητροπόλεως Γάνου καὶ Χώρας, πὺ ἔλεγε : «Γάνος, Χώρα καὶ τὸ μισὸ τ' Αὐδήμι».

Τὸ Αὐδήμι ἦταν ὀνομαστὸ καὶ γιὰ τὰ ὄμορφα κορίτσια του. Οἱ Τοῦρκοι, γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν ὀρισμένα προϊόντα ἢ ιδιότητες τῶν Γανοχώρων καὶ τῶν γειτονικῶν μὲ αὐτὰ περιοχῶν τῆς Ραιδεστοῦ, Σηλυβρίας, Μαλγάρων καὶ Κεσσάνης, ἔλεγαν: «σιλιβρίν γιαουρτοῦ, Τεκίρ. Νταγίν καρπούζλαρί, Οὔτσμάν Ντερε κιοϊν κίζλαρί, Μυρεφετίν κεραμιτλερί, Ἰντζέκιοϊν χαβασί, Μάλγαραντίν χαλβασί», δηλαδὴ: «Τὸ γιαουῖρι τῆς Σηλυβρίας, τὰ καρπούζια τῆς Ραιδε-

στοῦ, τὰ κορίτσια τοῦ Αὐδημίου, τὰ κεραμίδια τοῦ Μυριοφύτου, τὸ κλίμα τοῦ Ἰντζέκιοῦ, ὁ χαλβᾶς τῶν Μαλγάρων».

Εἶχαν ὅμως καὶ μιὰ ἀδυναμία οἱ Αὐδημιῶτες. Ἦταν λίγο καυγατζήδες, οἱ τόσο ἐξαιρετικοὶ κατὰ τὰ ἄλλα Γανοχωρίτες καὶ μὲ τὸ παραμικρὸ τρέχανε στὰ δικαστήρια. Ἡ συχνὴ δὲ αὐτὴ ἐπαφὴ τους μὲ τὰ τεμένη τῆς Θέμιδος, τοὺς ἔδωσε πολλὰς νομικὰς γνώσεις, ὥστε καὶ οἱ Τοῦρκοι Ἰπάλλληλοι καὶ οἱ ἄλλοι Γανοχωρίτες, νὰ τοὺς λένε Δικηγόρους.

Μὲ τόσες δραστηριότητες καὶ προσόντα οἱ Αὐδημιῶτες, ἦταν φυσικὸ νὰ ἀναδείξουν ἐξέχουσες προσωπικότητες στὸν ἐπιστημονικὸ, πνευματικὸ καὶ ἐπιχειρηματικὸ τομέα, μερικὰς ἀπὸ τίς ὁποῖες θὰ ἀναφέρω πῶ κατω.

Ὅπως ἀνέφερα καὶ πῶ πάνω, τὰ κύρια προΐοντα τοῦ Αὐδημίου ἦταν τὰ ἀμπελοουργικὰ καὶ τὰ σηροτροφικὰ. Ἡ σηροτροφία εἶχε λάβει μεγάλη ἐξέλιξη μετὰ τὸ 1886, ὅποτε ἦλθαν μεταξέμποροι ἀπὸ τὴν Προῦσσα καὶ ἴδρυσαν ἐργοστάσια κατεργασίας κοκκουλιῶν καὶ παραγωγῆς μεταξοσπόρου, σ' ὅλη τὴν περιοχὴ τῶν Γανοχώρων, γιατί οἱ μεταξόσποροι τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἦταν φημισμένοι καὶ περιζήτητοι καὶ σ' αὐτὴ τὴν Περσία, μὲ τὴν ὁποία διεξήγετο κυρίως τὸ ἐμπόριο αὐτό. Τὸ πρῶτο τέτοιο ἐργοστάσιο στὸ Αὐδῆμι τὸ ἴδρυσαν οἱ ἀδελφοὶ Πασχαλίδη, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα μετέφεραν τίς ἐργασίες τους στὴν Ἡρακλείτσα, στὸ δὲ Αὐδῆμι τοὺς διαδέχθηκε ὁ Αὐδημιῶτης Χριστοδουλίδης, ὁ ὁποῖος διετήρησε τίς ἐργασίες του μέχρι τὸν χαλασμὸ τοῦ 1922. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως πολλοὶ νέοι Γανοχωρίτες ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ χωριὰ τῶν Γανοχώρων, ἐφοίτησαν στὴν ἰδρυθεῖσα ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση Αὐτοκρατορικὴ Σηροτροφικὴ Σχολὴ στὴν Προῦσσα, οἱ ὁποῖοι ὄταν ἐγύρισαν, ἴδρυσαν δικὰς τους ἐργασίες στὸν κλάδο αὐτό, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ σηροτροφία νὰ γενικευθῆ καὶ νὰ ἐξελιχθῆ σὲ σπουδαιότατο πλουτοπαραγωγικὸ ἐμπόριο.

δ) Ἰντζέκιοῦ.

Τὸ Ἰντζέκιοῦ, σκαρφαλωμένο στὶς ΒΔ πλαγιὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους καὶ σὲ ἀπόσταση δύο περίπου ὥρων ἀπὸ τὴν κορυφὴ του, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἡρωϊκὰ ὄρεινὰ χωριὰ τῶν Γανοχώρων, τὸ ὁποῖο μαζί μὲ τὴν Καστάμπολι, πῶ ἦταν δυτικώτερα καὶ τὸ Σιμιτλή ἀνατολικώτερα, ἀποτελοῦσαν τὸν ἀπὸ βορρᾶ προμαχῶνα ὅλης ἐκείνης τῆς ἑλληνικώτατης περιοχῆς. Κτισμένο σὲ ἀπόλυτο ὕψος 300 περίπου μέτρων, ἦταν ἐστραμμένο πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ εἶχε ἐκτεταμένη θέα πρὸς ὅλη σχεδὸν τὴν πεδινὴ καὶ λοφώδη Θράκη, μέχρι τὸν ποταμὸ Ἑβρο καὶ τὴν Ἄδρ)πολι. Νοτιώτερα του ἦταν ἡ πῶ ὑψηλὴ κορυφὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, πῶ τὴν λέγανε «Πῦργος», οἱ δὲ Τοῦρκοι «Μπακατζάκ», ὅπως προανέφερα. Ἡ ἀνάβαση ἀπὸ τὸ χωριὸ μέχρι τὴν κορυφὴ αὐτὴ διακοῦσε δύο περίπου ὥρες, ἀπὸ δύσβατα, ἀνηφορικὰ καὶ δασωμένα μονοπάτια.

Πότε ακριβώς κτίσθηκε τὸ Ἰντζέκιοϊ, δὲν εἶναι γνωστό. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνεκροτήθηκε σὲ χωριὸν — στὴν ἀρχὴ μικτὸ Ἑλληνοτουρκικὸν — στὰ μέσα περίπου τοῦ 17ου αἰῶνα καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν τοῦ περίφημου ἐκείνου Χάτι - Σερίφ (Ἱερὸς Νόμος), μὲ τὸ ὁποῖο δόθηκε σχετικὴ ἐλευθερία στὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμὸν καὶ γενικὰ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας. Αὐτὸ εἰκάζεται ἀπὸ μιὰ πλάκα, πού ἦταν ἐντοιχισμένη ἔξω ἀπὸ τὴν παλιὰ πόρτα ἑνὸς μικροῦ ναΐσκου, στὴν ὁποία ἀνεγράφετο ἡ χρονολογία 1675. Ὁ ναῖσκος αὐτός, γνωστός μὲ τὸ ὄνομα «Παλιὰ Ἐκκλησία», θρυσκόταν πάνω σὲ πλατῶ ἑνὸς λοκρίσκου, στὴν ΝΑ πλευρὰ τοῦ χωριοῦ καὶ ἐτιμάτο στὴν μνήμη τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἡ γύρω ἀπὸ τὸν ναῖσκο αὐτὸ ἔκτασις, ἐχρησιμοποιεῖτο σ' ὅλους τοὺς μετέπειτα χρόνους ὡς νεκροταφεῖο, ἐπὶ δύο δὲ περίπου αἰῶνες, δηλαδὴ μέχρι περίπου τὸ 1850, οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τοῦ χωριοῦ, ἐκκλησιαζόταν σ' αὐτόν. Μετὰ ὅμως τὸ 1850, μὲ τὴν ἔκδοσιν ἀπὸ τὸν προοδευτικὸν Σουλτάνον Ἀβδουλ Μετζήτ, τοῦ Χάτι Χουμαγιούν (Αὐτοκρατορικὸν Διάταγμα), μὲ τὸ ὁποῖο παρεχόταν πλήρεις ἐλευθερίαι τοὺς μὴ Μουσουλμανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, κτίσθηκε ἀπὸ τοὺς αὐξηθέντας ἐν τῷ μεταξὺ κατοίκους, καινούργια μεγάλη Ἐκκλησία στὸ μέσο τοῦ χωριοῦ μὲ μεγαλόπρεπην διακόσμησην, τιμωμένη καὶ αὐτὴ στὴν μνήμη τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία γιόρταζε, ὅπως καὶ ἡ παλιὰ, στίς 15 Αὐγούστου, μὲ Ἀρχιερατικὴν λειτουργίαν.

Γιὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ἰντζέκιοϊ, ἦταν γνωστὴ ἡ ἔξις παράδοσις: Στὰ μετὰ τὴν Ἄλωση χρόνια, στὸ χωριὸν ἐκεῖνο, ὑπῆρχε ἕνα μικρὸν χωριουδάκι, πού τὸ λέγανε «Γενιτζέκιοϊ», τὸ κατοικοῦσαν δὲ λίγες Τούρκικες οἰκογένειαι, προερχόμεναι ἀπὸ κάποιον Τούρκον πεταλωτὴ τῶν ἀλόγων τοῦ Πορθητῆ, στὸν ὁποῖον εἶχαν δοθῆ σημαντικὰς ἀγροτικὰς ἐκτάσεις, κοντὰ σὲ διασώδεις περιοχὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὁρους. Ὁ κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸν δημιουργηθεὶς καινούργιος γαιοκτήμονας, ἰδρυσε, μὲ μερικοὺς συγγενεῖς του καὶ λίγους Χριστιανοὺς δουλοπαροίκους, τὸν μικρὸν ἐκεῖνο συνοικισμόν, ἐρείπια τοῦ ὁποίου, μὲ τὰ θεμέλια τοῦ τζαμιοῦ, δὺὸ βρυῖσαι, νεκροταφεῖο καὶ ἕνας μικρὸς Τεκές μὲ τὸν τάφον τοῦ πεταλωτῆ - τουρκικῶν, σωζόταν μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια. Κάθε Τούρκος, πού περνοῦσε κοντὰ ἀπὸ τὸν Τεκὲ αὐτόν, ἔμπαινε μέσα καὶ προσευχόταν στὸν τάφον τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ χωριοῦ. Τὰ γύρω ἀπὸ τὸν Τεκὲ χωράφια εἶχαν δοθῆ ἀπὸ τὸ Βακὸφ στὸν Ἰντζεκιώτη Σγρουμάλλη καὶ ἰστὰ παιδιὰ του, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀνάθουν κάθε Παρασκευὴ ἕνα χονδρὸν κερίν στὸν τάφον τοῦ Πεταλωτῆ - Ἰδρυτῆ.

Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1650 ἔκδοσιν ἀπὸ τὸν Σουλτάνον Μαχμούτ τοῦ Χάτι - Σερίφ, μὲ τὸν ὁποῖον, διατασσόταν ἡ ἀπελευθέρωσις ὅλων τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὴν φρικτὴν δουλείαν, στὴν ὁποία εἶχαν ὑποβληθῆ ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνες μετὰ τὴν Ἄλωση, ἀπελευθερώθηκαν οἱ λίγαι Χριστιανικὰς οἰκογένειαι καὶ ἔκτισαν

δικά τους σπίτια σ' ένα δασωμένο λόφο, πού χωριζόταν από τὸ Τούρκικο χωριό, μὲ μιὰ θαθεῖα χαράδρα. Ἔτσι, ἰδρύθηκε ὁ πρῶτος Ἑλληνικὸς συνοικισμὸς ἀπὸ 10 περίπου οικογένειες, οἱ ὁποῖες, μιὰ καὶ δὲν εἶχαν δική τους καλλιεργήσιμη γῆ, ἐπεδόθησαν στὴν ἐκχέρωση ἔδαφῶν, στὴν κτηνοτροφία καὶ μερικοὶ στὸ πλανεμπόριο. Οἱ πλανέμποροι αὐτοί, οἱ γνωστοὶ ἀργότερα σ' ὅλα σχεδὸν τὰ Γανόχωρα «Γιαλελῆδες», πηγαίνανε στὴ Ραιδεστό, ἀγόραζαν διάφορα ἀποικιακά, τὰ ὁποῖα μεταφέρανε μὲ τὰ ζῶα τους στὰ Τουρκοχώρια καὶ τοιφλίκια τῶν Μπέδων, ὅπου τὰ ἀνταλλάσσανε μὲ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα μετέφεραν καὶ πωλοῦσαν στὴν ἀγορὰ τῆς Ραιδεστοῦ, γιὰ νὰ προμηθευθοῦν ἄλλα καὶ νὰ κάμουν πάλι τὰ ἴδια. Καὶ ὅσο περνοῦσαν τὰ χρόνια καὶ ὁ πληθυσμὸς τοῦ χωριοῦ μεγάλωνε, ἡ δραστηριότητα τῶν πλανεμπόρων ἐπεκτείνετο πέρα ἀπὸ τὴν καθαντὸ περιοχή τῶν Γανοχώρων καὶ ἐκάλυπτε δλόκληρη σχεδὸν τὴ Θράκη, μέχρι καὶ τὴν Ἄδρ)πολη καὶ Σαράντα Ἐκκλησίες. Πλουτίζοντας κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν οἱ Ἑλληνες κάτοικοι καὶ αὐξανόμενοι ἀριθμητικῶς, κατάφεραν τελικὰ καὶ τὰ κτήματα τῶν Τούρκων νὰ ἀποκτήσουν, εἴτε μὲ ἐλεύθερη πώληση, εἴτε μὲ ἀναγκαστικὴ ὕστερα ἀπὸ δανεισμὸς πού τοὺς κάνανε μὲ τόκο καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ χωριὸ καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν στὰ δυτικώτερα Τουρκοχώρια, ὅπου τοὺς ἔδιδαν ἄλλες καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις ἀδέσποτες. Ἡ τελευταία Τουρκικὴ οικογένεια ἐγκατέλειπε τὸ Ἰντζέκιοι τὸ 1855 καὶ ἀπὸ τότε τὸ χωριὸ ἔμεινε ὀλοκάθαρα Ἑλληνικό. Οἱ κάτοικοί του ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλο στὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ στὴν κτηνοτροφία, στὶς μεγάλες ἐκτάσεις νομῆς πού ἀπέκτησαν. Μετὰ τὸ Νοέμβριο, πού ἐτελείωνε ἡ σπορὰ τῶν σιτηρῶν, οἱ περισσότεροὶ κάτοικοι ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ πλανεμπόριο μέχρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἡμερομηνία, ἣ ὁποία σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Θράκη ἔθεωρεῖτο ὡς ἀφετηρία τῶν θερινῶν γεωργικῶν καὶ τυροκομικῶν ἐργασιῶν, ὅπως ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀποτελοῦσε τὸ τέρας τους. Κατὰ τοὺς μῆνες Ἰούλιο καὶ Αὐγούστο, ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἰντζεκιοῦτες θρυσκόταν στὸ χωριό, γιὰ τὸ ἀλώνισμα τῶν σιτηρῶν, πού γινόταν μὲ τίς γνωστὲς «Ντουκάνες», πού τίς ἔσερναν 1 ἢ 2 ἄλογα ἢ βῶδια. Οἱ ἐργασίες αὐτὲς τοῦ θερίσματος, ἀλωνίσματος, μεταφορᾶς καὶ ἐναποθηκεύσεως τῶν σιτηρῶν καὶ ζωοτροφῶν, τῆς ξυλεύσεως ἀπὸ τὰ γειτονικά δάση καὶ μεταφορᾶς καυσοξύλων γιὰ τὸν χειμῶνα, τελειώνανε συνήθως στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου, ὅποτε οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὸ πλανεμπόριο «Γιαλελῆδες», ξανάρχιζαν τὰ ταξίδια τους, ὅσο νάρθη ἢ ἐποχὴ τῆς σπορᾶς, ὅποτε γυρίζανε, στέρνανε καὶ κατοπιν συνέχιζαν τὸ πλανεμπόριό τους, μέχρι τὸν Ἁγιο Γεώργιο, ὅπως προανέφερα.

Ὁ πρῶτος συνοικισμὸς τῶν 10 οικογενειῶν τοῦ 1650, μέσα σ' ἓνα αἶψα, τριπλασιάσθηκε καὶ τὸ χωριὸ πῆρε μὲ τὸν καιρὸ τὸ ὄνομα «Ἰντζέκιοι», ἂν καὶ μέχρι τέλους φερόταν στοὺς Τουρκικοὺς φορολογικοὺς καταλόγους μὲ τὸ ὄνομα «Ἰντζέκιοι». Τὸ 1850 εἶχε φθάσει τίς 100 οικογένειες καὶ κατὰ τὸν πρῶτο

διωγμό τοῦ 1914, κατὰ τὸν ὁποῖο οἱ Ἰντζεκιῶτες κατέφυγαν στὴν Ἑλλάδα, ἀριθμοῦσε τις 300 οἰκογένειες, μὲ πληθυσμὸ γύρω στὶς 1600 ψυχές. Ἡ αὔξησις αὐτὴ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἰντζέκιοι, ὀφειλόταν ἀποκλειστικὰ στὴ ζωτικότητα τῶν κατοίκων καὶ τὸ ὑγιεινότερο κλίμα του.

Ἡ τοποθεσία, στὴν ὁποία κτίσθηκε τὸ Ἰντζέκιοι, ἦταν μιὰ ἀντηρίδα τοῦ Ἱεροῦ Ὁρους, μὲ ἔκτασις 5 περίπου τετραγωνικῶν χιλμ., περιβρεχόταν δὲ ἀπὸ τὴ βορεινὴ καὶ νότια πλευρὴς τῆς ἀπὸ μικροὺς ποταμίσκους ποὺ κατέβαιναν ἀπὸ ψηλά καὶ ἐνώνονταν στὴν δυτικὴ πλευρὰ τῆς. Σχηματιζόταν ἔτσι, ἓνα κάπως ἀκανόνιστο ὀρθογώνιο, στὸ μέσο τοῦ ὁποίου, σὲ ἔκτασις ἑνὸς περίπου τετραγωνικοῦ χιλιομέτρου, ἀπλωνόταν τὸ χωριό. Στὰ ποταμάκια, ποὺ ἔτρεχαν συνέχεια ὀλοκάθαρα δροσερὰ νερά, λειτουργοῦσαν διάφοροι νερόμυλοι, στοὺς ὁποίους ἔφερναν γιὰ νὰ ἀλέσουν τὸ σιτάρι, ἢ κριθάρι τους οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν Ἑλληνικῶν καὶ Τουρκικῶν χωριῶν. Τὶς ὄχθες τῶν ποταμιῶν ἐκείνων ἐσπίαζαν πελώρια αἰωνόβια δένδρα.

Ἡ τοποθεσία τοῦ χωριοῦ ἦταν ρωμαντικὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ φυσικὲς ὀμορφιές, ὑψηλότερη ἀπὸ ὅλα τὰ χωριά τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ Ὁρους. Πολλὲς δὲ κρήνες τοῦ ἔδιδαν ἄφθονο καὶ κρῦο νερό, τὸ ὁποῖο διωχετευόταν ἀπὸ μιὰ πηγὴ τοῦ ὄρους στὴ θέσις «Πουρνάρι», μὲ ὑδραυλικά ἔργα, ποὺ εἶχαν κατασκευάσει μὲ προσωπικὴ τους ἐργασία οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ. Εἶχε τέσσαρες πλατεῖες, ἀπὸ τις ὁποῖες ἡ κεντρικὴ εἶχε στὶς 3 πλευρὲς τῆς, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο Ἀρρένων, τὸ Χάνι (Ξενῶνα), τὰ παντοπωλεῖα καὶ καφεποτοπωλεῖα καὶ τὴ μεγάλη βρύση μὲ ἄφθονο καὶ ἐξαίρετο νερό. Στὶς πλατεῖες αὐτὲς καὶ ἰδιαίτερα στὴν κεντρικὴ, γινόταν οἱ χοροὶ στὶς πανηγυρικὲς ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων, τῶν Ἀπόκριων, τοῦ Πάσχα, τῆς Παναγίας, ἀν φυσικὰ ἐπέτρεπε τις διασκεδάσεις ἐκεῖνες ὁ καιρὸς.

Φημισμένο ἐπαναλαμβάνω καὶ ὑγιεινότερο ἦταν τὸ κλίμα τοῦ Ἰντζέκιοι. Ἡ ἡψηλὴ τοποθεσία του, τὰ ὑπερκείμενα δάση φιλυρῶν καὶ ἄλλων δένδρων, καθιστοῦσαν τὸν ἀέρα πλούσιο σὲ ὀξυγόνο καὶ χωρὶς ὑγρασία. Οὔτε κουνούπια, οὔτε ἐλονοσία, ποὺ ἐμάστιζαν ἄλλες περιοχὲς τῆς Θράκης. Τὰ νερὰ ἄφθονα, ἀλλὰ ὄλα ρέοντα καὶ χωρὶς λυμνοῦλες ἢ τέλματα, λόγῳ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους. Οἱ κάτοικοι σηκώνονταν τὸ πρωὶ μὲ τὸ κεφάλι ἐλαφρὸ καὶ εὐθυμὴ διάθεσιν.

Σχολεῖα: Ἡ ἐκπαίδευσις στὸ Ἰντζέκιοι ὑλοποιεῖτο, μέχρι τὸ 1875, μὲ ἓνα ὑποτυπῶδες σχολεῖο, στὸ ὁποῖο οἱ μαθητὲς ἐδιδάσκοντο κατὰ πρωτόγονο τρόπο, ἀνάγνωσις, ἀριθμητικὴ, γραφὴ καὶ λίγες προσευχὲς. Τὸ 1875 ἀνέλαβε ὡς δάσκαλος ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὸ γειτονικὸ χωριὸ Σφιμτλή Κων)νος Παπαγεωργιάκης, ὁ ὁποῖος στὰ 3 χρόνια ποὺ ἐδίδαξε, ἔδωσε τὴν πρώτη σημαντικὴ ὠθησις στὴν ἐκπαίδευσις τῶν μαθητῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀπὸ τὸ 1880 ὡς τὰ 1882 δίδαξε ὁ Βασ. Χατζηθαθανασίου ἀπὸ τὸ Ναϊπκιοῖ, ἀπόφοιτος Σχολαρχείου

Ἰσθμῶν, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε νέες μεθόδους καὶ κατήρτισε πραγματικὸ καὶ δολκλωμένον Δημοτικὸ σχολεῖο. Ἀκολούθησαν γὰρ ἓνα χρόνον ὁ Ἱεροψάλτης Γεώργ. Παπαδόπουλος καὶ ὁ ἀπὸ τὸ Ναύπκιον ἐπίσης Κων)νος Χρήστου, ἀπόφοιτος τοῦ Σχολαρχείου Ραιδεστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε μὲ πληρωμὴν παιδιὰ πλουσίων καὶ εὐπόρων, ἐνῶ τὰ φτωχὰ, ἐξακολουθοῦσαν νὰ φοιτοῦν στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο μὲ τὸν ἄριστον μὲν Ἱεροψάλτη Παπαδόπουλον, ἀκατάλληλον ὅμως ὡς δάσκαλον.

Ἀπὸ τὸ 1884, ἄρχισαν νὰ διδάσκουν πῶς μορφωμένοι διδάσκαλοι, ὅπως ὁ Δημ. Δρυτσάκης ἀπὸ τὴ Σάμο, τελειόφοιτος τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Φαναρίου, ὁ Χριστόδουλος Χαριουπολίτης, ὁ Γαϊτανίδης ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ὁ Δαμιανὸς Λαγκαλῆς ἀπὸ τὸν Πλάτανο κ. ἄ. Ἀπὸ τὸ 1910 ἐλειτούργησε τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον Θηλέων, μὲ διδασκάλισσες, σὲ τρόπο ὥστε, ὅταν τὸ 1914 ἄρχισε ὁ διωγμὸς, ἡ ἐκπαίδευση στὸ Ἰντζεκιοὶ ἦταν πλήρης.

Ἰντζεκιοὶ ἔμποροι: Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πλανεμπόριον, πὺς ἀσκοῦσαν οἱ προαναφερθέντες «Γιαλελῆδες» στὶς γειτονικὰς, ἀλλὰ μεμακρυσμένους περιοχάς, οἱ Ἰντζεκιοὶ ἀνέπτυσαν ἐμπορικὴ δραστηριότητα καὶ στὴν ἐμπορία πολλῶν γεωργικηνοτροφικῶν προϊόντων, ὅπως τὸ μέλι (πὺς παρήγε ἄφθονο ἢ Θράκη) καὶ ὁ μελισσοκηρὸς, τὰ αὐγά, τὰ ἀκατέργαστα προβατοδέσματα καὶ κατσικοδέσματα, τὰ τυροκομικὰ προϊόντα, τὰ νηστήσια τρόφιμα τῆς Σαρακοστῆς κ. ἄ.

— Γὰρ τὸ ἐμπόριον τοῦ μελιοῦ συνεκροτοῦντο συνεταιριστικὰς ὁμάδες ἀπὸ 3 - 4 ἄτομα, οἱ ὁποῖες ἐγκαθίσταντο σὲ διάφορα κέντρα παραγωγῆς τοῦ προϊόντος αὐτοῦ καὶ περιερχόμενοι τὰ γύρω χωριά καὶ ἀγροκτῆματα, ἀγόραζαν τὸ μέλι ἀπὸ τοὺς μελισσοτρόφους, τὸ ἔβαζαν σὲ τουλούμα καὶ τὸ μετέφεραν στὸ σταθερὸ σταθμὸ τῆς ἐπιχειρήσεώς τους, συνήθως σὲ μεγάλα χάνια, ὅπου ἀφοῦ ἔβγαζαν τὶς κηρήθρες, πωλοῦσαν τὸ καθαρὸ μέλι σὲ ἐμπόρους μεγάλων ἀστικῶν κέντρων. Ὄταν κατὰ τὸ Νοέμβριον τελείωνε τὸ ἐμπόριον αὐτό, ἔφεραν τὶς κηρήθρες στὸ χωριό, ὅπου ἀφοῦ τὶς ἔπλεναν μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ τὶς ἔβραζαν, ἔβγαζαν μὲ εἰδικὰ πιεστήρια τὸν καθαρὸ κηρὸ, τὸν ἔχυναν σὲ φόρμες καὶ τὸν ἔκαμναν τυπάρια, ὅπως τὸ κασέρι. Τὸν κηρὸ αὐτὸ τὸν διέθεταν σ' ὅλην τὴν Θράκη καὶ Ἀνατ. Μακεδονία, μέχρι τὶς Σέρρες καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος, πωλῶντας τὸν στὶς ἐκκλησιὰς καὶ τὰ διάφορα Μοναστήρια. Ὄταν ὅμως ἄρχισε ἡ εἰσαγωγή ἀπὸ τὴν Εὐρώπην παραφίνης, πὺς πῶς φθηνῆς ἀπὸ τὸ μελισσοκέρι, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους αὐτοὺς ἀγόραζαν παραφίνην, μὲ τὴν ὁποία ἐνόθεναν τὸ γνήσιον μελισσοκέρι καὶ κατὰ τὸν τρόπο αὐτό, ἀπεκόμιζαν περισσότερα κέρδη.

Τὸ νερὸ μὲ τὸ ὁποῖον ἔπλεναν τὶς κηρήθρες, τὸ ἔβραζαν σὲ εἰδικὸς ταβάδες καὶ ἔφτιαχναν κάτι ὄσον πετιμέζι, πὺς τὸ λέγανε «Χοῦμελι», λίγο πὺς σκοῦρο μὲν ἀπὸ τὸ πετιμέζι μὲ σταφύλι, ἐξ ἴσου ὅμως γλυκὸ καὶ μυρωδάτο. Οἱ ἐπιχει-

ρηματίες αὐτοὶ τοῦ μελιού, ἦταν γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα «Μπαλτζήδες», δηλαδή «Μελάδες».

— Τυροκομικά: Ἡ τυροκομία καὶ ἡ κασσεροποιία, ἦταν ἄλλος ἐμπορικὸς κλάδος ἐργασίας γιὰ τοὺς Ἴντζεκιώτες, ἄλλους μὲν σὰν ἐπιχειρηματίες, ἄλλους δὲ σὰν εἰδικοὺς τεχνίτες καὶ ἐργάτες. Ἡ περίοδος τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἄρχιζε συνήθως μὲ τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου καὶ διαρκοῦσε μέχρι τὴν γιορτὴ τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων ἢ καὶ μέχρι τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, δηλαδή περὶ τὶς 65 - 80 ἡμέρες.

Οἱ διαθέτοντες δικὰ τους κεφάλαια ἐπιχειρηματίες τυροκόμοι, ἐγκαθιστοῦσαν τὰ τυροκομεῖα τους, πού τὰ λέγανε «Μάνδρες», ἢ καὶ «Κασσερίες», σὲ διάφορα κτηνοτροφικὰ κέντρα τῆς Θράκης, ἔχοντες προαγοράσει ἀπὸ τοὺς προβατοτρόφους τῶν γύρω χωριῶν, ὅλη τὴν παραγωγή γάλακτος ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, μέχρι τὸ τέλος περίπου Ἰουνίου, προπληρώνοντες στὸ Κράτος καὶ τὸν ἀναλογοῦντα φόρο, 5 ἀσημένια γρόσια γιὰ κάθε πρόβατο.

Οἱ εἰδικοί τεχνίτες, πού δὲν διέθεταν δικὰ τους κεφάλαια, καθὼς καὶ οἱ βοηθοὶ ἐργάτες, προσελαμβάνοντο στὶς διάφορες Μάνδρες μὲ μισθό, ὁ ὁποῖος γιὰ τοὺς μαστόρους καὶ γιὰ τὴν δήμενη περίοδο ἐργασίας, ἔφθανε τὶς 12 χρυσὲς λίρες, καὶ τὰ «Καθούλια», δηλαδή 12 κεφάλια κασσέρι, συνολικὰ 40 περίπου ὀκάδων, ἓνα δοχεῖο βούτυρο 14 - 15 ὀκάδων, δύο τουλούμια τυρί, 60 περίπου ὀκάδων καὶ βιστίνα 80 περίπου ὀκάδες. Κάθε μιάστορας εἶχε μαζί του ἓνα βοηθό, τὸν κάλφα καὶ ἓνα νεαρό 17-20 χρονῶν γιὰ τὶς διάφορες ἰδευτερεύουσες ἐργασίες τῆς Μάνδρας. Καὶ αὐτοὶ ἐμισθοδοτοῦντο ἀπὸ τὸν κύριο τῆς ἐπιχειρήσεως, κατὰ τρόπο ἀνάλογο. Ἔτσι καὶ οἱ μαστοροὶ καὶ οἱ καλφάδες καὶ βοηθοὶ, ἐξασφάλιζαν τὰ γιὰ τὴν οἰκογένειά τους ἀναγκαῖα τυροκομικὰ εἶδη.

Ὅλα τὰ παραγόμενα προϊόντα, τυριά, κασσέρια καὶ βούτυρα, τὰ ἐναποθήκευαν σὲ μεγάλες ὑπόγειες ἀποθήκες — ψυγεῖα, στὶς ὁποῖες ἀπὸ φεγγίτες πού ὑπῆρχαν στὸ ὕψος τοῦ δρόμου, ρίχνανε κάθε χειμῶνα ἑκατοντάδες βοῖδαμαξῶν χιονιοῦ, κατὰ κανόνα Μαρτιάτικου. Τὸ χιόνι ἐκεῖνο μισοέλυωνε, μισοπάγωνε καὶ πάνω σ' αὐτό, τοποθετοῦσαν τὰ δοχεῖα καὶ τὰ τουλούμια μὲ τὸ τυρί, τὰ δοχεῖα μὲ τὸ βούτυρο καὶ τὰ σακκιά μὲ τὰ κασσέρια, γιὰ νὰ τὰ διαθέσουν κατόπιν στὴν κατανάλωση στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα. Οἱ ἀποθήκες ἐκεῖνες, πού τὶς λέγανε «Μπουσχανάδες», ἔπαιζαν τὸ ρόλο τῶν σημερινῶν ψυγείων, οἱ δὲ ἐπιχειρηματίες τυροκόμοι λεγόταν «Πενιτζήδες», ἀπὸ τὸ τούρκικο πενίρ, πού σημαίνει τυρί.

— Ἐμπόριο αὐγῶν: Ὡς γνωστό, ἡ Τουρκ. Κυβέρνηση, ἐγκατέστησε μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1877-78 στὰ βορείως τῶν Γανοχώρων Τουροχώρια, τὰ γνωστὰ Κονιαροχώρια, μὲ κατοίκους Μικρασιαῖτες Τούρκους ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Ἰκονίου, πολλοὺς Τούρκους πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Βουλγαρία

(τοὺς γνωστοὺς ὡς μουατζιρηδες), οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀναπτύξει σὲ μεγάλο βαθμὸν τὴν πτηνοτροφία καὶ τὴν αὐγοπαραγωγή. Πολλοὶ λοιπὸν Ἰντζεκιῶτες, ἐπεδίδοντο καὶ στὸ ἐμπόριο τῶν αὐγῶν. Περιερχόμενοι τὰ διάφορα χωριὰ τῆς Θράκης κατὰ τὸ φθινόπωρο, συνεκέντρωναν μεγάλες ποσότητες αὐγῶν, τὰ ὁποῖα διατηροῦσαν σὲ ἀποθήκες, σκεπάζοντάς τα μὲ ἄχυρο, κατὰ δὲ τοὺς μῆνες Ἰανουάριον — Φεβρουάριον, ὅποτε λόγῳ μειώσεως τῆς αὐγοπαραγωγῆς ὑπερτιμῶντο, τὰ μετέφεραν στὴ Ραιδεστό, ὅπου τὰ πωλοῦσαν στοὺς ἐκεῖ ἐμπόρους, αὐτοὶ δὲ μὲ τὴν σειρά τους ἔκαναν ἐξαγωγή πρὸς τὴν Κων)πολη, ἀκόμα καὶ πρὸς τὴν Εὐρώπη, ἰδιαίτερα στὴ Μασσαλία. Οἱ ἔμποροι αὐτοὶ ἦταν γνωστοὶ μὲ τὴν προσωνυμία «Γιουμουρτατζήδες», δηλαδὴ Αὐγουλάδες.

Ὁρισμένοι ἐπίσης ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ ἐμπόριο ζωοδερμάτων. Περιερχόμενοι τὰ διάφορα χωριὰ τῆς περιοχῆς, μαζεύανε τὰ δέρματα προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἀφοῦ συνεκέντρωναν μεγάλες ποσότητες, τὰς μετέφεραν στὴν Ἄδρ)πολη καὶ τὰς πωλοῦσαν στὰ ἐκεῖ ὀνομαστά θυροδεψεῖα.

— Ἐμπόριο τροφίμων Μεγάλης Σαρακοστῆς: Τὸ ἐποχικὸ αὐτὸ ἐμπόριο, ἦταν ἐξαιρετικὰ προσοδοφόρον. Οἱ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτὸ Ἰντζεκιῶτες, ἀγοράζανε στὴ Ραιδεστό ἕληές, σῦκα, σταφίδες, λεμόνια, πορτοκάλια καὶ φορτώνοντάς τα στὰ ζῶα τοὺς γυρίζανε τὰ μεσόγεια μέχρι τῆς περιοχῆς Κεσσάνης, Ἄδρ)πόλεως καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ὅπου τὰ πωλοῦσαν, ἢ τὰ ἀνταλλάσσανε μὲ ἄλλα προϊόντα, ὅπως αὐγά, κόττες, μαλλιά κ. ἄ. τὰ ὁποῖα μεταπωλοῦσαν στὴ Ραιδεστό ἢ Καλλιπόλη. Τὸ ἐμπόριο αὐτὸ διαρκοῦσε μέχρι τὴν Μεγάλῃ Ἑβδομάδα, ὅποτε οἱ πλανέμποροι ἐκείνοι γυρίζανε στὸ χωριὸ τους, γιὰ νὰ γιορτάσουν τὸ Πάσχα μὲ τῆς οἰκογένειάς τους.

— Ἐμπόριο καυσοξύλων — ξυλανθράκων: Εἶχαν καὶ μιὰ ἀκόμη καλοκαιρινὴ ἀπασχόληση οἱ Ἰντζεκιῶτες. Τὴν ἐμετάλλευση τῶν δασικῶν ἐκτάσεων τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, τὸ μὲν διὰ τὴν κατασκευὴν ξυλανθράκων ἀπὸ εἰδικευμένους ἀνθρακεῖς, τὸ δὲ γιὰ τὴν ὑλοτόμησιν ξυλείας καὶ τὰ δύο δὲ αὐτὰ εἶδη, τὰ μετέφεραν καὶ τὰ πωλοῦσαν στὶς ἀγορὰς Ραιδεστοῦ καὶ Καλλιπόλεως. Ἀπὸ τὴν ξυλεία ἐκείνη κατασκευάζοταν σάγματα, κάρρα, ἄροτρα καὶ ἄλλα γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ἀκόμα καὶ γιὰ οἰκοδομίας.

— Ἀσχολίες γυναικῶν: Τῆς ἀσχολίας τῶν γυναικῶν τοῦ Ἰντζεκιῶτι σὲ κάθε ἐποχὴ τοῦ ἔτους, τῆς ἀναφέρω παρακάτω καὶ νομίζω, πὼς ὅμοιες ἦταν καὶ οἱ ἀσχολίες τῶν γυναικῶν τῶν περισσοτέρων τουλάχιστον ἄλλων χωριῶν τῶν Γανοχώρων. Τὸν Ἀπρίλιον τὸ βοτάνισμα τῶν ἀγρῶν, τὸ Μάϊον περιποίησης τῶν ἀμπελιῶν, τὸν Ἰούνιον θερισμὸς τῶν σιτηρῶν, τὸν Ἰούλιον συμμετοχὴν στὸ ἀλώνισμα. Τὸν Αὐγούστο παρασκεύαζαν τὰ χεμωνιάτικα, τοὺς

ἀλφίτες τῶν ἀρχαίων, τοὺς ζαχιρέδες ὅπως τοὺς λέγανε σ' δλόκληρη τὴν Θράκη, δηλαδή πληγουρί, τραχανᾶ γαλατένιο καὶ τραχανᾶ κολοκυθένιο (ξυνοκαφετῶ) γιὰ τὶς ἡμέρες νηστείας, κουσκοῦσι καὶ γιουφκάδες (χυλοπήτες)· τὰ τελευταῖα δύο ζυμωμένα μὲ γάλα, αὐτὰ καὶ σμιγδάλλι.

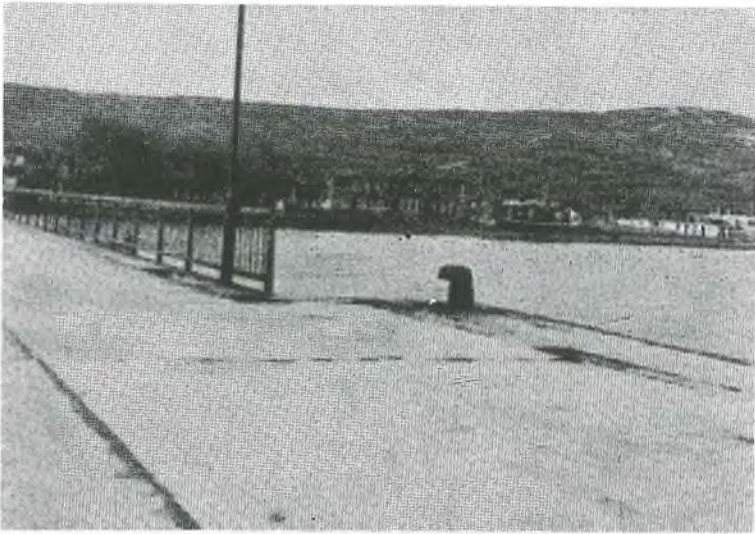
Τὸν Σεπτέμβριο βοηθοῦσαν στὸν τρυγητὸ τῶν ἀμπελιῶν καὶ κατόπιν συν-επλήρωναν τὰ χειμωνιάτικα ἐφόδια μὲ τὴν παρασκευὴν πετιμεζίων, ρετσελιῶν καὶ ἰδία μπουλαμάδων, μὲ δαμάσκηνα, ξυνόμηλα, ἐρύκια (ἀβράμηλα), κράνα, κυδώνια καὶ σκληρὰ μεγάλα κολοκύθια. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔβραζαν μὲ σταφυλό-μουστο (γλεῦκος) καὶ τὰ διατηροῦσαν γιὰ τὸ χειμῶνα σὲ τσουκάλια διαφόρων μεγεθῶν, ὑαλωμένα ἀπὸ μέσα. Στὴ συνέχεια μέχρι τὸν Ἀπρίλιο ἀσχολοῦνταν μὲ οἰκιακὰς ἐργασίας ἐνδύσεως, δηλαδή πλύσιμο μαλλιών, λανάρισμα, κλώσιμο καὶ ὑφανση διαφόρων ὑφασμάτων μαλλίνων, τριχίνων, ἢ βαμβακερῶν, σαγιακιῶν, τὰ ὁποῖα ἔβρασαν μὲ διάφορα φυτικά χρώματα, ὅπως τὰ φύλλα τοῦ μελέγου (Μελίχου τοῦ Ὁμήρου), τοῦ ὁποῖου τὰ φύλλα μὲ τὸ βράσιμό τους ἔδιδαν χρῶμα μαῦρο, καρυφύλλα, ριζάρι, μπακάμι, ἀκόμα καὶ μὲ χρώματα εὐρωπαϊκὰ. Κατασκευάζαν εἶδη ρουχιμοῦ γιὰ τοὺς ἄνδρες, ὅπως ἀμπάδες, κάπες, γυναικεῖα ἐσώρροχα, τέργκες, κιλίμια καὶ ἄλλα διάφορα γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ὅλα ὅσα χρειαζόταν στὴν οἰκογένεια, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παπούτσια, τὰ ἔφτιαχναν οἱ γυναῖκες μέσα στὰ σπίτια. Τὰ παπούτσια τὰ ἀγόραζαν ἀπὸ τὶς μεγάλες κομποπόλεις τῶν Γανοχώρων, ἢ τὶς γύρω πόλεις, ἐνῶ οἱ ἄνδρες κατασκευάζαν μονάχοι τους τὰ τσαρούχια ἀπὸ δέρματα βοδιῶν, ἀλόγων ἢ ἀκόμα καὶ χοίρων. Τὰ τσαρούχια αὐτά, μὲ χονδρὰ μάλλινα ποδοπάνια, τὰ φοροῦσαν στὰ μακρυνὰ καὶ πολυήμερα ταξείδια τους καὶ στὶς χειμερινὰς γεωργικὰς καὶ δασικὰς ἐργασίας τους.

— Τὸ κυνήγι στὶς πλαγιὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους: Τὸ Ἰντζέκιοι, κτισμένο σὲ τόσο ὑψηλὴ τοποθεσία καὶ κοντὰ στὶς ὑψηλότερες καὶ ἰδασωμένες κορυφὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, εἶχε πάντοτε σχεδὸν βαρὺ χειμῶνα καὶ πολλὰς φορὰς σκεπαζόταν ἀπὸ παχύτατο στρώμα χιονιοῦ. Καὶ τότε ἀρχίζε τὸ κυνήγι ἀγρίων ζώων, ἀγριοχοίρων, δορκάδων, ἀλεπούδων, λύκων καὶ διαφόρων ἄλλων θηραμάτων, τὰ ὁποῖα ἀφθονοῦσαν στὶς δασωμένες χαράδρες καὶ πλαγιὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Τὸ κυνήγι διεξήγετο μεθοδικώτατα, ἀπὸ ὀργανωμένους ὁμάδες 30 - 40 μικρῶν καὶ μεγάλων Ἰντζεκιωτῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ διαμοιραζόταν σὲ ἴσα μερίδια τὸ κρέας τῶν φονευομένων ἀγρίων ζώων, ἐνῶ τὰ δέρματά τους τὰ κρατοῦσαν ἐκεῖνοι, ποὺ εἶχαν ἐπιτύχει τὴν ἐξόντωσή τους.

Τελειῶνω τὴν περιγραφὴν τῶν τεσσάρων σπουδαιότερων κομποπόλεων καὶ χωρίων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας τῆς Μητροπόλεως Γάνου καὶ Χώρας, μὲ τὴν προσθήκην, ὅτι στὸ τέλος τῆς παρουσίας, θὰ ἐπισυναφθῆ κατάλογος τῶν διατελεσάντων Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της, μέχρι τὸ χηλασμὸ τοῦ 1922.

ε) *Μυριόφυτον.*

Τὸ Μυριόφυτο, μία ἀπὸ τὶς δύο μεγαλύτερες κωμοπόλεις τῆς δευτέρας Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας τῶν Γανοχώρων καὶ ἔδρα αὐτῆς, θρῖσκει ἀνάμεσα στὴ Χώρα καὶ στὴν Περίστασι. Ἦταν κτισμένο πάνω στὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Μυρτήνου, ἄγνωστο ὅμως πότε. Πάντως ἡ ἡλικία του φθάνει καὶ ἴσως ξεπερνάει τὰ χίλια χρόνια, γιὰτὶ ἀναφέρεται στοὺς σεισμοὺς τοῦ 1063 μ.Χ., ὁπότε καταστράφηκε τελείως. Ἡ καταστροφή του ἐκείνη δὲν ἦταν μοναδική,

Τὸ Μυριόφυτον ἀπὸ τὴν ἀποβάθρα καὶ δεξιὰ. Ὑψηλὰ φαίνεται ὁ δρόμος πρὸς Πλάτανον καὶ Κερασιὰ.

γιὰτὶ καὶ μεταγενέστερα ὑπέστη καταστροφή ἀπὸ σεισμοὺς, ὅπως καὶ ὁ Γάνος, τὸ 1346, τὸ 1776 καὶ τέλος τὸν Ἰούλιο τοῦ 1912, ὁπότε ὅπως ἀναφέρω πῶς κάτω, καταστράφηκαν ὅλα σχεδὸν τὰ Γανόχωρα.

Τὴν ὄνομασία του τὴν ὀφείλει στὴν ποικιλία καὶ ἀφθονία τῶν φυτῶν (μύρια φυτὰ), πὸς σκεπάζανε τὴ γύρω περιοχὴ.

Τὸ Μυριόφυτο ἐπίσης, ὑπαγόμενο στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους στὴν Ἐπισκοπὴ Περιστάσεως, προήχθη σὲ Ἐπισκοπὴ μετὰ τὴν Ἀλωση καὶ μαζί μὲ τὴν Ἐπισκοπὴ Περιστάσεως, ὑπήχθη στὴ Μητρόπολη Ἡρακλείας. Τὸ 1909, μὲ τὴν Ἐπισκοπὴ Περιστάσεως, ἀπετέλεσαν τὴν Μητρόπολη Μυριόφυτου καὶ Περιστάσεως, μὲ πρῶτο Μητροπολίτη τὸν Φιλόθεο Μιχαηλίδη, ἀναφερομένην στὸ τελευταῖο Συναγμάτιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 81. Τελευταῖος Μητροπολίτης, ἦταν ὁ Σωφρόνιος, τῆς μεγάλης οἰκογενείας Στα-

μούλη τῆς Σηλυβρίας, ὁ ὁποῖος ὕστερα ἀπὸ τὸ χαλασμὸ τοῦ 1922, ἔγινε Μητροπολίτης Ἐλευθερουπόλεως, ὅπου καθὼς καὶ σὲ πολλὰ χωριά τῆς, εἶχαν ἐγκατασταθῆ πολλοὶ Γανοχωριῖτες καὶ τὴν ὁποία ἐποίμανε μέχρι τὸ 1958, ὅποτε ἀπεχώρησε λόγω γήρατος καὶ ἀπέθανε στὰς Ἀθήνας τὸ 1960 σὲ προχωρημένη ἡλικία. Φωτογραφία μετὰ βιογραφίας τοῦ ἀειμνήστου ἐκείνου Κληρικοῦ, ληφθεῖσα ἀπὸ τὸ «ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΛΕΥΚΩΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ 1821 - 1921, Η ΧΡΥΣΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ» Τόμος ΣΤ' «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΣ», ἐπισυνάπτεται εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης.

Ἀπὸ μιᾶ μαρμάρινη ἐπιγραφή, γραμμὴν περὶ τὸν 60 ἢ 70 μ. Χ. αἰῶνα, φαίνεται, ὅτι οἱ Μυριοφυτινοὶ ἀνῆκαν στὴν φατρία τῶν Πρασίνων. Ἡ ἐπιγραφή αὐτή, πού βρέθηκε στὸ Μυριόφυτο στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, ἔλεγε τὰ ἑξῆς :

«ΝΙΚΑ Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΡΑΣΙΝΩΝ»

Τὸ Μυριόφυτο εἶχε τέσσαρες ἐκκλησίες: Τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, πού ἦταν καὶ ὁ Μητροπολιτικὸς Ναός, τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ὁ Μητροπολίτης ὅμως ἔμενε 6 μῆνες τὸ

Ἐκ τοῦ οικογενειακοῦ ἀρχείου τοῦ ἐν Θεσ/νίκη ἐγκατεστημένου Μυριοφυτινοῦ κ. Ἰωάννη Σεάγια.

χρόνο στὸ Μυριόφυτο καὶ 6 μῆνες στὴν Περίστασι, τὴν δεύτερη καμόπολη τῆς ἐπαρχίας του.

Και τὸ Μυριόφυτο εἶχε δύο ἐκπαιδευτήρια. Τὸ Δημοτικὸ σχολεῖο Ἀρρέων, μὲ 6 τάξεις καὶ 200 περίπου μαθητὲς καὶ ἄλλη μιὰ τάξη, τὴν 7η μὲ 20 περίπου μαθητὲς. Ἦταν δηλαδὴ κάτι σὰν Ἡμιγυμνάσιο. Τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο Θηλέων, βτάξι καὶ αὐτό, μὲ 180 περίπου μαθήτριες. Τὸ πρῶτο σχολεῖο Ἀρρέων στὸ Μυριόφυτο, ἰδρύθηκε τὸ Σεπτέμβριον τοῦ 1788. Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτό, συνῆλθαν σὲ σύσκεψη στὸ Μητροπολιτικὸ Μέγαρον, μαζί μὲ τὸν Μητροπολίτη Μελέτιο, οἱ Μυριοφυτινοὶ ἀδελφοί, Χατζηγιάννης, Μπίλλιας καὶ Ἀλεξάνδρῃς, οἱ ὁποῖοι κατέθεσαν 2.000 γρόσια, γιὰ μισθὸ ἑνὸς δασκάλου καὶ ἄλλα ἔξοδα καὶ διώρισαν Ἐπιτρόπους καὶ ἐπιστάτη τοῦ σχολείου. Πρῶτος διδάσκαλος, ἔγινε ὁ παλιὸς διδάσκαλος Ματθαῖος Γανοχωρίτης, ὁ ὁποῖος ἐδώρησε σ' αὐτὸ διάφορα σχολικὰ ὄργανα, ἕνα τραπέζι καὶ ἕνα κάθισμα καὶ μετὰ τὸν θάνατό του, 500 γρόσια. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπιτρόπου Χατζηγιάννη κατὰ τὸ 1796, διωρίσθηκε ὁ Παπαστρατῆς, καὶ μετὰ τὸν Ματθαῖο Γανοχωρίτη ὁ Ἰωάννης Λεοντόπουλος μέχρι τὸ 1822, ὁπότε μετετέθη στὴ Σχολὴ Ραιδεστοῦ καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ ἀπὸ τὸ Αὐδῆμιον καταγόμενος διδάσκαλος Θεοχάρης καὶ αὐτὸν τὸ 1826 ὁ Ἀλεξάνδρῃς Κων)νος Μπίλιος, μὲ μηνιαῖο μισθὸ 100 γρόσια, ὅπως ἐπιβεβαιοῖ ὁ τότε Μητροπολίτης Σεραφεῖμ (Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 11.8.1912). Στὸν Κώδικα Μυριοφύτου «αὐτὸς Μαῖον α'», ὁ τότε Μητροπολίτης Μυριοφύτου Νεόφυτος ἐπιβεβαιοῖ: «... Δῆλον εἶναι, ὅτι ἐλθόντες ἐνώπιον τῆς ἐμοῦ μετριότητος οἱ Προεστοὶ ἐκ τῆς χώρας ταύτης, διωρίσθη ὁ Σταυρῆς, κοινὸς Παιδαγωγὸς ἐπὶ συμφωνίᾳ τοιαύτῃ, νὰ τοῦ δίδωνται 150 γρόσια καὶ νὰ λαμβάνῃ ἀπὸ τὰ παιδιά εἰς τὴν Φυλλάδα 1 γρόσι, 2 γρόσια εἰς τὸν Ὀκτῆχο, 3 γρόσια εἰς τὸ Ψαλτῆρι καὶ 5 γρόσια εἰς τὸν Ἀπόστολον. (Μ. Γεδεών, Ἐκκ. Ἀλήθεια 8.9.1912).

Τὸ Μυριόφυτο ἦταν σπουδαῖο κέντρο ἐμπορικῆς Ναυτιλίας, μὲ 150 περίπου Ἰστιοφόρα μέχρι καὶ 300 τόννων, μὲ πληρώματα ἀπὸ Ἕλληνες ναυτικούς, Ἰστιοφόρα, ποὺ στὸ σύνολό τους σχεδὸν κατασκευαζόταν στὰ Ναυπηγεῖα τῆς Κωμοπόλεως. Ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο ἐξεκίνησαν καὶ οἱ μετέπειτα γνωστοὶ στὴν Ἑλλάδα Ἐφοπλιστὲς, Μονδίας, Καλλίας, καὶ Στεργιάζος. Ἐπίσης ἀνεπτυγμένη ἦταν καὶ ἡ ἀλιεΐα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Κεραμοτεχνικὴ ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀνεπτυγμένη, μὲ τὰ 100 περίπου κεραμοποιεῖα καὶ τὰ φημισμένα κεραμίδια, ποὺ μεταφερόταν σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Θράκη, ἢ Σηροτροφία μὲ 2 - 3 ἐργαστᾶσια κατεργασίας κοικουλιῶν, ἕνα τῶν ὁποίων τῶν ἀδελφῶν Παπίδη, φημισμένη ἐπίσης καὶ ἡ Ποτοποιία μὲ τὰ θαυμάσια κρασιά καὶ ἰδιαίτερα τὰ ρακιά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πασίγνωστο στὴν Κων)πολη, ἦταν τὸ περίφημο «Κωστάντιο ρακισί».

Τὸ πόσο μεγάλο οἰκονομικὸ γενικὰ κέντρο ἦταν τὸ Μυριόφυτο, φαίνεται, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀναφέρθηκαν πρὶν πάνω καὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐμπορικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ καταστήματα, ποὺ εἶχε. Εἴκοσι καφεποπωλεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα,

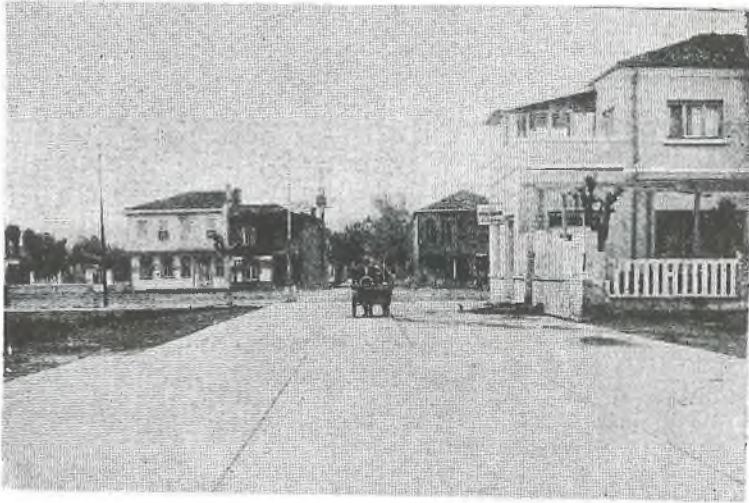
τῶν Καλουταράνη καὶ Ἐμ. Μεταξᾶ, ἦταν τὰ καλύτερα, 12 ὑφασματοπωλεῖα καὶ πολλὰ ἐμπορικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ καταστήματα Κιττῆ, ἐπρομήθευαν ὅλα τὰ γύρω χωριά.

Κάθε Κυριακὴ, μετὰ τὴν ἀπόλυση τῆς ἐκκλησίας, ἐγίνονταν ἐμπορικὴ πανηγυρις, ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα, σὲ μὴ ἐργάσιμες ἡμέρες σὲ διάφορες πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τέτοια οἰκονομικὴ, ἐπιχειρηματικὴ καὶ πνευματικὴ δραστηριότητα τὸ Μυριοφύτο, ἦταν κι' αὐτὸ φυσικὸ, νὰ ἀναδείξῃ σημαίνουσες προσωπικότητες, σ' ὅλες σχεδὸν τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος, ὅπως ἀναφέρω σ' ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπόμενα κεφάλαια τῆς παρουσίας. Δυστυχῶς τὰ στοιχεῖα, ποὺ κατέχω γιὰ τὴν κομόπολη αὐτὴ, δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ κάνω λεπτομερέστερη περιγραφὴ τῆς.

στ) Περίστασις.

Ἡ Περίστασις: (Τουρ. Σάρκιοι), ἦταν ἡ τελευταία πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ μεγάλῃ κομόπολη τῶν Γανοχώρων καὶ ἡ δευτέρῃ στῆ σειρᾷ, τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπαρχίας Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως. (Ἦταν ἡ κατὰ Στρά-

ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΣ. Ἀποψις ἀπὸ τὴν νέαν ἀποβάθραν.

βωνα «Τυρίστασις» τῶν ἀρχαίων, ἡ ὁποία ἦταν ἀποικία Ἰωνικῆ). Ἡ σημερινὴ Περίστασις ἔβρισκεται θέβαια στὴν παραλία, ἡ ἀρχαία ὅμως ἔβρισκόταν βορειότερα περὶ τὰ 500 μέτρα, σὲ μιὰ θέση, πάνω στὸ σημερινὸ λόφο «Σαρῆ Μπαίρ», καὶ λεγόταν «Ἄνω Χωρήτικα», ἢ «Τσακάλια». Κατὰ μιὰ παράδοση ἀναγομένη μέχρι τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους, κάτω ἀπὸ τὸ λόφο αὐτὸ, ὑπῆρχε στρώμα

χρυσού, ψήγματα τοῦ ὁποίου, παρασύρονταν ἀπὸ τὸν παρακείμενο χεῖμαρρο «Ποταμιά».

Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἔφθανε κατὰ τὸ 1911, τὶς 5000 ψυχές, ὅπως προανάφερα, μερικοὶ ὅμως Περιστασιανοί, ποὺ ζοῦν σήμερα στὴν Ν. Περίστασι Κατερίνης, τὸν ἀνεβάζουν σὲ 15.000 ψυχές.

Ἡ Περίστασις ἦταν μεγάλο ἐμπορικὸ κέντρο, μὲ κύρια ἐμπορεύσιμα προϊόντα τὰ σιτηρά, χωρὶς ὅμως νὰ ὑστερῇ καὶ στὶς βιοτεχνίες ὡς καὶ στὴν παραγωγή καὶ ἐμπόριο καὶ ἄλλων προϊόντων, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὰ χαρακτηριστικά, ἃς ποῦμε, γνωρίσματα τῶν κωμοπόλεων τῶν Γανοχώρων. Ἔτσι ἤμαζαν ἡ ναυτιλία, ἡ ἄλιεῖα, ἡ ἀμπελουργία, ἡ σιροτροφία, οἱ βιοτεχνίες, ὅπως ἡ τυροκομία μὲ τὰ ὀνομαστὰ τουλουμισια τυριά, ἡ κεραμοποιία, ἡ οἰκοδομικὴ, ἡ ξυλουργικὴ, ἡ ραπτικὴ, ἡ ὑποδηματοποιία, ἡ ζωοτροφία. Περιήφημη ἦταν καὶ ἡ οἰνοποιία τῆς μὲ τὰ ὀνομαστὰ κρασιά καὶ ἄλλα ποτά, ποὺ ἐξήγοντο σὲ μεγάλες ποσότητες πρὸς τὴν Κων)πολὴ καὶ τὰ λιμάνια τῆς Μαύρης Θαλάσσης, καθὼς καὶ πρὸς τὴ Γαλλία καὶ Ἰταλία.

Ἐκτεταμένοι μωρεῶνες ἀποτελοῦσαν τὴ βάση τῆς σιροτροφίας τῆς, τὴν ὁποίαν ἀξιοποιοῦσαν τὰ 6 ἐργοστάσια κατεργασίας κουκουλιῶν, μὲ ἐτήσια παραγωγή 50 χιλιάδων κοιλῶν κουκουλιῶν ἀρίστης ποιότητος καὶ μεταξοσπόρου, ἐπίσης ἀρίστης ποιότητος, ποὺ ἐξαγόταν σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Ὄθωμ. Αὐτοκρατορίας μέχρι τὴ Συρία, ἀκόμα καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτήν, μέχρι τὴν Περσία. Γιὰ τὴν μεγάλη αὐτὴ παραγωγή τῆς κουκουλιῶν καὶ μεταξοσπόρου, τῆς εἶχαν δώσει τὸ παρατσούκλι «Μεταξούπουλις».

**Ἐ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ῆ ἑ ξ ἑ λ ι ξ ι ς καὶ Θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ᾶ
Κ α θ ι δ ρ ὐ μ α τ α.**

Ἀρχικὰ ἡ Περίστασις ἦταν ἔδρα Ἐπισκοπῆς, ὑφισταμένης στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081—1118), ὁπότε διελύθη. Ἀναφέρεται καὶ πάλι μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κων)πόλεως, ἐπίσης ὡς Ἐπισκοπὴ, ὑπαγομένη στὴ Μητρόπολη Ἡρακλείας καὶ Ραιδεστοῦ. Ἡ ἀνύψωσή τῆς σὲ Μητρόπολη, Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως, ἔγινε ὅπως προανάφερα τὸ 1909, μὲ πρῶτο Μητροπολίτη, τὸν Φιλόθεο Μιχαηλίδη. Κατάλογος τῶν Ἐπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς Ἐπαρχίας, ἐπισυνάπτεται στὸ τέλος τῆς παρούσης.

Τρεῖς Ἐκκλησίες, δέκα τρία Παρεκκλήσια καὶ ἓνα Ἀγίασμα, ἀποτελοῦσαν τὸν θρησκευτικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς Περιστάσεως.

— Οἱ Ἐκκλησίες ἦταν, τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ποὺ ἦταν καὶ ὁ Μητροπολιτικὸς Ναός, τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Ἀποκεφαλιστοῦ.

— Τὰ παρεκκλήσια ἦταν, τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, τῆς Σχολιάς Παναγιᾶς,

τῶν Ταξιαρχῶν, τοῦ Μετοχίου τῆς Μονῆς Κύκκου, τοῦ Ἀγ. Σπυριδῶνος, τῆς Ἀγ. Κυριακῆς, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, τοῦ Ἀγίου Κηρύκου, τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων καὶ τοῦ Ἀγ. Μερκουρίου.

— Τὸ Ἀγίασμα ἦταν τῆς Ἀγίας Ἐλεούσης, σὸ ὁποῖο ἔτρεχε ζεστὸ θειοῦχο ἰαματικὸ νερό, καὶ ὅπου ἐρχόταν ἀπὸ τὰ γύρω χωριά καὶ θεραπευόταν πολλοὶ ἄρρωστοι, ἀπὸ δερματικῆς καὶ στομαχικῆς παθήσεις.

Στὰ παρεκκλήσια αὐτά, σὲ κάθε ἐπέτειο τοῦ Ἀγίου, γινόταν πανηγυρικὴ λειτουργία, τὴν ὁποία ἀκολουθοῦσε τρικουβερτο γλέντι, ὅπως καὶ στὰ παρεκκλήσια τῶν ἄλλων χωριῶν καὶ κομποπόλεων τῶν Γανοχώρων.

Τὰ τελευταῖα πέντε ἀπὸ τὰ παρεκκλήσια αὐτά, ἔχουν ὀλότελα καταστραφῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τὰ δὲ ἄλλα μὲ τὶς τρεῖς ἐκκλησίες, ἡμικαταστραφῆ καὶ λεηλατηθῆ.

Ξακουστὰ ἦταν καὶ τὰ δύο Ἐκπαιδευτήρια τῆς Περιστάσεως, βτάξια Δημοτικά Ἀρρένων καὶ Θηλέων, μὲ 200 περίπου μαθητὲς καὶ μαθήτριες τὸ καθένα.

Δυστυχῶς καὶ γιὰ τὴν κομόπολη αὐτή, ὅπως καὶ γιὰ τὸ Μυριόφυτο, τὰ στοιχεῖα πὸν κατέχω, εἶναι τόσο περιορισμένα, ὥστε δὲν μπορῶ νὰ κάνω ἐκτενέστερη περιγραφή.

ξ) Στέρνα.

Ἡ κομόπολη αὐτή, ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ τὶς μεσόγειες κομποπόλεις τῶν Γανοχώρων, τῆς ὁποίας ἡ χρονολογία ἰδρύσεως εἶναι ἄγνωστη, ἦταν ἀρχικὰ κτισμένη σὲ μιὰ μικρὴ τοποθεσία ὕψους 120 περίπου μέτρων καὶ σὲ ἀπόσταση 1.800 περίπου μέτρων ἀπὸ τὴν παραλία, πὸν τὴν ἔλεγαν «Καρέτσα». Ἡ τοποθεσία αὐτὴ ἦταν μέχρι τὸν Ἄη - Λιά (Προφήτη Ἡλία) κατάφυτη ἀπὸ ὑψηλὲς δρεῖς, τὶς ὁποῖες οἱ Στερνιώτες τὶς ἔλεγαν «Κλαδοῦρες», τὸ δὲ χωριὸ λεγόταν ὄχι Στέρνα, ἀλλὰ Καραγάτς καὶ ἔτσι ἦταν καταχωρισμένο στὸν Χωρογραφικὸ Πίνακα τῆς Κων)λεως. Γιὰ νὰ ἀποφύγουν ὁμως οἱ κάτοικοί της τὶς ἐπιδρομὲς τῶν πειρατῶν, πὸν λεηλατοῦσαν συνεχῶς τοὺς παράλιους συνοικισμοὺς, ἀναγκάσθηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πρῶτο χωριὸ τους καὶ νὰ κτίσουν καινούργιο σὲ ἀπόστασι 200—250 μέτρων ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἡλία, σὸ κοίλωμα μιᾶς χαράδρας καὶ τὸ ὠνόμασαν τότε «Στέρνα», ἀπὸ τὰ πολλὰ νερά πὸν ἔτρεχαν ἀπὸ παντοῦ. Οἱ Τούρκοι, ἄγνωστο γιατί, τὸ λέγανε «Τεπέκιοι», πὸν σημαίνει Λοφοχώρι. Ἡ τοποθεσία ἐκείνη περιβαλλομένη ἀπὸ κατάφυτα μὲ δρεῖς ὑψώματα, ἦταν ἀφανὴς καὶ μονάχα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Προφ. Ἡλία φαινόταν λιγάκι. Τὰ πρῶτα σπίτια εἶχαν κτισθῆ λίγο ψηλότερα ἀπὸ μιὰ πηγὴ (πηγῆ—βρύση), καθὼς καὶ πέρα ἀπὸ ἓνα

πλάτωμα, πού λεγόταν «'Αλῶνι», κοντά στο χεῖλος κρημονῦ ἑνὸς χειμάρρου μικροῦ. Πότε ἄρχισε τὸ κτίσιμο τοῦ νέου χωριοῦ, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστό, ἀλλὰ οἱ μετατροπές καὶ μεταρρυθμίσεις τῶν πρώτων σπιτιῶν, ἄρχισαν κατὰ τὸ 1830, μετὰ τὴν κατάργηση τῶν Γενιτσαρικῶν Ταγμάτων ἀπὸ τὸν Σουλτάνο Μαχμούτ καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὸ 1840—1845. Ἐπειδὴ ὅμως, ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐκεῖνα σπίτια, παρὰ τὶς νεωτεριστικὲς μεταρρυθμίσεις πού ὑπέστησαν, διατηροῦσαν τὰ ἀρχικά τους χαρακτηριστικὰ μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια, θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς, ὅτι τὸ κτίσιμο τοῦ νέου χωριοῦ, θὰ ἐγίνε γύρω ἀπὸ τὰ 1750—1800.

Ἡ Στέρνα ἀναπτύχθηκε γρήγορα καὶ μέχρι τὸ 1830—1835, ἦταν τὸ κεφαλοχώρι τῆς ἐπαρχίας καὶ σ' αὐτὴ γινόταν τὸ «Παζάρι», μὲ τὴν ἀγοραπωλησίαν τῶν προϊόντων τῶν γύρω χωριῶν. Οἱ Στερνιώτες ἐργαζόταν κυρίως μὲ τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ὅπου μεταφέρανε τὰ ἐμπορεύματά τους, ἰδίᾳ τὰ κρασιά καὶ τὰ ρακιά, τὰ ὁποῖα φέρνανε μέχρι τὸ Τσαγκαροχώρι (τὸ Τουρκικὸ χωριὸ Τσιγκιρλή) μὲ ζῶα, γιατί δὲν ὑπῆρχε δρόμος βατὸς σὲ τροχὸ ἀπὸ τὴν Στέρνα μέχρι τὸ χωριό. Ἀπὸ τὸ χωριὸ αὐτὸ ξεκινούσανε σὲ ὀργανωμένα καραβάνια μὲ ἀμάξια φορτωμένα καὶ ζῶα καὶ ὅταν ἔφθαναν στὴν Ἀνατ. Ρωμυλία, πωλοῦσαν τὰ ἐμπορεύματά τους καὶ ἀγοράζανε ἄλλα, τὰ ὁποῖα μετέφεραν καὶ πωλοῦσαν στὰ χωριά τῆς περιοχῆς τους. Οἱ ἐμπορευόμενοι ἐκεῖνοι, ἦσαν γεροὶ καὶ θαρραλεοὶ, γνώριζαν καλὰ τὴν Τουρκικὴ γλῶσσα καὶ ντυνόταν σὰν Τοῦρκοι μὲ ζουνάρια, κουμποῦρες, παλάσκες καὶ κάμες, ὥστε δὲν φαινόταν καθόλου πὼς ἦταν Ἕλληνες. Ἄλλοίμονο δὲ σὲ κείνους, πού θὰ ἔκαναν τὴν ἀπόπειρα νὰ ληστεύουν τὰ ἐμπορεύματά τους. Ὑφίσταντο τῶν παθῶν τους τὸν τάραχο κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον, ἀπὸ τοὺς γενναίους ἐκείνους γυρολόγους ἐμπόρους, τῶν ὁποίων ἡ παλληγαριά δὲν εἶχε ὅρια. Οἱ γεροντότεροι ἀπὸ τοὺς Στερνιώτες, θυμόνταν μερικὸς ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς ἐκείνους ἐμπορευόμενους, ὅπως τὸν Τσοιλάκη, τὸν Καφεστέ, τὸν Γκιρλάνη, τὸν Σασάνη, τὸν Κοσμᾶ, τὸν Μήστελο κ.ἄ., οἱ παλαιότεροι ἰδὲ ἀπὸ αὐτοὺς, ἦταν ἀκόμα τρομερώτεροι.

Κατὰ τὸ 1830, ὁπότε ἄρχισε, ὅπως προανέφερα, ἡ βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσης τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, ἄρχισε νὰ ἐξελίσσεται ἀκόμα περισσότερο τὸ Μυριόφυτο, οἱ ἔμποροι τοῦ ὁποῖου, μὲ τὰ ἱστιοφόρα τους, ἄρχισαν νὰ μεταφέρουν τὰ ἐμπορεύματά τους, προϊόντα ὅλων τῶν χωρῶν τῆς ἐπαρχίας, μέχρι τὴν Κων)πολη καὶ ἄλλα ἐμπορικὰ κέντρα τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ὅπου τὰ πωλοῦσαν σὲ χαμηλότερες τιμές, ἀγοράζοντας ἄλλα, γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν κατοίκων, ἐπίσης σὲ καλύτερες τιμές. Γιατὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἐμπορευμάτων μὲ τὰ ἱστιοφόρα μέχρι τὴν Κων)πολη χρειαζόταν 8—10 ὥρες, καὶ ἄλλες τόσες γιὰ τὰ λιμάνια τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἐνῶ ἡ μεταφορὰ, μὲ τὸ σύστημα τῶν καραβανίων, χρειαζόταν 7—8 ἡμέρες

και φυσικά επιβαρυνόταν με υπερβολικά έξοδα, χωρίς να υπολογίζονται και οι επί πλέον κόποι και κίνδυνοι.

Έτσι σιγά—σιγά το «Παζάρι» της Στέρνας έκλεισε το 1835 και μεταφέρθηκε στο Μυριόφυτο. Παρά την έμπορική της όμως παρακμή ή Στέρνα, εξακολουθούσε επί πολλά ακόμα χρόνια, να υπερέχει από τις γύρω Κοιότητες, γιατί ή οικονομία της είχε γερές βάσεις.

Όνομαστοί ήταν οι νερόμυλοι της Στέρνας, 12 τόν αριθμό στη σειρά, με αποστάσεις 80—100 μέτρα και χαμηλότερα ο ένας από τόν άλλο. Οι μύλοι αυτοί εκινούντο με τα νερά τών δύο μεγάλων πηγών, που έτρεχαν σε αυλάκι, που το λέγανε «Δέση» και περνούσε διαδοχικά από τόν ένα μύλο στον άλλο. Το αυλάκι αυτό ήταν κατάφυτο από υψηλάρηνες λευκες σε όλο του το μήκος, τα «Καβάκια», όπως τα λέγανε. Ο φλοιός τών νερών που έτρεχαν, το θρόισμα τών καταπράσινων φύλλων τών λευκών και το κελάιδισμα τών χελιδονιών, αποτελούσαν μιá αρμονική συναυλία και συνεπλήρωναν την γραφικότητα της περιοχής αυτής τών νερομύλων, ή οποία κατά τις καλοκαιρινές, ίδια τις σεληνοφώτιστες νύκτες, παρουσίαζε ένα θέαμα υπέροχο. Από τόν αριθμό τών νερομύλων φαινόταν, πώς ή Στέρνα είχε άφθονα νερά, που δικαιολογούσαν, κατά κάποιον τρόπο, τó όνομά της. Πραγματικά, εκτός από τις δύο μεγάλες πηγές - βρύσες της βορεινής συνοικίας, τή δυτική και τήν ανατολική (τήν δεύτερη τήν έλεγαν «Σωληνάρια»), τών οποίων τα νερά κινούσαν τούς 12 νερόμυλους, υπήρχαν και άλλες έξ στη νοτιοδυτική συνοικία, που ήταν γνωστές με τά όνόματα, «Γαλάτης», «Μαρούλα», «Κατρουλάς», «Κιούνκιο», «Βρυσούλα» και «Σουλημάνης».

Έκκλησίες, Παρεκκλήσια και Άγιάσματα: Τρεις Έκκλησίες είχε ή Στέρνα, οι οποίες ανταποκρινόταν στα θρησκευτικά καθήκοντα τών κατοίκων της. Η μεγαλύτερη και μεγαλοπρεπέστερη από αυτές, ήταν ή τών Παμμεγίστων Ταξιαρχών, τήν οποία οι Στερνιώτες έλεγαν «Άγιοστράτικο», αρχικά δέ ήταν ή μοναδική της κομποπόλεως, κτισμένη στο δυτικό μέρος τής βορεινής συνοικίας, κοντά στη γέφυρα, που ένωσε τις δύο συνοικίες της. Πελώρια μανουάλια, μεγάλοι και όμορφοι κρυστάλλινοι πολυέλαιοι, μεγάλες εικόνες Άγίων, έργα άριστων Άγιογράφων και μία εικόνα σε φυσικό μέγεθος τού Άρχαγγέλου Μιχαήλ έξαιρετικής τέχνης, αποτελούσαν τόν πλούσιο διάκοσμο τής εκκλησίας αυτής, ή οποία ήταν ή μεγαλύτερη τών γύρω 12 κομποπόλεων και χωριών. Τα μανουάλια εκείνα βρίσκονται σήμερα στην εκκλησία τής Άγίας Βαρθάρας στην Καβάλα.

Δεύτερη ήταν ή εκκλησία τού Άγίου Δημητρίου, στην βορεινή κι' αυτή συνοικία και στην ανατολική πλευρά της, που έκτισε με δαπάνες του ένας πρόκομος, ο «Γεροθανάσης». Αυτή ήταν στο ρυθμό τής εκκλησίας τών Ταξι-

αρχῶν, ἀλλὰ μικρότερη καὶ χαμηλότερη. Ὁ ἰδωρητὴς τὴν ἐκόσμησε μὲ πλούσιο διάκοσμο, πολυελαίους, μανουάλια, εἰκόνες, καμπαναριό κλπ. καὶ τὴν ἐπροίκισε μὲ ιδιόκτητα κτήματά του. Τὰ μανουάλια τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, μεγάλα σὰν ἐκεῖνα σχεδὸν τῆς ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν, θρῖσκονται σήμερα στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Καβάλας.

Τρίτη ἦταν ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ποὺ κτίσθηκε στὰ 1880, στὸ μέσον τῆς νοτιοδυτικῆς συνοικίας. Γιὰ τὴν Ἁγία Τράπεζα τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς οἱ κάτοικοι τῆς Στέρνας ἐχρησιμοποίησαν τὰ μάρμαρα τοῦ ἀρχαίου βωμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ ἦταν ἐπάνω στὴν κορυφὴ τοῦ Ἁη - Λιά. Δυστυχῶς ἀνέσκαψαν καὶ κατεδάφισαν ὀλόκληρο τὸ ἀρχαῖο ἐκεῖνο μνημεῖο καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα, ἐχρησιμοποίησαν καὶ πολλὰ μάρμαρα μὲ ἱστορικῆς ἐπιγραφῆς στὴν τοιχοποιῶ τῆς ἐκκλησίας. Ἐνα μεγάλο τεμάχιο μαρμάρου, ποὺ ἔφερε ὀλόκληρη ἐπιγραφὴ, τοποθετήθηκε ἀπὸ τὸν κατασκευαστὴ ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐκείνη ἀνέγραφε τὰ ἑξῆς:

«ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΤΟΡΟΝΤΙΝΩ,
ΑΥΛΟΝ ΒΕΣΤΑΒΑΚΗΣ
ΤΙΠΕΡ ΕΑΥΤΟΤ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ
ΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΕΥΧΩΝ»

Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ, ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὁ Χρονογράφος τῶν Πατριαρχείων Μανουὺλ Γεδεῶν, ὁ ὁποῖος εἶχε γράψει γιὰ τὰ «Μνημεῖα λατρείας τῶν Γανοχώρων», ὅτι στοὺς ἀρχαίους χρόνους ὑπῆρχε ἐκεῖ μιὰ πόλις ἢ κωμόπολις, ποὺ λεγόταν «Τόρων» καὶ ἴσως ἡ φράσις «στὸν Τόροντα», παρελλάγη μὲ τὴν ἀπόδο τῶν χρόνων σὲ «Στέρνα». Αὐτὸ βέβαια εἶναι μιὰ εἰκασία τοῦ Χρονογράφου, ἡ ὁποία μᾶλλον δὲν εὐσταθεῖ, ὕστερα ἀπὸ τὰ ἀναφερθέντα γιὰ τὸ κτίσιμο τῆς κωμοπόλεως στὴν τοποθεσία «Καρέτσα», μὲ τὸ ἀρχικὸ ὄνομα «Καραγάτς».

Ἐπῆρχε ἀκόμα καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Μετοχίου τῆς Ἁγιορείτικης Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου. Τὸ Μετόχι αὐτὸ ἦταν μεγαλόπρεπο κτίριο, στὸ ὁποῖο ἔμεινε ἕνας Οἰκονόμος πάντοτε καὶ ἕνας Μοναχός, μόνον δὲ ἔσοδά του εἶχε τὴν ἀπολαβὴ τῶν Τιμίων Δώρων, τὰ ὁποῖα φυλαγόταν στὸ Μετόχι, σὲ εἰδικὸ κιβώτιο καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα γινόταν εἰδικὴ λειτουργία κάθε χρόνο, τὴν τρίτη ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων.

Τέλος, ἦταν καὶ ἡ μικρὴ ἐκκλησία τοῦ νεκροταφείου τῆς Ν.Δ. συνοικίας, τιμημένη στὴν μνήμη τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἡ ὁποία καταστράφηκε στὸν σεισμὸ τοῦ 1912.

Εἶχε καὶ τρία παρεκκλήσια ἡ Στέρνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ τελευταῖα χρόνια ἕνα μονάχα ἦταν σὲ λειτουργία, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, τὸ

ὁποῖο ἔκτισε ὁ Στερνιάτης Ταυλάριος κοντὰ στὸ σπίτι του καὶ τὸ ὁποῖο λειτουργοῦσε στὶς 12 Δεκεμβρίου, ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες ἐκκλησίες καὶ παρεκκλήσια, ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἐξωκκλήσι, μὲ διαστάσεις περὶ τὰ 14 μέτρα μῆκος καὶ 8 μέτρα πλάτους, ἀφιερωμένο στὴν μνήμη τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν κα' αὐτό, πού τὸ λέγανε «Ἁγιοστράτος τὰ δένδρα». Τὸ ἐξωκκλήσι αὐτὸ ἦταν σὲ μιὰ ὑψηλὴ θέση τῆς παραλιακῆς περιοχῆς, μὲ ἀρκετὰ πανύψηλα δένδρα καὶ ἓνα πηγάδι μὲ πόσιμο νερό, πάνω στὸν δημόσιο δρόμο, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπικοινωνοῦσε ἡ Στέρνα μὲ τὸ Καλαμίτσι καὶ τὸ Μυριόφυτο καὶ σὲ ἀπόσταση ἑνὸς περίπου χλμ. ἀπὸ τὴν Στέρνα. Ἡ τοποθεσία εἶχε θαυμάσια θέα πρὸς τὴν Προποντίδα, μέχρι τὴν ἀντικρυνὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὸ στόμιο τοῦ Ἑλλησπόντου παρὰ τὴν Καλλιπόλη. Στὸ ἐξωκκλήσι αὐτὸ γινόταν πανηγυρικὴ λειτουργία τῆ δευτέρῃ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, στὴν ὁποία ἐρχόταν πανηγυριστὲς ἀπὸ πολλὰ γύρω χωριὰ καὶ μετὰ τὴν ὁποία ἀκολουθοῦσε τρικουβερτο γλέντι, μὲ συμμετοχὴ καὶ λαϊκῶν ὀργανοπαικτῶν.

Πάμπολλα ἦταν καὶ τὰ Ἁγιάσματα τῆς Στέρνας, στὰ ὁποῖα γινόταν λειτουργίες τὴν ἡμέρᾳ τῆς γιορτῆς τους. Μνημονεύω μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ:

— Τὸν Ἁγ-Λιᾶ, στὴν κορυφὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ὑπῆρχε μιὰ πέτρα, στὴν ὁποία ἦταν ἀποτυπωμένο τὸ πέλμα ἑνὸς ἀνθρώπου. Κατὰ παράδοση, πού διατηρήθηκε μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅταν ὁ Προφήτης Ἡλίας θέλησε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴ Ἀκτὴ στὴν Εὐρωπαϊκὴ, δρασκελίζοντας τὴν Προποντίδα ἐπάτησε τὸ πόδι του στὴν πέτρα αὐτὴ τῆς κορυφῆς καὶ ἀποτυπώθηκε ἡ πατημασιά του. Ἴσως νὰ πρόκειται γιὰ τὴν τοποθεσίαν «Τοῦ Χριστοῦ τ' ἀχνάρι», πού ἀναφέρθηκε στο κεφάλαιο τοῦ Γάνου. Στὶς 20 Ἰουλίου, πολλοὶ ἑορταστὲς μὲ ἓνα Παπᾶ, ἐπήγαιναν στὸ Ἁγίασμα αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν τέλεση λειτουργίας, ἔσφαζαν κατὰ τὸ τάξιμό τους κατσίκι ἢ ἀρνί, τὸ ψήνανε καὶ τὸ ἔτρωγαν σὲ κοινὴ συνεστίαση. Καὶ ἐνῶ οἱ ἡλικιωμένοι ἀπελάμβαναν τὴν θαυμάσια θέα τῆς περιοχῆς, οἱ νέοι καὶ νέες, ἐτραγουδοῦσαν καὶ ἐχόρευαν. Τὸ γλέντι κρατοῦσε μέχρι τὸ βράδυ, ὅποτε οἱ πανηγυριστὲς, ἔπαιρναν τὸν δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς.

— Τὸν Ἁγιο Ἰωάννη, πού ἦταν στὸν κρημνὸ τοῦ δευτέρου χειμάρρου, κοντὰ στὴν γέφυρα τοῦ Ὑδραγωγείου τῆς κρήνης τοῦ «Κιούνκιου». Καὶ ἐδῶ γινόταν μεγάλο πανηγῦρι.

— Τὴν Ἁγιασωτήρα, πού ἦταν στὸν ἴδιον χειμάρρο, κοντὰ στὴν τοποθεσίαν «Ἀλάνι».

— Τὸν Ἁγιο Γεώργιο, μὲ μιὰ δροσερὴ πηγὴ, πού τὴν ἔλεγαν «Λενδροῦλια».

— Τὴν Ἁγία Μαρίνα (Ἁγιαμαρίνη) καὶ τὸν Ἁγιο Χαράλαμπος, καὶ τὰ δυὸ στὴν χαράδρα τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπος.

— Τους Ἁγίους Ἀναργύρους (Τὸ Ἀγιαναργύρι), πὸν βρισκόταν κρητὰ στὸν κρημνὸ τοῦ τέταρτου χειμάρρου τῆς κωμοπόλεως. Τὸ Ἀγίασμα αὐτό, ἦταν τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ στὴν 1η Νοεμβρίου, ἡμέρα τῆς γιορτῆς τῶν Ἁγίων, γινόταν μεγάλο πανηγῦρι μὲ πανηγυριστὲς ἀπὸ πολλὰ γύρω χωριά. Μετὰ τὴν λειτουργία, πὸν τὴν ἔκαμναν πιπάδες καὶ ψάλτες τῆς Στέρνας, στὴν ὁποία ἔφερναν κόλυβα οἱ ἔχοντες ὀνόματα Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, πολλοὶ ἔσφαζαν κατὰ τὸ τάξιμό τους κριάρι ἢ τραγο, τὰ ἔψηναν καὶ τὰ ἔτρωγαν, πίνοντας ἄφθονο κρασί, χορεύοντας καὶ τραγουδώντας, ὅπως καὶ στὸ Ἀγίασμα τοῦ Ἁγ-Λιαῖ, στίς 20 Ἰουλίου.

— Τὴν Ἁγία Παρασκευή, στὴν ὁποία τὴν Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα (Ζωοδόχου Πηγῆς) γινόταν πανηγῦρι, στὸ ὁποῖο ἐρχόταν πολλοὶ νέοι καὶ νέες, ἰδιαιτέρα ἀρραβωνιασμένοι, καθάλα σέ γαιδουράκια ἢ μικρὸσώμα ἀλογάκια, στὰ ὁποία γιὰ νὰ καθήσουν, ἀπλώνανε πάνω στίς σέλλες ἢ σάγματα, κεντημένα σεντόνια ἢ μικρὲς μπατανιές ἢ χαλιά. Καὶ ἐδῶ ὕστερα ἀπὸ τὴν λειτουργία, ἀκολουθοῦσε ὁλόήμερο γλέντι.

— Τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο, πὸν βρισκόταν στὴν παλιὰ θέση τῆς Στέρνας, δηλαδὴ στὴν τοποθεσία «Καρέτσα».

Σ χ ο λ ε ῖ α : Ἄλλα καὶ στὴν παιδεία διακρινόταν ἡ Στέρνα. Τὸ Δημοτικὸ σχολεῖο, πὸν εἶχε κτισθῆ τὸ 1870 ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῶν Ταξιάρχῶν, ἦταν τὸ καλύτερο ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν γύρω κωμοπόλεων καὶ χωριῶν. Στὴν ἀρχὴ ἦταν Μικτὸ βτάξιο, οἱ δὲ τέσσαρες πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς καὶ ἡ ἀνάγνωση, ἀποτελοῦσαν τὰ κύρια μαθήματά του. Ἀργότερα, ὅταν ἐπετράπη στοὺς Ἕλληνας νὰ χρησιμοποιοῦν διδασκάλους ἀπὸ τὴν Ἐλευθερὴ Ἑλλάδα, τὸ σχολεῖο ἔγινε μόνο Ἀρρεναγωγεῖο, γιὰ δὲ τὰ κορίτσια ἰδρύθηκε Δημοτικὸ σχολεῖο Θηλέων στὸ Μετόχι τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, πὸν ἦταν τότε κλειστό. Στὸ πρῶτο δίδαξε ἐπὶ 25 περίπου χρόνια ὁ διπλωματοῦχος διδάσκαλος Μ. Δημητριάδης, στὸ δεύτερο δέ, ἡ ἐπίσης Διπλωματοῦχος διδασκάλισσα Βασιλική, Ἀθηναία τὴν καταγωγή, πολλὰ χρόνια κι' αὐτή. Κατὰ τὸ 1885, οἱ κάτοικοι τῆς ΝΔ συνοικίας, πὸν λεγόταν «Πέρα μαχαλᾶς», θεωροῦντες ὡς μειωτικὴ τὴν ἀνυπαρξία σχολεῖου στὴν συνοικία τους, ἴδρυσαν σ' ἓνα Κοινοτικὸ οἴκημα, ἓνα ἀκόμα Δημοτικὸ σχολεῖο, στὸ ὁποῖο δίδαξε σὰν Νηπιαγωγὸς ἐπὶ πολλὰ χρόνια, ὁ Φωτάκης Τσολάκης.

Οἱ πρῶτοι Στερνιώτες, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Σχολεῖου στὸ χωριὸ τους ἀκολούθησαν ἀνώτερες σπουδὲς στὴν Κων(η)πολη καὶ ἀπεφοίτησαν ἀπὸ τὴν Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολή, ἦταν ὁ Νικόλαος Λαμπαδάριος, ὁ ὁποῖος ἔγινε ἀργότερα Μητροπολίτης Μετρῶν καὶ Ἀθύρων, μὲ τὸ ὄνομα Δοσίθεος, ἀπὸ τὸ 1875 ὡς τὸ 1920 καὶ ὁ Στυλιανὸς Νεράντζης, ὁ ὁποῖος ἔγινε διδάσκα-

λος στα Δαρδανέλλια, όπου έζησε και πέθανε, χωρίς να ξαναγυρίσει ποτέ στη γενέτειρά του.

η) Λούπιδα.

Ένα από τα όμοια και ήρωικά χωριά των Γανοχώρων, ήταν και η Λούπιδα, η οποία βρισκόταν σε όμοιατη τοποθεσία, πάνω σ' ένα μαγευτικό λοφίσκο, κατάφυτο από άμπελώνες, μωρεώνες και καρποφόρα δένδρα, σε απόσταση μιάς περίπου ώρας πορείας (4 - 5 χλμ) από την παραλία, μιάς ώρας από την Περίσσεια και μισής στα βόρεια από την Ήρακλείτσα. Ο πληθυσμός της Λούπιδας, της οποίας το Τουρκικό όνομα ήταν «'Αραπλή», έφθανε κατά το 1910 τις 350 οικογένειες (περί τις 2500 ψυχές), όλοι Έλληνες. Η κυρία άπασχόλησή τους ήταν η γεωργία, η σηροτροφία, η άμπελουργία, η κτηνοτροφία και η μελισσοτροφία, οι δέ γυναίκες έπιδίδοντο στον άργαλειό και το κέντημα και εκτός από τα θαμβακομάλλινα έσώρουχα, φανέλλες, κεντήματα, πλεκτά με βελονάκι και όμοια σεντόνια, έφτιαχναν και όνομαστά και πολύχρωμα κίλιμα, κάπες και βράκες και διάφορα είδη προικός άκόμα και μεταξωτών. Είχε δηλαδή η Λούπιδα άνεπτυγμένη οικιακή βιοτεχνία.

Η Λούπιδα είχε δύο έκκλησιές. Την όμοιατη και περιλάμπρη έκκλησία του Άγίου Γεωργίου, σε ρυθμό Βασιλικής, με διαστάσεις 30 X 20 X 10 μέτρα (ήλικίας πλέον των 300 έτών) και την έκκλησία της Άγίας Τριάδος, στο άνατολικό μέρος του χωριού, μικρότερη και μη όλοκληρωμένη, με κελιά Μοναχών και Καλογραιών.

Τό έσωτερικό της έκκλησίας του Άγίου Γεωργίου, ήταν θαυμάσια διακοσμημένο, με καλλιτεχνικό Τέμπλο θαυμασίας ξυλογλυπτικής, με μεγάλες και μικρές εικόνες, όροφή (διακοσμημένη με τον Παντοκράτορα, την Παναγία και πολλούς Άγγέλους σε θαυμάσιες έλαιογραφίες) από την όποια κρεμόταν τρεις μεγάλοι και όμοιοι πολυέλαιοι και τέσσαρες σειρές κρυστάλλινες кандήλες. Τό πάτωμα ήταν στρωμένο με τετράγωνες άσπρες μαρμάρινες πλάκες, τό Άγιο Βήμα ευρύχωρο και πλούσια διακοσμημένο με όλα τά ιερά σκεύη και έπιπλα και δύο όρειχάλκινα μανουάλια μπροστά στην Όμοια Πύλη. Τρεις μεγάλες δρύινες πόρτες ένώνανε τον Νάρθηκα με τον κυρίως Ναό και ένα τριώροφο καμπαναριό με δυό καμπάνες, έστόλιζε τον αυλόγυρο. Είχε άκόμα η έκκλησία αυτή και πλούσια βιβλιοθήκη με έκκλησιαστικά και μουσικά βιβλία, διάφορα κεμήλια, κώδικα της ιστορίας της έκκλησίας και των δωρητών και ευεργετών της. Παρόμοια έκκλησία υπήρχε μονάχα στην Άρτάκη, στα άντικρυνά παραλία της χερσονήσου της Κυζίκου, κατασκευασμένη κι' αυτή από τον ίδιο άρχιτέκτονα.

Η έκκλησία της Λούπιδας καταστράφηκε στον μεγάλο σεισμό της 27ης

'Ιουλίου τοῦ 1912, κατὰ τὸν ὁποῖο ἰσοπεδώθηκαν καὶ πολλὰ στίτια καὶ σκιδώθηκαν 37 κάτοικοι, τραυματίσθηκαν ἰδὲ 40.

'Απὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Λούπιδας μνημονεύω τοὺς : 'Ιερομόναχο Παπακάκιο, τὸν Παπαζαχαρία Εὐθυμιάδη, τὸν Παπαγιάννη, τὸν Παπανικολάκη καὶ τὸν Παπασάββα 'Αδαμίδη, ὅλους πρὶν ἀπὸ τὸ 1910 καὶ τοὺς Παπαβασίλειο 'Ανδρεάδη καὶ Παπαδωρόθεο ἢ Παπανικόλα, ἀπὸ τὸ 1911 ὡς τὸ χηλασμὸ τοῦ 1922.

Θὰ ἦταν ἀσέβεια νὰ παραλειφθοῦν καὶ οἱ 'Ιεροψάλτες τῶν δύο αὐτῶν ἐκκλησιῶν, οἱ Δημ. Κωνσταντινίδης ἢ Κατσικᾶς, διδάσκαλος καὶ Μουσικοδιδάσκαλος τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, Γρηγόριος Νικολαΐδης, Δαμιανὸς Λαμπάδριος καὶ Κοσμᾶς Λυμπεράκης, ὅλοι τῆς ἐκκλησίας τοῦ 'Αγίου Γεωργίου καὶ Κων)νος Μαράκης, Γεώρ. Μόσχου, Γεώργ. Μυλωνᾶς καὶ Κων)νος Καβουνλίδης, τῆς ἐκκλησίας τῆς 'Αγίας Τριάδος.

Ἔῤιχε καὶ ἀρκετὰ ἐξωκκλήσια ἡ Λούπιδα, ὅπως τῶν 'Αγίων 'Αναργύρων καὶ 'Αγίου 'Ιωάννου τοῦ 'Αποκεφαλιστοῦ, πρὸς τὰ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, τοῦ 'Αγίου Γεωργίου (ἀρχαῖο ἐκκλησάκι) καὶ τοῦ 'Αγίου Νικολάου πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, τῆς 'Αγίας Παρασκευῆς καὶ τῶν 'Αγίων Κων)νου καὶ 'Ελένης, πρὸς τὰ νοτιοδυτικά.

Σχολεῖα : Στις ἐκπαιδευτικὰς τῆς ἀνάγκης ἡ Λούπιδα ἀντεπεκρίνετο μὲ ἕνα ἑτάξιον Μικτὸ Δημοτικὸν σχολεῖον, σ' ἕνα μεγάλο κτίριον στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας, μὲ 250 περίπου μαθητὲς καὶ μαθήτριες. 'Απὸ τοὺς πρὶν ἀπὸ τὸ 1912 διδασκάλους, ἀναφέρω τοὺς : Δημήτριον Κωνσταντινίδην (ποῦ ἦταν καὶ 'Ιεροψάλτης τῆς 'Εκκλησίας τοῦ 'Αγίου Γεωργίου), τὸν Παπαδωρόθεο, (Παπᾶ τῆς ἐκκλησίας τῆς 'Αγίας Τριάδος) (1911 - 1912), τὸν 'Αριστείδην Αἰδημιώτη ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, τοὺς ἀδελφοὺς 'Ανδρέα καὶ 'Ελένην 'Ανδρεάδη, τὸν Κυριάκον Χαλαμπάλα, ἀπὸ τὴν Καλλιπολι, τὸν 'Αθαν. Παπαθανάση ἀπὸ τὴν Λάμψακον καὶ τὸν Παν. Πρωτοψάλτη. Στὰ δύο χρόνια τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας, 1920 - 1922, τοὺς Κων)νο Μοσχίδην, τὴν 'Ελένην Χουρμουζάκη ἢ Χασαπάκη καὶ τὴν Ζωὴν Παπαβασιλείου.

'Η Λούπιδα εἶχε θαυμάσια πόσιμα νερά: Τέσσαρες βρυῖσες μὲ διαηγέστατο καὶ χωνευτικὸν νερὸν καὶ δύο μεγάλα πηγάδια, μὲ διάμετρο 2 μέτρα καὶ βάθος 5½ μ.

Τὸ πιδὸ ὑψηλὸν μέρος τοῦ χωριοῦ, ἦταν στολισμένον μὲ τέσσαρες ἀνεμόμυλους, ἕναν τοῦ Παγιώτα Μαμουλάκη, δύο τοῦ Παν. Μυλωνᾶ καὶ ἕναν τοῦ Δημ. Κακαράκη.

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΓΑΝΟΧΩΡΩΝ

Ἔῤιχαν βέβαια καὶ ἄλλες σπουδαῖες κωμοπόλεις τὰ Γανόχωρα, ὅπως ἡ

Ἡρακλείτσα, ἡ Καστάμπολις κ. ἄ. Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὴ ἡ περιγραφή τους, ἔστω μὲ σχετικὰς λεπτομέρειες, γιατί δὲν ὑπάρχουν τὰ ἀναγκαῖα στοιχεῖα. Τελειώνοντας συνεπῶς μὲ τὴν περιγραφή τῶν προαναφερθεισῶν κομποπόλεων καὶ χωριῶν, συνεχίζω τὴν περιγραφή στὸ σύνολο τῆς περιοχῆς τῶν Γανοχώρων.

Τὰ Γανόχωρα ἐφημιζόταν γιὰ τὴν ἀνεπτυγμένη τους ἐμπορικὴ ναυτιλία, τὴν ἀκμάζουσα ἀλιεία, τὴ βιοτεχνία τῶν μεγάλων κομποπόλεων, τὴν ἀφθονία τῶν γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν καὶ ἀμπελουργικῶν προϊόντων καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὰ ὑπέροχα κρασιά καὶ ρακιά τους καὶ τέλος γιὰ τὴν πλούσια σηροτροφία τους. Ἔτσι :

— Τὸ Μυριόφυτο καὶ ὁ Γάνος καὶ σὲ μικρότερη κλίμακα ἡ Περίστασις καὶ ἡ Χώρα, εἶχαν ἀκμάζουσα ἐμπορικὴ ναυτιλία, τῆς ὁποίας τὰ καράβια ὄργωναν ὄλες τὶς θάλασσες καὶ τὰ πελάγη, ποὺ περιέβαλαν τότε τὴν ἀχανῆ Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία, ἀπὸ τὴν Μαύρην Θάλασσα ὡς τὶς ἐσχατιὲς τῆς Μεσογείου. Στούς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, μονάχα τὸ Μυριόφυτο διέθετε περὶ τὰ 150 μικρὰ καὶ μεγάλα ποντοπόρα πλοῖα, μὲ τὰ ὁποῖα γινόταν, κατὰ τὸ πλεῖστον, οἱ μεταφορὲς τοῦ Ρωσικοῦ σίτου ἀπὸ τὰ λιμάνια τῆς Μαύρης Θαλάσσης στὰ λιμάνια τῆς Μεσογείου. Στὶς ναυτιλιακὰς ἐκεῖνες ἐπιχειρήσεις τῶν Γανοχώρων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Μυριοφύτου, ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους καὶ σήμερα ἀκμάζουσες ὁμοειδεῖς ἐπιχειρήσεις στὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἡ «Πατριωτικὴ Ἀτμοπλοῖα» ἢ «Ἀτμοπλοῖα τοῦ Ἐφοπλιστοῦ Μονδία» κ. ἄ. Στὸ ἴδιο σχεδὸν ἐπίπεδο ναυτιλιακῆς δραστηριότητος βρισκόταν καὶ ὁ Γάνος, ὁ ὁποῖος, ὅπως προανέφερα, διέθετε στὶς ἀρχὲς τοῦ 20ου αἰῶνα, περὶ τὰ 50 ποντοπόρα ἱστοφόρα πλοῖα.

— Ὁ Γάνος, τὸ Μυριόφυτο καὶ ἡ Ἡρακλείτσα, εἶχαν ἀκμάζουσα ἀλιεία. Ἡ θάλασσα τῶν Γανοχώρων εἶχε ἀφθονο ἐνάλιο πλοῦτο, τόσο σὲ μεγάλα, ὅσο καὶ σὲ μικρότερα ψάρια. Σὲ ὠριανὴν ἐποχὴ τοῦ χρόνου, ἐρχόταν ἀπὸ τὶς ἀντικρινὲς ἀκτὲς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν Γαλημῆ (ποὺ τὴν ἔλεγαν παλαιότερα Γανολιμῆν), τὴν Ἀρτάκη, τὴν Κούταλη κ. ἄ. στὴν θαλάσσια περιοχὴ τῶν Γανοχώρων ἀλιευτικὰ συγκροτήματα μὲ πολὺ προσωπικὸ ἀπὸ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ ἐπάρουσαν ἐκεῖ. Τὰ Γρῦ Γρῦ καὶ οἱ Τράτες, ἦσαν κάθε μέρα γεμάτες μὲ λαυράκια, κεφάλους, παλαμίδες, κολιούς, σκουμπριά, σαρδέλλες, ὄκταπόδια, πίνες, κτένια κ. ἄ. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ψάρια αὐτά, τὰ ἐπάστωναν στὰ ἐργοστάσια ἀλιπιάστων, ποὺ ἦσαν στὸν Γάνο καὶ τὸ Μυριόφυτο, καὶ τὰ ἐστέλναν στὸ Ἐξωτερικόν, ὅπως στὴν Ἰταλία, στὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ στὴν Βόρεια Θράκη.

— Ἐξαιρετικὰ φημισμένη ἦταν ἡ ἀμπελουργία τῶν Γανοχώρων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Γάνου, τῆς Χώρας, τοῦ Αὔδημιου, τοῦ Πλατάνου, τῆς Στέρνας, τῆς Λούπιδας κ. ἄ. ἐνῶ στὶς μεγάλες παράλιες κομποπόλεις, ἤκμαζε σὰν δευτερογενὴς βιομηχανία, ἡ οἰνοποιία καὶ γενικὰ ἡ ποτοποιία, μὲ τὰ ἀφθονα καὶ ὑπέρο-

χα κρασιά και ρακιά. Ἡ ἐποχὴ τοῦ τρυγητοῦ τὸ Σεπτέμβριον, πού τὴν ἔλεγαν «Μουστιά», ἔπρηνε πανηγυρικὴ μορφή καὶ ἡ συγκομιδὴ καὶ μεταφορὰ τῶν σταφυλιῶν, γινόταν σὲ συνεχὲς ξεφάντωμα χαρᾶς καὶ γλεντιοῦ. Οἱ νοικοκυρὲς παρασκευάζαν θαυμάσια πετιμέζια, πρᾶγμα πού ἔδιδε τὴν εὐκαιρίαν σὲ συγγενικές, ἀκόμα καὶ σὲ φιλικὰς οἰκογένειες, νὰ ἀνταλλάσσουν μεταξύ τους τὰ μουςτοπαρασκευάσματα, δηλαδὴ τὰ μουςτοκούλικα καὶ τοὺς μουςτοπελτέδες. Πραγματικὴ ἀμίλλα, στὸ ποιά νοικοκυρὰ θὰ περάσῃ τὴν ἄλλη στὴν τεχνικὴ τῶν παρασκευασμάτων ἐκείνων.

Οἱ περίοδοι τῆς Μουστίας καὶ τοῦ ψαρέματος, ἦσαν ἀπὸ τὶς πιὸ χαρούμενες στὴν ζωὴ τῶν Γανοχώρων, σὲ κίνηση, ἐργασία καὶ διασκεδάσεις. Καὶ ὅταν πλέον τὰ μεγάλα βαρέλια (οἱ Μπόμπες), ἦταν γεμάτα κρασιά καὶ ρακιά, ἄρχιζε ἡ ἐξαγωγή τους στὴν Κων)πολη καὶ ἄλλα μέρη. Ἡ φόρτωση στὰ βαπόρια γινόταν μὲ τὸν ἐξῆς ἰδιόρρυθμο τρόπο. Ἐρριχναν τὶς γεμάτες μπόμπες στὴ θάλασσα, τὶς ἔδεναν τὴν μιά μὲ τὴν ἄλλη στὴ σειρὰ, πίσω ἀπὸ τὶς θάρκες καὶ τὶς ἔσερναν μέχρι τὰ βαπόρια, πού στεκόταν στὰ βαθειὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὶς ἐτραβοῦσαν μὲ βίντσια (γερανοὺς), καὶ τὶς ἐφορτώναν στὰ ἀμπάρια τους. Ὅταν τὰ βαπόρια, εἶχαν ἄδειες μπόμπες, τὶς ἔρριχναν στὴ θάλασσα, ὅπου τὸ ρεῦμα τὶς ἔφερνε σιγά - σιγά, στὶς παραλίες τῶν κομοπόλεων.

Ἰδιαίτερα εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν ἀμπελοργία τῶν Γανοχώρων καθὼς καὶ γιὰ τὴν οἰνοποιία περίοδος, ἦταν ἀπὸ τὸ 1860 ὡς τὸ 1880 (πραγματικὴ περίοδος παχέων ἀγελάδων) κατὰ τὴν ὁποία γινόταν μεγάλες ἐξαγωγὲς κρασιῶν στὴ Γαλλία, στὴν ὁποία λόγω ὀλοκληρωτικῆς καταστροφῆς, ἀπὸ ἄγνωστη τότε ἀρρώστεια, τῶν ἀμπελώνων, εἶχε μηδενισθῆ ἡ παραγωγὴ ἐντοπίων κρασιῶν. Ἀκολούθησε ὁμως ἀπὸ τὸ 1880 ἡ περίοδος τῶν ἰσχνῶν ἀγελάδων, γιὰ τὴν δημιουργίαν καινούργιων ἀμπελώνων, ἡ Γαλλία ἔπαυσε ἀπότομα νὰ ἀγοράζῃ ἀπὸ τὴν χρονιά ἐκείνη κρασιά ἀπὸ τὰ Γανόχωρα. Τότε οἱ κομοπόλεις καὶ τὰ χωριά, πού εἶχαν γιὰ κύρια ἀπασχόλησίν τους τὴν ἀμπελοργία καὶ οἰνοποιία, ἔπρηνε οἰκονομικὰ καὶ ἔχασαν τὴν πρωτινὴ τους εὐμάρεια καὶ εὐδαιμονία. Ὅστερα ἀπὸ τὴν συμφορὰ αὐτὴ — γιὰ τὴν πραγματικῆς συμφορᾶς ἐπρόκειτο — ἄρχισε τὸ ξερρῖζωμα τῶν κλημάτων τῶν ἀμπελώνων καὶ ἡ ἀντικατάστασίν τους μὲ μωρεόδενδρα, γιὰ διατροφή μεταξοσκωλήκων. Ἐτσι σιγά - σιγά, δημιουργήθηκαν ἐκτεταμένοι μωρεῶνες καὶ γεννήθηκε καινούργιος πλουτοπαραγωγικὸς κλάδος, ὁ κλάδος τῆς Σηροτροφίας καὶ ἄρχισε ἡ παραγωγὴ κουκουλιῶν καὶ μεταξοσπόρου ἀρίστης ποιότητος. Γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ νέου αὐτοῦ προϊόντος, ἰδρύθηκαν ἐργαστήρια κατεργασίας κουκουλιῶν σὲ διάφορες κομοπόλεις τῶν Γανοχώρων, ἔξω στὴν Περίστασι, δύο στὸ Γάνο, δύο ἢ τρία στὸ Μυριόφυτο, καὶ ἀνὰ ἓνα στὴν Ἡρακλείτσα καὶ τὸ Αὐδῆμι, στὰ ὁποῖα γινόταν ἡ κατεργασία τῶν κουκουλιῶν καὶ ἡ παραγωγὴ μετάξης καὶ μεταξοσπόρου. Ἀπὸ τὰ κέντρα αὐτὰ τῆς Γανοχωρίτικης Ση-

ροτροφίας, ἐξήγοντο κάθε χρόνο μεγάλες ποσότητες κουκουλιῶν, ἄσπρων καὶ κίτρινων, συσκευασμένων σὲ συμπιεσμένα δέματα (μπάλλες), μέσα σὲ μεγάλα σακκιά (χαράλια), στὶς μεγάλες ἀγορὲς μετάξης, ὅπως στὴν Προῦσσα, στὴ Συρία, στὴν Ἰταλία, ἀκόμα καὶ στὴν Περσία, στὴν ὁποία κατ' ἀποκλειστικότητα σχεδόν, ἐξήγετο τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς παραγωγῆς τοῦ μεταξοσπόρου, ἀρίστης πάντοτε ποιότητος.

Κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου, σὲ ὄσα σπίτια ἔτρεφαν μεταξοσκώληκες, γινόταν τὸ ξεκλάδαμα, πού ἔπερνε κ' αὐτὸ μορφή πανηγυριοῦ, μὲ συμμετοχὴ συγγενῶν καὶ φιλενάδων, πού τις καλοῦσαν γιὰ νὰ βοηθήσουν στὴν ἀφαίρεση τῶν κουκουλιῶν ἀπὸ τὰ μωρεόκλαδα. Κεράσματα, γέλια καὶ χαρὲς, κάναν τὴν ἐργασία αὐτὴ, χαρούμενη καὶ εὐχάριστη.

— Σπουδαία ἦταν ἡ Κεραμοτεχνικὴ καθὼς καὶ ἡ ἀγγειοπλαστικὴ στὰ Γανόχωρα, ἰδιαίτερα δὲ ἤκμαζε ἡ βιομηχανία αὐτὴ, στὸ Μυριοφύτο, στὸ Καλαμίτσι καὶ στὴν Χώρα. Μονάχα στὸ χῶρο Μυριοφύτου - Καλαμίτσι λειτουργοῦσαν περὶ τὰ 150 κεραμοποιεῖα. Φημισμένα ἰδιαίτερα ἦταν τὰ κεραμίδια τοῦ Μυριοφύτου, τὰ τοῦβλα τοῦ Καλαμίτσι καὶ οἱ στάμνες τῆς Χώρας. Τὰ κεραμίδια καὶ τὰ τοῦβλα ἦταν ἐφάμιλλα τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ μεταφερόταν μέχρι τὴν Κων/πολι καὶ τὴν Καβάλα, καθὼς καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης.

— Ἀφθονα δημοτικὰ, κυρίως στὶς περιοχὲς τῶν μεσογειῶν Γανόχωρων καὶ στὴν Περίστασι, ἡ ὁποία ἦταν σύγχρονα καὶ σημαντικὸ ἐμπορικὸ κέντρο.

— Μερικὰ χωριά, ἀλλὰ κυρίως ἡ Ἡρακλείτσα, εἶχαν ἐκτεταμένους ἐλαιῶνες, μὲ παραγωγὴ θαυμασιῶν ἐλαιῶν καὶ λαδιοῦ.

— Ἀκόμα καὶ ἡ κτηνοτροφία εὐδοκίμοῦσε στὰ Γανόχωρα, ἰδιαίτερα, στὶς βόρειες καὶ βορειοδυτικὲς πλαγιὲς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ὅπως στὸ Παλαμούτι, στὸ Σεντοῦκι, στὴν Καστάμπολι, στὸ Ἰντζέκιοι, στὸ Σιμιτλή κ. ἄ. μὲ χιλιάδες βοοειδῆ καὶ αἰγοπρόβατα, φημισμένο δὲ ἦταν, ὅπως προανέφερα, τὸ τουλουμίσιο τυρὶ τῆς Περιστάσεως.

— Πολλοὺς νερόμυλους, ἀκόμα καὶ ἀνεμόμυλους εἶχαν τὰ Γανόχωρα, ἰδιαίτερα ἡ Στέρνα περὶ τοὺς 12, ὁ Γάνος 11, καθὼς καὶ ἡ Καστάμπολις, ἡ Λιμνίσκη καὶ τὸ Αὐδῆμι (πού τοὺς κινοῦσαν γραφικοὶ ρύακες - ποταμίσκοι) γραφικώτατους δὲ ἀνεμόμυλους ἡ Λούπιδα, τὸ Καλαμίτσι, ὁ Πλάτανος καὶ ἡ Κερασιά.

— Εἶχαν καὶ τὰ πολεμικὰ τους χωριά τὰ Γανόχωρα. Ἡ Στέρνα μὲ τὴν Λούπιδα στὰ νοτιοδυτικὰ, ἡ Καστάμπολις, τὸ Ἰντζέκιοι καὶ τὸ Σιμιτλή στὰ βορειοδυτικὰ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ἦταν τὰ πολεμικὰ σχολεῖα τῶν Γανοχωριτῶν. Ἰδιαίτερα στὴ Στέρνα, ὅπου ζοῦσε ὁ Ὀπλαρχηγὸς Καπετὰν Γιάννης Μπατίνης μὲ 100 περίπου παλληκάρια καὶ στὸ Σιμιτλή, ὅπου ζοῦσε ὁ ἄλλος Ὀπλαρχηγός, ὁ Καπετὰν Στεφανῆς, ὁ πτερίφημος Ντεληστεφανῆς, μὲ λιγώτερα

ἀριθμητικά, ἀλλ' ἐξ ἴσου γενναῖα παλληκάρια (ἀμφότερα ἓνα εἶδος κλεφτῶν τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων). Κανένας Τούρκος δὲν μποροῦσε νὰ πατήσῃ, χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ Ἑλληνα Μουχτάρη. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ χωριά, ἦταν τὸ καταφύγιο τῶν διωκομένων Ἑλλήνων σὲ ἀνώμαλες καταστάσεις. Ὁ Καπετὰν Μπατίνης εἶχεν ἐκτελέσει καὶ τοὺς δύο ἐκείνους ἐθνοπροδότες τοῦ χωριοῦ, τὸν γιατρὸ Σαμουήλ καὶ τὸν μυλωνᾶ Μαμελοῦκο, οἱ ὁποῖοι κατέδιδαν τὶς κινήσεις τῶν ἀνδρῶν του στοὺς Τούρκους. Ἀπὸ ἐκείνους τοὺς δύο Ὀπλαρχηγούς, ὁ μὲν Στεφανῆς σκοτώθηκε τὴ νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου τοῦ 1914 (ὅταν ἄρρωστος στὸ σπῆτι του ἐπολιορκήθηκε ὕστερα ἀπὸ προδοσίαν, ἀπὸ τοὺς Τούρκους) ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ διαφύγῃ πυροβολῶντας, μὰ δημοβροντία τὸν ἔρριξε κάτω νεκρό· ὁ δὲ Καπετὰν Μπατίνης, ἤλθε πρόσφυγας κ' αὐτὸς στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν Γεωργιανὴ τοῦ Παγγαίου, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1964, σὲ ἡλικία 90 περίπου χρόνων. Οἱ Γανοχωρῖτες διεκρίνοντο διὰ τὴν ἔφεσιν των εἰς τὰ γράμματα. Τὰ Γανόχωρα ἦταν πραγματικὸ φυτώριο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀνεδείχθησαν ὀνομαστοὶ στὰ χρόνια τους, ἀνώτατοι, ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι Κληρικοί, Ἐπιστήμονες, Διδάσκαλοι, Καθηγηταί, Ἐπιχειρηματίες, Πολιτικοί, ἀκόμα καὶ Καλλιτέχνες, πού τιμήσαν τὴν γενέτειρά των καὶ γενικὰ τὸ Ἑλληνικὸ ὄνομα. Καὶ σὰν ἀπόδειξη τούτου, ἀναφέρω μερικὰ ὀνόματα διακεκριμένων προσωπικοτήτων, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς Κληρικούς :

— Τὸν Οἰκουμηνικὸν Πατριάρχην Κων)πόλεως Ἀνθίμο τὸν Ε' ἀπὸ τὸ Νεοχώριον Γάνου, 6.5.1841 - 12.6.1842.

Τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας Ἱερόθεο, ἀπὸ τὴ Χώρα, ἢ Μυριόφυτο, 1850 - 1885.

Τοὺς Μητροπολίτας : Γάνου καὶ Χώρας Δωρόθεο, ἀπὸ τὸ Γάνου, 1854 - 1857.

Ἰωαννίνων Μακάριο, ἀπὸ τὴ Χώρα, 1795.

Κυζίκου Μακάριο, ἐπίσης ἀπὸ τὴ Χώρα, ; — 1811.

Προικονήσων Δανιήλ, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, 1629 - 1638.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀνωτέρω, ὅπως ἀναφέρει ὁ Χρονικογράφος τῶν Πατριαρχείων Γεδεῶν, ἔγιναν οἱ ἀγιογραφίες τοῦ Ναοῦ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων Προικονήσου. Οὗτος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀπὸ τὸν Κύριλλο τὸν Κονταρῆ, συγκροτηθεῖσαν στὴν Κων)πολὴ Σύνοδο, κατὰ τῶν Καλβινικῶν κεφαλαίων τοῦ Ψευδολουκάρεως.

Μαρωνείας Ἀνθίμο, ἀπὸ τὴν Ἡρακλείτσα, 1865 - 1877.

Ἀμασειᾶς Ἀρσένιο, ἀπὸ τὸ Γάνο, 1844 - 1862.

Θεσ)νίκης Ἀθανάσιο (Σαράκογλου) ἀπὸ τὸ Γάνο ἢ Αὐδήμιο, 1870 - 1875.

Μετρῶν καὶ Ἀθύρων Ἀνθιμο (Σαράκογλου), ἀδελφὸν τοῦ προηγουμένου, 1865 - 1874.

Γάνου καὶ Χώρας Χρῶσανθο (Τζούνη), ἀπὸ τῆ Χώρα, 1853 - 1873.

Πελαγονίας Παρθένιο, ἀπὸ τὴν Ἡρακλείτσα, 1869 - 1876. Οὗτος διετέλεσε Διευθυντὴς τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ἐν συνεχείᾳ Ἐπίσκοπος Βρατζης (Ἐπαρχίας Τατάρ - Παζαρτζίκ) Ἀν. Ρωμυλίας τὸ 1849 καὶ Μητροπολίτης Ἐρσεκίου τὸ 1854.

Ρόδου Συνέσιο ἀπὸ τῆ Χώρα, 1865 - 1867. Οὗτος διετέλεσε προηγουμένως Ἐπίσκοπος Μελιτουπόλεως, Βοηθὸς Μητροπολίτου Νικαίας τὸ 1831, Μητροπολίτης Τζερονόβου τὸ 1842. Πέθανε στὸ Φανάρι τὸ 1879.

Γάνου καὶ Χώρας καὶ εἶτα Βάρνης Πολύκαρπο Κωνσταντινίδη, ἀπὸ τῆ Χώρα, 1886 - 1891 - 1906. Πέθανε στὴν Βάρνα τὸ 1906, ὡς τελευταῖος Ἕλλην Μητροπολίτης ἐν Βουλγαρίᾳ. Τὰ ὀστᾶ του, βρίσκονται σὲ μαρμάρينو κουβούκλιο στὸν περίβολο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βλατάδων Θεσ)νίκης. ἐγκαταλελειμμένα πίσω ἀπὸ τὸ Ἱερό τοῦ Ναοῦ.

Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν Πανάρετο (Πετριδῆ), ἀπὸ τὸν Πλάτανο.

Μετρῶν καὶ Ἀθύρων Δοσίθεο (Νικ. Λαμπαδάριο) ἀπὸ τὴν Στέρνα, 1875 - 1920.

Ἀρδαμερίου Δωρόθεο (Μοσχίδη), ἀπὸ τῆ Χώρα, 1896 - 1911.

Δέρκων Κων)νο (Σκορδᾶ), ἀπὸ τὸ Κалаμίτσι, ; — 1922.

Λαρίσης - Πλαταμῶνος Ἀρσένιο (Ἀφεντούλη), ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, 1916 - 1934. Γεννήθηκε τὸ 1869 καὶ σπούδασε στὴν Θεολ. Σχολῆ Χάλκης, τὸ δὲ 1895, Ἀρχιμανδρίτης πλέον, διορίσθηκε Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῶν Πατριαρχείων καὶ Ἱεροκῆρυξ τῆς Μητροπόλεως Μουδανιῶν. Τὸ 1910 χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Στραωνίσης, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τὸ 1916.

Τ ο ὕ ς Ἐ π ι σ κ ὀ π ο υ ς : Θεοδωρουπόλεως (πρόην Εὐχαιτῶν Ἑλλησπόντου) Λεόντιο (Λιθέριο), ἀπὸ τὴν Περίστασι. Ἀπόφοιτος τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, διορίσθηκε τὸ 1916 Ἀρχιμανδρίτης Ἀρχιερατικὸς Προϊστάμενος καὶ Ἠγούμενος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (Βαλουκλῆ). Στις 20 Δεκεμβρίου 1927, ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης καὶ στις 31 Ἰουλίου 1928, ἐνεγράφη στὸ Συνταγματικὸ τοῦ Οἰκ. Θρόνου, μὲ τὸν τίτλον, τοῦ Ἱπερτίμου καὶ Ἐξάρχου Ροδόπης.

Βρατζης Μεθόδιο, Γανοχωρίτη, ὁ ὁποῖος διέμενε στὴν Κραϊόβα τῆς Ρουμανίας, μέχρι τὸ 1833.

Μυριοφύτου Γρηγόριο Λεοντόπουλο ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, (; - 1881), υἱὸ τοῦ μεγάλου διδασκάλου Ἰ. Λεοντοπούλου.

Μυριοφύτου Γρηγόριο, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, (1864 — ;). Ὁ περιώ-

νυμος Διδάσκαλος Ἰ. Λεοντόπουλος τὸν θεωροῦσε κάτοχο μεγάλης παιδείας, ἐγράφετο δὲ «Ὁσιώτατος». Ἐκλεγεῖς στίς 11 Φεβρουαρίου 1864, πέθανε σὲ ἡλικία 80 ἐτῶν.

Θεσσαλονίκης, Ματθαῖο, Γανοχωρίτη τὴν καταγωγή, (1893 - ;). Γεννήθηκε στὴν Ἄδρ)πολη τὸ 1848 καὶ σπούδασε στὴν Θεολ. Σχολὴ Χάλκης, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπεφοίτησε τὸ 1871. Διετέλεσε διαδοχικά, πρὶν νὰ γίνῃ Ἐπίσκοπος Θεο)νίκης, Ἀρχιγραμματεὺς τῶν Πατριαρχείων καὶ Γραμματεὺς τῆς Ἱερῆς Συνόδου τὸ 1876, Πρωτοσύγκελλος τῶν Πατριαρχείων τὸ 1878 καὶ Ἐπίσκοπος Σισανίου ἀπὸ τὸ 1882, μέχρι τὸ 1893. «Ὁσιώτατος», ἔγραψε ὠραία αἰνέσιμο διατριβή, τὸν βίο τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Α΄.

Τζερεβεροῦς (Ρουχτσουκίου Βουλγαρίας) Συνέσιο, Γανοχωρίτη, (περὶ τὸ 1840 - 1850).

Ἐπίσκοποι Μυριοφύτου Νεόφυτο (Τσοκάνη) ἀπὸ τὴν Περίστασι, 1835 - 1864.

Τοὺς 4 Ἠγουμένους τῆς Μονῆς Κορνοφωλεᾶς, Ἀγαθάγγελο, περὶ τὸ 1875 - 1885, Ἰωαννῖο, 1919 - 1925, Φιλάρετο, 1936 - 1939, ὅλους ἀπὸ τὴν Ἡρακλείτσα καὶ Σπυριδῶνα, ἀπὸ τὴν Περίστασι.

Τὸν Ἱερομόναχο Ἰωάννη Φουρνῆ, Γανοχωρίτη, Πρῶτον τοῦ Ἱεροῦ Ὁρους καὶ Ἠγούμενο μιᾶς Μονῆς τούτου. Ἀκμάσας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἀντέκρουσε ἐξ ἰπογυίου (ἐκ τοῦ προχείρου), τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Πάπα, Ἀρχιεπίσκοπο Μεδιολάνων Πέτρο Χρυσουλάνο, σὲ διεξοδικὴ συζήτηση μπροστὰ στὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν Σύνοδο, τοὺς παρισταμένους Λογίους Κληρικούς, στὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος Δόγμα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας.

Τοὺς Ἀρχιμανδρίτας Πολύκαρπο Θεοδώρου, Γανοχωρίτη, Διδάσκαλο τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς τὸ 1910 - 1911 καὶ ἐν συνεχείᾳ Διευθυντὴ τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Βέλλας.

Κύριλλο, ἀπὸ τὴν Ἡρακλείτσα, Ἰθρηίτη. Οὗτος τὸ 1865 ἀνοικοδόμησε ὁλόκληρη τὴν νότια πλευρὰ τῆς πυρποληθείσης Μονῆς τῶν Ἰθέρων στὸ Ἅγιον Ὄρος, ὡς καὶ τὸ κύριο τοῦ Μετοχίου τῆς ἰδίας Μονῆς στὴν Ἡρακλείτσα. Γιὰ τὰ ἔργα του αὐτὰ ἡ Μονὴ τὸν προήγαγε στὸ Ὄρφειο τοῦ Ἀρχιμανδρίτου τὸ 1878. Ἀνήγγειρε ἐπίσης καὶ τὸ κουβούκλιο καὶ Προσκυνητᾶριο τοῦ Καθολικοῦ τοῦ ἰδίου Μετοχίου, ὡς καὶ τὸ ὑδραγωγεῖο του. Ἐξῆσε στὸ Μετόχιο αὐτό, 60 περίπου χρόνια.

Κύριλλο Ἀθανασιάδη, ἀπὸ τὸν Γάνο, Ἀγιοταφίτη. Ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ὑπηρέτησε στὸ Μετόχιο Φαναρίου, μετὰ στὰ Ἱεροσόλυμα ὡς Διδάσκαλος καὶ Σχολάρχης τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Σταυ-

ροῦ ἀπὸ τὸ 1861 ἕως τὸ 1864 καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς Ἐξαρχος τοῦ Παναγίου Τάφου στὰς Ἀθήνας μέχρι τὸ 1873, ὅποτε ἐποποθετήθη στὴν Σμύρνη. Ἐπαύθη ὁμως ἀπὸ τὸν Ρωσόφιλο Πατριάρχην Νικόδημον καὶ γύρισε στὴν πατρίδα του Γάνο, ὅπου ἀσχολήθηκε μὲ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία. Πέθανε πάνω στὸ πλοῖο, ἐνῶ μετέβαινε ἀπὸ τὸν Γάνο στὴν Σμύρνη.

Θεόφιλο ἀπὸ τὴν Χώρα, Πρωτοσύγκελλο τῶν Πατριαρχείων. Ἀναφέρεται τὸ 1795.

Ἰλαρίωνα, ἀπὸ τὴν Ἡρακλείτσα, Ἠγούμενο τοῦ εἰς Μόσχαν Μετοχίου τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων.

Θεοδώρητο, ἀπὸ τὸ Γάνο, Ἠγούμενο ἢ Πρῶτον τοῦ Γάνου. Ὁρος.

Τ ο ὕ ς Ἰ ε ρ ο μ ο ν ἄ χ ο υ ς Κοσμᾶ, Ἄγιοταφίτη ἀπὸ τὸ Γάνο. Ἐμνογράφος καὶ διδάσκαλος, δίδαξε στὴν Προῦσσα καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὰ πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 χρόνια (περὶ τὸ 1816) καὶ ἐξέδωσε στὴ Βιέννη τοὺς παρακλητικούς κανόνας κατὰ τῆς πανώλους.

Φιλόθεο, ἀπὸ τὸ Μηλιώ. Σπούδασε στὴν Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία καὶ ἐδίδαξε στὴν Ἐνορία Μουχλίου τοῦ Φαναρίου. Συνέθεσε λαμπρὰ ἐπιγράμματα.

Λιονύσιο Καλαφάτη, ἀπὸ τὴν Χώρα (1865 - 1915). Οὗτος ἔκτισε τὴν Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, στὴν ὁποία ἐπὶ 50 σχεδὸν χρόνια ἔμεινε ὡς Ἠγούμενος καὶ σ' ὄλο αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα ἐργάσθηκε ὡς τεχνίτης, στὴν ἀνοικοδόμησι τῆς Μονῆς.

Ἀγάθωνα Παντοκράτορινό, ἀπὸ τὴν Περίστασι. Τυπικάρχη τῆς Μονῆς Παντοκράτορος, Μέγα Ἐκκλησιαρχο καὶ συγγραφέα τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Ἀγάθωνος. Γεννήθηκε στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ πέθανε τὸ 1877.

Ματθαῖο, Γανοχωρίτη τὸν παλῆό, ἀπὸ τὸν Γάνο. Ἀπόφοιτος τῆς Πατρικῆς Ἀκαδημίας Κωνσταντινουπόλεως, ἐδίδαξε σ' αὐτὴν κατὰ τὸ 1767 - 1769, καθὼς καὶ στὸ Βουκουρέστι, ἀκόμα καὶ στὸ Μυριόφυτο. Συνέταξε Γραμματικὴν, ἣ ὁποία ἐξεδόθη τέσσαρες φορές στὴ Βιέννη κατὰ τὰ ἔτη 1795 καὶ 1816, καθὼς καὶ Συνακτικόν, ποῦ ἐξεδόθη δύο φορές. Πέθανε πρὶν ἀπὸ τὸ 1808.

Νικηφόρο Χαρτοφύλακα, ἀπὸ τὴν Ἡρακλείτσα (1799 - 1840), ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἀνθιμο, Γανοχωρίτη, Μουσικοδιδάσκαλο τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς.

Τ ο ὕ ς Ἰ ε ρ ε ῖ ς Παῖσιο Εὐστρατιάδη, ἀπὸ τὴν Χώρα, (γεν. τὸ 1859). Ἀπόφοιτος τῆς Θεολ. Σχολῆς Φαναρίου, διετέλεσε Ἱερατικὸς Προϊστάμενος τῆς Ἑλλ. Ἐκκλησίας καὶ Προϊστάμενος τῆς Ἑλλ. Κοινότητος Βουκουρεστίου καὶ Ἐφημέριος τῆς Ἑλλ. Ἐκκλησίας στὴν πόλη Μπράσοβο τῆς Ρουμανίας.

Εύελπι Παπαοικονόμου, από τὸ Αὐδῆμι, Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον Διδυμοτείχου. Κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμον τοῦ 1877 - 78, ὠργάνωσε ὑποδοχὴν τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων, γι' αὐτὸ, μόλις ξαναγύρισαν οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ρώσων, τὸν ἐκρέμασαν. Ἡ τότε Ρωσικὴ Κυβέρνησις, ἔσυνταξιοδότησε τὴν χήρα του καὶ τὶς θυγατέρες του, μέχρι τοῦ γάμου τους.

Παπαδράκω (Χρυσόστομου Χρυσομαλλίδη, ἀπὸ τὴν Ἡρακλείτσα, κατὰ τὸν Εὐλόγιον Κουρίλα, ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια, κατὰ τὸν Κ. Ἄμαντο). Μαθητὴς ὢν στὴν Θεολ. Σχολὴ Χάλκης ὅταν ἐκηρύχθη ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897, ἐγκατέλειψε τὴ φοίτησίν του καὶ ἐπὶ κεφαλῆς 100 ἄλλων διαλεκτῶν ἑθελοντῶν, στοὺς ὁποίους προσετέθησαν καὶ 50 ἄκόμα ἀπὸ τὴ Σμύρνη, κατήλθε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔλαβε μέρος στίς μάχες τοῦ ἄτυχου ἐκείνου πολέμου, ἐπιδείξας ἄφθαστο ἡρωϊσμό. Ἐπανελθὼν στὴ Θράκη, χειροτονήθηκε στίς 25 Μαρτίου τοῦ 1904 ἱερεὺς ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτη Ναζιανζοῦ Γερμανόν, τὸν μετέπειτα Ἐθνομάρτυρα (κατακρουεργήθηκε ἀπὸ Βουλγάρους τὸ 1916, στὴν Ἐλευθερούπολι, τότε Πιράβι). Ἀλλὰ σὲ λίγους μῆνες ἄρχισε ὁ Μακεδονικὸς Ἀγώνας. Καὶ ὁ Παπαδράκω ἐγκαταλείπει τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἀντικαθιστῶντας τὰ ρῶσα μὲ τὴν ἡρωϊκὴ φορεσίαν τοῦ Μακεδονομάχου, μὲ τὸ σταυρὸ στὸ στήθος καὶ τὸ ὄπλο στὸ χέρι, περνᾷ ἓνα μῆνα ὕστερα ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸ θάνατον τοῦ Παύλου Μελά, στὴ Μακεδονία καὶ κατατάσσεται Ἐθελοντὴς στὸ Ἀνταρτικὸ Σῶμα τοῦ Καπετᾶν Βάρδα (τότε Λοχαγοῦ Πυρ)κοῦ Γ. Τσόντου, πὸν πέθανε μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ Στρατηγοῦ) καὶ στὴ μάχῃ, πὸν ἔγινε κοντὰ στὸ Λεμπίσσοβο τῶν Καστανοχωριῶν στίς ἀρχὲς τοῦ Δεκεμβρίου, ἰδίῳ ἔτους, ἔδειξε τέτοια γενναϊότητα, ὥστε ὁ Καπετᾶν Βάρδας, τὸν ὠνόμασε ἀμέσως Ἐπαρχηγὸ του. Ἐγκαταλειμμένος ἀργότερα, ὅπως ὅλοι οἱ Μακεδονομάχοι, ὑπέφερε τὴν βαρεῖα φτώχεια στὴν Ἀθήνα, μέχρις ὅτου ἐδέησε νὰ τὸν διορίσῃ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν Ἐφημέριον στὴν ἐκκλησίαν Προφήτου Ἡλιοῦ στὸ Παγκράτι καὶ ἀργότερα στὸ Α' Νεκροταφεῖο Ἀθηνῶν. Στὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Γουδι τοῦ 1909, ἦταν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐμνήθηκε ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ ὥρπισε τὰ πλήθη τῶν Ἀθηναίων καὶ Πειραιωτῶν μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι, γιὰ νὰ βοηθήσουν ὅλοι νὰ ἀναστηθῇ καὶ πάλι ἡ Ἑλλάδα. Καὶ στοὺς Βαλκανικὸς πολέμους τοῦ 1912 - 1913 ὁ Παπαδράκω, ἄφησε ἄλλη μιὰ φορά τὴν οἰκογένειάν του καὶ κατατάχθηκε στὸ Τάγμα τοῦ τότε Ἀντιάρχου καὶ μετέπειτα Στρατηγοῦ Ἰωάννου καὶ τὸ Μάρτιον τοῦ 1913, ἐπὶ κεφαλῆς ὁμάδος 12 ἐφρίπτων ἐμπῆκε πρῶτος στὸ Τεπελένι. Μετὰ τοὺς πολέμους ἐκείνους, ξαναγύρισε στὸ Α' Νεκροταφεῖο τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου καὶ ἀπέθανε, ἡρωϊκῶς καὶ ἀλύγιστος, ὅπως πάντοτε.

Ὁ Παπαδράκως ὑπῆρξε ὁ «Ἥρω» τῆς Θράκης, τὴν ὁποία ἐπαξίως ἐτίμησε καὶ δίκαια τὸν ἀποθανάτισε ὁ Ἑλλ. Λαός, ὡς ἠθῆλο καὶ σύμβολον τοῦ

Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Ὁ Παπαδρᾶκος ἀνανέωσε τὴ μνήμη τῶν Κληρικῶν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ ἀπέδειξε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ, ὅτι ἡ αἰωνία Ἑλλάς, στοὺς πολέμους προτάσσει πάντοτε τὸν Σταυρόν, «Ἐν τούτῳ Νίκα». Τὴν παλληκαριά του τὴν τραγοῦδησαν οἱ συμπατριῶτες του μὲ ἕνα ὄραιότατο καὶ συγκινητικώτατο τραγοῦδι - μοιρολόγι, πὺ τὸ συνέθεσε σὲ μιὰ γιορτὴ τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Ἀθηνῶν, ὁ Ποιητὴς Ἀχιλλεὺς Νέης, μακαρίτης κι' αὐτός, ἀπὸ πολλὰ τώρα χρόνια :

«Παπᾶ μου σῦρε στὸ καλὸ καὶ στὴν εὐχὴ πατέρα,
 νᾶναι τὸ μαῦρο ράσο σου, μιὰ μαύρη ἐκεῖ φοβέρα.
 Πὺ σφάζουν γέρους καὶ παιδιὰ καὶ κόρες κι' ἀδελφούς μας,
 καὶ πὺ περνοῦν οἱ πόθοι μας, μὲ τοὺς κρυφοὺς καὶ μούς μας.

Πᾶρε τοῦ Παύλου τοῦ Μελά καὶ σὺ τὸ μονοπάτι,
 νᾶσαι γλυκεῖα παρηγοριά, στὸν ἀδελφὸ προστάτη.
 Νᾶσαι προστάτης Ἄγγελος, στὰ γυναικόπαιδά του,
 κι' Ἀρχάγγελος τῆς λευτεριάς, νὰ γίνης στὴ σκλαβιά του.

Παπᾶ μου ζώσου τ' ἄρματα καὶ βάλε τὸ σταυρό σου,
 πᾶρε καὶ τὴν ἀγάπη μας, Παπᾶ γιὰ φυλαχτό σου.
 Πᾶρε τοῦ Διάκου τ' ἄπαρτο, σπαθὶ τὸ ξακουσμένο,
 τοῦ Γερμανοῦ τὸ Λάβαρο, τὸ χιλιστιμημένο.
 Καὶ στ' ἄλλο χέρι τὴ βαρειά, τὴν πατερίτσα 'κείνη,
 πὺ ξεχασμένη 'μπρὸς σὲ μιὰ κρεμάλα ἔχει μείνει.

Κι' ἂν εὖρης μεσ' στὸ δρόμο σου κι' αὐτὸν τὸ μαῦρο χάρο,
 Παπᾶ νὰ μὴ τὸν φοθηθῆς, τὸν ἄγριο κουρσάρο.
 Γιατὶ μαζύ σου θ' ἂν' ἐκεῖ κι' ὁ ἴδιος ὁ Θεός σου,
 γιατί καὶ χάρος θὰ γενῆ, ὁ Ἰσκιος ὁ δικός σου.

Καὶ τράβα μέσα στὴ σκλαβιά, στὰ ἄμοιρά μας μέρη,
 π' ὀλονυχτὶς μᾶς ἔχουνε, φονιάδες νέοι καρτέρι.
 Καὶ τράβα κατ' ἐπάνω τους, μὲ τ' ἄξια τὰ παιδιὰ σου,
 καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ βόλι σου, θὰ φθάνη τ' ὄνομά σου».

Στυλιανὸ Βαφεΐδη, ἀπὸ τὸν Γάνο, ἀπόφοιτο τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης. Λόγῳ τοῦ ἠθους καὶ τῆς μορφώσεώς του, ἐξετιμᾶτο ἀπὸ ὄλους τοὺς κατοίκους τοῦ Γάνου καὶ τοὺς ἐκάστοτε Μητροπολίτες. Διετέλεσε κατ' ἐπανάληψη Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος στὸ Γάνο, Σακελλάριος, Οἰκονόμος καὶ Δι-

δάσκαλος, με έξουσιοδότηση τῆς Κοινότητος γιὰ τὴν σύνταξη προικοσυμφώνων, ὁμολόγων, πιστοποιητικῶν καὶ ἄλλων ἀποδεικτικῶν ἐγγράφων. Ἦταν δηλαδὴ ἓνα εἶδος Συμβολαιογράφου καὶ Ἀηξιάρχου τοῦ Γάνου. Ἦταν ἐπίσης βαθὺς γνώστης τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Μετὰ τὸν χαλασμό τοῦ 1922, ἐγκαταστάθηκε μετὰ τοὺς πῖο πολλοὺς Γανιώτες, στὸ ὄρεινὸ χωριὸ τῆς παλαιᾶς Καβάλας, περὶ τὰ 16 χλμ. πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὸν δρόμο τῆς Λεκάνης, ὅπου καὶ ἐφημέρευσε ἐπὶ 19 ἀκόμα χρόνια, καὶ πέθανε ἐκεῖ τὴν 1ην Μαρτίου τοῦ 1942 σὲ ἡλικία 82 ἐτῶν, ἀφίνοντας ἀντάξιον συνεχιστὴ τοῦ πατριωτικοῦ του ἔργου, τὸν γιὸ τοῦ Διδάσκαλο Κυριάκο Βαφεῖδην. Ὁ γιὸς του αὐτός, ὑπηρέτησε ὡς διδάσκαλος στὸ χωριὸ ἐκεῖνο ἄλλα 15 χρόνια, ἀπὸ τὸ 1925 ὡς τὰ 1940 καὶ ὡς Κοινοτικὸς Γραμματεὺς ἀπὸ τὸ 1929 ὡς τὸ 1934 καὶ στὴν συνέχεια ὡς Διευθυντὴς στὸ Ε' Δημοτικὸ σχολεῖο Καβάλας, μέχρι τὸ 1946, ὅποτε ἀνεχώρησε λόγῳ ὄριου ἡλικίας. Ἡ ἀποχώρησή του ἔγινε μὲ σεμνὴ τελετῇ, στὴν ὁποία ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Μαθητὰς τοῦ Σχολείου, πού ἐγκατέλειπε, μιὰ ὠραϊώτατη καὶ συγκινητικὴ προσλαλιά. Ἀπέθανε κ' αὐτὸς πρὶν λίγα χρόνια στὴν Καβάλα.

Τ ο ῦ ς Ἰ ε ρ ο δ ι δ α σ κ ἄ λ ο υ ς Δοσίθεο, ἀπὸ τὴν Περίστασι, ὅπου δίδαξε γύρω στὰ 1850.

Κων)νο Δημητρίου ἢ Δημητριάδη, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, ἀπόφοιτο τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Κων)πόλεως τὸ 1827.

Ἰωάννη Λεοντόπουλο, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο (1765 - 1828), ἀπόφοιτο τῆς Πατρ)κῆς Ἀκαδημίας καὶ μέλος ταύτης. Περιώνυμος διδάσκαλος, δίδαξε στὴν πατρίδα του Μυριόφυτο τὸ 1803 καὶ στὴ Ραυδεστό, ἀπὸ τὸ 1822 ὡς τὸ 1827. Συνέγραψε Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, μὲ τίτλο: «Νέα Ὁδηγός, ἢ Ἐγχειρίδιον περὶ κλίσεως, ὀρθογραφίας καὶ συντάξεως τῶν δικτῶ μερῶν τοῦ λόγου, συλλεγὲν ἐκ διαφόρων ἐγκρίτων Γραμματικῶν, σαφῶς, συντόμως καὶ ἀνελλιπῶς ὡς οἶον πρῶτον λαμβικόν. Σοφὴ μέλισσα ἀνθῶν ὧν ἂν θέλῃ συνάξει κηρίον τε καὶ μέλι». Στὴν Γραμματικὴ αὐτῇ, ἣ ὁποία ἐξεδόθη τὸ 1828, προτάσσει ἓνα γράμμα ἀφιερωμένον στὸν Μητροπολίτη Ἡρακλείας Ἰγνάτιο, στὸ ὁποῖο λέγει: «γῆρατι καὶ τοῖς τῆς πονηρᾶς τύχης κύμασι προσπαλαίοντα καὶ οὐ μικρὸν ἐκλελειπόμενα καὶ ἀπαυδήσαντα», φράση, ἣ ὁποία ἐμαρτυροῦσε τὴν ἀπαγοήτευση ἀπὸ τὴν ὁποία κατεῖχeto στὴν περίοδο ἐκείνη τῆς ζωῆς του. Ὁ γιὸς του ἔγινε Ἐπίσκοπος Μυριοφύτου, ὅπως προανέφερα.

Κυριάκο Ζάμπα, ἀπὸ τὴν Περίσταση (γεν. τὸ 1869). Καθηγητὴ Φιλολογίας. Οὗτος σπούδασε στὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα Φιλ)πόλεως καὶ στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Χρημάτισε Καθηγητὴς στὸ Γυμνάσιον Ἀδρ)πόλεως κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1892 - 1894, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ἐκπαιδευτήρια, ἐδίδαξε δὲ ἰδιωτικῶς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Γερμανικὴν. Λαμπρὸς μελετητὴς τοῦ Ὁμή-

ρου, τὸν ὁποῖο ἀνέλυσε μὲ μοναδικὴ πρωτοτυπία στὸ Περιοδικὸ «ΤΟ ΦΩΣ», τὸ ὁποῖο ἐξέδιδε ἀπὸ τὸ 1912 καὶ μεταφραστὴς ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων στὴν σειρὰ Γ. Φέξη.

Ἰωάννη Παντούρη ἀπὸ τὸ Γάνο, Καθηγητὴ, Γυμνασιάρχου καὶ στὰ τελευταῖα τρία χρόνια τῆς ὑπηρεσίας του, Γενικὸ Ἐπιθεωρητὴ Μέσης Ἐκπαίδευσης. Ὁ Παντούρης ἐσπούδασε καὶ στὴ Γερμανία, ἄφησε ἐποχὴ ὡς Ἐκπαιδευτικὸς, γιὰ τὶς πολὺτιμες δὲ ἔθνικες ὑπηρεσίες του ἐτιμῆθηκε πολλὰ φορὲς μὲ παράσημα ἀπὸ τὴν Ἑλλ. Κυβέρνηση. Κατὰ τὴν θητεία του ὡς Γυμνασιάρχου στὸ Γυμνάσιο Ἐρμουπόλεως Σύρου, εἶχε μαθητὴ καὶ τὸν μετέπειτα μεγάλο Πολιτικὸ καὶ Ἐθνάρχου Ἐλευθέριου Βενιζέλο. Ὅταν συνεπλήρωσε τὰ συντάξιμά του χρόνια, ἀπεχώρησε ἀπὸ τὴν Ἑπηρεσία καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν γενετείρά του, τὸν Γάνο, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1908 σὲ προχωρημένη ἡλικία, ἀφήνοντας μὲ ἐπίσημη διαθήκη στὴν Κοινότητα ὁλόκληρη τὴν πολὺτιμη βιβλιοθήκη του, μὲ πολλὰ σπάνια χειρόγραφα ἐπιστημονικοῦ περιεχομένου, καθὼς καὶ χίλιες χρυσὲς λίρες γιὰ τὰ σχολεῖα τοῦ Γάνου.

Δημοσθένη Ροῦσσο ἀπὸ τὴν Περίστασι (γεν. τὸ 1869). Οὗτος ἐσπούδασε στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ στὸ Βερολίνο, Ἱστορία καὶ Φιλολογία. Ἐδίδαξε ἐπὶ πολλὰ χρόνια στὸ Πανεπιστήμιον Βουκουρεστίου Βυζαντινὴ Φιλολογία καὶ ἐτίμησε ὅσο λίγοι τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα στὴν ξένη.

Ἀριστοτέλη Κουρτίδη, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, (γεν. τὸ 1858), ὁ ὁποῖος ἐσπούδασε στὴ Κων)πολι καὶ στὰς Ἀθήνας. Λαογράφος καὶ συγγραφεὺς διδακτικῶν βιβλίων. Ἐσπούδασε καὶ Παιδαγωγικὰ στὸ Βερολίνο ἀπὸ τὸ 1888 - τὸ 1893 καὶ ὅταν ἐγύρισε στὰς Ἀθήνας, μετέδωσε τὰ φῶτα καὶ τὶς παιδαγωγικὰς του γνώσεις σὲ γενεὰς καὶ γενεὰς διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν.

Τὸν Δανιὴλ, Λίβα, Γανοχωρίτη, Πνευματικὸ στὸ Φανάρι. Φιλόμουσος, εἶχε πολὺτιμη βιβλιοθήκη μὲ σπάνιες ἐκδόσεις. Ἐσπούδασε τοὺς ἀδελφοὺς του Θωμᾶ καὶ Θεόδωρο στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ, ἀπὸ αὐτοὺς δέ, ὁ Θεόδωρος ἐσυνέχισε τὶς σπουδὰς του καὶ ἔγινε ἰατρός.

Τὸν Καθηγητὴ Κων)νο Οἰκονόμου (Οἰκονομίδη) Εὐθύφρονα, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι. Ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, διετέλεσε Καθηγητὴς στὰ Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα Φιλ)πόλεως, ἐν συνεχείᾳ Διευθυντὴς τῶν Σχολῶν Ραιδεστοῦ, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη μιὰ ἀπὸ τὶς κόρες τῆς οἰκογενείας Μαργαριτώφ καὶ ἐγκαταλείψας τὸ ἐκπαιδευτικὸ στάδιον, ἔγινε συνεταῖρος στὸ μεγάλο ἐμπορικὸ οἶκον Μαργαριτώφ.

Τὸν Διδασκάλον Νικολάου τὸν Παλιό, ἀπὸ τὸν Γάνο, (ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴν πρώτη ὄθηση στὰ γράμματα στὴν περιοχὴ τῶν Γανοχωρῶν, πρὶν ἀπὸ τὸ 1850)

Ἀλέξανδρον Γανοχωρίτη ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, Σχολάρχου τῆς Αἴνου.

Κων)νο Ζαχαριάδη, Γανοχωρίτη, Σχολάρχη τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. (Τὴν βιβλιοθήκην του οἱ κληρονόμοι του, τὴν ἐδώρησαν στὴν Κοινότητα Περιστάσεως.

Ἀλέξανδρο Μηλιάδη, ἀπὸ τὸ Μηλιό, ἢ Χώρα, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξε στὴν ἰδρυθεῖσα τὸ 1795 στὴ Χώρα σχολή.

Παν. Ἰωαννίδη, ἀπὸ τὴν Χώρα, στὴν Ἀστική Σχολὴ τῆς ὁποίας ἐπὶ μακρὸν ὑπηρετήσε ὡς Διευθυντής, διακρίθεις ἰδιαίτερα γιὰ τὴν παιδαγωγική του κατάρτιση καὶ τὴν διοικητική του ἰκανότητα.

Σάββα Γανοχωρίτη, ἀπόφοιτο τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης.

Ἀριστείδη Δημητρίου, ἢ Δημητριάδη, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ὁ ὁποῖος δίδαξε ἐπὶ 25 περίπου χρόνια στὰ σχολεῖα τοῦ Αὐδημίου.

Ἰωάννη Δρόσο, ἀπὸ τὸ Μηλιό, ἀπόφοιτο τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ὁ ὁποῖος δίδαξε πολλὰ χρόνια στὸ Δημ. Σχολεῖο τοῦ Αὐδημίου. Ἀργότερα ἐσπούδασε στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἐξελίχθη σὲ Ἐπιθεωρητὴ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Κων)νο Ἀναγνωστόπουλο, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο. Ὁ διδάσκαλος αὐτός, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ πτυχιούχος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, καταρτισμένος θαυμάσια στὴν Φιλολογία, Φιλοσοφία, Παιδαγωγικὴ καὶ Ψυχολογία, μὲ ἐξαιρετο ποιητικὸ ταλέντο καὶ ὑπέροχη ρητορικὴ εὐφράδεια, δίδαξε, ὅπως γράφω στὸ περὶ Γάνου κεφάλαιο, ἐπὶ 12 δόκιμα χρόνια στὰ σχολεῖα τῆς καμπούλεως ἐκείνης. Πόσο δὲ ἀγάπησε τὸ Γάνο, φαίνεται ἀπὸ τὰ δύο ποιήματα, πού ἔγραψε γι' αὐτόν, ἀποσπάσματα τῶν ὁποίων παρέθεσα ἀνωτέρω. Μετὰ τὸν χαλασμό τοῦ 1922 ἦλθε πρόσφυξ στὴν Καβάλα, ἐργάσθηκε μερικὰ χρόνια στὶς Μουριές τῆς Θάσου ὡς διδάσκαλος καὶ μετὰ ἀπεσύρθη ὡς συνταξιούχος στὴν Καβάλα, ὅπου καὶ ἀπέθανε στὶς 6 Μαρτίου 1941, σὲ ἡλικία 89 χρόνων. Στὰ 1929 ἔγραψε ἓνα ἔμμητρο βιβλίον μὲ τίτλο, «**Ὁ Ἡθικὸς θησαυρὸς**», στὸ ὁποῖο ἀναφέρονται ὑπέροχα διδάγματα ἑλληνοχριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ τὸ ὁποῖο ἐκτυπώθηκε μὲ δαπάνες τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Γαίνων τῆς Ἀμερικῆς, ἢ ΠΡΟΟΔΟΣ.

Σπεργιάδη, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι. Εἶχε τρεῖς γιουούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὁ Δημόκριτος, ἀκολουθήσας τὸ πατρικὸ ἐπάγγελμα, ἐδίδαξε σὲ πολλὰ χωριά τῆς Θράκης καὶ ἰδιαίτερα στὸ Μπουναρ-Χισάρ, ὁ Κων)νος ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν ἐστὶς Ἀθήνας, στὴ γωνία Γεωργίου Σταύρου καὶ Σταδίου, ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ὠρολογιοπωλεῖα τῆς πρωτεύουσας καὶ ἔκτισεν ἐπὶ τὸ Ἀμαροῦσι τὸ πρῶτον ἐξοχικὸ ξενοδοχεῖον, πού σωζόταν μέχρι πρὶν λίγα χρόνια καὶ ἴσως νὰ σώζεται ἀκόμα καὶ ὁ Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος ἦταν ἰδιοκτῆτης δύο μεγάλων βιβλιοπωλείων ἐν Πέραν Κων)πόλεως.

Εὐστράτιο Φιλαλήθην ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ὅπου ἐδίδαξε, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα

χωριά της περιοχής. Ἀργότερα, ὅταν πέθανε ἡ γυναίκα του, ἔγινε Παπᾶς μὲ τὸ ὄνομα Παπαευγένιος, ὑπηρετήσας ὡς Ἐφημέριος στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου Τριβαλίου Κων/πόλεως.

Γεώργιο Γιαννακάκη, ἀπὸ τὸ Ἰντζέκιοι, περιώνυμο Ἐκπαιδευτικό, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξε σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς Θράκης, Κων/πόλεως, Μ. Ἀσίας, Ρουμανίας καὶ Ἑλλάδος. Ἀποσυρθεὶς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, ἐγκαταστάθηκε στὴν Σύρο, ὅπου καὶ διέμεινε ὡς συνταξιούχος πλέον, ὅτε καὶ ἔγραψε:

Α. Δημοσιευθεῖσαν εἰς τὰ «ΘΡΑΚΙΚΑ»: Τρίτομον Ἱστορίαν τῆς Θράκης, ἦτοι: 1) Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, Τόμος 29ος. 2) Ἡ Θράκη ὡς Προμαχὼν τοῦ Βυζαντίου, Τόμος 35ος, 3) Ἱστορία τῆς Θράκης—Ἀρχαῖοι Χρόνοι, Τόμος 30ός. Ἐπίσης, «Τὸ Παιδομάζωμα», Τόμος 34ος, σελ. 143 - 156.

Β. Εἰς τὸ «ΑΡΧΕΙΟΝ ΘΡΑΚΙΚΟΤ ΓΛΩΣΣΙΚΟΤ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΤ ΘΗΣΑΥΡΟΤ»: 1) Ἱστορίαν τῆς γενετήρας του, ἓνα ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ πόνημα. 2) Εἰς ἰδιαιτέραν ἔκδοσιν ὑπ' ἀριθ. 38 τῆς ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ: «Περιπέτεια τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ 1904 - 1922».

Τοὺς ἀδελφοὺς Γεώργιο καὶ Κων/νο Σπυρίδας, ἀπὸ τὴν Περίστασι. Ὁ πρῶτος, ἀφοῦ ὠλοκλήρωσε τὶς σπουδές του στὰς Ἀθήνας, πῆγε στὴ Γαλλία, ὅπου ἐδίδαξε τὴν Ἑλληνικὴν σὲ Γάλλους Λογίους, ἐνῶ σύγχρονα ἐσπούδαξε Δημοσιογραφία. Στὰ 1885 γύρισε στὰς Ἀθήνας ὡς Καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς καὶ ἐξέδωσε τὴν *Langue Creyue Antique - Moderne Paris - Athènes*, 1896). Ὁ Κωνσταντῖνος ἐσπούδασε Φαρμακοποιὸς καὶ τὸ 1920 ἐξελέγη Βουλευτὴς Παιδεστοῦ, διατελέσας καὶ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων Ἀγχιάλου. Μετὰ τὸ 1922 ἐγκαταστάθηκε στὰς Ἀθήνας, καὶ ἴδρυσε φαρμακεῖο στὸ Κολωνάκι, ὅπου καὶ πέθανε.

Τὸν Ἀγωνιστὴ Κοσμᾶ Κοκκίδη, ἀπὸ τὸ Γάνο, (γεν. 1799). Ἔλαβε μέρος σὲ πολλὰς ἡρωϊκὰς ναυμαχίας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, σὰν Γραμματεὺς τοῦ Μ. Μπότση, ἐδίδαξε στὴν Στρατ. Σχολὴν Ἐυελπίδων στὸ Ναύπλιο καὶ διετέλεσε Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ Δημοτικὸς Σύμβουλος στὸ Δῆμον Ἀθηναίων. Ἐσπούδασε καὶ Νομικὰ καὶ ἀπέθανε Συμβολαιογράφος.

Τοὺς ἀδελφοὺς Δημήτριον καὶ Ἰφικράτη Κοκκίδας, υἱοὺς τοῦ Κοσμᾶ Κοκκίδη, οἱ ὅποιοι ἐγεννήθησαν στὰς Ἀθήνας. Ὁ πρῶτος, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὶς σπουδές του, ἐστάλη ἀπὸ τὸν Σίνα, ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχῆ διαγωνισμὸν στὸ Βερολίνο καὶ στὸ Παρίσι, ὅπου ἐσπούδασε Ἀστρονομία. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του στὴν Ἑλλάδα, ἔγινε Διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν καὶ Καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας στὸ Πανεπιστήμιον, ὡς καὶ Καθηγητὴς τῆς Στρατ.

Σχολῆς Εὐελπίδων. Ὁ δεύτερος (ὁ Ἴφικράτης), εἰσῆλθε στὴν Στρατ. Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπεφοίτησε τὸ 1855 - 56 ὡς Ἄνθ)γός καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐστάλη γιὰ ἀνώτερες σπουδὲς στὸ Βερολίνο. Ἀξ)κὸς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τὸ 1867 καὶ Ἐπιτελάρχης τοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος τοῦ Ἑλλ. Στρατοῦ, τὸ ὁποῖο εἰσέβαλε κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1877 — 1878 στὴν περιοχὴ τοῦ Δομοκοῦ. Ἐδίδαξε μὲ ἐπιτυχία Στρατ. Γεωγραφία στὴν Σχολὴ Εὐελπίδων καὶ μὲ αὐτὸν ἐξετυπώθησαν στὴν Βιέννη οἱ νέοι Τοπογραφικοὶ χάρτες τοῦ Ἑλλ. Στρατοῦ. Οἱ δύο αὐτοὶ ἀδελφοὶ Κοκκίδαι, θεωροῦνται οἱ θεμελιωτὲς τῶν Ἀστρονομικῶν καὶ Στρατιωτικῶν σπουδῶν στὴν Ἑλλάδα. Ἐἶχαν σὰν βάση τὰ νεώτερα τῆς Ἐπιστήμης διδάγματα καὶ πορίσματα, ἀλλὰ ἀνέτρεχαν καὶ ἀνεφέροντο πάντοτε καὶ στοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας Συγγραφεῖς.

Τὸ ν γ ν ω σ τὸ Ἰ α τ ρ ο φ ι λ ὄ σ ο φ ο Σταῦρο Σταματιάδη, ἀπὸ τὴν Περίστασι.

Τ ο ὕ ς Ἰ α τ ρ ο ὕ ς: Ἰωάννη Φραγκίδη, ἀπὸ τὴν Περίστασι, (γεν. 1868), ὁ ὁποῖος ἐσπούδασε στὴν Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ ἐν συνεχείᾳ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀνεκηρύχθη Διδάκτωρ τὸ 1888. Ἐδημοσίευσε στὴν Ἀκαδημία τοῦ Κλ. Κοκολάτου τὸ «Περὶ Τυριστάσεως» (Περιστάσεως) τὸ ἴδιο ἔτος. Ἦσκησε τὸ ἐπάγγελμα του στὴ γενέτειρά του.

Εὐστράτιο Φωτιάδη, γνωστὸ ὡς «Στρατῆ Πασᾶ», Διευθυντὴ τοῦ Στρατ. Νοσοκομείου Τσεγκέλικιοῖ στὸν Βόσπορο καὶ γιαντρὸ τοῦ Σουλτανικοῦ χαρμιῦ (κατήγετο ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι).

Ζαχαρία Χατζόπουλο, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι. Ἰατρὸς στὸν Τουρκικὸ Στρατό, στὸν ὁποῖο ἐξελίχθη μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ Συν)ρχου, ἀποστρατεύθηκε δὲ στὸ Χαλέπιο τῆς Συρίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

Ἀδελφοὺς Χατζόγλου, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν γιαντροὶ τοῦ Σουλτάνου, ὁ ἕνας Παθολόγος καὶ ὁ ἄλλος Ὀφθαλμίατρος.

Ἀναγνώστη Ζαχαριάδη καὶ Ἀριστόδημο Κουρτίδη ἀπὸ τὸν Γάνο καὶ Στυλ. Παρασκευᾶ ἀπὸ τὴν Περίστασι.

Ἰκων)νο Ἀθανασιάδη καὶ Δημ. Ἀναγνώστου, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, Πτυχιούχους τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὁ πρῶτος ἤσκησε τὸ ἐπάγγελμα του στὴν γενέτειρά του ἀπὸ τὸ 1910, πρῶτος αὐτὸς ἐπιστήμων γιαντρὸς στὸ Αὐδῆμι. Ἡ προσφυγιά τὸν ἔφερε στὴν Θεσ)νίκη, ὅπου διωρίσθηκε γιαντρὸς τῶν Τροχιοδρομῶν καὶ ἐτελεύτησε στὴν ὑπηρεσία αὐτή. Ὁ δεύτερος, πὸν τὸν ἐσπούδασε ὁ θεῖος του Δημ. Βαχάρογλου, πατέρας τοῦ Συν)ρχου Θεοδ. Βαχάρογλου, ἐγκαταστάθηκε μετὰ τὸ χάλασμό του 1922 στὴν Καβάλα, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

Σταύρο Κυριακίδη, από την Ήρακλείτσα, ασκήσαντα τὸ ἐπάγγελμα του στὸ Μυριόφυτο.

Τοὺς Φαρμακοποιούς: Ἀναστάσιο Γιαννακόπουλο, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι. Αὐτὸς ἴδρυσε καὶ ἐσταθεροποίησε τὸ πρῶτο Φαρμακεῖο στὸ Μυριόφυτο τὸ 1898, ὅπου τὸ διετήρησε μέχρι τὸ 1907, ὅποτε τὸ μετέφερε στὴν Σμύρνη καὶ μετὰ τὸ 1922 τὸ ἐπανίδρυσε στὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐξακολούθει νὰ λειτουργῇ μέχρι σήμερον. Διετέλεσε μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ἐν Ἀθήναις ΘΡΑΚΙΚΟΤ ΚΕΝΤΡΟῦ, καὶ ἔγραψε τὴν ἱστορία τῆς γενετήρας του, ὑπέροχο κι' αὐτὸ Πόνημα, τὸ ὁποῖο ἐδημοσιεύθηκε στὰ ΘΡΑΚΙΚΑ, Τόμ. 33ος.

Παν. Ἀράπογλου, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, πὺν εἶχε στὴν Κων)πολι τὸ ὠραιότερο Φαρμακεῖο, διατηρηθὲν μέχρι τὸ 1914.

Ἀναστάσιο Λυμπεράκη, ἀπὸ τὸν Γάνο, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν χελασμό τοῦ 1922, ἐγκαταστάθηκε στὴν Θεσ)νίκη, ὅπου καὶ ἴδρυσε δικό του Φαρμακεῖο· ἀπεχώρησε πρὶν λίγα χρόνια, ἀπόμαχος πλέον τῆς ζωῆς.

Τὸν Δημοσιογράφο Κων)νο Πολίτη ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο καὶ τὸν ἀξέχαστο Καλλιτέχνη Βασίλη Λογοθετίδη, τὸν ἀμίμητο κωμικὸ τοῦ ἐλαφροῦ θεάτρου, ἐπίσης ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο.

Τοὺς Ἐπιχειρηματίας Ἀντώνιο Γιαννακόπουλο, πατέρα τοῦ προαναφερθέντος φαρμακοποιοῦ Ἀνασ. Γιαννακοπούλου, ὁ ὁποῖος ἐσπούδασε στὴν Μονὴ Ἀγίου Γεωργίου Γάνου, ὅπου ἔδιδασκε ὁ Ἠγούμενος Ἀρχ)της Κύριλλος, μὲ συμμαθητὴ τὸν μετέπειτα Μητροπολίτη Βάρνης Πολύκαρπο Κων)δη ἀπὸ τὴν Χώρα. Ὁ Γιαννακόπουλος, κατ' ἐπανάληψιν ἀνελάμβανε τὴν εἰσπραξὴ τῆς δεκάτης στὶς Ὑποδιοικήσεις (Σαντζάκια) Ραιδεστοῦ, Καλλιπόλεως καὶ 40 Ἐκκλησιῶν, ἦταν δὲ πασίγνωστος καὶ ἐπὶ 30 περιποῦ χρόνια σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους προύχοντες καὶ κοινωνικοὺς παρράγοντες τοῦ Αὐδημίου. Πέθανε τὸ 1890.

Γιάγκο Παπαδάτο, στὸν ὁποῖο εἶχε ἀπονεμηθῆ ὁ τίτλος τοῦ Πασᾶ, τὸν γνωστὸ ὡς «Γιάγκο Πασᾶ», ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο καὶ τοὺς ἀνεψιούς του, ἀδελφοὺς Γιάγκο καὶ Αὐγουστῖνο Παπαδάτους, Καπνεμπόρους στὴν Θεσ)νίκη καὶ τὸν Κων)νο Παπαδάτο, γιὸ τοῦ Αὐγουστίνου, Καπνέμπορο κι' αὐτὸν στὴν Θεσ)νίκη καὶ Πρόεδρον τῆς Διεθνoῦς Ἐκθέσεως Θεσ)νίκης.

Τὸν Πολιτευτὴ Ἀχιλλέα Παπαδάτο, θεῖο τοῦ Κων)νου Παπαδάτου, ἐπίσης ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, ὁ ὁποῖος ἀναδείχθηκε σὲ ἕνα ἀπὸ τοὺς καλύτερους Πολιτικοὺς ἄνδρες τῆς Θράκης. Διετέλεσε Τμηματάρχη τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου, Πολιτικὸς Διοικητὴς τοῦ Σιδηροκάστρου, πρῶτος Νομάρχης Ραιδεστοῦ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή της τὸ 1920, Βουλευτὴς Καβάλας, ἀπὸ τὸ 1923 μέχρι τὸ 1936, Ὑφυπουργὸς Γεωργίας

στην Κυβέρνηση Βενιζέλου τὸ 1928 καὶ ἀργότερα Ὑφυπουργὸς Προεδρείας στὴν ἴδια Κυβέρνηση. Πέθανε στὰς Ἀθήνας τὸ 1942.

Τοὺς ἀδελφοὺς Παναγιώτη καὶ Σίμο Λαμπαδάριου, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι. Ἐφοίτησαν στὸ Γυμνάσιο Ἀδρ)πόλεως καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή τους, ἐσπούδασαν, ὁ μὲν Παναγιώτης Νομικὰ στὸ Πανεπιστήμιο Κων)πόλεως, ὁ δὲ Σίμος ἐπίσης Νομικὰ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ὁ Παναγιώτης ἔγινε ἀργότερα, ὁ πρῶτος Διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος.

Τὸν Νομικὸ Κων)νο Χατζῆ, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ἀπόφοιτο τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Ἐσπούδασε μετὰ Νομικὰ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν στὸ Πανεπιστήμιο Ἁγίου Φραγκίσκου ΗΠΑ, ὅπου καὶ ἴδρυσε μὲ τὴν συμπαράστασιν τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθιναγόρα, τὴν πρώτη Ἑλληνικὴ Παροικία τῆς μεγάλης ἐκείνης πόλεως τῆς Βορ. Ἀμερικῆς.

Τὸν Βιομήχανο Ἀργύριο Χατζῆ, ἐπίσης ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ἀπόφοιτο τῆς Σηροτροφικῆς Σχολῆς Προύσσης, ὁ ὁποῖος ἠσχολεῖτο στὸ Αὐδῆμι μὲ τὴν Οἰνοποιία σὰν βοηθὸς τοῦ πατέρα του, μὲ ἔδρα τῆς ἐπιχειρήσεώς του τὴν Κων)πολι. Μετὰ τὸ χαλασμὸ τοῦ 22, ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἔδεσσα, ὅπου καὶ ἴδρυσεν τὸ πρῶτο ἐργοστάσιον Μεταξουργίας.

Τοὺς Προίχοντας Μιχαὴλ Παπαδόπουλο καὶ Κων)νο Ζήση, ἀποφοίτους τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τὸν Παῦλο Παπαδόπουλο, ἀπόφοιτο τῆς Ροδερετίου Σχολῆς, ὅλους ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι.

Τοὺς Ζωγράφους Γεώργιο καὶ Μελέτιο, ἀπὸ τὴ Χώρα.

Τὸν Πολ. Μηχανικὸ Ἀχιλλέα Καρρά, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο. Ἐσπούδασε στὴν Λωζάννη καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὸν τελευταῖο Τσάρο τῆς Ρωσίας, ἀπὸ τὴν ὁποία διέφυγε τὸ 1917 μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ Στρατηγοῦ Βράγγελ καὶ κατέφυγε στὴν Ἀθήνα. Ἀπέθανε τὸν Μάϊο τοῦ 1973.

Τὸν Δικηγόρο Λεόντιο Λυμπέρη, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο. Διετέλεσε Βουλευτὴς Νομοῦ Καβάλας, στὴν ὁποία καὶ ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα του.

Τὸν Ἐργολάβον Ἀπόστολο Κόρακα, ἐπίσης ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο, ὁ ὁποῖος ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα του εἰς Δημόσια ἔργα στὴν Θεο)νίκη.

Τὴν Καλλιτέχνηδα Γαλαζοῦδη, ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο. Διεκρίθη στὴν Ὀπερα τοῦ Βερολίνου καὶ ἀπὸ χρόνια βρίσκεται στὴν Ἀμερικὴ.

Τὸν Συνορχη Θεοδόσιον Βαχάρογλου, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, γιὸ τοῦ ἀνωτέρου μνημονευθέντος Δημ. Βαχάρογλου. Κατέβηκε νωρὶς στὴν Ἑλλάδα καὶ κατατάχθηκε στὸ Στράτευμα. Στὸν Βαλκανικὸν πόλεμον, προήχθη δύο φορὲς ἐπ' ἀνδραγαθία. Κατὰ τὸ 1916, Ταγ)ρχης ὤν, προσεχώρησε στὸ Κίνημα Ἐθνικῆς Ἀμύνης καὶ ἔλαβε μέρος ὡς Διοικητὴς Τάγματος στὴν περιώ-

νυμη μάχη τοῦ Σκρᾶ, τῆς 17ης Μαΐου 1918. Ἄπεστρατεύθη ὡς Συν)ρχης καὶ πέθανε στὴν Θεσ)νίκη ὡς Ἄπόστρατος.

ΤΑ ΓΑΝΟΧΩΡΑ ΚΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

α) Τὰ Γανόχωρα κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Στὴν Ἐπανάσταση αὐτή, πολλοὶ Γανοχωρῖτες ἔσπευσαν νὰ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίας τους στὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἔθνους ἀγῶνα καὶ πολλοὶ ἔδωσαν τὴ ζωὴ τους, ὅπως ὁ ἀπὸ τὸ 1798 μέχρι τὸ 1821 Μητροπολίτης Γάνου καὶ Χώρας Γεράσιμος, ἀπαγχονισθεὶς μετὰ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο τὸν Ε΄, ὁ Ἐπίσκοπος Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως, Νεόφυτος, φονευθεὶς τὴν 28ην Μαΐου 1821, καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προκρίτους ὄλων τῶν Γανοχώρων, οἱ ὅποιοι ἐθανατώθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὡς μемуημένοι στὴ Φιλικὴ Ἐταιρία καὶ ἐνεχόμενοι στὸν ἐπαναστατικὸ ἀγῶνα. Μνημονεύω ἐπίσης καὶ τὸν Μητροπολίτη Γάνου καὶ Χώρας Τιμόθεο, ὁ ὁποῖος ἐδολοφονήθηκε μαζὺ μετὰ τὸν Διάκο του ἀπὸ Τούρκους «βασιβουζούκους» τὸ 1875, κατὰ μίαν περιουθεὶα στὴν Ἐκκλησιαστικὴ ἐπαρχία του, κοντὰ στὸ Τούρκικο χωριὸ Μισελῆ, δίπλα στὸ Ἑλληνικὸ χωριὸ Μηλιό.

β) Τὰ Γανόχωρα ἀπὸ τὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1877 — 1878 καὶ μετέπειτα.

Ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877—78, ὁποῖος ἔληξε μὲ πλήρη τῶν Τούρκων κατατρόπωση, ἔφερε τοὺς Ρώσους σ' ὀλόκληρη τὴ Θράκη, μέχρι τὰ πρόθυρα τῆς Κων)πόλεως. Ἡ εἰσβολὴ ἐκείνη τῶν Ρώσων ἀναζωπύρωσε τὰ πάθη ἀνάμεσα στὶς δύο ἐθνότητες, Ἑλλήνες καὶ Τούρκους, καὶ ἀπέτέλεσε τὴν ἀφετηρία τῶν περιπετειῶν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν Γανοχώρων, ποὺ ἀκολούθησαν. Οἱ Τούρκοι Μπέηδες τοιφλικούχοι ὡς καὶ οἱ κάτοικοι τῶν κοντινῶν ἀλλὰ καὶ βορειότερα κειμένων Τουρκικῶν χωριῶν, μὲ τὴν προέλαση τῶν Ρώσων, ἐγκατέλειψαν τὰ χωριά τους καὶ κατέφυγαν οἱ πρῶτοι στὴν Κων)πολη καὶ οἱ τελευταῖοι μέσῳ Ραιδεστοῦ καὶ Καλλιπόλεως, στὶς ἀπέναντι Μικρασιατικὰς ἀκτῆς. Μὲ τὴν γρήγορη καὶ πανικόβλητη φυγὴ τους, φτυσιὸ ἦταν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πάντα στὴν τύχη τους. Καὶ τότε οἱ κάτοικοι ὠρισμένων ἐλληνικῶν χωριῶν τῶν Γανοχώρων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἰντζέκιοῦ, τῆς Καστάμπολης καὶ Σιμιτλῆ, ἐξεχύθησαν πάνω στὰ ἐγκαταλειφθέντα χωριά καὶ τὰ ἐληλάτησαν. Περιφερόμενα πρόβατα, βῶδια, βουβάλια, ἄλογα καὶ οἰκιακὰ ἔπιπλα, ἀνηρπάγησαν καὶ μεταφέρθηκαν, δίκην πολεμικῶν λαφύρων στὰ ἀνωτέρω ἐλληνικὰ χωριά. Καὶ τὸ χειρότερο, πολλὰ

ἀπὸ τὰ Τουρκχώρια αὐτὰ, τὰ κοντινότερα πρὸς τὰ Γανόχωρα καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ, π.χ. τὰ Μπέογλου, Ταταρλή, Ντεμιράκ, Νιερλέρ, Καλαϊτζή, Μπλήγορ κ.ά., τὰ ἔκαψαν. Φυσικὰ τὸ κακὸ ἔγινε στὸ ἐνδιάμεσο τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων καὶ τῆς ἀφίξεως τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα σταμάτησαν κάθε ἐνέργεια αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Ὅταν ὅμως μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου οἱ Ρῶσοι ἀπεχώρησαν ἀπὸ τὴν Θράκη, οἱ φυγάδες Τούρκοι, ἄρχισαν νὰ ξαναγυρίζουν σὰ κατεστραμμένα χωριά τους, στὴν θέα τῶν ὁποίων ἐξεμάνησαν καὶ θεωροῦντες σὰν μόνους ἀφεληθέντας ἀπὸ τὴν καταστροφή τους, ὡς καὶ μόνους ἐνόχους γι' αὐτὴ τοὺς Ἕλληνες κατοίκους τῶν ἐλληνικῶν χωριῶν, ἐξετράπησαν σὲ φοβερὲς ἀντεκδικήσεις ἐναντίον τους. Ἐσοτόωσαν ὅλους τοὺς Ἕλληνες ποιμένες. Ὅποιοι κάτοικοι τῶν Ἑλληνικῶν χωριῶν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους καὶ τῶν παραλίων Γανοχώρων ἐταξίδευσαν μόνος στὶς περιοχὰς ἐκεῖνες ἐληστεύονταν καὶ ἐσκοτωνόταν. Οἱ πλανόδιοι ἔμποροι τῶν Γανοχώρων, γιὰ νὰ ἀνταπεξέλθουν στὸ κῆμα ἐκεῖνο τῆς τρομοκρατίας, συγκροτοῦσαν ὁμάδες καὶ ἐμίσθωναν μὲ παχυλὸ μισθὸ ἕνα Τούρκο, ὁ ὁποῖος, ὠπλισμένος μέχρις ὀδόντων, τοὺς συνώδεε καὶ τοὺς ἐπροστάτευε ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων χωρικῶν. Μόνον ὅταν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, γιὰ νὰ σταματήσει τὶς προστριβὲς αὐτὲς μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, ἔστειλε ἀποσπάσματα στὴν περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ἐσταμάτησε τὸ κακὸ καὶ ἀποκαταστάθηκε ἡ τάξις.

Ὅταν ὅμως σὲ λίγους μῆνες ἡ Κυβέρνησις, πιστεύουσα, ὅτι ἡ ἀσφάλεια εἶχε ἀποκατασταθῆ, ἀπέσυρε τὰ Στρατ. Ἀποσπάσματα, ἔκαψαν τὴν ἐμφάνισή τους συμμορίες Τούρκων ληστῶν, οἱ ὁποῖες ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐμπόρων, πού ἐταξίδευαν στὶς τουρκοκρατούμενες περιοχὰς. Οἱ ληστές, καλυπτόμενοι ἀπὸ τοὺς Μπέηδες τῆς περιοχῆς, μὲ τοὺς ὁποῖους ἄλλωστε συνεργαζόταν, εἶχαν καταστήσει ἰσοσπὴ μάλιστα γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς πλανόδιους ἐμπόρους τῶν Γανοχώρων, ἐνῶ τὸ Κράτος ἀδιαφοροῦσε ἢ δὲν μποροῦσε νὰ κάμῃ τίποτε ἐναντίον τους. Τότε ἔκαψαν τὴν ἐμφάνισή τους οἱ ἐλληνικὲς συμμορίες.

Ἡ πρώτη τέτοια συμμορία, ἦταν ἡ τοῦ Καπετὰν Νικόλα ἀπὸ τὸ Σχολάριο, ἡ ὁποία εἶχε συμμοριτεὺς ἀπὸ διάφορα ἐλληνικὰ χωριά τῶν Γανοχώρων καὶ τῶν Μαλγάρων (ὅπως ὁ Κων)νος Σουλτζίκος ἀπὸ τὸ Ἰντζέκιοϊ, ὁ Ντελῆ Μπάμπης ἀπὸ τὴν Καστάμπολη, ὁ Ντελῆ Θανάσης ἀπὸ τὸ Τσανακτοῆ, ὁ Καλαθάρης ἀπὸ τὸ Σαχίνκιοϊ Μαλγάρων κ.ά.). Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν θρεινῶν Γανοχώρων, φανταζόταν τὴν συμμορία αὐτὴ σὰ μιὰ ὁμάδα κλεφτῶν τῆς Παι. Ἑλλάδος τῶν Προεπαναστατικῶν χρόνων καὶ τὴν ἐπροστάτευαν μὲ παροχὴ ἀσύλου, κρησφυγέτου, τροφῆς κλπ. Ἐν τούτοις, ἡ δράσις τῆς συμμορίας αὐτῆς, ὅπως καὶ ἐκείνης τοῦ Καπετὰν Ἀναστάση (γιὰ τὴν ὁποία θὰ ἀναφέρω πιὸ κάτω), δὲν ἦταν τέτοια, πού νὰ δικαιολογῆ τὸ ἔθνικὸ τῆς χαρα-

κτῆρα, ὅπως οἱ ἔνοπλες ομάδας τῆς Στέρνας καὶ τοῦ Σιμιτλή, πὺν προανέφερα στὰ οἰκεῖα κεφάλαια. Στὰ 5 περίπου χρόνια τῆς δρώσεώς της (1880—1885), δὲν εἶχε νὰ ἐπιδείξη, παρὰ μόνον ληστεῖες ἐναντίον πλουσίων Χριστιανῶν, ὅπως τοῦ Γανιάτη Ἁγᾶ Θανάση, μὲ 2000 χρυσὲς λίρες, τοῦ Κωστούλα ἀπὸ τὴν Χαριούπολη, μὲ 1500 λίρες, τοῦ Ἀρμενίου Χατζῆ Βανέζ, μὲ 1000 λίρες. Ἐτρομοκρατοῦσε θέβαια καὶ τοὺς Τούρκους Μπέηδες τῆς περιοχῆς καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ μόνον κέρδος γιὰ τοὺς Ἕλληνες ταξειδιῶτες—ἐμπόρους, γιὰτὶ μόλις ἐξεδηλοῦτο δράση τῆς συμμορίας, ἐστέλλονταν Ἀποσπάσματα Στρατοῦ καὶ Χωρ)κῆς, ὁπότε ἐξαφανίζοταν καὶ οἱ Τουρκικὲς συμμορίες καὶ ἔτσι μποροῦσαν οἱ Γανοχωριῖτες πλανέμποροι, νὰ κινοῦνται ἀνενόητοι στὰ Τουργκοχώρια τῆς περιοχῆς, ὅπως καὶ σ' ὀλόκληρη τὴν Θράκη. Ἡ συμμορία αὐτὴ ἐξοντώθηκε σὲ μιὰ συμπλοκὴ, στὴ δασώδη περιοχὴ τοῦ Τουρκικοῦ χωρίου Ἐλμαλή, τῆς περιοχῆς Μαλγάρων κατὰ τὸ 1885. Ἐσώθηκε μόνον ὁ Ἀρχηγὸς της Καπετὰν Νικόλας, πὺν διέφυγε στὴν Ἀνατ. Ρωμυλία, ὁ Σουλτζίκος, ὁ Ντελή Μπάμπης καὶ 2—3 ἄλλοι.

Ἀμέσως ὅμως μετὰ τὴν ἐξόντωσή της, ἔκαμε τὴν ἐμφάνισή της ἡ συμμορία τοῦ Καπετὰν Ἀναστάση, ὁποῖος εἶχε ἔλθει πρὶν λίγα χρόνια ἀπὸ τὸ Βόλο μὲ μερικὸς συντρόφους του. Ὅλοι ἦταν ζωέμποροι. Εὐρῆκαν ὅμως τὸ κλίμα κατάλληλο στὴν περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους καὶ μὲ τὴ στρατολογία μερικῶν νεαρῶν ἐντοπιῶν χωρικῶν, πὺν ἐγνώριζαν καλὰ τὰ κατατόπια τῆς περιοχῆς, συνεκρότησαν τὴν συμμορία τους καὶ ἄρχισαν μιὰ ληστροκὴ δράση, ἡ ὁποία ἐπὶ ἀρκετὰ χρόνια ἀπτησχόλησε τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση. Ἀναφέρω μερικὲς ἀπὸ τίς συνταρακτικώτερες ληστεῖες τῆς συμμορίας αὐτῆς:

— Πρὶν ἀκόμα γνωσθῆ ἡ ὑπαρξή της, ἀπήγαγε τὸν Ρισάρ Ματέν, γιὺν τοῦ εἰς Ραιδεστὸν Προξένου τῆς Γαλλίας, Βελγίου καὶ Ὀλλανδίας ἀπὸ τὸ Ὑποστατικὸ τους, πὺν ἦταν κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἱεργίνη, ἀνάμεσα στὴν Χαριούπολι καὶ τὸ κεφαλοχώρι Παυλοῦκιοῖ καὶ ἐξηνάγκασε τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση νὰ καταβάλλῃ ὡς λύτρα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του 5000 χρυσὲς λίρες.

— Ἀπήγαγε τὸν Γάλλο Διευθυντὴ τοῦ Ἀγροκλήματος τῆς Γαλλικῆς Ἐταιρείας, τὸ ὁποῖο θρισκόταν βορείως τῆς Σηλυβρίας. Στὸ ἀγροκλήμα αὐτὸ, πὺν ἦταν κοντὰ στὸ χωριὸ Οὐμουρτζά τσιφλικ (σημειώνεται στὸν χάρτη 1:400000). Ἡ Ἐταιρεία αὐτὴ εἶχε φυτεύσει ἐκτεταμένους ἀμπελῶνες καὶ ἴδρυσε ἐργοστάσια οἰνοποιίας καὶ ἄλλων ποτῶν, τὰ ὁποῖα ἐξήγαγε στὴν Γαλλία. Ὁ καπετὰν Ἀναστάσης, ἀφοῦ μὲ τέχνασμα παρέσυρε τὰ καταδικωτικὰ ἀποσπάσματα πρὸς τὰ δυτικὰ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους Κουρῶ—ντάγ, ἐπέδραμε μὲ λίγους συντρόφους του ἀπὸ τὰ ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους λημέρια του καὶ μὲ νυκτερινὲς πορεύεις, συνολικὰ 100 περίπου χλμ. ἔφθασε στὸ ἀγροκλήμα, ἀπήγαγε τὸν Τεχνικὸ Διευθυντὴ, Ραϊμόνδο καὶ τὸν ἔφερε στὸ κρησ-

φύγετό του, απαιτήσας για την απελευθέρωσή του 6000 χρυσές λίρες. Δημιουργήθηκε διπλωματικό θέμα με τὸν Γάλλο Πρεσβευτή, ὁ ὁποῖος ἀπήτησε νὰ σταματήσῃ κάθε ἐνέργεια, πὸν θὰ ἔθετε σὲ κίνδυνο τὴν ζωὴ τοῦ Γάλλου ὑπηκόου καὶ νὰ πληρώσῃ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση τὰ λύτρα, πράγμα πὸν τελικὰ ἔγινε καὶ ἀπελευθερώθηκε ὁ ἀπαχθεὶς.

— Ἡ τολμηρότερη ὁμως ληστρική ἐνέργεια τῆς συμμορίας αὐτῆς, ἦταν ἡ ἐκτροχίαση τῆς ἀμαξοστοιχίας ἔξω ἀπὸ τὸν Σταθμὸ τοῦ Λουλέ—Μπουργὰς καὶ ἡ ληστεία τῶν ἐπιβατῶν της. Νὰ πῶς διεσώθη ἡ περιγραφή τοῦ κατορθώματος ἐκείνου τῆς συμμορίας: Μιὰ σκοτεινὴ νύκτα, ἡ συμμορία ἔβγαλε μερικές σιδηροτροχιὰς σ' ἓνα σημεῖο, ὄχι πολὺ μακρὰ ἀπὸ τὸν ἀνωτέρω Σιδ. Σταθμὸ. Μόλις τὸ γεμάτο μὲ ἐπιβάτες τραῖνο σταμάτησε πάνω στὰ μαλακὰ χῶματα, οἱ συμμοριῖτες, ἀφοῦ μὲ λίγους πυροβολισμοὺς πανικόβαλαν τοὺς ταξειδιῶτες, ἐμπήκαν μέσα στὰ βαγόνια καὶ ἀφήρσαν κάθε εἶδους γυναικεῖα καὶ ἀνδρική κοσμήματα, ὡς καὶ χρήματα, ἀφοῦ ὁμως ἀφήσανε λίγα ἀπὸ αὐτὰ στοὺς ἐπιβάτες, γιὰ τὶς πρώτες ἀνάγκες τους καὶ τὴν συνέχιση τοῦ ταξειδίου τους καὶ κατόπιν ἀπεχώρησαν, χωρὶς κανένα ἄλλο ἐπεισόδιο. Ἐπειδὴ ὁμως μεταξὺ τῶν ληστευθέντων ἦταν καὶ ἀρκετοὶ Εὐρωπαῖοι κ' ἀπὸ αὐτοὺς πιδ πολλοὶ Γάλλοι, δημιουργήθηκε πάλι διπλωματικὸ ἐπεισόδιο μετὰ τὴν Γαλλία, ἡ ὁποία ἀπειλήσε νὰ στείλῃ στὴ Θράκη Γαλλικὰ Στρατ. Ἀποσπάσματα, γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν τάξη καὶ τὴν ἀσφάλεια. Μετὰ ἀπὸ τὴν ληστεία αὐτὴ ὁ Καπετὰν Ἀναστάσης διέλυσε τὴν συμμορία του καὶ μετὰ τοὺς πρώτους συντρόφους του, ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐμείναν ὁμως σὰν κατάλοιπα τῆς συμμορίας, τρεῖς ἀπὸ τοὺς εἰσάρχους της, ἓνας γέρος ἀπὸ τὸ Σχολάριο, ἀσκῶν ἐπὶ 50 ὀλόκληρα χρόνια τὸ ἐντιμὸ ἐπάγγελμα τοῦ ληστοῦ, ἓνας νεαρὸς Βολιώτης, ἀπὸ τὸν πρῶτο πυρῆνα τῆς συμμορίας, καὶ ἓνας ἀκόμα ἄγνωστος. Ἀλλὰ καὶ ἡ μικρὴ αὐτὴ ομάδα, ἐπιχειρήσασα τὴν ληστεία ἑνὸς Ἀρμενίου τοιφλικούχου κοντὰ στὰ Μάλγαρα, καταδιώχθηκε ἀπὸ Τουρκικὰ Στρατιωτικὰ Ἀποσπάσματα καὶ ἐξοντώθηκε κοντὰ στὰ χωριὰ Καστάμπουλη καὶ Ἰντζέκιοι.

Παράλληλα μετὰ τὴν μάστιγα τῆς ληστείας, εἶχε δημιουργηθῆ καὶ ἄλλη, μετὰ τὴν ἐγκατάσταση στὶς γύρω τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους ἐκτάσεις Τούρκων προσφύγων ἀπὸ τὴ Βουλγαρία καὶ τὴν Ἀνατ. Ρωμυλία. Ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τοῦ Βερολίνου τὸ 1878, μετὰ τὶς ὁποῖες τελικὰ δημιουργήθηκαν τὸ Βασίλειο τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας καὶ ἡ Ἀυτόνομη Ἡγεμονία τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους κατοίκους των, ἄρχισαν νὰ μεταναστεύουν πρὸς τὴν Τουρκία. Ἐνα μέρος ἀπὸ αὐτούς, μετὰ τὶς οἰκογένειές τους φορτωμένους στὰ βοῦδάμαξα ἢ τὶς νταλίκες τους, διέσχισαν τὴ Θράκη πρὸς τὴν Κων)πολι, Ραιδεστὸ καὶ Καλλίπολη γιὰ νὰ διεκπεραιωθοῦν στὶς ἀπέναντι Μικρασιατικὰ ἀκτές. Οἱ

πὺ πολλοὶ ὄμως ἀπὸ αὐτοὺς ἐγκαταστάθηκαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ Κυβέρνηση στὶς βορείως καὶ δυτικῶς τοῦ Ἱεροῦ Ὁρους περιοχῆς Χαριουπόλεως, Μικρῆς Γεφύρας, Μαλγάρων καὶ Κεσσάνης, γιὰ νὰ ἐνισχύουν τὸν ἐντόπιον Τουρκικὸν πληθυσμόν, ὃ ὁποῖος εἶχεν ἐλαττωθῆ ἐπικίνδυνα. Δημιουργήθηκαν ἔτσι περὶ τὰ 300 καινούργια Τούρκικα χωριά, σὲ μιὰ ζώνη βάθους 50 περὶπου χλμ. γύρω ἀπὸ τὸ Ἱερὸ Ὁρος. Σημειωτέον, ὅτι λίγο ἐνωρίτερα στὸ χῶρον αὐτό, εἶχαν ἐγκατασταθῆ γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν καὶ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ἀσία, οἱ γνωστοὶ Ἰκονιάριοι ἢ Κονιάριοι, ἐξ οὗ καὶ Κονιαροχώρια ἀπεκλήθησαν ἀπὸ τοὺς Γανοχωριῖτες τὰ χωριά τους. Ἡ ἐγκατάσταση αὐτῆ τῶν προσφύγων ἐκείνων Τούρκων, ἔγινε βάσει σχεδίου καὶ ἀπέβλεπε στὴν ἀπομόνωση τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν Γανοχώρων, ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπον Ἑλληνισμόν τῆς Θράκης. Πολλὰ ἀπὸ τὰ καινούργια αὐτὰ Τουρκοχώρια ἰδρύθηκαν στὰ εὐφορώτερα μέρη καὶ κατελήφθησαν χωράφια, πὺ ἀνῆκαν στὰ Ἑλληνικὰ χωριά, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ σημειώνωνται τακτικὰ προστριβῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, πρᾶγμα πὺ μεγάλωνε τὰ πάθη ἀνάμεσα στὶς δύο Ἐθνότητες. Οἱ καινούργιοι αὐτοὶ Τουρκοπρόσφυγες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτιοανατολικὴν Βουλγαρία, ἦταν βέβαια πὺ ἐργατικοί, παραγωγικοὶ καὶ λιτοδίαιτοι ἀπὸ τοὺς Κονιάρους Τούρκους. Ἦταν ὄμως καὶ πὺ βάρβαροι καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς συνεργαζόμενοι μὲ Τσερκέζους (Κιρκασίους), ἀπομεινάρια τῆς Τουρκικῆς Στρατιᾶς τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877—1878, ἐπεδίδοnton σὲ ληστείαι εἰς θάρος Χριστιανῶν ταξιδιωτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἔπαιρναν χρῆματα, ἐνδύματα, ἀκόμα καὶ ζῶα. Ἐφθάναν μέχρι τοῦ σημείου νὰ εἰσβάλουν σὲ ἑλληνικὰ χωριά, νὰ βασανίζουν, νὰ ληστεύουν, ἀκόμα καὶ νὰ σκοτώνουν πλούσιους Ἑλλήνες χωρικοὺς.

Ἐπιπλέον ἀπὸ τὴν ληστείαν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση ἀπεφάσισε πὺ νὰ δράσῃ. Ὁ Σουλτάνος Χαμῆτ, διώρισε ἑκτακτον Ἀντιπρόσωπὸν τοῦ τὸν Ἐντιπ Πασᾶ καὶ ἀνέθεσε σ' αὐτὸν ἐν λευκῷ τὴν ἐντολήν νὰ πατάξῃ τὴν ληστεία, ἢ ὁποῖα τόσο ἐξέθετε τὸ Κράτος, ἀπέναντι στὴν πολιτισμένην Εὐρώπην, ἐγκρίνοντας κάθε μέτρον καὶ ἐνέργειάν του, χωρὶς καμμιὰ ἐξέταση.

Πρώτη ἐνέργεια τοῦ Πασᾶ ἐκείνου ἦταν νὰ κατακλύσῃ μὲ καταδιωκτικὰ Ἀποσπάσματα ὅλα τὰ ὄρεινὰ χωριά τοῦ Ἱεροῦ Ὁρους καὶ ἰδιαιτέρα τὰ ὑποπτα γιὰ ὑπόθαλην τῶν ληστῶν, Καστάμπολη, Ἰντζέκιοι, Σιμιτλή κ.ἄ. Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν Στρατοκρατίαν ἐκείνην ὑπέφεραν πὺ πολὺ τὰ Ἑλληνικὰ χωριά, γιὰτὶ ὑποχρεωνόταν νὰ παρέχουν στέγη καὶ νὰ συντηροῦν τὰ Ἀποσπάσματα, ἀποφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν μὲ αὐτὰ στὴν ταχύτερην ἐξόντωση τῶν ληστῶν καὶ συγχρόνως νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς πολυδάπανους καὶ ἀνεπιθύμητους μουσαφιρηδῆς τους. Στὴν συνεργασία αὐτῇ, ὀφείλεται καὶ ἡ ἐξόντωση τῆς τελευταίας τριμελοῦς συμμορίας. Οἱ διάφοροι Σύνδεσμοι ἐξοντῶ-

θηκαν, καὶ τὸ Ἱερὸ Ὄρος, πὺν ἐπὶ 10 ὀλόκληρα χρόνια ἀποτελοῦσε λημέρι καὶ ὀρηγήριον τῶν Ἑλλήν. συμμοριῶν, οἱ ὁποῖες ἐτρομοκράτησαν καὶ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνηση καὶ τὸν τουρκικὸν πληθυσμὸν τῆς Θράκης, ξεκαθάρισε. Καὶ ἐκεῖνοι οἱ λίγοι ληστὲς τῆς συμμορίας τοῦ καπετὰν Νικόλα, πὺν εἶχαν γλυτώσει ἀπὸ τῆς συμπλοκῆς τοῦ Ἑλμαλή, ἀποτραβήχθησαν στὰ χωριά τους καὶ ἔζησαν τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τους εἰρηνικά.

Ἐπῆρχαν ὁμως ἀκόμα οἱ συμμορίες τῶν Τούρκων πεχλιβάνηδων, οἱ ὁποῖοι συνεργαζόταν μὲ διαφόρους Τούρκους Μπέηδες τσιφλικούχους καὶ ἐλυμαίνοντο ὅλες τὶς πεδινὲς περιοχὰς τῆς Θράκης. Ὁ Ἐντίπ Πασᾶς ὁμως ἦταν ἐντεταλμένος γιὰ τὴν πλήρη ἀποκατάσταση τῆς τάξεως, καὶ τὴν ἐξόντωση ὅλων τῶν κακοποιῶν στοιχείων, ἀνεξαρτήτως ἐθνότητος. Ἀπερίσπαστος τώρα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἑλλήν. συμμοριῶν, ἐπεδόθη μὲ ζήλο καὶ στὴν ἐξόντωση τῶν τουρκικῶν. Μὲ τὸ δίκτυο μυστικῶν πληροφοριῶν, πὺν εἶχε ἀναπτύξει, ἐπιπροφορεῖτο κάθε παράνομη ἐνέργεια, καθὼς καὶ τοὺς δρᾶστες καὶ τοὺς ἠθικοὺς αὐτουργοὺς, (συνήθως Μπέηδες τσιφλικούχους). Καὶ τοὺς μὲν πρώτους, ὅσους ἔπιανε, τοὺς κρεμοῦσε μέσα στὰ χωριά τους, τοὺς δὲ Μπέηδες, τοὺς ὑπέβαλε σὲ ἐξευτελιστικὸ ξυλοδαρμὸ (πολλὲς φορὲς μέχρι αἵματος). Ἴσως νὰ ἔβγαζε καὶ τὸ ἄχτι τοῦ ὀ Πασᾶς ἐκεῖνος, πὺν ἦταν Ἀλβανός. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐτρομοκράτησε καὶ ἐξευτέλισε τόσο πολὺ τὸ τουρκικὸ στοιχεῖο στὴν ὕπαιθρο τῆς Θράκης, καὶ τοὺς πεχλιβάνηδες του, ὥστε ἐπὶ 20 περίπου χρόνια, μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Τουρκικοῦ Συντάγματος τοῦ 1908, ἐπεκράτησε πλήρης τάξις καὶ ἀσφάλεια στὴν περιοχὴ τῶν Γανοχώρων, τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους καὶ γενικὰ στὴν Θράκη. Ἔτσι τόσο οἱ πλανόδιοι ἔμποροι τοῦ Ἰντζέκιοῦ, ὅσο καὶ τῶν ἄλλων χωριῶν τῶν Γανοχώρων, ἐταξίδευαν ἀφοβα σ' ὀλόκληρη τὴν Θράκη, συναλλασσόμενοι μὲ τοὺς Τούρκους χωρικοὺς, ἐντόπιους καὶ πρόσφυγες καὶ τοὺς Ἑλλήνες κατοίκους τῶν χωριῶν καὶ τῶν πόλεων. Ἰδιαιτέρως οἱ Ἰντζεκιώτες καὶ Στερνιώτες πλαν. ἔμποροι, ὄργωναν καθημερινὰ ὅλη τὴν Ἀνατ. Θράκη καὶ τὴ Δυτικὴ μὲ τὰ ἄλογά τους, πωλοῦντες, ἀγοράζοντες, ἢ καὶ ἀνταλλάσσοντες τὰ ἐμπορεύματά τους. Μὲ τὸ ἐπικερδὲς αὐτὸ ἐπάγγελμα, πολλοὶ Ἰντζεκιώτες ἐδημιούργησαν κεφάλαια, μὲ τὰ ὁποῖα ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὴν πληγὴ τῆς τοκογλυφίας, ἀγόρασαν καλλιεργήσιμες γαῖες ἀπὸ τὸ γειτονικὸ τουρκοχώρι Ταταρλή καὶ ἐπεδόθησαν στὴν καλλιέργειά τους· ἄλλοι πάλιν, ἀγόρασαν ποίμνια προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἐπεδόθησαν στὴν κτηνοτροφία στὶς δασωμένους ἐκτάσεις τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Ἡ περίοδος ἐκείνη ἀπὸ τὸ 1800 ὡς τὰ 1910, ἦταν ἀπὸ τὶς εὐτυχέστερες γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸν τῶν Γανοχώρων καὶ γενικὰ τῆς Θράκης.

γ. Τὰ Γανόχωρα, μετὰ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ Τουρκικοῦ Συντάγματος τοῦ 1908.

Ἡ ἀνακήρυξη τοῦ Συντάγματος ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους τὸν Αὐγούστο τοῦ 1908 μὲ πολλαπλὰς ἐπαγγελίας ἰσότητος, ἀδελφοσύνης καὶ δικαιοσύνης, οἱ ὁποῖες ἔχαροποίησαν ἀρχικὰ ὅλους τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἦταν φυσικὸ νὰ προκαλέσῃ ἀνάλογα αἰσθήματα καὶ στὸν Ἑλληνικὸ πληθυσμὸ δλόκληρης τῆς Θράκης καὶ φυσικὰ καὶ τῶν Γανοχώρων. Ἐπίστευσαν κ' αὐτοί, ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἀπέβαλλαν τὴν ἀγέρωχη συμπεριφορὰ τους, ὅτι θὰ ἔπαυαν νὰ χαρακτηρίζουν τοὺς Χριστιανοὺς μὲ τὴν ἀπαίσια καὶ ὑβριστικὴ ἐκφραση τοῦ «Γκιαούρ», ὅτι θὰ εὔρισκαν τὸ δίκαιόν τους ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ δικαιοσύνη. Γρήγορα ὅμως κατάλαβαν, πὼς σκοπὸς τῶν Νεοτούρκων ἦταν νὰ ἐξισώσουν τοὺς ἄλλοεθνεῖς πληθυσμοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας, πρὸς τοὺς Τούρκους, μόνο στίς ὑποχρῶσεις, ὄχι ὅμως καὶ στὰ δικαιώματα. Στὴν οὐσία μάλιστα ἀπέβλεπαν, στὸ νὰ ἀφαιρέσουν καὶ αὐτὰ τὰ λίγα προνόμια, πὸν εἶχαν οἱ Ἕλληνες στὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ θέματα καὶ νὰ τοὺς ἐπιβάλλουν τὴν ὑποχρεωτικὴ στρατιωτικὴ θητεία μαζὺ μὲ τοὺς Μουσουλμάνους, οἱ συνήθειες καὶ στρατ. ἀγωγή τῶν ὁποίων, ἦταν ἀντίθετη μὲ ἐκεῖνες τῶν μὴ Μουσουλμάνων. Ἦταν δὲ τόση ἡ ἀπέχθεια τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων πρὸς τὴν ἄρχουσα Ὀθωμανικὴ Ἐθνότητα, ὥστε κανένας Γανοχωριτὴς δὲν παρουσιάσθηκε γιὰ κατάταξη στὸν Τουρκικὸ Στρατό. Ἄλλοι ἀπεδήμησαν στὴν Ἀμερικὴ —κ' αὐτοὶ ἦταν οἱ πρῶτοι Θρακιῶτες, πὸν μετηνάστευσαν στὴν ἀπομεμακρυσμένη ἐκείνη χώρα— ἄλλοι διέφυγαν στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα κ' ἄλλοι κατέφυγαν σὲ ἀπόκρημνες δασωμένες τοποθεσίες τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ αὐτὴ ἀποχὴ τῶν Γανοχωριτῶν ἀπὸ τὴν στράτευση, οἱ Τούρκοι τοὺς κατηγοροῦσαν ὡς «Haïn» καὶ «Namıkci», δηλαδὴ προδότες καὶ ἀχάριστους.

δ. Οἱ φοβεροὶ σεισμοὶ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1912.

Χαροῦμένη κ' εὐτυχισμένη κυλοῦσε ἡ ζωὴ στὰ Γανόχωρα, μέχρις ὅτου τὰ κτύπησε ἡ πρώτη καθολικὴ συμφορὰ: οἱ σεισμοὶ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1912. Εἶχαν βέβαια ταλαιπωρηθῆ πολλὰς φορὰς ἀπὸ σεισμικὰς θεομηνίας τὰ Γανόχωρα. Σκληρότερα ὅμως ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ ἐδοκιμάσθηκαν ἀπὸ τὸν φοβερὸ σεισμό, πὸν ἔγινε τὴν νύκτα τῆς 26ης πρὸς 27ην Ἰουλίου 1912. Τὸ σεισμὸ αὐτὸν περιέγραψαν τὰ «**Ἀπ' ὄλα**», πὸν ἐξεδίδοντο τότε στὴν Κωνσταντινούπολη. Στίς 26 ἦταν ἡ γιορτὴ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ στίς 27 ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἡμέρα πὸν ἐγιώρταζε τὸ χωριὸ Κούμβιο, γειτονικὸ μὲν πρὸς τὰ Γανόχωρα, ὑπαγόμενον ὅμως στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπαρχία τῆς Ραιδεστοῦ. Γύρω στὰ μεσάνυκτα καὶ ἐνῶ ὄλοι οἱ κάτοι-

και κουρασμένοι κοιμόταν, ένας φοβερός κραδασμός και μια τρομερή υποχθόνια βοή έξύπνησαν όλους. "Ολόκληρο τó 'Ιερό "Όρος, οί λόφοι, οί βράχοι έχόρευαν τόν πυρρίχιο χορό και φαινόταν πώς θα χωρισθοϋν και θα βυθισθοϋν στό χάος. "Η πρώτη δόνηση, που ήταν και ή μεγαλύτερη από τις άλλες που ακολούθησαν, ήταν και ή πιο σφοδρή και διήρκεσε 16 δευτερόλεπτα. "Όπως καθώρισαν οί σεισμολόγοι, που έπεσκέφθησαν τή σεισμόπληκτη περιοχή, τó έπίκεντρο του σεισμοϋ βρισκόταν στις ανατολικές προς τήν Προποντίδα πλαγιές του 'Ιεροϋ "Όρους, ανάμεσα στα χωριά Γάνο, Χώρα, Πλάτανο, Μηλιό και Καλαμίτσι. Γι' αυτό, αν και ολόκληρη ή περιοχή τής Θράκης έσεισθηκε, τήν μεγαλύτερη καταστροφή υπέστησαν τά κυρίως Γανόχωρα προς τις άκτές τής Προποντίδος, ολιγότερη δέ τά χωριά τής δυτικής πλευράς του 'Ιεροϋ "Όρους. Μέσα στα 16 εκείνα δευτερόλεπτα, όλα τά Γανόχωρα μεταβλήθηκαν σε έρείπια και τó χειρότερο, στις τρεις μεγαλύτερες κωμοπόλεις, Χώρα, Μυριόφυτο και Περίστασι, έξερράγησαν πολλές πυρκαϊές σε πολλά συγχρόνως σημεία, οί όποιες έτροφοδοτήθηκαν από τά άφθονα οίνοπνευματώδη ποτά, που υπήρχαν σε όλα σχεδόν τά σπίτια και τά καταστήματα. "Από τις πυρκαϊές εκείνες τó κακό ολοκληρώθηκε και πάνω από δύο χιλιάδες άνθρωποι βρήκαν οίκτρο θάνατο κάτω από τά έρείπια, ή κάηκαν ζωντανοί από τις φλόγες. Μονάχα τó Καλαμίτσι είχε 160 νεκρούς, ή δέ Χώρα, πάνω από 200 (από τούς όποιους πολλοί εκάηκαν ζωντανοί, κάτω από τά έρείπια). Δέκα πέντε άτομα, που απέκλεισθησαν από γκρεμισμένες οικοδομές, εκάηκαν έξ αποστάσεως από τις φλόγες τών καιομένων τριγύρω σπιτιών. «Τά ψητά τής Χώρας» έγγραφαν τότε οί εφημερίδες.

Γιά τήν άμεση βοήθεια τών σεισμολήκτων έφθασαν τήν επομένη από κωμοπόλεις και χωριά τών άπέναντι άκτών τής Προποντίδος, ποσότητες άρτου, βαρέλια με νερό και διάφορα οικιακά είδη. "Εφθασαν επίσης και άλλα βοηθήματα από τήν Κωνσταντινούπολη, τά όποια έστειλε ή Πατριαρχική "Επιτροπή "Εράνων για τούς σεισμολήκτους. Μονάχα ή Τουρκική Κυβέρνηση επέδειξε αδιαφορία γιατί οί σεισμολήκτοι στήν ολότητά τους (τά 95%), ήταν "Ελληνες. "Ενδεικτική τής αδιαφορίας της ήταν ή συμπεριφορά του αποσταλέντος στήν Περίσταση εκπροσώπου της, ό όποιος είχε έντολή να διαθέση 200 λίρες!!!, από τις όποιες διέθεσε μονάχα 20 για τήν έπισκευή του ύδραγωγείου τής Περιστάσεως. "Η ανάμνηση τής τραγικής εκείνης συμφοράς, παραμένει ακόμα ολοζώντανη στήν μνήμη τών έπιζώντων Γανοχωριτών.

ε. *Οί Βαλκανικοί Πόλεμοι του 1912 — 1913.*

"Ακολούθησαν οί Βαλκανικοί πόλεμοι του 1912—1913, οί όποιοι έστάθηκαν σωστή θεομηνία για τήν περιοχή τών Γανοχώρων, όπως άλλωστε και

για ὁλόκληρη τὴ Θράκη, ἡ ὁποία λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ τῆς γεωπολιτικῆς διαμορφώσεως τῶν ἐμπολέμων Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἀπετέλεσε τὸ κύριο θέατρο τῆς Βουλγαρικῆς πολεμικῆς δράσεως.

Μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Α΄ Βαλκανικοῦ Πολέμου στὶς 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912, τρεῖς Βουλγαρικῆς Στρατιῆς εἰσέβαλαν στὴ Θάρακη. Καὶ ἐνῶ ἡ μιά ἀπὸ αὐτὲς ἀπωθοῦσε τὶς στὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Τοῦντζα τουρκικὲς δυνάμεις καὶ πολιορκοῦσε τὴν Ἀδριανούπολη, οἱ ἄλλες δύο, μετὰ τὶς νικηφόρες γι' αὐτὲς μάχες τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Λουλέ—Βουργάζ, κατελάμβαναν τὴν μέχρι Τσατάλτζας περιοχὴ τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ τὴν μεταξὺ Σηλυβρίας καὶ Γάνου παραλιακὴ ζώνη τῆς Προποντίδος, καθὼς καὶ τὰ ὄρεινά χωριά τῶν βορειῶν κρασπέδων τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Συγχρόνως ἄλλες Βουλγαρικῆς δυνάμεις δυτικώτερα, κατελάμβαναν τὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ Ἀνατολ. Μακεδονία. Ἡ νοτιοδυτικὰ τοῦ Γάνου παραλιακὴ γραμμὴ τῶν Γανοχώρων, ἔμεινε στὰ χέρια τῶν Τούρκων, παρὰ τὶς δύο μεγάλες ἐπιθετικῆς προσπάθειες τῶν Βουλγάρων στὶς 24 καὶ 30 Νοεμβρίου 1912. Ἔτσι, κατὰ τὴ σύναψη τῆς ἀναχωρῆς τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1912, ἡ μέχρι τὸ Γάνο ἀπὸ βορειο-ανατολῶν περιοχὴ τῶν Γανοχώρων, κατεῖχeto ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἡ Χώρα ἦταν οὐδέτερη ζώνη καὶ ἡ ἀπὸ Κερασιᾶς πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ, ἐκρατεῖτο ἀπὸ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα. Δύο σειρὲς πασσάλων, ἡ μία μεταξὺ Γάνου καὶ Χώρας μὲ Βουλγαρικῆς σημαῖες καὶ ἡ ἄλλη, μεταξὺ Χώρας καὶ Κερασιᾶς μὲ Τουρκικῆς, ὑλοποιοῦσαν τὴν γραμμὴ ἀναχωρῆς στὴν περιοχὴ ἐκείνη.

Στὶς 23)24 Ἰανουρίου 1913, ἡ ἀναχωρὴ διεκόπη καὶ οἱ ἐπιχειρήσεις ξανάρχισαν. Οἱ Βούλγαροι προήλασαν νύκτα μὲ καταρρακτώδη βροχὴ καὶ κατέλαβαν ὅλη τὴν ἀπὸ Χώρας μέχρι Μυριοφύτου περιοχὴ. Λίγες μέρες ἀργότερα, στὶς 7—9 Φεβρουαρίου καὶ ἐνῶ οἱ Βούλγαροι πολιορκοῦσαν ἀκόμα τὴν Ἀδριανούπολη, ἐνῶ οἱ κύριες δυνάμεις τους ἦσαν καθηλωμένες μπροστὰ στὴν γραμμὴ τῆς Τσατάλτζας, ἰσχυρὲς τουρκικῆς ἀποβατικῆς δυνάμεις (τὸ Χ Σῶμα Στρατοῦ, δυνάμειος 40.000 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Φακρῆ Πασᾶ, μὲ Ἐπιτελάρχην τὸν διαβόητο Ἐμβέρ Μπέη, τὸν ἐμπνευστὴ καὶ ὀργανωτὴ τῆς ἐπιχειρήσεως), ἐπιβασμένες σὲ 40 περίπου μεταγωγικὰ πλοῖα καὶ ὑποστηριζόμενες ἀπὸ τὰ πυρὰ 7—8 τουρκικῶν πολεμικῶν, ἐνήργησαν ἀπόβαση στὴν Περίστασι, μὲ σκοπὸ νὰ προσβάλουν ἀπὸ τὰ νῦτα τὶς Βουλγαρικῆς Στρατιῆς, καθ' ὃν χρόνον ἄλλες Τουρκικῆς δυνάμεις, ἐξορμοῦσαι ἀπὸ τὶς περιοχὲς Μπουλαῖρ τῆς Καλλιπόλεως, τῆς Ἰσατάλτζας καὶ τῆς Μαύρης Θαλάσσης, θὰ τὶς προσέβαλλαν κατὰ μέτωπο. Ἡ ἀνικανότης ὁμῶς τῶν ἀποβατικῶν δυνάμεων, ἐπέτρεψε στοὺς Βουλγάρους νὰ ἐνισχυθοῦν γρήγορα στὴν περιοχὴ ἐκείνη καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Πυροβολικοῦ τους, νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἀποβατικὴ ἐκείνη ἐνέργεια τῶν Τούρκων. Τὰ ἀπὸ τουρκικὰ Τάγματα, ποὺ εἶχαν ἀποβιβάσθῃ, ἀφοῦ ὑπέστησαν βαρεῖες ἀπώλειες, ἐπιβιβά-

σθηκαν και πάλι στα πλοία και ή Τουρκική Αρμάδα ανέκρουσε πρύμναν και κατέφυγε στην Καλλιπολη. Μετά την άποτυχία αυτή των Τούρκων, οι Βούλγαροι κατέλαβαν και την μέχρι Περιστάσεως παραλιακή ζώνη και ολοκλήρωσαν έτσι την κατοχή όλης τής περιοχής των Γανοχώρων, ή οποία ξμεινε στα χέρια τους, επί πέντε σχεδόν μήνες. Κατά τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ Γανόχωρα υπέστησαν ἄγρια λεηλασία και βασανιστήρια, ιδιαίτερα μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ Β', μετὰξὺ Ἑλληνοσέρβων και Βουλγάρων πολέμου. Τὸ Καλαμίτσι, ποὺ ἦταν ἄλλωστε σχεδὸν κατεστραμμένο ἀπὸ τὸν σεισμὸ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1912 ἐπυρπολήθηκε ὁλότελα. Σ' αὐτὰ, ὅπως και στὴ Λούπιδα και στὴ Στέρνα οἱ Βούλγαροι κατασκεύασαν χαρακώματα και πυροβολεῖα. Ἔτσι, ὅταν οἱ ἀπαίσιοι ἐκείνοι γείτονές μας ἔφυγαν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1913 ἀπὸ τὴν Ἄνατ. Θράκη, τὸ Καλαμίτσι ξανακτίσθηκε, ἕνα μέρος στὴν παλιὰ θέση: τὸ Ἄνω Καλαμίτσι και ἕνα μέρος στὴν παραλία: τὸ Κάτω Καλαμίτσι.

Ἐκαμαν και ἄλλο κακὸ οἱ Βούλγαροι στὴν περιοχὴ ἐκείνη και γενικὰ στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη: Γιὰ νὰ ὑποδουλίσουν τὴν ἔχθρα ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες και Τούρκους κατοίκους και ἐμποδίσουν τὴν κοινὴ ἐναντίον τους ἀντίδραση, υπεκίνησαν τοὺς Ἕλληνες κατοίκους τῶν ὄρειῶν χωριῶν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, σὲ λεηλασία και διαρπαγὴ τῶν γειτονικῶν τους τουρκικῶν χωριῶν. Ἔτσι, στὴν ἀρχὴ λίγοι φιλόρπαγες Ἰντζεκιώτες και Κασταμπολίτες, υπέκλυψαν τὸν πειρασμὸ αὐτὸ και ὄπλισθέντες ἐπετέθησαν στὰ γειτονικά τους τουρκοχώρια Μπέογλου και Ταταρλή, ἔδιωξαν τοὺς Τούρκους κατοίκους, ἐλεηλάτησαν τὰ σπίτια τους και διήρπασαν μικρὰ και μεγάλα ζῶα και ὅ,τι ἄλλο χρήσιμο θρῆκαν ἐγκαταλελειμένο. Τὸ κακὸ αὐτὸ σὲ λίγο ἐγενικεύθηκε και μαζὶ με τοὺς Ἰντζεκιώτες και Κασταμπολίτες κάτοικοι και πολλῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωριῶν, ὅπως τὸ Παλαμοῦτι, τὸ Σεντοῦκι και τὸ Σιμιτλή, ἐπέπεσαν σ' ὅλα σχεδὸν τὰ τουρκικὰ χωριὰ τῆς τουρκικῆς ζώνης, τὰ ὁποῖα ἦταν πλησιέστερα πρὸς τὰ ἑλληνικά, τὰ ἐλεηλάτησαν και πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ κατέστρεψαν, ἐνῶ οἱ Τούρκοι κατέφευγαν στὰ δυτικότερα τουρκοχώρια.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας αὐτῆς τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν, ἦταν νὰ ἀναζωπυρωθῇ τὸ ἐναντίον τους πάθος τῶν Τούρκων και νὰ γενικευθῇ πάλι ἐντονο τὸ αἶσθημα τῆς ἐκδικήσεως, ὅπως ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877—1878. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἄσκοπα, γιατί οἱ Βούλγαροι, ἀφοῦ ἐπέτυχαν τὸ σκοπὸ τους, τὸ νὰ σπείρουν δηλαδὴ τὸ μῖσος και τὴ διχόνοια ἀνάμεσα στὶς δύο Ἐθνότητες, ἀνάγκασαν τοὺς Ἕλληνες χωρικούς νὰ παραδώσουν σ' αὐτοὺς ὅλα τὰ ζῶα ποὺ διήρπασαν, βῶδια, πρόβατα και ἵπποιδι, τὰ ὁποῖα ἐχαρακτήρισαν σὰν λάφυρα τοῦ βουλγαρικῶν στρατευμάτων. Πολλοὶ μάλιστα μαζὶ με τὰ διαρπαγέντα ζῶα, ἔχασαν και τὰ δικὰ τους. Τὸ μόνον κέρδος μερικῶν ὄρειῶν ἑλληνικῶν χωριῶν, ὅπως ἡ Καστάμ-

πολις, τὸ Ἰντζέκιοῖ καὶ τὸ Σιμιτλή, ἦταν νὰ ἀγοράσουν ἀπὸ Βουλγάρους στρατιώτες ὄπλα καὶ πυρομαχικά, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξώπλισαν τὶς ἔνοπλες δυνάμεις τους.

Ἔτσι τὰ Γανοχώρα, τὰ ὁποῖα γιὰ τὴν ἐλληνικότητά τους, ἀποτελοῦσαν ἀνέκαθεν ἀντικείμενο μίσους τῶν Τούρκων, ἐπέσυραν πάλιν ἄγριο τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεώς τους, ὅταν δὲ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1913 οἱ τουρκικὲς Στρατιές, ἐπωφελοῦμενες ἀπὸ τὶς νίκαις τῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων στὸν Β' Βαλκανικὸ κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμο, ἀνεκατέλαβαν τὴν Ἀνατ. Θράκη μέχρι τὴν Ἀδριανούπολη, οἱ Τούρκοι, παρακινούμενοι ἀπὸ τὶς ἐπίσημες τουρκικὲς ἀρχές, ἐξετράπησαν σὲ ἀκατανόμαστες πράξεις βίας καὶ λεηλασιῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Διοικηταὶ τῶν τουρκικῶν Στρατιῶν, πού προήλαυναν ἀπὸ τὴν Τσατάλτζα καὶ τὸ Μπουλαῖρ τῆς Καλλιπόλεως πρὸς τὴν Ἀδριανούπολη (διασχίζοντας ἢ μιὰ τὴν Τυρολόη, τὸ Λουλέ Βουργάζ, τὸ Μπαμπᾶ Ἐσκῆ καὶ τὶς Σαράντα Ἐκκλησίες καὶ ἢ ἄλλη τὴν περιοχὴ τῆς Κεσσάνης, Μαλγάρων, Χαριουτόλεως καὶ Μακρῶς Γεφύρας) καταλαμβανόταν ἀπὸ μανία στὴ θέα τῶν κατεστραμμένων τουρκικῶν χωριῶν καὶ τῶν ἀνέπαφων ἐλληνικῶν. Ἰδιαιτέρα, οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς προερχομένης ἀπὸ τὴν περιοχὴ Καλλιπόλεως Στρατιᾶς, Μαχμούτ καὶ Μουχτάρ Πασάδες, μὲ τὸ σύνθημα «Γιάγκιν, γιάμα, κέσιν», δηλαδὴ «κάψτε», παρέδωσαν στὴν καταστροφὴ 48 ἐλληνικὰ χωριά, ἀπὸ τῶν βορειοδυτικῶν πλαγιῶν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, μέχρι τὸν ποταμὸ Ἐργίνη. Φυσικὰ τὰ ὄρεϊνὰ Γανοχώρα καὶ ἰδιαιτέρα τὰ προαναφερθέντα ἐλληνικὰ χωριά, ἐπλήρωσαν μὲ τὸ παραπάνω τὴν ἐκδικητικὴ μανία τῶν ἐπαυελθόντων Τούρκων.

Οἱ λεηλασίες καὶ παντὸς εἶδους πιέσεις καὶ διωγμοὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῶν Γανοχώρων, ἐσυνεχίσθησαν σ' ὅλο τὸ β' ἡμῖσι τοῦ 1913 καὶ συστηματοποιήθηκαν ἀπὸ τὸν Μάρτιο τοῦ 1914, σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ μισέλληνα Γερμανοῦ Στρατηγοῦ Λίμαν Φὸν Σάντερ Πασᾶ, ὁργανωτοῦ τοῦ Τουρκικοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Στρατοῦ. Τὸ τί ὑπέφερε ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς τῶν Γανοχώρων ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού ξαναγύρισαν στὴν Ἀνατ. Θράκη, μέχρι τῆς κηρύξεως κατὰ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1914 τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου καὶ ἐν συνεχείᾳ, σ' ὅλη τὴν διάρκειά αὐτοῦ, ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Τουρκίας μέχρι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης τὸν Ἰούλιο τοῦ 1920, ἴδεν εἶναι δυνατὸν νὰ περιγραφῆ. Μιὰ ἀμυδρὴ εἰκόνα τῆς φρικτῆς ἐκείνης γιὰ τοὺς Γανοχωρῖτες ἐποχῆς, δίνει ὁ παρατιθέμενος ἐν εἴδει παραρτήματος στὸ τέλος τῆς παρουσίας κατάλογος φονευθέντων καὶ κακοποιηθέντων κληρικῶν καὶ καταστραφεισῶν ἐν ὄλω ἢ ἐν μέρει, Ἐκκλησιῶν, Μοναστηριῶν καὶ Παρεκκλησιῶν, ὡς καὶ οἱ περιλήψεις μερικῶν ἐγγράφων, ἐκθέσεων καὶ ἐκκλήσεων Κοινοτικῶν Ἀρχόντων πρὸς τὶς δύο Μητροπόλεις τῶν Γανοχώρων καὶ δι' αὐτῶν πρὸς τὸ Οἰκουμενικόν

Πατριαρχεῖον καὶ τὶς γετονικὲς Μητροπόλεις Ἡρακλείας καὶ Καλλιπόλεως, τὶς ὁποῖες ὑπέβαλλαν κατὰ καιροῦς ὑπὸ τὸ κράτος ἀπογνώσεως καὶ οἱ ὁποῖες παρατίθενται σὸ τέλος, ὑπὸ μορφὴν παραρτήματος κ' αὐτές.

Πρωτεργάτης στοὺς διωγμοὺς τῶν ἑλληνικῶν χωριῶν τῆς Θράκης, ἦταν τὸ Τουρκικὸ Κομιτάτο, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν ἀνοχή, ἀκόμα καὶ τὴν ἐνθάρρυνση τῶν ἐπισήμων τουρκικῶν Ἀρχῶν, ἐφήρμοσε κατὰ γράμμα τὸ σχέδιον ἐξοντώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ τῆς Θράκης πληθυσμοῦ, τοῦ προαναφερθέντος μισέλληνος Γερμανοῦ Στρατηγοῦ Λίμαν Φὸν Σάνδερ Πασᾶ. Μέχρι τὸν Ἰούνιον τοῦ 1914, ἐξαναγκάσθησαν σὲ ἐκπατρισμὸ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι ὄλων σχεδὸν τῶν πεδινῶν ἑλληνικῶν χωριῶν τῆς Ἀνατ. Θράκης. Εἶχαν ἀπομείνει τὰ παράλια μονάχα χωριά τῶν Γανοχώρων καὶ μερικὰ ἀπὸ τὴν ὄρεινὴν περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Ἄλλ' ἂν τὸ ξερριζῶμα τῶν ἑλληνικῶν χωριῶν τῶν πεδινῶν περιοχῶν τῆς Θράκης, ἦταν σχετικὰ εὐκόλο, δὲν συνέβαινε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ εὐρισκόμενα στὶς πλαγιὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους. Ἰδιαίτερα τὰ προαναφερθέντα χωριά, δύο στὶς πρὸς τὴν Προποντίδα πλαγιὰς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ἡ Στέρνα καὶ ἡ Λούπιδα καὶ τρία στὶς βόρειες καὶ βορειοανατολικὰς πλαγιὰς του, ἡ Καστάμπολις, τὸ Ἰντζέκιοι καὶ τὸ Σμιτλή (τὸ τελευταῖον ἂν καὶ ὑπήγετο στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπαρχία Ραιδεστοῦ, ἐθεωρεῖτο κ' αὐτὸ σὰν Γανοχωρίτικο), ἦταν τὸ κάρφος στὰ μάτια τῶν Τούρκων γιὰ τὴν πάλλημα τῶν 15 περίπου χιλιάδων κατοίκων τους καὶ τὸ ἀνυπότακτο τοῦ χαρακτῆρα τους, ἀπὸ τὰ χρόνια ἀκόμα τῶν γενιτσάρων καὶ ὁ φόβος καὶ τρόμος τῶν τουρκικῶν χωριῶν τῆς πεδινῆς περιοχῆς σὲ κάθε περίπτωσι διαταράξεως τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ἰδιαίτερα, ὅπως προανέφερα, τὰ χωριά Στέρνα καὶ Σμιτλή, ἦταν ἀπάτητα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ αὐτὰ ἀκόμα τὰ Τουρκικὰ Ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ἐπιχειροῦσαν νὰ μπουτῶν στὴν Στέρνα ἢ τὸ Σμιτλή, γιὰ νὰ συλλάβουν τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο Ὀπλαρχηγό, ἢ τοὺς λίγους, μὰ ἀνδρείους συντρόφους τους, κατατροπώνονταν ἀπὸ τοὺς γενναίους ἐκείνους χωρικοὺς—μαχητὰς, οἱ ὁποῖοι, ὀχυροῦμενοι πίσω σὲ βραχώδεις καὶ ἀπόκρημνες τοποθεσίαι, τὰ ἀποδεκάτιζαν.

Γιὰ τὸν ἐκπατρισμὸ τῶν τριῶν ἑλληνικῶν χωριῶν τῶν βορειοδυτικῶν πλαγιῶν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, ποὺ εἶχαν μείνει τελευταῖα στὴν περιοχὴ (τὸ Ἰντζέκιοι, τὴν Καστάμπολη καὶ τὸ Σμιτλή) γιὰτὶ οἱ ἡρωϊκοὶ κάτοικοί τους δὲν ἐννοοῦσαν νὰ τὰ ἐγκαταλείψουν, τὸ Τουρκικὸ Κομιτάτο εἶχεν ὀργανώσει πραγματικὴ ἐκστρατεία ἀπὸ τσέτες, βασιβουζούκους, ποὺ ἔτρεξαν ἀπὸ τὰ γύρω χωριά, γιὰ νὰ λάβουν μέρος σὸ τόσο γνῶριμο καὶ προσφιλές τους «γιάμα».

Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τοῦ Σμιτλή, χωρὶς τὸν γενναῖο τους Ὀπλαρχηγὸ Καπετὰν Στεφανῆ (ποὺ ὅπως προανέφερα, ἐδολοφονήθηκε τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα τοῦ 1914, ὕστερα ἀπὸ μικρὴ ἀντίστασι) πήραν τὰ γυναικόπαιδά τους

καί περνώντας μέσα από τὰ ἐγκαταλειφθέντα ἤδη χωριά Σχολάριο καὶ Ναΐπκιοι, ἔφθασαν στὴν παραλία τοῦ Κούμβαου, ἀπ' ὅπου μὲ καράβια, τὰ ὁποῖα ἐναύλωσε ἡ ἐπιτροπὴ τους ἀπὸ τὴν Ραιδεστό, κατέφυγαν στὴν Ἑλλάδα. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῶν δύο ἄλλων χωριῶν, Ἰντζέκιοι καὶ Καστάμπολης, ἐκράτησαν ἐπὶ ἓνα ὁλόκληρο μῆνα κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι στὰ φανερά πλέον, νύκτα καὶ ἡμέρα κυτυοῦσαν τὰ χωριά τους καὶ πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ἔστειλαν στὸν ἄλλο κόσμο. Καὶ μόνον ὅταν ὕστερα ἀπὸ τὶς πολυήμερες συγκρούσεις ἐτελείωσαν τὰ πυρομαχικά τους καὶ τὰ περισσότερα τουφέκια τους ἀχρηστεύθηκαν καὶ δὲν ἔβλεπαν ἀπὸ πουθενὰ βοήθεια καὶ σωτηρία, ἀναγκάσθηκαν οἱ ἥρωϊκοὶ Γανοχωριῖτες νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἀγαπημένα χωριά τους. Ἐπειδὴ ὅλοι οἱ δρόμοι πρὸς τὴν Κεσσάνη, τὴν Καλλίπολη, καθὼς καὶ τὴν Ραιδεστό, εἶχαν ἀποκοπῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους οἱ Ἕλληνες ἀκολούθησαν τὰ μονοπάτια τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, πὺν περνοῦσαν μέσα ἀπὸ τὶς δαιδαλώδεις φάραγγες καὶ τὶς κορφές του. Ἡ ἐγκατάλειψις τῶν χωριῶν ἔγινε κατὰ τὸ 6' 10ῆμερο τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1914, ὕστερα ἀπὸ τὴν τελευταία ἐπίθεση τῶν τσετῶν, στὴν ὁποία ἔλαβε μέρος καὶ ἡ τουρκικὴ Χωροφυλακὴ. Καὶ οἱ μὲν Ἰντζεκιώτες ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Πύργου κατέβηκαν στὴν παραλιακὴ Χώρα, ἀπ' ὅπου μὲ καράβια πὺν ἐμίσθωσαν, ἔφυγαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ οἱ Κασταμπολίτες, πὺν δὲν ἐπρόλαβαν νὰ φύγουν, ἔμειναν στὰ παραλιακὰ Γανόχωρα. Ὁ διωγμὸς ἐκεῖνος δὲν ὠλοκληρώθηκε, γιὰτὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἐκηρύχθηκε ὁ Α' Παγκόσμιος Πόλεμος καὶ οἱ Τούρκοι, οἱ ὁποῖοι σὲ λίγο θὰ ἐλάμβαναν μέρος σ' αὐτόν, εἶχαν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ σοβαρότερα τώρα προβλήματα. Δὲν εἶχαν ὅμως παρατηρῆ ἀπὸ τὶς σκοτεινὲς προθέσεις τους, τὶς ὁποῖες προσεπάθησαν νὰ πραγματοποιήσουν τὸν ἐπόμενον χρόνον.

Ἀπὸ τὴν ἔναρξιν ἀκόμα τοῦ πολέμου ἐκείνου τὰ Γανόχωρα, ἄρχισαν νὰ δοκιμάζονται σκληρὰ καὶ ἰδιαίτερα στὶς ἀρχές τοῦ 1915. Ἡ Περίστασις μὲ τὴν ἔναρξιν τῶν ἀποβατικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἀγγλογάλων στὴν χερσόνησο τῆς Καλλιπόλεως, ἔγινε κέντρο ἀνεφοδιασμῶν τῶν μαχομένων σ' αὐτὴν τουρκικῶν στρατευμάτων: αὐτὸ ἦταν φοβερὸ πλῆγμα γιὰ τὴν δύστυχη κωμόπολη. Οἱ πλούσιοι ἀμπελώνες, μωρεῶνες καὶ ἐλαιῶνες, μὲ τὰ ἀφθονα μωρεόδενδρα καὶ ἐλαιόδενδρα καὶ τὰ ὑπέροχα κλήματα, κατακόπηκαν ἀπὸ τὰ τσεκούρια καὶ τὰ σκαπάνια τῶν Τούρκων στρατιωτῶν καὶ τὰ ἐλάχιστα οἰκήματα καὶ σηροτροφικὰ ἐργαστήρια, πὺν εἶχαν διασωθῆ ἀπὸ τὸν σεισμὸ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1912, μετετράπηκαν σὲ Στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα.

Τὰ χωριά Στέρνα καὶ Λούπιδα, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι, ἐνθουσιάσθηκαν ἀπὸ τοὺς κρότους τῶν ἐκπυροσκορησῶν τῶν πυροβόλων τοῦ Συμμαχικοῦ στόλου, πὺν ἀκουγόνταν μέχρι τὰ νότια Γανόχωρα μὲ τὸν Ὀπλαρχηγὸν τοὺς Καπετὰν Γιάννη Μπατινῆ ἐπανεστάτησαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν περρωχί τους ἐλεύθερη. Μετὰ ὅμως ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐπιχειρήσεις καὶ τὴ σταθεροποι-

ηση τῆς καταστάσεως, οἱ ἀνακουφισθέντες ἀπὸ τῆ Συμμαχικῆ πίεση Τοῦρκοι, ἔστειλαν ἓνα Γερμανικὸ Λόχο Στρατοῦ καὶ ἓνα τουρκικὸ Σύνταγμα, γιὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐξέγερση ἐκείνη. Καὶ οἱ μὲν Ἀντάρτες ὑπὸ τὸν Καπετὰν Μπατίνη, διασπάσαντες τὸν κλοιὸ τῶν διωκτῶν τους, διέφυγαν πρὸς τὶς δαιδαλώδεις χαράδρες τοῦ Ἰ. Ὀρους, οἱ Τοῦρκοι ὅμως συνέλαβαν τρεῖς προκρίτους τῆς Στέρνας, τὸν Εὐστρ. Λυμπέρη, πατέρα τοῦ δικηγόρου καὶ πρ. Βουλευτοῦ Καβάλας Λεοντίου Λυμπέρη, Παρασκευᾶ, Σωτήριο καὶ Ἐλευθέριο Τσολάκη καὶ τοὺς ἐβασάνισαν ἀγριώτατα, μπροστὰ σὲ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς κωμοπόλεως. Αὐτὴ δὲ ἦταν ἡ ἀφορμὴ γιὰ νὰ συνεχίσουν οἱ Τοῦρκοι τὸν διακοπέντα διωγμὸ τοῦ 1914, πρὸς τὴν Μικρὰ Ἀσία αὐτὴ τῆ φορά. Μὲ διαταγὴ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως διετάχθη ὁ ἔκτοπισμὸς τῶν κατοίκων τῆς Περιστάσεως, μὲ τὴν πρόφαση ὅτι ἐτροφοδοτοῦσαν τὰ Συμμαχικὰ ὑποβρύχια, πού δροῦσαν στὴν Προποντιδα, καθὼς καὶ τῆς Στέρνας καὶ Λούπιδας, γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴν δράση τῶν κατοίκων τους.

Ἡ ἀρχὴ ἔγινε ἀπὸ τὴ Λούπιδα, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν κατοίκων τῆς ὁποίας (περὶ τὶς 250 οἰκογένειες), μεταφέρθηκε μὲ φορητὰ πλοῖα στὶς ἀπέναντι Μικρασιατικὰς ἀκτὲς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὀδικῶς καὶ πεζοπορῶντας, στὰ Κιουπλιά τῆς Νικομηδείας. Εὐτυχῶς, ὁ διωγμὸς αὐτὸς σταμάτησε στὴν ἀρχὴ του σχεδόν, πρὶν δηλαδὴ ἐκτοπισθοῦν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Λιούπιδας, γιὰ τὴ Συμμαχικὰ ὑποβρύχια ἐτορπίλισαν ἐμπρὸς στὴν Ἡρακλείτσα (ἀπ' ὅπου γινόταν ἡ ἐπιβίβαση τῶν ἐκπατριζομένων Λουπιδιωτῶν) ἓνα μεταγωγικὸ πλοῖο, ὅπως καὶ τὸ πρῶτο πού ἐπλεύρισε στὴν Περίστασι, γιὰ τὸν ἐκτοπισμὸ τῶν Περιστασιανῶν. Ἔτσι καὶ τὸ κακὸ αὐτὸ ἐσταμάτησε.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀνατ. Θράκης τὸν Ἰούλιον τοῦ 1920, οἱ ἐπιζήσαντες πρόσφυγες στὴν Μικρὰ Ἀσία καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς καταφυγόντας στὴν Ἑλλάδα Ἰντζεκιῶτες καὶ Σιμιτλιῶτες (τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων εἶχεν ἐγκατασταθῆ στὸ παρὰ τὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἀξιῶ χωριὸ Ἀδενδρο Θεσσαλονίκης) ξαναγύρισαν στὰ χωριά τους, ὅπως καὶ οἱ παραμειναντες στὰ παραλιακὰ Γανόχωρα κάτοικοι τῶν μεσογειακῶν χωριῶν. Εὐτυχησμένοι καὶ χαρούμενοι, ἄρχισαν πάλι τὴν παλῆν δημιουργικὴν ζωὴν τους, ξανακτίζοντας τὰ κατεστραμμένα σπίτια καὶ μαγαζιά τους, τὶς ἐκκλησίας καὶ τὰ σχολεῖά τους.

Ἦλθεν ὅμως ἀναπάντεχα ὁ χαλασμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1922, πού παρέσυρε στόν χαμὸ καὶ ὅλη τὴν Ἀνατ. Θράκη. Ὅπως ὅλοι οἱ Ἀνατολικοθράκες, πῆραν καὶ οἱ Γανοχωρίτες τὸν δρόμο τῆς ἐξορίας, ἐγκαταλείποντες ὀριστικὰ αὐτὴ τὴν φορά τὶς πατρογονικὰς ἐστίες τους: τὰ ἀγαπημένα τους χωριά, τὰ σπίτια, τὰ μαγαζιά, τὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα, τὰ νεκροταφεῖα μὲ τοὺς τάφους τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν τους καὶ κατέφυγαν ὅλοι τους στὴ Μάνα Ἑλλάδα.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΓΑΝΟΧΩΡΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οί περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Γανοχωριῖτες τῶν μεγάλων παραλιακῶν κωμοπόλεων, ποὺ ἦσαν κυρίως ἐπαγγελματίες, βιοτέχνες, ἐπιχειρηματίες, ἔμποροι καὶ ἐπιστήμονες, ἐγκατεστάθηκαν στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς Μακεδονίας καὶ ἰδιαίτερα στὴν Καβάλα (κυρίως Μυριοφυτινοὶ) καὶ Θεσσαλονίκη καὶ ἓνα μέρος στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Νίκαια Πειραιῶς, ὅπως μαρτυροῦν καὶ οἱ πινακίδες τῶν δρόμων, «Ὁδὸς Γαναχώρων», «Ὁδὸς Γάνου», «Ὁδὸς Μυριοφύτου», «Ὁδὸς Περιστάσεως» κ.ἄ.

Οἱ ὑπόλοιποι, κυρίως ἀγρότες, στερημένοι ἀπὸ τὰ ἡγετικά καὶ ἐπαγγελματικά τους στελέχη, διεσπάρησαν σ' ὅλη τὴν Μακεδονία καὶ σὲ μικρότερο ποσοστὸ στὴν Δυτικὴ Θράκη. Ἔτσι:

— Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπὸ αὐτοὺς, ἐγκατεστάθηκαν στὸ Νομὸ Καβάλας καὶ συγκεκριμένα, οἱ πῶ πολλοὶ Γιανιώτες στὴν Ἐλευθερούπολη καὶ στὰ χωριά τοῦ ὄρους Τσάλ Ντάγ, Παλιὰ Καβάλα, Ζυγὸ καὶ Φιλίππους (οἱ πῶ πολλοὶ Μηλιώτες), οἱ Ἡρακλεισιῶτες στὸ σύνολό τους σχεδὸν στὴν Νέα Ἡρακλείτσα καὶ οἱ Καλαμιτσιῶτες στὴν πλειονότητά τους, στὴν Κάριανη τοῦ Συμβόλου ὄρους. Ἀνάμικτοι ἐπίσης ἐγκατεστάθηκαν στοὺς Φιλίππους καὶ στὰ χωριά τοῦ Παγγαίου Γεωργιανὴ καὶ Παλαιοχώρι καὶ ἄλλοι στὰ χωριά τοῦ Συμβόλου Νέα Πέραμο, Ἐλευθερὰς καὶ Ἐλαιοχώρι.

Οἱ Ἡρακλεισιῶτες μετέφεραν στὴν νέα ἀπὸ τὴν παλιὰ Ἡρακλείτσα (ποὺ εἶχε τέσσαρες ἐκκλησιᾶς, τῆς Παναγίας (Μετόχι τῆς Μονῆς τῶν Ἡβήρων), τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ποὺ ἦταν κτισμένη σὲ βάθος πολλῶν μέτρων κάτω ἰδηλαδῆ σὰν τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Βαθὺ τῆς Ἀδρ)πόλεως καὶ τῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Χαραλάμπους καὶ Γεωργίου, στὴν ὁποία ὑπῆρχε καὶ ἡ κἀρα τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπους) ὅλες τὶς εἰκόνες τους, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες ἦταν καὶ μιὰ εἰκόνα τῆς Παναγίας πολὺ παλιὰ, ἔργο κατὰ τὴν παράδοση τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὅλες δὲ τὶς τοποθέτησαν στὴν νέα ἐκκλησία τῆς Παναγίας (ποὺ ἔκτισαν στὴν Νέα Ἡρακλείτσα) ἢ ὁποία γιορτάζει ὅπως καὶ ἡ παλιὰ, στὰ θῆμερα τῆς Παναγίας. Τὴν εἰκόνα αὐτὴ τῆς Παναγίας τὴν φυλάνε οἱ Νεοηρακλεισιῶτες σὰν κόρη ὀφθαλμοῦ. Οἱ Ἰντζεκιῶτες ἐγκατεστάθηκαν κατὰ πλειονότητα στὸ Μονόλοφο Θεσ)νίκης στὸ Λοφίσκο καὶ Κρῶα Νερά Σωχοῦ τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδά.

Πολλοὶ ἐγκατεστάθηκαν στὸ Νομὸ Πιερίας καὶ συγκεκριμένα, Περιστασιανοὶ μαζὶ μὲ Γανοχωριῖτες στὴν παραλιακὴ περιοχὴ τῆς Κατερίνης, ὅπου ἴδρυσαν τὴ Νέα Περίστασι, ἄλλοι κοντὰ στὸ βορείως τῆς Κατερίνης χωριὸ Κεραμίδι, ὅπου ἴδρυσαν τὰ Νέα Γανόχωρα καὶ ἄλλοι, στὸ σύνολό τους σχεδὸν αὐτοὶ Νεοχωριῖτες ἀπὸ τὸ κοντὰ στὸ Αἰδῆμι παλαιὸ Νεοχώριο, στὸ πάνω στὸ

δημόσιο δρόμο και πρὸς τὴν δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἀλιάκμονος Νέο Νεοχώριο, τὸ ὁποῖο μετωνομάσθηκε τελευταῖα σὲ Κυψέλη.

—Οἱ Στερνιωῖτες ἐγκατεστάθηκαν κατὰ ἓνα σημαντικό ποσοστὸ στὴν Ἀρίσθη Κομοτινῆς, λιγότεροι στὸ Κουτσὸ Ξάνθης καὶ Νέα Στέρνα Σταυρουπόλεως Ξάνθης, οἱ πῶ πολλοὶ δὲ στὴν Μεγάλῃ Στέρνα τοῦ Νομοῦ Κιλκίς.

—Οἱ Αὐδημιῶτες μεταφέρθηκαν ἀρχικὰ ὅλοι μαζί ἀτμοπλοικῶς στὴν Αἰδηψὸ τῆς Εὐβοίας, ὅπου ὅμως ἄγνωστο γιατί, δὲν θέλησαν νὰ μείνουν ὅλοι τους καὶ νὰ ιδρῦσουν τὸ καινούργιο τους χωριό, τὸ «Νέο Αὐδήμι», ὅπως κατῴρθωσαν νὰ κάμουν ἄλλοι πρόσφυγες χωριῶν, μικροτέρων ἀπὸ τὸ δικό τους. Ἡ ὁμόνοια ἢ ὁποία τοὺς καθοδηγοῦσε ἀπὸ τὸ χωριό τους μέχρι τὴν Αἰδηψό, διεσπάσθη σ' αὐτήν. Καὶ μερικοὶ προύχοντες ἔμειναν στὴν Αἰδηψό, οἱ περισσότεροι ὅμως διεσπάρησαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Θεο(ν)ίκη, Καβάλα, Δράμα, Βέροια καὶ Κατερίνη, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι, ἐχωρίσθηκαν σὲ δύο ομάδες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μιὰ μετακινήθηκε πρὸς τὴ Δυτικὴ Μακεδονία καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ χωριὸ Φιλώτας, ἢ δὲ ἄλλη, στὴν Νέα Μηχανιώνα τῆς Χαλκιδικῆς.

—Οἱ Λουπιδιῶτες παρέμειναν ἀρχικὰ στὶς χορτοσποθῆκες τοῦ Σιδηροσταθμοῦ Θεσσαλονίκης καὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1922 ἐγκαταστάθηκαν δριστικὰ καὶ κατὰ πλειονότητα στὰ χωριὰ Θηριώπετρα, Φούστανη, Προόδρομο καὶ Νερομύλους τῆς Ἀρδαίας τοῦ Νομοῦ Πέλλης καὶ λίγες οἰκογένειες (περὶ τίς 10), στὴν Ἁγία Παρασκευὴ Θεσσαλονίκης.

—Οἱ Κερασιῶτες ἐγκαταστάθηκαν κατὰ τὸ μεγαλύτερον ποσοστὸ τους στὰ Καρτερά τῆς ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ καὶ στὴν Κερασιὰ Κασσάνδρας.

—Ἀρκετοὶ τέλος Γανοχωριῖτες ἐγκαταστάθηκαν στὰ δύο Νέα Μυριόφυτα, τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Κιλκίς.

Ἔτσι ἐσκόρπισαν σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα οἱ παλαιοὶ Γανοχωριῖτες. Καὶ τὰ δνόματα τῶν καινούργιων χωριῶν, ὁμωνύμων πρὸς τὰ παλαιὰ τῶν Γανοχώρων, θὰ τοὺς θυμίζον πάντα τίς παλῆς ἀγαπημένες γενέτειρές τους, ἐκεῖ στὰ ὄμορφα, ἡρωικὰ καὶ πάντα ἀξέχαστα Γανόχωρα. Δραστήριοι δέ, ἐργατικοὶ καὶ φιλομαθεῖς ὅπως ἦταν, δὲν ἄργησαν νὰ διακριθοῦν καὶ νὰ ἀξιοποιήσουν τὰ προσόντα τους. Πλήθος Γανοχωριτῶν ἐπιστημόνων, Δικηγόρων, Ἰατρῶν, Φαρμακοποιῶν, Μηχανικῶν, Καθηγητῶν καὶ Διδασκάλων, ἐσπούδασαν καὶ ἀπεφοίτησαν ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης καὶ τίς διάφορες Παιδειαγωγικῆς Ἀκαδημίας καὶ διακρίθηκαν στὴν ἐξάσκηση τοῦ ἐπαγγέλματός τους, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι, πού ἐπεδόθησαν σὲ διάφορες ἐμπορικῆς, ἐπαγγελματικῆς καὶ γεωργικῆς ἐπιχειρήσεις.

Κλείνω τὴν ἀτελῆ αὐτὴν πραγματεία μου, μὲ τὴν ἔκφραση τῆς βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης μου πρὸς ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ τίς ἀναμνήσεις τους, τίς προσωπικῆς τους σημειώσεις, πού ἔθεσαν στὴν διάθεσή μου, μὲ συνέδραμον στὴν συγγραφήν της. Ἰδιαίτερα:

—Στὴν ἀείμνηστη δέσποινα Κυριακίδου καὶ τὴν κόρη της Καν Ζαφειρίου, ἀπὸ τὸν Γάνο (Ἡ Κα Ζαφειρίου διαμένει στὴν Θεσσαλονίκη στὸ Μικρὸ Ἐμβολο).

—Στὸν Δικηγόρο καὶ πρώην Βουλευτὴ Καβάλας, Κον Λεόντιο Λυμπέρη ἀπὸ τὸ Μυριόφυτο (διαμένει εἰς Καβάλαν).

—Στὸν Κον Ἀργύριο Χατζῆ, Συνταξιούχο τώρα τῆς ΔΕΗ, ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι (διαμένει εἰς Θεσσαλονίκην).

—Στρέφω μὲ εὐλάβεια καὶ εὐγνωμοσύνη τὴν σκέψη μου πρὸς τοὺς ἀείμνηστους: Διδάσκαλο Κυριάκο Βαφείδη, Θεόδωρο Λαγόπουλο, Διδάσκαλο Γεώργιο Γιαννακάκη, Φαρμακοποιὸ Ἀναστ. Γιαννακόπουλο, τοὺς Ἀθηνόδωρο Ζερβὸ καὶ Θεόδωρο Μοσχίδη καὶ τὴν διδασκάλισσα Κα Ἀθηνᾶν Γαβριήλ, τῶν ὁποίων τὰ ἀνεκτίμητα γιὰ τὶς γενετέιρές τους πονήματα, κατ' ἀντίστοιχον σειράν, Γάνον, Στέρναν, Ἰντζέκιοι, Αὐδήμιο, Περίστασι, Λούπιδά καὶ Χώρα, μὲ βοήθησαν τὰ μέγιστα στὴν ὅσο ἦταν δυνατὸν συμπλήρωσή τους. Ἡ μνήμη τους ἄς εἶναι αἰωνία καὶ ἄς παραδειγματίζει τοὺς ἀπογόνους μας.

Κ Α Τ Α Λ Ο Γ Ο Σ
ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ
Γ Α Ν Ο Υ και Χ Ω Ρ Α Σ

(Παράρτημα Α')

Μητροπολίτες.

- Ἄνωνυμος. 1275 - 1282. Στ.
Κωνσταντῖνος. 1324 - 1325. Στ.
(Ἀναφέρεται ὡς Πηγῶν καὶ Παρίου, Ὑπέρτιμος καὶ Πρόεδρος Γάνου).
Μηνᾶς. 1329 - 1330. Γάνου καὶ Ὑπέρτιμος. Στ.
Ἄνωνυμος. 1342 - 1343. Στ.
Τὸ 1347, ἡ Μητρόπολις ἐδόθη κατ' ἐπίδοσιν εἰς Μητρο)την Κυζίκου.
Ἀθανάσιον.
Ἰωσήφ. 1347 - ; Γάνου. Στ.
Ἄνωνυμος. 1351. Στ.
Ἄνωνυμος. 1361 - 1367. Στ.
Μηνᾶς. 1387. Στ.
Νίκανδρος. 1387. Στ.
Γεννάδιος. 1437 - 1439. Γάνου. Στ.
Γρηγόριος. 1450. Στ. Γάνου.
Ματθαῖος. 1467. Στ.
Νικηφόρος. 1499. Γάνου. Στ.
Θεοφάνης. 1561. Στ.
Παχώμιος. Ἀναφέρεται τὸ 1572, 1576 καὶ 1578. (Γάνου - Χώρας). Σ.
Νεόφυτος (Κῶος). 1585. Στ.
Κύριλλος. 1590. Στ.
Διονύσιος. Ἀναφέρεται τὸ 1593, 1596, 1597. Σ.
Ἰερόθεος. Ἀναφέρεται μεταξὺ 1593 καὶ 1596. Στ.
Νεόφυτος Τσοκάνης. (Ἐκ Περιστάσεως). ; Στ.
Λαυρέντιος. ; Στ.
Μακάριος. 1601 - 1610. (Καθηρέθη). Σ.
Νικόδημος Κομνηνός. (Ἐκ Τενέδου). 1891 - 1894. Σ.

- Σμάρραγδος Χατζηγευσταθίου. (Ἐξ Ἀλατσάτων Ἐρυθραίας Μ. Ἀσίας). 1900-1908. Στ.
- Μακάριος. (Τὸ 6'. ἀποκατασταθεὶς). 1613-1616. Ε.Κ. Σ.
- Φιλόθεος Μιχαηλίδης. Κουσκουντζούκιοι (Κων)πόλεως). Στ.
- Ἰγνάτιος. 1616 - 1624. (Παρητήθη 1.4.24) Σ. Ε.Κ.
- Ἰάκωβος. Μέχρι Ἀπριλίου 1624. Στ.
- Ἰωακείμ. 1624. Στ.
- Ἰωαννίκιος. Ἀνοφέρεται τὸ 1624, 1626, 1636. Μετετέθη εἰς Μητρόπολιν Ἡρακλείας καὶ ἐν συνεχείᾳ ἔγινε Οἰκουμ. Πατρ(ο)χης. Στ.
- Θεοφάνης. 1637. (Καθηρέθη).
- Ἰάκωβος. 1637-1639. (Παρητήθη, 21.8.39). Σ.
- Παΐσιος. 1639-1648. (Παρητήθη, 18.3.48). Σ.
- Ἰάκωβος. 1648. Ε.Κ. Στ.
- Γαβριήλ. 1648. Στ.
- Κοσμᾶς. 1652-1654. Ε.Κ. Σ.
- Δωρόθεος, ἢ Ἀνθίμος. 1654 - ; Στ.
- Γαβριήλ, τὸ 6'. 1654-1657. Ἐγινε Πατριάρχης καὶ ἀπηγχονίσθη εἰς Προῦσσαν.
- Ἰερεμίας. 1633. Ν.Σ. - Στ.
- Κοσμᾶς, τὸ 6'. 1664-1666. Ν.Γ. Στ.
- Γερμανός. 1666. Ν.Σ. Στ.
- Χριστόφορος. 1670 - 1672. Ἐγκαταλείψας τὴν Μητρόπολιν του, καθηρέθη. Ε.Κ. Σ.
- Λεόντιος. 1672-1674. Ν.Σ. Σ.
- Ἀρσένιος. 1674-1681. Σ.
- Κοσμᾶς. 1681. Μ.Γ.
- Ματθαῖος. 1682. Ε.Κ. Ν.Σ. Σ.
- Γερμανός. 1684-1690. Ε.Κ. Ν.Σ. Σ.
- Κύριλλος. 1692. Μάιος - Ἰούλιος. Σ.
- Κωστάντιος. 1692-1707. Σ.
- Ἀνθίμος. 1707-1716. Ε.Κ. Ν.Σ. Στ.
- Ἰωάσαφ. 1710-1729. Ν.Σ. Σ.
- Γρηγόριος, ἢ Γερμανός. 1719-1722. Ν.Σ. Σ.
- Γεράσιμος. 1722-1728. Μ.Γ. Στ.
- Βαρθολομαῖος. 1728-1733. Ν.Σ. Σ.
- Ἰερόθεος. 1733-1743. Ν.Σ. Σ.
- Βαρθολομαῖος. 1743-1744. Ἀπεβί 5-3. Ν.Σ. Σ.
- Νεόφυτος. 1744-1759. Ε.Κ. Σ.
- Διονύσιος. 1759- ; . Στ.

- Προκόπιος. 1759-1770. Σ.
 Παΐσιος. 1770-1780. Σ.
 Κύριλλος. 1780-1798. Παρητήθη 1-8. ; Σ.
 Γεράσιμος. 1798-1821. Ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν 28.5.1921 ἐν Κων)πόλει, μετ' ἄλλων Συνοδ. Σ. Ε.Κ.
 Λεόντιος. 1821-1835. Σ. Ε.Κ.
 Μακάριος. 1835-1837. Σ. Ε.Κ.
 Μελέτιος. 1837-1841. Σ.
 Ματθαῖος. 1841-1845. Ἄδρ)της. Ἐξέπεσε τοῦ Θρόνου του. Σ. Ε.Κ.
 Κύριλλος. 1845-1848. Σ. Ε.Κ.
 Κύριλλος. 1848-1853. Σ. Ε.Κ.
 Χρῦνσανθος. 1853-1873. Χωρητός. Σ. Ε.Κ.
 Γρηγόριος. 1873. Σ. Ε.Κ.
 Τιμόθεος. 1873-1875. Ἐδολοφονήθη ὑπὸ Τούρκων ληστῶν μετὰ τοῦ Διακόνου του, παρὰ τὸ χωρίον Μελένκιοι. Σ. Ε.Κ.
 Παρθένιος. 1875-1881. Σ.
 Βενέδικτος (Ἀδαμαντίδης). 1881-1886. Σ.
 Πολύκαρπος (Κωνσταντινίδης). 1886-1891. Χωρητός. Μετατεθεὶς εἰς Βάρναν, διετέλεσε τελευταῖος Μητροπολίτης ταύτης, μέχρι τοῦ θανάτου του. Ε.Κ. Σ.
 Διονύσιος. 1891-1897. Σ.
 Κωνσταντῖνος (Μικρούλης). 1897-1900. Ἐξ Ἠπείρου. Ε.Κ. Σ.
 Κωνσταντῖνος (Βαλιούλης). 1900-1906. Ἐκ Σκοποῦ, 40. Ε.Κ. Σ.
 Κωνσταντῖνος (Χατζηαποστόλου). 1906. Ἐκ Τενέδου. Παρ. Σ.
 Κωνσταντῖνος. 1906-1909. Ε.Κ. Σ.
 Σεραφεῖμ (Σκαρούλης). 1909-1913. Ε.Κ. Σ.
 Τιμόθεος (Λαμνῆς). 1913-1922. Ἐκ Μυτιλήνης. Ε.Κ. Σ.

Σημείωσις:

- Σ. Ἀναφέρονται εἰς τὸν Κατάλογον Μητροπολιτῶν τοῦ Ἁγίου Σάραδων Γερμανοῦ.
 Στ. Ἀναφέρονται εἰς τὸν Κατάλογον Μητρο)τῶν τοῦ Μιλ. Σταμούλη.
 Ν.Σ. Ἀναφέρονται εἰς τὴν Νομικὴν Συναγωγὴν.
 Μ.Γ. Ἀναφέρονται ὑπὸ Μανουῆλ Γεδεῶν.
 Ε.Κ. Ἀναφέρονται εἰς Κατάλογον ἐπισήμων καὶ λογίων ἀνδρῶν Μητροπολίτου Κορυτσᾶς Εὐλογίου Κουρῖλα.

Κ Α Τ Α Λ Ο Γ Ο Σ
ΔΙΑΤΕΛΕΣΣΑΝΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ
ΜΥΡΙΟΦΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΣ

(Παράρτημα Β')

Ἐπίσκοποι.

Γρηγόριος. Πιθανὸν τὸ 1038, ἐπὶ Πατρ)χου Ἀλεξίου ὡς Ἐπίσκοπος Περιστάσεως - Μυριοφύτου. Στ.

Διονύσιος. Ἀναφέρεται τὸ 1368, ἐπὶ Πατρ)χου Φιλοθέου ὡς Ἐπίσκοπος Περιστάσεως, εἰς Συν. Τόμον. Στ.

Μητροφάνης. 1453. Στ.

Ἀνώνυμος. 1565 - 1572.

Σέργιος. 1580 - 1590. Μν. Γαν. (Μ.Γ.). —Σ.—Στ.

Ἐϋθύμιος, ἢ Εὐθόμιος. 1590 - ; . Μν. Γαν. (Μ.Γ.). —Σ.—Στ.

Νεόφυτος. ; - 1611. Μν. Γαν. (Μ.Γ.). —Σ.—Στ.

Γαβριήλ. ; - 1622. Μν. Γαν. (Μ.Γ.). —Σ.—Στ.

Λαυρέντιος. 1622 - 1636. Εὐλ. Κουρ. (Μ.Γ.). —Σ.—Στ.

Συμεών. Ἀναφέρεται τὸ 1640, 1646, 1659. Εὐλ. Κουρ. (Μ.Γ.). Στ.

Θεοδόσιος. 1661 - 1675. Σ. Στ.

Ἰωάσαφ. 1708 - 1714. Μν. Γαν. (Μ.Γ.). Στ.

Ἰάκωβος. 1725 - 1728. Εὐλ. Κουρ. Στ.

Νικόδημος. Ἀναφέρεται τὸ 1743, 1751, 1754. Μν. Γαν. (Μ.Γ.). Στ.

Καλλίνικος. 1767 - 1784. Μν. Γαν. (Μ.Γ.). Στ.

Μελέτιος. Μεταξὺ 1788 - 1794. Μν. Γαν. (Μ.Γ.). Στ.

Νεόφυτος. 1795 - 1821. Εὐλ. Κουρ. (Μ.Γ.). Σ.

(Ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν 28ην Μαΐου 1821, ὁμοῦ μὲ ἄλλους κληρικούς).

Σεραφεῖμ (ἐκ Λιτίτσης). 1822 - 1834. Εὐλ. Κουρ. Στ.

Νεόφυτος. 1835 - 1864. Στ.

Γρηγόριος (Λεοντόπουλος, ἐκ Μυρ.). 1864 - 1882. Εὐλ. Κουρ. Μ.Γ. Σ.

Γρηγόριος (Φωτεινός, ἐκ Χίου). 1882 - 1891 . Εὐλ. Κουρ. Σ.

Νικόδημος. 1891. Σ.

Κων)νος (Βαλιούλης, ἐκ Σκοποῦ). 1895 - 1900. Σ.

Σμάραγδος. 1900 - 1908. Σ.

Φιλόθεος (Μιχαηλίδης). 1908 - 1917. Εὐλ. Κουρ. Σ.

Σωφρόνιος (Σταμούλης, ἐκ Σηλυβρ.). 1917 - 1922. Ὁ τελευταῖος. Σ.

Σημείωσις :

- Μν. Γαν. Ἀναφέρεται εἰς Μνεῖαν Γανοχώρων τοῦ Μανουὴλ Γεδεών.
 Μ.Γ. » εἰς Κατάλογον Μανουὴλ Γεδεών.
 Εὐλ. Κουρ. » εἰς Κατάλογον Μητρ(λίτου Κορυτσᾶς Εὐλ. Κουρίλα.
 Σ. » εἰς Κατάλογον Ἀγίου Σάρδεων Γερμανοῦ.
 Στ. » εἰς Κατάλογον Μιλτιάδου Σταμούλη.

ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

Ὁ τελευταῖος Μητροπολίτης Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως

Ἐγεννήθη στὴν Σηλύβρια στὶς 21 Ἰανουαρίου 1875, ἀπὸ γονεῖς, Ἀναστάσιο καὶ Ξανθίκτη Σταμούλη, ὀνομασθεῖς Σωτήριος. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐκ τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς τῆς πατρίδος του, ἐδιδάχθη ἐπὶ ἕνα χρόνον μαθήματα ἀπὸ οἰκοδιδάσκαλον α' καὶ β' τάξεως, ἐγγραφεῖς μετὰ ταῦτα κατόπιν ἐξετάσεων, στὴν γ' τάξιν τοῦ Γυμνασίου τῆς ἐν Κων(πόλει) Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς (Στ' τάξεως κατὰ τὴν ἀρίθμησιν), ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπεφοίτησε τὸ 1893. Μαθητὴς ἀκόμη στὴν Σχολή, βραβεύθηκε στὸ Ζωγράφειο Διαγωνισμῶν τοῦ ἐκεῖ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, διὰ συλλογὴν μνημείων ζώντων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος, στὸν Λαὸ τῆς ἰδιαίτερας του Πατρίδος.

Ἐπιθυμῶν ἀνεκάθειν νὰ σπουδάσῃ Θεολογίαν γιὰ νὰ καταταγῇ στὸν Κλῆρο, ἀναγκάσθηκε, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τοῦ πατέρα του, νὰ παραμείνῃ στὴν Σηλύβρια ἐπὶ δύο χρόνια, ἐργαζόμενος στὸν ἀτμοαλευρόμυλό του. Βλέπων καὶ αὐτὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ υἱοῦ του, ἀποφάσισε νὰ τὸν στείλῃ στὰς Ἀθήνας, γιὰ πανεπιστημιακὰς σπουδὰς. Προβάλλων ὅμως ὡς ἐπιχείρημα τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, τὸν ἔπεισε νὰ σπουδάσῃ πρῶτα Νομικὰ, γιὰ τὸν λόγο, ὅτι αὐτὰ θὰ ἦταν χρήσιμα σὲ Κληρικὸ καὶ στὴν Ἀλύτρωτη Ἑλλάδα καὶ στὸν ἐμπορευόμενον, κλάδο, στὸν ὁποῖο κατὰ τὴν δική του γνώμην καὶ ἐπιθυμίαν, θὰ μπορούσε νὰ γυρίσῃ ὁ Σωτήριος.

Ὁ Σωτήριος ἐνεγράφη στὴν Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παρακολουθοῦσε ὅμως καὶ Φιλοσοφικά, Ἱστορικά καὶ Θεολογικά μαθήματα, ἐπιμένοντας πάντοτε στὴν ἰδέαν του νὰ γίνῃ Κληρικὸς.

Στὰς Ἀθήνας συνεργάσθηκε στὴν ἰδρυσιν τῆς Θρακικῆς Ἀδελφότητος,

τῆς ὁποίας χρημάτισε καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς, ἐπιμεληθεὶς καὶ στὴν ἔκδοσι τῆς Θρακικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἀδελφότητος τὸ 1897.

Κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1897, κατατάχθηκε ἐθελοντῆς στὸ Μηχανικὸ καὶ ἔλαβε μέρος στὴν μάχη τοῦ Δομοκοῦ (κοντὰ στὴν Ἀγόρ-

Σ Ω Φ Ρ Ο Ν Ι Ο Σ

Ὁ τελευταῖος Μητροπολίτης Μυριοφύτου καὶ Περιστασέως.

γιαννη), ὅπου καὶ προήχθη στὸν βαθμὸ τοῦ Δεκανέως. Μετὰ τὸν πόλεμον, ξανα-
γύρισε στὸ Πανεπιστήμιον καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐπιτυχεῖς διδακτορικὰς ἐξετάσεις,
ἀνεκηρύχθη Διδάκτωρ τῶν Νομικῶν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1898, μὲ τὸν βαθμὸν
Λίαν Καλῶς.

Στήν συνέχεια, ένεγράφη στήν Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου καί πῆγε στή Γερμανία, στήν ὁποία ἔμεινε ἐπὶ 51)2 χρόνια, φοιτήσας στὰ Πανεπιστήμια Γοτίγγης, Βερολίνου καί Ίέννας, στὰ ὁποία σπούδασε κυρίως Θεολογικά καί Παιδαγωγικά. Στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ίέννας, ὑπέβαλε μακρὰ ἐναίσιμο Διατριβή, μὲ τίτλο, «Υπάρχει φυσικὸν δίκαιον;» (Gibt es ein naturrecht; Versucheiner Kritik der Herreschenden Theorien Über das Naturrecht;).

Τὸ σχετικὸ μὲ τὴν διδασκαλία τοῦ Α.Σ. Λευθεροπούλου μέρος, τὸ ἠμوسیευσε σὲ μετάφρασι στήν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τῶν Πατριαρχείων, συντελέσας ἔτσι στήν ματαιώσει τῆς ἐκλογῆς τούτου, ὡς Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, διότι εἶχε κηρυχθῆ ἄρνητῆς τῆς περὶ Θεοῦ πίστεως καί ἠθικῆς.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Γερμανία, τὸν προσέλαβε ὕστερα ἀπὸ σύστασι τοῦ Σχολάρχου τῆς Θεολογ. Σχολῆς Χάλκης, ὁ Μητροπολίτης Βεροίας καί Ναούσης Ἀπόστολος (Χριστοδοῦλου), ὁ ὁποῖος καί τὸν χειροτόνησε Ἀρχιδιάκονον στήν Βέροια, ἀπὸ τὴν ὁποία καταγόταν ὁ πάππος του. Κατόπιν τὸν προήγαγε σὲ Ἀρχιμανδρίτη καί τὸν διώρισε Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο στή Νάουσα, στήν ὁποία ἔμεινε ἐπὶ ἓνα περίπου χρόνο, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ὁποίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Θρησκευτικὰ κηρύγματά του, δίδασκε καί θρησκευτικὰ στὶς ἀνώτερες τάξεις τῶν τοπικῶν σχολείων, ἱδρυσεν νυκτερινὸν σχολεῖο, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν μαθητῆς καί μαθήτριες, πού δὲν εἶχαν παρακολουθῆσει στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν καί συνεκρότησε μικρὴ δανειστικὴ βιβλιοθήκη, στὸ Ἐπιτροπικὸ οἶκημα.

Παραιτηθεὶς ἀπὸ τὴν θέσιν ἐκείνη, διωρίσθηκε Ἀρχιερατικῶς Ἐπίτροπος στήν Καβάλα (1908—1909), ὅπου ἐπέδειξε ἀνάλογη δραστηριότητα. Κατὰ τὴν διέλευσιν ἀπὸ τὴν Καβάλα τοῦ ἐκδιωθέντος ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ Μητροπολίτη Δράμας Χρυσοστόμου (πού μαρτύρησε τὸ 1922 στήν Σμύρνη), ὄχι μονάχα τὸν φιλοξένησε, ἀλλὰ καί τὸν παρέπεμψε τιμητικῶς ὡς τοὺς Τοξότες (τότε Ὁξιλάρ). Γιὰ τὴν συμπεριφορὰ του ἐκείνη, ἡ Τουρ. Κυβέρνησις ζήτησε τὴν τιμωρία του καί τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖο, ἀναγκάσθηκε νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ στήν Κων.πολι, στήν ὁποία ὅταν ἦλθε, διωρίσθηκε Πατριαρχικῶς Ἐπόπιτος τῶν Σχολῶν τῆς.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐποπτείας του, συνεργαζόταν μὲ τὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια». Ἐγράψε διατριβὴν γιὰ τὰ σχολεῖα τῆς Ἀλυτρώτου Ἑλλάδος στήν Μεγάλην Παιδαγωγικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ Καθηγητοῦ Rein, ἡ ὁποία διατριβὴ μεταφράσθηκε ἀργότερα στήν Ἑλληνικὴν καί δημοσιεύθη σὲ Τουρκικὸν Παιδαγωγικὸν Περιοδικόν. Δημοσίευσε διατριβὰς στὸ Περιοδικὸν τῆς Φιλοσοφίας καί Παιδαγωγίας τοῦ ἴδιου Καθηγητοῦ, «Zeitschrift für Philosophie und Pädagogie», στήν «ΑΘΗΝΑ» (MINERVA) τῆς Ὀστάνδης τοῦ Βελγίου, στὸ Βυζαντινὸν Δελτίον «Byzantinische Zeitschrift» καί σὲ Γερμανι-

κές εφημερίδες, υπερασπιζόμενος τὰ ἑλληνικὰ δίκαια στὸν Μακεδονικὸ Ἄγωνα. Διηύθυνε ἐπὶ δύο χρόνια τὸν «ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ» τοῦ ἐν Κων)πόλει Ὁρθοδόξου Συλλόγου «ΑΝΟΡΘΩΣΙΣ», τοῦ ὁποίου ἦταν Γενικὸς Γραμματεὺς, σ' αὐτὸ δὲ δημοσίευσε πλεῖστα ἄρθρα καὶ ὄρισμένα ἀπὸ τὰ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΚΗΡΥΓΜΑΤΑ» του. Γιὰ τὸ Περιοδικὸ ἐκεῖνο ἔγραψε ἐπαινετικὰ καὶ ὁ γνωστὸς τότε Φιλέλλην Καθηγητὴς Βάλτερ Σούλτσε, σὲ Γερμανικὸ Θεολ. Περιοδικό.

Στὶς 28 Φεβρουαρίου 1917, ἐξελέγη Μητροπολίτης Μυριοφύτου καὶ Περιωτάσεως, ὅταν δὲ ἄρχισε ὁ ἀνεπίσημος ἀνθελληνικὸς διωγμὸς στὴν Θράκη, ἐστάλη μαζί μὲ ἄλλους Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς καὶ Διακόνους, στὶς ἐπαρχίες Ραιδεστοῦ, Ἡρακλείας, Βιζύης, Τυρολόης, Ἀδριανουπόλεως καὶ Αἴνου, γιὰ τὴν τόνωσι τοῦ ἠθικοῦ καὶ συγκράτησι τοῦ πληθυσμοῦ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του, στάλθηκε γιὰ ἴδιο σκοπὸ, στὴν περιοχὴ Λαοδανελλίαν καὶ Τρωάδος, ὅπου εἶχε ἐπεκταθῆ ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος διωγμὸς.

Μετὰ τὴν ἔκδοσι τοῦ Βερατίου του (Αὐτοκρατορικοῦ Ἐγκριτικοῦ Διατάγματος) περὶ τὰ τέλη Μαΐου 1917, ἦλθε στὸ κατεστραμμένο ἀπὸ τὸν σεισμὸ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1912, Μυριόφυτο. Μὲ τὰ κηρύγματά του, ἔπεισε τοὺς κατοίκους, νὰ μεταθέσουν τὴν Κυριακάτικη ἀγορὰ στὸ Σάββατο, νὰ κλείνουν τὰ καταστήματα ὅλης τῆς ἐπαρχίας τὶς Κυριακὲς καὶ μεγάλες γιορτὲς καὶ τὰ καφενεῖα νὰ ἀνοίγουν μετὰ τὴν ἀπόλυσι τῆς ἐκκλησίας.

Στὶς 16—17 Ἰουλίου 1920, εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ καταλύσῃ τὶς Τουρκικὰς Ἀρχὰς στὸ Μυριόφυτο καὶ στὴν Περίοισι, ὑψώσας στὰ Διοικητήριά τους τὴν Ἑλληνικὴ Σημαία, ὅπως τὴν εἶχε ὑψώσει ἀπὸ τὶς 14 στὴν Μητρόπολι καὶ ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴν Προσωρινὴ Στρατιωτικὴ καὶ Πολιτικὴ Διοίκησι τῶν δύο ἐπαρχιῶν, τὴν ὁποία παρέδωκε στὸν διορισθέντα Ἑλληνα Ἐπαρχο Μυριοφύτου, πὸν ἦλθε σὲ λίγες ἡμέρες.

Ὁ χαλασμοὸς τοῦ 1922, τὸν ἔφερε κι' αὐτὸν πρόσφυγα στὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἐλευθερουπόλεως, σὲ πολλὰ χωριὰ τῆς ὁποίας καὶ στὴν ἴδια τὴν πόλι, εἶχαν ἐγκατασταθῆ πολλοὶ, ἂν μὴ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς παλιᾶς του Ἐπαρχίας Μυριοφύτου καὶ Περιωτάσεως, καθὼς καὶ τῆς γειτονικῆς τῆς, Γάνου καὶ Χώρας. Τὴν Μητρόπολι αὐτὴ ἐποίμανε μέχρι τὸ 1958, ζώντας ἀνάμεσα σὲ παλινοὺς συμπατριῶτες του, ὅποτε ἀπεχώρησε λόγῳ ἡλικίας. Ἐξεδήμησε εἰς Κύριον τὸ 1960, σὲ ἡλικία 85 περίπου ἐτῶν.

**ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΕΩΝ
ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ ΓΑΝΟΧΩΡΩΝ
ΕΠΙ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ ΤΟΥ 1913 - 1915**

(Παράρτημα Γ')

1. 15.10.1913. Μητροπόλις Γανοχώρων, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ τῶν ἐκβιασμῶν τῶν κατοίκων Κασταμπόλεως, πρὸς κτίσιν τοῦ ἐκ 38 οἰκιῶν Τουρκικοῦ χωρίου Μπέογλου καὶ ἀπαιτήσεων 500 κοιλῶν σίτου καὶ περὶ τῶν χωρίων Αὔδημιου, Νεοχωρίου καὶ Σεντουκίου, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι φορολογοῦνται, δέρονται καὶ ὑβρίζονται ὑπὸ τῶν Χωροφυλάκων καὶ ἐπιστρέφουν ἄπρακτοι, ἂν δὲν πληρώσουν τὴν ἀμοιβήν, ἣν τοὺς ἐπιβάλλουν.

Περὶ τῶν 10 γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐφυλακίσθησαν ἐπὶ 10 ἡμέρας εἰς τὴν Σχολήν, διότι οἱ καταζητούμενοι οἰκείοι των πρὸς στρατολογίαν, ἀπουσίαζαν πρὸς εὔρεσιν ἐργασίας μετὰ τὰ δεινοπαθήματα ἐκ τῶν σεισμῶν καὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων· ταῦτα καὶ παραπλήσια, ὡς ἡ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17 Σεπτεμβρίου ἐ.ξ., ἐξακολουθοῦσι.

2. 17.12.1913. Μητροπόλις Γ-X, τῆ Α.Θ.Π.

Οἱ Προύχοντες Μηλιοῦ, γνωρίζουσι περὶ τῶν πιέσεων, ἃς ἡ Κυβέρνησις ἐξασκεῖ ἐπ' αὐτῶν.

3. 21.12.1913. Μητροπόλις Γ-X, τῆ Α.Θ.Π.

Ὁ Ὑποδιοικητὴς Μυριοφύτου μετὰ τοῦ Ἱεροδίκου, ἐζήτησαν ἐπιμόνωσ τὰς κλείδας τῆς ἀποθήκης ξυλείας, ἵνα λάθωσι κατ' ἐπιλογὴν ἐκ ταύτης διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Τουρκικοῦ χωρίου Μισέλι.

4. 23.1.1914. Μητροπόλις Γ-X, τῆ Α.Θ.Π.

Οἱ Δημογέροντες Παλαμουτίου ἀναφέρουν, ὅτι οἱ ἀποφυλακισθέντες, συνελήφθησαν καὶ πάλιν καὶ ἐστάλησαν εἰς Κων)πολιν.

5. 23.1.1914. Μητροπόλις Γ-X, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ τῶν πιέσεων τῆς Κυβερνήσεως, ἃς ἐξασκεῖ ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς ὅλης ἐπαρχίας καὶ ὅτι οἱ φυλακισμένοι δὲν ἀπελύθησαν, ἀλλὰ σήπονται εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Κιλίντ - Μπάχρ. (Ὅρα σχετικὴν ἔκθεσιν).

6. 27.2.1914. Μητροπόλις Γ-X, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ φόνων εἰς Αὔδημιον, περὶ βιασμῶν καὶ ἀπρεποῦς συμπεριφορᾶς.

7. 9.4.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ μεταβάσεως πέντε Τούρκων εἰς Σεντούκιον, ὅπου ἠπέιλησαν Χριστιανούς καὶ προέτρεψαν αὐτοὺς εἰς ἔκπατρισμόν. Περὶ πολιορκίας Κασταμπόλεως ὑπὸ γειτονικῶν Τουρκοχωρίων. Τηλ)μα, ὅτι ταύτην τὴν στιγμὴν Καστάμπολις πολιορκεῖται ὑπὸ Τούρκων περίξ χωρίων, οἵτινες ἀρπάζουσι περυσίας Ἑλλήνων κατοίκων. Κατάστασις Αὐδημίου ἀπελπιστικῆ. (Ἐκθεσις Σεντουκίου Κασταμπόλεως).

8. 10.4.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Ἐπιβάλλεται ἔκθεσις, ἐν ἣ ἀναφέρεται, ὅτι μετὰ ἐκπόρθησιν Ἀράπ — Χατζῆ, (Εἰρηνοχωρίου) καὶ Σιμιτλή ὑπὸ Τούρκων, οὗτοι προσέβαλον Ἰντζέκιοι, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ἡ ἔξοδος τῶν κατοίκων πρὸς καταφυγὴν πρὸς τὰ ὄρη.

9. 23.4.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Ἀράπ Χατζῆ διελύθη. Κασταμπόλεως καὶ Ἰντζέκιοι κατὰστασις ἡ αὐτή. Ἐπιτροπὴν καὶ βοήθειαν χρηματικὴν, δι' ἐκθέσεων καὶ τηλ)κῶς πολλάκις αἰτηθεῖσαν, δι' ὄνομα Θεοῦ, στείλατε. Λοιπὰ χωρία πεφοβισμένα.

10. 27.4.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Παρὰ διαβεβαιώσεις Πατριαρχείων τηλ)κῶς, Τούρκοι μετανάσται ἀπειλοῦσι χωρία Ἰντζέκιοι καὶ Σεντούκιον, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἐκδιώξωσι Χριστιανούς. Δυναστικῶς εἰσπράττουσιν παρὰ ἀνέχειαν Χριστιανῶν. Φυγὴ κατοίκων Σιμιτλή καὶ Σχολαρίου, θὰ βλάβῃ πολὺ ἄλλα χωρία καὶ δὴ Ἀράπ Χατζῆ. Ἐνεργηθῆτωσαν τὰ δέοντα, ἵνα ἡ Διοίκησις Ραιδεστοῦ καὶ Μυριοφύτου, προλάβωσιν ἐκδιώξιν. Παρὰ διαβεβαιώσεις Μοντεσαρίφη Ραιδεστοῦ, Τούρκοι μετανάσται ἐξασκολουθοῦν νὰ κατέχουν ἀκόμη Ἀράπ Χατζῆ, ὅπως Σχολάριον καὶ Σιμιτλή. Πενία μαστίζει τοὺς Χριστιανούς.

11. 30.4.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Ἡρακλείας Γρηγορίου.

Ἀρχαὶ Κουμβίου συνέλαβαν καὶ ἐφυλάκισαν Ἐφοροεπιτροπὴν καὶ Μουχτάρην Νεοχωρίου. Ἐνεργήσατε παρὰ Διοικήσει Ραιδεστοῦ πρὸς ἀπελευθέρωσίν των. Ἐπισυνάπτονται ἐκθέσεις ἐκ Νεοχωρίου μετ' ἡμερομηνίαν 30.4. 1914, διαζωγραφίζουσαι πραγματικὴν ἐκεῖ κατάστασιν.

12. 2.5.1914. Μητρόπολις Μ-Π, τῆ Μητροπόλει Καλλιουπόλεως.

Ἴνα ἐνεργήσῃ παρὰ Διοικητῆ, διότι καὶ χθὲς ἐκλάπησαν 260 πρόβατα ἐκ τοῦ Γιατσιλῆ Τσιφλίκ, τοῦ Ἀντωνίου Φωτάκη καὶ σήμερον 180 μικρὰ καὶ μεγάλα ἐκ τῆς μάνδρας Κυρ. Χρυσοβέργη.

13. 6.5.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Καστάμπολις πολιορκηθεῖσα ἐξεδιώχθη, διαταχθεῖσα ἐκ Κουμβίου ἀπελ-

θεῖν. Ἐπάρχουσι νεκροὶ καὶ πληγωμένοι. Ἴατροι δὲν εὐρίσκονται, ἐσοκορπίσθησαν. Κάτοικοι ἑξαλλοὶ, νήστευσι, ἔντρομοι, ἀπροστάτευτοι. Μητρόπολις ἀποκλεισθεῖσα, ἀδυνατεῖ ἐνεργήσῃ. Ἡ αὐτὴ τύχη Ἰντζέκιοι. Ἄγνωστος τύχη Παλαμουτίου καὶ Σεντουκίου. Νεοχώριον ἐκπατριζέται. Ἱερεῖς, ἐρχόμενοι εἰς Μητρόπολιν, φυλακίζονται, ζητούμενοι ὑπ' ἐμοῦ δὲν ἐκδίδονται ὑπὸ Ὀμπασῆ καὶ Λιμενάρχου Χώρας. Ζητοῦμεν ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς, περιουσίας. Περιμένομεν ἐνεργείας τάχιστα, ἄλλως ἀπολύμεθα. Τὸ αὐτὸ τηλημα καὶ τῷ Μητροπολίτῃ Ἡρακλείας.

14. Κοινότητες, Προύχοντες Αὐδημίου, Νεοχωρίου, Ἰντζέκιοι, Σεντουκίου, Παλαμουτίου, διὰ συνεχῶν ἐκθέσεων, ἐγγράφων, ζητοῦσι βοήθειαν καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ δεινά.

15. 4.9.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ τῶν φόνων Γάνου, τῶν δαρμῶν Χώρας καὶ Σεντουκίου, τῶν πληγωμένων Σεντουκίου.

16. 1.9.1914. Μητρόπολις Γ.Χ., τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ τῶν ἠλικιωμένων στρατευσίμων, οἵτινες ἀποστέλλονται εἰς διάφορα ἀπώτερα κέντρα, Τσορλοῦ καὶ Μουρατλῆ, χωρὶς τροφή, οὔτε ἱματισμός, οὔτε ὄπλις νὰ τοῖς δοθῇ.

17. 30.9.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ ἀπαγωγῆς Σουλτάνας Μ. Κουτζιλιάτου ἐκ Μυριοφύτου καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ἐξ Αὐδημίου Γεωργίου Τζέλου τὴν 24ην τρ. ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Αὐδήμιον εἰς Σχολάριον.

18. 17.10.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῷ Ἡρακλείας Γρηγορίῳ.

Περὶ τῶν πιέσεων, ἀγγαρειῶν καὶ ληστεύσεων εἰς Τσελεμπή Γιολοῦ τῶν Αὐδημιωτῶν, τῶν δαρμῶν καὶ τοῦ Συνουκισμοῦ Τούρκων μεταναστῶν εἰς Σεντούκιον.

19. 3.11.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ φορολογιῶν, δαρμῶν, πιέσεων, πείνης καὶ περὶ συνεπέια ἀπαγορεύσεως ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας, ἀποκλεισμοῦ τῶν Χριστιανῶν.

20. 9.11.1914. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Οἱ Χριστιανοὶ μου ἀποθνήσκουσιν ἐκ πείνης. Ζητῶ τὴν προσοχὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς καταστάσεως.

21. 12.1.1916. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π. καὶ τῷ Ἡρακλείας Γρηγορίῳ.

Περὶ μὴ ἐνεργείας τοῦ Μουτσαρίφη ἐπὶ τῶν γενικῶν ζητημάτων, περὶ πείνης καὶ θανάτων, περὶ ἐκπατρισμοῦ Γάνου, Ἡρακλείτσας, Στέρνας καὶ Κερασιᾶς.

22. 17.7.1916. Μητροπόλις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Κατ' αὐτὰς ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν ἡ ἐκγύμνασις, στρατιωτικῶς, τῶν ἀπὸ 12 ἐτῶν παιδίων μέχρι τῶν ἐχόντων 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας, στρατολογηθέντων τῶν 18 ἐτῶν. Ταῦτα ἐκγυμνάζονται ὑπὸ κατὰ μέρος Ὀμπασήδων (Δεκανέων), ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους, ἐκάστην Παρασκευὴν καὶ Κυριακὴν. Εὐνόητοι φρόβου γονέων καὶ δὴ τῶν μητέρων, ἐπαυξάνουν ἐκάστοτε τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι οὐδ' ἀπομακρυνθοῦν καὶ τῶν μητρικῶν ἀγκαλιῶν ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ.

23. 27.3.1916. Μητροπόλις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ τοῦ φόνου τοῦ Σταύρου Κόγκαλου τὴν 25 Μαρτίου εἰς Τσελεμπή Γιολοῦ καὶ τὴν 20ην ἰδίου εἰς ἰδίαν θέσιν, τῆς Μαριγῶς Μήτρου, μητρὸς τριῶν πένκων καὶ τοῦ 17ετοῦς Ἄντ. Μαργαρίτη, ἐξ Αὐδημίου. Τὰ ζῶα συληθέντα, εὐρέθησαν, τὰ φορτία καὶ τὰ πτώματα ἄφαντα.

24. 11.11.1916. Μητροπόλις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Μετὰ μεγάλης ταχύτητος καὶ δραστηριότητος στρατολογοῦνται τὰ ἀπὸ 17 ἐτῶν ἄρρενα τέκνα τῶν ὁμοδόξων. Κοπετοὶ καὶ θρηνοὶ μητέρων εὐνόητοι.

25. 29.9.1917. Μητροπόλις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ τῆς Ποπούλας Κ. Σουμπατζῆ, ἐτῶν 20 ὄρφανῆς πατρός τε καὶ μητρὸς καὶ τῆς ἄλλης Ποπούλας Περράκη, ἐτῶν 18, ἧς ὁ πατὴρ ἐξόριστος ἀπὸ τοῦ μηνὸς Μαρτίου 1917, παρεγένοντο εἰς Παιδεστὸν δι' ἐξεύρεσιν ἐργασίας καὶ προσελήφθησαν παρὰ τῷ Ἀλῆ Μπέη, ὁπόθεν πρὸ 25 ἡμερῶν ἀπολέσθησαν, μὴ ἀνευρεθεῖσαι παρ' ὅλας τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀλῆ Μπέη.

26. 10.1.1918. Μητροπόλις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ ἐμποδίσσεως γάμων, προικ)νων καὶ διαθηκῶν ἐκ μέρους τοῦ Ἱεροδίκου.

27. 17.6.1918. Μητροπόλις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Περὶ ἀναιρέσεων, περὶ τῶν ἐν Σεντουκίῳ, τῶν σχολείων, περὶ μαστιγώσεων.

28. 7.11.1918. Προύχοντες Σεντουκίου, τῆ Α.Θ.Π.

Οἱ Προύχοντες Σεντουκίου ἀναφέρουν περὶ τῶν ἐκβιασμῶν Τούρκων λιποτακτῶν στρατιωτῶν, ζητούντων 200 χρυσῆς λίρας Τουρκίας, ἀπειλοῦντες σφαγῆν.

29. 6.1.1919. Προύχοντες Παλαμουτίου, τῆ Α.Θ.Π.

Προύχοντες Παλαμουτίου ἀναφέρουν περὶ στρατευσίων καὶ περὶ βιασμῶν, κλοπῶν καὶ ἀγγραφεῶν.

30. 14.1.1919. Μητροπόλις Γ-Χ, τῷ Σεβ. Τοποτηρητῆ Ὀικ. Θρόνου, Μητρο)τη Προύσσης.

Περὶ τῶν ἐκδιωξάντων τὰ χωρῖα Μηλιά, Καστάμπολιν, Ἰντζέκιοι, Τζεβτζέτ ἐφέντη, Χασὰν Φακρῆ, Ἱεροδίκου, Λιμενάρχου Χώρας Ἰσμαήλ ἐφ. Χασανούλια Ἀνταλῆ καὶ Κομιτατικῷ Μεχμέτ ἐφ.

31. 18.1.1919. Μητρόπολις Γ-Χ, τῆ Α.Θ.Π.

Μουχταροδημογέροντες Παλαμουτίου καταγγέλλουν, ὅτι ἐγυμνώθησαν καθ' ὁδὸν οἱ Παν. Βάϊας μὲ λίρας Τουρκίας 20, Κων)νος Εὐστρατίου 20, Θωμᾶς Δημητρίου 10 καὶ ὁ υἱὸς του Στέργιος 3. Ἐδάρησαν ὑπὸ δύο ὀπλισμένων Τούρκων.

32. 26.3.1919. Μητρόπολις Γ-Χ, πῶ Τοποτηρητῆ Οἰκ. Θρόνου.

Ἐκτίθενται τὰ δνόματα τῶν κακουργησάντων Τούρκων ἔναντι τῶν Χριστιανῶν.

33. 31.5.1919. Μητρόπολις Γ-Χ, τῶ Τοποτηρητῆ Οἰκ. Θρόνου.

Ἐπισυνάπτονται τέσσαρες κατάλογοι κατὰ τῶν κακουργησάντων Τούρκων, ὡς καὶ δύο πρακτικὰ Αὐδημίου καὶ Χώρας καὶ ὅτι πολλοὶ εἶναι οἱ κακουργήσαντες, ἀλλὰ οἱ Χριστιανοὶ φοβοῦνται, τὸ μὲν διὰ τὸ ἀβέβαιον τῆς καταστάσεως, τὸ δέ, διότι δὲν ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν χαρακτήρα τῶν διωκτῶν καὶ δὲν θέλουν νὰ κληθοῦν ὡς μάρτυρες.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΝΤΩΝ ΝΑΩΝ, ΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΕΚΚΛΗΣΙΩΝ, ΤΩΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΓΑΝΟΥ - ΧΩΡΑΣ ΚΑΙ ΜΥΡΙΟ-
ΦΥΤΟΥ - ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΣ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ
1913 — 1918 (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'.)

α α	Χωρία	Καταστραφέντες Ναοί, και Παρεκκλήσια		Παρατηρήσεις
		'Εν ὅλῳ	'Εν μέρει	

1 ο ν — Ν Α Ο Ι

1	Περίστας		Παναγίας, 'Αγ. Νικολάου, 'Αγ. 'Ιωάν.
2	'Ιντζέκιοϊ	Κοιμήσ. Θεοτόκου. 1915	Κατεδαφίσθη ἐκ θεμελίων, τὰ δὲ μάρμαρα ἐπωλήθησαν.
3	Καστάμπολις	'Αγ. 'Ιωάννου Θεολόγου, 1914	'Ομοίως.
4	Καλαμίτσι		Αἱ εἰκόνες κατεστράφησαν, ἡ ξυλεία διηρπάγη.
5	Νεοχώριον		'Αγ. 'Αθανασίου
6	Λιμνίσκη	'Αγ. 'Αθανασίου	
7	Λούπιδα	'Αγίου Γεωργίου, 'Αγ. Τριάδος	

2 ο ν — Μ Ο Ν Α Ι

1	Γάνος	Παναγίας τῆς Νικαιωτίσης	Τὸ ἡμικατέστρεψαν τὸ 1913 οἱ Βούλγαροι καὶ ὀλοκλήρωσαν τὴν καταστροφὴν οἱ Τούρκοι τὸ 1916.
2	Χώρα	'Αγ. 'Ιωάννου Θεολόγου.	Κατεστράφη ἐκ θεμελίων καὶ ὁ διάκοσμος ἐπωλήθη.
3	Αὐδήμιον	'Αγ. Γεωργίου	
4	'Ιντζέκιοϊ	Μακαβαίων	

α	Χωρία	Καταστραφέντες Ναοί, καὶ Παρεκκλήσια		Παρατηρήσεις
		Ἐν ὅλῳ	Ἐν μέρει	

3 ο ν — Π Α Ρ Ε Κ Κ Λ Η Σ Ι Α

1	Περίστασις, 11	Ζωοδ. Πηγῆς, Ἁγ. Κυριακῆς, Ἁγ. Κηρύκου, Ἁγ. Μεροκουρίου, Ἁγ. Παντελεήμονος.	Παναγίας, Κύκκου, Ἁγ. Σπυρίδωνος, Ἁγ. Ἰωάννου Προδρόμου, Ἁγ. Κων/νου, Ἁγ. Γεωργίου Ταξιαρχῶν, Ἁγ. Παρασκευῆς.	
2	Λούπιδά, 6	Ἁγίου Νικολάου, Ἁγ. Γεωργίου, Ἁγίου Ἰωάννου, Ἁγ. Ἀναργύρων, (Ἁγ. Κων)νου - Ἑλένης, Ἁγ. Παρασκευῆς.		
3.	Ἡρακλείτσα	Ἁγ. Παρασκευῆς, Ταξιαρχῶν.	Ἁγ. Γεωργίου, Μετόχι Ἰδίων.	
4	Μυριόφυτον	Ἁγίου Γεωργίου, Παναγίας Παχνωτίσσης.		
5	Σμιτλῆ	Ἁγ. Ἀθανασίου, Προφ. Ἡλιοῦ.		

Κ Α Τ Α Λ Ο Γ Ο Σ
ΘΑΝΑΤΩΘΕΝΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΚΟΠΟΙΗΘΕΝΤΩΝ ΚΛΗΡΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΓΑΝΟΥ - ΧΩΡΑΣ
ΚΑΙ ΜΥΡΙΟΦΥΤΟΥ - ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΣ,
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ

(Παράρτημα Ε')

A. ΘΑΝΑΤΩΘΕΝΤΕΣ

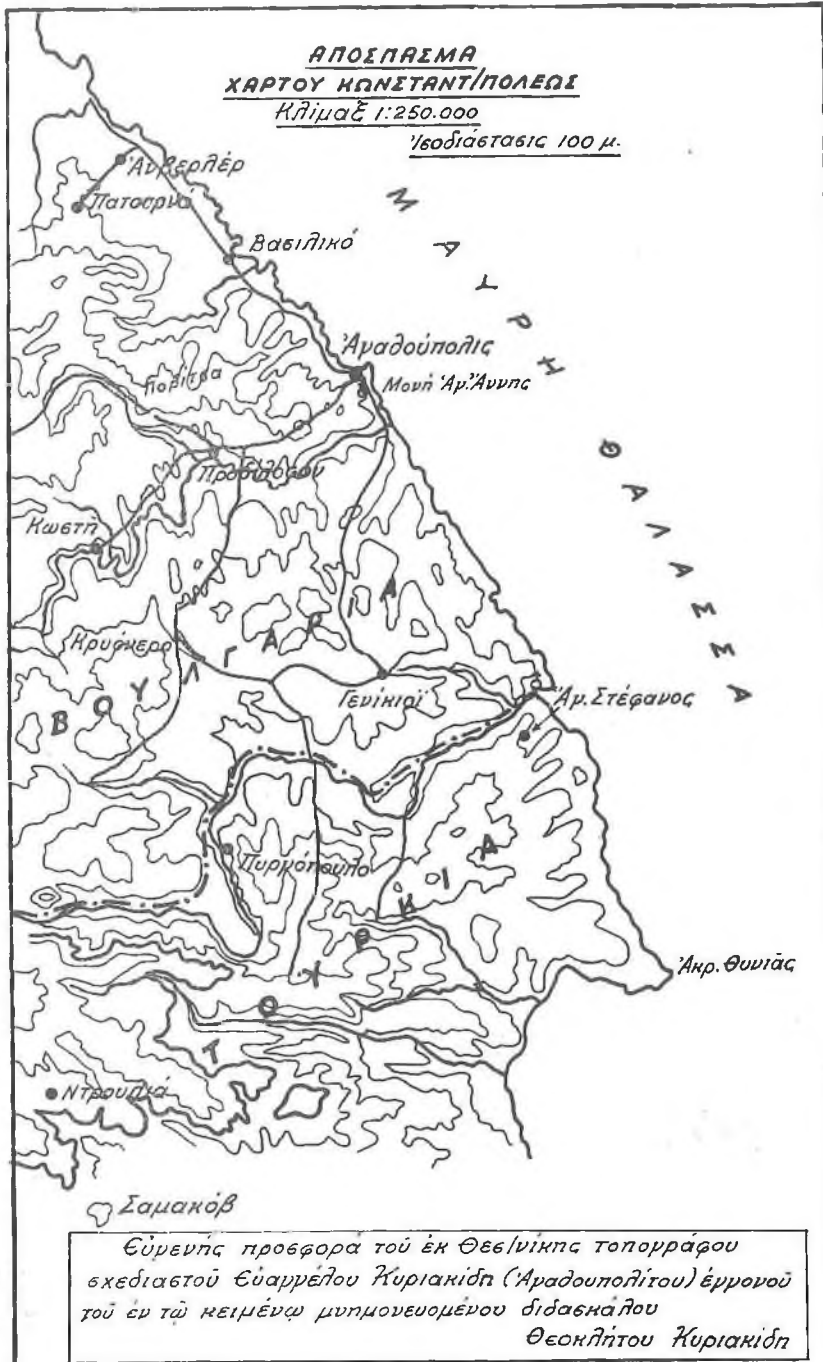
1. Πρεσβύτερος Κοσμάς, Ίερεύς Πλατάνου. Έφρονεύθη εις Περίστασιν, 27.1.1913.
2. Παπᾶ - Άνθιμος, Ίερεύς, Λιμνίσκης. Έφρονεύθη εις Λιμνίσκην.
3. Παπᾶ - Μητροφάνης Προδρομίδης, Ίερεύς Πλατάνου. Φυλακισμένος εις φυλακὰς Μυριοφύτου, πέθανε ἀπὸ τῆς κακώσεως. (1913).

B. ΚΑΚΟΠΟΙΗΘΕΝΤΕΣ

1. Τιμόθεος, Μητρο)της Γάνου - Χώρας. Τὴν Μεγάλην Πέμπτην τοῦ 1915, ἐξερχόμενος ἀπὸ τὸν Μητρο. Ναόν, ἠπειλήθη μὲ ὄπλον ἀπὸ τὸν Τοῦρκον Ἀστυνόμον Σουριά. Προσπαθήσας νὰ προστατεύσῃ ἕνα Ίερέα ἀπὸ τὸ Αὐδῆμι, ἠπειλήθη μὲ θάνατον.
2. Παπα-Χαρίτων Οἰκονόμος, Ίερεύς Αὐδημίου. Συλληφθεὶς, ὠδηγήθη δέσμιος στὶς φυλακὰς Μυριοφύτου. (1915).
3. Παπᾶ - Ἀντώνιος Μηλιάδης, Ίερεύς Γάνου. Ἐστρατολογήθηκε θύταια καὶ μεταφέρθηκε δέσμιος στὴν Ραιδεστό. (1915).
4. Παλαστρατηγάκης, Ίερεύς Κασταμπόλεως. Ἐφυλακίσθηκε ἀπὸ τὸν Τοῦρκο Λιμενάρχη Ἰσμαήλ, στὸν Γάνο, γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρῃ στὸν Μητροπολίτη του τὰ δεινὰ τῶν συγχωριανῶν του. (1914).
5. Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος, Μητρο. Ναοῦ Περιστάσεως. Ἐκακοποιήθηκε στὴν Περίστασι.
6. Παπᾶ Ἀβέρκιος, Ίερεύς Λιμνίσκης. Ἐκακοποιήθηκε στὴ Λιμνίσκην

Σημείωσις :

Οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι, εἶναι οἱ ἐλάχιστοι μέσα στὴν στρατιὰ ὀλόκληρη θανατωθέντων καὶ κακοποιηθέντων Κληρικῶν σ' ὅλη τὴν Θράκην, κατὰ τὴν φοβερὴν ἐκείνην περίοδο τῶν διωγμῶν.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. 'Ο Γάνος. Κυριάκου Βαφειδή, Διδασκάλου. (Έκδ. 1962).
2. 'Ο Γάνος και ή Χώρα. Έξ επίσημων πηγών και έγγραφων. ΘΡΑΚΙΚΑ Τόμος ΚΖ'.
3. 'Η Χώρα, 1600-1922. 'Αθηνᾶς Γαβριήλ, Διδασκαλίσης. Έτ. Θρακ. Μελετών, ἀριθ. 50.
4. 'Η Περίστασις και ή Λούπυδα Γανοχώρων Προποντίδος. 'Αθηνοδώρου Ζερβού και Θεοδώρου Μοσχίδη. 'Ανάτυπον, ΑΘΓΛΘ Τόμος ΚΖ'.
5. 'Η Σπέρνα. Νικολάου Λαγοπούλου.
6. 'Ιστορία του Αύδημίου. 'Αναστ. Γιαννακοπούλου. ΘΡΑΚΙΚΑ, Τόμος ΛΓ'.
7. 'Ιστορία του 'Ιντζέκιοῦ. Γεωρ. Γιαννακάκη, Διδασκάλου. ΑΘΓΛΘ Τόμος ΙΗ'.
8. Αί περιπέτειαι του Θρακικού 'Ελληνισμού από τὸ 1904, ἕως τὸ 1922. Γεωρ. Γιαννακάκη, Διδασκάλου. Έτ. Θρακ. Μελετών, ἀριθ. 71.
9. 'Η 'Ιστορία τῆς Θράκης από τῆς 'Αλώσεως. Γεωργίου Γιαννακάκη, Διδασκάλου : ΘΡΑΚΙΚΑ Τόμος ΚΘ'.
- Κεφ. 56, σελ. 94 - 98. Περιοχή του 'Ιεροῦ 'Όρους, Τεκφοῦρ Ντάγ.
- Κεφ. 57, σελ. 98 - 103. Τὰ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν του 'Ιεροῦ 'Όρους χωρία.
- Κεφ. 119, σελ. 233 - 237. Καταστροφικὸς σεισμὸς ἐν Θράκη.
- Κεφ. 136, σελ. 256 - 259. 'Αντίστασις τριῶν χωρίων του 'Ιεροῦ 'Όρους.
10. 'Η 'Ελληνικὴ 'Εκκλησία ἐν Θράκη. 'Αθαν. Παπαευγενίου. 'Επιθεωρητοῦ Μουσουλμανικῶν σχολείων Θράκης.
11. 'Επίσκοποι, Λόγιοι και 'Επίσημοι ἄνδρες και Εὐεργέται. ΘΡΑΚΙΚΑ, Τόμος ΛΣΤ'.
12. 'Επισκοπικοὶ Κατάλογοι 'Επαρχιῶν Δυτικῆς και 'Ανατολικῆς Θράκης. Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ. ΘΡΑΚΙΚΑ Τόμος ΣΤ'.
13. 'Αρχιερατικοὶ Κατάλογοι 'Επαρχιῶν Θράκης από Χριστοῦ. Μιλτιάδου Σταμούλη, ἐκ Σηλυβρίας ΘΡΑΚΙΚΑ Τόμος ΙΔ'.
14. Χρονολογικοὶ Κατάλογοι τῶν από Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατὰ 'Επαρχίας. Μητροπολίτου 'Αμασειᾶς 'Ανθίμου 'Αλεξούδη, συμπληρωθέντες

ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Χαρτοφύλακος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Μανουὴλ Γεδεών. (Πανελλήνιον Λεύκωμα Ἐθνικῆς Ἐκατονταετηρίδος, 1821 — 1921. Τόμος ΣΤ').

15. Ἡ Θράκη καὶ αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι. Ἀρχ) του Μελισσινοῦ Χριστοδοῦλου.

16. Ἐκκλησιαστικαὶ Ἐπαρχίαι Θράκης. Ἀρχ) του Νικ. Βαφείδου. ΑΘ ΓΛΘ Τόμος Η'.

17. Προσωπικαὶ ἀναμνήσεις καὶ σημειώσεις παλαιῶν Γανοχωριτῶν, διαμενόντων εἰς διαφόρους πόλεις, κομοπόλεις καὶ χωρία τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

18. Αἱ ἐν τῷ κειμένῳ φωτογραφίαι, προσεφέρθησαν εὐγενῶς ὑπὸ τῆς ἐκ τοῦ χωρίου Μηλιοῦ καταγομένης καὶ ἐν Θεσ)νίκη ἐγκατεστημένης οἰκογενείας Ἀθαν. Ἀθανασούλη.

ΑΓΓΕΛΟΥ ΓΕΡΜΙΔΗ

Υποστράτηγου έ. ά.

ΧΑΜΕΝΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΣΤΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΡΩΜΥΛΙΑΣ
Η ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1972

Η ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ

Υποστρατήγου ε. ά. ΑΓΓΕΛΟΥ ΓΕΡΜΙΔΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στή μελέτη μου αυτή ασχολούμαι με την ελληνικώτατη άλλοτε παρευξείνια περιοχή της Ανατολ. Ρωμυλίας, ή οποία περιελάμβανε τις πόλεις, Άγαθούπολη, Άπολλωνία (σημ. Σωζόπολη), Πύργο, Άγχιαλο και Μεσημβρία. Με την περιγραφή αυτή αποβλέπω στο να ζωντανέψω τις αναμνήσεις των επιζώντων άκόμα Άνατολικορωμυλιωτών, να τους ξαναθυμίσω την ιστορική διαδρομή τους στο διάβα των αίωνων και την τραγική μοίρα, που έπεφύλαξε γι' αυτές, άγροϊκος και βάρβαρος κατακτητής. Άρχίζω από την Άγαθούπολη.

ΙΔΡΥΣΗ — ΘΕΣΗ — ΟΝΟΜΑΣΙΑ

Η Άγαθούπολη βρισκόταν στις ΒΔ άκτες της Μαύρης Θαλάσσης, λίγο βορειότερα από την Θυνιάδα Άκρα και τά στην περιοχή εκείνη T—B σύνορα. Η ίδρυση και ή όνομασία της, καλύπονται από την μαγεία των θρύλων και των παραδόσεων. Κατά μιá εκδοχή, ιδρύθηκε από Μιησιούς άποίκους κατά τον 7ο π.Χ. αιώνα, μαζί με άλλες νοτιότερα και βορειότερα άποικίες, όπως ή Θυνιάς, τό Περοντικό (σημ. Άγ. Στέφανος), ή Χερρόνησος, ή Άπολλωνία (σημ. Σωζόπολις), ή Άγχιαλος, ή Μεσημβρία, όλες δέ μαζί αποτελούσαν τό Άποικιακό Συγκρότημα των Μηλισίων με τή γενική όνομασία, «Άπολλωνιατών Χώρα», όνομασία ή όποία προήλθε από τον άνεγερθέντα στην Άπολλωνία Βωμό προς τιμήν του Άπόλλωνος, από τον Άρχηγό των άποίκων Άναξίμανδρον, ό όποιος κατά τον Αϊλιανό, «...ήγήσατο της εις Άπολλωνίαν έκ Μιλήτου άποικίας...». Ήταν επίσης γνωστή και ως «Ζώνη των Θύνων», από την άφθονία των ψαριών αυτών (σοκομβροειδών), που σε τεράστιες ποσότητες άλιευόταν στον θαλάσσιο εκείνο χώρο.

Η πόλη ήταν κτισμένη στις τελευταίες προς τον Εξξεινο Πόντο άντηρίδες του όρους Παπία του Μικρού Αΐμου, τό όποιο κατά τον Ηρόδοτο, ήταν

ή ἔδρα τοῦ Διός. «...Ζεὺς δὲ δρθότατα κατὰ γνώμην γε τὴν ἐμήν, καλεόμενος Παπαῖος...».

Τὸ ἀρχικό της ὄνομα ἦταν «Αὔλαιον Τεῖχος», ἀλλὰ ὁ Ἱστορικός καὶ Φιλόσοφος Φλάβιος Ἀρριανὸς (95—170 μ.Χ.), στὸν «Περίπλουν τοῦ Εὐξείνου», τὴν ἀναφέρει ὡς «Αὔλαιον Τεῖχος», ὁ δὲ Kierpert λέγει, ὅτι στοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, γραφόταν καὶ ὡς «Auleitichos Thera», ἢ «Thera X».

Η ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΗ ΣΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

α. Ἡ Ἀγαθοῦπολη στοὺς ἀρχαίους Ρωμαϊκοὺς καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους.

Τὸ Αὔλαιον Τεῖχος ἦταν αὐτόνομη Πολιτεία κατὰ τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα τῆς πόλεως Κράτους. Στὰ 522 π.Χ. ὑπετάγη στοὺς Πέρσες, ἀπελευθερώθηκε δὲ μετὰ τὴν Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, λίγο δὲ ἀργότερα, περιῆλθε ὡς φόρου ὑποτελὴς στὸ μεγάλο Θρακικὸ Κράτος τῶν Ὀδρουσῶν, μέχρι τὸ 341 π.Χ., ὁπότε, μαζὶ μὲ ὅλη τὴ Θράκη, ὑπήχθη στὸ Μακεδονικὸ Κράτος τοῦ Φιλίππου τοῦ Β'. Διετήρησε ὅμως τοὺς αὐτόνομους θεσμοὺς της καὶ ἔτσι τὴ βρῆκε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὅταν ἦλθε στὴ Θράκη.

Ἡ μετονομασία της σὲ Ἀγαθοῦπολη, φαίνεται νὰ ἔγινε στοὺς χρόνους τῶν Ἐπιγόνων, λίγο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τὸν Στρατηγὸ Ἀγάθωνα, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Παπαρρηγόπουλος στὸν Β' Τόμο τῆς Ἱστορίας του, στὴ διάταξη τῶν Μακεδονικῶν στρατευμάτων στὴ μάχη τοῦ Γρανικοῦ, «...Καὶ πρῶτον ἐτάχθησαν οἱ Θραῖκες, τῶν ὁποίων ἦρχεν ὁ Ἀγάθων...». Πιθανὸς ἐπίσης ἀνάδοχος εἶναι καὶ ὁ Ἀγαθοκλῆς, γυιὸς τοῦ Λυσιμάχου, πρώτου Βασιλέως τῆς Θράκης μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Σ' ὅλη τὴν περίοδο τῶν Ἐπιγόνων καὶ τῆς Ρωμαιοκρατίας, ἡ Ἀγαθοῦπολη ὑπέστη πάρα πολλὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες φοβερότερη ἦταν ἡ εἰσβολὴ τῶν ὑπὸ τὸν Βρέννον Γαλατῶν τὸ 279 π.Χ.

Κατὰ τὸν μακροῖωνα, στοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἀγῶνα πρὸς τοὺς ἀσπόνδους τοῦ Γένους ἔχθρους, τοὺς Βουλγάρους, ἂν καὶ προστατευόταν ἀπὸ ἰσχυρότατα τεῖχη, ἐδοκιμάσθηκε πολλὰς φορὰς, ἰδιαίτερα στοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων, ὁπότε ἐπανελημμένως ἀπετέλεσε τὸ γέρας τῆς μετὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Βλαχοβουλγάρων πάλης. Γὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορα Ἰσαακίου Ἀγγέλου (1185—1195), διαβάζει κανεὶς στὴν «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη» τοῦ Κ. Σάθα, «... Βασιλεὺς δὲ δεῦτερον στρατεύει κατὰ τῶν Μουσῶν. Ἦκουσε γὰρ μηκέτι περὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς ἐνδιατρίβειν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ Σκύθας συλλαβόντας καὶ αὐτὴν αὐλίζεσθαι

Ἄγαθούπολιν, κακὰ δρῶντες μέγιστα...», εἰς ἄλλο δὲ σημειῶν, «... Ἦν οὖν ὅτε ὁ Βασιλεὺς κατ' αὐτῶν εἰς Ἄγαθούπολιν ἤλανεν, οἱ δὲ ἐδήρουν, ὅσα τῇ Φιλιππουπόλει ἐγγίζοντα...».

Στὰ 1204 περιῆλθε μαζί με τὴν Κων)πολη στὴν κυριαρχία τῶν Φράγκων, τὸ 1256 ὅμως θρῆσκόταν μαζί με τὶς ἄλλες βορειότερα Ἑλληνικὲς πόλεις στὴν κυριαρχία τῶν Βουλγάρων. Τὶς ἀπελευθέρωσε λίγο ἀργότερα ὁ ἐπανιδρύσας τὴν Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία Αὐτοκράτορας Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὅπως γράφει ὁ Παχυμέρης: «... Τοῦτον τοιγαροῦν, ἔχων ὁ Βασιλεὺς ἔτοιμον τοῦ Κων)νου, (Τσάρου) καταδρομεῖσθαι καὶ τὴν ἐκείνου σκυλεύειν χώραν, εἰ τοῖς τοῦ Βασιλέως ἐκείνος ἐποίοι, οὗ Μεσημβρίας μόνον στέργων ἀντείχετο καὶ τῆς Ἀγχιάλου, ἀλλὰ καὶ Σωζόπολιν καὶ Ἄγαθούπολιν καὶ ἄλλα τε Κάστρα, ὅπερ οἱ τοῦ Βασιλέως ἐπισκευασάμενοι, προσεκτῶντο τῷ Βασιλεῖ...».

Περὶ τὸ 1800 καὶ πάλιν ἡ Ἄγαθούπολη περιῆλθε γιὰ λίγο στοὺς Βουλγάρους, 30 δὲ χρόνια ἀργότερα ἐδοκιμάσθηκε σκληρὰ ἀπὸ τοὺς ἀποστατήσαντας Καταλανοὺς μισθοφόρους τοῦ Βυζαντίου.

Παρ' ὅλες τὶς περιπέτειες, ἡ Ἄγαθούπολη ἐμφανίζεται στοὺς χρόνους τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Δ' Παλαιολόγου (1376—1378) ὡς ἀκμάζουσα καὶ εὐημεροῦσα ἐμπορικὴ πόλη, προστατευομένη ἀπὸ ἰσχυρότατα τείχη, ὅπως γράφει τὸ χρονικὸ τοῦ Φραντζῆ.

Στὰ τελευταῖα πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση χρόνια, ἡ Ἄγαθούπολη μετὰ τὴν Ἀγχιάλο καὶ τὴν Μεσημβρία στὸν Εὐξείνιο Πόντο, καὶ τὴν Σηλύβρια καὶ Ἡράκλεια στὴν Προποντίδα, ἀποτελοῦσαν τὰ τελευταῖα ἀπομεινάρια τῆς ἄλλοτε πανίσχυρης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ Ἄγαθούπολη μετὰ τὶς Θρακικὲς πόλεις τῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, περιῆλθαν στοὺς Τούρκους, λίγο πρὶν ἀρχίσει ἡ πολιορκία τῆς Κων)πόλεως, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἰωάννης Δούκας: «... Ἦν γὰρ ὁ Καρατζία Πέγης (Καρατζᾶ Πασᾶς), πρὸ καιροῦ σταλθεὶς σὺν δυνάμει εἰς τὰ τοῦ Πόντου Κάστρα, ἤγουν Μεσημβρίον, Ἀχελῶον (ἐννοεῖ τὴν Ἀγχιάλο), Βυζόν (Χερρόνησον ἢ Πορταβυζόν) καὶ Ἄγαθούπολιν καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς ἑαυτὸν ἐποιήσατο...». Τὸ φρούριον τῆς Ἄγαθουπόλεως ἔπεσε ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὰ μακρὰ πολιορκία, κατὰ τὴν ὁποία οἱ Τούρκοι ἐχρησιμοποίησαν ἀρθρονή πυρίτιδα, μετὰ δὲ τὴν κατάληψή του, ἀνετίναξαν τὰ τείχη. Στὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας τῆς, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς διέφυγαν ἀπὸ τὶς δύο ὑπόγειες στοᾶς πρὸς τὶς δασωμένους καὶ ἀπρόσιτες ἐκτάσεις τοῦ Μικροῦ Αἴμου καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι διέθεταν δικά τους ἰστιοφόρα, ἐσκόρπισαν σὲ διάφορα ἄλλα μέρη, μιά δὲ ὁμάδα ἀπὸ αὐτοὺς ἦλθε καὶ ἴδρυσεν στὶς ἀκτὲς τῆς Προποντίδος τὴν καμπόπολη Τρίγλια, ὅπως ἀναφέρει μιά παράδοση, πού διασώθηκε ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς Νέας Τρίγλιας Χαλκιδικῆς.

β. *Ἡ Ἀγαθούπολις στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.*

Σ' ὅλη τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Ἀγαθούπολις ἔζησε στὴν ἀφάνεια ἐπαρχιακῆς μικροπόλεως, στὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια τοῦ περαιομένου αἰῶνα, ἐξελίχθη σὲ μιὰ ἀκμάζουσα Ἑλληνοπούλη μὲ 7—8 χιλιάδες ἀποκλειστικὰ Ἕλληνες κατοίκους, μὲ χίλια περίπου διώροφα ἢ τριώροφα σπίτια. Μὲ τίς δύο γειτονικὲς κομποπόλεις Παλιὸ καὶ Νέο Βασιλικό, τὰ δύο Κεφαλοχώρια Κωστή καὶ Προδύλοφο καὶ τὰ ἄλλα δύο μικρότερα, Ἅγιος Στέφανος καὶ Καλαντζάκι, ἀριθμοῦσε 15 περίπου χιλιάδες Ἕλληνες, μὲ μόνη παραφωνία, στὸ μικρὸ διάστημα τῆς Βουλγαροκρατίας, τοὺς λιγοστοὺς Βουλγάρους Δημοσίους Ὑπαλλήλους καὶ τίς οἰκογένειές τους.

Ἐδρα ὁμώνυμης Ἐπισκοπῆς ὑπὸ τὸν Μητροπολίτη Ἀδρ)πόλεως (τῆς ὁποίας ἡ ἵδρυση χάνεται στὰ βάθη τῶν αἰῶνων μέχρι τοῦ Ἀυτοκράτορος Λέοντος τοῦ ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ), Μητροπόλεως ἀπὸ τὸ 1821, Σωζοαγαθουπόλεως μετὰ τὸ 1829 καὶ Βασιλικῆ ἀργότερα, τῆς ὁποίας ὁ Μητροπολίτης ἐφημιζέτο ὡς Ὑπέρτιμος καὶ Ἐξαρχος Πάσης Μαύρης Θαλάσσης. Τὸν θρησκευτικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς ἀποτελοῦσαν: τέσσαρες παλιῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησίαις στὴν ἔσω πόλη (τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, πού ἦταν καὶ Μητροπολιτικὸς Ναός, τῆς Ἀναλήψεως, τῆς Ἁγίας Μαρίνης καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου), μιὰ νεώτερη (τοῦ Ἁγίου Δημητρίου) στὴν ἔξω πόλη, τέσσαρα παρεκκλήσια μέσα καὶ πολλὰ Ἁγιάσματα ἔξω καὶ γύρω σ' αὐτὴ καὶ τέλος ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου σὲ μιὰ κρημνώδη ράχη τοῦ ἀκρωτηρίου, πάνω στὸ ὁποῖο ἦταν κτισμένη ἡ Ἀγαθούπολις.

Ἐπύροχη ἦταν καὶ ἡ παιδεία στὴν Ἀγαθούπολις: Μιὰ λαμπρὴ Ἀστικὴ Σχολὴ Ἀρρένων ἑτάξια, ἓνα ἐπίσης λαμπρὸ ἑτάξιο Παρθεναγωγεῖο, μὲ 600 περίπου μαθητὲς καὶ μαθήτριες, ἱκανοποιοῦσαν τίς ἐκπαιδευτικὲς ἀνάγκες τῆς πόλεως. Ἀπὸ τοὺς δασκάλους, πού ἄφισαν ἐποχὴ στὸ πέρασμά τους, ἀναφέρω:

Τὸν Θεόκλητο Κυριακίδη, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξε στὴν Ἀστικὴ Σχολὴ Ἀρρένων 50 ὀλόκληρα χρόνια, πού ἦταν ταυτόχρονα καὶ ὁ φημισμένος Ἐργοφάλης τῆς Μητροπόλεως, κοντὰ στὸν ὁποῖο ἐμαθήτευσαν καὶ ἀνεδείχθησαν σπουδαῖοι καὶ αὐτοὶ ψάλτες, ὁ Ἐλισσαῖος Παπαζογλου, ὁ Δημήτριος Χηλίδης κ.ἄ. Ἐγγονοὶ τοῦ Θ. Κυριακίδη εἶναι ὁ σημερινὸς Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Νέας Ἀγαθουπόλεως καὶ ὁ Τοπογράφος τοῦ Γ.Σ.Σ. πρωτοεξάδελφοι καὶ συνώνυμοι στὸ ὄνομα καὶ ἐπώνυμο, Θεόκλητος Κυριακίδης. Κλεάνθη Πετμεζίδης, Κων)πολίτης καὶ ἀπόφοιτος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, Παπαγεώργιο Πολυχρονιάδης, πού ἦταν καὶ Παπᾶς καὶ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος καὶ τὸν ὁποῖο μόλις κατέλαβαν ὀριστικὰ τὴν Ἀγαθούπολις οἱ Βούλγαροι, τὸν συνέλαβαν γιὰ τὴν μεγάλη ἐθνικὴ του δραστηριότητα καὶ ἀφοῦ τὸν ἐβασά-

νισαν, τὸν κατέσφαξαν στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Ἀρίσθου (ἀνεψιὸς τοῦ ἦταν ὁ ἀποθανὼν πρὶν ἀρκετὰ χρόνια στὴν Θεσ)νίκη, Συν)ρχης Πεζικοῦ Κωνσταντῖνος Πολυχρονιαάδης), Ἀρσένιο Μανούδη, Σάββα Σαντορίδη, Ἀντώνιο Προδρόμου, Εὐστράτιο Πολυχρονιαάδη, πατέρα τοῦ Συν)ρχου Κων. Πολυχρονιαάδη (πέθανε νομίζω στὴν Ἀμερική, ὅπου εἶχε μεταναστεύσει μετὰ τὸν ἐκπατρισμό του), Παν. Χατζηγεωργίου, ἀπόφοιτο τοῦ Γαλλοελληνικοῦ Λυκείου Κων)πόλεως (τοῦ Χατζηχρήστου) καὶ Μιχαήλ Μάκρας (Χιώτη τὴν καταγωγή).

Ἀπὸ τοὺς δύο τελευταίους, ὁ Παν. Χατζηγεωργίου, μετὰ τὴν ὀριστικὴ κατάληψη τῆς Ἀγαθουπόλεως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸ κλείσιμο τῶν Σχολῶν της, διωκόμενος ἀπὸ τὸ Βουλγαρικὸ Κομμάτο γιὰ τὴν ἔθνικὴ του δραστηριότητα, διέφυγε μέσφ Πύργου στὴν Θεσ)νίκη, ἀπὸ τὸν Νοέμβριο τοῦ 1913, ἄγνωστος καὶ στερούμενος τῶν πάντων. Εὐτυχῶς διωρίσθη γρήγορα Διδάσκαλος στὸ Στρυμονικὸ Σεργῶν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, σὲ λίγο Διευθυντὴς στὸ Β' Δημ. Σχολεῖο Σιδηροκάστρου, ὅπου τὸν βρῆκε ἡ Βουλγαρικὴ κατοχὴ τῆς Ἀνατολ. Μακεδονίας τοῦ 1916—1918, τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἐκεῖ τὸν συνέλαβαν οἱ Βούλγαροι καὶ τὸν μετέφεραν στὴν Βουλγαρία, ὅπου πέρασε τρία χρόνια σὰν ὄμηρος στὰ Στρατόπεδα ὁμήρων τῆς Σοῦμλας, τοῦ Καρνομπάτ, τοῦ Φερδινάνδοβο καὶ τῆς Φιλ)πόλεως. Ἐπανελθὼν μετὰ τὴν ἀνακαυχὴ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1918, ἀσχολήθηκε ἀρχικὰ μὲ τὸ ζεωμπάριο στὴν περιοχὴ τοῦ Σιδηροκάστρου, γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν συνεχείᾳ στὴν Θεσσαλονίκη. Στὴν πόλη αὐτὴ ἴδρυσε τὸ 1920 τὸν Σύνδεσμον Θρακῶν «Η ΑΛΤ-ΤΡΩΤΟΣ ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΙΣ», τοῦ ὁποῖου ἐπὶ 20ετίαν ἀνεδεικνύετο ἀναντικατάστατος Πρόεδρος καὶ συνέβαλε τὰ μέγιστα στὴν διὰ τοῦ Ἐποικισμοῦ ἀγροτικὴ ἐγκατάσταση χιλιάδων οἰκογενειῶν τῶν ἐκ Βουλγαρίας Προσφύγων στοὺς Νομοὺς Θεσ)νίκης, Κιλκίς, Ἡμαθίας καὶ Πιερίας. Τὸ 1925 ἐξελέγη Δημοτικὸς Σύμβουλος Θεσ)νίκης καὶ τὸ 1929, μετὰ τὴν παύση τοῦ τότε Δημάρχου Πατρικίου, ἐτιμήθη ἀπὸ τὸ Δημ. Συμβούλιο μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Δημάρχου Θεσσαλονίκης. Τὸ 1926, ἐκλεγείσ Πρόεδρος τοῦ Οἴκοδ. Συνεταιρισμοῦ «ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ» Θεσ)νίκης, ἀφοῦ ἐπέτυχε τὴν ἀπαλλοτριώση καὶ διανομὴ τῶν οἰκοπέδων, ἀπεσύρθη, χωρὶς νὰ δεχθῇ τὸ προσφερθὲν σ' αὐτὸν οἰκόπεδο. Κατὰ τὴν ἴδια περίοδο διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Ὀμοσπονδίας Βορειοθρακῶν καὶ Πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου τῶν ἐκ Βουλγαρίας Προσφύγων στὸ Β' Συνεδριό τους. Μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον ἐξελέγη Ἀντιπρόεδρος τῆς ὑπὸ τὸν ἀείμνηστο Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης Περ. Βιζουκίδη Μεγάλης Ἐπιτροπῆς Ἀλυτρώτων Βορείου Ἑλλάδος καὶ Πρόεδρος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Προσφύγων. Διετέλεσε ἐπίσης καὶ Πρόεδρος τῆς Θρακικῆς Ἐστίας Θεσσαλονίκης καὶ μετὰ τὸ 1961, Πρόεδρος τῶν Συνταξιούχων Ἐμπόρων Θεσ)νίκης. Πέθανε τὴν ἀνοιξὴ τοῦ

1971 σὲ προχωρημένη ἡλικία, ἀφοῦ ἔγραψε τὸ 1967 τὴν ἱστορία τῆς γενε-
τειράς του, ποῦ ἀποτελεῖ ἀνεκτίμητο Ἱστορικό, Ἐθνικό καὶ Λαογραφικό δο-
κουμέντο γιὰ τὴν ἀλησμόνητη ἐκείνη Ἑλληνοῦπολη.

Ὁ Μιχαὴλ Μάκρας (ἐκτοπισθεὶς γιὰ τὴν μεγάλη ἐθνική του δραστη-
ριότητα πρὶν ἀκόμα γίνεῖ ὁ γενικὸς ἐκπατρισμὸς τῶν Ἀγαθουπολιτῶν), κατέ-
φυγε μέσῳ Αἴνου στὴν Θεσσαλονίκη, ὅπου χειροτονήθηκε τὸ 1917 ἀπὸ τὸν
ἀείμνηστο Μητροπολίτη Γεννάδιο Κληρικὸς. Ἀπὸ τότε ἐπὶ 44 ὁλόκληρα χρό-
νια ὑπηρέτησε, σὰν Διάκος στὶς ἐκκλησίες Ἀγ. Ἀθανασίου, Ἀγ. Σοφίας
καὶ Ἀχειροποιήτου μέχρι τὸ 1933, ὡς Πρεσβύτερος στὴν Πυλαία τὸ 1933—
1934 καὶ ἀπὸ τὸ 1935 μέχρι τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1961, σὰν Ἐφημέριος στὴν
ἐκκλησία Ἀγ. Ἐλευθερίου Ντεπῶ, προαχθεὶς τὸ 1940 σὲ ἀρχιμανδριτὴ καὶ
Ἱερατικὸ Προϊστάμενός της, στὶς προσπάθειες δὲ αὐτοῦ καὶ στὴν ἀκάματη
δραστηριότητά του ὀφείλεται ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ νέου περικαλοῦς Ναοῦ,
στὴν θέση τοῦ παλαιοῦ. Ἀποχωρήσας τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1961 λόγῳ ὄχι
ἡλικίας, ἔζησε τρία ἀκόμα χρόνια, ἀγαπώμενος καὶ ἐκτιμώμενος ἀπὸ ὄλους
τοὺς ἐνορίτες του. Πέθανε στὶς ἀρχὲς Μαΐου τοῦ 1964, ἀπὸ ψυχικὴ κατά-
θληξη γιὰ τὸν πρόωρο θάνατο τοῦ νέονυμφου υἱοῦ του. Ὁ νεκρὸς του κρα-
τήθηκε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες στὴν ἐκκλησία του σὲ λαϊκὸ προσκύνημα καὶ ἡ κη-
δεῖα του ἔγινε μεγαλοπρεπέστατη. Τὸν ἀποχαιρέτησε μὲ ἐμπνευσμένη ὁμιλία
τοῦ ὁ τότε Δήμαρχος Καλαμαριάς, ἡ δὲ νεκρικὴ πομπὴ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν
ἴδιο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα, ἔγινε κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ ἴδιου
τοῦ Μητροπολίτη, πεζῆ, μέχρι τὸ Νεκροταφεῖο Καλαμαριάς. Καὶ στὴν ἱερὴ
μνήμη τοῦ ἀκαταπόνητου ἐκείνου, Δασκάλου—Ἐθνοποστολοῦ στὴν ἀλησμό-
νητη Ἀγαθοῦπολη, καὶ Παπᾶ—Ἀρχιμανδριτῆ στὴν Θεσ)νίκη, ἐγράφηκε
ἀπὸ τοὺς δικούς του τὸ παρακάτω ἐμπνευσμένο ποίημα:

«Εἶν' ἡ δάφνη τῶν προγόνων κτῆμα, στῆς Πατρίδας βγαίνει τὰ βουνά,
τῶν ἡρώων μας κοσμεῖ τὸ μνήμα, ψάλλον τὰ παιδιὰ, μά...
νὰ πεθαίνουν τέτοιοι ἄνδρες εἶναι κρίμα, μὰ πῶς ἄλλοιῶς θὰ σβύσουν τῆς
πατρίδος τὰ δεινά;
Ἔτσι ἔγινες ἀντάρτης, μὰ καὶ δάσκαλος μὲ ζῆλο, εἰς τὸν ἅπαντά σου βίο,
τὴν παιδεία εἶχες φίλο.
Καὶ τὰ θεῖα νάματά της, ποῦχες μέσα στὴν καρδιά σου, τὰ μετέδιδες σὲ ὄλους,
π' ἀγαποῦσες σὰν παιδιὰ σου.
Μὲ ἀγάπη θὰ θυμῶνται κληρικοὶ τὸ ὄνομά σου καὶ οἱ ἄλλοι ἄς μμῶνται,
τὸ καλὸ παράδειγμά σου.
Ἀναπαύσου ἐν εἰρήνῃ, ἄς ἀγάλλετ' ἡ ψυχὴ σου, δὲν ἐβάσταξες τὸν πόνο,
καὶ εὐρῆκες τὸ παιδί σου».

Ἡ κυριώτερη ἀσχολία τῶν Ἀγαθουπολιτῶν, ἦταν ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία, στὴν ὁποία ἀσχολοῦνταν τὰ 3)4 τῶν κατοίκων. Τὰ Ἀγαθουπολίτικα καράβια, ἀπὸ 10 μέχρι 700 τόννων, ἀρμένιζαν στὴ Μαύρη Θάλασσα, στὴν Προποντίδα, στὸ γαλανὸ Αἰγαῖο καὶ στὴ Μεσόγειο, ἀπὸ τὴ Βυρηττὸ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια, μέχρι τὸ Γιβραλτάρ. Τὰ ταξείδια ἐκεῖνα διακροῦσαν 6—9 μῆνες, ἀνάλογα μὲ τὶς ἐπικρατοῦσες καιρικὲς συνθήκες, ὅλοι ὅμως οἱ ναυτιλλόμενοι θεωροῦσαν ὑποχρέωσή τους, νὰ βρίσκωνται κατὰ τὴ χειμερινή περίοδο στὴν πατρίδα τους, γιὰ νὰ γιορτάσουν μὲ τὶς οἰκογένειές του τὶς γιορτὲς τοῦ Προστάτη τους Ἁγίου Νικολάου, τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς καὶ τῶν Θεοφανείων. Ἡ περίοδος τῶν ἐορτῶν ἐκείνων, ἦταν ἀπὸ τὶς πρὸ χαρούμενες γιὰ τὴν Ἀγαθούπολη.

Ἰκανάτατοι ναυτικοὶ οἱ Ἀγαθουπολίτες, ἀνέδειξαν πολλοὺς καὶ φημισμένους Κυβερνήτες Ἀτμοπλοίων καὶ Ἰστιοφόρων σκαφῶν, ἀκτοπλοϊκῶν καὶ ὑπερποντίων, πραγματικὸς θαλασσόλυκος. Ἀναφέρω μερικὸς ἀπὸ αὐτούς: Τοὺς Κυβερνήτες ἀτμοπλοίων, Κυρ. Ζαχαριάδη, Βασ. Σκουθάκλη, Γεώργ. Φραντζολᾶ, Νικ. Ντουῦμο, Γεώργ. Τσολάκη, Χρυσὸ Μακρῆ, Κων. Χειροπέδη Νικ. Γκάκο, Νεόφ. Καζάκο, τοὺς Κυβερνήτες Ἰστιοφόρων ὑπερποντίων (400—1000 τόννων), Κων. Ἀναστάσογλου, Παναγ. Τσαμούρη, Ἰωάν. Μακρῆ, Νικ. Γκάκο, Χατζηκωσταντῆ Χατζηγεωργίου, Μιχ. Τσιμπίκα, Παναγιῆ Τσιμπίκα, Γεώργ. Μακρῆ, Παν. Γκάκο, Κυρ. Τσιμπίκα, Μανώλη Ψωμόγλου, Γεώργ. Τσολάκη, Στυλ. Μακρικόγλου, Πολυχρόνη Ἀμπατζῆ, Ἀλέξ. Τσιμπίκα, Νικ. Ἀνέστη, Παν. Ἀνέστη, Εὐστρ. Παντελεμίδη, Ἐπαμ. Παντελεμίδη, Γεράσ. Τσαμούρη, Παῦλο Δαγλῆ, Νικ. Τσαμούρη ἢ Νεφοβοῦμαι, τοὺς Κυβερνήτες μικροτέρων Ἰστιοφόρων (10—100 τόννων), Κων. Ἀνέστη, Κων. Καγιάθη, Γεώργ. Φόρογλου, Πολ. Φόρογλου, Παν. Κούτσουρο, Εὐστρ. Μολλῆ, Βλάσ. Βλασιάδη, Θεόδ. Κακούλα, Χαρ. Καλίτσα, Στυλ. Μαλακό, Παν. Ζαχαριάδη, Ὁρθόδοξο Πεφτιτσέλη, Κων. Κουτσοκόγη, Γεώργ. Μαιμούκαρη, Ἰωάν. Χατζηγεωμανουήλ, Γιάννη Μπέρουλα, Μᾶρκο Ἀστέρη, Ἰωάν. Χαντῆ, Κλεάνθη Χαντῆ, Γεώργ. Ἀστέρη, Κων. Βλασιάδη κ.ἀ., τοὺς Πλοηγούς καὶ Κυβερνήτες Σλεπίων, Κων. Γιαννούλη, Ἰωάν. Σκουθάκλη, Γεώργ. Ἀστέρη, Κυρ. Τσολάκη, Κυρ. Πεφτιτσέλη, Νικ. Καρανικόλα, Γεώργ. Θεοφάνους ἢ Καπετὰν Τζωρτζῆ, Γεώργ. Καρνοῦτσο, Ἰωάν. Μαστρονικολῆ, Μᾶρκο Πεσιτζῆ, Γεώργ. Κακούλα, Βασ. Βάσιλο καὶ τόσους ἄλλους, πού δὲν μποροῦμε θέβαια νὰ τοὺς ἀναφέρουμε.

Ἀπὸ τὸν ἐμπορικὸ στόλο τῆς Ἀγαθουπόλεως, μεγάλο μέρος σωζόταν μέχρι τὸ 1914, ὅπότε ἔλαβε χώρα ὁ βίαιος ἐκπατρισμὸς τῶν κατοίκων της. Ἡ ἐπικράτηση τῆς πετρελαιομηχανῆς καὶ οἱ προσφυγικὲς περιπέτειες στὰ τρομερὰ χρόνια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, συντέλεσαν στὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐξαφάνισή του. Σήμερα, ἓνα μονάχα σκάφος τῶν 10.000 τόννων, περιφέρει

ἀνά τις θάλασσες τῆς ὑψηλίου τὸ ὄνομα τῆς χαμένης Ἀγαθούπολης. Ἀνήκει στὸν Ἐφοπλιστικὸ Ὄργανισμὸ τοῦ Ἀγαθουπολίτη τὴν καταγωγή, Γεωργ. Κ. Μακρῆ, ὁ ὁποῖος διέθεσε καὶ τὴ δαπάνη γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ Ἡρώου τῆς Νέας Ἀγαθουπόλεως στὸν Νομὸ Πιερίας.

Ἡ Ἀλιεία ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη. Ὁ ἐνάλιος πλοῦτος τῶν Θρακικῶν παραλίων τῆς Μαύρης Θαλάσσης ἦταν ἀφθονώτατος, ἰδιαίτερα σὲ θίνους (Σκομβροειδῆ), σκουμπριά, παλαμίδες, τουρούκια, λακέρδες (ποὺ ἀλιεύονταν κατὰ τὸν Ὀκτώβριο, ὅταν τὰ ψάρια αὐτὰ μετακινοῦνταν κατὰ ἀγέλες ἀπὸ τὴν Μαύρη Θάλασσα πρὸς τὴν Προποντίδα γιὰ νὰ παραχειμάσουν καὶ νὰ ἀποθέσουν τὰ αὐγά τους), καλκάνια, (σίακες) (ποὺ ἐθεωροῦντο ὁ βασιληῆς τῶν ψαριῶν τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ ἀλιεύονταν κατὰ τὸν Μάρτιο καὶ Ἀπρίλιο. Τὰ σαζάνια ἦταν ἀπαραίτητα στὶς ἡμέρες ψαροφαγίας: τοῦ Ἐυαγγελισμοῦ καὶ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαίων), κεφάλια, μεγάλους γοθιούς, μύδια τῆς πέτρας καὶ πελαγίσια, καὶ τέλος τσίρους (ποὺ ἐπαρρασκευάζονταν ἀπὸ τὰ ἀλιευόμενα σὲ μεγάλες ποσότητες κατὰ τὸν Ἀπρίλιο σκουμπριά, ὁπότε τὰ ψάρια αὐτά, ἀδυνατισμένα ἀπὸ τὴν πολύμηνη παραμονὴ στὰ φτωχὰ σὲ τροφές νερὰ τῆς Προποντίδος, ἐπέστρεφαν στὴ Μαύρη Θάλασσα, ὅπου ζοῦσαν ὅλο τὸ καλοκαίρι καὶ τὸ μισὸ φθινόπωρο, παχυνόμενα ἀπὸ τὶς ἀφθονες τροφές, ποὺ ἔφεραν στὴ θάλασσα αὐτὴ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ποτάμια της). Τὰ ψάρια δὲν ἀποτελοῦσαν μόνον μιὰ ἀπὸ τὶς κυριώτερες τροφές γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀγαθούπολης, ἀλλὰ καὶ ἀντικείμενο ἐμπορίου πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης: τὶς 40 Ἐκκλησιές, τὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη.

Γιὰ τὴν ἀλιεία ἡ Ἀγαθούπολη διέθετε περὶ 6—7 Νταλιάνια (Ἀπόχες), ποὺ ἀνῆκαν κυρίως σὲ ἰδιώτες, ὅπως τῆς Βαρθάρας, τοῦ Χωριοῦ, τοῦ Καλάντζου, τοῦ Ἀχτοῦ, τοῦ Ρεζβιοῦ καὶ Παραρεζβιοῦ καὶ ἓνα κοντὰ στὸν Ἅγιο Στέφανο ὡς καὶ ἀρκετὰ Ἀλιευτικὰ Συγκροτήματα, ποὺ τὰ λέγανε «Τακίμια». Τὰ συγκροτήματα αὐτὰ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τρία σκάφη, τὰ δύο πρῶτα μεγάλα καὶ ἰσχυρῆς κατασκευῆς χωρὶς κουραστὴ καὶ τὸ κῦτος τελειῶς ἀνοικτό, γιὰ νὰ πέφτουν εὐκόλα τὰ ψάρια μέσα καὶ τὸ τρίτο, μικρὴ βαρκούλα γιὰ γρήγορες κινήσεις. Τὸ πρῶτο, ποὺ ἦταν καὶ τὸ μεγαλύτερο, μὲ χωρητικότητά 23—25 τόννων, λεγόταν «Τσιροκάϊκο», τὸ δεύτερο, χωρητικότητος 10 τόννων, λεγόταν «Βίγλα» καὶ τὸ τρίτο, ἡ βαρκούλα, «Φελούκα». Τὰ συγκροτήματα αὐτὰ κοστίζανε πολλὰ χρήματα καὶ λίγοι Ἀγαθουπολίτες διέθεταν τέτοια, ὅπως οἱ: Κυργιώργης Χατζηγεωργίου, Χριστοδουλάκης Σαρόγλου, Παναγιῆς Τσίγαρος, Βαρθολομαῖος Χατζηγεωργίου καὶ Νικολάκης Βρουλῆς.

Ἄλλος πλουτοπαραγωγικὸς κλάδος τῆς περιοχῆς, ἦταν ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ἀπεράντων δασῶν, τὰ ὁποῖα ἐξετείνοντο ἕως τὶς ἀνατολικῆς καὶ νοτιοανατολικῆς ὑπώρειες τοῦ Μικροῦ Αἴμου καὶ τὶς 40 Ἐκκλησιές. Ἀπὸ τὶς παρά-

κτιες περιοχές τῶν δασῶν αὐτῶν ἐξήγοντο μεγάλες ποσότητες καυσοξύλων καὶ ξυλανθράκων ἀπὸ δένδρα δρυῶν, ποὺ μεταφερόταν μὲ Ἀγαθουπολίτικα καράβια στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀπὸ δὲ τίς μεσόγειες, ἄφθονη οἰκοδομήσιμη καὶ ναυπηγήσιμη ξυλεία ὡς καὶ μεγάλοι κορμοὶ δένδρων, μήκους 10 καὶ πλέον μέτρων, ποὺ μεταφερόταν στὴ Ρουμανία, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο γιὰ τὴν κατασκευὴ βάρκων, γεφυριῶν καὶ τραβερσῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, μὲ κύριον ἐξαγωγέα τὸν Κυργιώργη Χατζηγεωργίου, ὁ ὁποῖος κατόπιν συμβάσεως μὲ τὴ Ρουμανικὴ Κυβέρνηση, τὴν ἐφωδίαζε μὲ τεράστιες ποσότητες κορμῶν δένδρων, γιὰ τοὺς ἀνωτέρω σκοποὺς. Ἡ οἰκοδομήσιμη καθὼς καὶ ἡ ναυπηγήσιμη ξυλεία, παρασκευάζετο ἀπὸ εἰδικoὺς τεχνίτες—ὑλοτόμους, ἀπὸ τὸ χωριὸ Κωστή, μὲ κυριώτερους ἐξαγωγεῖς τοὺς Χατζηγαλέξανδρον, Χατζηγεωργίου καὶ Στυλ. Καρίδη καὶ τὸ μοναδικὸ ναυπηγὸ Δημήτριον Ἀναστασιάδην, οἱ δὲ ξυλάνθρακες κατασκευαζόταν ἀπὸ εἰδικoὺς τεχνίτες Βουλγάρους, ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὰ γύρω τῆς Ἀδριπόλεως καὶ τοῦ Ὀρτάκιοι χωριά καὶ ἐργάζοντα ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μέχρι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

— Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀμπελοργία εὐδοκίμοῦσε στὴν Ἀγαθούπολη, σὲ σημεῖον νὰ καλύπτονται οἱ ἀνάγκες τῆς ἐσωτερικῆς καταναλώσεως καὶ νὰ ἐξάγονται μεγάλες ποσότητες ἐκλεκτῶν, δυνατῶν καὶ εὐγεστων κρασιῶν πρὸς τὴν Ὀδησσὸ καὶ τὴν Κρμαία, ἰδιαιτέρα στὰ πρὶν ἀπὸ τὰ 1900 χρόνια. Ἄν καὶ δὲν ὑπῆρχε Ἀγαθουπολίτης, ποὺ νὰ μὴ ἔχη δικό του ἀμπελί, τὰ πιὸ μεγάλα τὰ εἶχαν οἱ Κυργιώργη Χατζηγεωργίου, Γιαννούλιος Κωσταντᾶς, ποὺ τὰ καλλιεργοῦσε ὡς τὰ 90 του χρόνια, οἱ Κωνσταντῆς καὶ Παναγῆς Γιαννούλιου, ὁ Γιάγκος Θεοφανίδης, ὁ Κυρ. Μαμουκάκης, ὁ Χριστόδ. Σαρόγλου, ὁ Εὐθ. Θεοφανίδης, ὁ Θεόφ. Μιχαηλίδης, ὁ Παν. Κυριακίδης κ.ἄ. Ἡ ὑπαρξὴ τόσων πολλῶν μεγαλοαμπελοργῶν, ἐδημιουργοῦσε ἄμμεσα στὴν παραγωγὴ τοῦ καλύτερου κρασιοῦ, ποὺ τὸ πουλοῦσαν μὲ εἰδικὴ μονάδα μετρήσεως, ἓνα ξύλινο κουβᾶ, περιεκτικότητος 8 ὀκάδων (μέτρο).

Ὁ τρῦγος καὶ τὰ ἐπακόλουθά του, ἔπαιρναν μορφὴ πραγματικοῦ πανηγυριοῦ, ὅπως καὶ στίς ἄλλες ἀμπελοργικῆς περιοχῆς τῆς Θράκης. Πρῶτον μὲν ἕκαστος ἐπιμενομένης οἰκίας, ἦταν νὰ ξεχωρίσῃ τὰ σταφύλια ἐκεῖνα, ποὺ εἶχαν ἀντοχὴ γιὰ νὰ κρατήσουν πολὺ, (τὰ ὁποῖα προῶρίζαν γιὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον) καὶ τὰ κρεμοῦσαν στὰ ξύλινα ταβάνια, ὅπου καὶ ἡ συντήρησίν τους ἦταν βέβαιη, ἀλλὰ καὶ ἡ προστασία τους ἀπὸ τὴν ἀδηφάγον ὄρεξη τῶν μικρῶν τοῦ σπυτιοῦ ἐξησφαλισμένη. Μετὰ τὴν διαλογὴν αὐτὴν, τὰ ὑπόλοιπα σταφύλια μεταφερόταν στὴν ἄκρην τοῦ ἀμπελιοῦ, ἐκεῖ ὅπου τὰ ἔρριχναν σὲ εἰδικὰ θυτῖα, γιὰ τὸ πρῶτον «ζούλισμα». Μετὰ ἔρριχναν τὸ γλεῦκος σὲ μεγάλα βαρέλια, (κάδους) πραγματικῆς μπόμπης, περιεκτικότητος 1000 - 15.000 ὀκάδων, τὰ ὁποῖα ἐφόρτωναν σὲ βοῦδάμαξες, συρόμενες ἀπὸ μεγάλης ἀντοχῆς βουβάλια, στολισμένα μὲ χάνδρες, κουνουνάκια καὶ κορδέλλες. Στὰ κέρατα τῶν

ζώνων έβάζαν μετά ένα μανδήλι και από ένα σκόρδο για προφύλαξη από βάσκαμα. Ο ζευγολάτης, έφερε στη μέση του ένα κομμάτι ύφασμα από μπασμπά ή χασέ, μήκους 2 μέτρων. Το σημείο το οποίο έπαρουσίαζε την πανηγυρικώτερη όψη, ήταν ή κεντρική είσοδος της πόλεως, (καλουμένη ραψάρτα) διότι εκεί έγκαθίστατο ο ένοικιαστής της δεκάτης, ο γνωστός Μουκατατζής, με τούς γραμματικούς του και τὰ συνεργεία του. Η μεγαλοπρεπής δέ εμφάνιση στα «Γραψάρια» τών άμαξιών, πού μετέφεραν τες μεγάλες ποσότητες σταφυλιών τών άμπελουργών, έδιδε τόν χαρακτηριστικώτερο τόνο τού πανηγυριού. Οί κάδοι κατατάσσονταν από την Ύπηρεσία τού Δημοσίου Όθωμανικού Χρέους σε τρεις κατηγορίες, Α, Β, και Γ, ανάλογα με την χωρητικότητά τους. Η ποσότης τού περιεχομένου γλεύκος άπεδωκνύετο από τόν αριθμό τών έσωτερικών χαραγών (κερτικιών). Κάθε μιὰ χαραγή άντιστοιχούσε σε 100 δκάδες. Όταν γέμιζε ο πρώτος κάδος στο άμπέλι, ο άμαξιάς, ντυμένος με τή γιορτινή του φορεσιά, άφου έκαμνε το σημείο τού σταυρού, ξεκινούσε, προηγουμένης τής μουσικής για τὰ «Γραψάρια», άπ' όπου μετά τόν ύπολογισμό τής ποσότητος και την παρακράτηση τής δεκάτης, έσυνέχιζε για τὸ σπίτι τού ιδιοκτήτη, τὸ γλεύκος (μούστος) έκκενοῦτο σε βαρέλια, όπου εγίνόταν ή ζύμωση και μετεβάλλετο στο ύπεροχο Άγαθοπουλίτικο κρσσί. Μιὰ ποσότητα από τὸ γλεύκος εκείνο κρατούσε ή νοικοκυρά, για να παρασκευάση τὰ χειμερινά γλυκά, Ρετσέλια, Μουσταλευριές, Μουστολαμπάδες με μπόλικα καρύδια κ. ά. Μετά την εκκένωση τού γλεύκος στα βαρέλια, ακολουθούσε ή μεταφορά με μεταλλικούς κουβάδες τών σταφυλιών στα μεγάλα, ύψηλά και άνοικτά από πάνω βαρέλια τού κατωγιού, πού τὰ λέγανε Πατητήρια, όπου συνεχίζόταν τὸ ζούλισμα για να βγῆ τὸ ύπόλοιπο γλεύκος και να παραχθῆ ή 2η παρτίδα τού κρσσιού, πού την έλεγαν «Τσιπουρά» ή «Μπροσίκα». Τὰ άπομένοντα στα βαρέλια τσίπουρα, μεταφερόταν στα καζαναριά για άπόσταξη. Τέτοια καζαναριά, είχαν, ο Εύθ. Μπαρμπέρης, ο Χριστοδουλάκης Σαρόγλου και ο Γιαννούλης. Η άπόσταξη γινόταν κατά σειρά προτεραιότητος, τὰ δέ καζαναριά έλειτουρογούσαν όλο τὸ 24ωρο, λόγω τού επείγοντος τής εργασίας.

— Τέλος ή Άγαθούπολη ήταν και σπουδαίο Έμπορικό, Έπαγγελματικό και Βιοτεχνικό κέντρο. Τπήρχαν περι τὰ 15 - 20 Παντοπωλεία, όπου έπωλούσαν εκτός από τὰ είδη διατροφής (τὰ σημερινά δηλαδή εδάδιμα) πάμπολλα άκόμα άλλα είδη : Μπαχαρικά, Ζαχαροπλαστικής, Χημικά, Ποτά, Σιδηρικά, Ταλικά, Υφάσματα, Νήματα και άλλα πολλά, πού δέν μπορώ φυσικά να τὰ άπαριθμήσω. Τέτοια Παντοπωλεία ήταν, τών άδελφών Ίωάννου, Εύσταθίου και Πολυχρόνη Πολυχρονιάδη, τού Μάρκου και Σκουβάκλη, τών Γεωρ. Γερασίμου και Γ. Κουφοπούλου, τών Άθαν. και Εύθ. Θεοφανίδη, τών Παν. και Γεωρ. Βουτσίδα, τού Έλισσαίου Παπάζογλου, τού Γιαύγκου, Ίωαννίδη, τού Έμμ. Καλογερῆ, τού Δημ. Χατζηγεωργίου, τού Ζαφ. Πολυμενίδη,

τοῦ Ἄλεξ. Τσιμπίκα, τοῦ Παύλου Τσουτσούλη, τοῦ Κωνσταντῆ Μπογιατζῆ, τοῦ Γεωρ. Μαύρου, τοῦ Νικ. Ναμπίδη κ. ἄ.

Ἄρκετὰ Καφεποτοπωλεῖα καὶ παραλιακὰ κέντρα, ὅπως, τοῦ Εὐθ. Μερμπέρη, ὁ ὁποῖος ἦταν (ὅπως ὅλοι οἱ ὅμοιοί του) καὶ κουρέας καὶ διέθετε τὴν μοναδικὴν λατέρνα τῆς πόλεως, τοῦ Ἄθαν. Νικολαΐδη, ἡ Ἀλιπαρμάκη (γιατὶ εἶχε 6 δάκτυλα), τοῦ Θεοφ. Μιχαηλίδη, τοῦ Δημ. Χατζηϊακώβου, τοῦ Παν. Τσαμούρη (ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ νυστέρι γιὰ κοφτὲς βεντούζες, ἔκανε δὲ ἐπίσης καὶ τὸν ὀδοντίατρο), τοῦ Κυργιώργη Χατζηγεωργίου, τοῦ Ὀρθοδόξου Γιαννακάκη, τοῦ Βαρσάμη Μακριώγλου, τοῦ Μάρκου Ἀναγνώστη, τοῦ Ἄντων. Ἐγγλέζου Κοκονιάρη καὶ τοῦ Κων. Μπογιατζῆ.

Ἐπὶ τῆσαν ἐπίσης ἄρκετὰ Ἐπιδημιολογία, ποὺ ἱκανοποιοῦσαν τὶς ἀνάγκες τῶν κατοίκων, ὅχι μονάχα τῆς Ἀγαθουπόλεως, μὰ καὶ ὅλης τῆς Ἐπαρχίας, ὅπως, τοῦ Ἀγγελάκη Ζωγραφίδη, τοῦ Δημ. Τσιμπίκα (τὸν λέγανε καὶ Μαστροκαλοῦδη), τοῦ Κων. Πρωτογέλογλου, τοῦ Γεωρ. Χρυσοῦ, τοῦ Γεωρ. Μαμουζορη, τοῦ Παν. Λούμα, τοῦ Παν. Ξούρου κ. ἄ.

Ἡ Ἀγαθούπολη, εἶχε ἐπίσης τέσσαρα Κρесоπωλεῖα, δύο Σιδηρουργεῖα, τρία Λευκοσιδηρουργεῖα, τρία Ποτοποιεῖα : τῶν Δημ. Χατζηκωνσταντίνου, Ἄλεξ. Χατζηκωνσταντίνου καὶ Δημ. Σκορδοπούλου, δύο Χρυσοχοεῖα καὶ Ὁρολογοποιεῖα, τῶν Γεωργάκη Κουγιουμιτζῆ καὶ Μάρκου Μαυροῖδη, ὁκτώ Ἀρτοποιεῖα, τῶν Χατζηαλεξάνδρου Χατζηγεωργίου, (ἐκμεταλλεύομενο ἀπὸ τὸν Γ. Χατζηηλενῖο, ἡ Λῆλο), Κων)νου Βογιατζοπούλου, Νικ. Ζωπολίτη, Γιάννου Μπέρουλου, Παντελέμου καὶ Δημοσθ. Βεργίδη, Κων. Κουτσαζοῦ, Κελεπήρη, Μανώλη Βεργίδη καὶ Ἄντ. Τσαμούρη, δύο ἐμπορικὰ ἐξαγωγῆς οἰκοδομησίμου καὶ ναυπηγησίμου ξυλείας, τῶν Χατζηαλεξάνδρου Χατζηγεωργίου καὶ Στυλ. Μακρῖδη, ἓνα Γουναράδικο, τοῦ Γεωρ. Μακρῆ καὶ ἓνα Φωτογράφο, τὸν Ἄντ. Ἀντωνιάδη, ἡ Σφέτκο.

Δύο Ξενοδοχεῖα, (τοῦ Κυργιώργη Χατζηγεωργίου τὸ ἓνα καὶ τοῦ Βαρσάμη Μακριώγλου τὸ ἄλλο) καὶ τέσσαρα Πανδοχεῖα (Χάνια), τῶν Κυργιώργη Χατζηγεωργίου, Κων. Μπογιατζῆ, Χατζηαλεξάνδρου Χατζηγεωργίου καὶ Παναγιώτη Τσίγαρου, ἐστέγαζαν τοὺς ξένους καὶ περιοίκους, ποὺ ἐρχόταν στὴν Ἀγαθούπολη.

Ἡ ἀλευροβιομηχανία ἀντιπροσωπευόταν ἀπὸ τὸν πετρελαιοκίνητο ἀλευρόμυλο τῶν Θεοφ. Μιχαηλίδη καὶ Ἀρσένη Μανούδη (ὁ δεῦτερος, ἦταν ἐπίσης δάσκαλος καὶ διετέλεσε Διευθυντῆς τοῦ Ἀρρεναγωγείου τῆς Ἀγαθουπόλεως), ἀπὸ τὸν στὸ χωριὸ Πρὸδύλοφο ὑδρόμυλο τῶν ἁ)φῶν Κων)νου καὶ Γεωρ. Χατζηγεωργίου, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς γραφικοὺς ἀνεμόμυλους τῶν Νικ. Γιάκου, Κων. Χατζηγεωργίου, Εὐθ. Θεοφανίδη καὶ Κωρ. Χρυσάφη, Κων. Βάντρη ἡ Κατσαμιάνη, Κων. Κορδώνη, Παρ. Σαββατιανοῦ Θεοκλ. Χειροπέδη κ. ἄ. οἱ ὁποῖοι στὶς ὥρες τῆς λειτουργίας τους, ἔδιναν ξέχωρη χάρη καὶ με-

γαλοπρέπεια στην πόλη. Τίποτε δὲν ἀπόμεινε ἀπ' αὐτούς. Τοὺς κατέσφραξαν ὄλους οἱ Βούλγαροι.

Ὁ Ἐπιστημονικὸς Κλάδος ἀντιπροσωπευόταν ἀπὸ δύο γιατρούς, τὸν Δημήτριο Σαρόγλου, ἀπὸ τὴν ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τοῦ Χριστοδουλάκη Σαρόγλου, ὁ ὁποῖος ἐσοπούδασε στὴν Γενεΐη, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴν γενέτειρά του ἐγκαταστάθηκε σ' αὐτὴ καὶ ἤσκησε τὸ ἐπάγγελμα του καὶ τὸν Χρῆστο Κάλφογλου, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀρχαιότερος, ἔκανε δὲ ἐπίσης τὸ Σαράφη (Ἀργυραμοιβό), ἀλλὰ καὶ τὸν τοκογλύφο (ἐδάνειζε χρήματα : τὴν μιὰ λίρα Τουρκίας «100 γρόσια» πρὸς ἓνα γρόσι τὴν ἡμέρα τόκο, δηλαδὴ 365%!!!). Ὑπῆρχαν ἀκόμα καὶ τρεῖς Μαῖες κι' ἄλλοι ἀκόμα «πρακτικοί», ὅπως ὁ προαναφερθεὶς Καφεπώλης - Κουρεὺς Εὐθ. Μπερμπέρης, ὁ ὁποῖος μὲ ἀφθαστὴ καθαριότητα καὶ ἀπολυμαντικὰ μέσα, ἐθεράπευε μὲ θεξιοτεχνία πραγματικοῦ χειρουργοῦ κάθε εἶδους πληγὴ, χρησιμοποιῶντας εἰδική (δικῆς του κατασκευῆς) ἀλοιφή, χωρὶς νὰ παίρνῃ ἀπὸ κανένα ἀμοιβή κι' ὁ Μαστρογιάννης ἀπ' τὸ Βασιλικό, πραγματικὸς — πρακτικὸς βέβαια — ὀρθοπαιδικός, ἡ Ἀρετὴ ἢ Ἀρίστη, σύζυγος τοῦ Ὁρθ. Περφτισέλη, πὺν ἀσκοῦσε κατὰ κληρονομικὸ δικαίωμα τὴν εἰδικότητα τοῦ Ὀτορυνολαρυγγολόγου, μὲ δικῆς της κι' αὐτὴ κατασκευῆς σκόνῃ, ἐθεράπευε δὲ κάθε εἶδους πάθησιν τῆς εἰδικότητός της. Ὑπῆρχε ἀκόμα καὶ ἓνας πρακτικὸς Ὀδοντίατρος, ὁ προαναφερθεὶς Καφεπώλης — Κουρεὺς Παναγῆς Τσαμούρης, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἔζησε τὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του στὴν Κων)πολη, γύρισε στὴν πατρίδα του, ἐφωδιασμένος μὲ δυὸ ὀδοντιατρικὰ τανάλιας κι' ἓνα νυστέρι γιὰ κοφτερὰ βεντουῖζες καὶ παράλληλα μὲ τὸ κύριον ἐπάγγελμα του, ἀσκοῦσε καὶ τὸ τοῦ Ὀδοντίατρο, κατὰ αρωτόγονο βέβαια τρόπο.

Τοὺς δύο γιατρούς, Δ. Σαρόγλου καὶ Χρ. Κάλφογλου, οἱ Βούλγαροι τοὺς ἐξετόπισαν πρὶν ἀπὸ τὸ γενικὸ ἐκπατρισμό, σχεδὸν λίγο μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀγαθουπόλεως, στὴν Τουρκία, στὴν ὁποία εἶχαν ἐκτοπίσει λίγο ἐνωρίτερα τὸν διδάσκαλο Μιχ. Μάκρας καὶ τοὺς Ἀλέξ. Τσιμπίκα, Κων. Ἀνέστη, Σταῦρο Τσίμπουρου, Παν. Βουτσίδη κ. ἄ. Ὅλοι αὐτοὶ μαζί, μέσῳ Αἴνου, κατάρθωσαν νὰ καταφύγουν στὴ Θεσσαλονίκη.

Ναυτικὴ πόλη ἢ Ἀγαθούπολη, μὲ ἀναρίθμητους ναυτικούς καὶ ιδιόκτητα ἐμπορικὰ καὶ ἀλιευτικὰ καράβια, φυσικὸ ἦταν νὰ ἔχη καὶ δικό της νεώριον, τὸν περίφημον «Ταρσανᾶ», στὴν ἀμμονδερὴ παραλία τοῦ Τρούλου, ὅπου παλαιότερα ὑπῆρχε καὶ μόνιμον ναυπηγεῖο, στὸ ὁποῖο στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, κατασκευαζόταν καὶ καράβια γιὰ τὸν Τουρκικὸ στόλο, γι' αὐτὸ καὶ εἶχεν ἐπιτραπῆ στοὺς Ἀγαθουπολίτες νὰ φέρουν σελάχια καὶ πάλλες.

Στὸν Ταρσανᾶ αὐτό, ἱκανοὶ καὶ δοκιμασμένοι Ναυπηγοὶ καὶ Καλαφάτες, ναυπηγοῦσαν καινούργια καράβια μέχρις 100 τόννων καὶ ἐπισκεύαζαν τὰ

παληά. Φημισμένοι Ναυπηγοί και κατασκευασταί και επισκευασταί σκαφῶν, ἦταν ὁ περιφήμος Δημ. Ἀναστασιάδης, ὁ Ἀνέστης Χηλίτης, ἡ Μουσουριδῆς κι' ὁ γυιός του Ἀντώνιος, πού ἤσκησε ἀργότερα τὸ ἐπάγγελμά του εὐδοκίμως καὶ στὴ Θεσ)νίκη, ὁ Γ. Κούνδουρος κ. ἄ. Καλαφάτες δέ, ὁ Δημ. Καλαφάτης, ὁ Στεφανῆς Πρωτογερόπουλος, μοναδικοὶ δὲ δῦτες, οἱ Κων. Νταλένιαις κι' ὁ γυιός του Χρυσόστομος.

Ἄλλα καὶ στὴ μουσικὴ κίνηση, δὲν ὑστεροῦσε ἡ Ἀγαθοῦπολη. Ἐπῆρχε πρῶτα - πρῶτα τὸ μουσικὸ συγκρότημα τοῦ Γιώργη Καπακτῆ μὲ τὸ ἀρμόνιο καὶ τὴν μεγάλη φουσαρμόνικά του, στὸ ὁποῖο συνέπρατταν ὁ περιώνυμος γλεντζῆς Θεοδοῆς Πέτσας μὲ τὸ βιολί του, ὁ πολυτεχνίτης Γιάννης Καλογεργῆς κι' αὐτὸς μὲ τὸ δικό του βιολί, πού τὸ ἄρινε πολλές φορές, γιὰ νὰ σύρη τὴν τοῦδ'αμάξά του πρὸς μεταφορὰν ἐμπορευμάτων ἢ νὰ ρίξη τὰ δίκτυά του (οὐζατμάδες), γιὰ νὰ ψαρέψη κάθε εἶδους ψάρια ἢ νὰ βγάλῃ μύδια ἀπὸ τὸν πάτο τῆς θάλασσας, ὁ καπετὰν Θεοδόσης μὲ τὸ παθητικὸ του κλαρίνο, ὁ θαρρελᾶς Γιαννάκης Βουτσᾶς μὲ τὰ λαοῦτα του κι' ἀκόμα καὶ ἡ λατέρνα τοῦ προαναφερθέντος Εὐθ. Μπερμπέρη. Ὅλα αὐτὰ στὴ μέσα πόλη στὸ Κάστρο, ὅπως τὴν ἔλεγαν, ἐνῶ στὴν ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο πόλη, ἔδιναν τὸν δικό τους τόνο, γκαίντες, λύρες καὶ νταούλια. Πέρα ἀπὸ αὐτὰ ἡ Ἀγαθοῦπολη διέθετε καὶ ἕνα ἐπιστημονικὰ καταρτισμένο Μουσικὸ Συγκρότημα ὑπὸ τὸν Κώστα Καπακτῆ, πού ἔπαιζε καὶ διακρινόταν σὲ πολλές πόλεις τῆς Ρουμανίας.

Τὰ περίφημα Ἀναστενάρια μὲ τοὺς Ἀναστενάρηδες τοὺς οἱ ὁποῖοι τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ τὶς πυροβασίαις τοὺς σὲ διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, καταπλήσσουν δικούς μας καὶ ξένους, στὴν Ἀγαθοῦπολη εἶχαν τὴν ἀρχικὴ τους ἐστία καὶ ἰδιαίτερα στὰ δύο κεφαλοχώρια τῆς: Κωστή καὶ Προδύλοφο. Στὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτά, τὸ Κωστή, πού εἶχε 400 περίπου οἰκογένειαις, ὑπῆρχε τὸ μοναδικὸ σ' ὅλη τὴν Θράκη Συγκρότημα Ἀναστεναρίων, ἀπὸ 100 περίπου οἰκογένειαις, πού ἔκαναν τὶς πυροβασίαις τοὺς στὶς δασοκίμενες πλαγιὰς τοῦ Μικροῦ Αἴμου, σὲ διάφορες ἐορτές. Ὁ ἐκπατρισμός τοῦ 1914, σκόρπισε τὶς οἰκογένειαις ἐκεῖνες τῶν Ἀναστενάρηδων σὲ διάφορα μέρη τῆς Μακεδονίας, ὅπως στὴν Μελίκη Βεροίας, στὴν Κερκίνη, Στρομιονικὸ καὶ Ἁγία Ἐλένη Σερρών, στὴν Μαυρολεύκη Δράμας καὶ στὸν Λαγκαδᾶ Θεσ)νίκης, στὸν ὁποῖο ἀνεφάνησαν ἀργότερα οἱ πῶ πολλοὶ Ἀναστενάρηδες, καταγόμενοι ἀπὸ τὸν Προδύλοφο. Στὰ σημεῖα αὐτὰ ἐγκαταστάσεώς τοὺς οἱ Ἀναστενάρηδες παρέμειναν σὲ ἀφάνεια ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἀπὸ φόβο διώξεώς τοὺς ἀπὸ τὸ Ἑλλ. Κράτος καὶ μόλις τὸ 1938, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ προσπάθειαις τοῦ Θρακιζοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν, τοῦ ἀεμνήστου ἐπὶ 20ετίαν Προέδρου τοῦ Συνδέσμου Ἀγαθουπολιτῶν «Ἡ Ἀλύτρωτος Ἀγαθοῦπολις», Πάνου Χατζηγεωργίου καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Ἐταιρίας Ψυχικῶν Ἐρευνῶν κ. Ἀγγ. Τανάγρα, ἐπετεῦ-

χθη ή ανάβρωση του έθνους και ή πρώτη πυροβασία στην Μαυρολεύκη Δράμας.¹

Πόσιμο νερό μονάχα δέν είχε επαρκές ή 'Αγαθούπολη. Ένα Έδραγωγείο στη θέση «Βάγια», τροφοδοτούσε τις τρείς θρύσες τής πόλεως, δυό με συνεχή ροή, (τήν μιὰ κοντά στο τζαμί και τήν άλλη στην αγορά) και μιὰ τρίτη, με πολύ μικρότερη ροή που βρισκόταν κοντά στο κατάστημα αποικιακών του Παύλου Τσουτσούλη.

Με τέτοιο άκμαίο Έλληνισμό ή 'Αγαθούπολη, φυσικό ήταν να πρωτοστατή και σε κάθε μορφής εθνικές εκδηλώσεις. Με ιδιαιτερη μεγαλοπρέπεια εωρτάζετο ή γιορτή των Τριών Ίεραρχών, όπως άλλως τε και σ' όλες τις υπόδουλες τότε Έλληνικές χώρες, γιατί κάτω από αυτή κρυβόταν τα πατριωτικά αισθήματα των υποδούλων Έλλήνων και σ' αυτή εύρισκαν τον τρόπο τής εκδηλώσεώς τους, καθώς και τής μεταλαμπαδεύσεώς τους στους νεότερους. Ήπειδή δέ όπως προανέφερα, οι περισσότεροι από τους κατοίκους ασχολούνταν με την ναυτιλία, (πολλά δέ ιστιοφόρα έναναγοούσαν), ή γιορτή εκλείνει συνήθως με το ωραίο καταπέρα θαλασινό τραγούδι :

«Μαύρη νυχτιά κι' ανότερη, τα κύματα μουγκρίζουν,
βροντά, αστράφτουν κεραυνοί, τα σύννεφα ξεσχίζουν, σαν φίδια λαμπερά.
Βροντά Χριστέ τριζοβολά, θ' ανοίξη το καράβι,
βοηθᾶς κακός κι' άλύπητος, μνήματα χίλια σκάβει, στα μαύρα της νερά.
Κι' εγώ μικρό ναυτόπουλο, πλανήθηκα στα ξένα,
και θαύρω τώρα μνήμα, μέσ' στο κρεβάτι το ύγρό, στο μαύρο της βυθό».

Ή ανάλογη ήταν και ή πατριωτική δραστηριότητα των Ήγαθουπολιτών. Στους πολέμους του 1897 και 1912 - 1913, πολλοί ναυτικοί Ήγαθουπολίτες, που βρέθηκαν στον Πειραιά ή άλλα Έλληνικά λιμάνια, κατατάχθηκαν εθελοντές στις τάξεις του Έλλ. Στρατού και έλαβαν μέρος στις διεξαχθείσες μάχες, όπως ο Νικ. Πολυχρόνης ή Βλῆνος, ο Ίωάν. Πετσερέμεντης, ο Χρ. Βρουλής, ο καπετάν Ίωάν. Μακρής, ο Κυρ. Τσολάκης, ο Μάρκος Ταπατζᾶς και πολλοί άλλοι, τους οποίους σκέπασε ή άνωνημία και ο πέπλος τής λήθης. Ο πρώτος από τους εθελοντές εκείνους, ο Νικ. Πολυχρόνης, εγκαταστάθηκε μόνιμως στην Αθήνα, σε ενεργείες δέ αυτού οφείλεται ή ονομασία μιᾶς των οδών τής πρωτεύουσας, σε «Όδόν Ήγαθουπόλεως».

Ός το τέλος του 19ου αιώνα, ή 'Αγαθούπολη, με τον ολοκάθαρα Έλληνικό πληθυσμό της, έζούσε μιὰ ζωή ήσυχη και άμεριμνη, με συνεχή πρόοδο σε όλες τις εκδηλώσεις τής ανθρώπινης δραστηριότητας. Τα πρώτα μικρά σύν-

1. Βλ. «Τό Ήναστενάρι» Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε, «ΘΡΑΚΙΚΑ», Τόμος 46ος, 1972 - 73, σελ. 23-178.

νεφα ἄρχισαν νὰ σκεπάζουν τὸν ἀνέφελο μέχρι τότε οὐρανὸ τῆς ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, μὲ τὴν ἐμφάνιση συμμοριῶν Βουλγάρων Κομιτατζήδων, ποὺ τὶς ὠργάνωνε τὸ Βουλγαρικὸ Θρακικὸ Κομιτάτο. Ἡ ἐκδήλωση αὐτὴ τῆς Βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἀνάγκασε τοὺς Ἀγαθουπολίτες νὰ ἀντιδράσουν, συγκροτοῦντες δικῆς τους ἑνοπλεις ὀμάδες μὲ κυριώτερο Ὅπλαρχηγὸ τὸν καπτὰν Θεόδωρο Ἀμπατζόγλου, ὁ ὁποῖος γρήγορα ἐξεκαθάρισε τὴν περιοχὴ ἀπὸ τὶς Βουλγαρικὰς συμμορίες. Τὸ Βουλγαρικὸ ὅμως Κομιτάτο ἐπέμεινε καὶ ἐξαπέλυσε ἄλλες συμμορίες ὑπὸ τοὺς δοκιμασμένους ἀρχικομιτατζήδες Ντίκωφ καὶ Σισιάνωφ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀγαθουπολίτες δὲν ἔμειναν πίσω. Ἀρχισαν τὴν συγκρότηση κ' ἄλλων ὀμάδων, κυρίως ἀπὸ τὰ χωριὰ Προδίλοφο καὶ Κωστή καὶ τὶς ἐξώπλιζαν μὲ ὅπλα, ποὺ ἔστελναν ἀπὸ τὴν Κων)πολη ἔμπιστα πρόσωπα μὲ τὰ διερχόμενα Ἀγαθουπολίτικα καράβια.

Ἡ ἀμυντικὴ ὀργάνωση τῶν Ἀγαθουπολιτῶν ἐπῆρε μεγαλύτερη ἐκταση μετὰ τὴν Τουρκικὴ μεταπολίτευση τοῦ 1908, ὅποτε ἐξεδηλώθη τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μὲ τὴν ἀποστολὴν στὰ Ἑλλήν. Προξενεῖα Ἀδρ)πόλεως, 40 Ἑκκλησιῶν, Ραιδεστοῦ καὶ Μάλγαρων ὑπὸ τὴν ιδιότητα Προξενικῶν Ὑπαλλήλων, δοκιμασμένων Ἑλλήνων Ἀξιωματικῶν, μὲ ψευδῶνυμα, π.χ. στὴν Ἀδριανούπολη ἐστάλη ὁ τότε Ὑπολοχαγὸς Στυλ. Γονατῆς, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ὑπῆρξε ἓνας ἐκ τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1922 καὶ Πρωθυπουργός.⁽¹⁾ Ὁ Ὑπολ)γὸς Πανουσόπουλος Βασ. ἐστάλη στὴν Ραιδεστὸ (πέθανε πρὶν χρόνια στὴν Θεσ)λονίκη, ὡς ἀπόστρατος Ὑποστράτηγος), ὁ Λαδακῆκος ἐπῆγε στὰ Μάλγαρα, ὁ τότε Ἐπιλοχίας Γεώργ. Κονδύλης, ἦρθε στὴν Ἀγαθούπολη τὸ 1905 σὰν ἐμπορικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑταιρίας Καμπᾶ, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴ φυγάδευσὴ του μὲ ἱστωφόρο στὴν Κωνσταντινούπολη, τοποθετήθηκε σὰν δάσκαλος στὰ χωριὰ Γιάτρος καὶ Σοργὰ τῆς περιφερείας Βιζύης, τὸ 1907.

Μὲ τὴν καθοδήγησιν τῶν Ἀξ)κῶν ἐκείνων, ἰδρύθησαν σ' ὅλη σχεδὸν τὴ Θράκη, Κλιμάκια τοῦ Θρακικοῦ Τμήματος τοῦ Μακεδονικοῦ Κομιτάτου Ἀθηνῶν, μὲ τὴν ὀνομασίαν «Ἀναγνωστήρια», διευθυνόμενα ἀπὸ τοπικὰς ἐπιτροπὰς, οἱ ὁποῖες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μύηση καὶ ἄλλων πατριωτῶν, ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν προμήθεια καὶ μεταφορὰ ὅπλων, συγκρότηση καὶ διατήρηση ἐνόπλων Σωματίων κατὰ περιοχάς, γιὰ τὴ δίωξιν τῶν Βουλγαρικῶν συμμοριῶν.

Τὰ ὅπλα, ὅπως προανέφερα, τὰ ἔφερναν ἀπὸ τὴν Κων)πολη Ἀγαθουπολίτικα καράβια καὶ τὰ ξεφόρτωναν στὴν Ἀγαθούπολη, ἐνῶ οἱ δύο ἀνώτεροι Ἑλληνες Δημοσιοὶ Ὑπάλληλοι, ὁ Ἀρχιαστυνόμος τῆς Ἀγαθουπόλεως Δανιὴλ Λουλούδης καὶ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Δημοσίου Ὄθωμανικοῦ Χρέους Ἰωάν.

1. Βλ. Στυλ. Γονατῆ. «ΘΡΑΚΙΚΑ», Τ. 25ος, 1956, σελ. 179 - 228.

Εὐγενίδης, ἐνήμεροι γιὰ ὅλη τὴ δραστηριότητα τοῦ «Ἀναγνωστηρίου», (συνεπῶς καὶ γιὰ τὴν μεταφορὰ τῶν ὄπλων), συνεκέντρωναν καὶ ἀπασχολοῦσαν τοὺς ἄλλους Τούρκους Δημ. Ὑπαλλήλους σὲ παρατεταμένη οὐζοποσία.

Τὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ «Ἀναγνωστηρίου» Ἀγαθουπόλεως ἀποτελοῦσαν ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος, Παπαγεώργιος Πολυχροσιάδης ὡς Πρόεδρος, καὶ μέλη οἱ, Δημ. Σαρόγλου, ἱατρός, Παν. Νικολαΐδης, Δημ. Χατζηγεωργίου, Ἀρσένιος Μανούσης, Θεοφ. Μιχαηλίδης, Χαρ. Τσανακιάς καὶ Γεώργ. Γερασίμου, στὸν Βασιλικὸ οἱ ἀδελφοὶ Δανιηλίδη, ὁ Δημ. Δανιηλόπουλος καὶ Κων. Μουλερός, στὸν Προδίδλοφο ὁ Νικηφ. Δανιηλίδης καὶ Κων. Σκορδόπουλος καὶ στὸ Κωστῆ οἱ Μιχαὴλ καὶ Κυριάκος Δούντας καὶ ὁ Μαρίνος Μαρινέλης.

Τὸν Πρόεδρο τοῦ Ἀναγνωστηρίου Ἀγαθουπόλεως ἱερέα Παπαγεώργιο Πολυχροσιάδη, τὸν συνέλαβαν οἱ Βούλγαροι ὕστερα ἀπὸ τὴν κατὰ Νοέμβριο τοῦ 1913 κατάληψη τῆς περιφερείας Ἀγαθουπόλεως καὶ ἀφοῦ τὸν βασάνισαν ἀπάνθρωπα, τὸν κατακρεοῦργησαν στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Ἀρίσβου, ὅπως προανέφερα.

Ἀναδιοργανωμένους καὶ ἐξωπλισμένους καλὰ οἱ Ἑλληνικὲς Ἐνοπλίες Ὀμάδες ὑπὸ τὸν γενναῖο Ὀπλαρχηγὸ καπετὰν Θεόδωρο Ἀμπατζόγλου, γρήγορα ἐξεκαθάρισαν, ὅπως ἦταν φυσικὸ, καὶ τὶς δύο νέες Βουλγαρικὲς συμμαχίες Κομιτατζήδων, μὲ τοὺς Ἀρχικομιτατζήδες Ντίνωφ καὶ Σισιμάνωφ.

γ. Ἡ Ἀγαθούπολη ὑπὸ Βουλγαρικὴ Κατοχή.

Τὰ εὐτυχισμένα γιὰ τὴν Ἀγαθούπολη χρόνια ἐτελείωσαν μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Α' Βαλκανικοῦ Πολέμου, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ ὁποίου κατελήφθη μὲ ὅλη σχεδὸν τὴ Θράκη ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ὑπὸ τὴν κατοχὴ τῶν ὁποίων ἔμεινε ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦ 1913, δηλαδή, ὀκτὼ περίπου μῆνες, κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ὁποίων οἱ Βουλγαρικὲς Ἀρχές, λόγῳ τῆς συμμαχίας τοῦ Κράτους τῶν μὲ τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἐξεδήλωσαν τὶς πραγματικὲς ἀπέναντι στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ προθέσεις τους, περιορισθεῖσαι μόνον σὲ μικροεπιτάξεις καὶ ἀρπαγὲς περιουσιῶν.

Μετὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1913, τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, ἐπωφελοῦμενα ἀπὸ τὶς νίκες τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Σερβικῶν στρατευμάτων στὸν Β' κατὰ τῶν Βουλγάρων Πόλεμο, ἀνακατέλαβαν ὅλη τὴν Ἀνατ. Θράκη καὶ ἓνα μέρος τῆς Δυτικῆς, τὸ τρίγωνο (Διδ)χο — Σουφλί — Ὀρτάκιοι) καὶ φυσικὰ καὶ τὴν περιφέρεια Ἀγαθουπόλεως, στὴν ὁποία ἐγκατεστάθηκαν πάλι οἱ Τουρκικὲς Ἀρχές. Μὲ τὴν ἐπακολουθήσασα ὅμως συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας, πὸν ὑπογράφηκε στὴν Κων)πολη, ἡ Ἀγαθούπολη μὲ τὴν περιοχὴ τῆς παραχωρήθηκε ὀριστικὰ στὴν κυριαρχία τῆς Βουλγαρίας, παρὰ τὶς

διαμαρτυρίες και προσπάθειες του Οίκουμιν. Πατριαρχείου. Τα σύνορα της Βουλγαρίας προωθήθησαν έτσι μέχρι τον ποταμό Άρισβο (Ρεσβάγια) και από τις 13 Νοεμβρίου του ίδιου έτους 1913, οι Βουλγαρικές Άρχές εγκατεστάθηκαν στην περιοχή και ανέλαβαν την διοίκησή της. Από την ημέρα εκείνη, άρχισαν τα βάσανα των Άγαθουπολιτών. Ο Έλλην Δήμαρχος αντικαταστάθηκε με ένα φοβερό Βουλγαροκομιτατζή, οι Έλληνικές εκκλησίες, καθώς και τα σχολεία καταλήφθηκαν, οι ιερείς οι δάσκαλοι και γενικά οι διανοούμενοι εξωρίσθηκαν και η ελληνική γλώσσα απαγορεύθηκε. Τον πρώτο μήνα από της εγκαταστάσεως των Βουλγάρων στην Άγαθούπολη και την περιοχή της, οι Τουρκικές Άρχές της Ανατ. Θράκης, σε εφαρμογή σχετικής συμφωνίας με την Βουλγαρία, έστειλαν στην περιοχή Άγαθουπόλεως χίλιες οικογένειες Βουλγάρων χωρικών από χωριά της περιοχής Γέννας και Μπουναρ—Χισάρ του Νομού 40 Έκκλησιών, τις οποίες οι Βουλγαρικές Άρχές εγκατέστησαν μέσα σε σπίτια των Άγαθουπολιτών, των οποίων η ζωή έγινε έτσι άφορητη. Οι κατά τον τρόπο αυτό εγκατασταθέντες Βούλγαροι, άρχισαν να καταλαμβάνουν τα μαγαζιά και τα χωράφια των Έλλήνων κατοίκων, οι οποίοι δέν τολμούσαν πλέον να καλλιεργήσουν τα κτήματά τους. Ο χειμώνας του 1913—1914, ήταν φρικτός για τους δύστυχους Έλληνες της Άγαθουπόλεως και των γύρω ελληνικών χωριών. Τέλος, έφθασε και η μαύρη ημέρα της 11ης Ιουλίου του 1914.

δ. Ο εκπατρισμός των Άγαθουπολιτών.

Άπό το πρωί της ημέρας αυτής, οι Βούλγαροι κήρυκες διαλαλούσαν στην πόλη, κατ' εντολήν των επισήμων Τοπικών Άρχών, ότι σε τρεις ημέρες φθάνουν στην Άγαθούπολη από την Ελλάδα δυο πλοία με πρόσφυγες Βουλγάρους, τους οποίους έδιωξε από τα χωριά τους η Έλληνική Κυβέρνηση και ότι οι πρόσφυγες αυτοί, εξωργισμένοι για τον διωγμό τους, απειλούν να σφάξουν όλους τους Έλληνες της επαρχίας, τη ζωή των οποίων δέν μπορούσε να εξασφαλίση η Βουλγαρική Κυβέρνηση. Γι' αυτό πρέπει, όλοι οι Έλληνες της επαρχίας, να φύγουν άμέσως για την Ελλάδα, για να σωθούν.

Οι Έλληνες πρόκριτοι, απευθύνθηκαν στις Βουλγαρικές Άρχές, χωρίς να επιτύχουν τίποτε, γιατί όλες οι τηλεφωνικές επικοινωνίες είχαν σκόπιμα κοπή. Όστερα από αυτό, άρχισε η άλλόφρων έξοδος των Έλλήνων κατοίκων, οι οποίοι με ό,τι πολύτιμο μπορούσαν να πάρουν μαζί τους άρχισαν να επιβιβάζονται στα έλλιμενισμένα καράβια τους, εγκαταλείποντες όλη την κινητή και άκίνητη περιουσία τους. Τότε όμως οι Βουλγαρ. Άρχές τους ειδοποίησαν, ότι τα καράβια τους ήταν λεία πολέμου, επομένως είχαν κατασχεθί

και ὅτι γιὰ νὰ φύγουν μὲ αὐτὰ, ἔπρεπε νὰ καταβάλουν τὸ ἀντίτιμο τῆς ἀξίας τους. Ἀναγκάσθηκαν τότε οἱ δύστυχοι ἰδιοκτῆτες τῶν ἰστιοφόρων ἐκεῖνων καρabiῶν νὰ κάνουν κοινὸ ἔρανο καὶ νὰ ξαναγοράσουν τὰ καράβια τους.

Μετὰ τὴν ληστεία αὐτή, ἀπέπλευσαν τὰ πρῶτα ἑννέα ἰστιοφόρα μὲ 1200 περίπου ἄτομα καὶ ὕστερα ἀπὸ ἐπικίνδυνο ταξίδι, ἔφθασαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἐτροφοδοτήθηκαν μερίμνῃ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου. Κατόπιν συνέχισαν καὶ ἔφθασαν στὴν Θεσσαλονίκη. Τὴν ἴδια διαδρομὴ ἔκανε μὲ ἀτμόπλοιο ἄλλη ομάδα ἀπὸ 1800 περίπου ἄτομα, ἐνῶ περὶ τὶς 10.000 Ἀγαθουπολίτες ἐσκόρπισαν στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, στὸν Πειραιᾶ, στὸ Βόλο, στὴν Μυτιλήνη καὶ ἄλλα μέρη, πολλοὶ δὲ ἀπὸ αὐτοὺς, ἐπῆραν τὸν δρόμο τῆς ξενιτειᾶς πρὸς τὴν Ἀμερική, ὅπου καὶ δημιούργησαν στὴν Νέα Ὑόρκη τὴν πρώτη Ἀγαθουπολίτικη παροικία.

Ἀκόμη φρικτότερες ἦταν οἱ συνθήκες ἐκπατρισμοῦ τῶν γύρω ἑλληνικῶν χωριῶν, Κοστή, Προδιδόφου, Βασιλικοῦ καὶ Καλαντζάκι, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα, δερόμενοι καὶ ληστευόμενοι σ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς διαδρομῆς τους, ὅσο νὰ φθάσουν στὴν Ἀγαθούπολη. Ἐκεῖ ἐπιβιβάσθηκαν στὸ Βουλγαρικὸ ἀτμόπλοιο Μπουλγκάρια, τὸ ὁποῖο τοὺς ἔφερε καὶ τοὺς πέταξε κυριολεκτικὰ στὴν Κων)πολη, παίρνοντας γιὰ κάθε ἄτομο ναῦλα 6—10 χρυσὲς λίρες, ποσὸ τεράστιο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἀφοῦ τοὺς περιέθαλψε κι' αὐτοὺς τὸ Οἶκου. Πατριαρχεῖο, οἱ πρόσφυγες ἐπιβιβάσθηκαν στὸ Περσικὸ ἀτμόπλοιο Περσέπολις, μὲ τὸ ὁποῖο ἦλθαν κι' αὐτοὶ, 1200 περίπου ἄτομα, στὴν Θεσσαλονίκη, σὲ ἄθλια κατάσταση.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἀγαθούπολη δὲν γλύτωσε τὴν μανία τῶν ἀπογόνων ἐκεῖνων τοῦ Κρούμμου. Αἰγες μέρες μετὰ τὴν συνθηκολόγησι τῆς Βουλγαρίας στὸ Μακεδονικὸ Μέτωπο, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1918, ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἐφοβήθηκαν μὴ τυχόν ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς καταλάβῃ μαζὺ μὲ τὴν Ἀνατ. Θράκη καὶ τὴν ἐπαρχία Ἀγαθουπόλεως, ἔβαλαν φωτιά στὴν πόλη καὶ τὴν ἔκαψαν δλόκληρη. Ἐγλύτωσαν μόνον 27 σπίτια καὶ τὸ καινούργιο ἀκόμα τότε κτίριον τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς Ἀρρένων.

Ἔτσι 2500 περίπου χρόνια μετὰ τὴν ἰδρυσὴ της, τέλειωσε τὴ ζωὴ της ἡ πανάρχαιη ἀποικία τῶν Μιλησίων.

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τί ἀπέγιναν ὅμως οἱ καταφυγόντες στὴν Ἑλλάδα Ἀγαθουπολίτες; Σ' ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου (ὁ ὁποῖος ἐκηρύχθηκε τὸν ἴδιον μῆνα τοῦ ἐκπατρισμοῦ τους), ἔζησαν στὰ διάφορα μέρη, ποὺ εἶχαν

καταφύγει, με τὸ ὄραμα τῆς παλινοστήσεως στὴν ἀγαπημένη τους γενέτειρα, ὄραμα πρὸ φανόταν πραγματοποιήσιμο, μιὰ πρὸ ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία, ἦταν μετὰ τὸ μέρος τῶν ἠττημένων. Ἡ πυρπόληση τῆς Ἀγαθουπόλεως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καθὼς καὶ ἡ παραχώρηση (μετὰ τις συνθήκες τοῦ Σάν—Ρέμο καὶ τῶν Σεβρῶν) στὴν Ἑλλάδα, τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, χωρὶς τὴν ἐπαρχία τῆς Ἀγαθουπόλεως (ἡ ὁποία λόγῳ τῆς προηγηθείσης καταλήψεως τῆς ἀπὸ τὴν Βουλγαρία δὲν ἔθεωρεῖτο πλέον τμῆμα τῆς Ἀνατ. Θράκης), διέλυσε τὸ ὄραμα ἐκεῖνο τῆς ἐπανόδου τῶν τέκνων τῆς στὴν φιλιότη τους πατρίδα.

Οἱ καταφυγόντες στὴ Θεσσαλονίκη Ἀγαθουπολίτες, ἴδρυσαν τὸν Ἀύγουστο τοῦ 1920 τὸν Σύνδεσμον Θρακῶν «**Η ΑΛΥΤΡΩΤΟΣ ΑΓΑΘΟΥΠΟΛΙΣ**», ὁ ὁποῖος κατόπιν ἐνεργειῶν στὴ Γενικὴ Διοίκηση Θράκης, ἐπέτυχε τὴν ἄδεια ἰδρύσεως νέας Ἀγαθουπόλεως στὴν Θυριάδα Ἄκρη τοῦ Εὐξείνου Πόντου, λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα ἀπὸ τὴν παλιὰ. Ὁργανώθηκαν τότε συνεργεῖα ὑλοτόμων ἀπὸ Κωστηνοὺς χωρικούς, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ Προέδρου τοῦ Συνδέσμου (τοῦ προαναφερθέντος διδασκάλου Παν. Χατζηγεωργίου), ἐγκαταστάθηκαν στὰ ἀπέραντα δάση τῆς περιοχῆς Σαμμακοβίου καὶ ἄρχισαν τὴν ὑλοτόμησιν καὶ κατεργασία τῆς ἀπαιτουμένης οἰκοδομησίου ξυλείας. Σὲ λίγες ἐβδομάδες, εἶχαν ἐτομασθῆ περὶ τὰ 600 κυβικὰ μέτρα κατεργασμένης ξυλείας. Δυστυχῶς, ἡ ἐπελθοῦσα καταστροφὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ὁποία προεκάλεσε τὴν ἀπώλεια καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἔσθυσε τὸ ὄνειρο ἐκεῖνο τῆς ἰδρύσεως νέας Ἀγαθουπόλεως, κοντὰ στὴν παλιὰ.

Ὅστερα ἀπὸ τὸ κακὸ αὐτὸ, μερικοὶ Ἀγαθουπολίτες Ἐμποροπλοίαρχοι, μετὰ μιὰ ὁμάδα ἀπὸ 100 περίπου ἄλλες οἰκογένειες συμπατριωτῶν τους καὶ μετὰ Πρόεδρο τὸν Παν. Κυριακίδη (γιὸς τοῦ προαναφερθέντος διδασκάλου - Ἐθναρχου), ἴδρυσαν τὸ 1926 στὸν λιμένα Ἐλευθεροχωρίου Πιερίας, κοντὰ στὸν Σιδ. Σταθμὸ τῆς Μεθώνης τὸν Συνοικισμό τῆς Νέας Ἀγαθουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐξελίχθη σὲ λαμπρὸ παραθαλάσσιο τουριστικὸ κέντρο, ὄχι ὅμως καὶ Ναυτιλιακὸ, σὰν τὴν παλιὰ Ἀγαθούπολη, διότι ὁ σιδηρόδρομος καὶ ἀργότερα τὸ αὐτοκίνητο, προκάλεσαν μετὰ τὸν συναγωνισμό τους τὸ μαρασμὸ τῆς δραστηριότητος τῶν Ἀγαθουπολιτικῶν Ἱστοφόρων, τὰ ὁποῖα, σιγὰ - σιγὰ διαλύθηκαν καὶ πωλήθηκαν σὰν παληοσίδερα καὶ καυσόξυλα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Νέα Ἀγαθούπολη (σήμερα Πρόεδρος τῆς εἶναι ὁ Θεόκλητος Κυριακίδης, γιὸς τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς), ἡ ὁποία διακονεῖ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἱστορία τῆς παλιᾶς τοῦ Εὐξείνου Πόντου, οἱ Ἀγαθουπολίτες σκόρπισαν σὲ συμπαγεῖς μάζες, στὴν Ἀλεξανδρουπόλιν, Θεσσαλονίκη, Ἀθήνα, Πειραιᾶ, Μυτιλήνη καὶ Εὐβοία.

Ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν τῆς Ἀγαθούπολης: οἱ τοῦ Παληοῦ

και νέου Βασιλικού, εγκατεστάθηκαν κατά τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ στὴ Θεσσαλονίκη και λιγότεροι, στὸ Προάστειὸ της Ν. Κορδελλιὸ και στὸ παρὰ τὴν δεξιὰ ἔχθη τοῦ Ἀξιοῦ, χωριὸ Ἄδενδρο. Οἱ κάτοικοι τῶν ἄλλων χωριῶν, Κωστή, Προδιλόφου, Καλαντζάκι και Ἁγ. Στεφάνου, εγκατεστάθηκαν στὸν Λαγκαδᾶ Θεσσαλονίκης, (ὅπου σήμερον ζοῦν οἱ πιὸ πολλοὶ Ἀναστενάρηδες και γίνονται κάθε χρόνο πυροβασίες) και στὰ γύρω χωριά, Ἡράκλειο, Περιβολάκι και Λαγκαδίκια, στὴν Μελίκη Βεροίας, στὴν Μαυρολεύκη Δράμας (ὅπου ἔγινε ὅπως προανέφερα γιὰ πρώτη φορὰ, προπολεμικὰ πυροβασία), στὶς Σέρρες και τὰ χωριά της, Κερκίνη, Στρυμονικὸ, και Ἁγία Ἐλένη (τὴν δεύτερη μεγάλη ἔστια Ἀναστενάρηδων, ὅπου ἔγινε ἡ πρώτη μεταπολεμικὴ πυροβασία τὸ 1945).

Στὶς πόλεις και στὰ χωριά αὐτὰ ζοῦν σήμερον οἱ παλαιοὶ Ἀγαθουπολίτες, νοσταλγοῦντες πάντοτε τὴν ἀξέχαστη πατρίδα τους και μεταλαμπαδεύοντες τὶς ἀναμνήσεις, τοὺς θρύλους και τὶς παραδόσεις της στὰ παιδιὰ και στὰ ἑγγόνια τους: Κοινὴ μοῖρα ὄλων τῶν προσφύγων, ποὺ ἔχασαν τὶς πατρογονικὲς ἑστίες τους.

ΚΩΝΣΤ. Δ. ΒΑΦΕΙΔΗ

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ ΚΑΛΛΙΠΟΛΕΩΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1973

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς μικρᾶς μου ἐργασίας, τῆς ἀφορώσης εἰς τὴν γενέτειράν μου Καλλίπολιν καὶ καταχωρισθείσης τμηματικῶς εἰς τοὺς 44ον καὶ 45ον Τόμους τῶν «Θρακικῶν», δημοσιεύεται σήμερον τῇ ἐγκρίσει τοῦ ὀξιοτίμου Δ. Σ. τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν, εἰς τὸν παρόντα 46ον Τόμον τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς ἐργασίας ταύτης, ἥτοι τὸ γλωσσάριον Καλλιπόλεως.

Τοῦτο δὲν εἶναι τέλειον, διότι πολλαὶ τοπικαὶ λέξεις διαφεύγουν τῆς μνήμης τοῦ γράφοντος καὶ ἡ λεξικογραφικὴ καὶ διὰ παραδειγμάτων χρήσεις τῶν λέξεων διατύπωσις δὲν κατέστη δυνατή.

Σημειωτέον, ὅτι αἱ πλεῖστοι τῶν λέξεων τοῦ γλωσσαρίου τούτου ἔλκουν τὴν ρίζαν των ἀπὸ τὴν τουρκικὴν γλῶσσαν, ἐξελληνίσθησαν, ὅμως, οὕτως εἰπεῖν, διὰ μέσου τῶν αἰώνων μὲ τὴν προσθήκην ἄρθρων, καταλήξεων, καὶ ἄλλων μορίων τῆς γλώσσης ἡμῶν. Τέλος, ἄς ληθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὸ μετὰ χειρας γλωσσάριον, κατὰ μέγα μέρος, ἐκρησιμοποιεῖτο καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Θράκῃ καὶ εὐρύτερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας.

Καταλήγων ὑποβάλλω τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τὸ Δ.Σ. τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου Ἀθηνῶν ὅπερ ἐπιτελεῖ ἐθνικὸν ἔργον διὰ τῆς δημοσίευσως τοιούτων ἐργασιῶν εἰς τὸ περισπούδαστον Περιοδικόν — Σύγγραμμά του, τὰ «Θρακικά», ἐπὶ τῷ τέλει διασώσεως στοιχείων πάσης φύσεως ἀφορώντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνότητα τῆς ὑπὸ Τουρκικὴν κυριαρχίαν εὐρισκομένης σήμερον Θρακικῆς χώρας, τῆς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἀπεμακρύνθη τῶν ἑσσιῶν του λόγῳ τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἀτυχίας ἡμῶν τοῦ 1922.

Ἀθῆναι Ἰούνιος 1973

Κ. ΒΑΦΕΙΔΗΣ

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟΝ ΚΑΛΛΙΠΟΛΕΩΣ

Ἐπὶ ΚΩΝ. Δ. ΒΑΦΕΙΔΗ

Α

Ἄβραμηλιά = Κορομηλιά.	Ἄκιντές = Καραμέλα.
Ἄσκαμινιά = Μευριά.	Ἄβτζῆς = Κυνηγός.
Ἄνεμοσφίδα = Θύελλα.	Ἄλτουστ = Ἄνω κάτω.
Ἄτζέντης = Πράκτωρ.	Ἄναγέλασμα = Περίγελως.
Ἄράζω = Προσορμίζομαι.	Ἄρατος = Ἄφαντος.
Ἄνυφαντής = Ἄράχνη.	Ἄραλίκι = Χαραμάδα.
Ἄρατίζω = Ἐξαφανίζω.	Ἄρτιμαῖς = Πλειστηριασμός.
Ἄρτιρντίζω = Πλειοδοτῶ.	Ἄνεμοπύρωμα = Ἐρυσίπελας.
Ἄνάπλαγα = Ἐπώρεια.	Ἄλισβερίσι = Δοσοληψία.
Ἄτσόγιωξ = Ἄνοιχτομάτης.	Ἄτζαμής = Ἄπειρος.
Ἄσπρα = Χρήματα.	Ἄντίκωμος = Πανόμοιος.
Ἄμανέτ = Ἐνέχυρον.	Ἄλισφαγκιά = Φασκόμηλον.
Ἄμόντε = Ἄδικα.	Ἄρσίζης = Ἄναιδής.
Ἄκράνης = Συνομήλικος.	Ἄκιρῆς = Ἄλλοίθωρος.
Ἄσάϊντιστος = Αὐθάδης.	Ἄμανετσής = Ταχυδρόμος.
Ἄσικιαρέ = Ὀλοφάνερα.	Ἄρετλίκης = Φίλος.
Ἄκολάντριστος = Ἄμεταχειρίστος.	Ἄνεχαράζω = Μηρυκάζω.
Ἄντάρα = Ὀμίχλη.	Ἄφκος = Ὀσπριον.
Ἄρκαντάσης = Συνάδελφος.	Ἄκιμπετ = Ὀστόσο.
Ἄνιχόρταγος = Ἄδηφάγος.	Ἄνεγκαφᾶς = Τρώγειν ἀπλήστως.
Ἄλλοίμονος = Ἐξησθενημένος.	Ἄποῦντο = Ἄκριδῶς.
Ἄχμάκης = Ἄφελής.	Ἄμνια = Θεία.
Ἄσάρ = Φόδρα.	Ἄμάκα = Παρασιτισμός.
Ἄσίκης = Λεβέντης.	Ἄχυρο = Ἄνοστο.
Ἄντερί = Ἐπενδύτης.	Ἄλατίζω = Παστάνω.
Ἄκταρμαῖς = Μεταφόρτωσις.	Ἄτζαμπα = Ἄραγε.
Ἄνίσκιωτος = Ἄκομπος.	Ἄλέστα = Ἐτομιοσ.
Ἄραντίζω = Ψάχνω.	Ἄλάργα = Μακροά.
Ἄλέγκρος = Εὐθυμος.	Ἄλιστίζω = Συνηθίζω.

- Ἄσιρντίζω = Ἐξαφανίζω. Ἄνιβαρίτσες = Ἄνησυχίες.
 Ἄξής = Δύστροπος. Ἄχόνι = Στομάχι ἀτύθμενο.
 Ἄβαρα = Ἄπωσον, (ναυτ. παράγγ.). Ἄγούμαστος = Εἶδος σταφυλῆς.
 Ἄξάμναμας = Λυκόφως. Ἄπτάλης = Χαζός.
 Ἄζντὲρ = Ἄτίθασσος. Ἄδέρφνος = Δελφίν.

- Ἄσκι = Χαριόσυνον διαλάλημα ἐκ τῆς στέγης ἀνεγειρομένης οἰκοδομῆς.
 Ἄντζες = Ὅπισθεν ὄπισ κλειδώσεως κνήμης - μηροῦ.
 Ἄγιάνης = Τοῦρκος διοικητής.
 Ἄζᾶς = Ἐλλην πάρεδρος Δήμου, ἢ Δικαστηρίου, ἢ Νομαρχίας.
 Ἄλικοντίζω = Κατακρατῶ, παρεμποδίζω.
 Ἄλιντίζομαι = Ψυλλιάζομαι, πονηρεύομαι.
 Ἄγντᾶς = Λευκὴ καραμέλλα κρυσταλλικὴ.
 Ἄρόδο = Μακρὰν τῆς παραλίας.
 Ἄραροῦτ = Βρεφικὴ τροφή.
 Ἄτὸς = Ὁ ἴδιος αὐταπροσώπως.
 Ἄρσίνι = Πῆχυς τῶν ἑῶ ἐκ.
 Ἄμανές = Τουρκικὸν ἄσμα.
 Ἄγιωλίκι = Πλήθος πραγμάτων.
 Ἄρτηκας = Ὁ νόσθηξ τῆς ἐκκλησίας.
 Ἄποῦρνα = Ἄγρια δαμάσκηνα.
 Ἄλάνι = Μικρὰ πλατεῖα.
 Ἄραγός = Νεραγός, Ροὴ νεροῦ.
 Ἄτρωντές = Κέντημα entre-deux.
 Ἄραμπᾶς = Ἄμάξι βαρὺ βοήλατον.
 Ἄτι = Ἄϊπος ἐπιθήτωρ.
 Ἄχέγκι = Διασκέδασις με τραγοῦδια.
 Ἄρίδα = Τρύπανον μτφ. Νωχελὲς ξάπλωμα.
 Ἄργιάνι = Ἄδαρὲς γιαοῦρτι.
 Ἄπᾶν - μαχαλᾶς = Ἄελαφρόμυθος (ἀφηρημένος).
 Ἄνωκατιά = Ἡ ἀνάποδη τοῦ ὑφάσματος.
 Ἄραφκᾶν = Τριποδισμὸς ὑποζυγίου (ἀλόγου π.χ.).
 Ἄντί = Ἄξάρτημα ἀργαλιοῦ.
 Ἄμπατζῆς = Ράπτης ἐγχωρίων χονδρῶν ὑφασμάτων.
 Ἄγᾶς = Προῦχων Τούρκος.
 Ἄσουρές = Εἶδος μουσταλευριᾶς.
 Ἄχτάρης = Πωλητὴς πρακτικῶν φαρμάκων (ψιλικατζῆς).
 Ἄμπᾶς = Ἄγχώριον χονδρὸν ὑφασμα.
 Ἄυλαγή = Μέγα χωράφι, πολὺ πλησίον τῆς πόλεως.

- Ἄγανα = Μικρόταται φθειρές.
 Ἄργκιές = Γουργουλίδιον καπνίσματος.
 Ἄγκούτσα = Ξηρότατον χωρικὸν ψωμί.
 Ἄποσώνω = Τερματίζω μτφ φλυαροῦ

B

Βουζοῦνι = Δοθίην.	Βοῦλκος = Βόρβορος.
Βουρλίζω = Ἄποπνίγω.	Βάγιο = Φασκόμηλον.
Βρωμούσαις = Χαμόμηλο.	Βαρταλαλῶ = Φλυαροῦ
Βουνιά = Κόπρος.	Βιδολόγος = Κατσσιδί.
Βάγια = Λάφνη.	Βακούφ = Ἐκκλησι. κτῆμα.
Βίρα = Ἐλεον.	Βέρος = γνήσιος.
Βεργί = Στεφάνη βαρελιού.	Βόντνα = πεπόνι.
Βιρανές = Οἰκόπεδον.	Βιζικάντι = ἰατρ. ἐκδόριον.
Βερεσέ = Ἐπὶ πιστώσει.	

- Βοιδόδας = Τοῦρκος ἀνώτερος ὑπάλληλος.
 Βόλτες = Ἄγκιστρα μτφ. περίπατος.
 Βαρταλαμίδι = Μικρὰ ἐσωτερικὴ θήκη εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ μπαούλου.
 Βουλκιό = Παχύτατος ἀνήρ ἢ γυνή.
 Βαργίος = Μεγάλο σφυρὶ σπάζον ὀγκολίθους.
 Βρολίδα = Πλεξούδα μαλλίων γυναικός.
 Βαζγεστώ = Ἄπαυδῶ, παραιτοῦμαι προσπαθείας.

Γ

Γκρανσινιόρ = Σουλτάνος.	Γκλάβα = Κεφάλαι.
Γιαβάσης = Ἡρεμος.	Γκλωβανή = Καταπακτή.
Γιαμπανά = Ματαίως.	Γιαρτίμι = Βοήθεια.
Γιρμίι = Σεμιγδάλι.	Γερλεστιζω = Τακτοποιῶ.
Γκιοζγκιορε = Ἄναφανδόν.	Γ'κίώνομαι = Μισῶ.
Γιαρένης = Ἐραστής.	Γοῦλα = Λαιμαργία.
Γκλαδῶς = Σκουπιδοτοπος.	Γκεζμές = Περίπατος.
Γκερῖζ = Ἐπόνομος.	Γκιουρουλί = Θόρυβος.
Γιανκεσιτζής = Λωποδύτης.	Γκεμιτζής = Ναυτικός.
Γιαρῶς = Πληγή.	Γιαουρτσής = Γαλακτοπώλης.
Γίλεση = Ἰλαρά.	Γιοφκάδες = Χυλοπῆττες.
Ἰ καίρετ = Κουράγιο.	Γιασαντζω = Διατηροῦ.

Γιακιδόνι = Σακκάα.	Γκουνταμάνης = Χονδροκέφαλος.
Γκαϊγκανᾶς = Ὁμελέττα.	Γιάρ = Χαράδρα, Φάραγξ.
Γιανγκιώξης = Ἀλλοίθωρος.	Γουλιάρης = Λαίμαργος.
Γκιόζμπαγτζής = Ταχυδακτυλουργός.	Γελέκο = Ἀνδρικὸν κολόβιον.
Γιαχανᾶς = Σησαμελαιοτριβεῖον.	Γουρσούξης = Ἄτυχος, μτφ. δύστροπος.
Γκουτζούκης = Κολοβός.	Γκεβεζές = ἀερολόγος.
Γιαταλάκης = Κατάκοιτος.	Γιορντάνι = περιδέριον.
Γλέφαρο = Μέτωπο.	Γιασπούς = διασκόρπισις.
Γκίρλα = Ἀφθονία.	Γκίτζ - γκίτζ = πρόκλησις φθόνου.
Γρετίδικος = Ἄσταθής.	
Γρατσούνα = Νεροκολοκύθα.	

- Γάζω = Κλαυθμηρίζω ἐπὶ πολὺ μέχρι κοπώσεως.
 Γιαμγιασί = Φύρδην μίγδην.
 Γιαπράκια = Φαγητὸν με ἀμπελόφυλλα, ρύζι, κιαῖν.
 Γιοτζές = Ψιλὸ πληγούρι.
 Γιάκας = Ἄνηρ ρέμπελος.
 Γουρλίζω = Ἐλακτῶ θρηνωδῶς.
 Γητεύω = Θεραπεύω με ἐπίκλησιν Θεοῦ ἢ Ἁγίου.
 Γιατσι = Δίωρον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου.
 Γκαζός = Παιγν. ὑάλινος βῶλος.
 Γκιουρλές = Παιγν. Σιδηροῦς βῶλος.
 Γιούργια = Παρότρυνσις πρὸς ἐπίθεσιν.
 Γκερεμές = Μονότονος ἐπανάληψις ὁμιλίας ἢ ἄσματος.
 Γαμενιά = Μισὰ ὑποδήματα λαϊκά.
 Γαλότσες = Ἐλαστικὰ ὑποδήματα.
 Γκαίτζχανᾶς = Ἀποθήκη πετρελαίων.
 Γιούκρη = Ντουλάπα διὰ κλινοσκεπάσματα.
 Ἰαπαλάκι = Εἶδος σταφυλῆς.
 Γιαπουντζάκι = Εἶδος σταφυλῆς.
 Γιοζλεμές = Μεγάλῃ τηγανίτα.
 Γκιγούμι = Χάλκινη στάμνα.
 Γιαλαντζή ντολιᾶς = Φαγητὸν με ἀμπελόφυλλα, ρύζι, λάδι.
 Γιάλμα = Διασκόρπισις, λεηλασία.
 Γκαγκλί = Δίτροχον γεωργικὸν βοήλατον ἀμάξι.
 Γιομικ χαλβᾶς = Χαλβᾶς σαμυγαλένιος.
 Γιατάκι = Κλίνη μτφ. κλεπταποδόχος.
 Γαδροβηχᾶς = Βῆξ ἐκ τῆς τραχείας.
 Γκιρτζιλάνος = Τραχεῖα σφαγίου, καρωτίς.

- Γκέρτζος = Μαχητής αλέκτωρ.
 Γιούχα = Περιφρονητικὸν ἐπιφώνημα.
 Γκιόλα = Μικρὰ λίμνη.
 Γιαλενάκι = Παιγν. Μικρὸς ὑάλινος πολυχρωμος βῶλος.
 Γάρος = Ἐντόσθια ψαριῶν διαλελυμένα εἰς ἄλμην.
 Γαϊτάνι = Σειρήτιον, διακοσμήσεως ἐνδυμάτων.
 Γιαλαμᾶς = Φλόγωσις εἰς σημεῖον συναντήσεως χειλέων.
 Γιογκᾶς = Παιγν. Μέγας βῶλος.
 Γεντία = Αὐχὴν διαβάσεως ὄρους.
 Γεντέκι = Ὀδηγήσις ὑποζυγίου ἀπὸ πεζῶν κρατοῦντα τὸν χαλινόν.
 Γκιτζο = Τὸ μαλακῶνον τὴν μαστίχην φυτόν.
 Γλεγούδια = Ἀνάμικτοι ξηροὶ καρποί, ζαχαρωτά.

Δ

- Δοσίματα = Φόροι.
 Διάφορο = Τόκος.
 Λιάκι = Οἶαξ.
 Δοῦλα = Ἐπιτηρέτρια.
 Δράκος = Ἀβάπτιστο ἄγοράκι.
 Δρακούλα = Ἀβάπτιστο κοριτσάκι.
 Δεντρισαχί = Ἀρωματικὸν φυτὸν ἀρμπαρόριζα.
 Δρῦμνες = Ἡ περίοδος 1 - 6 Αὐγούστου.
 Δερμόνι = Μέγα κόσκινον ἀναρτώμενον ἐκ τρίποδος.
 Δρασπέτ = Δρυμεία γεῦσις ἁώρου καρποῦ.
 Δοκάνη = Ἀλωνιστικὴ σανὶς με πυριτολίθους κάτωθεν.

Ε

- Ἐμέν = Μόλις.
 Ἐξηνταβελόνης = Φιλάργυρος.
 Ἐγκλαβή = Προικοσύμφωνον.
 Ἐμ = Καί, ἐνίοτε μόριον ἀμφιβολίας.
 Ἐνταξές = Πήχυς 64 ἑκατοστῶν.
 Ἐκμὲκ κανταῖφ = Γλύκισμα.
 Ἐνταμίλαν = Οἰκογενειακῶς.
 Ἐλμπετ = Ἀσφαλῶς, ὅπως ἴπποτε.

Ζ

- Ζεμπέκικος = Χορός.
 Ζίγκα = Ἐπερπλήρες.

Ζαλίκι = Φορτίον.	Ζαλχανᾶς = Σφαγεῖον.
Ζαλικωμένος = Φορτωμένος.	Ζονχούνης = Ἀσθματικός.
Ζάπτι = Κράτησις, καπάσχεσις.	Ζβαρνίζω = Παρασύρω.
Ζερβοτάνης = Ἀριστερόχειρ.	Ζοχάδες = Αἰμορροΐδες.
Ζουρνᾶς = Ὁξύαυλος.	Ζανταριᾶς = Χωροφύλαξ.
Ζίλια = Κρόταλα.	Ζέρεμ = Ἄρα.
Ζέφκι = Διασκέδασις.	Ζόρ = Δυσκολία.
Ζεβζέκης = Ἀνόητος.	Ζαριφλίκι = Φιλοκαλία.
Ζουμπρούτ = Σμάραγδος.	Ζεμπίλι = Σπυρίς.
Ζεχίρ = Δηλητήριο.	Ζόμπος = Ὀγκος.
Ζαβάλης = Ταλαίπωρος.	Ζαβλακωμένος = Ἀδιάθετος.
Ζαπιῆς = Χωροφύλαξ.	Ζαμπίτης = Ἀξιωματικός.

Ζερντές = Γλυκεῖα ριζόσουπα ἢ πιλάφι.

Ζέρ = Ξέρω καὶ ἴω.

Ζεῦλα = Ράβδος ζυγοῦ βωϊδαμάξης.

Ζευγάρι = Δύο ἀροτριῶντα.

Ζιαφέτ = Διασκέδασις, συνεστίασις.

Ζιντζιφίλι = Ἀρωματικὸν ἐπίπασμα σαλεπίου.

Ζάρφι = Χωριστὴ μεταλλικὴ βάση ποτηρίου.

Ζορζορουνά = Μὲ τὸ στατιό.

Ζαχιρῆς = Ἀπόθεμα παρασκευασμάτων σίτου - ἀλεύρου κλπ.

Ζαφεῖρι = Ἡμιπολ. λίθος σάπφειρος.

Ζαμουρώνω = Ἀδιαθετῶν κουλουριάζομαι.

Ζαπονὲ = Γυναικεῖον ἔνδυμα.

Ζιπουνάκι = Γυναικεῖον ἔνδυμα (πουκαμισάκι).

Ζακέτα = Κοντός, γυναικεῖος ἐπενδύτης.

Ζαμπούνα = Ἀνθοφόρον στέλεχος κρομμύου, αὐλὸς ἐκ στελέχους κριθῆς.

Ζαβίλα = Φλόγωσις εἰς σημεῖον συναντήσεως χειλέων.

Ζνίχια = Τένοντες αὐχένος.

Ζάρ - ζάρ = Πρόκλησις φθόνου.

Θ

Θράσιο = Ἀνώφελο.

Θέρμη = Ἐλονοσία.

Θερμαίνομαι = Πάσχω ἀπὸ ἔλονοσία.

Θρασπέτς = Δριμεῖα γεῦσις, ἄωρου καρποῦ.

Θυμιάμα = Θυμίαμα, Λιβάνι.

Θυμιατερό = Θυμιατήριο, Λιβανιστήριο.

I

- Ἰντάμ = Ἀγχόνη.
 Ἰμντάτ = Βοήθεια.
 Ἰμλάκι = Κτῆμα.
 Ἰκράμ = Περιποιήσις.
 Ἰλαμ = Καλὰ καὶ σώνει.
 Ἰνίκονου = Ὁ μὴ ἐννοῶν νὰ τερματίσῃ ἐπίσκεψιν.
 Ἰμιάμ μπαϊλντῆ = Φαγητὸν λαδερὸν ἀπὸ μελιτζάνες κλπ.
 Ἰκράρ = Ἐγγραφὸν ἰδιοκτησίας.
 Ἰσκα = Φυτὸν ἀγαρικόν.
 Ἰστέρ ἰστεμέζ = θέλοντας καὶ μὴ.
 Ἰνταρές = Μέγα δημόσιον κτίριον.
 Ἰντιφᾶς = Δημόσιον ὠρολόγιον.
 Ἰφτιφᾶς = Συκοφαντία.
 Ἰνκιάρ = Ἄρνησις.

K

- Καβάσης = Σωματοφύλαξ.
 Καπουτζῆς = Θυρωρός.
 Κατσαβίδι = Βιθολόγος.
 Κασούρι = Καρότο.
 Κούφταλο = Ἐπέργηρος.
 Κούσπου = Καναρόσπορος.
 Κατέφλιο = Κατώφλιον.
 Κάμμα = Καύσων.
 Κλότσκας = Λόξιγκας.
 Κεφίλης = Ἐγγυητής.
 Κώχη = Γωνία.
 Κισλᾶς = Στρατὼν.
 Κοτάω = Τολμῶ.
 Κρεβατίνα = Ἀργαλιός.
 Κονάκι = Διοικητήριον.
 Κόνιδα = Ὄν φθειρός.
 Κιπούρ = Εἶδος δαντέλλας.
 Κάιντα = Ἀσκαυλος.
 Κρήνα = Ξύλινον κυτίον.
 Κβαλορίκι = Εἶδος ραψίματος.
 Κολοκάσι = Γλυκοπατάτα.
 Καρναμπίτ = Κουνουπίδι.
 Καλοθέκω = Τοποθετῶ καλῶς.
 Καλεμκερί = Στάμπα τουλπανίων.
 Κουρασάνι = Ἀσβεστοκεραμοκονίαμα.
 Καρακόλι = Ἄστυν. Σταθμός.
 Κόμοδος = Ἄνετος, κομψός.
 Κουράγιο = Θάρος.
 Κουϊτι = Ἐπήνεμος τόπος.
 Κρασιά = Δένδρον.
 Κουμαριά = Δένδρον.
 Κιγιαμέτ = Θύελλα.
 Καβίλια = Ξύλινον καρφί.
 Καμπάδικος = Χοντρός, γιομάτος.
 Κιουλάφ = Σκουφι ὑψηλόν.
 Κατμάδες = Ἀλλεπάλληλα φουστάνια.
 Κουβαρίστρα = Πηνίον κλωστής.
 Κιόρπαντικ = Εἶρ. τυφλός.
 Κιορλεμέ = Εἶρ. τυφλός.
 Κουϊντίζω = Πεισματῶν.

- Κύριος = Ὁ Διδάσκαλος.
 Κουσκοῦσι = Ζυμαρικόν.
 Κεραμιδάκια = Καταστροφή.
 Καπτίζω = Ἄρπάζω, θάζω στὸ χέρι.
 Καπτιρντίζω = Διενεργῶ ἀρπαγὴν.
 Κολαντριζώ = Μεταχειρίζομαι.
 Κατομαρόνω = Φεύγω.
 Καϊντίζω = Γλωστρώ.
 Κατσάδα = Ἐπιτίμησις.
 Κεντί = Δελινό.
 Κάρτο = Τέταρτο.
 Κατάρτι = Ἴστος πλοίου.
 Καρίνα = Ποδόστημα πλοίου.
 Κολάι = Εὐκολία.
 Κάμποτ = Ὕφασμα.
 Καζαντίζω = Κερδίζω.
 Καβουρντίζω = Φρύγω.
 Κιρκινέζι = Γεράκι.
 Κάργα = Πτηνὸν κουρούνα.
 Κόριζα = Κορέος.
 Καδένα = Ἄλυσίδα.
 Καλπαζάνης = Κακῆς πίστεως.
 Κάλτικος = Κίβδηλος.
 Κάλπης = Ἄνυπόληπτος.
 Κεπαζές = Περίγελως.
 Κάλτσες = Περικνημίδες.
 Κουδούμιντος = Μαΐδανός.
 Κατσαρόλια = Σκεύη κουζίνας.
 Καράρ = Ὅσον πρέπει.
 Κουρούπι = Πήλινον πιθαράκι.
 Κιοσέμπασι = Γωνία δρόμου.
 Κακατέ = Ἄφελῆς γυνή.
 Κράχτης = Δημόσιος κῆρυξ.
 Κανάγιας = Παλιάνθρωπος.
 Καραλαχανᾶς = Εἶδος σταφυλῆς.
 Κουμέρκι = Τελωνεῖον.
 Κανκάλας = Χονδροκέφαλος.
 Καλντριμί = Λιθόστρωτον.
 Κουμαντέρνω = Διοικῶ.
 Καλαμπαλίκι = Πλήθος.
 Κοριόζος = Ἄστεϊσος.
 Καβουτσούκι = Ἐλαστικόν.
 Κουσοῦρι = Ἐλάττωμα.
 Κασαβέτι = Στενοχώρια.
 Κισίρα = Στεῖρα.
 Κιλίφι = Θήκη, Κονδυλοφόρος.
 Κεφίλης = Ἐγγυητής.
 Καμτσόκι = Μαστίγιον.
 Κουντῶ = Παραπαῖο.
 Καραμέτι = Βάσανον.
 Κιοῦγκι = Σωλήν.
 Κουμούτσι = Ξεροκόμματο.
 Κατλαβάκι = Κωλοτοῦμπα.
 Καναράς = Πομνιοστάσιον.
 Καφαλι = Πρόγευμα.
 Κέσμι = Κοληγία.
 Καντίι = Ἄκρον ἄωτον.
 Κότς = Κριός.
 Κολτζής = Ἄγροφύλαξ.
 Καθάκι = Λεύκη.
 Κεχλιμπάρ = Ἡλεκτρον.
 Καμπαρντίζω = Φουσκῶνω.
 Κιαφιρί = Καμφορά.
 Καλντίζω = Ἄποκάμνω.
 Καντιρντίζω = Καταφέρνω, ξεγελῶ.
 Καρότσα = Ἄμαξα.
 Κασμίρ = Ὕφασμα.
 Κουκούτς = Καθόλου.
 Κανταίρι = Γλύκισμα.
 Κουραμπιές = Γλύκισμα.
 Κασίκαλθα = Γλύκισμα.
 Καρσιλαμᾶς = Χορός.
 Κελεπός = Σκουφι.
 Κασπαστί = Σαρίκι ἱερέως.
 Κατούνα = Προκοπή.
 Κοπούκι = Ἄλήτης.
 Καζάνι = Ἄμβυξ.
 Καραγιάλης = ΒΔ ἄνεμος.

Κοσμοχλασιά = Θεομηνία. Κιμπάρης = 'Αξιοπρεπής.
 Καρδιοχούλιαρο = Σπλήν. — Κασατούρα = Ξιφολόγη.

Καλίτσα = Πήλινον ὑδροδοχεῖον.
 Κουτκεύω = 'Ερευνῶ τὰς γωνίας.
 Κουμάρι = Πήλινον κύπελλον, Χαρτοπαίγνιον.
 Καβγακίζντριάνης = 'Ο ρίπτων ἔλαιον εἰς τὴν πυράν.
 Κατσαμάκι = Φαγητὸν ἐξ ἀραβοσιταλεύρου.
 Κουτσαμπάκια = Καμώματα.
 Κάμα = 'Αμφίστομος μάχαιρα.
 Κατρακούλια = Παιγν. Στρογγυλοὶ πήλινοι τροχίσκοι.
 Κεσκέκι = Κατειργασμένος σίτος.
 Κιουτσοῖκ παρέα = 'Ομιλος νέων ἀνδρῶν (Καλλιπόλεως).
 Κολυβόζωμος = Γλυκὺς ζωμὸς κολύβων μὲ σταφίδες καὶ καρῦδια.
 Κομρία = Μεταξωτὴ κροσωτὴ ἀνεμίζουσα καλύπτρα φεσίου.
 Κετσές = Χονδρὸν ἀδρὸν μάλλινον ὕφασμα.
 Καλαγκάθι = 'Οδυνηρὰ φλεγμονὴ δακτύλου.
 Κυδωνόπαστο = Πηκτὴ μαρμελάδα κυδωνίων.
 Κουκουλέτο = Κάλυμμα κεφαλῆς πάνινον.
 Καπουσόνι = Κάλυμμα κεφαλῆς μάλλινον.
 Κανάτια = 'Ασφαλιστήρια φύλλα παραθύρων.
 Καπλαντζῶ = 'Επενδύω πάπλωμα μὲ σεντόνι.
 Κνώδαλον = Διανοητικῶς βραδυφλεγής.
 Κιοτρούμ = Δυσκίνητος ἐκ ρευματισμῶν κλπ.
 Κοῦπα = 'Ιχθὺς γόπα ἢ γοῦπα.
 Κυνόστομον = Τὸ ἄνοιγμα ἀντίχειρος - δείκτου.
 Κουνουπία = Δένδρον μὲ καρπὸν ὡς γλυκεῖα ἔλαια.
 Καρφουδιά = Εἶδος ἀκακίας μὲ εὐῶδες λιλὰ ἄνθος.
 Κουσμπουροῦνι = 'Ελαφρὸν παντεσπάνι.
 Καβάφης = Τεχνίτης ἐλαφρῶν ὑποδημάτων.
 Καθισιά = Προσάραξις πλοίου, τραπέζωμα.
 Καραντίνα = Κάθαρσις ὑπόπτων ἀσθενῶν.
 Καλτσόνημα = Νῆμα διὰ πλέξιμο καλτσῶν.
 Κακνί = 'Ορνίθιον, Μτρ. γυνὴ λεπτεπίλεπτος.
 Κιῦντζῶ = 'Αποφασίζω δυσκόλως, κόπτω κιμᾶν.
 Κουμάσι = ὕφασμα (κοτέτσι) ἄνθρωπος ρευστῆς ἠθικῆς.
 Κεμπάπ = Μικρὸν τεμάχιον κρέατος ψητῶν.
 Καρικόνω = 'Επισκευάζω κάλτσες ἢ ροῦχον, μαντάρω.

- Καρακαμπαρτζίκι = Φλεγμονώδες πρίξιμον.
 Κάπα = Ύφαντή μάλλινη κουβέρτα.
 Κοιλὸ = Μονὰς βάρους σιτηρῶν, ἴση πρὸς 56 χιλιόγρ.
 Καντάρ = Μονὰς βάρους 56 χιλιογράμμων στερεῶν.
 Κουκουμίζου = Εἰρωνικὸς χαρακτηρισμὸς ἀκαθάρτου γυναικὸς.
 Κελετέρ = Μεγάλον καλάθι τρυγητοῦ.
 Καβουρμάς = Κρέας διατηρημένον διὰ βρασμοῦ.
 Καλωσαιρίζω = Γεύομαι τὸ πρῶτον ὀπωρικὸν κλπ.
 Κάρικο = Μπάζα ἢ καλὴ λεγομένη.
 Καρακάξα = Πτηνόν, κίττα ἢ μακρόουρος.
 Κίρ = Ἀναπεπταμένη ἄδενδρος ἔκτασις.
 Κίρκος = Πτηνόν κικινέζι, ψαρὸς τὴν κόμην.
 Κεμέρ = Ζώνη με θήκας χρημάτων.
 Κουρελοῦ = Κιλίμι ἀπὸ κουρέλια.
 Κουντούρια = Χονδρὰ ὑποδήματα μισά.
 Καλέμι = Γραφίς ἀπὸ κάλαμον, ἐργαλεῖον κτίστου.
 Κολτούκι = Μασχάλη, ἐξέχον παράθυρον.
 Κουρελαρία = Ἀκατάστατος πτωχικὴ οἰκοσκευὴ ἢ ἐνδυμασία.
 Κατανᾶς = Μεγαλόσωμος ἵππος μτφ. Μεγαλόσωμος ἀνὴρ ἢ γυνή.
 Κοπανίδα = Σανὶς κοπανισμοῦ πλυνομένων χονδρῶν ρούχων.
 Κρεμάλας = Μεγαλόσωμος ὑψηλὸς ἀνὴρ.
 Κιούπι = Πήλινον κυλινδρικὸν δοχεῖον.
 Καπὸν καπανά = Πατεῖς με πατῶ σε.
 Κικιῤῥικός = Λεπτὸς ὑψηλὸς ἀνὴρ.
 Κανόνι = Πυροβόλον μτφ. πτόχευσις.
 Καπακλί = Χάλκινον πιάτο με κάλυμμα.
 Κιοτσέκι = Ἄνευ ἀρχῶν, γελοῖος, γλοιώδης.
 Κοπανάκι = Ἐργαλεῖον κατασκευῆς ταντέλας.
 Καμβᾶς = Ὀδηγὸς κεντήματος ἀραιὸν πανί.
 Κιλίμι = Μάλλινο χαλί σπιτυκῆς ὑφάνσεως.
 Κινότσος = Ροκανάκι ξυλουργοῦ.
 Κουραστάρι = Κατακόρυφον πριόνι.
 Κατσιρντίζω = Φεύγω καὶ φευγατίζω.
 Καλαφάτης = Ἐργάτης ναυπηγείου.
 Κόπανος = Χρησιμεύει διὰ κοπανισμὸν σίτου (ἐν ντουμπέκ).
 Κολντεμιρί = Ἀσφαλιστικὸς σιδηροῦς θραχιῶν θύρας.
 Κανέλα = Κάνουλα, ἀρωματικόν.
 Κρικέλα = Στρογγύλη λαθὴ θύρας.
 Κρμιτσα = Χρυσοῦν Ἀδστριακὸν νόμισμα 54 γροσίων.

- Κιουτούκι = Στέλεχος δημοσίου ἐγγράφου, κορμός δένδρου.
 Κιοσέμ = Ὀδηγός, κριὸς ἢ τράγος.
 Κάλφας = Πρακτικὸς ἀρχιτέκτων, μαθητευόμενος κουρεὺς κλπ.
 Κομισέρης = Ἀξιωματικὸς Ἀστυνομίας.
 Κιοσελές = Δέρμα κατυμμάτων.
 Κοῦσπος = Πλακοῦς μετὰ τὴν ἐκθλιψιν σησαμίου.
 Κιοπέγι = Ξύλινον κλείσιμον καταστήματος.
 Κατσὰν κατσανά = Ὅπου φύγει φύγει.
 Καζάντιπι = Κατακάθι καζανιοῦ μτφ. στερονοπαίδι.
 Κολάνι = Ζώνη συγκρατήσεως σάγματος ὑποζυγίου.
 Κουζουτζιγέρ = Σπληνάντερο φούρνου.
 Κολοβός = Ἄνευ οὐρᾶς μτφ. κακός.
 Κλάπα = Σανὶς στερεώσεως σαθρᾶς θύρας.
 Καραβάνα = Μαγειρικὸν σκεῦος.
 Καστανιά = Σκεῦος μεταφορᾶς φαγητοῦ 2 - 3 θέσεων κατακορύφως.
 Καβανός = Σκεῦος μεταφορᾶς φαγητοῦ 2 - 3 θέσεων κατακορύφως.
 Καζανιάζω = Ἀποστάζω στέμφυλα.
 Καλάθι = μτφ. συμφεροντολογικὴ μηχανορροφία.
 Κηραλοιφή = Ἄλοιφή κηροῦ ἐλαίου ἐπουλόνουσσα πληγᾶς.
 Κιρίδος = Ἄκομπος ἀδύνατος ὑψηλὸς ἀνὴρ.

Λ

Λουκιάροχον = Αἰθήρ.	Λέλεκας = Πελαργός.
Λεγένη = Λεκάνη.	Λαγίνα = Στάμνα.
Λιακός = Ἐξώστης.	Λαζέτα = Μαχαῖρι.
Λαλές = Παπαροῦνα.	Λιμπίζομαι = Ἐπιθυμῶ.
Λαγοῦμι = Ὑπόνομος.	Λεῖψανο = Κηδεία.
Λειτουργία = Πρόσφορον.	Λαχούρ = Ὑφασμα.
Λαγόγερος = Ἀρουραῖος.	Λέγκας = Ὑψηλὸς ἀνὴρ.
Λέσα = Ἐλξον.	Λάσκα = Χαλάρωσον.
Λόρδα = Πεῖνα.	Λιμασμένος = Πειναλέος.
Λιμάρης = Λαίμαργος.	Λιμπαντές = Ἐπενδύτης.

Λίμπος = Παλαιὸν πλοῖον χρησιμεῖον διὰ ἀνακούφισιν προσαράξαντος
 (ναυαγοσωστικόν).

Λατοῦμι = Εὐτραφές παιδίον.

Λίφι = Φυτικὸς σπόγγος.

Λαντούρ = Ἀργυροῦν ραντιστήριον ἐκκλησίας.

- Λούρδα = Πεταχτή γυνή.
 Λούκι = Σωλήν ἐκ τσίγκου.
 Λοκμάδες = Γλυκὸ ἐκ ζύμης.
 Λαλαγάιτα = Τηγανίτα, ζυμαρικό πασπαλισμένο μὲ ζάχαρι.
 Λιμαν-τακμί = Μάγκας τοῦ λιμανιοῦ.
 Λαγοῦτο = Μουσικὸν ὄργανον ἔγχορδον.
 Λατέρνα = Τὸ γνωστὸν μουσικὸν ὄργανον.
 Λεγλεμέ = Ταχὺ βᾶδισμα ὄνου.
 Λίμα = Πεῖνα (λαιμαργία) ἐργαλεῖον.

M

- Μπίτζα = Τελείως.
 Μπουλαστίζομαι = Λερώνω.
 Μπουνάκης = Παλίμπαις.
 Μπουνακλαντίζω = Ξεμωραίνομαι.
 Μουρβεριὰ = Ζαμποῦκος.
 Μπαμπιές = Ἄποτσιγαρο.
 Μπουλαμᾶς = Σταφιδίνη.
 Μουζεβίρης = Ἄνακατωσούρης.
 Μερεμέτ = Ἐπισκεπή.
 Μερχαμέτ = Ἐδσπλαγχία.
 Μπουμπουνιταριό = Βρονή.
 Μουκατᾶς = Ποσότης.
 Μουσαμᾶς = Ἄδιάβροχον.
 Μύτη = Ἄκρωτήριον.
 Μαχαλᾶς = Συνοικία.
 Μπαλουκχανᾶς = Ἰχθυαγορά.
 Μπιλέ = Φυσικά.
 Μαντᾶς = Βούβαλος.
 Μπουγᾶς = Ταῦρος.
 Μουτσούνα = Προσωπίς.
 Μπόνης = Ἄπονήρευτος.
 Μπάξ = Στοιχίημα.
 Μπαξίς = Φιλοδώρημα.
 Μπινέβω = Ἰπεύω.
 Μουτεκεφίλης = Ἄλληλέγγυος.
 Μουζντετζής = Ἄγγελιοφόρος.
 Μαχμουρλής = Ἄγουροξυπημένος.
- Μαντᾶρα = Ἄνω κάτω.
 Μαλαθούνης = Νωθρός.
 Μπουμπουνίζω = Βροντῶ.
 Μπαντακόνω = Βυθίζομαι.
 Μπένιμι = Ἐγωϊσμός.
 Μπάρμι = Τουλάχιστον.
 Μεσέδες = Παιγν. Βῶλοι.
 Μαῖμουσάκ = Θωπ. Μαῖμουδίτσα.
 Μουτάφης = Ὑφαντής.
 Μάγκριτζικ = Καρδερίνα.
 Μπουζχανᾶς = Παγοφυλάκιον.
 Μπαλκόνι = Ἐξώστης.
 Μπενταβᾶ = Δωρεάν.
 Μποτίνια = Ὑποδήματα.
 Μαλαγᾶνα = Καταφερτζής.
 Μούτλακ = Ἐξάπαντος.
 Μάξους = Ἐπίτηδες.
 Μουντέρ = Ἄνάκλιτρον.
 Μπαγιάτικος = Μὴ κωπός.
 Μπεσλεμές = Θρεφτᾶρι.
 Μπαχτσεβάνης = Κηπουρός.
 Μούλι = Κτῆμα.
 Μπαίρ = Ἄνήφορος.
 Μερτζάνι = Ἰχθ. λιθρίνι.
 Μπελαντόνα = Ἄλοιφή.
 Μαλᾶς = Μιστριόν.
 Μόλα = Χαλάρσων.

Μπότες = Ὑποδήματα.	Μπακλαβᾶ = Γλύκισμα.
Μπιγίτ = Στιχάκι.	Μπάντα = Πλευρά.
Μπιμπίλα = Κέντημα.	Μπουνάτσα = Γαλήνη.
Μουζντράκι = Καλοθρεμένος.	Μεζάτι = Δημοπρασία.
Μπουραζάνι = Κορνέτα.	Μεράς = Βοσκότοπος.
Μπαγαπόντης = Μικροαπατεών.	Μπεκιάρης = Ἄγαμος.
Μαγκούφης = Ἄγαμος.	Μπέλκιμ = Ἰσως.
Μασιά = Πυράγρα.	Μπαχτσές = Κῆπος.
Μαγκάλι = Πύραυλον.	Μπελεντιές = Δημαρχεῖον.
Μαχιάλας = Νωθρός.	Μουῦχλα = Εὐρώς.
Μπουνταλαῶς = Εὐπιστος, ἀφελής.	Μπρόδα = Δοκιμή.
Μπατζανάκης = Σύγγαμβρος.	Μισάνωγον = Ἡμιόροφος.
Μαχκεμές = Δικαστήριον.	Μούλια = Μούσκεμα.
Μπαϊλντῶ = Λιποθυμῶ.	Μαντινούττα = Παλλακίς.
Μπερντές = Παραπέτασμα.	Μάγνα = Διάρροια.
Μπουῦζι = Ψυχρότατον.	

Μαθέ = Μόριον στοχαστικόν.

Μπαχάρι = Ψυχρὸ διαπεραστικὸ ἀεράκι καλοκαιρινό.

Μυγιάγκιχτος = Εὐερέθιστος, εὐαίσθητος.

Μομόγιας = Ἄνῆρ ἄβουλος, ἄτονος.

Μισάντρα = Ντουλάπα ἀποθέσεως κλινοσκεπασμάτων.

Μουτεσαφίρης = Τουρκὸς πολιτικὸς διοικητής.

Μαντί = Μπουρεκάκια περιχυμένα μὲ ζωμὸν ὄρνιθος.

Μπακράτσι = Χάλκινον σκεῦος ὑγρῶν μὲ χεροῦλι ὑπερθεν.

Μακαράς = Πηνίον κλωστής, Μικρὰ τροχαλία πλοίου.

Μαγκίρια = Τετράγωνες χυλοπῆτες.

Μουσακᾶς = Φαγητὸν μὲ μελιτζάνες κλπ. μὲ κιμαῖν.

Μουζντές = Καλὴ εἶδησις.

Μπουρνουῦζι = Προσόψιον λουτροῦ.

Μπρίκι = Σκεῦος ἐψήσεως καφέ.

Μαλλιαρός = Νυκτόβιος μικροκλέπτης.

Μηχανή = Ἐργοστάσιον, φάμπρικα.

Μαρμάγκαλος = Μεγάλῃ ἀράχνη.

Μασλάκι = Πηγὴ ὕδατος.

Μεντέτ = Τουρκικὸν ἄσμα.

Μακάμ = Τουρκικὸν ἄσμα.

Μέστια = Μαλακὰ ὑψηλὰ ὑποδήματα.

Μπουρό = Ἐπιπλον κομὸς.

Μπουντούτσι = Πήλινον κυλινδρικὸν δοχεῖον.

- Μοσλούκι = Λευκοσιδηροῦν δοχεῖον ὕδατος με κρουνόν.
 Μπελακοζούδα = Ἄτημέλητος ἀφελῆς γυνή.
 Μῆ μου ἄπτου = Λεπτεπίλεπτος γυνή.
 Μεγρεμένι = Μεγάλη πήλινη στόμνα.
 Μουφλούζης — Πτωχεύσας δολίως.
 Μπατζάκι = Κράσπεδον πανταλονίου.
 Μπουρέκι = Μικρὰ πίττα με βούτυρον σπανάκι, τυρί κλπ.
 Μπουγάτσα = Μεγάλη πίττα με βούτυρον κλπ.
 Μουχτάρης = Δημοτικὸς ἢ κρατικὸς πάρεδρος.
 Μαστραπᾶς = Χάλκινον μέγα ποτήρι με λαβήν.
 Μεϊντάνι = Μικρὰ πλατεία (ἀνοιχτὸ μέρος).
 Μακάτι = Κάλυμμα ἀνακλίντρον ἢ μαξιλάρας.
 Μπεξεστένι = Λιθόκτιστος σκεπαστὴ ἀγορά.
 Μπαϊράκια = Τὰ λάβαρα τῆς ἐκκλησίας.
 Μακάρατζης = Καραβομαραγκός.
 Μιτάρι = Ἐξάρτημα ἀργαλιῦ.
 Μπουτσνάρ = Προεξέχον στόμιον σκεύους ὑγρῶν.
 Μεντρεσές = Μουσουλμανικὸν ἱεροδιδασκαλεῖον.
 Μπίντα - μπίντα = Πάφλα ζύμης ἐλαφρᾶς.
 Μπέης = Τοῦρκος βαθμοῦχος ἢ προὔχων.
 Μπεχτοῆς = Φύλαξ, νυκτοφύλαξ, ἀγροφύλαξ.
 Μαλεμπί = Γλύκισμα ἀπὸ κόρν φλάουρ ζάχαρι κλπ.
 Μπομπάρ = Εἶδος κοκορέτσι με ρύζι φουρνιστό.
 Ματζοῦνι = Γλύκισμα πυκνῆς ζαχάρεως, φάρμακον.
 Μιντιλί = Μικρόσωπος ἵππος (γένους Μυτιληνοῦ).
 Μαστί = Μικρόσωμον σκυλάκι.
 Μπατουνιάρω = Ἐξαφανίζω πολλὰ φαγητὰ τρώγων.
 Μπότζα = Ταλάντευσις πλοίου.
 Μπούγιος = Ἐμφανῆς ὄγκος ἐλαφρῶν πραγμάτων.
 Μαρόζ = Δριμὴ ψῆχος.
 Μπακιρικά = Χάλκινα σκεύη.
 Μπακίρα = Χάλκινον κέρμα, Χαλκοῦν δοχεῖον.
 Μπουρτλάκι = Οἰσοφάγος σφαγίου.
 Μπόζγερι = Μαλακὸς χώρος κάτωθεν ψευδοπλευρῶν.
 Μορκῦς = Μοῦργος, ὄνομα σκύλου.
 Μπάλλος = Δημόσιος χορός.
 Μπαγνταντί = Ἐλαφρὸν χώρισμα ἀπὸ πήχεις ἢ τσίτες.
 Μποστὰν κορκουλούκ = Σκιάχτρο.
 Μπερμπάντης = Ἄνθρωπος ρευστῆς συνειδήσεως.

- Μουρντάρης = Βίσχωρῶν παντοῦ ἄνευ ἠθικῶν ἀρχῶν.
 Μπιέτα = Μικρὰ λιμνηῦλα ὕδατος.
 Μουρτζουφλῶ = Κακομεταχειρίζομαι παιδίον.
 Μαστέλο = Μικρὸς κἀδος ὑποδηματοποιῦ ἢ καφετζῆ.
 Μπεξερίζω = Ἄπαυδῶ ἢ ἀνιῶ.
 Μαλακῶφ = Εἶδος φουστανίου.
 Μάινα = Τέλος ναυτικῶ χειρισμοῦ.
 Μπουγιωνὺκ παρέα = Ὅμιλος μεσηλίκων Καλλιπολιτῶν.
 Μπελερίνα = Ριχτὸς ἐπενδύτης ἄνευ χειρῶν.
 Μπολερό = Κοντὸς ἐπενδύτης γυναικός.
 Μποῦστος = Κοντὸς ἐπενδύτης γυναικός.
 Μπλουῖζα = Ἐλαφρὸς ἐπενδύτης γυναικός.
 Μπονζούρ = Σακκάκι περιπάτου ἀνδρικόν.
 Μπομπές = Σκληρὸς πῖλος ἀνδρικός.
 Μάγκανος = Τελλάρο κεντήματος 4 ποδῶν.
 Μπουᾶ = Περιλαίμιον γυναικὸς ἐκ βελούδου ἢ γούνας.
 Μῆλο = Γούνινον περιθώριον γυναικείου ἐπενδύτου.
 Μαγκούτα = Δηλητηριῶδες φυτόν.
 Μάτζαλη = Ζυμαρικὸ παραβρασμένο σχεδὸν πολτός.
 Ματινές = Κοντὸς ἐπενδύτης γυναικός.
 Μπουλνᾶνι = Βάμβαξ τυλιγμένος εἰς ξυλάριον.
 Μπελογραπῶ = Ἐμπλέκομαι εἰς μεταλῶν.

N

Ντουζταμπάνης = Πλατύπους.	Νταλιάνι = Ἰχθυοτροφεῖον.
Ντερντεμέξ = Καλὰ καὶ σώνει.	Νταλιαντζῆς = Ἰχθυοπαραγωγός.
Ντὶν καφαλῆς = Χονδροκέφαλος.	Ντονοῖμ = Στρέμμα.
Νταρμανταγάνι = Ἄνω κάτω.	Ντίμπιντουζ = Ὀλωσδιόλου.
Νισεράδα = Ἀδιάβροχον.	Ντίπ = Καθόλου.
Ναμκίρης = Ἀχάριστος.	Νταλντισμένος = Βυθισμένος.
Νταγιαντίζω = Ἐπομένο.	Ντάρσοκακ = Στενοσόκακο.
Ντεβιρντίζω = Ἀναποδογυρίζω.	Νταμλᾶς = Ἡμιπληγία.
Ντάγκα = Δάγκειος πυρετός.	Ντέγκι = Ἀποσκευή.
Νταλάκι = Ἄνθραξ.	Νταβραντίζω = Καρδαμώνω.
Ντεγέ = Τάχα.	Ντόρτναλ = Καλπασμός.
Ντεφὸλ = Γκρεμίσου.	Νουῖλα = Μηδέν.
Ναλμπάντης = Πεταλωτής.	Νταλακιάζω = Διψῶ.

Νταλγκᾶς = Κῦμα.	Νιζᾶμ = Νόμος.
Ντουλάπι = Ἐρμάριον.	Ντάμπγιο = Ὀχύρωμα.
Ντολαπτοῆς = Μηχανορράφος.	Νταλάκας = Διψασμένος.
Ντεϊμεντέ = Πιθανόν.	Ντερλικόνω = Καταβροχθίζω.
Ντουλγκέρης = Κτίστης.	Ντούμ ντούζ = Ὀλότσια.
Νενέ = Γιαγιά.	Νταίρες = ντέφι.
Ντολασμάς = Περίπατος.	Νταούλι = Τύμπανον.
Ντοντουρμά = Παγωτόν.	Νιάμα = Ὀργωμα.
Νταλία = Ἄμαξα.	Ντοβλέτι = Κράτος.
Νεσεστές = Κόρον φλάουρ.	

- Ντάλια = Ἄρτιος ἀριθμὸς πλήθους σάκκων σίτου 10, 100 κλπ.
 Ντιρέκι = Ἴστος μτφ. εὐθυτενὴς ἄνθρωπος.
 Ντέφι = Μικρὸν τύμπανον μὲ κρόταλα.
 Νισάφ = Περιορισμὸς, φθάνει πλέον, ἔλεος.
 Νταντανιζῶ = Κάμνω τι, ἐπανελημμένως.
 Ντομῆς = Ἄλλαξοπιστήσας, ἀθετῶν.
 Νισαντίρ = Ἀμμωνιακὸν ἄλας.
 Νταρατζίκης = Εὐαίσθητος, εὐέξαπτος.
 Ντολαντιρτζής = Ἀνακατοσούρης, ἀπατεῶν.
 Νεφριγές = Εἶδος σταφυλῆς.
 Ντάντιν - ντιούντιν = Ἠλικιωμένη γυνὴ νεάζουσα.
 Νταγιαμάς = Μεγάλῃ σκληρῇ μαξιλάρα.
 Νταβίδι = Σφιγκτήριον ἐργαλεῖον ξυλουργοῦ.
 Νταῆς = Θεῖος ἐκ μητρὸς μτφ. παλληκαρᾶς.
 Νταλνιζῶ = Κάμνω μακροβούτι.
 Νερόσκουλκα = Εἶρ. Νεᾶνις ψυχρὰ λεπτή.
 Νεροφείδα = Εἶρ. Νεᾶνις ψυχρὰ λεπτή.
 Νοφούσι = Πιστοποιητικὸν ἐγγραφῆς εἰς Δημοτολογία.
 Ντόνα φόρα = Ἄπλετον φῶς.
 Ντοῦμπλα = Χρυσὸν Αὐστριακὸν νόμισμα 2 χρ. λιρῶν.
 Νέι = Αὐλὸς Μουσουλμάνων Δερβισάδων.
 Νταλαβέρα = Σκοτειναὶ ὑποθέσεις.
 Ντοὺτ σαραμί = Χυμὸς μούρων, φαρμ. *sirop de mures*.
 Ντορουκλού = Γεμάτο ξέχειλο.
 Ντούγια = Σανὶς ὀξυᾶς κατασκευῆς βαρελίων.
 Νημῶρια = Μνήματα, Νεκροταφεῖον.
 Ντολάπ = Λαχανόκηπος μτφ. μηχανορραφία.
 Ντολάκια = Στρατ. ταινίαι περικνημίδες.

- Ντεγρεμές = Τετράγωνον διπλούμενον εἰς τρίγωνον.
 Ντουμπέκ = Μέγα μαρμάρινον ἰγδίον κοπανισμοῦ σίτου.
 Νυχτικό = Ψιμύθιον ἀπὸ λίπος καὶ ὑδράργυρον.
 Νιαγάζικο = Παιδίον συνεχῶς κλαυθμηρίζον.
 Ναλέτης = Ἀνάποδος ἄνθρωπος.
 Νάζια = Καμώματα.
 Ντοναντισμὸς = Ἐξεζητημένος στολισμὸς.

Ξ

Ξεχόνομι = Λερώνω.	Ξυλοκέρατα = Χαρούπια.
Ξαγκλίζω = Ἐξαντλῶ.	Ξιπασμένος = Ἀλαζών.
Ξίκης = Ἐλαφρόμυθος.	Ξιπάζομαι = Ἐκπλήττομαι.
Ξεμπροστινάζω = Κατηγορῶ,
βάζω μπροστά.	Ξεῦδι = Κακοκαιρία.
Ξετιμῶ = Κατηγορῶ.	Ξεκοπαρντίζω = Ἀποσπῶ.
Ξύστρα = Ἐργαλεῖον ξέσεως ζύμης, μτφ. κακὸς μαθητής.	
Ξαγιαρντίζω = Ξεσηκῶνω τινὰ πρὸς κακὴν προᾶξιν.	
Ξεφτέρια = Τὰ ἐξαπτέρυγα τοῦ Ναοῦ.	
Ξεγυριστάρι = Κατακόρυφον λεπτὸν πριόνι ξυλουργοῦ.	
Ξυνόπιττα = Στεγνὴ μαρμελάδα εἰς φύλλα.	
Ξεμασκαλίδι = Κλαδίσκος ἀποσπώμενος πρὸς μεταφύτευσιν.	
Ξός = Ἰξὸς, Ἰξόβεργα.	
Ξεματίζω = Ἀφαιρῶ (ἀπὸ κουνιὰ τὸ μαῦρο νύχι).	
Ξένο παραμῦθι = Ἀφηρημένος, ἀποβλακωμένος.	

Ο

Ἵρνέμι = Δεῖγμα.	Ἵντᾶς = Δωμάτιον.
Ἵφιος = Ἀντιπαθής, φαρμακερός.	Ἵμπιος = Πῦον.
Ἵρταλίκι = Περιοχὴ (μέση).	Ἵρτάκης = Συνέταιρος.
Ἵρμηνεύω = Συμβουλεύω.	Οὔρα = Κόκκυξ.
Ἵρτακιά = Συνεταιρισμὸς.	Οὔργιος = Ζαλισμένος.
Ἵρχμανος. = Αἰθήρ.	Οὔσοῦλι = Μέθοδος.
Ἵρτσα = Ἀλλαγὴ ἰστίων.	
Ἵρμᾶν κερπάπ = Φαγητὸν μικρῶν τεμ. κρέατος (τοῦ δάσους μαγέρεμα).	
Ἵρντινο = Τελωνειακὸν ἔγγραφον.	
Ἵρτιά = Ἡ καλὴ ὄψις ὑφάσματος.	

Ούσουρτζής = Εισπράκτωρ φόρου δεκάτης.

Όργιος = Λίθος ήπατος σφαγίου.

Όϊτι = Έγχορδον μουσικόν ὄργανον Τουρκικόν.

Π

Πελτέκης = Πλατύπους.

Πεσίρι = Χειρόμακτρον.

Πάντας = Κλέπτης.

Παραμαγούλα = Παρωτίτις.

Πατιρντί = Θόρυβος.

Πετσέτα = Χειρόμακτρον.

Πισμανέβω = Μετανοῶ.

Πράτιγο = Έλευθεροκοινωνία.

Παζιάνος = Κακοντυμένος.

Πελεβάνης = Παλαιστής.

Πασαπόρτ = Διαβατήριο.

Πεσκέσι = Δῶρον.

Πολιτσιάνος = Άστυνόμος.

Πασβάντης = Φύλαξ.

Παξάδι = Πάθημα.

Πατέκα = Μονοπάτι.

Παρουγδώ = Καταγγέλλω.

Πούσι = Όμίχλη.

Πιταγκός = Πρισιμένος.

Παναθύρι = Παράθυρον.

Πεπέκης = Βραδύγλωσσος.

Παλούκι = Πάσσαλος.

Παραβαράδα = Παραλογισμός.

Πιλατεύω = Βασανίζω.

Παρτίδα = Μερίς.

Παϊτόνι = Άμαξα.

Πιλαῶ = Τρέχω.

Παναθοῦρα = Μέγα παράθυρον.

Ποτκάκι = Μικρόν πτηνόν.

Ποῦσλα = Γραπτὸν σημεῖωμα.

Παιδοθέμι = Πολλὰ παιδιά.

Παιδουλᾶς = Πολλὰ παιδιά.

Παπάρα = Ψωμί φουσκωμένο εἰς ὑγρόν.

Πρυμάτσα = Σχοινίον προσδέσεως πλοίου.

Παντζούρια = Άσφαλιστήρια φύλλα παραθύρων.

Πυροστιά = Σιδηροῦς τρίπους ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

Πισοκέλι = Προώθησις λέμβου μὲ μίαν κώπην πρύμνηθεν.

Παπάζοτου = Φάρμακον ἐξοντώσεως φθειρῶν κεφαλῆς.

Πλακερό = Χάλκινον μαγειρικὸν σκεῦος.

Πιρλάντι = Κατειργασμένο διαμάντι.

Παραφτίδα = Χῶρος πέριξ αὐτιῶν.

Πάκια = Μῦς ὀπισθεν ὀσφύος.

Παρασλογιασμένος = Πολὺν ζαλισμένος.

Πάνιστρο = Εἰδικὸν ροζάνι ξυλουργοῦ.

Πάγκος = Ξύλινη ἐξέδρα ἐργασίας διαφόρων ἐπαγγελματιῶν.

Παγκάρι = Πωλητήριο κηρίων, Ταμείον ἐκκλησίας.

- Πλάνια = Μεγάλο ροκάνι τελείας λειάνσεως ξύλων.
 Παλντούρ κιονλντούρ = Θορυβωδῶς.
 Πεστίλι = Στεγνή μαρμελάδα εἰς φύλλα, μούσκεμμα.
 Πενίρ χαλβᾶς = Χαλβᾶς ἐκ τυροῦ σπесиαιλιτέ Καλλιπόλεως.
 Πεσίνι = Τοῖς μετρητοῖς.
 Πεντεπέτρες = Παιγν. πεντόβολα.
 Παζάρ = Λαϊκὴ ἀγορά.
 Πιλάφ = Συμπλήρωμα φαγητοῦ ἐξ ὀρυζης.
 Πλακωτό = Γλύκισμα φουρνιστό ἐκ ζύμης, ἐλαίου, σιροπιού.
 Ποτούρ = Στενὴ περισκελὴς ἀμπᾶ.
 Πασᾶς = Στρατηγὸς ἢ ἀνώτατος πολιτικὸς.
 Πιάτσα = Ἄγορᾶ μτφ. τρέχουσα τιμὴ ἐμπορεύματος κλπ.
 Παραγώνι = Ἐνθεν καὶ ἔνθεν χώρος ἐστίας.
 Παφλούκι = Κατάξερο ψωμί, παξιμάδι κλπ.
 Πολειφᾶς = Ἀπολειφάδι σάπωνος, μαλάκιον θαλασσινόν.
 Πεκμέζ = Μοῦστος βρασμένος καὶ διύλισμένος μὲ πεκμεζόχωμα.
 Παντεσπάνι = Γλύκισμα στεγνόν.
 Πλασταριά = Χαμηλὸ τραπέζι.
 Περντάχι = Ξυλοφόρτωμα ἢ δορμεῖα ἐπιτίμησις.
 Πινακωτή = Ξύλινη μακρόστενη σκάφη μὲ χωρίσματα.
 Πουγγί = Βαλάντιον, Ποσὸν 500 γροσίων.
 Πορφεροῦ = Ἐφευρετικὴ, καταφερτζοῦ, Χαϊδευτικὴ εἰρωνία πρὸς μι-
 κρὰν κόρην.
 Παραφέλα = Ξεσχισμένο χαρτὶ ἢ ὕφασμα.
 Πισμανκαλόγερος = Ὁ ἐγκαταλείπων τὴν ἱερωσύνην.
 Πεζούλι = Μικρὸν πλάτωμα.
 Παντζιχίρ = Δορμεῖα γεῦσις πράγματος τινός.
 Πατατούκα = Βραχὺς ἐπενδύτης.
 Παρουγδιάρης = Ὁ ἀρεσκομένος εἰς καταγγελίας.

P

Ρεγάλο = Δῶρον.	Ρεσπέρης = Γεωργός.
Ρεβερέντσα = Ὑπόκλισις.	Ριτζᾶς = Παράκλησις.
Ράστ = Τυχαίως.	Ι᾿τζιγος = Ἄσταθής.
Ρόμπα = Ἐσθής.	Ρέτ = Ἐκδιώξις.
Ρεντές = Τρίπτυχος.	Ρέχα = Πτύελον.
Ρεντίκολο = Περιγέλως.	Ραμαζάνι = Νηστεία.
Ροσόλι = Ἡδύποτον.	Ρετσέτα = Συνταγή.
Ρονιό = Κοτσομπόλα.	Ρουμπτί = Εὐκοιλιότης.

- Ρετσέλια = Ὀπωρικά βρασμένα με πετιμέζι.
 Ρουμπάσκα = Ἐπενδύτης robe de chambre.
 Ρουντίζω = Ἐπισκευάζω κάλτσες.
 Ρεζί = Μονοπώλιον καπνοῦ.
 Ρούπι = 1)8 τοῦ πήχεως.
 Ρέστα = Ὑπόλοιπον λ)σμοῦ εἰς χρῆμα.
 Ράμνος = Θάμνος σχηματίζων φράκτην.
 Ρυντά = Τὰ ἐκ τῆς στέγης ρέοντα νερὰ βροχῆς.
 Ρύμη = Μικρὸς στενὸς δρόμος.
 Ρεβανί = Γλύκισμα ἀπὸ ψιλὸ πληγοῦρι σιροπιασμένο.
 Ρουμπιές = Χρυσοῦν Τουρκικὸν φλουρί.
 Ρουφαήλ = Ὁ ροφῶν τὴν μίξαν του.
 Ριματσόρμπα = Νερουλή ἀνεπιτυχῆς σοῦπα.
 Ρακόμπλαστρο = Κομπρέσα διὰ νήπια ἐκ ρακῆς.
 Ρουμπίνι = Πολύτιμος λίθος.
 Ρεφρικόκια = Βρεγμένα ξερὰ κουκιά σαρακοστιανὰ.
 Ραβέντ = Γλυκύτατον ματζούνι με τωνατικὸν φάρμακον.
 Ριχτίμι = Πλήθος πιπτόντων ὀπωρικῶν, Κρητίδωμα λιμένος.
 Ρέκι = Φιάσκο, χουνέρι.
 Ραγιάς = Ὑπήκοος τοῦ Σουλτάνου

Σ

Σκάρα = Ἐσχάρα.	Σπέντζα = Βιτρίνα.
Συντυχαίνω = Συνομιλῶ.	Σειῖξης = Ἴπποκόμος.
Σαλιτανάτ = Ἐπίδειξις.	Σούζα = Προσοχή.
Σοφραλίκι = Τραπεζομάνδηλον.	Σουτζούκια = Λουκάνικα.
Σέρτης = Δομῆς.	Σώνομαι = Λιποθυμῶ.
Σαλπάρω = Ἀπαίρω.	Σάρα = Ἐπιληψία.
Στρουμπουλέκι = Ἀστραπή.	Σαλαμοῦρα = Ἄλμη.
Σαστίζω = Τὰ χάνω.	Σμαρίδα = Ἴχθ. μαρίδα.
Σασιρντίζω = Μπερδεύομαι.	Σομπάχναμας = Λυκαυγές, (πρωϊ-
νὴ προσευχή).
Σουφρώνω = Κλέπτω.	Σάζ = Βρῦον.
Σαβουρντίζω = Ἐμσφενδονίζω.	Σμέτ = Μικροκαμωμένο.
Στήμι = Ἀτμός.	Σκουτουφλῶ = Μοσχομυρίζω.
Στόπ = Πρόσταγμα στάσεως.	Σιτσαντές = Τάτης μικρός.
Σελαμλίκι = Ἀνδρόν.	Σαράφης = Ἀργυραμοιβός.
Σουγιοτζῆς = Ὑδρονομεύς.	Σαρκί = Τουρκ. ἄσμα.
Σαγανάκι = Μπουρίνι.	

- Σαμπαχί = Τουρκ. ἄσμα.
 Σιχνάτσα = Χαρτονόμισμα.
 Σερθέτα = Κασκόλ.
 Σάψυχος = Μαντζουράνα.
 Σεντούκι = Μπαούλο.
 Σεγρέκι = Λιωαρόσπορος.
 Σέντια = Φορεῖον.
 Σκαπουλάρω = Διαφεύγω.
 Σερσέμης = Τρεμουλιάρης (ἀφη-
 ρημένος).
 Σμιτσής = Κουλουροποιός.
 Σαϊμπής = Ἴδιοκτήτης.
 Σιιτιθβάνι = Πίδαξ.
 Σόι = Γενιά.
 Σπιράγιο = Ἐξαεριστήρ.
 Σέτι = Φραγμός.
 Σεργιάνι = Περίπατος.
 Σακάτης = Ἀνάπηρος.
 Σαριλίκι = Ἴκτερος.
 Σκαλαθρεύω = Ψάχνω.
 Σινσελές = Γενεά.
 Σουλάτσο = Περίπατος.
 Σουρουσούιλαν = Σωρηδόν.
 Σαλαφέρας = Ἄνῆρ βαδίζων μὲ ἀνεμίζον ἔνδυμα.
 Σοφράς = Χαμηλὸ τραπέζι ἢ πλασταριά.
 Σιτζίμι = Χονδρὸς σπάγγος, Ραγδαία βροχή.
 Σαϊντίζω = Ἐπιλογίζω, σέβομαι.
 Σαφάλης = Ἀτημέλητος, ἀπερικοίητος.
 Σουρουκλεμές = Ὀδοιπορῶν ἀσκόπως.
 Σερσερής = Οὐχὶ τελείως ἰσορροπημένος.
 Σιλιτζέκ = Μεγάλον προσόψι μπάνιου.
 Σουρντιζω = Παρατραβῶ, μακρηγορῶ.
 Σφεντονίζω = Ρίπτω λίθον μὲ σφενδόνην.
 Σουλτανμερεμέτ = Ξυλοφόρτωμα, Ξυλοδαρμός.
 Σφραγιστερό = Στρόγγυλον ξύλινον ἀποτίτωμα προσφορᾶς.
 Σαρμαδάκια = Φαγητὸν ντολμαδάκια.
 Σφουγγάτο = Ὀμελέττα μὲ φρέσκα κρεμμυδάκια.
 Σίνιακο = Μέτρον σιτηρῶν βάρους 14 χιλιογρ.
- Σουλάνι = Νερότοπος.
 Σκαρπέλο = Ἐργαλεῖον.
 Σκουντουφλῶ = Προσκόπτω.
 Σκαρπίνια = Ἐποδήματα.
 Σκουφούνια = Κάλτσες.
 Σουργκούνι = Ἐξορία.
 Σατσαμάδες = Σφαιρίδια.
 Σακιντιζω = Διστάζω.
 Σάματ = Μήπως.
 Σκάγια = Σφαιρίδια.
 Σέμιτι = Περιοχή.
 Σαβουργκούνι = Χιονοθύελλα.
 Σιντιζω = Ἐκμηδενίζομαι.
 Σταλαχιζομαι = Ἀγωνιῶ.
 Στανιάρισμα = Ἐδροστεγανοποίησης.
 Στιμάρω = Ἐπολήπτωμα.
 Σόντιμι = Τέλος.
 Σγάρα = Πρόλοβος ὄρνιθος.
 Σουσούμια = Χαρακτηριστικά.
 Σύβασμα = Συνοικέσιον.
 Σερβιτσάλι = Κλύσμα.
 Στριντζαμός = Ἐξεζητημένος σολι-
 σμός.
 Σφούγκια = Ἐρυπαρότης.

- Σαραφλίκι = Ἀμοιβή ἀργυρομυβοῦ.
 Σοίταρης = Ἀτημέλητος, πλέων εἰς τὰ ρούχα του...
 Σούλιος = Ἀνὴρ κακοντυμένος ἀστεῖος.
 Στρέμμα = Ἑκτασις 1000 μ2.
 Σοὺτ καρντάς = Ὁμογάλακτος ἀδελφός.
 Σοκάκ σουπουργκέ = Γυνή περιφερομένη εἰς τοὺς δρόμους.
 Σουζουνι = Κροσὲ πλεξίματος.
 Σοκακάκι = Μικρὸς δρόμος.
 Σιγάτσα = Βαρὺ πριόνι ξυλουργοῦ.
 Σουμάδα = Ἀναφυκτικὸν ἀπὸ ψίχα ἀμυγδάλου.
 Σιλμέ = Κοφτὴ κουταλιά.
 Σαρμάς = Φαγητὸν ἀπὸ λιανισμένα ἐντόσθια, ρύζι, ἄνιθο κλπ.
 Σαραγλί = Γλύκισμα ταψιοῦ.
 Σάλεν μάλεν = Προχωρεῖ ταλαντευόμενος.
 Σεκεράκι = Μικρὰ γάβδος κρυσταλλικῆς ζαχάρεως.
 Σεντέφ = Στιλπνὸν ἐσωτερικὸν δοτράκου.
 Σαίτα = Βέργα ἀνοίγματος φύλλων ζύμης.
 Στιμόνι = Κλωστή βάσις ὑφαινομένου πανιού.
 Σατσάκι = Ξύλινος προφυλακτὴρ κεράμων στέγης.
 Σαχνεσίνι = Σκεπαστὸς ἐξώστης.
 Σατίρ = Μεγάλῃ μάχαιρα κοπῆς κρεάτων.
 Σαλμάς = Ἀσκότως περιφερόμενος.
 Σέλια = Ἀφθονος ροὴ βροχίνων ὑδάτων.
 Σαχάνι = Μαγειρικὸν σκεῦος.
 Σίγουρος = Βέβαιος, ἀσφαλής.
 Σουρί = Σωρός, Κοπάδι προβάτων.
 Σιλτές = Μαλακὸν στρώμα.
 Σιμίτ = Κουλοῦρι μαλακό.
 Σουτάς = Σειρήτιον διακοσμητικὸν ἐνδυμάτων.
 Σπαζούκης = Ὁ πάσχων ἐκ κήλης.
 Σινί = Ρηχὸν μέγα ταπίον σιδηροῦν.
 Σινιό = Κότσος τῆς γυναικείας κόμης.
 Σεφερτάς = Φορητὸν δοχεῖον φαγητοῦ 2 - 3 θέσεων.
 Σοίμα = Πρωτόρακο, ἄθροισμα.
 Σουρτούκης = Ὁ περιφερόμενος εἰς τοὺς δρόμους.
 Σπίρτο = Οἰνόπνευμα, πυρεῖον.
 Σαλέπ = Ἀφέψημα ἀρωματικὸν εὐγευστον.
 Σουρούλι = Ἐγγρὸν φθειροκτόνον.
 Σοβάς = Ἐπίχρισμα τοίχου.

- Σοφᾶς = Χαμηλὸν ἀνάκλιτρον.
 Σκαρμὸς = Ραβδίον στηρίξεως κόπης λέμβου.
 Σία = Ναυτ. Κράτει.
 Σαλιαρομαγκούτα = Φλύαρος γυνή.
 Σάτσι = Τετράγωνον ταψί ἐκ λαμαρίνας.
 Σερμαγέ = Κεφάλαιον ἐμπορικῆς ἐπιχειρήσεως.
 Σπέντζος = Μικρόσωμος ἀνήρ.
 Σπίντζος = Πτηνὸν σπίνος.
 Σύβραση = Κρομμύδι τριφτὸ ροδισμένο σὲ λάδι καυτό.
 Σάγκα = Μικρὸν δύστροπον παιδίον.
 Σανιασμένος = Συρρικνωμένος, καχεκτικός.

Τ

- Τσατί = Στέγη.
 Τζαντή = Γραΐα.
 Τυγαλίκι = Εὐκαιρία.
 Τζετζελουδιά = Βερυκοκέα.
 Ταμπάκης = Βυρσοδέψης.
 Ταξιλντάρης = Φοροεισπράκτωρ.
 Τσορτσόπ = Καθαρίστε.
 Τσαρσί = Ἄγορά.
 Ταρσανᾶς = Ναυπηγεῖον.
 Τζέμνη = Καφέμπρικο.
 Τρακόνι = Ἴχθ. Δράκαινα.
 Τούντουνας = Ἄφαντος.
 Τρόπκας = Ὑδροπικία.
 Τόρνεσταν = Ναυτ. ὀπισθεν.
 Τζερεμές = Χαμένος, Μάταιος,
 (ζημιάρης).
 Τεστές = Δωδεκάς, γκρόσα.
 Ταχειά = Αὔριον.
 Ταβατούρι = Θόρυθος.
 Τέφ = Ἐξησθημένος.
 Τόμ = Μόλις.
 Ταλίμ = Γυμναστική.
 Τακάτ = Δύναμις.
 Ταλέρ = Τεφροδοχεῖον.
 Ταφρᾶς = Θράσος.
 Τενταρίκι = Ἡ μπάζα.
- Τσαλίμ = Τέχνασμα.
 Τζελέπης = Ζωέμπορος.
 Τορβάς = Πήρα.
 Ταραπχανᾶς = Νομισματοκοπεῖον.
 Ταράτσα = Ἐξώστης.
 Τεφτέρια = Κατάστιχα.
 Τελθές = Κατακάθι καφέ.
 Τουλούμπατζης = Πυροσθέστης.
 Τουλούμπες = Γλύκισμα.
 Τσικίτς = Μικρὸ σφυρί.
 Τσουντάνι = Σάκκα σχολικῆ.
 Τσάπουρνα = Ἀγριοδαμάσκηνα.
 Τσιμισίρ = Πύξος.
 Τζάτζαλα = Κουρέλια.
 Τζατζαλαρία = Κουρελαρία.
 Τουλούμ = Ἀσκός.
 Τσεσμές = Βρύσις.
 Τόπι = Σφαῖρα.
 Τσάμι = Πεῦκον.
 Τσαούς = Εἶδος σπαφυλῆς.
 Τσελεμπής = Ἄρχων.
 Ταμαχιάρης = Πλεονέκτης.
 Ταζέδικο = Φρέσκο.
 Τζουγκράνα = Χτένα.
 Τρεμσωτός = Ριγῶν.
 Τζουτζές = Νάνος, (κοντός).

- Τζαπόνης = Κοντός.
 Τσικμάζ σοκάκ = Ἀδιέξοδος.
 Τσουμπούς = Συμπόσιον.
 Τεπίλι = Μεταμφιεύσις.
 Τσουβαλντίτσα = Σακοράφα.
 Ταμάμ = Ἀκριβῶς.
 Τζάμπα = Δωρεάν.
 Τοιφτοῆς = Γεωργός.
 Τσουένι = Φυτ. Σαπωναρία.
 Τελάλης = Κῆρυξ.
 Τσαούσης = Λοχίας.
 Τριπλίκι = Νῆμα.
 Τρελεΐλουμ = Κλονιζόμενος.
 Τσάτσα = Θεία.
 Ἰαντέλα = Τρίχαπτον.
 Τσέργα = Σκιὰς ἀμάξης.
 Τσορμπατζῆς = Προύχων.
 Τσιφτετέλι = Χορός.
 Τσεβιριές = Ὁβελίας.
 Ταΐνι = Σιτηρέσιον.
 Τζελάτης = Δήμιος.
 Τσουνάλι = Δοχεῖον νυκτός.
 Τεφαρίκι = Ἐξαιρ. ποιότητος.
 Τσουρουκ = Σαθρόν.
 Τζοβαερικό = Τιμαλφές.
 Τιμαρεύω = Ξυστριζῶ ἵπτον.
- Τερτίπ = Μέθοδος.
 Τσακάτ = Κρανίον.
 Τσάκνα = Φρύγανα.
 Τσίκνα = Ὁσμὴ οὔρων.
 Ταπί = Μαγειρ. σκεῦος.
 Τσουπές = Ἐπενδύτης.
 Τσιπχανές = Πυρομαχικά.
 Τορφαντά = Πρώϊμα.
 Τζεζᾶς = Πρόστιμον.
 Τερζῆς = Ράπτης.
 Τσακαλένης = Τελευταῖος.
 Τζαμλίκι = Ἰαλοστάσιον.
 Τσάτσκα = Φλυτζάνι.
 Τσιροπούλι = Πτηνὸν στρουθίον.
 Τίνιας; = Πῶς;
 Ταράφ = Κόμμα.
 Ταμπακέρα = Καπνοθήρη.
 Ἰεσλίμ = Ἰποταγή.
 Ἰσαπατσούλης = Ἀκατάστατος.
 Τσιρτσιπλάκης = Ὀλόγυμος.
 Τζαμπαλαντῶ = Ἀσπαίρω.
 Ἰριχιά = Σχοινίον.
 Τζαμούτσα = Βουβάλα.
 Τσομπάνης = Ποιμὴν.
 Ἰελεσίμ = Φάντασμα.
 Ἰακτακί = Ρόπτρον.
- Τσικιριντάκ = Ρόπτρον θύρας.
 Τσατμάς = Ἐλαφρὰ κατασκευὴ οἰκοδομῆς.
 Τρέδες = Λεπτὰ ἐπάργυρα σύρματα στολισμοῦ νύφης.
 Ταμπακάδες = Ἀλλεπάλληλα φουστάνια.
 Τιρτίρια = Χρυσαῖ ἀργυραῖ κλωσταὶ κεντήματος.
 Τσούντα = Ἄκρη ὑφάσματος ἢ κοχλιαρίου.
 Τόπακας = Ἀμετακίνητος, εἶδος ὄφραως.
 Τρογουρίστρα = Φλόγωσις δακτύλου χειρὸς περὶξ ὄνυχος.
 Τσαλμάς = Ἐλαφρὸν σαρίκιον ἐκ τουλπανίου.
 Τρεμοκουκούρης = Τρέμων ἐκ τοῦ ψύχους.
 Τελατίνι = Δέρμα μτφ. ἐξησθενημένος.
 Τσομπάζης = Ἀκροβάτης μτφ. ζωέμπορος.

- Τσίτι = Ἐφθηνὸν λεπτὸν πανίον.
 Τζαμτζής = Ὁ τοποθετῶν ὑελοπίνακας.
 Τσεκελής = Ἄνοητος, ἀνεύθυνος.
 Τσατλάκι = Χώρισμα δύο μαννῶν ὑφάσματος ἀργαλιῶ.
 Τσαρούχια = Ὑποδήματα ποιμένος, ἀγρότου, εὐζώνου.
 Τσοράπια = Μάλλινες χονδρῆς κάλτσες χειροποίητες.
 Τερλίκια = Ὑφασμάτινα ὑποδήματα εἶδος παντόφλας.
 Τουλοῦμπες = Ταπεινὰ ἐφθηνὰ ὑποδήματα.
 Τσακίρης = Ὁ ἔχων γκριζοπούς παιγνιώδεις ὀφθαλμούς.
 Τσαπτσάκι = Μικρὸν μετάλλινον κύπελλον.
 Τσιφούτης = Περιφρ. Ἐβραῖος μτφ. φιλάργυρος.
 Τσίτλος
 Τσιρτόνπαλης
 Τσιρτσιγκος
 Τσαταλοβράκης
 Τσακνοπόδαρος
Τσιρτόνπαλης
Τσιρτσιγκος
Τσαταλοβράκης
Τσακνοπόδαρος	= Ἄκομπος, ἀδύνατος ὑψηλὸς ἀνὴρ.
- Τσέτλα = Μικρὸν ραβδίον τηρήσεως λογαριασμοῦ.
 Τελαμουρκίζω = Ταράζω στὸ ξύλο.
 Τσεβρές = Χρυσοποικίλτον στόλισμα τραπέζης.
 Ταμπλάς = Μεταλλικὸς ἢ ξύλινος μέγας δίσκος.
 Ταβλάριος = Κοινοτικὸς συμβολαιογράφος.
 Τσεκί = Μέτρον βάρους καυσοξύλων 100 ὀκάδων.
 Τὰς κεμπάπ = Φαγητὸν μικρῶν τεμαχίων κρέατος.
 Τεστί κεμπάπ = Φαγητὸν κρέατος ἐντὸς σταμνίου.
 Ταοὺκ γκιοκσοῦ = Κρέμα μὲ στήθος ὄρνιθος.
 Τακρίρ = Ἐγγραφοὺν κτηματολογικόν.
 Τεσκερές = Ὀνομασία ἐγγράφων τινῶν, ταυτότης, διαβατήριον.
 Ταρχοῦνι = Προῖδον σησαμίου.
 Τεκές = Μοναστήριον Μουσουλμανικόν.
 Τούζλα = Ἄλυκῆ, μτφ. πολὺ ἄλυμρον φαγητόν.
 Τελλάκης = Ὑπάλληλος λουτροῦ, τρίφτης.
 Τσαξίρ = Πανταλόνιον ἀμπαδένιο στενὸν μὲ μικρὴ σέλλα.
 Τζάκι = Ἐστία (Καπνοδόχος) Εὐγενῆς καταγωγῆ (ἀπὸ σπίτι).
 Τσιράκι = Μικρὸς μαθητευόμενος τεχνίτης.
 Τεμπίχ = Νουθετῶ, συμβουλευῶ, συνιστῶ.
 Τσακνί = Εὐθραυστος κλαδίσκος, μτφ. σκελετώδης.
 Τσικνιάρης = Ὁ ὄζων ταίκινα.
 Τσαντίλα = Χονδρὸν τρίχινον πανὶ πῆξεως τυροῦ.
 Ταντούρ = Καλοριφέρ μαγκαλίον θερμαῖνον κλίνας κατὰ τὰς νύκτας,

δριμντάτου ψύχους.

Τορίκ = Ἴχθὺς θύννος, τόννος.

Τουφέκ = Τὸ θερμότατον σημεῖον τοῦ φούρνου.

Ταστίζω = Ξεχειλίζω (ἐπὶ ὀχετῶν).

Τρυποτήρα = Ναυτ. θηλιὰ σχοινίου ἀρμόζουσα κόπην πρὸς σκαλμόν.

Τσαντσανίζω = Φλυαρῶ ἐπὶ μακρὸν μονοτόνως, χαμηλοφώνως.

Τσαντσάνικα νημόρια = Θρηῆνος διὰ μὴ προληφθεῖσαν ζημίαν.

Τουρνούρ = Εἶδος γυναικείου ἐνδύματος.

Τσιζμέδες = Ὑψηλὰ ὑποδήματα.

Τσιμπούκι = Καπνοσύριγξ' ναυτ. ἀκρόπρωρος ἱστός.

Τσερτσεβές = Ὑαλοστάσιον παραθύρου.

Τόι = Πτηνὸν μτφ. βιάξ.

Τουρλάκι = Πτηνόν, μτφ. βιάξ.

Τεξέκι = Ὅγκος συμπαγοῦς χόματος.

Τάσι = Σκεῦος λουτροῦ χάλκινον ἢ δρειχάλκινον.

Τζιλιάκα = Ἐντόσθια ψαριῶ ἢ ὄρνιθος.

Τσαλαγαρίζω = Ξεφωνίζω ἀθελήτως (ὅταν σοῦ πατᾶνε τὸν κάλο).

Τζαναμπέτης = Δύστροπος, ἀτίθασσος.

Τσαλκαντίζω = Ἀνακατώνω ὑγρόν.

Τιγκόξ - τιγκόξ = Ἀμερίμνος βαδίζων.

Τζιρίτ = Ἀθλ. ἀκοντισμὸς ἐφίππων.

Τζιτζί = Γυναικεῖον ἢ παιδικὸν μικροστολίδι.

Τσομπανίκα = Ποιμενικὴ ράβδος.

Τζαμεκιάνι = Τζαμαρία, ὑαλοστάσιον.

Τάταλα = Φυτὸν στραμόνιον φάρμακον ἄσθματος.

Ταμπάκος = Κόνις καπνοῦ εἰσπνεομένη.

Τομάρι = Δορὰ μτφ. παληάνθρωπος.

Τσαρπούκης = Ὁ τρεκλίζων λόγῳ παθήσεως ποδῶν.

Τσατίζω = Προσαρμόζω, συνενώνω, μαντάρω.

Τσιφτές = Δίκαννον κυνηγετικὸν ὄπλον.

Τεκνεφές = Ὑποζύγιον ἀναπνεόν ἐκ τοῦ ἐνὸς ρώθωνος.

Τσεμπέρι = Γυναικεῖος κεφαλόδεσμος, στεφάνη βαρελίου.

Τουλπάνι = Γυναικεῖος κεφαλόδεσμος.

Τέκ = Μονά.

Τσίφτ = Ζυγά.

Τσιριξ = Κόλλα

Τεμελή = Βασικὰ

Τσιμαδῶ = Μαδῶ

Τζωρτζίνα = Διασαλπιζομένη εἶδησις.

Τσάπια = Ἰδιορρυθμίαι ἀνθρώπων.

Τζακότσαλο = Αὐλαία τζακιῶ.

Τσιτσιδί = Γυμνός.

Τζόβενο = Κομψοτόμος.

Φ

Φάεροπ = Ὀλοταχῶς.	Φιλτιρέ = Κέντημα.
Φοῦρα = Σβοῦρα.	Φίλντισι = Ἐλεφαντοστοῦν.
Φερμάνι = Διάταγμα.	Φαρφουρί = Πορσελάνη.
Φιλεμέν = Νῆμα.	Φόλα = Βλωμός.
Φαλμέντο = Χρεωκοπία.	Φουρσάντο = Θραῶσος.
Φτουριστικός = Ἐπαρκής.	Φουρτούνα = Τρικυμία.
Φαμίλια = Οἰκογένεια.	Φκέντρα = Βουκέντρα.
Φριβολιτέ = Κέντημα.	Φκιασίδι = Ψιμμύθιον.
Φουκᾶς = Μελανοδοχεῖον.	Φιριφιρί = Γυρεύοντας.

Φασουλιά = Εἶδος ἀκακίας μὲ λευκὰ εὐώδη ἄνθη.

Φουρτουνάτος = Πολὺν διαστικός.

Φαναρτζής = Ἐπάλληλος φάρων, δημοτικὸς ἐπάλληλος ἀνάπτων τὰ φανάρια.

Φουντουκέρια = Φωτοκέρια δῶρα ἀναδόχου.

Φουσκί = Λίπασμα ἐκ κόπρου.

Φοῦντο = Ναυτ. Πόντισον ἄγκυραν.

Φαῖντᾶς = Ὀφελος, τόκος.

Φιλαντούρ = Παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμένον.

Φλουμάρι = Φύλλον κατασκευῆς πίτας.

Φλουμαρόβεργα = Βέργα ἀνοίγματος φύλλων ἢ σαῖτα.

Φραγκοράφτης = Ράπτης Ἑὐρωπαϊκῶν φορεμάτων.

Φόντλα = Μικρὸς ἄρτος διδόμενος ὑπὸ τοῦ Δήμου εἰς πτωχοῦς.

Φέσι = Ἐρυθρὸν κάλυμμα κεφαλῆς.

Φακίωλι = Γυναικεῖος κεφαλόδεσμος.

Φίστουλας = Συρίγγιον.

Φελί = Φέτα

Χ

Χιλιόζημ = Μεγάλη ζημία.	Χάλι = Κατάντια.
Χουσμέτ = Ἐπηρεσία.	Χαλί = Τάπη.
Χιρκᾶς = Ἐπενδύτης.	Χεργκελές = Ἀλήτης.
Χάιπας = Μάγκας.	Χαρτζίσιο = Πιτυροῦχον ψαμί.
Χτικιάρης = Φυματικός.	Χαζίρ = Ἐτομος.
Χούπαντάκ = Ἐξαίφνης.	Χάζι = Γοῦστο.
Χαντούμης = Ἐθνοῦχος.	Χαῖντούτης = Ληστής.

Χαβούζα = Δεξαμενή.	Χάμπας = Μάγκας.
Χαβρακίκος = Θόρυβος.	Χαρμελίκι = Γυναικωνίτης.
Χαψιά = Μπουκιά.	Χάσιχο = Λευκό ψωμί.
Χαιβάνι = Ζῶον.	Χαμπάρι = Εἶδησις.
Χωρατεύω = Συνομιλῶ.	Χαζνές = Δεξαμενή.
Χάρτζ = Ἴασβεστοκονίαμα.	Χαϊνης = Ὁκνηρός.
Χαμάλης = Ἄχθοφόρος.	Χιλλές = Νοθεΐα.
Χίζ = Ὁρμή.	Χάβρα = Συναγωγή Ἑβραίων.
Χασές = Λευκὸν πανίον.	Χατίρι = Χάρις.
Χνέρ = Φιάσκα.	Χάπατο = Ἡλίθιος.
Χαμισί = Ἴχθ. Γάβρος.	Χωρατᾶς = Συνομιλία.
Χόπαλα = Θωπεΐα.	Χαραμπάτ = Ἐρεΐπιον.
Χαρδάλι = Σινάπι.	Χαλαγίκα = Δοῦλα.
Χάβδαλα = Ὁργια.	Χασταχανές = Νοσοκομεῖον.

- Χράμι = Μάλλινον κλινοσκέπασμα.
 Χοτζέτ = Τίτλος ιδιοκτησίας ἀκινήτου.
 Χαβαλές = Ὁγκος ἐλαφρῶν πραγμάτων.
 Χαλκᾶς = Κουλουῖρι σκληρὸ μὲ σησάμι.
 Χλιμίδ' = Λεπτεπίλεπτον μικρὸν κοράσιον.
 Χάνομαι = Λιποθυμῶ, χάνω τὰς αἰσθήσεις.
 Χαλβέτ = Δεξαμενὴ ἀποχετεύσεως ὑδάτων δημοσίων λουτρῶν.
 Χτενιά = Πασχαλινὸ ψωμὶ Καλλιπόλεως.
 Χαντακόνω = Ἐξαφρανίζω μτφ. καταστρέφω τινά.
 Χασχάς = Μήκων ὁ ὑπνοφόρος.
 Χαζιρλοπτοῆς = Ὁ τρώγων ἔτοιμα.
 Χαραμοφᾶς = Ὁ τρώγων ἀναξίως.
 Χαλιμέ = Ἄτημέλητος ἀπεριποίητος γυνή.
 Χασμούσια = Διάφοροι ξηροὶ καρποί.
 Χομερί = Γλύκισμα ἐκ τυροῦ καὶ ζαχάρεως.
 Χάβαρα = Θαλασσινὰ μαλακόστρακα.
 Χίμπλε = Ὑπερπλήρης ἐπὶ ὑγρῶν.
 Χαβάνι = Ἴγδιον, ἐργαλεῖον κοπῆς καπνοῦ.
 Χαβλί = Πετσέτα μεγάλη λουτροῦ.
 Χαμακίλα = Ἰδιάζουσα ὁσμὴ ὑδατος ἀπὸ μακροῦ ἀποθηκευμένου.
 Χόχλος = Μαῦρο ψιμύθιον διὰ ὄφρεις, καὶ εἰλαίος.
 Χαμαλίκα = Σάγμα ἀχθοφόρου.
 Χάσκα = Τὸ ἀντίθετον τῆς Πασχαλινῆς χαρᾶς.
 Χαγιάτι = Κεραμοσκεπῆς ἐξώστης κατὰ μῆκος οἰκίας (βεράντα).

- Χαλάλι = Εὐχάριστος προσφορά.
Χαράμι = Δυσάρεστος προσφορά.
Χούγια = Ἴδιορρυθμίαι ἀνθρώπου.
Χιγιανέτης = Ἄνοικονόμητος.
Χατζῆς = Προσκυνητὴς Ἁγίων Τόπων.

Ψ

- Ψούμενος = Βραστερός.
Ψουροῦκι = Πηχτὴ σοῦπα ἐκ σιταλεύρου.
Ψαρομηχανή = Ἐργαστάσιον κονσερβοποιίας σαρδελῶν ἐν Καλλιπόλει.
Ψαθούρια = Γλύκισμα ταψιοῦ εἰδικῶς Καλλιπολίτικο ὄρθιον σαραγλί.

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Υπό ΚΑΛ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ — ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

Όπως για κάθε γωνιά τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδας, ἔτσι καὶ για τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θράκης, πολλοὶ ἀγωνίστηκαν μὲ αὐταπάρνηση καὶ αὐτοθυσίαν.

Ἔργο τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀκριτικῆς αὐτῆς περιοχῆς εἶναι ἡ συγκέντρωση πληροφοριῶν, σχετικῶν μὲ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐπαρκῶς διερευνηθῆ. Οἱ ἐρευνηταὶ αὐτοί, ὠθούμενοι ὄχι μόνον ἀπὸ ἔθνικόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον, ἐπιβάλλεται νὰ ὑποκινήσουν τοὺς νεωτέρους σὲ ἐνδελεχέστερες μελέτες, γύρω ἀπὸ τὰ Θρακικὰ θέματα.

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀφηγηθῶ, ἀφοροῦν τὴν ἐποχὴ τοῦ 1919—20, κατὰ τὴν ὁποῖαν, ὁ Μεγάλος Ἐλευθέριος Βενιζέλος προσπαθοῦσε νὰ πείσῃ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, ὅτι ὑπερήσπιζε μιὰ ὑπόθεση δίκαιη ἀπὸ κάθε πλευρὰ, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ Θράκη ἦταν ἀνέκαθεν Ἑλληνικὴ καὶ, ἐπομένως, καμμιά ἄλλη φυλὴ δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ προβάλλῃ ἐθνολογικὰ ἢ ἄλλα δικαιώματα πάνω σ' αὐτήν.

Τὴν πραγματικὰ ἀληθινὴ ἱστορίαν, (στὴν ὁποῖαν θὰ ἀναφερθῶ), μοῦ διηγήθηκε ὁ σεβαστὸς Ἰατρός κ. Ἰορδάνης Ἀνανιάδης,⁽¹⁾ ὁ ὁποῖος ὑπηρετοῦσε

1. Ὁ κ. Ἰορδάνης Ἀνανιάδης, ἀπὸ τὴν Κιουτάχεια, ὅταν ἦταν τελειόφοιτος τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὑπηρέτησε ὡς ἐθελοντῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους. Ἀπεφοίτησε τοῦ Πανεπιστημίου μὲ τὸν βαθμὸν ἄριστα. Κατὰ τὸν Α' Παγκόσμιον Πόλεμον, ὑπηρετήσας ἐπὶ πεντάμηνον εἰς τὴν Ἀποστολὴν τοῦ Ἑλλην. Ἐρυθροῦ Σταυροῦ στὸ Μαυροβούνιον, παρασημοφορήθηκε ἀπὸ τὸν Βασιλέα Νικήτα μὲ τὸν Χρυσὸν Σταυρὸν Μαυροβουνίου, αἱ ἀπὸ τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν Μαυροβουνίου. Ὄταν ὁ Σερβικὸς στρατὸς, πιεζόμενος ἀπὸ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, ὑπεχώρησε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφού ἀναδιωργανώθηκε εἰς τὴν Κέρκυραν, ἐζήτησε ἐπιεγόντως Ἑλληνας ἰατροὺς. Τότε, ὁ κ. Ἀνανιάδης, κατατάχθηκε ὡς ὑπίατρος εἰς τὸ Σερβικὸν στρατόν, ὅπου ὑπηρετήσας ἐπὶ ἓνα ἔτος ὡς ἐθελοντῆς. Προσβληθεὶς ὑπὸ ἔλνοσιν, μεταφέρθηκε εἰς τὸ Γαλλικὸ Νοσοκομεῖον Θεσσαλονίκης. Ἀποθεραπευθεὶς, ἀφού παρητήθη ἀπὸ τὸ Σερβικὸν Στρατόν, παρεκάλεσε τὸν Στρατηγὸν Σεράϊν νὰ καταταγῆ ὡς ἐθελοντῆς εἰς τὸν Γαλλικὸν Στρατόν. Ἐγινε εὐχαρίστως δεκτὸς καὶ κατετάγη ὡς ἀνθυπίατρος εἰς τὸ 81ο Σύνταγμα βαρέος πυροβολικοῦ τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ, ὅπου, μὲ τὸ θάρρος, τὴν ἀποφασιστικότητά καὶ τὴν γλωσσομά-

ὡς ἀνθυπίατρος στὸ 81ο Γαλλικὸ Σύνταγμα, βαρέος πυρροβολικοῦ, στὸ ὄπιο, μετὰ τὴν κατάληψη τῶν Σκοπίων ὑπὸ τῶν Γάλλων, παρεδόθη μεγάλο τμήμα τοῦ Βουλγαρικοῦ Στρατοῦ, κατὰ τὴν σύναψη τῆς ἀνακοχῆς τοῦ 1918. Κατὰ τὶς διαπραγματεύσεις παραδόσεως, ὁ κ. Ἀνανιάδης ἐξετέλει χρέη διερμηνέως.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ ἰδίου ἔτους, τὸ Σύνταγμα του μετακινήθηκε στὴ Σόφια, ὅπου ὁ κ. Ἀνανιάδης ἐγνώρισε τὸν ἐκεῖ ἐγκατεστημένο ἰατρὸ Βογιατζιάν, τὸν ὁποῖον παρεκάλεσε νὰ τὸν ὀδηγήσῃ σὲ μιὰ συνεδρίαση τῆς Σοβράνιε (Βουλγαρικῆς Βουλῆς), διότι ἐπιθυμοῦσε νὰ δῆ ἀπὸ κοντὰ τοὺς διασκευρημένους Βουλγάρους πολιτικούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: Τὸν Γκέσωφ καὶ τὸν Ντάνεφ. Ἄλλωστε, τὸ γεγονός ὅτι ὁ κ. Ἀνανιάδης ἐγνώριζε τὴ Βουλγαρικὴ γλῶσσα, θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ παρακολουθήσῃ μὲ εὐχέρεια τὶς συζητήσεις.

Πραγματικά, μιὰ μέρα, οἱ δύο φίλοι πῆγαν στὴ Σοβράνιε. Ἀπὸ τὸ θεωρεῖο, πὺν παρακολουθοῦσαν τὴ συνεδρίαση, ὁ κ. Ἀνανιάδης (ὁ ὁποῖος φοροῦσε στολὴ Γάλλου Ἀξιωματικοῦ), εἶχε ἀντιληφθῆ, ὅτι μερικοὶ βουλευταὶ τὸν περιεργάζονταν συνεχῶς.

Στὴν ἔξοδο, ἐπλησίασε τὸν Βογιατζιάν ἕνας εὖσωμος κύριος. Τὸν παρεκάλεσε, τουρκιστί, νὰ τὸν παρουσιάσῃ στὸν Γάλλο ἀξιόκ. Μετὰ τὶς συσπάσεις, οἱ δύο ἰατροὶ καὶ ὁ Τοῦρκος βουλευτῆς (Ἰσμ. Χακῆ) ἐκάθησαν σὲ παρακείμενο ζαχαροπλαστεῖο. Ὅστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη συζήτηση, ὁ Βογιατζιάν ἀπεχώρησε λόγφ ἰατρικῶν του καθηκόντων. Τότε, ὁ Ἰσμαήλ Χακῆ, γιὰ λόγους ἀσφαλείας, ἐκάλεσε τὸν κ. Ἀνανιάδη νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ στὸ σπίτι του, ἀπὸ μακριά. Ἐκεῖ ὁ ἰατρὸς ἐπρόκειτο νὰ ἀκούσῃ τὴν πιὸ ἀπροσδόκητη πρόταση: νὰ λάβῃ μέρος σὲ μιὰ ἐπικίνδυνη ἀποστολὴ καὶ νὰ διαδραματίσῃ ἕνα σημαντικώτατο ρόλο στὰ ἀποφασιστικὰ γεγονότα τῆς νεώτερης Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.⁽¹⁾

Στὸ σπίτι του, ὁ Ἰσμαήλ Χακῆ μποροῦσε νὰ μιλήσῃ ἐλεύθερα. Ἐδήλωσε λοιπὸν στὸν ἀνθυπίατρο Ἀνανιάδη, ὅτι οἱ Τοῦρκοι Βουλευταὶ τῆς Θράκης ὑποστήριζαν τὴν ἔνωσή της μὲ τὴν Ἑλλάδα. Σ' αὐτὸ συμφωνοῦσε ἀπόλυτα καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς Τουρκικῆς πρεσβείας στὴ Σόφια, Μουσταφᾶ Κεμάλ (ὁ μετέπειτα Κεμάλ Ἀττατούρκ). Κι' αὐτὸ ὄχι γιὰ τὴν προδότες, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐγνώριζαν ὅτι ἡ Βουλγαρία ἔχει πάντα τὴν ὑποστήριξη τῆς Ρωσίας, καὶ ἐπομένως θὰ ἦταν πολὺ πιὸ δύσκολο νὰ ξανακερδίσῃ ἢ Τουρ-

θεία του, προσέφερε ἐξαιρετικὲς ὑπηρεσίες, γιὰ τὶς ὁποῖες τιμήθηκε μὲ τὸν Γαλλικὸ Πολεμικὸ Σταυρὸ, λαβὼν τὴν Γαλλικὴν ἰθαγένειαν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Α΄ Παγκ. Πολέμου, ἀρχὰς τοῦ 1920, ἐγκατεστάθη εἰς Καβάλα, ὅπου ἤοικε ἐπὶ τετραετίαν ἐθνωφελῶς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἰατροῦ. Ἐξελέγη Βουλευτῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1923.

1. Βλ. Γ. Ρούσσου: Ὁ Βενιζέλος καὶ ἡ ἐποχὴ του, «Βῆμα», 16.10.64 καὶ 5.6.65.

Πρώτος ἐξ ἀριστερῶν ὁ Ἰσμαήλ Χακῆ, ὁ Γάλλος Διοικητὴς τοῦ Συντάγματος, ἡ Κα Χακῆ καὶ ὁ κ. Ι. Ἀνα-
νιάδης.
(Φωτογραφία ληφθεῖσα ἐν Σόφια 1919)

κία στο μέλλον τὰ ἐδάφη αὐτά. Τὴν Ἑλλάδα τὴν θεωροῦσαν οἱ Τούρκοι περισσότερο εὐάλωτη!

Ὁ κ. Ἀνανιάδης ὑποσχέθηκε νὰ ἐνημερώσῃ τοὺς ἀνωτέρους του, καὶ νὰ φέρῃ σὲ ἐπαφὴ τὸν Ἰσμαὴλ Χακῆ μὲ τὸν Στρατηγὸν Μαζαράκη, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀπεσταλμένος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως στὴ Σόφια, γιὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἑλληνας δμηῆρους, ποὺ εἶχαν συλλάβει οἱ Βούλγαροι, καὶ νὰ διαπραγματευθῆ συνάμα ἄλλες Ἑλληνικὲς ὑποθέσεις.

Κατ' ἀρχὴν, ὁ ἰατρὸς Ἀνανιάδης ἐκάλεσε σὲ γεῦμα τὸν Χακῆ μὲ τὴν οἰκογένειά του, γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸν Γάλλο Διοικητὴ, ὁ ὁποῖος, σὲ δεδομένη στιγμή, θὰ τοὺς προστάτενε ἀπὸ τὶς Βουλγαρικὲς ἀρχές.

Τὴν ἡμέρα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ συνάντησις στὴν Ἑλληνικὴ πρεσβεία, μὲ τὸν συνταγματάρχη Μαζαράκη, τὸ Σύνταγμα τοῦ κ. Ἀνανιάδη ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσῃ γιὰ τὴν Οὐγγαρία, γιὰ νὰ καταστείλῃ τὸ κίνημα τοῦ κομμουνιστοῦ Μπέλα - Κούν. Ἡ ἀγωνία τοῦ ἀνθυπιάτρου ἦταν μεγάλη, διότι ὁ Μαζαράκης βρισκόταν σὲ συμβούλιο καὶ καθυστεροῦσε νὰ τοὺς δεχθῆ. Στὸν ἀξιοματικὸ τῆς ὑπηρεσίας, ὁ κ. Ἀνανιάδης ἀνακοίνωσε, ὅτι τὸ θέμα ἦταν ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας, καὶ γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ μιλῆσῃ ὁπωσδήποτε μὲ τὸν Ἑλληνα Συνταγματάρχη. Ὁ Μαζαράκης συνεζήτησε τὸ θέμα μὲ τὸν κ. Ἀνανιάδη, ὁ ὁποῖος καὶ τοῦ παρουσίασε τὸν Ἰσμαὴλ Χακῆ. Οἱ τρεῖς ἄνδρες ἔδωσαν τὸν λόγο τῆς τιμῆς τους, ὅτι θὰ τηροῦσαν τὴν συμφωνία. Εὐθὺς ἀμέσως ὁ Μαζαράκης ἔστειλε σῆμα στὸ Ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν γιὰ νὰ εἰδοποιηθῆ ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, ὁ ὁποῖος ἀγωνιζόταν στὸ Παρίσι νὰ πείσῃ τοὺς Μεγάλους, γιὰ τὸ δίκαιο τῶν Ἑλληνικῶν αἰτημάτων, σχετικὰ μὲ τὴ Θράκη, ἀντιμετώπιζε ὁμως συνεχῶς τὴν ἐπίμονη ἀντίδρασις τοῦ Προέδρου τῶν Η.Π.Α. Οὐίλσον. Ὁ τελευταῖος ὑπεστήριξε τὶς βουλγαρικὲς ἀπόψεις, διότι ἡ σύζυγος τοῦ Βουλγάρου Πρεσβευτοῦ Πρωτογέρωφ ἦτο συγγενὴς του.

Ὁ Βενιζέλος παρήγγειλε νὰ σταλῆ ἀμέσως ὁ Χακῆ στὸ Παρίσι, διότι ἡ πρότασις του ἐξυπηρετοῦσε ἀπάνταστα τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα.¹

1. Τὴ σπουδαιότητα τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Τούρκου Βουλευτοῦ τῆς Δυτ. Θράκης, ὑπογραμμίζει ὁ ἴδιος ὁ Ἑλ. Βενιζέλος, σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἑμμ. Ρέπουλην (κατ' Αὐγουστον 1919): «Γνωρίζεις, βέβαια, ὅτι οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὁποῖοι πρὸ πενταμήνου, κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Συνδ:ασκίσεως ἐξέτασιν τῶν ἑλληνικῶν διεκδικήσεων, ἔμειναν σύμφωνοι μετὰ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀγγλων, ὅπως μᾶς παραχωρηθῆ ἡ Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Θράκη, ἐντὸς περιπτου τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα ἐξέθετα εἰς τὸ ὑπόμνημά μου, μὲ γραμμὴν πρὸς νότον, ἀναπακρονομένη κατὰ προσέγγισιν εἰς τὴν γραμμὴν Αἴνου - Μηδείας, μᾶς ἐγκάτελειψαν πρὸ μηνός, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ χαραχθοῦν τὰ ὄρια τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐπέμειναν ἀνεκδότης, ὅπως οἱ Βούλγαροι

Τότε, τὸ Ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν διέθεσε τὸ ποσὸν τῶν 20.000 δρχ. γιὰ ἔξοδα μεταβάσεως στὴ Γαλλία τοῦ Τούρκου Βουλευτοῦ.¹ Στὴ φυγάδευση τοῦ Ι. Χακὴ ἐβοήθησε ἡ Ἑλληνικὴ ἀποστολὴ τοῦ Μαζαράκη.

Στὸ Παρίσι, ὁ Τούρκος πολιτικὸς παρέδωσε τὸ σχετικὸ ὑπόμνημα ὑπογεγραμμένο ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ Τούρκους Βουλευτὰς τῆς Δ. Θράκης στὸν Ἑλ. Βενιζέλο, καὶ ἀνέπτυξε ἐπίσης τὶς ἀπόψεις του στὴν ἀρμοδιὰ Ἐπιτροπῆ τῆς Διωσκέψεως.²

Τὸ Θεόπεμπτο αὐτὸ διπλωματικὸ ὄπλο ἐκμεταλλεύτηκε ὁ Μεγάλος μας Πολιτικὸς στουὺς τιτάνειους ἀγῶνες του γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ οὐνεῖρου τῆς Ἑλλάδος τῶν δύο Ἠπείρων καὶ τῶν Πέντε Θαλασσῶν.

παραμείνουν εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην, ἐντὸς τῶν ορίων, τὰ ὅποια τοὺς ἔδιδεν ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς εἰσόδου τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν πόλεμον, διευθέτησις μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας. Ἡ δικαιολογία τῆς μεταβολῆς τῆς γνώμης αὐτῶν ἢ ἡ πρόφασις, ἂν θέλης, ἦτο ὅτι, κατὰ Φεβρουάριον, ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπίστευεν, ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Δυτικῆς Θράκης ἐπέμενον ἐκ παντὸς τρόπου, νὰ ἀπαλλοθιοῦν τοὺ βουλγαρικοὺ ζυγοὺ, προτιμώντες τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα προσάρτησιν, ὡς ὑπεδείκνυνεν ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Τούρκων βουλευτῶν εἰς τὴν Σοβράνιε πρὸς τὸν στρατηγὸν Φρανσαι ντ' Ἐσπεραί, ἧς ἀντίγραφον οἱ ἐν λόγῳ βουλευταὶ εἶχον διαβιβάσει καὶ πρὸς με, διὰ τοῦ Συνταγματάρχου Μαζαράκη, ἀλλὰ ὅτι μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Σμύρνης, ἡ διάθεσις τοῦ τουρκικοῦ στοιχείου τῆς Δυτικῆς Θράκης εἶχε μεταβληθῆ ριζικῶς καὶ ὅτι κυρίως ἀπέκρουον οὗτοι τοῦ λοιποῦ, ἦτο ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα προσάρτησις. Ἡ ἀλήθι ὑπῆρξε καθημερινή».

1. Μετὰ τὴν ἀποτυχία τῶν Φιλελευθέρων στὶς ἐκλογές τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1920, οἱ ἀντίπαλοί του κατηγόρησαν ἀδίκως τὸν Ἑλ. Βενιζέλον, ὅτι ἡ διάθεσις τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἦτο ἀδικαιολόγητη σπατάλη.

2. Γιὰ τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονὸς, ἀνέτρεξα καὶ στὶς ἐξῆς ἐπὶ πλέον πηγές:

α) Ἐπιστολὴ Αὐγούστου 1919 τοῦ Μαζαράκη - Αἰνιὰν πρὸς Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ἡ ὅποια ἀναφέρει: «... «Ὁ κ. Ι. Ἀνασιάδης ὑπηρετήσεν ὡς ἐθελοντῆς ἰατρὸς εἰς τὸν Σερβικὸν Στρατὸν καὶ τὸν Μαυροβουνιωτικὸν ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ πολέμου, εἶτα εἰς τὸν Γαλλικὸν μέχρι σήμερον. Ἀπολαύει πολλῆς ἐκτιμήσεως παρὰ τοῖς Γάλλοις. Εἶναι ὁ κυρίως συνδέσμος ἡμᾶς ἐν Σόφια μετὰ τῶν Τούρκων Βουλευτῶν, πατριώτης ἔνθερμος. Συνδέεται στενῶς με πολυτεύομενον ἐπιφανῆ Γάλλον, εὕρισκόμενον νῦν ἐν Παρισίοις, ἔφεδρον δὲ ἀνώτερον ἀξιωματικὸν κ. Troussellé, ὃν ἴσως σᾶς παρουσιάσῃ. Θὰ ἦτο εὐκταῖον, ἐὰν τῇ ὑμετέρᾳ ἐγκρίσει, τῷ ἀπενέμετο ἠθικὴ τις διάκρισις Ἑλληνικῆ, ἀφοῦ κέκτηται ἤδη τοὺς Γαλλικόν, Σερβικὸν καὶ Μαυροβουνιωτικὸν σταυροὺς πολέμου».

β) Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κ. Ι. Ἀνασιάδην ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1950, τοῦ Λ. Καλθοκορέση, ὑπασπιστοῦ τοῦ Μαζαράκη ἐν Σόφια, ἡ ὅποια ἀναφέρει: «... «Σοὺ στέλλω ἰδιαιτέρως δακτυλογραφημένας τὰς ἀναμνήσεις μου τῆς ἐν Σόφια ἀποστολῆς. Ἐπειδὴ με τὴν πάροδον ἐτῶν, πολλὰ θὰ μοῦ ἔχουν διαφύγει, παρακαλῶ, ἀφοῦ ἀναγνώσης, διορθῶνεις καὶ συμπληρῶνεις ὅπως κρίνεις εἰς τὰ περιθώρια, καὶ μοῦ τὰς

Ἑλληνική ἐπιδίωξη ἦταν νὰ πειθοῦν ἐπίσης οἱ Τούρκοι Βουλευταὶ τῆς Ἄνατ. Θράκης· νὰ ζητήσουν δηλ. τὴν προσάρτησή της στὴν Ἑλλάδα. Γι'

ἐπιστρέφεις. Ἐγγραφα συναφῶς καὶ πρὸς τὸν Ἰσμαὴλ Χακὴ (ἂν ζῆ), τοῦ ὁποίου εἶχα τὴν διεύθυνσιν».

γ) Ἐγγραφοὶ ἀπὸ 1.11.1962 τοῦ Ἀντιστρατήγου κ. Χρ. Ἀδραμίδη, ἀναφέροντος ὅτι, «... ὅταν ἦταν βοηθὸς τοῦ Κ. Μαζαράκη στὸ Παρίσι, εἶχε ἀναγνώσει Ἐγγραφα τῆς ἀποστολῆς εἰς Σόφιαν, καθὼς καὶ τῆς Ἀρμοστείας Κων)πόλεως, τὰ ὁποῖα ἐπιστοποιοῦσαν τὶς μεγάλες ἐθνικὲς ὑπηρεσίας, τὶς ὁποῖες, μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του, προσέφερε ὁ κ. Ι. Ἀνανιάδης ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ».

δ) Ἐγγραφοὶ ἀπὸ 30.10.1962 τοῦ ἐξ Ἄνατ. Θράκης ἀειμνήστου Πολιτευτοῦ Γ. Ἐξηντάρη, ἀναφέροντος, ὅτι ὁ Ἰατρὸς προσέφερε σπουδαιότατην ἐθνικὴν ὑπηρεσίαν.

ε) Τὸ ἀρχεῖον Χαρισίου Βαμβάκᾶ, Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην εἰς Δ. Θράκην.

στ) Ἐπιστολὴν ἀπὸ 3.9.1919 τοῦ Ἰσμαὴλ Χακὴ πρὸς τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, εἰς τὴν Γαλλικὴν, ἔχουσαν ἓν μεταφράσει ὡς ἀκολουθῶς:

Φίλτατε ἰατρὲ Ἀνανιάδη,

Μετὰ μεγίστης χαρᾶς ἔλαβον σήμερον τὴν ἄνευ ἡμερομηνίας ἐπιστολὴν σας, ἣν ἐγράψατε εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν, ἐκ τούτου εὐχαριστηθήκαμεν ὅλοι μας πάρα πολὺ διότι τὴν ἀνεγνώσαμεν ὅλοι οἱ ἐν τῷ οἴκῳ μου διαμένοντες. Καθόσον ἐὰν αὕτη ἦτο γραμμένη εἰς τὴν γαλλικὴν μόνον ἐγὼ καὶ ἡ σύζυγός μου θὰ τὴν διάβαζαν.

Ἀπὸ δέκα ἡμερῶν διαμένετε εἰς τὸ Λὸμ Πάλαγκα· τοῦτο μάς εὐχαρίστησε πολὺ. Τί θὰ ἐγένετο: ἐὰν δέκα ἡμέρας ἤρχεσο καὶ διέμενες παρ' ἡμῖν; Εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Βουλγαρία καὶ εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦ Ἰσμαὴλ Ἀπτή Ἐφένδη:

Σᾶς εἶχα τονίσει καὶ ἄλλοτε. Εἶθε νὰ μὴ σᾶς εἶχα γνωρίση ποτέ. Κάθε νύκτα ἐδῶ διὰ σᾶς κουβεντιάζομεν.

Εὐχαριστηθήκαμεν πάρα πολὺ ἀπὸ τὰς ἀποσταλείσας φωτογραφίας.

Ὁ κ. Μαζαράκης ἀπὸ ἐβδομάδα περίπου περιοδεύει εἰς Βάρναν, Δοβρουτσάν, Μπουργάζ κλπ., μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἐπανέλθῃ εἰς Σόφιαν. Καὶ ἀπὸ τὸν κ. Μαζαράκην ὡς καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀξιωματικοὺς εἶμεθα πολὺ εὐχαριστημένοι. Νύκτα ἦλθε παρ' ἡμῖν ἀξιωματικὸς Παγιανὸς (ἢ Παπανός), μέχρι τῆς δευτέρας ὥρας πρωῒνης κουβεντιάσαμεν μαζύ του.

Αἱ ὑποθέσεις μας βαίνουν καλῶς ἐπὶ ταύταις, σᾶς εὐχαριστοῦμεν πολὺ.

Ἡ Χατὰπ Χανοῦμ πρὸ δύο ἡμερῶν ἀνεχώρησε εἰς Κων)πολιν καὶ πάντοτε σᾶς ἐνεθυμεῖτο.

Οἱ Ἰσμαὴλ Ἀπτή Ἐφένδη, Μεχμέτ Ἐμὶν Ἐφένδη καὶ ἡ σύζυγός

αυτό χρησιμοποιήθηκε πάλι ὁ Ἰσμαήλ Χακῆ στήν Κων)πολη, ὅπου ἐπῆγε καί ὁ κ. Ἰ. Ἀνανιάδης, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1919, ὡς ἀδειούχος ἀξιωματικός τοῦ Γαλλικοῦ Στρατοῦ.

Ἡ τότε Τουρκικὴ κυβέρνησις ὅμως, ὑποπτευόμενη τὸν Τούρκου Βουλευτῆ, τὸν συνέλαβε στὶς 2 Αὐγούστου 1919, ἡμέρα τῶν γάμων τοῦ Μαζαράκη—ὅπου παρευρέθησαν οἱ κ.κ. Ἰσμ. Χακῆ καὶ Ἰορδ. Ἀνανιάδης — ὡς προδότη τῆς πατρίδας του (γιὰ τὸ ὑπόμνημα ποῦ εἶχε ὑποβάλει στὸν Ἑλ. Βενιζέλο) καὶ ἀποφάσισε νὰ τὸν στείλῃ στὴ Σόφια, ὅπου ἦταν ἤδη καταδικασμένος, ἐρήμην, εἰς θάνατον. Τὸν ἔθεσαν ὑπὸ περιορισμὸν στὸ σπίτι τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας Σαμπιτ - Βέη, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὴν Καβάλα, ὅπως καὶ ὁ Ἰ. Χακῆ. Ὁ τελευταῖος κατόρθωσε νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀρμοστεία, ὅτι ἦταν ὑπὸ περιορισμὸν καὶ ὅτι ἡ ζωὴ του βρισκόταν σὲ κίνδυνον. Ὁ Παπαπάνος, ὑπασιπιστὴς τοῦ Μαζαράκη, εἰδοποίησε τὸν κ. Ἀνανιάδη, ἦταν ὅμως πολὺ δύσκολο νὰ ἀνακαλύψουν τὰ ἴχνη τοῦ Χακῆ, γιὰτὶ δὲν ἐγνώριζαν ποῦ ἦταν φυλακισμένος. Ἀργὰ τὴν νύχτα παρουσιάσθηκε ὁ κ. Ἀνανιάδης στὸν Τούρκου διευθυντῆ τῆς Ἀστυνομίας, σὰν τουρκόφιλος Γάλλος ἀξιωματικός, καὶ τοῦ ζήτησε τὴ χάρη νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν Χακῆ, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε περιποιηθῆ στὴ Σόφια. Ὁ διευθυντὴς τοῦ ἀπήντησε, ὅτι ὁ Χακῆ ἦταν προδότης, γι' αὐτὸ θὰ τὸν ἔσπελναν στὴ Σόφια τὴν ἐπομένη, καὶ ὅτι διανυκτέρευε στὸ σπίτι τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας, στὸ Καντίκιοϊ. Πλοῖο ὅμως τῆς γραμμῆς δὲν ὑπῆρχε ἐκεῖνη τὴν ὥρα γιὰ τὸ γραφικὸ αὐτὸ προάστειον. Ὁ κ. Ἰ. Ἀνανιάδης καὶ ὁ Παπαπάνος χρησιμοποίησαν Ἑλληνικὸ τορπιλλοβόλο, κατόπιν διαταγῆς τῆς Ἀρμοστείας, καὶ ἔφτασαν στὸ Καντίκιοϊ, ὅπου βρῆκαν τὸν Ἰσμαήλ Χακῆ στὸ σπίτι τοῦ ὑποδιευθυντοῦ. Στάθηκε ὅμως ἀδύνατον νὰ τὸν πείσουν νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ, γιὰτὶ ὁ Χακῆ φοβόταν γιὰ τὴν τύχην τοῦ φίλου καὶ συμπατριώτη του, ὑποδιοικητοῦ τῆς Ἀστυνομίας.

Τέλος, ἐξύπνησαν καὶ τὸν Σαμπιτ Βέη, ὁ ὁποῖος βέβαια ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴ σωτηρίαν τοῦ φίλου του, ἐδίσταζε ὅμως νὰ ἐγκαταλείψῃ κι' αὐτὸς τὰ πάντα καὶ νὰ φύγῃ στὴν Ἑλλάδα. Ὁ κ. Ἀνανιάδης, πρὸς ἐκφοβισμό, ὑπενόησε στὸν Σαμπιτ Βέη, ὅτι ἡ οἰκογένειά του βρισκόταν στὴν Καβάλα, καὶ ὅτι ἂν δὲν ἀποφάσισεν νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ μαζί με τὸν Χακῆ, δὲν θὰ ξανάβλεπε τοὺς δικούς του. Τέλος, ἀποφάσισαν καὶ οἱ δύο νὰ ἀκολουθήσουν τὸν κ. Ἀνανιάδη. Τὰ ξημερώματα μετέφεραν τοὺς δυὸ Τούρκους στὸ θωρηκτὸ

του Ἐμινὲ Χανούμ καὶ ἡ ἰδικὴ του οἰκογένεια ὅπως ἰδιαίτερος σὰς καιροῦν.

Σὰς παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς γράφετε συχνά, συχνά, γράμματα, φιλτατε ἰατρέ.

ΙΣΜΑΗΛ ΧΑΚΗ

«Αἴημος», όπου Κυβερνήτης ήταν ὁ Πανάς. Μόλις ὅμως ἐμπήκαν στὸ πλοῖο, ὁ μὲν Χακῆ ἐθυμήθηκε ὅτι στὸ σπίτι τοῦ Σαμπὶ εἶχε λησμονήσει τὸ χαρτοφύλακά του μὲ ὄλα τὰ ἐνοχοποιητικὰ στοιχεῖα, ὁ δὲ Σαμπὶ Βέης ἐσκέφθηκε, ὅτι ἔπρεπε νὰ σωθοῦν τὰ κοσμήματα τῆς συζύγου του. Ὁ κ. Ἄνανιάδης τότε, μὲ ὀπτιὰ ναῦτες, ἐξεκίνησαν γιὰ τὴ νέα ἐπικίνδυνη ἀποστολή. Ἀπὸ τοὺς σκούφους τῶν ναυτῶν ἀφῆρσαν τὰ διακριτικὰ τοῦ θωρηκτοῦ, μόλις δὲ ἔφθασαν στὸ Καντίκιοι, συνάντησαν Ἑλλήνες ἀστυνομικούς, τοὺς ὁποίους ὁ κ. Ἄνανιάδης παρεκάλεσε νὰ τοὺς βοηθήσουν σὲ περίπτωση ἀνάγκης. Μετὰ ἀπὸ πολ-

λές δυσκολίες, κατώρθωσαν να γυρίσουν στο «Λήμνος», μεταφέροντας τον χαρτοφύλακα, τὰ τιμαλφῆ, καθώς και τὸν ρουχιισμό τῶν Τούρκων.

Ἀπὸ τὸ Ὀρωρικτὸ «Λήμνος», μετέφεραν τοὺς δύο Τούρκους στὸ ἀντιποικλιτικὸ «Ἰέραξ», τοῦ ὁποίου κυβερνήτης ἦταν ὁ Παπαλεξόπουλος, ἀφοῦ προηγουμένως ἐζήτησαν τηλεγραφικῶς ἀπὸ τὸν Ναύαρχο Κουντουριώτη νὰ ἐπιτρέψῃ στὸν «Ἰέρακα» νὰ ἀποπλεύσῃ γιὰ τὴν Κιβάλα. Ὁ Ναύαρχος, ὅμως, μὴ γνωρίζοντας τὴν ὑπόθεσιν, ἔδωσε ἀρνητικὴ ἀπάντησιν. Τότε τὸ Ἔργαστεριὸν Ἐξωτερικῶν εἰδοποίησε τὸν Βενιζέλο, καὶ ἔτσι ἐπετράθη ὁ ἀπόπλους τοῦ πο-

λεμικοῦ. Ἡ ὅλη διαδικασία διήρκεσε τρεῖς ἡμέρες. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ τουρκικὸς τύπος ἔγραφε γιὰ τὴ μυστηριώδη ἔξαφάνιση τοῦ ὑποδιευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας καὶ τοῦ κρατουμένου.

Τὸ 1924, ὁ Ἰ. Χακῆ ὑποχρεώθηκε, μαζί με ἄλλους ἀνταλλαξιμους Τούρκους, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καβάλα, γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Τουρκία. Ἐκεῖ, συνελήφθη πάλι. Τὸν ἐφυλάκισαν στὴν Τραπεζοῦντα, ὅπου τὸν ἀνεκάλυψε ὁ Κεμάλ Ἀττατούρκ, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει ἐν τῷ μεταξύ Πρωθυπουργός, καὶ ἀφοῦ διέταξε νὰ τὸν ἀποφυλακίσουν, τὸν ἀποκατέστησε, δηλώνοντας ὅτι ἡ παλιὰ κίνηση τῶν ἐπιτὰ Τούρκων Βουλευτῶν, ἐκπροσώπων τῆς Δυτ. Θράκης, ἦταν «δική του πολιτική».

Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰ. Χακῆ πρὸς τὸν Ἐλευθ. Βενιζέλον.

Le 3 Août 1919

Constantinople

Son Excellence Monsieur Vanizelos.

Mon cher Président, Je prends la liberté de recommander à votre Excellence, Docteur Ananiades, comme un principal initiateur de notre connaissance avec le Général K. Mazarakis et un actif roleur dans l'affaire de la Thrasse Occidentale. Donc je sollicite très chaleusement la bienveillance de votre Excellence envers lui.

Je vous prie, Excellence, d'agrèer ma très haute considération et ma très profonde reconnaissance.

Toujours à vous

ISMAIL HAKKI

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Περιέγραφα με ἀδρὲς γραμμὲς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ποὺ εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ μοῦ ἀφηγηθῇ ὁ βασικὸς τους ἥρωας, σεβαστὸς ἱατρὸς κ. Ἰ. Ἀνανιάδης.

Ἡ διήγησις αὐτῆ, πλαισιωμένη ἀπὸ τὰ εὐγενῶς προσφερθέντα ὑπὸ

του κ. Ί. Ἀνανιάδη ἔγγραφα καὶ στοιχεῖα, καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐξακρिθωμένες θετικὲς πηγές, φωτίζει ἄγνωστες πτυχές τῆς πολυκύμαντης ἱστορικῆς περιόδου 1918—1920.

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ – ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ